

BIBLIOTHECA BUDDHICA.

СОБРАНИЕ БУДДІЙСКИХЪ ТЕКСТОВЪ

**ИЗДАВАЕМЫХЪ
ИМПЕРАТОРСКОЙ АКАДЕМІЕЮ НАУКЪ.**

**ТОМЪ III.
AVADĀNAŚATAKA.**

**Изданъ
Д-ръ Я. С. Спейеръ,
ПРОФЕССОРЪ УНИВЕРСИТЕТА ВЪ ЛЕЙДЕНЪ.**

Томъ Второй.

**С.-ПЕТЕРБУРГЪ.
ТИПОГРАФІЯ ИМПЕРАТОРСКОЙ АКАДЕМІИ НАУКЪ.
Вас. Остр., 9 лп., № 12.
1909.**

BIBLIOTHECA BUDDHICA. III.

AVADĀNAÇATAKA

A CENTURY OF EDIFYING TALES

BELONGING TO THE HĪNAYĀNA.

EDITED BY

Dr. J. S. Speyer,

PROFESSOR AT THE UNIVERSITY OF LEIDEN

VOL. II.

VARGA 8—10.

ST.-PÉTERSBOÛRG, 1909.

Commissionnaires de l'Académie Impériale des Sciences:

J. Glasounof et C. Ricker à St.-Péters-
bourg,

N. Oglobline à St.-Pétersbourg et Kief,
N. Karbasnikof à St.-Pétersbourg, Moscou,

Varsovie et Vilna,

N. Kymmel à Riga,

Luzat & Cie. à Londres,

Voss' Sortiment (G. W. Sorgenfrey) à
Leipsic.

Prix: 4 Rbl. = 10 Mrk.

Imprimé par ordre de l'Académie Impériale des Sciences.
Mai, 1909. S. d'Oldenburg. Secrétaire Perpétuel.

Imprimerie de l'Académie Impériale des Sciences
Tass-Ostr., 9 ligne, № 12.

PREFACE.

§ 1. Generalities.

I. The name *avadāna* is susceptible of two acceptations, according as it is employed either as the designation of a kind of *Buddhavacanāni* or as the name of a certain class of writings. In the list of the twelve types or kinds of instruction uttered by Bhagavān — the *dvādaśa dharmappravacanāni* of Sanskrit Buddhism — the *avadāna* occupies the seventh place; see Hodgson, *Essays* p. 15, Wassiljef «Buddhism» p. 109 of the original Russian text = 118 of the German translation, Kern, *Manual*, p. 17 and the literature there adduced. Hodgson gave as a definition of the *avadāna*, that it treats «of the fruits of actions or moral law of Mundane existence». This is substantially right, and it is not without importance that the conclusion of half of the hundred texts out of which the *Avadānaçataka* is made up and of several parts of the *Divyāvadāna* is the standing phrase that black actions bear black fruits, white actions white fruits, and mixed ones mixed fruits, with the exhortation to strive only after white actions, shunning or letting alone the other two: इति हि भिन्नव एकात्तकृष्णानां कर्मणामेकात्तकृष्णो विपाक एकात्तशुक्लानामेकात्तशुक्लो व्यतिमिश्राणां व्यतिमिश्रस्तस्मात्तर्हि भिन्नव एकात्तकृष्णानि कर्माण्यपास्य व्यतिमिश्राणि चैकात्तशुक्लेष्वेव कर्मस्वाभोगः कर्णीय इत्येवं वो भिन्नवः

शिलितव्यम् ॥ (see e. g. *Avadānaç. II*, p. 6. *Divy.* p. 23, 27 f. 55, 9 f. 135, 21 f.). But as Burnouf (*Introduction*, p. 64) already has observed, the definition is not complete; for it belongs to the essential nature of *avadānas* to illustrate the Law of Karma and its paramount and coercive power by stories which are represented as having really happened (mostly in the days of Buddha Çakya-muni, sometimes in another space of time either more remote, as in the days of some older Buddha, or nearer to us, as actions of King Açoka and his contemporaries), and really told by the all-knowing Supreme Being (Buddha) or some other very Holy Being (e. g. Upagupta). Faithful Buddhists, excepting such cases in which they would have sufficient reason to disbelieve the authenticity of some special narrative, would never subscribe to that which is added by Burnouf when he names the *avadānas* «*légendes, récits légendaires*»¹⁾. It is true that in our eyes, Occidental outsiders and *arādhās* as we are, the *avadānas* possess the manifest character of fancied stories, fairy tales, legends or even myths adapted by pious monks to the exigencies of preaching purposes and moral instruction, and that a great many of them even have plots so shallow and insignificant as to justify to some extent the scornful judgment of Rājendralāl's Hindu pandits²⁾ who pronounced on the *Avadānaçataka* the verdict, that «the stories» that make it up «are puerile and of little interest», but nevertheless the Buddhist Church believes in the authenticity of the *avadāna* literature, and must believe in it, as strongly as it does in the other sayings of Buddha the Lord.

Outside the Buddhistic world the Sanskrit word *avadāna* is used to denote illustrious actions and feats. So Kālidāsa, *Raghuvamça* 11, 21, relating that Rāma obtained a supernatural weapon from Viçvāmitra who was pleased with the *heroic con-*

1) *Introduction*, l. l. «ainsi que l'entend Csoma de Kőrös, d'après les interprètes tibétains du *Kah-gyur*».

2) See Rājendralāl's work: *The Sanskrit Buddhist Literature of Nepal*, p. 17.

duct of his pupil, says that he got it मुनेः... .अवदानतोषितात्, and in a similar manner the word occurs in Kumārasambhava 7,48. Similarly Daṇḍin employs it in the 2^d ucchvāsa of the uttarakhaṇḍa of Daṣakumāracarita. Pandit Tāranāth Tarkavācaspati who provided his edition of that romance (Calcutta, samv. 1929) with a sober ṭīkā, explains in note 2 on p. 84 पूर्वावदानेभ्यः of his text by पूर्वेषां व्यातवृत्तेभ्यः. In another text, composed by a fervent Buddhist, *avadāna* is twice used with that meaning of 'glorious performance', see Jātakamālā III, st. 23 and IV,2. It must originally, however, have had a larger sense. Amarasiṃha, who was a Buddhist and who mentions in his Dictionary अवदान amid terms of the most common employment in Buddhistic sacred texts, explains it by कर्मवृत्तम्, that is 'history' or भूतपूर्व चरित्रम्, as it is glossed in the ṭīkā (III,2,2).

Further *avadāna* is interchangeable with *apadāna*. In Amarakoṣa the latter form is a different reading: अवदानमित्यपि पाठः. But अवदान is not often met with in literature. The Petrop. Dict. adduces only *two* instances¹). It is somewhat uncertain how to account for the fact that the Pāli designation of the type, named *avadāna* in Sanskrit Buddhist writings, is *apadāna*. It is not likely that the term *avadāna* should have its origin in a misunderstood *apadāna* of the Pāli Tipiṭaka. The two slightly different words may have existed of old next to each other. The etymology of the name is also doubtful. If I may be allowed to make a guess not devoid of probability, I would surmise that the Petropolitan Dictionary was on the wrong way, when it separated the liturgical term *avadāna* from *avadāna* 'glorious achievement' and 'story'; both belong, in my opinion, to the same root *dā* (pres. tense *dyati*) → *ava*, resp. *apa*. An *avadāna*

1) For this reason I notice its occurrence in a Cambodian inscription of the 9th century; see *Journ. Asiat.* of 1908, p. 209 (G. Caedès, La stèle de Tép Praṇam) çl. XXVII. In Pāli *apadāna* has the same meaning in the name Mahāpadāna Sutta (of Dīghanikāya).

(*apadāna*) is in the proper sense 'something cut off; something selected'. In the language of liturgy this term was applied to the portions of the *havis* offered to the deities. In common speech this word indicative of something 'selected, taken apart' went to signify 'notorious facts'. *facinora*; especially, when taken in bonam partem, 'illustrious —, glorious achievements'. Yet in Buddhism a more general sense is often applicable to the contents of the stories bearing that name; for even bad actions and the consequences of gathering demerit make up the main plot of some stories, e. g. those of the 5th decad and nr. 94 of *Avadāna-śataka*.

The *avadāna* type is nearly related to the *jātaka*. Both concern edifying tales told with the purpose of inculcating moral precepts as taught by the *Saddharma* revealed by the *Buddhas*; both are preferably employed for preaching purposes, not unlike the «exempla» of medieval Christian homilies. They agree also with respect to the character of the precepts, inasmuch the main tendency of both is, on the one hand, to show the irresistible and all-pervading power of *Karma* towards determining for each creature the course and the fortune of his existences within the immense and boundless circle of never resting *Samsāra*, and on the other, to convince the minds of the audience of the individual power of every creature to gather, by means of the performance of good actions, stores of *śuklam karma* which shall have precious results *paratra* in time to come. The difference between *avadāna* and *jātaka*, as is pointed out by Feer (*Ann. du Musée Guimet*, XVIII, p. XII) consists in this that in a *jātaka* it is a necessary element that the *Bodhisattva* must be one of the *dramatis personae*, but in the *avadāna* not so. Yet, a great number of our *avadānas*, too, contain the person of the *Bodhisattva*. Every *jātaka* may, therefore, be called *avadāna*, but the reverse is not true. Properly speaking, such *jātakas* as magnify heroic performances of selfabnegation of a *Bodhisattva*, are *Bodhisattvāvadānāni*; and it is, in fact, with this very name as a second.

title that the *Jātakamālā* is inscribed. Kṣemendra named his poetical composition in the great style, which celebrates more than hundred glorious deeds of Bhagavān, most of which are real jātakas, *Bodhisattvāvadānakalpalatā*. For this reason it is no wonder that unequivocal jātakas are met with in collections of avadānas. The fourth decad of the *Avadānaçataka* for instance is almost entirely made up of them; in fact the colophon subjoined to it in the manuscripts names those stories *Bodhisattvajātakas*, see I, 240 n. 12 of this work, and cp. the marginal gloss *ज्ञातकमध्वनि* II, 30 n. 5¹).

II. The texts of the avadāna and jātika kind do not belong to the higher regions of Buddhist teaching. They are accommodated to the spiritual wants of the many; they do not pretend to afford subject-matter for the study and the meditations of the few. I feel no difficulty to understand the decision of those theologians who in editing the Pāli Tipiṭaka, committed to their charge by the orders of the King of Siam, excluded all such texts (*Jātaka*, *Apadāna*, *Petavatthu*, *Vimānavatthu*, *Buddhavaṃsa*, *Cariyāpiṭaka*, and even the *Thera-* and *Therīgāthā*). They must have considered those tales and stories, however holy, to be unworthy of ranging with the other sacred utterances of the Teacher dealing with points of the Lore, in which such stories either are wanting or take a decidedly subordinate place.

It is plain that edifying stories are an extremely suitable means for religious propagandism. Being introduced in sermons delivered to an audience of simple and common people, they are proper to kindle the faith and to strengthen it. If the system of

1) The famous story of the hare who put himself into the fire to feed a hungry traveller is told not only in the Pāli *Jātaka*-book (nr. 316) and in the *Jātakamālā* (nr. 6), but also in the *Avadānaçataka* (nr. 37). On the other hand such a story, as is told in *Jāt.* nr. 100 of Fausbøll's ed (story of the present), is really an avadāna which perchance found its way among jātakas, and which strongly reminds of *Avadānaç* nr. 92

mokṣa and the attainment of Nirvāṇa taught by the Master had been destined to remain enclosed within the narrow circle of a few select initiated, as was — at least, during a very long time — the case with the Sāṅkhya and the Vedānta systems, if it had been considered a Secret Lore of Deliverance, no want of such modest and humble tales would have made itself felt. But Buddhism from the outset aimed at becoming a popular religion. In pursuing that aim it displayed the same practical sense which also distinguishes this religious community in other respects. The very logic of their system of salvation prompted the Bauddha clergy to preach the Saddharma to the laity. The world-forsaking sons of Çākya had to move on the Eightfold Noble Path, giving up the performance of actions. The abandonment of actions implied the necessity of bringing to the charge of a believing Laity the provision for the indispensable wants of every-day life — the *cattāro paccayā* of the Pāli books, and the चीवर-पिण्डपात-शयनासन-ग्लानप्रत्ययमैष्य of the Sanskrit avadāna texts. The more the Church increased by waxing numbers of monks and nuns, the more they stood in want of many numerous and wealthy communities of faithful patrons and supporters. Its propagandism which brought the True and Excellent Lore within the reach of the gr̥hapatis, the settled farmers, merchants, artisans, and if possible, also of the higher classes of society, that might secure its preachers the favour of lords and kings, was, at bottom, a matter of unconscious self-preservation. It seems to have been practised from the very beginning of the spread of the Lore. We have the right to suppose the use of edifying stories in religious discourses as old as Buddhism itself. Prof. Minayef, in ch. V and VI of his *Recherches sur le Bouddhisme* (Ann. du Mus. Guim. IV. 1894), has adduced strong arguments to vindicate for the jātakas, the drawings of which illustrate the stūpa of Bharhut, a long period of celebrity and popularity prior to the time of the completion of that building.

The store of such stories occurring in our Pāli, Sanskrit, Chinese and other sources is almost inexhaustible. A considerable part of them have not been invented by the Buddhists, but taken by them from the folklore and legendary matter of old — which in India is a fountainhead with *aquae perennes* — and adapted to the tenets and wants of their doctrines and theories. Thus it is plain that many old myths and legends, preserved in Brahmanical writings, are also met with in a Buddhist garb.

The standard Jātaka tales, that is to say those which are included in the *Jātakatthakathā* edited by Fausboll, consist of two separate parts, distinguished by Rhys Davids (*Buddhist India*, p. 194) as «the outer frame-work, constituted by the introductory episode and the concluding identification», which on his example (*Buddhist Birth Stories*, p. LXXIV. LXXXIII) it has become customary to call «the story of the present», whereas the Jātaka proper is called the «story of the past». The like distinction is applicable to the avadānas. And the point on which he insists, that of these two different portions «each has a separate history», is even more evident in the case of the avadānas. In 1899 I drew the attention of scholars to the fact that in two tales of the Avadānaçataka the «story of the present» is made up of patches taken from a Sanskrit-redaction of the Mahāparinirvāṇasūtra (*Zeitschr. der Deutschen Morg. Ges.* LIII, 121). The «stories of the past» have here apparently a quite different origin. And now it may be added, that a few other Sanskrit equivalents of episodes and treatises belonging to the Pāli Suttantapiṭaka also appear amidst the «stories of the present». See e. g. Avadānaç. II, p. 118, n. 1.

Yet, in some avadānas there is no story of the past but, instead of it, a prediction: *vyākaraṇa*. This type of avadāna has no counterpart in the jātaka class.

Another point of difference is this. The avadāna class comprises a great many of invented stories of a trivial kind, which are never or seldom met with among the jātakas proper. To per-

form an *avadāna*, that is to say: a glorious deed, common people may suffice with something less than the world-famed heroic performances of the Bodhisattvas of old, who offered their body as food to a famished tigress, their eyes, their flesh and blood, their head to those who pretended to be in need of these members, who gave away wife and children to a begging brahman etc. Gifts to the Saṅgha; glorification of the Master or his disciples by presenting them with incense, flowers, silver, gold, jewels; the adorning, repairing, honouring of stūpas and caityas; the erection of such buildings: in short any deed or performance beneficial to the Church and of its Clergy may constitute actions entitled to that name and worth celebrating in *avadāna*-tales. In such cases the fruit (*phala*) of the merit brought about by performances of that kind is recorded. On the other hand, the *avadāna*-tales sometimes also put up a *monumentum aere perennius* to stigmatize wicked actions of a similar type, especially avarice and a harsh conduct towards mendicant friars; opposition to the practising of charity and self-abnegation of others; cruelty and bloodshed; want of reverence towards superiors; abusive language, slander and the like. This manifest tendency of pointing out the good or evil consequences of gathering merit or demerit, is the most striking feature, it seems, which characterizes the collections of *avadānas* in the strict sense and discriminates them from collections of *jātakas*, which do not bear a so exclusive character.

III. The said stories of the *jātaka* and *avadāna* kind are not limited to the class of writings so denominated. As is consistent with their purpose of procuring religious instruction and laying down moral and life-regulating precepts under the guise of tale-telling, they are met with now and then as illustrative examples in those discourses of the Lord which make part of the Sūtra Piṭaka and likewise in the Vinaya. Rhys Davids mentions ten *jātakas*, nrs. 1, 9, 10, 12, 37, 91, 95, 203, 253 and 405 of the *Jātaka*-book, which are told in this

manner; six of them are found in different treatises of the Suttantapitaka, whereas the remaining four occur in the Vinaya. M. Chavannes, in a paper in the *Actes du XIV. Congrès des Orientalistes*, Alger 1905 (I, 84—145): «Fables et Contes de l'Inde extraits du Tripitaka chinois» relates a great number of them in the fashion he found them in different Chinese Sūtra and Vinaya texts, the Indian originals of which have perished. M. Huber, another French sinologue, not long ago identified as many as 18 avadānas of the collection known under the name of Divyāvadāna, which has been edited by Cowell and Neil, with narratives occurring in the Chinese (Mūla)Sārvāstivāda Vinaya (*Bulletin de l'Ecole Franç. de l'Extrême-Orient* V, 1—37). Almost at the same time Sylvain Lévi, in a paper entitled: «Les éléments de formation du Divyāvadāna» (*Toung-pao Sér. II, VIII nr. 1* [1907]) not only arrived at the same conclusion, adding to them as the nineteenth a portion of av. nr. XVII (Mādhātā), but showed also the similar origin of many others that have been taken from the Vinayas of other sects and are preserved in their Chinese garb, so that it appears that 29 avadānas¹⁾ out of the 38 that make up the collection were borrowed from Sanskrit Vinayas, the originals of which are lost. These discoveries are a brilliant confirmation of the sagacity of former scholars, for instance Burnouf (*Introduction*, p. 39 foll.) and Cowell (Pref. of his ed. of *Divy.*, p. VIII) who suspected that affinity. Feer (*Ann. du Mus. Guimet*, XVIII, p. XI) was ill inspired, when he expressed his disagreement about this point with Burnouf, and even he had, twelve years before, made the precious statement that the Vinaya division of

1) Perhaps three more. In the *Bull. de l'Ec. Fr.* quoted above, IV, 709 foll. M. Huber demonstrates the *Sūtrālaṅkāra* of Aṣvaghōṣa as the source of three tales of the Divy., viz. the chapter on Upagupta and Māra, that on Aśoka and Yaśas and «le don d'une moitié de mangue» Considering the style of the stories transported from Aṣvaghōṣa to the Divy., which is not different from that of the canonical avadānas, I am inclined to believe that A. did not compose them himself, but extracted them from some older authoritative work(s), the hero of which is Aśoka.

the Tibetan Kah-gyur includes texts of the avadāna type (*Journ. As.* [1879] Sept. série, t. XIV, 51).

Avadāna works are also contained in the Sūtra Piṭaka. As regards its Pāli counterpart, texts of that name are included in the Khuddaka Nikāya, of which they constitute the thirteenth chapter. See Childers, s. v. *apadāna* and E. Müller-Hess, *Les apadānas du Sud* (Actes du X. Congrès des Orient. à Genève I, 165—173). This portion of the Kh. N. has as yet not been edited. Feer, who studied it in manuscript, states that it consists of 55 vaggas of ten apadānas each, treating of theras, and 4 vaggas = 40 apadānas, of therīs. The number of the apadānas relating to men is the same as that of the jātakas belonging to the Pāli Tipiṭaka. All apadānas are metrical. Feer has translated a few of them in the «Rapprochements et remarques» on the nrs. 73. 79. 82. 87. 88. 89. 90 and 91 of Avadāna-çataka in his translation of that work (*Ann. du Mus. Guimet* XVIII). The Tibetan and Chinese Tripiṭakas in the same way have avadāna texts incorporated in the Sūtra piṭaka¹). The Mdo division of the Kah-gyur includes several treatises of that kind, larger and smaller, in the volumes XXVII—XXX, among them our Avadānaçataka (vol. XXIX for the greatest part) and its counterpart, the Karmaçataka, a bulky text comprising vol. XXVII and p. 1—196 of vol. XXVIII, moreover the Damamūka and different single avadānas. Many of their Sanskrit originals are lost. The so called Damamūka has been made known by a translation from the Tibetan by I. J. Schmidt in 1843. M. Feer published in 1901, in the *Journal Asiatique* (Neuv. série t. XVII, 53—100. 257—315. 410—486) large extracts of all the 127 avadānas which make up the Karmaçataka, likewise from the Tibetan, since the Sanskrit original of it has been lost.

Setting up then two groups of avadāna texts, 1. such as

1) Cp. Kern, *Manual* p. 4, n. 7—9.

are included in the Vinaya, — occasionally also in Sūtra-piṭaka treatises — where they serve as examples for precepts or give a quasi-historical account of the origin of the precepts and the circumstances that occasioned them, 2. *avadānas* proper standing alone and collections of *avadānas*, that are comprised as such within the Sūtra Piṭaka, we may claim for both of them the appellation of canonical *avadānas*; since they make part of the Holy Writ of the Buddhist Church¹⁾.

Apart from them there exists another type of *avadāna* works. This third class is made up of such younger compositions as have been made after the completion and the fixing of the Canon but have the same contents as the canonical *avadānas*. Works of this type are transmitted with the names of their authors. The Jātakamālā of Aryaṣūra, the Bodhisattvāva-dānakalpalatā of Kṣémendra, the latter as late as the 11th century A. D., claim to be poetical embellishments of the narratives of heroic achievements of the Bodhisattva, taken from holy tradition and faithfully told anew with the aim of increasing the store of merit of their authors by celebrating the incomparable Bodhisattva exploits and edifying those who would read their compositions. They distinguish between their own literary performances and the canonical records of the past, from whence they borrowed the tales. These two excellent compositions which have come down to us may represent a whole literature. Somen-dra, in the Introduction which he prefixed to his father's *Avadāna-kalpalatā* testifies to the existence of a great number of *avadāna-mālās*:

आचार्यगोपदत्तश्चैवदानक्रमोऽङ्किताः ।

उच्चित्योच्चित्यं विक्लिता गद्यपद्यविशृङ्खलाः ॥

एकमार्गानुसारिण्यः परं गाम्भीर्यकर्कशाः ।

विस्तीर्णवर्णनाः सन्ति जिनजातकमालिकाः ॥

1) Let it here also be stated, that the Mahāvastu also bears the name of *avadāna*, a name but partly justifiable by its contents.

«There exist many 'Garlands of Birth-stories of the Jina' by Gopadatta¹⁾ and other teachers, who, discarding the usual order of the Avadānas, gathered tales *carptim*, and told them in elaborate prose (gadya) interspersed with verse, holding themselves free as to the proportions of the two styles which they interchange. They all treat of the praise of the Right Path but, owing to their profoundness, are hard to understand.»

This passage I quoted in the Preface of my translation of the Jātakamālā (*Sacred Books of the Buddhists*, I p. XXIII) to mark out the place which this work occupies in Sanskrit Literature. Another specimen of that *genre* is the nr. XXXVIII o Divyāvadāna. The story of Maitrakanyaka which is narrated there at great length in rhetorical prose and elaborated verses is evidently an artificial paraphrase of the nr. 36 of Avadānaçataka, whose arrangement and even whose very text it closely follows, as I have shown elsewhere²⁾. The literary merit of that performance is by far inferior to the creation of Āryaçūra.

Kṣemendra composed his Avadānakalpalatā in verse. This poem, which is being edited in the *Bibliotheca Indica*, belongs to the kāvya class, both by the variety of its metres and by its show of rhetorical art.

Further there exist other metrical avadānamālās of a much simpler style and less high aspirations. They are almost entirely composed in the common anuṣṭubh śloka which very

1) One of the redactions come down to us of the Saptakumārīkāvadāna is made by Gopadatta, see Burnouf, *Introduction* p. 556; the Paris MS. (Bibl. Nat. D 105) used by Burnouf. concludes with the words कृतिराचार्यभट्ट-संगोपदत्तस्य. Kramadīptara in his *Samkṣiptasāra* and Bṛhaspati Rāyamukṣamaṇi in his commentary on *Amarakoṣa* quote a line of Gopadatta निनादिते नीप-पराजगह्वरम्. Cp. S. d'Oldenburg, *Материалы для исследования Иероглифического словарника Бṛhatkathā* (San. III. 49 with note), to whom I am also indebted for the data communicated in this note.

2) In the *Bijdragen van het Instituut voor de Taal-, Land- en Volkenkunde van Nederlandsch-Indië*, vol. LIX. p. 204—206.

sparingly varies with other metres. In this respect and by their style, too, they bear a strong affinity with the Purāṇas of Hinduism. Their language sins sometimes against the rules of classical Sanskrit, yet it is correct Sanskrit, even if of a low standard. Like the Purāṇas, the works of that class of religious instruction are not ascribed to any individual human author but pass as authoritative records of the past. They mostly pretend to preserve the relation of discourses between Aśoka and his spiritual guide, the great *alakṣanaka Buddha* Upagupta. To them belong the Kalpadrumāvadānamālā, the Ratnāvadānamālā, the Aśokāvadānamālā, the Dvāviṃṣatyavadānamālā, the Bhadrakalpāvadānamālā. These collections, MSS of which are at Calcutta, Cambridge and Paris have been described, and lists of their contents published in Rājendralāl's *Sanskrit Buddhist Literature of Nepal* (p. 6—17; 42—47; 85—89; 292—303), in Bendall's *Catalogue of the Sanskrit Buddhist MSS in the Univ. Libr. at Cambridge* (p. 36—38; 88—91; 110—114; 131) and, last not least, by Feer who devoted himself with his whole heart to the avadāna branch of the Buddhist literature. Most of his articles are to be found in the *Journal Asiatique*. Afterwards, in vol. XVIII of the *Annales du Musée Guimet* (1891), he repeated and resumed his conclusions about the said avadānamālās in the introductory chapter of his translation of the Avadānaçataka, see p. XVI—XXVII. As to the Dvāviṃṣatyav., the titles of the numbers of the Paris MS do not agree with the titles and the contents registered in Rājendralāl's Catalogue for the Dvāviṃśa Avadāna द्वाविंशवदानं, as the work is named there; perhaps the two collections are different. The Paris Divyāv. MS (F) certainly does not contain quite the same collection, as the Cambridge MSS of that name and the Paris MS D, see Appendix C of Cowell and Neil's edition. On the Bhadrakalpāvadāna see the monograph of prof. S. d'Oldenburg Буддiйскія Легенды. Часть первая: Bhadrakalpāvadāna. Jātakamālā. 1894; according

to him that collection is a comparatively recent one, since it must have been composed later than Kṣemendra (vide p. 10 of that monograph).

Summing up and arranging the facts stated and discussed in the foregoing paragraphs, we may divide the existing avadāna texts into three classes, two canonical and one postcanonical.

The first (canonical) class comprises texts of the avadāna type met with in Vinaya works or Sūtras in the way of episodes or examples of rules or tenets taught. There exist anthologies of such portions of the Tripitaka. The so called Divyāvadāna is, in fact, such an anthology.

The second (canonical) class is made up of pure avadānas either single or gathered into collections, that make part of the Sūtra Piṭaka. Of the Sanskrit texts, the Avadānaçataka and the Karmaçataka belong to this. Likewise the Pāli Apadāna, a quite different composition and moreover metrical; its commentary may be of the same kind as the Jātakatṭhakathā. There is no reason for disagreeing with the common opinion that these texts are to be reckoned among the last additions made to the Suttantapiṭaka. The Avadānaçataka shows its relative posteriority by this that sundry passages taken from older Tripitaka texts are included into its stories of the present.

The third (postcanonical) class comprises all other avadāna collections or single avadānas, a literature of enormous extent, the remnants of which in Sanskrit constitute but a small portion of what once existed.

§ 2. The Avadānaçataka and its paraphrases.

I. Wassiljef, in his sketch of Buddhism — p. 302 of the original, 332 of the German translation — states that the yogācāryas consider the Avadānaçataka, along with the Karmaçataka, Lalitavistara etc. as belonging to the first preaching period of Çākyamuni. This points to a relatively high antiquity of our text. It is corroborated by the fact that it was translated into

Chinese as early as the first half of the 3^d century A. D., see Bunyiu Nanjio's *Catal.*, nr. 1324. The terminus a quo depends on what is told in avad. nr. 83 (II, 74 of our edition) about the miraculous boy Hiranyapāṇi, who was born with a *dīmāra* on the palm of each hand: पाणिद्वये चास्य जलपाकृतं कर्मविपाकज्ञं दोनार्द्वयम्. Burnouf already realized the chronological importance of this passage (*Introduction*, p. 424 n.). It compels us to place the composition of our collection later than the beginning of the Christian era. Taking into account the space of time which necessarily must elapse between the publication of the holy collection and its having gained a so great authority that the want of a Chinese translation was felt, we have the right, I think, to date it ± 100 A. D. With the Karmaçataka, a work of the like character and with which it may have perhaps some passages in common — see below — it may pass for the oldest set of avadānas come to us.

After Burnouf, who first drew the attention of Western scholars to the Avadānaçataka and included in his «Introduction» translations of sundry portions of it, it was especially Léon Feer who did good and praiseworthy work on behalf of this important text. His publications, among them the short extracts of the 100 avadānas he first made known in an article of the *Journ. Asiat.* (1879, II, p. 158 foll.), afterwards his translation of the whole, with an ample Introduction (*Ann. du Mus. Guim.* vol. XVIII) relieve me from the obligation of dwelling here upon its arrangement and the special character of its stories. Let it suffice to state that the work is divided into ten sections, vargas, each of them presenting a proper aspect. The first section and the third are dealing with prophecies, vyākaraṇāni, of future Buddhahood and Pratyekabuddhahood; the second and fourth — with the exception, however, of nr. 40 — contain avadānas of the Lord in former existences, the two vargas bearing a different character from each other, in as much as in the second the story of the present is the main tale, in the fourth that of the past: some renowned

heroic performance, in short, a true jāṭaka. The fifth is devoted to stories about pretas; several of them are identical with tales treated or hinted at in the *Petavatthu*. The sixth concerns pudgalas, who, owing to the merit of some pious action, gained svarga. In the Vargas 7—10 the heroes become Arhats. Those of the seventh are all Cākya men born at Kapilavastu; those of varga 8 are women. The last varga is chiefly occupied with the evil consequences of bad actions in former existences, which are a cause of the sufferings of holy persons even in their last existence. The last avadāna of the collection brings the main story up to the days of Aśoka and Upagupta.

One important point has not been touched by Feer, at least not in express terms¹⁾. The *Avadānaṣṭaka* is a Sanskrit Hīnayāna text. Chinese Buddhism knows it as such (see Bunyiu Nanjio nr. 1324), and even if this were not so, the Hīnayāna type is revealed by the complete absence of Mahāyāna concepts, by the relative simplicity of its numbers and its details as to the audience and the attendance of the Lord, and by the conformity of the spirit that pervades it with the Holy Writ of the so called Southern Buddhists. Moreover the method of arranging the tales in a certain number of groups discriminated by exterior characteristics, and the numerous repetitions of the selfsame formulas and patterns, point in the same direction.

Such repetitions of typical phrases and whole clauses recurring in the case of commonplace situations are nothing particular to the *Avadānaṣṭaka*. The *Divyāvadāna* has many of them in common with the *Avadānaṣṭaka*. Here are some instances: the elaborate description of the smile of the Buddhas and its signification (*Divy.* 67,16—69,27. 138,1—140,7. 265,15—267,7. 366,24—

1) I find only this remark, on p. XI of the «Introduction», that bears indirectly on the matter, where he says that works as the *Kalpadrūmāṇv.* «portent les traces d'une rédaction plus moderne, telles que le nom de Sukhāvatī, la demeure d'Amitābha, que les recueils versifiées citent mais que l'*Avadānaṣṭaka* paraît ignorer absolument.»

368,17. 568,7—570,2); the laudatory clause concerning the Buddhas looking over the wide world for somebody in distress whom they might rescue with a helping hand (ibid. 95,11—96,6. 124,11—125,5. 264,25—265,14); the detailed account of the qualities of Arhatship subjoined to the narrative of the attainment of this high rank by somebody (ibid. 180,21. 240,22. 281,28. 567,10 etc.); the *verba concepta* to denote the conversion to the Saddharma (ibid. 46,22. 71,23. 75,28 etc.); the attainment of the different degrees of *srotaāpanna*, *sakṛdāgāmin* etc. (ibid. 50,7 79,25. 209,14 etc.); the rationalistic commonplace on the natural causes of begetting children without the direct influence of some deity (ibid. 1,5—2,24. 98,18—99,17. 440,4—441,6) and that on nurses (ibid. 3,12. 58,11. 99,24 etc.); the phrases significative of a prosperous country and its king (ibid. 98,14. 131,17. 282,25 etc.) and of a wealthy merchant (ibid. 1,4. 24,3. 108,10 etc.); the standing turn about the *karmavipāka* as an introduction to stories of the past, told by the Buddha in reply to the demand of his monks (ibid. 54,1. 131,7. 141,7. 191,11. 551,14 etc.); that treating of a nocturnal visit paid to the Buddha by some being newly born among the celestials (ibid. 554,5—555,17) and so on. Since by far the greater part of *Divy.* is proved to have been taken from canonical *Vinaya* texts, it is plain that most of those *clichés*, as I name them henceforward, belong to the ancient Holy Writ of the oldest Buddhism and may be considered as first-class documents for the knowledge of that Lore.

In the *Avadānaśataka* the *clichés* have a more pronounced mechanical character, as it were. They occur almost everywhere, if the circumstances proper to their employment appear. In the *Divy.* they are sometimes abbreviated, being denoted by the words of the beginning and the end, as p. 40,12 अर्हसंवृत्त-स्रिधातुकवीतरागः यावत् ('till') सेन्द्रोदेन्द्राणां देवानां पूज्यो मान्यो ऽभिवाद्यश्च संवृत्तः, cp. e. g. 72,16. 128,22. 521,10. 539,22 and 29. But in our text they are always written in full, as if the composers and scribes of the holy collection held it for a meritorious work to

write down completely and without omitting any word the traditional broad expression of subject-matter regarding such sacred things as the smile of the Buddhas or their looking over the world. Occasional shortenings are met with, but they are nowhere marked by such words as पावत्, पूर्वव्यावत्, indicative of abbreviation by design. Sometimes they must be ascribed, I think, to the occasional carelessness of scribes rather than that I should consider them to make part of the original text, as in the case of II, 73,1¹). On the other hand, in a few cases, clichés seem to be later interpolations (see I, 225 and my note 8 there).

Apart from these commonplaces, we may set up another kind of borrowing from older canonical texts, which has no mean importance. Prof. Pischel, in the *Sitzungsber. der Preuss. Akademie*, 1904, p. 807 foll. expressed his satisfaction at the valuable discoveries of a few fragments of a Sanskrit redaction of the original Tripitaka in Chinese Turkestan²), and afterwards more such fragments have appeared in the same way (ibid. 1904, p. 1138—1145 and 1908, p. 968—985). It should, however, be kept in mind that the Avadānaçataka, in sundry of its stories of the present, affords more. Nine years ago, in the *Z.D.M.G.*, LIII, 120 foll. I demonstrated that the opinion of Burnouf and Feer, about a passage in avad. nr. 100 (II, 200,5 of this edition) containing a chronological statement different from other statements as to the time which elapsed between Çākyaṃuni's parinirvāṇa and the days of Açoka and Upagupta, rested on a wrong interpretation of that passage, which does not weaken, as they believed, but rather confirms the usual estimation of a *hundred years*³). On that occasion I stated that the introductory portions

1) Here the whole portion, which corresponds with I, 14,2 तथा ज्ञासी अमणो to line 6 आयाचते स्म । स चै° is wanting, apparently by oversight of the copyist. Cp. my note 7 on II, 190, and also II, 98, 10, and I, 121, 11.

2) Pischel determined one text as the Sanskrit parallel of Aṅguttaranikāya V, 196, another as akin to Aṅgutt. I, 229 foll. The third one contains fragments of a Sanskrit redaction of the Dhammapada.

3) The Tibetan translation agrees, too. See my note 5 on II, 200.

of avad. nr. 40 and nr. 100 have been borrowed from a Sanskrit parallel redaction of the Mahāparinibbānasutta. Feer, p. 360 of his translation, had identified the first part of avad. nr. 90 with nr. 82 of the Majjhima Nikāya: «La première partie de ce texte correspond très exactement à la première partie de notre récit». Further he had shown that Majjh. Nik. nr. 74 (I, 499—501 ed. Trenckner) «reproduit, article par article, point par point, sinon mot pour mot» the discussion between the Buddha and Dirghanakha in avad. nr. 99. Nor should I wonder, if new correspondences were to be detected¹⁾. This much is certain that many of the introductory tales, resp. stories of the present, in our collection strongly remind us of narratives of that kind in the Jātakatṭhakathā.

In this respect, too, the Karmaçataka seems to be a sister-composition of the Avadānaçataka²⁾. In one passage, at the beginning of avad. nr. 8 (I, 41, 7) this relation has enabled me to fill up a gap of our text by the corresponding passage in Karmaçataka. Moreover, though generally speaking their contents are different, both collections of avadānas have occasionally matter in common. Feer, in the preface of his description of the subject-matter of Karmaç. (*Journ. Asiat.* 1901, p. 55) drew up a harmony of the tales in common. As this list is full of inaccuracies, I subjoin here the same in a corrected form:

Avadānaçataka	}	1	3	7	8	13	32	47	50
Karmaçataka	}	94	96	99	104	49	47	40	71
Avadānaçataka	}	52	74	76	78	79	97.		
Karmaçataka	}	44	91	7	33	8 and 61	60.		

1) Saṃyutta Nik. I, 88 foll. contains a parallel of the frame-tale of avad. nr. 10, see Feer's translation, p. 50, with the same gāthā — a slight difference being *jayanī* [= जयनी] against जयः Avadānaç. I, 57, 10.

2) Feer mentions the parallelism of Karmaçataka, nr. 76 and Saṃyutta Nik. II, xvi, 9 = II, 210—214 of his own ed., and of the passage treating of the conversion in nr. 86 and Samy. XII, 17.

Moreover a partial harmony may be stated for

Avadānaçataka	}	40	58.
Karmaçataka		79	24.

Now, since these two collections of avadānas have borrowed from canonical texts, but are considered by the Tibetans as canonical books¹⁾, it seems that they do belong to the youngest portions of the Tripiṭaka. Yet they are doubtless old documents, as has been stated above.

But, if canonical, the Avadānaçataka can be ascribed by the faithful to no other but the Buddha, and, in fact, it is styled *Sugatabhāṣitam* in the colophon subjoined to the end of the work, and which I have quoted in this edition II, 206, n. 3. Some doubt, however, may arise from what is added after that word *Sugatabhāṣitam*. For it is said that it was «brought to appearance» (*prakāṣitam*) and the name of some ācārya, Thandiçvara, is employed in connection therewith: समाप्तं च अवदानशतकं ह्यत्रयं सुगतभाषितं धर्मोद्योगाचार्यपूर्वमिदानीं प्रकाशितं. This whole clause is certainly enigmatical. First of all, there is still a little uncertainty how to read the akṣaras which I have rendered by ह्यत्रयं, since the probability of reading them so is the greatest²⁾; yet there are other possibilities: e. g. the first akṣ. could mean न and the last व. Then, there is a strong presumption that the second part may be corrupt. Feer («Introduction» on his translation p. XXIII), who, as I do, desisted from the interpretation of ह्यत्रयं, inferred from the rest that Thandiçvara is named as the man who gathered the words of the Buddha: «.... dit par le Sugata, antérieurement (recueilli par) le docteur (ou Maître) Thandiçvara, maintenant mis au jour.» But it is clear that धर्मोद्योगाचार्यपूर्वम् cannot mean «gathered formerly by Th.» I rather should

1) By the Chinese not so. The Chinese translation of Avadānaçataka is registered by Bunyiu Nanjio among the Miscellaneous Works of Indian Wise Men; the Karmaçataka is not found in his Catalogue.

2) The copy P reads as I do; D copied ह्यत्रयं.

suppose some corruption in पूर्वम्, either in consequence of the loss of some akṣaras preceding it (e. g. °राचार्येण नष्टपूर्वम्), or rather because some other word (e. g. यदिः) may be hidden under it. Yet, however uncertain this may be, it is likely that the ācārya whose name is preserved in this notice, must be the man who rescued the old text from oblivion, rather than he who composed or revised it; in other terms, the instrumental indicative of the *kartr* of प्रकाशितम्, the termination of which has disappeared in the corrupt text, must denote Thandiçvara. The Tibetan translation has nothing corresponding with the colophon. From this we may infer that the Sanskrit text, on which that translation «très fidèle et littérale» (Feer, II.) is based, did not contain the name of Thandiçvara. The Tibetan translation was made many centuries before 1645, the year when the MS which has preserved the notice about him was written¹).

II. In my preliminary Introduction (p. VIII) I had already made mention of the paraphrases of many tales taken from our Avadānaçataka and broadly narrated anew in some avadānamālās of the çloka-type described above p. XII. XIII. It is here the place to dwell on this point a little longer. The avadānamālās in question, being the Kalpadrumāvadānamālā, the Ratnāvadānamālā and the Açokāvadānamālā contain, apart from stories not found in Avadānaç., the paraphrases of the numbers 1—4 and 10 of all decads, except the fourth, further the nrs. 15, 16, 33 and 55. The Kalpadr. may be considered the oldest of the three. Its frame-story (nr. 1) is identical with nr. 100 of Avadānaç., selected for this purpose by design, for the scheme of the collection requires that the avadānas are supposed to have been told at length by Upagupta to Açoka. The Ratnāv. seems to present itself tacitly as the continuation

1) For completeness' sake I remark that Rājendralāl, *Sanskrit. Buddh. Lit.*, p. 17 makes the Avadānaç. be «compiled by Nandiçvara (sic) Achārya». The first akṣara of the ācārya's name is doubtless a अ, and the scribes who copied our MS B agree in rendering it by अ.

of Kalpadr.; for it carries on the paraphrases without any preamble, taking up the numbers 3 and 4 of each decad of Avadānaç. successively, because the numbers 1 and 2 had been taken up in Kalpadr. The Aṣṣokāv., on the contrary, is built on a different plan, as will be plain to him who consults the detailed account of its contents in Bendall's *Catalogue of the Buddh Skt. MSS in the Univ. Libr. at Cambridge*, p. 110; nor does it contain the said paraphrases from its very beginning, as is the case with the two other collections, but the first paraphrased story = Avadānaç. I, 10 is its nr. 14. Its nr. 15—21 correspond with Avadānaç. II, 10; III, 10 and V, 10—IX, 10. Avadānaç. X, 10 being utilized in Kalpadr. did find no room here.

The lists of contents of K and R¹⁾ given by Feer, p. XXV f., show that the first avad. of K answers to nr. 100 of Av.¹⁾; its nrs. 2—10 correspond with the first numbers of each of the decads of Av. — except the fourth, of course —, its nrs. 11—19 with the items 2, 12 etc. of Av. The other four (= Av. nr. 15, 16, 33 and 54) are subjoined to them in such a way that K 20 and 21 correspond with Av. 54 and 15, K 23 and 24 with Av. 33 and 16; K 22 has nothing to do with Avadānaçatataka. It is plain that a different scheme for selecting them must have been followed, as they do not correspond with the same numbers of successive decads of Av.; two are taken from the second, one from the sixth and one even from the fourth decad, which for the rest has been avoided. The connecting link of them is, I believe, the friendly relations of Ajātaçatru with Devadatta and their plotting against the Buddha, which the stories of the present of those four have in common.

R likewise begins by paraphrasing the numbers 3 of each decad of Av. Yet, here the series is not uninterrupted. Its numbers 1—5 duly answer to Av. nrs. 3, 13, 23, 43 and 53, but

1) For casiness' sake I denote henceforward Avadānaçatataka by Av., Aṣṣokāvadāna by Aṣ., Kalpadrumāvadānamālā by K and Ratnāvadānamālā by R.

its nr. 6 does not at all belong to Av., nor its nr. 8. The correspondence with Av. nr. 63, 73, 83 and 93 is R nrs. 7, 9, 10 and 11. Now it is the turn of the numbers 4 in each decad of Av. to make their appearance. R nr. 12, accordingly, answers to Av. nr. 4, and its nr. 13—15 correspond with Av. nrs. 14, 24, 44. At this point of the collection it becomes evident that R was composed both in connection with K, and subsequently to it. For Av. nr. 54, which is now expected to follow, is passed over, apparently because it was already preoccupied by K. Instead of it, two numbers, one of which is the paraphrase of Av. nr. 55, are inserted into the series;¹⁾ they make up the nrs. 16 and 17 of R. Then the regular order returns; R nrs. 18—21 answer to Av. nrs. 64, 74, 84 and 94.

We do not know, whether the scheme of employing for the versified *avadānamālās* the text of the *avadānas* as collected in Av. by taking up the same numbers of each decad successively, was ever completely carried out or not so. Feer (p. XVIII of his «Introduction») is too positive, I think, in his assertion that K and R must be a portion of a much larger collection, which comprised also the numbers 5—10 of each decad of Av., except the fourth. The only thing we can say is that no other collection arranged according to the system represented in K and R has as yet appeared. For the rest, the numbers 10, 20, 30, 50—90 of Av. have, as a matter of fact, their adequate paraphrases in Aṣ., as stated before (p. XXII).

Since I have perused those paraphrases, which proved sometimes a useful critical instrument for the constitution of the text of *Avadānaṣataka*, I wish to express my opinion about them, which is in some respect different from that of Feer. I do not share his reservation about the posteriority of the *avadānas* in *ḥlokaś*. P. XXI of his «Introduction», he says: «Faut-il consi-

1) Feer's identification of R nr 16 and Av. nr. 32 is wrong. The *Kanakavarnāvadāna* has a content somewhat similar to Av. nr. 32, but not at all identical. Its true parallel is Divy. nr XX.

dérer les récits des décades [of Av.] comme des abréviations de ceux des recueils versifiés ou ceux-ci comme des amplifications des premiers? C'est cette seconde hypothèse qui semble la plus plausible Il n'en résulte pourtant pas avec évidence qu'ils dérivent directement de l'Avadāna-Çataka». I cannot but say that there can exist no reasonable doubt about this relation of dependence. The tales are as a rule not only told in quite the same order and by way of paraphrase of the text of Av., but the *clichés* are paraphrased also, and at the very point of the tale, where they occur in Av., with a tolerable accuracy. The agreement in matters of little importance is sometimes striking. Av. nr. 41 — I, 244, 14 — the avaricious servant who plays a foul trick to the Pratyekabuddha is said to have been सर्वभिमत्तगतिद्वय-निराकर्त्तुः, in the corresponding place of K¹) (f. 20 v 4) he is styled गतिद्वयनिराकर्ता (sic); Av. nr. 22 — I, 124, 7 — it is narrated that some woman went out with her infant-child: अन्यतमा च स्त्री दारकं स्वभुजाभ्यानादाय वीचीमञ्जरीणां, in the paraphrase (K f. 102 b 3) this is thus enlarged: तदा चान्यतमा स्त्र्येका तत्रादयिकदारकम् । तद्वीचीमञ्जरीणां भूदुद्धर्शनलालसा; in Av. nr. 72 (II, 13, 2 of the ed.) the master says to his servant: from henceforward you are free, या त्वं नम सुप्तस्य जागर्षीति, K f. 169 b 3 paraphrases this clause in this manner: मम मत्तप्रसुप्तस्य तथा जागर्षि सम्प्रतम् . The enlarging of a *cliché* may be instanced with R f. 173 a 1 (cp. Av. I, 359, 8) ततो ऽसौ समये ऽसून् दारकं दिव्यसुन्दरम् । मर्त्यातिक्कात्तवर्णाभं दिव्यकल्पमकृतप्रभम् । मन्वापौरुषवीर्योऽं वलवत्तं मकृत्तम् । महेष्वाण्यं मनापं च दर्शनीयं प्रसादिकम् (sic metri causa) । अभिवृषं प्रपुष्टाङ्गं सर्वलक्षणमण्डितम्, this *cliché* concerns the birth of an excellent child. Another instance of evident direct dependence is this. In Av. nr. 33, at I, 179, 7 of this ed., the narrative is interrupted by the general remark कामान्खलु प्रतिसेवमानस्य नास्ति किञ्चित्पापकं कर्माकर्णीयमिति. In the corresponding passage of K,

1) I quote from K and R from the Paris manuscripts.

at the very same point of the tale the narrative is interrupted by the metrical paraphrase of this general remark:

कामाभिरुक्तचित्तस्य पापमित्रप्रसङ्गिनः ।

कर्म क्यकर्णीयं तन्नास्ति किञ्चिच्च पापकम् ॥ (f. 217 a 7).

Discrepancy in particulars is, however, not wanting now and then; in the case of Av. nr. 12 it is even considerable, see my n. 2 on I, 67. Such slanderous tales as are there related to have been spread about by the Tirthikas may have been really uttered by disbelievers. They are not devoid of some wit; यो हित्वा पितरौ भार्या मित्रस्वजनबान्धवान् । विचरत्यपरैः सार्धं स कथं बुद्ध उच्यते (R f. 94 b 3) is as the reprobation of monkhood by common sense; another scornful remark is this: how is it possible that anybody is claimed Samantabhadra who lost his mother as soon as he was born? But upon the whole the parallelism is as great as possible. The Av. is the short narrative, the *saṃkṣepa*, which is told over *vistareṇa*, broadly and with many amplifications and additions in the *avadānamālās*. We may suppose that the old prose collection is as a ground-texture, where the essential facts are arranged in due order, reported in a simple and sober style, put into the frame of stories of the present borrowed from older sacred texts and surrounded with greater or smaller time-hallowed stock passages, which I call «clichés». Being composed for preaching purposes, it is natural that they are suitable for expansion¹⁾. Those who applied them to religious discourses, will have dwelt upon such points as they wanted to press upon the minds of their audience, enlivening the short data of their textbook by longer descriptions and discourses of their own invention, and adding even new particulars sometimes from oral tradition,

1) A similar condition is, in the opinion of Bendall, to be postulated for another collection of tales, the profane *Tantrākhyāna*: «Indeed, many of the stories here seem to be mere *notes* for the *viva voce* telling, etc.» (J. R. A. S. XX, 466).

sometimes prompted by their own fancy¹). The paraphrased and metrical *avadānas* appear as the sediment in the literature of such elaborate preaching. No wonder that the portions of them which deal with moral instruction swell to a considerable extent and are tedious and wearisome owing to their length and many repetitions. Nevertheless, I should do them wrong, if I passed over with silence the fact that now and then some passage conspicuous by genuine poetical merit or noticeable for some clever argument or some wellwrought sentences will reward the trouble of perusing them.

The greatest difference between the Av. and its paraphrases is the diversity of belief. The authors of the *avadānamālās* were adherents of the Mahāyāna. They told the stories over with *mahāyāna* colours and imbued them with *mahāyāna* conceits. In the preambles of their *avadānas* they, as a rule, make a free paraphrase of the *cliché* that introduces each number of Av.; they represent Çākya-muni surrounded not only by the classes of beings enumerated there, but also by crowds of Bodhisattvas: *Jinaurasāḥ*, as they are called K f. 47 a 2. Elsewhere the mother of the Jinas is invoked: K f. 51 a 1

पद्मेतोर्वीधिसत्त्वा सततमभिरता दुःखिनः पालयन्ति ।

तस्या मातुर्जनानां शरणमभिगता रौमि पादौ सदाक्म् ॥

ib. f. 52 a, six mothers are mentioned in relation with groups of Bodhisattvas. K f. 139 a 9 Supriyā, the heroine of Av. nr. 72 considering within herself the utility of gathering alms for the saṅgha mentions the *prajñōpāramitādharmas*: प्रज्ञापारमिताधर्मबोधयेयं सुभाषितैः. R f. 44 a 4 the Buddha is styled बोधिराट्, ib. f. 59 a 5 he is a समस्तभद्रांशः. His most frequent name in the *avadānamālās* is Çrighana. In the same way as crowds of

1) This holds also good for such texts as the Divy. See e. g. Divy. p. 285, 14 एष एव यन्मो विस्तरेण कर्तव्यः «hic locus amplificandus est.»

Buddhas and Bodhisattvas are frequent in these texts, there is a plurality of adversaries of the Buddha; the Mārās are very often mentioned, e. g. K f. 82 b 1. 126 a 2. 211 a 9; R f. 13 a 1. 117 a 3. 183 a 7. The same applies to Aç. In the parallel passage of Av. II, 59, s, where Gaṅgarasthā's strenuous application in a previous existence to the Lore of Kāçyapa is related, Aç. (f. 262 a 3) makes her learn the महायानमूलम्!

It is consistent with this, that the representations of the life hereafter have much to do with Amitābha and the sojourn in Sukhāvati. In nr. 4 of R, which corresponds with Av. nr. 43, the Buddha answering a request of Ānanda in behalf of the preti, sets out a whole system of salvation for pretas and nārakas. Let them begin by converting themselves and worshipping the Triratna; the rays of Buddha will soon touch them, in consequence whereof human existence is gained. The sinner, when born again as a man should apply himself to a life of asceticism, Buddhaworship and so on, the reward of which is Sukhāvati. Having arrived there, he has to follow the instruction of Amitābha. In this way he will be always proceeding on the road of the *bodhi* which ultimately leads to Nirvāṇa. Another instance I draw from K f. 121 a 3 foll. The son of the brahman who died in his youth — the hero of Av. nr. 52 — having shown himself with his heavenly splendour to his deeply afflicted father and caused him to desist from his grief, adds to his consolation the following counsel:

तस्माद्विप्र परित्यक्त्वा दाक्ष्यस्व चिताग्निना ।

स्नेहो ऽस्ति यदि ते पुत्रे तन्नाम्ना देहि दानकम् ॥

तदस्थीनि च गङ्गायां सुतीर्थे वा प्रवाक्य ।

ततः पुत्रः स ते स्वर्गे गमिष्यति न संशयः ॥

किं त्वया रुदितेनापि नागमिष्यति सर्वथा ।

यदि वर्षसकृन्नाणि स्थास्यस्येवं सदा रुदन् ॥

नैव जीवेत्सुतस्ते ऽयं मृतः प्रत्यागतो हि वाः ।

उदेत् (sic!) सूर्यः प्रतीच्यां वा पद्मणिः शीततां व्रजेत् ॥

विकसेद्वा गिरौ पद्मं नैवागच्छेत्तवात्मजः ।

इति विज्ञाय के विप्र त्यक्त्वा मृतकडेवरम् ॥ etc.

Having burnt his corpse, his father, so he says, must as soon as possible become a *çrāvaka* of Buddha, the Lord. His faith in Buddha will deter from him the dreadful messengers of Yama, and secure for him the entrance into *Sukhāvati*, whither he will be conducted by बुद्धदूताः (f. 122 b 3); in that happy land he will find again his son, in the regions where *Amitābhanātha* reigns. By worshipping that mighty Lord both will finally reach *nirvṛtim*¹⁾.

The Mahāyānist clergy of the time and the place, where this paraphrastic literature took its origin, must have judged that the old sacred Hīnayāna collection of *avadānas* fitted them as an excellent magazine of edifying stories, which after adaptation to the norms and wants of their belief might become a useful instrument of homiletics. Considered as such, the *avadānamālās* in *çlokas* are interesting and important documents for the history of Buddhism. They afford a vivid picture of the popular belief of the *upāsaka* of the Mahāyāna creed and of the spiritual teaching which he was in the habit of receiving from his clergymen.

The solicitous care to avoid everything that could encroach upon the veneration due to the holy person of the Buddha, which is displayed throughout the stories and the sermons that fill them up, may be illustrated by this. *Avadānaç. nr. 4* mentions the vicissitudes of some merchant who found ill luck at sea as long until he took the vow to consecrate half of his gain to the Buddha, in

1) In this part of my Preface and in the following I have sometimes repeated statements, which I put forth in a paper I read before the Dutch Academy of Sciences on 11 Sept. 1899, see *Verslagen en Meded. der Kon. Akad. van Wetensch. Afđ. Lett. IVe R. Deel III*, p. 361—418 (Dutch); cp. *Muséon*, 1900, p. 251.

consequence whereof he made not only a happy sea-voyage but returned with great riches. Being safe at home, he considers within himself: «It is a pity that I am now obliged to give up half of this store of precious jewels in behalf of that ḡramaṇa Gautama. If I were to sell it to my wife for two coppers, I might buy-incense and worship him with it at a small expense.» Acting up according to this design, he offered incense to the Lord, who wrought with it a miracle to this effect that the avaricious merchant repented and amended for his transgression in a way which secured for him Buddhahip in time to come. The learned monk or monks who had to transpose this short and simple avadāna into the key of Mahāyānism, must have held it for a very edifying subject, for it is spun out in R at great length. But they will have thought it a *res pessimi exempli* to commemorate how the niggard did suffer not the least damage after deceiving the Highest Being by means of that foul trick. They suppressed this feature and altered the tale in such a way, that they omitted the design of imposing upon the Buddha, but made the merchant, when being about to fulfil his promise, meet with this practical difficulty. If he bestowed so many and so precious jewels to the monk Gautama, the fame of that largess would necessarily come to the king; in this way both the monk and he would get rid of their wealth, and he moreover incur punishment. Thus considering, he followed up the advice of his sagacious wife that he should lay up the monk's half with her up to some proper opportunity of giving it him, and in the mean while should supply him regularly with *pūjā* and food. But in this shallow adaptation of the Av. story to the narrow spirit of a bigot laity it has been forgotten to drop the two coppers paid for the first *pūjā*, the incense of Av. I, 24, 1!

The composer of the last mentioned paraphrase may have lived under the reign of a king who did not patronize the Buddhists. Be this as it may, the *avadānamālās* are full of indications, that their authors lived in regions where different Hindu

deities were worshipped along with the Triratna. They were sufficiently well acquainted with the tenets and the mythologies of Hinduism. In the religious controversies, which sometimes occur in their writings — especially in the tales relating to Devadatta and Ajātaśatru, but also elsewhere in disputes with tīrthikas — the arguments and the dogmas of Vedāntins, Lokāyatikas and other adversaries of Buddhism resound; see e. g. K f. 167; Aç. f. 246 a 5 foll. The old epic store of legends of Mahābhārata and Rāmāyaṇa is supposed to be known to the readers of these collections. In the paraphrase of Av. nr. 2 = K nr. 11 the pious Yaçomati praises the Buddha with a *stuti*, where she extols his excellency comparing him with a great number of deities venerated by the manifold sects and local creeds of Hinduism. In 1899 I published that *stuti* in the Dutch dissertation quoted above from the Paris MS; being now enabled by the comparison of the Cambr. MS Add. 1590 to correct the text in some places, I have thought it worth while to bring this remarkable document in an improved recension under the eyes of the readers of this preface.

Stuti of Yaçomati K f. 87 b 2 foll. (Par. MS)
= f. 86 a and b (Cambr. Add. 1590).

अहो बुद्धस्य माहात्म्यमहो धर्ममुमङ्गलम् ।
अहो सङ्गाः शुभाचाराः सर्वेभ्यो वो नमाम्यहम् ॥ १ ॥
धन्यस्त्वं भगवान्बुद्धः सर्वधर्माधिपो गुरुः ।
देवासुरमनुष्याणां शास्ता लोकविनायकः ॥ २ ॥
यस्त्वं कलियुगे ज्ञाथे क्लेशसङ्घसमाकुले ।
नाथो ऽसि स्वयमुत्पन्नो लोकानां युयुहेतवे ॥ ३ ॥
स्वसुखे निरपेक्षो त्वं परसौख्यार्थसाधकः ।
तथा दिशसि सद्धर्मं लोकान्दृष्ट्वा मुहुःखिनः ॥ ४ ॥
यस्त्वं राद्यं हि संत्यज्य सगरात्तां च मेदिनीम् ।
डुष्करं च तपः कृत्वा संबोधिं प्राप्तवानसि ॥ ५ ॥

यस्त्वं कामसुखांस्त्यक्त्वा दिव्यभोगान्महारसान् ।
 भित्तात्रमात्रसंतुष्टो धर्मदानं ददासि च ॥ ६ ॥
 यः स्वचित्तं वशोक्त्य घत्से शोलमखण्डितम् ।
 ब्रह्मचर्यं चरन्तित्यं दशाकुशलवर्जितम् ॥ ७ ॥
 यस्त्वं क्षमासमानदः सदा कारुण्यमानसः ।
 दुष्टैराक्रुश्यमानो ऽपि नैव क्षुभ्यसि सर्वदा ॥ ८ ॥
 यस्त्वमेकसकृन्नायां⁽¹⁾ लोकधातौ प्रतिष्ठितः ।
 वीर्यनावं समादूढः प्रोद्धर्तासि भवाम्बुधेः ॥ ९ ॥
 यस्त्वं शून्यसमुद्भूतं भवं मायानुरञ्जितम् ।
 धविद्यामूलसंज्ञातं ज्ञात्वा ज्ञानरतो क्यसि ॥ १० ॥
 यस्त्वं स्वयं हि संबोधिमभिबुध्य समादरात् ।
 सत्त्वैभ्यो ऽपि तथा ज्ञानं प्रदत्त्वा भासि बुद्धिमान् ॥ ११ ॥
 यस्त्वमुपेत्य सत्त्वांस्तान्निभवालयवासिनः ।
 नानोपायविधनिश्च संबोधयसि सर्वथा ॥ १२ ॥
 यत्कृतं प्रणिधानं ते यथापूर्वं भवत्तरे ।
 तदद्य परिपूर्णं स्यान्मां यदि परिबोधये⁽²⁾ ॥ १३ ॥
 यस्त्वं दशबलाचारो दुष्टमारान्विनिर्जयन् ।
 सत्त्वान्धर्मेषु संस्थाप्य त्रिभवेषु जयस्यसि ॥ १४ ॥
 यस्त्वं ज्ञानाधिपो विज्ञः सद्धर्मगुणपारगः ।
 ज्ञानालोकं करोष्येवं लोके ऽन्धकारसंवृते ॥ १५ ॥
 यथा लोकाधिपो ब्रह्मा लोकमष्टा प्रजापतिः ।
 तथा त्वं सद्गुणाधारो ब्रह्मज्ञानविदां वरः ॥ १६ ॥

1) Ex conject.; MS: P °मेकःसकृन्नायां च, C °मेकसकृन्नायां च, unmeaning.

2) Perhaps प्रतिबोधयेः ?

यथा मायाधरो विष्णुर्दृष्टेता त्रिविक्रमः ।
 षडभिज्ञस्तथा लोकान्भिभर्षि त्रिभवेषु च ॥ १७ ॥
 अष्टमूर्तिर्यथेशानः सर्वभूताधिपः शिवः ।
 तथा त्वं सर्वयोगीन्द्रो विश्वमूर्तिर्विराजसे ॥ १८ ॥
 दुष्टकृता यथा शक्रो देवेन्द्रो लोकपालकः ।
 तथा दुष्टमतीञ्जित्वा भासि लोकाधिपो जिनः ॥ १९ ॥
 यथाग्निर्दहति शीघ्रं शिखोज्ज्वालैर्वनानि च ।
 तथा त्वं दहसि प्राज्ञ दृक्प्रभैः सर्वपातकम् ॥ २० ॥
 धर्मराजो यमो यद्वन्मर्मवती च ज्ञोविषु ।
 तथा मायामुतश्चासि सर्वसत्त्वान्प्रशास्ति च ॥ २१ ॥
 यथा रत्नाधिपो वीरश्चाण्डचित्तो ऽतिसासकः ।
 तथा त्वं जिनराट् शूरः सर्वसत्त्वार्थसाधकः ॥ २२ ॥
 यथा नागाधिपः पाणो^(१) प्रार्थितार्थप्रदायकः ।
 तथा त्वं सुगतो लोके सद्धर्मरत्नदायकः ॥ २३ ॥
 यथा वायुश्चरन्खे च क्वचिदपि न सञ्जति ।
 तथा तथागतस्त्वं हि लोकवृत्तौ न रज्यसे ॥ २४ ॥
 यत्तराजो यथा लोके वाञ्छितार्थधनप्रदः ।
 तथासि शोधनो नाथः सर्वधर्मार्थपूरकः ॥ २५ ॥
 यथा राजा महीपालश्चक्रवर्ती नरेश्वरः ।
 तथासि भगवन्स्वामी धर्मचक्रप्रवर्तकः ॥ २६ ॥
 यथा वाचस्पतिर्विद्वान्देवानां परमो गुरुः ।
 देवर्षिवत्त^(२)राणां च तथा शास्तासि सर्ववित् ॥ २७ ॥

1) P प्रणासि च, C प्रशासि च.

2) I am not aware of a king of Nāgas of that name. The king of Nāgas whose name was to be expected here, is Virūpākṣa. Query: फाणी for फणी metri causa?

3) Ex conject ; P देवर्षि * नराणां च, C देवर्षिचनराणां च

यथा शुक्रो महांभिज्ञो दैत्यानां परमो गुरुः ।
 तथा सिद्धासुरादीनामनुशास्तासि बोधिभृत् ॥ २८ ॥
 यथा सर्वस्रक् पृथ्वी वसुमती सदास्थिरा ।
 तथैवासि सक्लिष्टास्त्वं सद्गुणी सत्यनिश्चलः ॥ २९ ॥
 यथा चाम्बुनिधिः पूर्णो रत्नाकरः सरित्पतिः ।
 तथा पुण्यनिधानो ऽसि ज्ञानाकरो जगत्पतिः ॥ ३० ॥
 भासयति यथा क्षीन्द्रः पातालं^(१) स्वमणिप्रभैः ।
 पासि त्वं भासयँल्लोकान्स्वदेहकिरणैस्तथा ॥ ३१ ॥
 वेमचित्रो यथा वीरः सत्यसंधो ऽसुराधिपः ।
 तथा शाक्याधिपो भासि यथावादी तथार्थकृत् ॥ ३२ ॥
 यथा कामाधिपः सौम्यो दिव्यद्वपातिमुन्दरः ।
 समस्तभद्रद्वपो ऽसि लक्षणव्यञ्जनैस्तथा ॥ ३३ ॥
 गन्धर्वराज् यथा पञ्चशिखः संगीतिकौशलः ।
 तथा त्वं गौतमो भासि धर्मसंगीतिकारकः ॥ ३४ ॥
 यथा सप्तस्वरे रागे किन्नरेशो द्रुमः कृती ।
 तथा ब्रह्मस्वरैर्भाष्ये प्रवक्तासि महासुधोः ॥ ३५ ॥
 गरुडश्च महावेगो यथा पक्षिमहाधिपः ।
 तथा स्वर्द्धिविकारो त्वं मनोगामो च सर्ववित् ॥ ३६ ॥
 अन्धकारं समुत्क्षिप्य यथा भानुर्विरोचति ।
 तथा मोहं प्रतिलिप्य समुद्राद्गोचसे जिने^(२) ॥ ३७ ॥
 घाह्लादयन् यथा लोके समुदेति कलानिधिः ।
 दिशसि निर्वृतिं तद्वत्क्लेशाग्निपरितापित ॥ ३८ ॥

1) MSS पाताले.

2) I surmise समुद्रात् should mean समत्तात्; otherwise the comparison halts.

यथा मेघाः प्रवर्षन्ति सर्वत्र शस्यसिद्धये ।
 तथा धर्माभूतं दानं ददासि पुण्यवृद्धये ॥ ३९ ॥
 लेपयितुं यथाकाशं सर्वरङ्गैर्न शक्यते ।
 तथा त्वं लौकिकैर्धर्मेन लिप्यसे कदाचन ॥ ४० ॥
 सर्वलोकैर्यथा मेरुश्चालयितुं न शक्यते ।
 तथा त्वं सर्वमरैश्च कम्पयितुं न शक्यसे ॥ ४१ ॥
 मकौषध्यो यथा रोगान्नाशयन्ति च देहिनाम् ।
 तथा त्वं दुष्टचित्तानां क्लेशरोगविनाशकः ॥ ४२ ॥
 यथा कल्पतरुर्लोकवाञ्छितार्थफलप्रदः ।
 तथा दशबलश्चासि बोधिसंभारपूरणे ॥ ४३ ॥
 यथा भद्रघटो लोके सर्वसंपत्तिदायकः ।
 तथा त्वं श्रीघनो बोधिसंभारोपचरिर्भर^(१) ॥ ४४ ॥
 यथा चित्तामणिलोके मङ्गलार्थप्रसाधकः ।
 तथा त्वं सर्वरत्नो ऽसि बोधिचित्तानुपालकः ॥ ४५ ॥
 यथा धन्वन्तरिर्वैद्यः सर्वरोगचिकित्सकः ।
 तथा त्वं षडभिज्ञो ऽसि त्रैविषपरिहारक^(२) ॥ ४६ ॥
 यथा नागः सुदन्तश्च^(३) धीरगाम्भीर्यमानसः ।
 मुनिस्तथासि शास्तात्मा गम्भीरधर्मसंदधः ॥ ४७ ॥
 यथा सिंहो गुरूस्थो ऽपि त्रासयति मृगान्दन् ।
 तथा संत्रासयंस्तीर्थात्नदसि सिङ्कनादितम् ॥ ४८ ॥
 यथा सार्धान्नद्वीपं प्रापयति च सार्धभृत् ।
 तथा त्वं सुगतः सन्नान्प्रापयसि सुखावतीम् ॥ ४९ ॥

1) Sic O; in P °चयंकर; the word is manifestly corrupt.

2) I cannot account for त्रैविष (O) or त्रैविष (P). Perhaps: कित्तिबषः.

3) The pun would appear better, if instead of skr. *sudānta* we had before us prākṛit or pāli *sudanta*.

यतो ऽसि भगवान्नाथः सर्वधर्मानुदेशकः ।

मह्यं चापि तथा धर्ममुपदेष्टुं तदर्हसि ॥ ५० ॥

In this laudatory invocation no less than 34 *çlokas* are taken up with as many comparisons with mythological and religious beings, outside of Buddhism. The Lord is compared to Brahmā (çl. 16), Viṣṇu (17), Çiva (18), Çakra (19), Agni (20), Yama (21), the king of the Raksāṃsi (22), the king of the Nāgas (23), Vāyu (24), Kubera (25), the Cakravartin (26), Vācaspati = Brhaspati (27), Çakra (28), the Earth (29), the Sea (30), Indra (31), Vemacitra (32), Māra or rather the Chief of Māras (33), Pañcaçikha, the king of Gandharvas (34), Druma, the king of Kinnaras (35), Garuḍa (36), the Sun (37), the Moon (38), the Clouds (39), the Air — where the poet alludes to the *khacitra* — (40), Mount Meru (41), the Medicinal Herbs (42), the Wishing-tree (43), the Cornucopiae (44), the magic jewel Cintāmaṇi (45), Dhanvantari (46), an elephant (47), a lion (48), a leader of caravans (49).

As to the time of composition of the *çloka*-collections of *avadānas*, as represented by K, R and Aç., it is a matter of fact ^{2cc} that the habit of chewing betel after dinner is frequently mentioned in them^a), but nowhere in *Av.* This point is important, inasmuch the *argumentum ex silentio* is here in place. The high merit gained by offering a meal to the Buddha and his Congregation is sufficiently intimated by the prolixity of the relation of such invitations and repasts. In the old prose texts of *Av.* or *Divy.* the stock passages, descriptive of such

1) Perhaps to correct: यतो ऽसि भगवान्नाथः.

2) K f. 13a 6 अयनीय च पात्राणि दडुस्ताम्बुर(sic)सेयुतम्, ibid f. 29a 7 पूत-
[read. पूग]ताम्बूर(sic)सेयुतं शुद्धसौरभ्यमौषधं/नृपदत्तं च तदुक्ता. R f 46 a 6
likewise mentions ताम्बूल and पूग after dinner, cp ibid. f. 114a 6 ताम्बूलादीन्,
ibid. f. 128b 2 ताम्बूर(sic)पूगादीन्

dinners do not include the betel; but in the paraphrases in K, R and Aç. the chewing of betel as a rule constitutes the final act of every dinner. We have the right to infer from this that these *avadānamālās* have been composed after that habit had spread. Further, they are also later in time than the *Jāta-kamālā*. Sundry stanzas have been tacitly borrowed from that work. K nr. 3 (f. 13 b 3) contains Jtkm. III, 21¹). R nr. 32, the *Vidurāvadāna*, which is a different version of the story of *Kṣāntivādin* (Jtkm. XXVIII) has interspersed even twenty two stanzas taken from it, viz. 30. 31. 33—52 (ed. Kern, p. 186 foll.)²). The paraphrase of Av. nr. 91 = K nr. 10 contains Jtkm. XXVI, 42—44.

Considering moreover that the style and spirit of those *avadānamālās* show their affinity with the spiritual atmosphere which is prevalent in the *Purāṇas*, it can be no hasty conclusion to place the origin of them between 400 and 1000 A. D. At all events, they are much older than the *Bhadrakalpāvadāna*, which, as has been stated by prof. S. d'Oldenburg, is posterior to Kṣemendra (see С. Ольденбургъ, Буддйскія Легенды часть первая p. 10) and do not contain indications of having been composed in Nepal.

On account of the importance of this class of writings for the study of medieval Northern Buddhism, not that of the schools which afforded an arena for subtle, sophistical and hairsplitting

1) With a slight variance; instead of °मुखोपघान° it has °मुखोपभोग°, and दानं is wanting at the beginning of pāda d, but it is in its place in pāda b, cp. Kern's ed. p. 242.

2) In one case the reading of R affords an emendation of the edited text. R (f 305 b 4) reads the second pāda of Jtkm. XXVIII, 45 thus: लमात्र शोभेत तथापि ते नृप; it has also कियान् in the preceding stanza (XXVIII, 44) confirming the correction of the editor. Some other differences are of no importance, sometimes e. g. f. 304 b 4 (= Jtkm. XXVIII, 39) न परिमुञ्चति for न क्षा-त्त्रानयम्, they represent a gloss which has ousted a *lectio difficilior*.

disputations on points of philosophy and theology, but that which played a prominent part in everyday life and in the relations of the clergy and the laity, I thought it worth while and labour to publish here one metrical avadāna in full, as a specimen of the literary type. I have chosen the paraphrase of Av. nr. 91, which contains much interesting matter and, as it is extensive, comprehends various features not always found together. For this purpose I have availed myself of both manuscripts, that of Paris and the Cambridge MS Add. 1593 (Bendall's *Catalogue*, p. 131); the text preserved in them could be given in a sufficiently correct shape, for the two MSS appear to be independent from each other, though of course they go back to a common source. But first of all I beg to express my warmest and most sincere thanks to the Library Council of Cambridge and the Direction of the Bibliothèque Nationale of Paris for their liberal allowance of the loan of their manuscripts to the University Library at Leiden, which afforded me the opportunity of describing and collating this text at my ease in my own dwelling-place.

In the *varietas lectionum* subjoined to the text I have not taken up evidently false readings in one MS against a correct text in the other, a very common case.

Kalpadrūmāv. nr. 10.

(C 68b 5—83b 9; P 67a 9—85a 9.)

Introduction

अथाशोको मकराजः सर्वशोकविनोदितः ।

उपगुप्तं गुरुं नत्वा कृताञ्जलिपुटो ऽवदत् ॥ १ ॥

भदत्तं श्रोतुमिच्छामि पुनरन्यत्समुपदिशतम् ।

यदुक्तं शाक्यसिंहेन तन्मे गदितुमर्हसि ॥ २ ॥

इति पृष्टो नृपेणामावुपगुप्तो यतीश्वरः ।
पर्यटं च समालोक्य संवभाष्य⁽¹⁾ सुभाषितम् ॥ ३ ॥

शृणु राजन्महाबाहो मर्षलोकहितार्थतः ।
सुभूतेरवदानं यत्तत्प्रवक्ष्ये यथाश्रुतम् ॥ ४ ॥

A ८. II. 127, 1-7.

पुरा श्रीभगवान्बुद्धो धर्मराजस्तथागतः ।
विद्याचरणसंपन्नः सुगतो लोकत्रिज्जिनः ॥ ५ ॥

शास्ता देवमनुष्याणां सम्यक्मन्त्रोधिदेशकः ।
मत्कृतो मानितः सत्त्वैर्गुत्कृतश्च पूजितः ॥ ६ ॥

राजर्षी राजनात्रैश्च धनिभिः पुराणिभिः ।
भेष्टिभिः मार्घवाक्षैश्च नानादेशममागतैः ॥ ७ ॥

देवासुरमहानगैर्यज्ञगन्धर्वकिन्नरैः ।
गरुडैश्च महासर्पैस्तथान्यसत्त्वजातिकैः ॥ ८ ॥

सुमंजानो महापुण्यो लार्षी चीवरवाससाम् ।
पिण्डपातामनादीनां शय्यादीनां⁽²⁾ तथैव च ॥ ९ ॥

श्रीषयादियरिष्कारवस्तूनां नवतः सद्यः ।
नार्द्धं मन्त्रावकैः⁽³⁾ मन्धैर्भुजभिश्च जितेन्द्रियैः ॥ १० ॥

भिन्नुपयुपासिकाभिश्च चेलकोयासकैस्तथा ।
बोधिसत्त्वमहानहैः सर्वार्थबोधिविवाञ्छिभिः ॥ ११ ॥

MS. 5. नृपेणा°. — 9. C पिण्डपात्रमनादीनां शय्यादीनां. P शय्यासनां च तथैव च.
— 10. परिस्कार°.

1) Probably to correct न्भाष्ये.

2) The reading is uncertain. I have corrected according to what seemed to me the most probable.

3) I have followed P; C नार्द्धं मन्त्रावकैः.

4) Query: सान्त्वये?

आवस्त्यां राजधान्यां वै जेतवने मनोरमे ।

विक्रो व्यक्रद्धर्मं देशयच्छुभयन्सदा ॥ १२ ॥

A v. II, 127, 7-8.

तदा भगवता सत्त्वविनयानुप्रकारिणा ।

आमन्त्र्य भित्तवः सर्वे सम्यगाज्ञापिता इति ॥ १३ ॥

गच्छत भित्तवो पूर्णं सत्त्वानां विनयार्थतः ।

देशान्प्रत्यभिगच्छतः प्रकाशयत संवृतिम् ॥ १४ ॥

तथेत्येव प्रतिश्रुत्य शास्तुः पादौ प्रणम्य च ।

आवका भित्तवश्चैव प्रतस्थुस्ते नियोगिनः ॥ १५ ॥

गुरोराज्ञां वक्तुस्ते केचित्प्राचीं दिशं गताः ।

देशयन्ति स्म सद्धर्मं प्रति देशानुपास्थिताः ॥ १६ ॥

दक्षिणास्यां तथा केचित्केचिच्च पश्चिमां दिशम् ।

तथोत्तरां दिशं गत्वा विदिन्तु चापि सर्वतः ॥ १७ ॥

तेषां ध्यानरता ये वै ते विविक्तसुखैषिणः ।

A v. II, 127, 9-11.

मेरोरुपरिषाडायामध्युषु⁽⁵⁾र्ध्यानतत्पराः ॥ १८ ॥

⁽⁶⁾तदाब्धेर्गरुडेनैको नागपोतः समुद्धतः ।

⁽⁷⁾तमाश्रममुपानीय भक्तितुमुपचक्रमे ॥ १९ ॥

तत्रस्थास्तेन नागेन भित्तवो ध्यानसंरताः ।

दृष्ट्वैव सुप्रसन्नेन मनसा प्रणिधिर्दधे⁽⁸⁾ ॥ २० ॥

MS. 12. C देशयच्छुभयं. — 15. °श्रैवं. — 18. सुखेषि°.

5) Ex conject.; C °यामध्येषुध्या°, P °यामध्युषुर्ध्या°. The perf. अद्युवास occurs sometimes in these avadānamalās, even with the meaning of *adhvāsayām āsa* (acquiesced), at least in Ratnāv. (e. g. f. 21 b 3. 128 a 3. 169 b 2); cp. *viluloka* = *vilokayām āsa* ibid f. 168 a 5.

6) Ex conject.; P तदाध्व (or °ध्व), C तडाच.

7) Ex conject.; MSS तदा°.

8) A striking instance of a solecism in this class of literature upon the whole seldom met with. It might, however, be removed, if we were justified in correcting तत्रस्थास्ते°. . . . निलुकाण्ड्यानसंरतान्.

धन्यास्ते भिन्नवो ह्येते सद्धर्मसुखचारिणः ।
 अकम्पि च भूयासं तादृग्धर्मसमाहितः ॥ २१ ॥
 इति प्रणिधिं कुर्वाणो जीविताद्यवरोपितः ।
 तत्रैव गरुडेनैवं भक्तितो भूत्स नागकाः ॥ २२ ॥

A v. II, 127, 12.

ततः कालगतस्तत्र आवस्त्यां पुरि⁽⁹⁾ * * * ।
 भूतिनाम्ना द्विजस्यासौ भार्याया गर्भमाविशत् ॥ २३ ॥

A v. II, 128, 1-3.

ततश्च क्रमतस्तस्या गर्भः समनुवर्धितः ।
 ततस्तत्समये प्राप्ते दारकः समजायत ॥ २४ ॥
 ततः पिता च तं दृष्ट्वा दारकं संप्रसादिकम् ।
 दर्शनीयं सुभद्राङ्गं मुहुः पश्यन्ननन्द सः ॥ २५ ॥
 ततो ज्ञातिमकं कृत्वा ज्ञातीनाङ्ग्य चादरात्⁽¹⁰⁾ ।
 भवत्तो ऽस्य नु किं नाम क्रियतामिति सो ऽब्रवीत् ॥ २६ ॥
 ज्ञातयो ऽपि तथा श्रुत्वा दृष्ट्वा चैनं च बालकम् ।
 सर्वे कृषसमापन्ना भूतिं तमब्रुवंस्तथा ॥ २७ ॥
 यस्माद्भूतेरयं पुत्रः सुज्ञातो लक्षणांश्चितः ।
 तस्मात्सुभूतिरित्येव नाम्ना भवतु विश्रुतः ॥ २८ ॥

A v. II, 128, 4-5 (the paraphrase is extremely enlarged). तथा क्रमाद्विवृद्धो ऽसौ सुभूतिर्बालमुन्दरः ।
 कुमारत्वं क्रमात्प्राप्तो रराम स वयोन्वितः ॥ २९ ॥

MS. 22. °णिधिकु° ... नागतः. — 23. C °लगतो°, P °लगता°; C भूतिनाम्ना, P भू-
 तिनाम्नो — 24. P °जायतः ॥, C °जायत ॥. — 26. C ज्ञातिमा°, P ज्ञातीना°. —
 28 P यस्माद्भूतेरयं, C यस्माद्भूतेरयं. — 29. both चराम.

9) The last word is uncertain. C आवस्त्यपुरिपस्तत, P आवस्त्यां पुरि-
 पुरिना.

10) After this line cl. 25a is repeated by dittography in C.

पूर्वकर्मबलाघानात्क्रोधनः क्रूर⁽¹¹⁾ * * * ।
 किञ्चिन्निमित्तसंरुष्टो विग्रहे निरतो भवत् ॥ ३० ॥
 परूषाभूतचित्तवान्न तस्य को ऽप्यभूत्सुकृत् ।
 सर्वज्ञातिविरुद्धत्वात्पितृभ्यामप्युपेक्षितः ॥ ३१ ॥
 बन्धुभिश्च परित्यक्तो नैव कस्याप्यभूत्प्रियः ।
 विश्वम्भप्रणयं तस्मिन्नैव कश्चिदभाषत ॥ ३२ ॥
 स्थातुं गतुं तथा भोक्तुं शयितुं वाभिलाषितुम्⁽¹²⁾ ।
 तेनैव क्रोधिना सार्द्धं समुत्सेह्येन केचन ॥ ३३ ॥
 तदा पित्रा नियुक्तो ऽसौ लिपिशालामुपागमत् ।
 सुभूतिश्च गुरुं नत्वा लिपिमन्वयक्रीत्क्रमात् ॥ ३४ ॥
 ततो व्याकरणादीनि सर्वशास्त्राण्यनुक्रमात् ।
 सो ऽधोत्यैषां सुशीघ्रेण पारं प्राप सुबुद्धिमान् ॥ ३५ ॥
 तथा वेदानधोत्यैवं साङ्गोपाङ्गान्यथाक्रमम् ।
 अथर्वमप्यधीतुं⁽¹³⁾ स प्रारभतीदृणमानसः ॥ ३६ ॥
 तत्र पिता द्विजो भूतिरथर्वाधीतसंरतम् ।
 सुभूतिं स्वात्मजं पुत्रं दृष्ट्वैव समचित्तयत् ॥ ३७ ॥
 सुभूतिर्मम पुत्रो ऽयमग्निकल्पः सुतीक्ष्णधीः ।
 कदाचित्कुपितो रोषाह्नोके ऽनर्थं करिष्यति ॥ ३८ ॥
 तदन्वाकृतिव्यो⁽¹⁴⁾ ऽयमाथर्वणात्प्रयत्नतः ।
 ऋषिषु प्रेषयित्वैनं योजयिष्ये च संयमे ॥ ३९ ॥

MS 35 सोधीत्येषां. — 36 P °रभतीज्ञ°, C °रभतीज्ञा°.

11) The second part of this compound is utterly corrupt. C क्रूरभ्यं (if not rather: य) चनः, P क्रूरभ्यंषः.

12) Note the lengthening of the *a* for a metrical reason

13) Sic! I do not believe the fault is to be imputed to copyists

14) A new signification of *hr* (-+ *anu* -+ *ā*), and a strange gerundive.

इति मत्वा पिता भूतिः सुभूतिं स्वात्मज्ञं तथा ।

cp. A v. II, 128 n. 3
Sermon of Bhūti
to persuade his
son to betake him-
self to *ṛṣipratra-
jyā*.

आथर्वणादिनिर्हृत्य प्रबोधयंस्तमब्रवीत् ॥ ४० ॥

शृणु पुत्र मया प्रोक्तं कृतार्थं तव संमतम् ।

त्वं हि विद्वान्महाविज्ञः सर्वशास्त्राङ्गपारगः ॥ ४१ ॥

किं तवाथर्ववेदेन मायाक्लेशार्थसाधिना ।

विरम्य तदधिष्ठानादधिचर्या समाचर ॥ ४२ ॥

मुनोनामुपदेशानि⁽¹⁵⁾ प्रतिलभ्य जितेन्द्रियः ।

शास्तात्मा सुखमास्थाय चरस्व व्रतमुत्तमम् ॥ ४३ ॥

धन्यास्ते वीतरागा ये गुरुभक्ताश्च निर्मदाः ।

विविक्तारण्यवासेषु वसन्ति ध्यायिनः सदा ॥ ४४ ॥

ये ऽपि परियक्षास्त्यक्ता भवन्ति ब्रह्मचारिणः ।

देवानामपि ते मान्या वन्दनीयाः सदा खलु ॥ ४५ ॥

ये प्रव्रज्यां समागृह्य शास्तात्मानो जितेन्द्रियाः ।

वसन्ति पुण्यतीर्थेषु ते ऽपि हि परमर्षयः ॥ ४६ ॥

कामभोग्यानि ये कृत्वा साधयन्ते⁽¹⁶⁾ तपोवने ।

फलमूलोदकैस्तुष्टास्ते ऽपि धन्या द्विजोत्तमाः ॥ ४७ ॥

ये ऽपि क्लेशान्विनिर्जित्य चतुर्ब्रह्मविकारिणः ।

भिक्षाशिनः समाधिस्थास्ते हि ब्रह्मविदां वराः ॥ ४८ ॥

ये चापरिग्रहोत्तारो निर्लोभाः सत्यवादिनः ।

निर्मदा निरुक्कारास्त एव ब्राह्मणोत्तमाः ॥ ४९ ॥

यस्य दातुं मनो नास्ति मत्सराक्रान्तचेतसः ।

वेदशास्त्रागमैस्तस्य किमेव स्वात्मपोषिणः ॥ ५० ॥

MS. 40. 'णान्विनिर्हृ'.... 'धयन्समब्रवीत्' — 48. C समाधिष्ठास्ते.

15) Neuter gender, cp. *Āvadāna* I, 3, n. 8; 30, n. 4.

16) The *ātmanepada* expresses the notion registered by Pāṇini I. 3. 74.

यस्य चित्तं क्यविशुद्धं शीलसंवरवर्जितम् ।
 किं भाति मुनिवेषेण स नटर्षिरिवोन्मदः ॥ ५१ ॥
 यस्य लोके दया नास्ति बालवृद्धादिदुःखिते ।
 किं तस्य ब्रह्मवृत्तेन चित्ते * परिमोक्षिते⁽¹⁷⁾ ॥ ५२ ॥
 यस्य न कुशलोत्साहं चित्ते⁽¹⁸⁾ लोकार्थं साधितुम् ।
 तस्य किं तपसा सिद्धिं⁽¹⁹⁾ केवलं पापहेतुभिः ॥ ५३ ॥
 यस्य चित्तं प्रवृत्तिसंक्लेशाद्यैरसमाहितम् ।
 स किं गुह्यानिविष्टो ऽपि न साधुर्दृष्टवत्तुवत् ॥ ५४ ॥
 यस्य प्रज्ञा विशुद्धा न सद्वर्गगुणसाधने ।
 तस्य किं ब्रह्मचर्येण केवलं दुःखहेतुना ॥ ५५ ॥
 यश्च दाता विशुद्धात्मा सर्वसत्त्वानुपालकः ।
 नीचो ऽपि स द्विजकल्पो⁽²⁰⁾ यतो दाता प्रजापतिः ॥ ५६ ॥
 येन संरक्षितं नित्यं शीलं संयमसंवृतम् ।
 स एव ब्राह्मणः शुद्धः श्रोत्रियो वेदान्यतिः ॥ ५७ ॥
 यस्य चित्तं दयाशूलं सर्वसत्त्वहितेषितम्⁽²¹⁾ ।
 चण्डालो ऽपि स विप्रः स्यान्नोक्तेशो हि क्षमाकरः ॥ ५८ ॥

MSS. 56. °कल्पा — 57. शीलसंय°.. P °वाद्यतिः

17) One syllable is wanting after चित्ते, perhaps हि or सु

18) *Utsāha* a neuter, cp. n. 15. As to साधितुम् for साधयितुम्, such formations are met with sometimes in this kind of writings K f. 34 a 5 *darçitum*, ibid. f. 89 a 7 *pūritum*; f. 139 a 3 *vyatalokitum*, R f. 34 a 2 °*dhaukitum*, ibid. f. 151 b 5 *choritvā* instead of *chorayitvā*; Aç f. 230 a 6 *saṅsthāpitum*. Cp. also A v. I, 95 n. 9.

19) Doubtless corrupt. If the plural °हेतुभिः were not an obstacle, we might correct तस्य किं तपसा सिध्येत्.

20) Pāda c is unmetrical, which may be corrected by transposing: नीचो ऽपि द्विजकल्पः स. In the same way çl. 51 a may be put in order.

21) This line is corrupt; the correction seems doubtful. I surmise दयाशीलं. For °हितेषितं perhaps read. °हितैषितं or हिते रतं

येनैवं दुष्करं कर्म साधतं सन्नहेतुना ।

स एव ब्राह्मणो धीरो विश्वकर्मा यतो विधिः ॥ ५९ ॥

यस्य चित्तं सदा सन्नहितार्थेषु समाधितम् ।

स हि विप्रो महाभिज्ञो ब्रह्मा ध्यानरतो यतः ॥ ६० ॥

यस्य प्रज्ञा जगन्नोक्तितानुशासनोज्ज्वला ।

सैव⁽²²⁾ द्विजवरो विज्ञो वेदधर्मास्थितो द्विजः ॥ ६१ ॥

येनैवं निर्जिताः क्लेशाश्चतुर्ब्रह्मविकारिणा ।

स्वचित्ते भावितं ब्रह्म स एव ब्राह्मणोत्तमः ॥ ६२ ॥

तस्मात्पुत्र मया प्रोक्तं श्रुत्वा लोकहितोत्सुकः ।

सर्वक्लेशान्विनिर्जित्य सद्धर्माभरतो भव ॥ ६३ ॥

इति पितुर्वचः श्रुत्वा सुभूतिः सोऽनुमोदितः ।

Subhūti yields to
the importunities
of his father.

कृताञ्जलिस्तथा नत्वा पितरमित्यभाषत ॥ ६४ ॥

तथा सत्यं मनस्तात⁽²³⁾ रोचते तपसे मम ।

तदाज्ञां देहि मे तात चरिष्ये ब्रह्मसद्व्रतम् ॥ ६५ ॥

तेनैवं प्रार्थ्यमानोऽसौ सुभूतिना पिता ततः ।

परिष्वज्यात्मजं पुत्रं पुनरप्यब्रवीन्मुदा ॥ ६६ ॥

Second exhortation
of the father.

एवं चेत्तव वाञ्छास्ति पुत्र ब्रह्मसुसाधनैः⁽²⁴⁾

चर ब्रह्मव्रतं सम्यग्धोरचित्तसमाहितः ॥ ६७ ॥

आदौ क्रोधरिपुं जित्वा दुष्टमारान्विनिर्जय ।

यावत्क्रोधमनिर्जित्य दुष्टाञ्जेतुं न शक्नुयाः ॥ ६८ ॥

MSS. 59. सत्त्व is wanting in C. — 61. °नोज्ज्वला ॥ स एव. — 64. P °रमभ्य-
भाषत.

22) *Sandhir ārsah*, cp. n. 6 on Av. I, 20.

23) Ex conject.; C मनोज्ञात, P मनस्थित.

24) I follow here P; C ब्रह्मेष्टुसाधने. But the reading is probably corrupt.

यावदुष्टाननिर्जित्य धर्मे स्थातुं न शक्नुयाः ।
 असुसंस्थितधर्माणं कृत्यमारा किं सर्वथा ॥ ६९ ॥
 तस्माद्वाञ्छति यो ब्रह्म तेनादौ चित्तकोटरात् ।
 विनिःकृष्य प्रयत्नेन कृतव्यः क्रोधपन्नगः ॥ ७० ॥
 क्रोधो किं वसते यस्य चित्ते मानमदाकुले ।
 तावत्सदु⁽²⁵⁾णयुक्तो ऽपि सेव्यते नैव सज्जनैः ॥ ७१ ॥
 तस्मात्सर्वप्रयत्नेन क्रोधजिष्णुः समाहितः ।
 प्रन्नद्यां समुपासित्य⁽²⁶⁾ चर ब्राह्मण्यमादरात् ॥ ७२ ॥
 तथेत्यसौ प्रतिश्रुत्य सुभूतिः संप्रमोदितः ।
 सकृसा पितरौ नत्वा मुनीनामाश्रमं ययौ ॥ ७३ ॥
 तत्र प्राप्तो मुनीन्त्वा कृताञ्जलिपुटो मुदा ।
 ब्राह्मण्यसंवरं प्राप्तुं प्रन्नद्यां समयाचत ॥ ७४ ॥
 गुरो ब्रह्मविदां श्रेष्ठ कल्याणवर्त्मदेशक ।
 प्रन्नद्यां देहि मे सत्यं चरेयं भवमुक्तये ॥ ७५ ॥
 इति तस्य वचः श्रुत्वा गुरुर्ब्रह्मविदां वरः ।
 एहि वत्स चर ब्रह्मचर्यं श्रित्वा षडिन्द्रियम् ॥ ७६ ॥
 इत्युक्तो गुरुणा सो भूत्सुभूतिर्मुनिवेशभृत् ।
 ब्रह्मविकारसंपन्नो विनीतः श्रद्धयान्वितः ॥ ७७ ॥

Subhūti obtains the
śiṣyapraṇaya

He is as irascible as
 before, though a
muni

तथापि देवसामर्थ्यात्क्रोधसंरक्तमानसः ।
 किञ्चिन्निमित्तमात्रे ऽपि विग्रहवानसंपतः ॥ ७८ ॥

MSS 70 °कोटलात् ॥ विनिःकृष्य — 71. क्रोधा; P मारमदा°. — 73. सुभू-
 तिस°. — 75. O कल्याणब्रह्मदेशक — 76 P °न्द्रियां — 77. O इत्युक्ता, P इत्युक्ते,
 both °संपन्ना — 78. देवसा°.

25) If not rather, by conjecture, तावत्स गुण°.

26) Sic MS I think that it must be: समुपाश्रित्य

वेदसिद्धान्तशास्त्रेषु विवादी क्रोधबाहुलः ।
 अतोव रोषसंकुष्टो विचिन्नेप यतीनपि ॥ ७९ ॥
 धर्मार्थकाममोक्षेषु निरपेक्षः सुतीक्ष्णवाक् ।
 सर्वत्र मुनिभिश्चापि विज्ञप्याकृतसमाहितः ॥ ८० ॥
 इत्येनं क्रोधसंरक्तं वेदसिद्धान्तमानिनम् ।

His guru pities him. सुभूतिं ब्राह्मणं दृष्ट्वा गुरुश्चैवमचित्तयत् ॥ ८१ ॥

अहो दैवबलाधानात्सुभूतिर्ब्राह्मणो ऽप्ययम् ।
 स्वसिद्धान्तसमानो ऽथ क्रूरवाग्विग्रहोत्सुकः ॥ ८२ ॥
 अग्निकल्पो महातीक्ष्णः सर्वशास्त्रार्थकोविदः ।
 विशारदो महाभिज्ञो धर्मसंयमतत्परः ॥ ८३ ॥
 तपश्चरणसंरक्तस्तीक्ष्णबुद्धिः कृतोद्यमः ।
 महोत्साहो महावीरः सिद्धविद्यो महोत्कटः ॥ ८४ ॥
 सर्वशास्त्रकलाभिज्ञो महसिद्धिप्रयोगवित् ।
 वेदसिद्धान्तयोगानां पारगश्च महासुधीः ॥ ८५ ॥
 किं तु क्रोधाविशुद्धात्मा विग्रही वादसंरतः ।
 किञ्चिन्निमित्तमात्रे ऽपि विक्रुष्टो ऽथ रूषाशयः ॥ ८६ ॥
 कदाचित्कुपितो रुष्टः संक्षेपशोधीरचेतनः ।
 शापाशनिप्रहारेण लोके ऽनर्थं करिष्यति ॥ ८७ ॥

MS 79. °वाहुल ॥ विविन्नेप. — 80. C निरपेक्ष, P निरहोक्ष; C सुति-
 द्वा°, P सुतीक्ष्णः. — 83. C °तिक्ष्णः, P °तीक्ष्णः. — 85. °लाभिज्ञा.

27) Metri causa, cp. *supra* n. 12 and *infra*, cl. 285.

28) The reading is not wholly certain. P स्वसिद्धान्तमानेभिः unmeaning and missing one syllable.

29) Ex conject.; MSS सिद्धविद्या.

30) I follow P. C has : °क्रुष्टेवरूषाशया.

31) Ex conject.; MSS. संक्षेपशोधीर°.

तदहं संप्रबोध्यैनं सुभूतिं द्विजसत्तमम् ।
 समाधिध्यानचर्यासु योजयेयं च सर्वथा ॥ ८८ ॥
 इति मत्वा गुरुश्चैनं सुभूतिं समबोधयत् ।

Long sermon of the
 guru in order to
 heal Subhūti from
 his angry mind

शृणु वत्स कृतं वदये तत्र भव समाहितः ॥ ८९ ॥
 सर्ववर्णाग्रजो विप्रः सर्वज्ञातिवरोत्तमः ।
 ब्राह्मणो ऽस्मीत्यहंकारो न कर्तव्यः कदाचन ॥ ९० ॥
 न जीवो ब्राह्मणस्तावद्यस्मात्संस्कारतो द्विजः ।

He demonstrates the
 futility of a Brah-
 man's pride on ac-
 count of his caste,

जीवश्चेद्ब्राह्मणस्तावद्धृथा स्याद्धर्मसंस्कृतैः ॥ ९१ ॥
 आद्यन्ते पशवो देवा इति वेदे ऽपि कथ्यते⁽³²⁾ ।
 ततो धर्माभिसंस्कारैः सर्वे स्युर्मानवा द्विजाः ॥ ९२ ॥
 अपचा अपि धर्मस्थाः संस्कृताः स्युर्द्विजाधर्माः⁽³³⁾ ।
 गुणधर्मानुसारैश्च देवा दैत्याश्च मानुषाः ॥ ९३ ॥
 सत्त्वधर्मधरा देवा रजोधर्मधरा नराः ।
 तमोधर्मधरा दैत्या इति सिद्धात्तसंमतम् ॥ ९४ ॥
 इति धर्मगुणाधानास्त्रैधातुकभवालये ।
 चतुर्योनिषमुद्भूताः षड्गतिषु भ्रमन्ति ते ॥ ९५ ॥
 तत्रापि कर्मभेदेन ज्ञातिभेदा द्यनेकशः ।
 ज्ञातिष्वपि च सर्वासु स्वकर्मपरिणामतः⁽³⁴⁾ ॥ ९६ ॥
 सत्त्वा नैकविधा ज्ञाता अधमोत्तममध्यमाः ।

MS. 90 °हकारा. — 93. स्वपचा

32) I think that the meaning is this: the animals and the devas are each at one of the ends of the series of creatures.

33) So P, C संस्कृतेस्यद्विजानराः utterly corrupt. But I am not sure that even the reading of P is right. Perhaps द्विजा ननु?

34) Ex conject ; MSS °परिमाणतः.

and explains the
cosmology.

ये सत्त्वास्तामसा रौद्रा दिंसाकर्मानुसंरताः ।
ते ऽधोभुवनसंज्ञाता वसन्ति क्लेशभागिनः ॥ ९७ ॥
रजोधर्मरता ये हि रागचर्यानुसारिणः ।
ते सत्त्वा भूमिसंज्ञाता वसन्ति मानुषादयः ॥ ९८ ॥
सत्त्वधर्मरता ये तु सात्त्विकाः शास्त्रचारिणः⁽³⁵⁾ ।
ते देवा निर्मलानन्दा वसन्ति स्वर्गतिं गताः ॥ ९९ ॥
तथैते सर्वसत्त्वाश्च गुणधर्मानुसारतः ।
स्वकृतं कर्म भुञ्जतो ब्राम्ह्यन्ति त्रिभवास्तये⁽³⁷⁾ ॥ १०० ॥
वृद्धिं प्राप्य गुणाश्चेत्त्वमेकैकं गुणवृद्धितः⁽³⁸⁾ ।
* * * * * ॥ १०१ ॥
आकाशस्य गुणश्चैकः शब्द एव न चापरः ।
शब्दस्पर्शो च वायोर्वे द्वौ गुणौ परिकीर्तितौ ॥ १०२ ॥
अग्नेः शब्दश्च स्पर्शश्च रूपमेव त्रयो गुणाः ।
शब्दस्पर्शरूपरसाश्चात्र्येव समारणो⁽³⁹⁾ ॥ १०३ ॥
स्पर्शः शब्दो रसो रूपं गन्धश्च पृथिवीगुणाः ।
एवं मिलितयोगैश्च ब्रह्माणोत्पत्तिरुच्यते⁽⁴⁰⁾ ॥ १०४ ॥

MS. 97. C तैधोभु°; P भुवनसंज्ञामा. — 98. अनुचारिणः. — 100. स्वकृतकर्म. —
102. C शब्दस्पर्शो, P शब्दस्वर्गो.

35) A śloka of six pādas, it seems.

36) I follow P; C °सत्सारिणः.

37) To understand the last word it must be supposed that *tribhuvā°* (*tri-bhuvā°*?) means the same as *tribhuvanālaye*, as it seems to do also (Paris MS.) f. 47a 7 त्रिभवाध्यत्तु (read: °द्यत्तु).

38) One line must have been lost here in the archetype of both MSS.

39) Cp. my *Sanskrit Syntax* § 28 b).

40) In this line and in the following one ब्रह्माणो° must be a blunder for ब्रह्मणो°; in this case we should have here a new instance of *sandhir āraḥ*, cp. n. 22.

सर्वे जीवा मिलित्वैव ब्रह्माणांशसमुद्भवाः ।

⁽⁴¹⁾ चतुरशीति लक्षाश्च प्रोक्ता वै जीवजातयः ॥ १०५ ॥

धर्मतः सुखिनो भूताः पापतो दुःखभागिनः ।

मिश्रतो मिश्रभुक्तार⁽⁴²⁾ इत्युक्तमवदानिकैः ॥ १०६ ॥

⁽⁴³⁾ भारते ऽपि तथा प्रोक्तमृषिभिः कर्मवादिभिः ।

सप्त व्याधा दशार्णये मृगाः कालिंजरे गिरौ ॥ १०७ ॥

चक्रवाकौ शरद्वोपे कंसाः सरसि मानसे ।

ते ऽपि ज्ञाताः कुरुक्षेत्रे ब्राह्मणा वेदपारगाः ॥ १०८ ॥

उक्तं च मानवे धर्मे मुनिना मनुना * * ।⁽⁴⁴⁾

मिथ्याजीवेन जीवन्यः पतितो ब्राह्मणो ह्यसौ⁽⁴⁵⁾ ॥ १०९ ॥

Cp. *Vajrasūci* çl. 18 वृषलीफेनपीतस्य निःश्वासोपकृतस्य च ।

तथैव सक् सुप्तस्य निष्कृतिर्नोपलभ्यते⁽⁴⁶⁾ ॥ ११० ॥

Cp. *Vajras.* çl. 19 शूद्रोक्तस्तेन यो भुङ्क्ते मासमेकं निरत्तरम् ।

जीवमानो भवेच्छूद्रो मृतश्च स प्रजायते ॥ १११ ॥

MSS 106. °क्तमव°. — 107 °क्तमृषि° .. मृगाको (C लिंजले) — 108 P चक्र-
वाका. — 109. जीवयः — 111. C मृतश्चा, P मृतःश्च.

41) The numeral is indeclinable, it seems; likewise çl. 118 Cp. *Avadānaç.* I, 204 n 1.

42) भुक्तारः instead of भोक्तारः in both MSS.

43) The passage quoted is found in the *Harivaṃṣa* 1209 foll. and is also adduced in *Açvaghōṣa's Vajrasūci*, which is apparently the source of our author here and from which he drew several other places which I have noticed on the margin.

44) The last two syllables of the line are in C नस or तस, in P वसा; both unmeaning. Here we should expect खलु, cp. vs. 45. 118. 129.

45) I cannot identify this quotation, and the text of this line is suspected.

46) Cp. *Manu* III, 19, whence I have taken निष्कृतिः, which seems to be corrupt in MSS C नैसृतिर्नो°, P निःसृतेर्नो°. As to çl 111 cp. çl 208.

- Cp. Vajras. cl. 4 अघीत्य चतुरो वेदान्साङ्गोपाङ्गाश्च तत्त्वतः ।
शूद्रात्प्रतिपद्यार्हो ब्राह्मणो जायते खरः ॥ ११२ ॥
- Cp. Vajras cl. 5 खरो द्वादश जन्मानि षष्टि जन्मानि सूकरः ।
(47) श्यानः सप्तति जन्मानि इत्येवं मनुर्ब्रवीत् ॥ ११३ ॥
तद्योक्तमवदाने ऽपि बुद्धेनाद्वयवादिना ।
(48) ब्राह्मणो ऽदत्तमादाय बभूव वानराधिपः ॥ ११४ ॥
तत्र स⁽⁴⁹⁾ बुद्धनाथाय ददौ च पणासं मुदा ।
ततश्च मानवो भूत्वा पाण्डुदाता कृभूच्छिषुः ॥ ११५ ॥
तत्कर्मफलतो राजा सर्वानन्दो बभूव सः । -
(50) तत्रापि बुद्धनाथाय पिण्डपातं ददौ मुदा ॥ ११६ ॥
तदोपेकरप्रसादेन बोधिसत्त्वो भवेन्नृपः⁽⁵¹⁾ ।
सर्वपारमिताः पूर्य⁽⁵²⁾ बुद्धो ऽपि स भविष्यति ॥ ११७ ॥
इत्युक्तमवदाने ऽपि जिनेनाद्वयवादिना ।
तस्माच्चैवं विज्ञानीया न जीवो ब्राह्मणः खलु ॥ ११८ ॥

MSS 112. अघीत्य .. शूद्रान्प्र०. — 113 C जन्मानो सूकरः, P जन्मानिशू०. —
114. तद्योक्तमव०. — 116. C. पिण्डपात्रं, P पिण्डपात्रं, cp. Avadānaç. I, p. 13 n. 1.

47) If the reading is right, श्यानः must be taken as the nom. sing., made after the acc. श्यानम्. Cp. Pāli *sāno*, Prākṛit *sāṇo*; Hemacandra's *Grammar* VIII, 1, 52 and *Vajrasūci* cl. 19.

48) Ex conject.; C ब्राह्मणाद०, P ब्राह्मणोद०.

49) Ex conject.; MSS तत्रसंबुद्ध०.

50) I do not know this avadāna elsewhere. Query: सर्वददौ?

51) The line is unmetrical and corrupt. Query: दोपेकरप्रसादेन बोधिसत्त्वो भवेन्नृपः ("= the king became Bodhis.")?

52) MSS सर्वपारमिता पूर्य. In the *avadānamālās* there are many instances of absolutes in °य of non-compound verbs, e. g. K Paris MS, f. 34a 5 चित्त्य; 36b 6 हृष्य; 48b 2 स्थाप्य; 87a 4 पूज्य, also R Paris MS, f. 201b 3. — पूर्य is also met with R f. 163a 6. 170a 3. Cp. *infra*, cl. 420.

- Origin of the different castes and divisions of men, ज्ञात्यापि ब्राह्मणो नैव संस्कृतस्तु द्विजो भवेत् ।
 ज्ञात्या चेद्ब्राह्मणो भूतो वृथा स्यात्संस्कृतेर्विधिः ॥ ११९ ॥
 स्मृतौ हि तत्तथा प्रोक्तं न ज्ञात्या धर्मतो द्विजः ।
 * * * * * ⁽⁵³⁾ ॥ १२० ॥
- Cp. Vajras. 21 धर्मसंस्कृतिवृत्तिस्थः श्वपचो ऽपि द्विजो भवेत् ।
 तथा हि मानवे धर्मे मनुनाभिक्षितं खलु ॥ १२१ ॥
- Vajras 22 अरुणोर्गर्भसंभूतः कठिनाढ्यो महामुनिः ⁽⁵⁴⁾ ।
 तपसा ब्राह्मणो ज्ञातस्तस्माज्जातिरकारणम् ॥ १२२ ॥
- Vajras 23 कैवर्तिर्गर्भसंभूतो व्यासो नाम महामुनिः ⁽⁵⁵⁾ ।
 तपसा ब्राह्मणो ज्ञातस्तस्माज्जातिरकारणम् ॥ १२३ ॥
- Vajras 24 उर्वशीर्गर्भसंभूतो वसिष्ठाढ्यो महामुनिः ।
 तपसा ब्राह्मणो ज्ञातस्तस्माज्जातिरकारणम् ॥ १२४ ॥
- Vajras 25 कृषिणीर्गर्भसंभूतः ऋष्यशृङ्गो महामुनिः ।
 तपसा ब्राह्मणो ज्ञातस्तस्माज्जातिरकारणम् ॥ १२५ ॥
- Vajras 26 चण्डालीर्गर्भसंभूतो विश्वामित्रो महामुनिः ।
 तपसा ब्राह्मणो ज्ञातस्तस्माज्जातिरकारणम् ॥ १२६ ॥
- Vajras 26 ⁽⁵⁶⁾ ताण्डुलीर्गर्भसंभूतो नारदाढ्यो महामुनिः ।
 तपसा ब्राह्मणो ज्ञातस्तस्माज्जातिरकारणम् ॥ १२७ ॥

MSS 119 C चेद्ब्राह्मणाभूतो, P चेद्ब्राह्मणभूतो. — 120. कृतंतथा. — 121. P स्वप-
 चोपि, C स्वयंचापि — 122. P कथिता°, C uncertain whether कथिना° or कठिना°. — 124. वशिष्ठा°. — 127. °संभूता, जातिरकारणं, and so C alone cl. 122—126.

53) Here, too, for several reasons I suspect the loss of one line.

54) The name Kāṭhina is doubtless corrupt. In the *Vajrasūci* he is called Katha — कठो नाम instead of कठिनाढ्यो — and thus it will be right.

55) Perhaps to correct: कैवर्तो⁵, but the correction is not indispensable.

56) Ex conject.; MSS ताण्डुली°.

एवमन्ये ऽपि सर्वे च ऋषयो ब्रह्मचारिणः⁽⁵⁷⁾ ।

तपसा ब्राह्मणा भूता न ब्राह्मणीगर्भसंभवाः⁽⁵⁸⁾ ॥ १२८ ॥

धर्मसंस्कारतः सर्वे मानवा ब्राह्मणाः खलु ।

धर्मवृत्तिप्रमाणेन सर्वे स्युर्ब्राह्मणा नराः ॥ १२९ ॥

एकवर्णमिदं सर्वं ब्रह्मसृष्टिसमुद्भवम् ।

expounded in a spirit opposite to the aristocratic pride of the Brāhmanas and preaching the equality of mankind.

धर्मकल्पविकल्पेन चातुर्वर्ण्यं प्रकल्पितम् ॥ १३० ॥

सर्वे वै योनिजा मर्त्याः सर्वे मूत्रपुरीषिणः ।

एकेन्द्रियक्रियार्थाश्च तस्माच्छीलगुणैर्द्विजाः ॥ १३१ ॥

शूद्रो ऽपि शीलसंपन्नो गुणवान्ब्राह्मणो भवेत् ।

ब्राह्मणो ऽपि क्रियाहोनः शूद्रात्प्रत्यवरो भवेत् ॥ १३२ ॥

गुणैर्धर्मैस्तथा शीलैर्वर्णा क्यनेकज्ञातयः⁽⁵⁹⁾ ।

ब्रह्मज्ञेषु किं सर्वेषु नरेषु किं विशेषता ॥ १३३ ॥

यथा भस्मनि सौवर्णे विशेष उपलभ्यते ।

ब्राह्मणो चान्यज्ञातो वा न विशेषो ऽस्ति वै तथा⁽⁶⁰⁾ ॥ १३४ ॥

यथा प्रकाशतमसोर्विशेष उपलभ्यते ।

ब्राह्मणो चान्यज्ञातो वा विशेषो नैष विद्यते ॥ १३५ ॥

न हि ब्राह्मण आकाशान्मरुतो वा समुद्भवः⁽⁶¹⁾ ।

भित्ता वा पृथिवी ज्ञातो ज्ञातवेदा यथारणोः ॥ १३६ ॥

MSS 135. C °तमसोविशे°, P °तमसाविशे°. 57) So C; P ब्राह्मणानराः.

58) The verse is too long by one syllable. It may be corrected in various ways, e. g. न ब्राह्मणीसमुद्भवाः. The last pāda I have edited, as it is found in C; P has भूतान्ब्राह्मणीगर्भसंभवा° ॥

59) Ex conject.; C गुणैर्धर्मैः..... शीलैर्वर्णा, P गुणैर्धर्मैः... .. शीलैर्वर्णा.

60) Cl. 134—138 are also found in Divy. XXXIII, p. 623, 13—20 of the ed. of Cowell and Neil, with slight discrepancies, for the 4th pādas of cl. 135 and 137 are different. At cl. 134 and 135 Divy. has *brāhmaṇe vā*, apparently the right reading. Large fragments of this avadāna have been found in the Kashgarian Skrt Mss.; the Kashgarian version is shorter than the Divyāvad text. Cf. S. p. Oldenburg Zap. XII. 031—032.

61) Divy. has not समुद्भवः, but समुत्थितः. I have not ventured to correct the reading of both C and P, because *sambhava* occurs here sometimes as a synonym of *sambhūta*, cp. n. 88.

ब्राह्मणा योनितो ज्ञाताश्चण्डाला अपि योनितः ।
 श्रेष्ठत्वे वृषलत्वे च किं वास्ति भेदकारणम् ॥ १३७ ॥
 ब्राह्मणो ऽपि मृतोत्सृष्टो ब्रुगुप्स्यो ऽशुचिरुच्यते ।
 वर्णास्तथैव चाप्यन्ये का नु तत्र विशेषता ॥ १३८ ॥
 यथा सिंहादिजन्तूनां पदादिभेदलक्षणम् ।
 देहसंस्थानलिङ्गैश्च नराणां किं विशेषता ॥ १३९ ॥
 यथा हंसमयूरादिपक्षिणां च विशेषता ।
 मुखादिवर्णशब्दैश्च नराणां नास्ति भेदता ॥ १४० ॥
 यथा च कृमिकोटानां कायसंस्थानभेदता ।
 तथैव नरजातीनां नैवास्ति भेदलक्षणम् ॥ १४१ ॥
 यथा भूरुक्वृक्षाणां पत्राभ्याकारभेदता ।
 तथा नास्ति मनुष्याणामाकृतेर्भेदलक्षणम् ॥ १४२ ॥
 तृणौषधादिशस्यानां यथाकृतिविशेषता ।
 मानवानां तथा नास्ति संस्थानभिन्नलक्षणम् ॥ १४३ ॥
 धान्यादित्रीकृज्जातीनां वर्णाकारादिलक्षणम् ।
 तथा नास्ति मनुष्याणां वर्णाकारविशेषता ॥ १४४ ॥
 ज्ञाति⁽⁶²⁾कुन्दादिपुष्पाणां यथा वर्णादिभेदता ।
 मानवानां तथा नास्ति वर्णगन्धादिभेदता ॥ १४५ ॥
 जलजानां च पुष्पाणां पद्मादीनां विशेषता ।
 वर्णसंस्थानगन्धाश्च नराणां तु तथा न हि ॥ १४६ ॥
 यथास्त्रादिकलानां च स्वादादिगुणभेदता ।
 मनुजानां तथा नास्ति मांसास्थिगुणभेदता ॥ १४७ ॥

MSS 137. ज्ञाताच°. — 141. तथैवंनर°. — 142 ष्याणामाकृतेर्भेद°. — 144 G
 °विशेषत ॥, P °विशेषतः ॥. — 146. G °स्थानगन्धश्च, P °स्थानगन्धैश्च

62) So MSS, not ज्ञाती.

यथा षड्रसजातीनां गुणस्वादादिभेदा ।
 तथा नास्ति मनुष्याणां यडिन्द्रियविशेषता ॥ १४८ ॥
 यथा देवादिधातूनां ऋग्यजुर्वादिभेदा ।
 तथा नास्ति मनुष्याणां संस्थानवर्णभेदा⁽⁶³⁾ ॥ १४९ ॥
 यथा वज्रादिरत्नानां संस्थानवर्णभेदा ।
 तथा नास्ति मनुष्याणां शरीराकारभेदा ॥ १५० ॥
 सममांसादिभेदाश्च यडिन्द्रियसमास्तथा ।
 एकांशतो विशेषो न कुतो देहेषु भेदा ॥ १५१ ॥
 यथा हि बालका बाला क्रोडमाना महायथे ।
 पांशुपुञ्जानि संपिण्ड्य स्वयं नामानि कुर्वते⁽⁶⁴⁾ ॥ १५२ ॥
 इदं क्षीरमिदं मांसमिदं घृतमिदं दधि ।
 न च बालस्य वचनात्यांशजो ऽन्ना⁽⁶⁵⁾ भवति हि ॥ १५३ ॥
 वर्णास्तथैव चत्वारः सुभूत इति कल्पिताः ।
 पांशुपुञ्जाभिधानेन योगो ऽप्येष न विद्यते ॥ १५४ ॥
 न केशेन न कर्णेन⁽⁶⁷⁾ न शीर्षेण न चुनया ।
 न मुखेन न नासाया⁽⁶⁸⁾ न ग्रीवया न बाहुना ॥ १५५ ॥

MSS 153. मान्समिदं. — 154. C पांशुपुञ्जाभिधानेन, P पांशुपुञ्जाः. — 155. न च बाहुना (P °हुना).

63) Ex conject.; MSS संस्कारवर्णः.

64) So C; P has पुञ्जानि, perhaps better. Note the neuter gender of पुञ्ज.

65) Ql. 152—158 are found in Diry., as before, p. 626, 12—24 with some variances and discrepancies of reading.

66) Diry. ऽन्नं. The plural, however, fits better. As to the gender cp. *supra*, notes 16 and 64.

67) Diry. has कर्णाभ्यां and पाश्याभ्यां in the corresponding places.

68) This form points to some Pāli prototype; Diry. नासया against the metre.

नोरसा न च पार्श्वेन⁽⁶⁷⁾ न पृष्ठेनोदरेण वा ।
 नोरुभ्यामथ जङ्गाभ्यां पाणिपादनखेन च ॥ १५६ ॥
 न स्वरेण न वर्णेन न सर्वाक्षेन मैथुनैः ।
 नैका⁽⁶⁹⁾ विशेषता वापि मनुष्येषु न विद्यते ॥ १५७ ॥
 तथा नास्ति यथान्यासु ज्ञातेर्लिङ्गं पृथक्पृथक् ।
 सामान्यकारणं मन्ये किञ्चित् भेदलक्षणम् ॥ १५८ ॥
 संज्ञामात्रेण कल्प्यते ब्राह्मणाः क्षत्रियास्तथा ।
 वैश्याः शूद्रास्तथान्ये ऽपि संज्ञामात्रे हि कीर्तिताः ॥ १५९ ॥
 यथैकवृक्षज्ञातानां फलानां नास्ति भेदता ।
 तथैकमनुज्ञातानां किं विशेषलक्षणम् ॥ १६० ॥
 गुणधर्मानुचारेण ज्ञातिभेदो भवति हि ।
 चातुर्वर्ण्यमिदं लोके⁽⁷¹⁾ सर्वं हि मनुसंभवम् ॥ १६१ ॥
 गुणधर्मप्रमाणेन ज्ञातेर्नैव प्रमाणाता ।
 तथा च प्रोच्यते बौद्धैरवदानार्थकोविदैः⁽⁷²⁾ ॥ १६२ ॥
 मानवा ये प्रज्ञात्तास्थाः⁽⁷³⁾ सत्यधर्मव्रतान्विताः ।
 ब्राह्मणास्ते महाशुद्धाश्चतुर्ब्रह्मविकारिणः ॥ १६३ ॥

MSS 162. ज्ञातेनैव.

69) I have combined the good readings of C and P. For C has नैकोविशेष-ता.... न विद्यते P नैको विशेषे.... नुविद्यते. Another possible correction might be एका विशेषता.... न विद्यते.

70) Ex conject.; MSS सामान्यं कारणां.

71) लोक is here a neuter. The sentence is repeated cl. 198.

72) Ex conject.; C तथा प्रोवाच्यते, P तथा प्रोच्यत.

73) Ex conject.; MSS प्रज्ञात्तास्थाः. I think *prajāntāstha* is almost synonymous with *prajāntacitta* or *ātman*.

परिग्रहान्परित्यज्य वनप्रस्थनिवासिनः ।
 ये भजन्ति सदा ब्रह्म वानप्रस्था किं ते द्विजाः ॥ १६४ ॥
 षट्मनिरता ये तु श्रोत्रिया गृहवासिनः ।
 मक्षयज्ञसमाचारा उपाध्याया किं ते द्विजाः ॥ १६५ ॥
 निरपेक्षाः स्वदेहे ऽपि त्यक्तमाराभिगोचराः ।
 भिक्षाशिनो व्रतस्थास्ते भिक्षो ब्रह्मवादिनः ॥ १६६ ॥
 ये⁽⁷⁴⁾ च मारान्विनिर्जित्य निःसङ्गा धीरमानसाः ।
 तपन्ति पुण्यक्षेत्रेषु मानवास्ते तपस्विनः ॥ १६७ ॥
 दशाकुशलनिर्मुक्ता दशकुशलसंरताः ।
 सत्यवाचो व्रतस्था ये ऋषयस्ते द्विजोत्तमाः ॥ १६८ ॥
 ये च लोकप्रचारेषु विरता धर्ममानसाः ।
 वाचंयमाश्च ते भद्रा मुनयः सत्यवादिनः ॥ १६९ ॥
 ये च जितेन्द्रियग्रामा निर्मुक्तभवचारकाः ।
 निर्ममा निरुद्धारा पतयो योगिनो ऽपि ते ॥ १७० ॥
 ये च स्थापिडलमाश्रित्य चरन्ति व्रतमादरात् ।
 ते ऽपि च मानवा धीराः स्थापिडला⁽⁷⁵⁾ जटिलास्तथा ॥ १७१ ॥
 ये च भस्मविलिप्ताङ्गा क्षराभरणभूषिताः ।
कापालिकाश्च ते वीराः श्मशानव्रतचारिणः ॥ १७२ ॥
 ये⁽⁷⁶⁾ समिद्धव्यङ्गव्याणि बुद्धत्यग्नौ समाहिताः ।
 ते होतारश्च यज्वानो वेदधर्मार्थसाधकाः ॥ १७३ ॥

MSS 164. C परिग्रहान्परित्यज्य (or °भ्यभ्य) P परिग्रहान्परित्यम्य. — 173. C गुहोतारपययज्वानो, P तेभुंहोतारश्चययज्वानो.

74) Ex conject.; MSS येचमायाविनिर्जित्य. Or should we read मायां वानि-
 र्जित्य?

75) The asterisk preceding the word in PWK s v. may be cancelled now.

76) Ex conject.; C समिद्धव्य°; P ममिद्धव्य°.

ये⁽⁷⁷⁾ च क्षेत्राणि रत्नतः पालयन्ति सदा प्रजाः ।
 सत्त्वर्त्ताव्रताचारः क्षत्रियास्ते नृपा नराः ॥ १७४ ॥
 ये रञ्जयन्ति धर्मार्थं लोकान्नोतिप्रयोदकाः ।
 राजानस्ते महावीराः सर्वधर्माभिपालकाः ॥ १७५ ॥
 ये च सत्त्वर्त्ताधाने विविधार्थानुकारिणः ।
 वेशयन्ति प्रजा धर्मे वैश्यास्ते हि नरोत्तमाः ॥ १७६ ॥
 व्रताचारविक्रीना ये सत्त्वर्त्तार्थचारिणः ।
 मन्यन्ते सेवया शुद्धिं शूद्रास्ते श्रेष्ठिनस्तथा ॥ १७७ ॥
 ये च क्षेत्राणि⁽⁷⁸⁾ कषन्ति धान्यादित्रीक्षसाधकाः ।
 कृषिकास्ते⁽⁷⁹⁾ नरा धान्यैः सत्त्वर्त्तावानुपोषकाः ॥ १७८ ॥
 साधयन्ति मत्तकार्यं धनादिवस्तुसंग्रहैः ।
 वणिक्कर्माभिसंयुक्ता वणिजस्ते महोद्यमाः ॥ १७९ ॥
 ये च सार्थान्समाकृत्य रत्नाकरसमागताः ।
 साधयन्ति च रत्नानि सार्थवाहकाश्च ते नराः ॥ १८० ॥
 तथान्ये शिल्पविद्यादन्ये च कुर्वन्ति मानवाः ।
 शिल्पिनस्ते तथान्ये ऽपि स्वर्णकारादयो नराः ॥ १८१ ॥
 ज्योतिर्विद्याविदो ये च गणयन्ति दिवानिशम् ।
 युगात्तकालविज्ञाता गणकास्ते ऽपि मानवाः ॥ १८२ ॥

MSS 174. रत्नन्तिः. — 181. °दयोमराः.

77) I follow C, P has क्षेत्राणि, which does not fit the etymological argument.

78) So both MSS, not कषन्ति

79) PWK registers *kṛṣika* with an asterisk. — धान्यैः is my conjectural correction for MSS धान्या.

⁽⁸⁰⁾ धातुदोषापयभिज्ञाय लोकानां परिचारकाः ।
⁽⁸¹⁾ भैषज्यं ये ददन्त्येव भिषजस्ते हि वैद्यकाः ॥ १८३ ॥
 भूतदोषापयभिज्ञाय बलिपूजाविधानतः ।
 शमयन्ति च ये भूतान्भौतिकास्ते ऽपि मानवाः ॥ १८४ ॥
 एवं चान्ये ऽपि ये सत्त्वा यद्यत्कर्मानुचारिणः ।
 तत्तत्कर्मानुशीलेन ज्ञातिधर्मप्रवृत्तिकाः⁽⁸²⁾ ॥ १८५ ॥
 ततो ये मानवाः क्रूरा निर्दयाः सत्त्वहिंसकाः ।
 चण्डवृत्तिप्रचाराश्च चण्डाला इति ते स्मृताः ॥ १८६ ॥
 ये भजन्ति शिवं नित्यं शिवभक्तिपरायणाः ।
 ते शैवा मनुजा ज्ञेयाः शिवधर्मानुचारतः⁽⁸³⁾ ॥ १८७ ॥
 ये भजन्ति विष्णुं नित्यं विष्णुभक्तिपरायणाः ।
 विष्णुधर्मसमाचारद्विष्णावास्ते ऽपि मानवाः ॥ १८८ ॥
 ब्रह्माणो ये भजन्त्येव ब्रह्मभक्तिपरायणाः ।
 ब्रह्मधर्मसमाचाराद्ब्रह्मणास्ते ऽपि मानवाः ॥ १८९ ॥
 ये भजन्ति महाशैवैर्भैरवभक्तिमानसाः⁽⁸⁴⁾ ।
 माह्वारौद्राश्च ते ष्याता भैरविकाश्च मानवाः ॥ १९० ॥

MSS 189. P भैषजं; both ददन्त्येवं. — 185 C तत्तत्कर्मा°. — 189. भग्न्येवं.

80) *Dosa* is here a neuter and *bhūta* (çl. 184) a masculine.

81) *Dadanti* must be put to the account of the paraphrast himself. It occurs also (Paris MS) f. 56b 6.

82) Ex conject.; C प्रवृत्तिमाः, P °प्रवृत्तिनः.

83) So P; C °नुसारतः. It is difficult to make here a good choice.

84) Ex conject.; MSS भैरवभक्ति°, cp. the 2^d pādas of çl. 187—189. — Neither माह्वारौद्र nor भैरविक occur in PWK.

ये च माकेश्वरौ देवी भजन्ति कुलधर्मिणाः ।
 माकेश्वरीव्रताधाराः कालिकास्ते अपि मानवाः⁽⁸⁵⁾ ॥ १५१ ॥
 ये भजन्ति सदा बुद्धं बौद्धधर्मपरायणाः ।
 ते अपि च मानवा बौद्धाः संबोधिपदसाधिनः ॥ १५२ ॥
 ये भजन्ति जिनं चैव जैनधर्मपरायणाः ।
 ते अपि च मनुजा जैना जैनधर्मानुचरणात्⁽⁸⁶⁾ ॥ १५३ ॥
 एवं चान्ये अपि ये सत्त्वा व्रतचर्यानुलिङ्गिनः ।
 ते अपि च मानवाः सर्वे धर्मचर्यानुवर्तिनः ॥ १५४ ॥
 यादृशं साध्यते कर्म तादृशो ज्ञातिता भवेत् ।
 प्रज्ञापतिर्हि चैकत्र निर्विशेषो भवत्यतः⁽⁸⁷⁾ ॥ १५५ ॥
 न चेन्द्रियेषु नानात्वं क्रियावादेन दृश्यते ।
 ब्राह्मणे चान्यजातौ वा नैषां किञ्चिद्विशिष्यते ॥ १५६ ॥
 न ह्यात्मनः समुत्कर्षाच्छ्रेष्ठत्वमिह युज्यते ।
 शुक्रशोणितसंभूतं योनिजं सर्वमेव हि ॥ १५७ ॥
 चातुर्वर्ण्यमिदं लोकमिति तीर्थैर्विकल्पितम् ।
 ब्रह्मजा ब्राह्मणाः नैवं धर्मसंस्कारजाः खलु ॥ १५८ ॥
 यदि वा ब्रह्मजा विप्रा ब्राह्मणी कुत्र संभवा⁽⁸⁸⁾ ।
 ब्राह्मण्यपि तथा चैव ब्रह्मजा यदि सांप्रतम् ॥ १५९ ॥

MSS 193. जिनंचैव. — 196. °ष्ठत्वमिह C योनिजं, P योनिजः. —
 198. C तीर्थैर्वि°, P तीर्थैर्वि°. Cp. gl. 240. — 199. तथाचैव.

85) C repeats after this śloka the 2^d line of gl. 190.

86) Cp. note 12.

87) Ex conject.; C °षोभवेत्पदः or °त्यदः, P °षोभवत्पतः.

88) *Sambhava* has here adjectival force, as much as *sambhūta*, cp. gl. 242
ūrubhyām sambhavaḥ, 246 *vaigyaṃ* *ūrubhyām eva sambhavā*.

ब्राह्मणास्य च सा भार्या स्याच्चैवेदं न युक्तिः⁽⁸⁹⁾ ।
 न भार्या भगिनी युक्ता ब्रह्मणां ब्रह्मजा यदि ॥ २०० ॥
 न सत्त्वा ब्रह्मणो ज्ञाताः कर्मसंस्कारास्त्वमी ।
 निह्नीनोत्कृष्टमध्याश्च सत्त्वा नानाश्रयाः पृथक् ॥ २०१ ॥
 तेषां हि ज्ञातिसामान्याद्वाङ्मणे क्षत्रिये तथा ।
 वैश्यशूद्रे तथान्येषु समं ज्ञानं प्रवर्तते ॥ २०२ ॥

Vajras. शीलं प्रधानं न कुलं प्रधानं कुलेन किं शीलविवर्जितेन ।
 cl. 29

बह्वो नरा नीचकुलप्रसूताः स्वर्गं गताः शीलमुपेत्य धीराः ॥ २०३ ॥

cp. Vajras. cl. 17 न ज्ञातिदृश्यते देवैः शीलः कल्याणकारकः⁽⁹⁰⁾ ।
 चण्डालो ऽपि हि शीलस्थस्तं देवा ब्राह्मणं विदुः ॥ २०४ ॥

cp. Vajras. cl. 14 सत्यं ब्रह्म तपो ब्रह्म शीलश्चेन्द्रियसंयमः ।
 सर्वभूतदया ब्रह्म एतद्वाङ्मणलक्षणम् ॥ २०५ ॥

cp. Vajras. cl. 15 सत्यं नास्ति तपो नास्ति नास्ति चेन्द्रियसंयमः ।
 सर्वभूतदया नास्ति एतच्चण्डाललक्षणम् ॥ २०६ ॥

cp. Vajras cl. 16 देवमनुष्यनारीणां तिर्यग्योनिगतेष्वपि ।
 मैथुनं नाधिगच्छति ते नरा ब्राह्मणाः खलु ॥ २०७ ॥
 शूद्रास्तेन यो भुङ्क्ते मासमेकं निरत्नम् ।
 जीवमानो भवेच्छूद्रो मृतः स स्या प्रजायते⁽⁹¹⁾ ॥ २०८ ॥

MSS 200. P °ञ्चैवं न युक्तिता. — 203. गताशीलकल्या°. — 208. भुक्ते

89) Ex conject.; MSS. युक्तिता. Cl. 199 and 200 are somewhat intricate. I think, the purport of them is this: If the Brahmins are born from Brahman, how then, is it with the Brāhmaṇī, how may she be a Brahman's wife? If she is born from Brahman, she is the Brahman's sister, and does not fit him for a wife. *Idam na yuktitaḥ* signifies «this is not consistent with a proper way of acting».

90) शील is a masculine, likewise in the following śloka

91) This śloka is a variance of cl. 111.

- cp. Vajras. gl. 20 शूद्रोपरिवृतो विप्रः शूद्रो च गृहमेधिनो ।
 वर्जितः⁽⁹²⁾ पितृदेवैश्च रौरवं सो ऽधिगच्छति ॥ २०९ ॥
 तस्माद्धर्मतपःशीलसंयमज्ञानतो द्विजः ।
 न त्वेतैर्किं विना विप्रः किं स्यात्संस्कारमात्रतः ॥ २१० ॥
 तन्न शरीरसंस्कारमात्रेण ब्राह्मणो भवेत् ।
 संस्कृतेन द्विजो वा चेच्छूद्रो ऽपि संस्कृतो द्विजः ॥ २११ ॥
 यदि विप्रः शरीरः⁽⁹³⁾ स्यात्पावको ब्रह्मका भवेत् ।
 ब्रह्मकृत्या च बन्धूनां शरीरदहनाद्भवेत् ॥ २१२ ॥
 ब्राह्मणबीजसंभूतः शूद्रो ऽपि न कथं द्विजः ।
 तस्माद्धि ब्राह्मणो नैव देहसंस्कारमात्रतः ॥ २१३ ॥
- cp Vajras. gl. 10 सद्यः पतति मासेन धातन्नक्षीरविक्रयी ।
 ब्राह्मणो ऽपि भवेच्छूद्रः सुरया लवणेन च ॥ २१४ ॥
- cp. Vajras gl. 11 आकाशगामिनो विप्राः पतिता मांसभक्षणात् ।
 विप्राणां पतनं दृष्ट्वा ततो मांसानि वर्जयेत् ॥ २१५ ॥
 भक्ष्यते येन मांसानि भक्ष्यते तेन किं न हि ।
 अभक्ष्यभक्षणाच्चैव ब्राह्मणः पतितो भवेत् ॥ २१६ ॥
 पतितो ब्राह्मणश्चैवं संस्कारं नार्हति पुनः ।
 तस्माज्ज्ञानं विना नैव शरीरो ब्राह्मणो भवेत् ॥ २१७ ॥

MSS 210 C °तपशील°, P °पयः शाली°. — 211. C वा चेच्छूद्रोपि संस्कृते, P वा-
 चेच्छूद्रापि संस्कृतो — 214. C सद्यपयति मासेन, P सद्यथततिमासेन . . . C °कूद्राः,
 P °कूद्रेः . . . both लवणेन. — 217. C नर्हति, P नार्हतिः C शरीरीत्रा°.

92) Ex conject.; C वर्जितपितृदेवा°, P वर्जितःपितृदेवैःवरारवं.

93) शरीर masc, cp gl. 217 and n. 90.

94) Perhaps should be corrected भक्ष्येत.

ज्ञानवान्किं भवेत्पूज्यो ब्राह्मणा अपि मानवाः ।
 समानेषु च देकेषु कुत्राप्यस्ति विशेषता ॥ २१८ ॥
 तस्माज्ज्ञानप्रमाणेन न शरीरप्रमाणात् ।
 यथा करोति भाण्डानि मृत्तिकयैव *भार्गवः*⁽⁹⁵⁾ ॥ २१९ ॥
 मृत्तिवापा न भेदे ऽस्ति तत्कृतभाजनेष्वपि ।
 किं तु प्रक्षिप्तवस्तूनां संज्ञयाख्यायते खलु ॥ २२० ॥
 प्रक्षिप्तं यत्र यद्द्रव्यं तद्भाण्डं तेन लक्ष्यते ।
 ज्ञानधर्मगुणाचारैर्लक्ष्यते मानवस्तथा ॥ २२१ ॥
 ज्ञानधर्मगुणाचारैर्विहीनो मानवः पशुः ।
 ज्ञानविज्ञानभेदेन वर्तते गुणभेदता ॥ २२२ ॥
 गुणभेदाद्भेदधर्मभेदा च संप्रजायते⁽⁹⁶⁾ ।
 धर्मभेदात्ततः कर्मभेदता संप्रवर्तते ॥ २२३ ॥
 कर्मभेदात्तथाचारभेदता च प्रवर्तते ।
 तथाचारविशेषेणा ज्ञातिभेदाः प्रवर्तिताः ॥ २२४ ॥
 मृदाभूतसमुद्भूतस्कन्धेष्वप्यपतनेषु च ।
 सर्वजन्तुशरीरेषु समेषु का विशेषता ॥ २२५ ॥
 ज्ञानविज्ञानमात्रेण भिद्यन्ते खलु मानवाः ।
 ज्ञानविज्ञानपात्रत्वात्पूज्यन्ते नीचजा अपि ॥ २२६ ॥

MSS 218. देकेषु कुत्राप्य^०. — 222 P वर्तते गुणभेदताः — 223 C भेदात्ततो
 कर्मभेदात्तसंप्र^०, P भेदात्ततो कर्मभेदतासंप्र^०.

95) Instead of the last word, which is corrupt, is, of course, required a
 word meaning 'potter'. But it would be not advisable to correct भाण्डिकः. For
bhāṇḍika = *bhāṇḍakāra* is unknown, and it is not in the habit of Sanskrit to use
taddhitas in *ika*, with the meaning of «manufacturer of — ». Query: भाण्डकृत्?

96) There can be no doubt about what the author intends to say, but the
 wording is corrupt.

ज्ञानविज्ञानकीनवान्मानवो ऽपि न पूज्यते ।
 पशुवत्स नराकारः ततः पूजा न चाकृतेः ॥ २२७ ॥
 ज्ञानेनापि द्विजो नैव कर्माचारप्रमाणतः ।
 ज्ञानेन यदि वा विप्रः शूद्रो ऽपि ब्राह्मणो भवेत् ॥ २२८ ॥
 अन्ये ऽपि बहवः सन्ति सैकवर्तादिनोचजाः ।
 ज्ञानवत्तश्च ये घोरास्ते ऽपि स्युर्ब्राह्मणाः खलु ॥ २२९ ॥
 तस्माच्च ज्ञानमात्रेण ब्राह्मणो न भवेत्खलु ।
 कर्माचारप्रमाणेन न ज्ञानस्य प्रमाणाता ॥ २३० ॥
 कर्मणापि द्विजो नैव शुद्धाचारप्रमाणतः ।
 कर्मणा वै द्विजाश्चैवं सर्वे स्युर्ब्राह्मणाः खलु ॥ २३१ ॥
 सन्ति हि बहवो लोके मर्कटयज्ञादिकर्मिणः ।
 तत्रियवैश्यशूद्राश्च कथं न ब्राह्मणा नु ते ॥ २३२ ॥
 तस्मान्न कर्ममात्रेण ब्राह्मणाः स्युर्नराः खलु ।
 नापि स्वाचारमात्रेण ब्राह्मणाः स्युस्तथा नराः ॥ २३३ ॥
 यदि स्वाचारतो विप्रः सर्वे स्युर्ब्राह्मणाः खलु ।
 ये ये स्वाचारवत्तश्च ते ते स्युर्ब्राह्मणाः किल ॥ २३४ ॥
 सन्ति च बहवः शूद्राः शुद्धाचारसमन्विताः ।
 व्रतोपवासधर्मिष्ठा नीचजा अपि सन्ति च ॥ २३५ ॥
 ते ऽपि स्युर्ब्राह्मणाश्चैवं यथाचारप्रमाणाता ।
 तस्मादाचारमात्रेण ब्राह्मणा नैव मानुषाः ॥ २३६ ॥
 वेदेनापि तथा नैव ब्राह्मणाः स्युर्नरोत्तमाः ।
 यदि वेदैर्भवेद्विप्रो रान्तसो ऽपि द्विजः खलु ॥ २३७ ॥
 तथाभूद्भावणो नाम रान्तसो वेदपारगः ।
 सर्वे ऽपि रान्तसाश्चैवं वेदकर्मनुचारकाः ॥ २३८ ॥

कथं ते ब्राह्मणा नैव यदि वेदाद्विज्ञो भवेत् ।
 तस्माच्च वेदमात्रेण नैव स्युर्ब्राह्मणाः खलु ॥ २३९ ॥
 सत्यधर्मप्रमाणेन सर्वमेकं जगद्भुवम् ।
 चातुर्वर्ण्यमिदं लोकं तोर्थिकैरिति कल्पितम् ॥ २४० ॥
 तथा च कल्प्यते लोकवोधार्थमिति तीर्थिकैः ।
 स्वयंभूदेकसंभूतं चातुर्वर्ण्यमिदं खलु ॥ २४१ ॥
 cp. Vajras. çl. 30 मुखतो ब्राह्मणो ज्ञातो बालुभ्यां क्षत्रियः स्मृतः ।
 ऊरुभ्यां संभवो वैश्यः पद्भ्यां शूद्रः समुद्रवः ॥ २४२ ॥
 तथा चेद्धि भवेद्दोषो धर्मेषु वर्णवादिनाम् ।
 अगम्यगमनाच्चैवं कथं धर्मविशुद्धिता⁽⁹⁷⁾ ॥ २४३ ॥
 यदि विप्रो मुखाज्ज्ञातो ब्राह्मणी कुत्र संभवा ।
 ब्राह्मण्यपि मुखाज्ज्ञाता स्वसा भार्या कथं ननु⁽⁹⁸⁾ ॥ २४४ ॥
 तथा च क्षत्रिया ज्ञाता बालुभ्यामेव चेत्तथा ।
 क्षत्रियस्य भवेद्भार्या क्षत्रिया भगिनी खलु ॥ २४५ ॥
 वैश्यापि हि तथा चैवमूरुभ्यामेव संभवा ।
 वैश्यस्यापि भवेद्भार्या वैश्या तु भगिनी विशः ॥ २४६ ॥
 पद्भ्यां ज्ञातो यथा शूद्रः शूद्री चापि तथोद्भवा ।
 शूद्रस्यापि भवेद्भार्या शूद्री हि भगिनी खलु ॥ २४७ ॥
 न युक्ता भागनी भार्या तथा धर्मः कथं भवेत् ।
 अगम्यगमनाच्चैवमधर्म एव संभवेत् ॥ २४८ ॥

MSS 239 C यदि वेदाद्विज्ञोत्तम ॥. — 246 चैवमूरुभ्या°.

97) Query: °विशुद्धिता; cp çl. 310. Yet the suffix °ता, in this kind of writings, is not seldom used in a pleonastic manner. Cp. Avadānaç. I, 172, n. 6

98) Cp. çloka 198—200.

ततो ऽत्यत्तविरुद्धं स्याद्ब्रह्मज्ञा ब्राह्मणा यदि ।
 धर्मक्रियाविशेषात्तु वर्णावस्थाः प्रतिष्ठिताः ॥ २४९ ॥

cp. Vajras çl 31 भारते ऽपि तथा चैवं धर्मराज्ञो युधिष्ठिरः ।
 Quotation from a वैशम्पायनमामगम्य प्राञ्जलिः पर्यपृच्छत्⁽⁹⁹⁾ ॥ २५० ॥
 discourse between Yudhiṣṭhira and Vaiṣampāyana के ते ये ब्राह्मणाः प्रोक्ताः किं वा ब्राह्मणलक्षणम् ।
 एतदिच्छामि भो ज्ञातुं तद्ववान्व्याकरोतु मे ॥ २५१ ॥
 इति श्रुत्वा महाविज्ञो वैशम्पायन आदरात् ।
 प्रत्युवाचेति कौत्सेय शृणु तत्कथ्यते मया ॥ २५२ ॥
 तात्त्यादिभिर्गुणैर्युक्तस्त्यक्तदण्डो निरामिषः ।
 न कृत्ति सर्वभूतानि प्रथमं ब्राह्मणलक्षणम् ॥ २५३ ॥
 यदा सर्वपरद्रव्यं पथि वा यदि वा गृहे ।
 अदत्तं नैव गृह्णाति द्वितीयं ब्राह्मणलक्षणम् ॥ २५४ ॥
 त्यक्तक्रूरस्वभावस्तु निर्ममो निःपरियक्तः ।
 मुक्तश्चरति यो नित्यं तृतीयं ब्राह्मणलक्षणम् ॥ २५५ ॥
 देवमनुष्यनारीणां तिर्यग्योनिगतेष्वपि ।
 मैथुनं हि सदा⁽¹⁰⁰⁾ त्यक्तं चतुर्थं ब्राह्मणलक्षणम् ॥ २५६ ॥
 सत्यं शौचं दया शौचं शौचमिन्द्रियनिग्रहः ।
 सर्वभूतदया शौचं तपः शौचं च पञ्चमम् ॥ २५७ ॥
 पञ्चलक्षणसंपन्न ईदृशो यो भवेद्विज्ञः ।
 तमर्हं ब्राह्मणं ब्रूयां शेषाः शूद्रा युधिष्ठिर ॥ २५८ ॥

MSS 249. C °ब्रह्मज्ञा यदि ब्राह्मणा ॥ C वर्णावस्था प्रतिष्ठिता. — 251. C के तयब्राह्म°, P केतेब्राह्म° — 252. वैसंपायन. — 254. गृह्णाति.

99) This whole would be quotation from the Mahābhārata is borrowed from the *Vajrasūci*, it seems; only çl. 252 and 260 are not found there. Our çl. 251 = Vajras. 32, and our 253—259; 261—273 correspond with Vajras 33—51, save some discrepancies, especially in the case of Vajras 44 — 100) MSS त्यक्तश्च° I have adopted the reading of *Vajrasūci* (ed Weber)

न कुलेन न ज्ञात्या च क्रियाभिर्ब्राह्मणो न च ।
 चाण्डालो ऽपि हि वृत्तस्थो ब्राह्मणः स युधिष्ठिर ॥ २५६ ॥
 अहिंसा ब्रह्मचर्यं च विशुद्धात्मापरिमलः ।
 फलेष्वनभिलिप्साथ ब्राह्मणः स्याद्युधिष्ठिर⁽¹⁰¹⁾ ॥ २६० ॥
 एकवर्णमिदं विश्वं पूर्वमाप्नोद्युधिष्ठिर⁽¹⁰²⁾ ।
 यत्तत्क्रियाविशेषेण चातुर्वर्ण्यं प्रतिष्ठितम् ॥ २६१ ॥
 सर्वे वै योनिजा मर्त्याः सर्वे मूत्रपुरीषिणः ।
 एकेन्द्रियक्रियार्थाश्च तस्माच्छीलगुणैर्द्विजाः ॥ २६२ ॥
 शूद्रो ऽपि शीलसंपन्नो गुणवान्ब्राह्मणो भवेत् ।
 ब्राह्मणो ऽपि क्रियाहीनः शूद्रात्प्रत्यवरो भवेत्⁽¹⁰³⁾ ॥ २६३ ॥
 पञ्चेन्द्रियार्थाच्च घोरं यदि शूद्रो ऽपि तीर्णवान् ।
 तस्मै दानं प्रदातव्यमप्रमेयं युधिष्ठिर ॥ २६४ ॥
 न ज्ञातिर्दृश्यते राजन्गुणाः कल्याणकारकाः ।
 गुणाविद्यानिधिर्विद्वान्ब्राह्मणो ब्रह्मचारिणात् ॥ २६५ ॥
 जीवितं यस्य लोकार्थं धर्मार्थं यस्य जीवितम् ।
 अक्षोरात्रं चरेन्मुक्तस्तं देवा ब्राह्मणं विदुः ॥ २६६ ॥
 परित्यज्य गृहावासं ये स्थिता मोक्षकाङ्क्षिणः ।
 कामेध्वसक्ताः कौत्सेय ब्राह्मणास्ते युधिष्ठिर ॥ २६७ ॥
 अहिंसा निर्ममत्वं वा सत्कृत्यस्य विवर्जनम् ।
 रागद्वेषनिवृत्तिश्च एतद्ब्राह्मणलक्षणम् ॥ २६८ ॥

MSS 259. वृत्तस्था ब्रा०. — 262 C योनिज्ञो, P योनिज्ञौ.

101) Ex conject.; C °लिप्सार्था, P °लिप्यार्था. *Abhīlipsā* is not found in PWK, but the verb *abhīlipsati* is instanced in PW VI, sub लभ + अभि. — If the reading adopted is right, the protasis consists of a so called conditional clause represented by mere nominatives.

102) After this line C repeats čl. 260 a, P not so.

103) Čl. 262 and 263 are repetitions of čl. 131 and 132.

तमा दया दमो दानं सत्यं शौचं स्मृतिर्धृणा ।
 विद्या विज्ञानमाधीत्यमेतद्ब्राह्मणलक्षणम् ॥ २६९ ॥
 गायत्रीमात्रसारो ऽपि वरं विप्रः सुयज्ञितः ।
 नाधीत्य चतुरो वेदान्सर्वाशी सर्वविक्रयी ⁽¹⁰⁵⁾ ॥ २७० ॥
 एकरात्रोषितस्यापि या गतिर्ब्रह्मचारिणः ।
⁽¹⁰⁶⁾ न तां क्रतुसकृन्नेण प्राप्नुवन्ति युधिष्ठिर ॥ २७१ ॥
 पारगः सर्ववेदानां सर्वतीर्थाभिषिञ्चनैः ⁽¹⁰⁷⁾ ।
 युक्तश्चरति धर्मं यो तं देवा ब्राह्मणं विदुः ॥ २७२ ॥
 यदा न कुरुते पापं सर्वभूतेषु दारुणम् ।
 कायेन मनसा वाचा ब्रह्म संपद्यते तदा ॥ २७३ ॥
 यस्य लोकहिते चित्तं मैत्रीयुक्तमिवात्मजे ।
 तेन संपद्यते ब्रह्म तस्मान्मैत्रीं विभावय ॥ २७४ ॥
 यस्य लोकेषु कारुण्यं स्वात्मजे इव दुःखिते ।
 तेन संपद्यते ब्रह्म तस्मात्कारुणिको भव ॥ २७५ ॥
 यच्चित्तं मुदितं लोके सुखीभूते इवात्मजे ।
 तस्य संजायते ब्रह्म तल्लोके मोदवांश्चर ॥ २७६ ॥
 यस्योपेक्षायुतं चित्तं सर्वलोकेष्विवात्मजे ।
 तस्य संजायते ब्रह्म तदुपेक्षायुतश्चर ॥ २७७ ॥

MSS 272 P °र्तिया धर्मतदेवा. — 276 C यचित्तं, P यश्चित्तं — 277 C °क्षा-
 पितंचित्तं, both सर्वलोकेष्व°.

104) Note the new word *ādhitya*, the abstract noun of *adhita* and cp. *adhītin* Likewise *modarant* cl. 276. — Our text has preserved the good reading; Vajras. विज्ञानमाधिक्यमे° is a corruption.

105) This śloka = Manu II, 118, but the third pāda has been changed to the worse. The 2^d pāda is corrupt in MSS: both have चरन्विप्रः (likewise Vajras) and C समन्त्रितः, P समन्त्रितः.

106) Ex conject.; C न तत्क्रतु° (also Vajras.), P न तत्क्रतु°.

107) As to the new word *abhiṣaṇicāna*, cp. Avadānaç. I, 96, n. 7.

एतद्वि परमं ब्रह्मविकारं ब्रह्मसाधनम् ।
 ज्ञात्वा लोकादितर्थेन चर ब्रह्मविकारणम्⁽¹⁰⁸⁾ ॥ २७८ ॥
 ततः क्षेशान्विनिर्गिता स्वात्मचित्तसमाहितः ।
 ब्रह्मप्रणिधिमालम्ब्य स्थिरीभव समाधिषु ॥ २७९ ॥
⁽¹⁰⁹⁾ तथा ब्रह्मगुणाधानाद्ब्रह्मरिप्स्त्वं भवेः किल ।
 पञ्चाभिज्ञपदप्राप्तो ब्रह्मलोकमवाप्नुयाः ॥ २८० ॥
 इति श्रुत्वा गुरोर्वाक्यं स सुभूतिर्गुणोत्सुकः ।
 तथेति प्रतिसंश्रुत्य ध्यानचर्यामुपाश्रयत् ॥ २८१ ॥
 ततो ज्ञ्यद्वनमाश्रित्य गुरोराज्ञासमाधृतः⁽¹¹⁰⁾ ।
 सर्वेन्द्रियविनिर्गत्या⁽¹¹¹⁾ व्यक्तरध्यानतत्परः ॥ २८२ ॥
 तत्राधिवसतो ऽस्यापि क्रोधाग्निः समुदीरितः ।
 कर्माधानवलाभ्यासाच्चैव शान्तिमुपापयौ ॥ २८३ ॥
 तत्र च वनषण्डे या वसन्ती वनदेवता⁽¹¹²⁾ ।
 सा सुभूतिं मन्त्राक्रोधं दृष्ट्वैवं समचित्तपत् ॥ २८४ ॥
 सुभूतिर्ब्राह्मणो क्षेप सर्ववेदार्थपारगः ।
 सर्वमन्त्रविधानज्ञः सुतीक्ष्णक्रोधवाक्कुलः ॥ २८५ ॥

Λ γ. II, 128, 6-8.

108) I doubt the genuineness of the last word. If right, it must mean the striving after practising the four *brahmavihāras* I think that it must be ब्रह्मविकारताम्, cp. §l. 316.

109) Ex conject.; MSS ब्रह्मगुणाधाराद्ब्र०.

110) *sam* + *ā* + *dhr* is not registered in PW or PWK. It signifies 'to take at heart'.

111) Ex conject.; MSS सर्वेन्द्रियविनिर्गत्या — in P the last aks may be perhaps क्ष्य.

112) The construction is awkward, as the participle of the present does duty for a finite verb. Yet it is not advisable to read वनषण्डेया as one word to get rid of the difficulty.

⁽¹¹³⁾ कदाचित्कुपितश्चाप्यं क्रोधतः शापवह्निना ।
 धत्त्यति पर्वतांश्चापि सपत्तिज्ञत्तुमानवान् ॥ २८६ ॥
 समाधिध्यानयुक्तो ऽपि नैव चित्तसमाकृतः ।
 ज्ञानविज्ञानधर्मेषु विशेषं नाधिगच्छति ॥ २८७ ॥
 यदि बौद्धेषु धर्मेषु नियुक्तो ऽयं द्विजोत्तमः ।
 क्षिप्रं क्लेशान्विनिर्जित्य बोधिचित्तं च लप्स्यति ॥ २८८ ॥
 बोधिचित्ते प्रलब्धे तु तदा लोककृते चरेत् ।
 बोधिसत्त्वो महाविज्ञो भविष्यति न संशयः ॥ २८९ ॥
 इति निश्चित्य सा देवी कारूपयाकृतमानसा ।
 तं सुभूतिं समागम्य जगदीवं पुरः स्थिता ॥ २९० ॥
 शृणु वत्स महाभाग यन्मया कृतमुच्यते ।
 धन्यो ऽसि त्वं महाधीर मर्कटर्षिर्द्विजसत्तम⁽¹¹⁴⁾ ॥ २९१ ॥
 किमर्थं वससे चैवमेकाकी निर्जने वने ।
 निश्चितः⁽¹¹⁵⁾ प्रतिसंलीनः काष्ठपाषाणवद्दृष्टा ॥ २९२ ॥
 धर्मार्थकाममोक्षेषु यदि वाञ्छास्ति ते यते ।
 बुद्धस्य वचनं श्रुत्वा चर संबोधिसत्पथे ॥ २९३ ॥
 बुद्धो हि भगवान्नाथः सर्वज्ञो लोकनायकः ।
 मुनीन्द्रः श्रीधनः शास्ता सर्वधर्मानुपालकः ॥ २९४ ॥
 तस्यैव धर्मता शुद्धा दशकुशलसंमता ।
 षट् पारमिताः ख्याताः परत्रेह शिवंकराः ॥ २९५ ॥

A v. II, 128, 8-9

MSS 289 बोधिसत्त्वा. — 292. चैवमेका°.

113) Ex conject.; C कदाचिन्कुपितोश्चाप्यं, P कदाचित्कुपितेश्चाप्यं.

114) I have taken up the reading of P; पि in that MS has two dots written above it, as if to cancel it. O मर्कटर्षिर्द्विज°. The voc. मर्कटर्षे is also admissible, but not so probable as the nom.

115) So P. C निश्चितप्रतिसंलीनका°

धन्यास्ते भिन्नवशैव बुद्धस्योपासकाश्च ये ।
 सर्वसन्नित्कार्थेन संबोधिगुणासाधकाः ॥ २९६ ॥
 त्वं चापि हि तथा मत्वा स्वपररत्नकार्थतः ।
 त्रिरत्नशरणं गत्वा चर ब्रह्मन्त्रतोत्तमम् ⁽¹¹⁶⁾ ॥ २९७ ॥
 ततः क्षेपणान्कृत्वा ब्रह्मचारिजिनेन्द्रवत् ⁽¹¹⁷⁾ ।
 साक्षादर्कत्पदं प्राप्य निर्वृत्तिमुखमाप्नुयाः ॥ २९८ ॥
 इति श्रुत्वा सुभूतिः स त्रिरत्नगुणवर्णनाम् ।
 तथानुमोदितः प्राह तां देवतां पुरः स्थिताम् ॥ २९९ ॥
 तथाहं देवते यामि संबुद्धदर्शनं प्रति ।
 त्रिरत्नसमयं प्राप्तुमिच्छामि त्वत्प्रसादतः ॥ ३०० ॥
 यदि ते ऽस्ति कृपा देवि मयि मोक्षार्थसाधिनि ।
 संबुद्धं दर्शय क्षिप्रं तद्धर्मेषु निवेशय ॥ ३०१ ॥
 त्रिरत्नशरणं गत्वा चरिष्ये तद्वतोत्तमम् ।
 तथाशु कृपया नीत्वा मां विकृते प्रवेशय ॥ ३०२ ॥
 इति श्रुत्वा वचस्तस्य सुभूतेर्वनदेवता ।
 विज्ञाय बोधिमार्गेषु चित्तं तथानुमोदितम् ॥ ३०३ ॥
 तत एव समागृह्य सुभूतिं ब्रह्मचारिणाम् ।
 मृद्व्या साकाशमार्गेण निनाय जिनमन्दिरम् ॥ ३०४ ॥
 सुभूतिस्तत्र संप्राप्तो ददर्श जिनभास्करम् ।
 भगवन्तं महासौम्यं लक्ष्मणैः समलङ्कितम् ॥ ३०५ ॥
 व्यञ्जनैश्च विराजन्तं व्यामप्रभामहोज्ज्वलम् ।
 सकृन्नकिरणाधिक्यं रत्नाङ्गमिव ब्रह्मम् ॥ ३०६ ॥

Av. II, 129, 1.

Paraphrase of the cliché of the Buddha's outer appearance: Av. II, 129, 1-3.

MSS 296 भिन्नवशैव. — 300 प्राप्तुमिच्छा°. — 306 रत्नागमिव.

116) Ex conject.; MSS ब्रह्मन्त्रतोत्तमं.

117) Ex conject.; C ब्रह्मचारिजिनेन्द्रवत्, P ब्रह्मचारीजिनेन्द्रवत्.

- समत्ततो मक्काभङ्गं जगन्नाथं मुनीश्वरम् ।
 सर्वदेवाधिपं सम्यक्संबोधिगुणासागरम् ॥ ३०७ ॥
- A v. II, 129, ३-४ दृष्ट्वैव सकृसा चाथ सुभूतेस्तस्य सर्वथा ।
 आघातो यश्च सत्त्वेषु स प्रतिविगतो ⁽¹¹⁸⁾ऽप्यभूत् ॥ ३०८ ॥
 ततः प्रसादजातो ऽसौ सुभूतिर्द्विजसत्तमः ।
- A v. II, 129, ४-५ नत्वा पादौ मुनेर्धर्मं श्रोतुं तस्थौ मुदा पुरः ॥ ३०९ ॥
 ततो ऽसौ भगवांस्तस्य सुभूतेश्चित्तशुद्धताम् ।
 ज्ञात्वा ⁽¹¹⁹⁾सत्यधर्माणि दिदेशैवं सविस्तरम् ॥ ३१० ॥
 शृणु विप्र मक्काभाग सर्वसत्त्वहितार्थतः ।
- Mahāyānistic dis- यदि ते धर्मवाङ्मूलास्ति संबोधिपदसाधने ॥ ३११ ॥
 course of the Bud-
 dha to Subhūti tak- भावनीया सदा मैत्री सत्त्वेष्वेवं यथात्मजे ।
 ing the place of
 the *dharmadeṣanū* धर्ममाता यतो ⁽¹¹⁹⁾मैत्री तत्र त्याज्या कदाचन ॥ ३१२ ॥
 A v. II, 129, ५, ६ करुणा च तथा कार्या सत्त्वेष्वपि यथात्मजे ।
 कारुण्याद्धर्ते धर्मस्तत्कारुण्यं सदा कुरु ॥ ३१३ ॥
 मुदितापि सदा साध्या सत्त्वेषु च यथात्मजे ।
 मुदितां हि समालम्ब्य बोधिपदमवाप्नुयाः ॥ ३१४ ॥
 उपेतापि सदा धार्या सत्त्वेष्वपि यथात्मजे ।
 उपेतातो लभेत्सौख्यं तदुपेतां सदा भज ॥ ३१५ ॥
 इमे धर्मा हि चत्वारश्चतुर्वर्गफलाप्तये ।
 तत्प्राप्त्यै साध्यतां यत्नाच्चतुर्ब्रह्मविहारता ॥ ३१६ ॥

MSS ३०९ मनेधर्मः. — ३१४ P °वाप्नुयात्. — ३१६ यत्नाचतु°.

118) Ex conject.; C सत्येषुमुप्रति°, P सत्त्वेषुमुप्रति°

119) धर्म is here a neuter, cp. § 317.

इति श्रुत्वार्यधर्माणि⁽¹²⁰⁾ स सुभूतिः प्रमोदितः ।
 ल्लेशसङ्गान्विनिर्जित्य बुद्धधर्मं समैकत⁽¹²¹⁾ ॥ ३१७ ॥

Subhūti's conversion
 (A v. II, 129, 6-7).

सत्कायदृष्टिशैलं च विंशतिशिखरोद्गतम् ।
 विदार्य ज्ञानवज्रेण संसाररतिनिःस्पृहः ॥ ३१८ ॥
 श्रोतापत्तिफलं सान्नात्कृत्वा⁽¹²²⁾ शिखो⁽¹²³⁾ भवन्मुनेः ।
 दृष्टसत्यो ऽथ संबुद्धं नत्वा चैव कृताञ्जलिः ॥ ३१९ ॥

Paraphrase of his
 becoming a monk
 (A v. II, 129, 7).

प्रत्रय्याप्रार्थनां चक्रे स्वाध्यातधर्मसाधने ।
 नमस्ते भगवन्नाथ सर्वसत्त्वानुपालक ॥ ३२० ॥
 श्रद्धाग्रेण जगद्धन्धो यामि ते शरणं सदा ।
 तथा धर्मे च सङ्केषु⁽¹²³⁾ संबोधिगुणप्राप्तये ॥ ३२१ ॥
 प्रत्रय्यां देहि मे नाथ सद्धर्मेषु निवेशय ।
 ब्रह्मचर्यं चरिष्ये ऽहं त्वदाज्ञां शिरसा वहन् ॥ ३२२ ॥
 इत्युक्ते भगवान्दृष्ट्वा कृस्तेन तच्छिरः स्पृशन् ।
 एहि भित्तो चरस्वेति प्रवदंस्तं समयक्रीत् ॥ ३२३ ॥
 एकीति प्रोक्तः स जिनेन मुण्डो पात्री सुसङ्गटिपरीतदेकः ।
 सम्यः प्रशात्तेन्द्रिय एव तस्थौ भित्तुः सुभूतिः सुगतप्रभावात्⁽¹²⁴⁾ ॥ ३२४ ॥

MSS 318 C °शिषरोद्गतं, P °शिषरोद्गतं.....both °निःस्पृहः. — 319 श्रोता°
 — 324. C प्रोक्तसजि°, P प्रोक्तेसजि°.

120) I follow P, C has °धर्माहिसुभूतिः.

121) The last word according to P, I have only added the anusvāra on the last syllable of धर्म; C बुद्धधमसमत्तत unmeaning But I am not sure of समैकत being genuine. Query: समैकत?

122) The 2^d pāda of this śloka is doubtless corrupt, and its correction uncertain. Query: शिखो भवन्मुनेः? I am, however, not aware of the gerundive *śikṣya* v. a. = pāli *sikkhamāno* (cp. Childers s. v. *sikkhati*) occurring elsewhere. Nor can शैल be meant, since Subhūti had not yet obtained the pravrajyā.

123) Cp. A v. I, 50, 7 with note 5.

124) The ślokas 321—324 are the paraphrase of the cliché of the *chibhik-*

Paraphrase of सच्चित्तलब्धः स मुनेः प्रसादात्प्रयुज्यमानो व्यहरत्समाधौ ।
the cliché ab-
out reaching

Arhatship
(A v. II, 129,
8-11) व्यायच्छ्रमानः खलु बोधिमार्गे संबुद्धधर्मे घटमान एव ॥ ३२५ ॥

सर्वं च संसारमनित्यताकृतं मत्वा च संसारगतिं विभङ्गिनीम् ।

क्लेशाश्च सर्वान्प्रविक्षाय संयतः⁽¹²⁵⁾ सान्नाच्च सो ऽर्हन्भवन्महर्द्धिकः ॥ ३२६ ॥

सुवीतरागः समलोष्टहेमा⁽¹²⁶⁾ आकाशचित्तो घनसारवासी ।

भिन्दन्नविद्याङ्गमिवाण्डकोशं प्रापदभिज्ञाः प्रतिसंविदश्च ॥ ३२७ ॥

सत्कारलभेषु पराञ्चुखत्वात्सशक्रदेवासुरमानुषाणाम् ।

पूज्यश्च मान्यो <अ>भिवादनीयो बभूव स ब्रह्मविकारचारी ॥ ३२८ ॥

A v. II, 129, 12-18. अथ सुभूतिरायुष्मान्समन्वाहरदात्मवान् ।

कुतश्च्युतो ऽकुमायातः कुत्र केन च कर्मणा ॥ ३२९ ॥

MSS 325 C सचित्त° . . both °मान एव ॥. — 326 क्लेशाश्च. — 328 C मा-
न्योभिवा°, P मान्योभिवा°... . both वभूवसंज्ञ°. — 329 P °दात्मवित.

śukā initiation, which however, in our *Avadānaśataka* is not found here, but elsewhere, see I, p. 284 and 347.

125) I have put संयतः instead of three syllables that are manifestly corrupt in MSS. C has विक्षाय सुद्धिदात्सान्नाच्च, P विक्षायसुद्धिदात्सान्नाच्च. My correction is taken from the same paraphrase of the parallel passages in A v. nr. 61 and 62, see P f. 38b 4 and 132a 8.

126) MS °हेमा, but °हेमा appears in the same cliché at P f. 66b 1 The epithet घनसारवासी answers to the enigmatical epithet वासीचन्दनकल्पः of the A v. text.

127) Ex conject.; C भिन्दन्नविद्याङ्गमिवाण्डकोशं, P भिन्दन्नविद्याङ्गमिवाण्ड-
कोशं. The paraphrase helps here to correct a mistake, which has been made by Cowell, Feer and myself. We all were wrong in dividing the complex °कल्पो-
विद्याविदारिताण्डकोशो into °कल्पो विद्या°. It must be divided °कल्पो ऽविद्या°. Though from a grammatical point of view the analysis of the compound = *yasmai vidārsto 'vidyāyā andākoṣaḥ* may hardly be accounted for, and the other analysis = *yasmai* (or *yena*) *vidyāyā vidārsto 'ndaṣokaḥ* commends itself as the most natural, yet the traditional acceptation implied by the paraphrases here and in other places (cp e. g. P 38b 4. 66b 1. 52a 8 अविद्याण्डविभेदिनी. 141a 6) must be the right one. It is in full accordance with the usual Buddhist terminology, the *avidyā* being the ultimate source of the evil of existence, the extermination of which is striven after; the being shut up in *avidyā* is signified by the image of the imprisonment within the egg

अयं यत्स ततश्चेति पञ्च जन्मशतानि च ।
 नागयोनिमुत्पन्नस्ततश्च्युत्वाकृमागतः ॥ ३३० ॥
 A v. II, 129, 14—130, 1. यद्वेषाभ्यासतश्चासं क्रूरो लोकोपघातकः ।
 तेनैव हेतुना चाहं मरुद्यसनमासवान् ॥ ३३१ ॥
 इदानीं तु तथा चैतं क्रोधं प्रकृतुमाचरे ।
 यस्यैव हेतुना लोका धमन्ति नरकेषु ते ॥ ३३२ ॥
 तस्मादहं चरिष्यामि निःसङ्गो निरहंकृतिः ।
 सङ्गादि ज्ञायते माया मायायां ज्ञायते रतिः ॥ ३३३ ॥
 रतौ रागो ऽभिज्ञायेत रागे मोक्षः प्रवर्धते ।
 मूढस्य ह्ययते चित्तं स्वेष्टकार्योपघाततः ॥ ३३४ ॥
 उपघाताहते धिते क्रोधाग्निः परिदीप्यते ।
 क्रोधानलसमुद्गोतो दहते स्वपरानपि ॥ ३३५ ॥
 यावत्क्रोधानलोद्गीप्तं स्वचित्तं क्लेशवायुभिः ।
 तावत्किं तपसाप्येतन्निरर्थं दुःखहेतवे ॥ ३३६ ॥
 धर्मसुचरितं पुण्यं दानशीलादिसाधनम् ।
 कृतं कल्पसकृन्निर्पदहेत्क्रोधानलः क्षणात् ॥ ३३७ ॥
 तस्मात्क्रोधाग्निशान्त्यर्थं कृत्वेन्द्रियविनिग्रहम् ।
 एकास्ते हि वसेयं च विविक्तारण्यगोचरे ॥ ३३८ ॥

MSS 330 अयं यत्स जन्मशतं. — 332 C चैतन्क्रो°, P चैतन्क्रो°. — 334
 C स्वेष्टकार्योपघातकः ॥, P स्वेष्टकार्योपघाततः ॥. — 336 (C) °नलोद्गीप्तं.

128) One should expect स्वान्परानपि.

129) Ex conject., the meaning is: «..... what is then the use of tapas?
 This is fruitless, only a cause of sorrow»; MS तपसाप्येवंनिरर्थं.

130) This śloka is wanting in P.

131) Ex conject.; MSS क्रोधाग्निशान्त्यर्थं.

यदा च गरुडेनाहं बलादाकृष्य भक्षितः ।
 यतीन्द्राणामुदं च कुर्वन्मृत्युमवाप्तवान् ॥ ३३६ ॥
 तेनैव केतुना चायं द्विजातिकुलसंभवः ।
 सर्वज्ञेशान्विनिर्जित्य ब्रह्मचारी भवाम्यहम् ॥ ३४० ॥
 अद्यापि चेत्तथा चात्र वसे[यं] जनपदाश्रमे⁽¹³²⁾ ।
 केनचित्क्षेत्रे शितश्राद्धं भक्ष्यमेवमवाप्नुयाम् ॥ ३४१ ॥
 इति निश्चित्य चित्तेन सुभूतिर्निरर्ककृतिः ।
 विविक्ते ऽरण्यवासे स निःसङ्गो न्यवसत्सुधीः ॥ ३४२ ॥
 तथैकाकी वसंस्तत्र चतुर्थध्यानसंयुतः ।
 फलमूलाम्बुसंतुष्टो ब्रह्मचारी मुमोद सः ॥ ३४३ ॥
 अथ सङ्गे ऽपि ग्रामेषु देशे जनपदेषु च ।
 भिन्नाकेतोर्विकर्तुं वा स सकामो ऽभवद्यदा ॥ ३४४ ॥
 तदा पूर्वमसौ दृष्ट्वा गोधरमभ्यलक्षयत् ।
 अहो देशेषु सर्वत्र भवन्ति निर्गुणा जनाः ॥ ३४५ ॥
 मानिनो मदमोहान्धा दुष्टा मत्सरिणाः शठाः ।
 तत्कथं संचरिष्ये ऽत्र भिन्नाकेतोः कुले कुले ॥ ३४६ ॥
 दूषयिष्यन्ति चित्तानि केचिद्दृष्ट्वैव मां यतिम् ।
⁽¹³³⁾ यदेतो * जनाश्चैवं क्षमन्ति दुर्गतिष्वपि ॥ ३४७ ॥
 कल्पकोटिसंख्याणि नैव मुक्ताश्च दुर्गताः ।
 तदहं सर्वसत्त्वेषु कुत्तपिपीलिकादिषु ॥ ३४८ ॥

MSS 341 भ्रष्टमेव°. — 345 C °चर्मप्यल°.

132) The metre is violated by a line of seventeen syllables. The simplest way to restore it is by changing वसेयं into वसे.

133) C P यदेतोर्जना°. I suppose that one aksara has dropped (perhaps यदे-
 तुतो ज°). If not rather a whole line, the last part of that beginning by यदेतोः and
 the first of that to which belongs जनाश्चैवं etc. The first line of cl. 348 continues
 the sentence of cl. 347, and likewise cl. 348 c d + cl. 349 a b belong together.
 Accordingly I have made of cl. 349 a cloka of six pādas to restore the due order.

दयाचितं समालम्ब्य वसेयं ध्यानसंरतः ।

येनैवं मर्वसत्त्वानां भवेच्चित्तं प्रसादितम् ।

तमेव धर्ममाधाय यतिर्मोक्षमवाप्नुयात्⁽¹³⁴⁾ ॥ ३४९ ॥

⁽¹³⁵⁾ इति संनद्धा चित्तेन स मुभूतिः समृद्धिमान् ।

त्रिविक्ते ऽरण्यदेशे ऽपि न्यवसद्धानसंरतः ॥ ३५० ॥

यद्य मो ऽर्हस्त्रिमासानामत्ययाद्बोधिमानसः ।

इत्येवं चित्तयामास लोकानुग्रहकारणात् ॥ ३५१ ॥

✓ A v. II, 130, 5-6.

किमत्र ध्यानसंलीनः करोमि लोकबोधनम् ।

किपत्कालं च जीवेयं काष्ठपायाणवत्स्थितः ॥ ३५२ ॥

केवलं स्वमनस्तुष्टौ ध्यानं सौख्यार्थसाधनम् ।

मुखं लब्ध्वापि किं सारं सत्त्वानुग्रहणं विना⁽¹³⁶⁾ ॥ ३५३ ॥

तस्माद्धानात्समुत्थाय सत्त्वानुग्रहकारणात् ।

ऋद्धिं प्रदर्श्य संबोधीं स्थापयिष्ये मच्छन्नान्⁽¹³⁷⁾ ॥ ३५४ ॥

इति निश्चित्य चित्तेन स मुभूतिः समृद्धिमान् ।

सत्त्वानां विनयार्थेन प्रातिकार्यमदर्शयत् ॥ ३५५ ॥

A v. II, 130, 6-131, 2. तद्वद्भिनिर्मितान्येव गृहानां मच्छन्नानाम् ।

पञ्च कुलशतान्यत्र प्रसंसिरे⁽¹³⁸⁾ समन्ततः ॥ ३५६ ॥

MSS 349 प्रसादितं ॥. — 352 °णवत्स्थितः ॥. — 356. °तान्येवं.

134) So MSS. I surmise the true reading will be: तमेव धर्ममाधाय यदि मोक्षमवाप्नुयात् (‘... if perhaps I might obtain deliverance’).

135) Ex conject.; C इतिसंरज्य, P इतिसंरज्य. *Samāhaya* = ‘postquam se accinxit’ is the very expression required here.

136) Cf. 352 and 353 are characteristic for the Mahāyānist spirit of the paraphrast’s tale.

137) A strange word. One would expect मच्छन्नान्; the corresponding passage in A v. has मच्छन्नान्.

138) Ex conject.; P प्रसंसिरे, C प्रसंसिरे.

एतांश्च गरुडान्दृष्ट्वा नागाः संत्रसितास्ततः⁽¹³⁹⁾ ।
 इतस्ततः समुद्रात्ताः सुभूतेः शरणं ययुः ॥ ३५७ ॥
 अथ स्वर्द्धिबलेनैव समाश्वास्य सुभूतिना ।
 सर्वे नागाः सुपर्णेभ्यः परित्राताश्च सर्वतः ॥ ३५८ ॥
 पुनस्तेन सुपर्णानां विनयार्थं सुभूतिना ।
 स्वर्द्धिबलप्रभावेन⁽¹⁴⁰⁾ मकान्नागो विनिर्मितः ॥ ३५९ ॥
 तेनाप्येवं सुपर्णानां पञ्च कुलशतानि च ।
 अभिद्रुतानि नागेन समस्तत इतस्ततः ॥ ३६० ॥
 तेनैवाभिद्रुताः सर्वे गरुडास्त्रासमागताः ।
 इतस्ततः समुद्रात्ताः सुभूतेः शरणं ययुः ॥ ३६१ ॥
 सुभूतिना तथा चैवं सर्वे ते गरुडा अपि ।
 स्वर्द्धिबलप्रभावेन समाश्वास्य सुरक्षिताः ॥ ३६२ ॥
 एवमृद्धिप्रभावानि सुभूतेस्तस्य सम्यतेः ।
 दृष्ट्वा सर्वे जनौघास्ते सकृर्षाद्रुतमाययुः ॥ ३६३ ॥
 धन्यो ज्यमृद्धिमान्भितुरर्हन्संबुद्धसेवकः ।
 येनैते रक्षिताः सर्वे नागाश्च गरुडा अपि ॥ ३६४ ॥

Subhūti preaches to an audience of Ga-
 ruḍas and Nāgas इति सो ऽर्हन्सुभूतिस्तान्सर्वान्दृष्ट्वा प्रसन्नितान्⁽¹⁴¹⁾ ।
 सद्धमे विनयार्थेन मैत्रीधर्ममुपादिशत् ॥ ३६५ ॥

MSS 357 C गरुडादृष्ट्वा, P गरुडादृष्ट्वा. — 358 °लेनैवं .. . C सुभूतिवा,
 P सुभूतिवा. — 361 गरुडाःत्रास°. — 364 C येनैवरक्षितासर्वे.

A lamaist album in the Museum für Völkerkunde in Berlin contains a beautiful miniature on silk of the scene of Subhūti's preaching to nāgas and garuḍas. Cf. A. Grünwedel. *Mythologie des Buddhismus* etc. p. 188 (sketch of the miniature)

139) With संत्रसित cp. Pāli *santasita* 140) I follow P. C has मकानागो

141) A strange form, but if explained as the partic. of a denominative **prasannayati*, it might be put to the account of the author of our collection It is, however, comparatively easy to restore प्रसादितान्.

(the Dharma, especially the suppression of anger.

शृणुध्वं मद्वचः सर्वे नागाश्च गरुडास्तथा ।

यदि मे शरणां याथ रमध्वं मैत्रमानसाः ॥ ३६६ ॥

ये एते सुखिनो लोके सर्वे ते मैत्रचारिणः ।

ये एते दुःखिनो लोके सर्वे ते क्रोधिनो नराः ॥ ३६७ ॥

तस्मात्क्रोधप्रकाणाय क्रियतां यत्नमादरात्⁽¹⁴²⁾ ।

यावच्चित्ते स्थितं क्रोधं तावन्मैत्री न भाव्यते ॥ ३६८ ॥

न च द्वेषसमं पापं न च मैत्रीसमं तपः ।

तस्मान्मैत्री प्रयत्नेन भावनीया सदादरात् ॥ ३६९ ॥

मनः शमं न गृह्णाति न प्रीतिसुखमश्नुते ।

न निद्रां न धृतिं याति द्वेषशल्ये हृदि स्थिते ॥ ३७० ॥

न द्विषत्तः तयं याति यावज्जीवमपि घ्नतः ।

क्रोधमेकं तु यो हन्यात्तेन सर्वे द्विषो कृताः ॥ ३७१ ॥

विकल्पेन्धनदीप्तिन जलुः क्रोधकृविर्भुजा ।

दकृत्यात्मानमेवादौ परान्धदयति⁽¹⁴³⁾ वा न वा ॥ ३७२ ॥

जरा व्रपवतां क्रोधस्तमश्चक्षुष्मतामपि ।

बन्धो धर्मार्थकामानां तस्मात्क्रोधो निवार्यताम् ॥ ३७३ ॥

दिव्यभोगानुभोक्ता च प्राप्तादे मर्षिमपिउते ।

सुप्तो ऽपि न लभेन्निद्रां क्रोधपर्याकुलो नरः ॥ ३७४ ॥

ऋषिभिर्योगिभिश्चाम्बुफलमूलादितोषितैः ।

दग्धा जनपदाश्चापि क्रोधाच्छापकुताशनैः ॥ ३७५ ॥

MSS 367 C य एते (twice). — 368 C स्थितं क्रोध्यं. — 373 क्रोधःत°
P बधोधर्मा°. — 374 °भोक्तावप्राप्तादे.

142) Note in this śloka the neuter gender of *yatna* and *krodha*; likewise of *sāra* śl. 353 and *prabhāva* śl. 368.

143) Ex conject.; C परान्धेदयति, P परान्पदयति.

यच्छङ्करो मकारौघो निर्घृणो दृक्प्रभानलैः ।
 ददाक् ब्रह्मर्षं कामं तच्च क्रोधप्रभावतः ॥ ३७६ ॥
 यद्वाज्ञानो विरुद्धाश्च युद्धं कृत्वा परस्परम् ।
 मृत्युं याति जनेः सार्धं तच्चापि क्रोधभावतः ॥ ३७७ ॥
 सुहृदो यत्सक्षायांश्च स्नेहविश्रम्भचारिणः ।
 सत्यधर्मावनादृत्य घृति क्रोधादनार्यकाः ॥ ३७८ ॥
 साधवो ये महात्मानः संवृत्तिधर्मचारिणः ।
 तानपि संमुखं घृति दुर्वाग्बाणै रूषा खलैः ॥ ३७९ ॥
 मातरं जन्मदात्रीं च धात्रींवा स्नेहपालिनीः ।
 स्वात्मजान्निर्दया घृति तच्च क्रोधप्रभावतः ॥ ३८० ॥
 स्वात्मजाः पितरं यच्च स्नेहसत्कारपालकम्⁽¹⁴⁴⁾ ।
 अविगणय्य पापानि घृति क्रोधप्रभावतः ॥ ३८१ ॥
 गुह्यसद्वर्माशास्तृंश्च कल्याणाद्यावतारकान् ।
 घनादृत्य भयं पापा घृति क्रोधोद्विता नराः ॥ ३८२ ॥
 यत्पिता स्वात्मर्षं पुत्रं पुत्रीं वा बालकामपि ।
 निर्दयस्ताडयन्कृति तस्मात्क्रोधो मकारिपुः ॥ ३८३ ॥
 धातरः सकृज्जाश्चापि रोषिता भेदिताशयाः ।
 विगृह्णन्ति महाक्रुद्धास्तस्मात्क्रोधो मकारिपुः ॥ ३८४ ॥
 यत्स्वयं परिणीतापि भार्या धर्मानुचारिणी ।
 ताडिता त्यज्यते भर्त्रा क्रोधात्ततो मरुद्वयम् ॥ ३८५ ॥

MSS 378 C सत्यधर्माविनादृत्य, P सत्यधर्माविनादृत्य. — 382 C गुरुत्सद्वर्म-
 शास्तृं च P identical but °स्तृंश्च P घृति C घृति. — 383 पुत्रोम्बा, m be-
 fore v occurs also in other places (e. g. cl 419 a धर्मम्बुधा) C निर्दयताड°. —
 384 C धातारः सकृ°, P धातारः सकृ° both विगृह्णन्ति.

144) I follow P; C °सत्कारपालकं.

प्रमदापि च भर्तारं स्वामिनं स्नेहकारिणम् ।
 कुलधर्ममनादृत्य जहाति क्रोधतस्तथा ॥ ३८६ ॥
 ये ⁽¹⁴⁵⁾ शांता यतयो धीराश्चतुर्ब्रह्मविहारिणः ।
 तानपि संमुखं दुष्टास्ताडयन्ति रुषान्विताः ॥ ३८७ ॥
 शांतात्मा हितकृद्योगी क्षान्तिवादी वने वसन् ।
 सो ऽपि शकलितो राज्ञा स्वयमेवासिना ⁽¹⁴⁶⁾ रुषा ॥ ३८८ ॥
 दानवा घ्नन्ति देवांश्च देवाश्च घ्नन्ति दानवान् ।
 अन्योन्यं विप्रह्णं कृत्वा प्रमथन्ति ⁽¹⁴⁷⁾ रुषाकुलाः ॥ ३८९ ॥
 आत्मानमात्मना कृत्वा विषशस्त्रानलादिभिः ।
 वसन्ति नरके घोरे ते ऽपि सर्वे रुषान्विताः ॥ ३९० ॥
 ये ये दुष्टाशयाः क्रूराः स्वपरार्थाभिघातकाः ।
 पतन्ति नरके घोरे ते ऽपि सर्वे रुषाश्रयात् ॥ ३९१ ॥
 क्रोधेन भिद्यते लोकः क्रोधेन परिभाष्यते ⁽¹⁴⁸⁾ ।
 क्रोधेन हिंस्यते जलस्तस्मात्क्रोधो महाविपुः ॥ ३९२ ॥
 क्रोधेनैव ⁽¹⁴⁹⁾ महारुद्रश्चिच्छेदं ब्रह्मणाः शिरः ।
 तेनैव पातकेनैव धातचित्तो भवच्छिवः ॥ ३९३ ॥
 क्रोधेनैव ⁽¹⁴⁹⁾ तथा ⁽¹⁵⁰⁾ रुद्रः सुर्येष्ठात्मजस्य च ।

MSS 386 C स्नेहकामिणं, P स्नेहकामिनं. — 398 C °रुद्रविच्छेद, P °रुद्र-
 चिच्छेद both धातचित्तो.

145) Ex conject.; MSS ये कृतो यतयो.

146) Cp. Jātakamālā XXVIII = Pāli Jātaka nr 313.

147) Cp. Jātakamālā XXXII, 40.

148) परिभाष्यते «is abused», cp. gl. 379. Though PWK does not register that meaning for *bhāṣ* + *pari*, it is instanced for *paribhāṣā* and *paribhāṣana*.

149) Ex conject.; MSS क्रोधेनैव.

150) I follow P. In C I find रुद्रो सुर्ये°, which, if correct, would necessitate the reading रुद्रो ऽसुर°. But Brahmā who is doubtless meant is no Asura.

श्वशुरस्यापि दत्तस्य च्छेदयामास मस्तकम् ।
 तत्पापकर्मणा ह्येव शिवो ऽप्यभूदिगम्बरः⁽¹⁵¹⁾ ॥ ३९४ ॥
 क्रोधेन धंस्यते धर्मः क्रोधेन विलयं गतः ।
 क्रोधेन त्यज्यते सत्यं तस्मात्क्रोधो महारिपुः ॥ ३९५ ॥
 यानि मृकानि पापानि मृदाडुःखभयानि च ।
 तानि सर्वाणि दुष्टानि क्रोधचित्तोद्भवानि च ॥ ३९६ ॥
 तत्क्रोधादपरो वैरः पातको ऽन्यो न विद्यते ।
 तस्मात्क्रोधविनाशाय प्रयतर्घं समाहिताः ॥ ३९७ ॥
 येन क्रोधो जितो वैरो ज्ञानवज्रेण साधुना ।
 तेन सर्वे जिता दुष्टाः शत्रवो दुःखदायकाः ॥ ३९८ ॥
 यस्य चित्ते दया नास्ति क्रोधानलविदाहिनि ।
 स साधुपुरुषश्चापि नैव विश्वस्यते जनैः ॥ ३९९ ॥
 क्रोधकलङ्कितो यो हि सद्गुणालङ्कितो यदि ।
 स विद्वानपि नासेव्यो यथा वृत्तो ऽद्विवेष्ठितः ॥ ४०० ॥
 दानशीलादिसद्धर्मवृत्तैश्च यदि भूषितः ।
 क्रोधवान्न⁽¹⁵²⁾ विभात्येव अद्विपूर्णा यथा क्रुदः ॥ ४०१ ॥
 सर्वविद्याकलाज्ञो ऽपि समृद्धः शिल्पवानपि ।
 अस्रमन्नाद्यभिज्ञो ऽपि क्रोधवान्नैव सेव्यताम् ॥ ४०२ ॥
 क्रोधवान्⁽¹⁵³⁾ हस्यते लोकैः क्रोधवान्वध्यते जनैः ।
 क्रोधवान्क्रीयते मित्रैः क्रोधवान्परिभूयते ॥ ४०३ ॥

MSS 394 क्रोचेनैव. — 396 सकृत्ति. — 399 O क्रोधानिल°, P क्रोधानिस्व°.

151) A śloka of six pādas.

152) Ex conject.; O क्रोधवान्नैविभात्येवमहि°, P क्रोधवान्नैवभात्यैवमहि°. Or perhaps क्रोधवान्नैव भात्येषः.

153) Ex conject.; MSS हस्यते लोके. — Cp PW VII, s. v. हस् + उप caus. In both passages of Kathās. quoted there Durgaprasād's ed. reads °hasita and °hasyamānaḥ.

क्रोधो धर्मविरुद्धत्वाच्चतुर्वर्गविनाशकत् ।
 तस्मात्क्रोधविनाशाय प्रयतघं समाहिताः ॥ ४०४ ॥
 क्रोधेन भिद्यते चित्तं भिन्नचित्तो विकीर्यते ।
 विकीर्याः क्लिश्यते मरिः क्लेशितो ऽधैर्यतां व्रजेत् ॥ ४०५ ॥
 अधैर्यत्वाद्वेन्मूढो मूढो दुष्टवशं व्रजेत् ।
 दुष्टमित्रोपदेशेन कुपथे चरते कुधीः ॥ ४०६ ॥
 असन्मार्गे समावृणो विपरीतं समाचरेत् ।
 विपरीतानुबोधेन भवेदार्थापवादकः ॥ ४०७ ॥
 सद्धर्मादीन्प्रतिक्षिप्य प्रतिमादीन्विधातयेत् ।
 इत्यादि पातकं कृत्वा पञ्चानन्तर्यमाप्नुयात्⁽¹⁵⁵⁾ ॥ ४०८ ॥
 ततश्च नरकान्यायादौ रवादीन्समत्ततः ।
 नरकान्नरकं गत्वा मृदादुःखमवाप्नुयात् ॥ ४०९ ॥
 इत्थं दुःखानुवेदो स नरकेषु सदा वसेत् ।
 नरकेभ्यस्तमुद्धर्तुं जिनो ऽपि नैव शक्नुयात् ॥ ४१० ॥
 यावन्ति पापदुःखानि दुर्वृत्तिप्रभवानि हि ।
 तानि सर्वाणि ज्ञानीधं क्रोधचित्तोद्भवानि हि ॥ ४११ ॥
 सर्वेषां पातकानां तत्क्रोधं मूलं जगुर्जिनाः ।
 धर्माणां तु क्षमा मूलं यतः सौख्यं प्रवर्तते ॥ ४१२ ॥

MSS 405 °शितोऽधैर्यतां. — 409 C नरकान्यायादौ रवादीन्स°, P नरकान्यायादौ-
 रवादीन्स°. — 411 तानिसर्वानिज्ञानिधं.

154) Ex conject.; the transmitted text is vitiated. C अधैर्यविभवेन्मूढो मूर्खो
 दुष्टवशं व्रजेत्, P अधैर्यविकृतेन्मूढो मूर्खोदुष्टवशं व्रजेत्. The word *mūrkhā* is wholly
 out of place. Cp. cl. 334.

155) The *pañcānantarya* set of wicked deeds is explained Dharmasam-
 graha LX, cp. Kenjin Kesawara's ed. p. 13 and 48, and Childers, s. v.
pañcānantariyakammam.

इति क्रोधं विनिर्जित्य तमैव साध्यतां सदा ।
 मैत्रीचित्तं समालम्ब्य विकृष्टं यथासुखम् ॥ ४१३ ॥
 आत्मनोव दया स्याच्चेत्स्वज्ञने वा यथा जने ।
 कस्य नाम भवेच्चित्तमधर्मप्रणयाशिवम्⁽¹⁵⁶⁾ ॥ ४१४ ॥
 दयावियोगतो लोकः परमामेति विक्रियाम् ।
 मनोवाक्कायविस्पन्दैः स्वज्ञने ऽपि यथा जने ॥ ४१५ ॥
 धर्माधीनं त्यजेदस्मादयामिष्टफलोदयाम् ।
 सुवृष्टिरिव शस्यानि गुणान्सा हि प्रसूयते ॥ ४१६ ॥
 दयाक्रान्तं चित्तं न भवति परद्रोहभसम्
 शुचौ तस्मिन्वाणो ब्रजति विकृतं नैव च तनुः ।
 विवृद्धा तस्यैवं परहितरुचिर्मैत्र्यनुगता
 प्रदानक्षान्त्यादीजनयति गुणान्कीर्त्यनुसृतान्⁽¹⁵⁷⁾ ॥ ४१७ ॥
 दयालुर्नेद्विगं जनयति परेषामुपशमा-
 दयालुर्विश्वास्यो भवति जगतां बान्धव इव ।
 न संरम्भतोभः प्रभवति दयाधीरक्लृदये
 न कोपाग्निश्चिते ज्वलति हि दयातोयशिशिरे⁽¹⁵⁸⁾ ॥ ४१८ ॥

MSS 414 दयास्याच्चत्स्व°..... C भवेचित्तमेधर्म°, P भवेच्चित्तमधर्म°. — 415 म-
 नावा°. — 417 शुचौतस्मिन्वा°.... P तनुं, C तनु.... P °रुचिर्मैत्र्यनु°, C °रुचिर्मैत्र्यनु°. — 418 C संरम्भ°, P संरम्भ°.

156) Cf. 414—416 = Jātakamālā XXVI, 39—41.

157) This çikharīṇī stanza = Jtkm. XXVI, 42 with slight discrepancies at the end of pāda c) and d).

158) This çikharīṇī stanza = *ibid.* XXVI, 43, with one variance in pāda b).

संक्षेपेण दयामतः स्थिरतया पश्यन्ति धर्मं बुधाः
 को नामास्ति गुणः स साधुदयितो यो नानुयातो दयाम् ।
 तस्मात्पुत्र इवात्मनीव च दयां नोत्ता प्रकर्षं जने
 सन्मैत्र्या विकृत्त एव मुदितां प्रोद्धावयधं सदा ॥ ४१९ ॥
 दयालोर्हृदये जाता मैत्री सद्वर्तसाधनी ।
 तस्माद्वयां हृदि स्थाप्य मैत्री लोके प्रसार्यताम् ॥ ४२० ॥
 मैत्रीमान्पुरुषः साधुर्देवरपि प्रशस्यते ।
 विश्वस्यते सदा सद्भिर्बान्धवैः स्वजनैर्जनैः ॥ ४२१ ॥
 मैत्रीमान्सज्जनो लोके निर्गुणो ऽपि प्रशोभते ।
 मैत्रीमान्सन्मतिर्बन्धुर्लोकानां जगतामपि ॥ ४२२ ॥
 मैत्रीमाञ्जगतामिष्टो मैत्रीमाञ्जगतां मुहृत् ।
 मैत्रीमाञ्जगतां मित्रो मैत्रीमाञ्जगतां सखा ॥ ४२३ ॥
 मैत्रीमान्पुरुषः श्रीमान्यत्र यत्र प्रगच्छति ।
 तत्र तत्रैव सर्वत्र पूज्यते स्वजनैर्यथा ॥ ४२४ ॥
 बुद्धो हि जगतां बन्धुत्वल्लोकाधिपनायकः ।
 सो ऽपि शास्ता विभात्येवं मैत्र्या संस्कारयञ्जगत् ॥ ४२५ ॥

MSS 421 प्रशंस्यते; the last two words of this çl. are wanting in P. —
 422 C मैत्रीमालम्ब्यद्वानोलोके..... both °सन्मतिर्विधु°.

159) Of this çārdūlavikrīḍita pādas a), b) and c) fully agree with Jtkm. XXVI, 44, the fourth pāda is different, in accordance with the different situation.

160) *Mitra* is a masculine here and çl. 441.

161) Ex conject.; MSS संस्कारयञ्जगत्. Although this compound — caus. of *sphar* + *sam* — is not registered in PWK, it may be, I think, the right word wanted here. This hypothetical causative *samsphārayan* = 'expanding [i. e. filling] the whole world with love' belongs to the same root as *sphurati*, from which is derived the frequent adj. *sphuṭa*; cp. my note 3 at Av. II, 173.

ये ये सत्त्वा महाभिज्ञाः सर्वलोकानुकम्पकाः ।
 पूज्यन्ते सत्त्वलोकैश्च ते ऽपि मैत्र्याः प्रभावतः ॥ ४२६ ॥
 बोधिसत्त्वा महासत्त्वा बोधिसंभारसाधकाः ।
 सर्वसत्त्वहितार्थस्थास्ते ऽपि मैत्रोप्रचारिणः ॥ ४२७ ॥
 यन्माता दुःखिताप्येवमा गर्भादालकं सुतम् ।
 पाति स्नेहोपचारेण तच्च मैत्रोप्रभावतः ॥ ४२८ ॥
 यत्पिता बालकं पुत्रमभुञ्जानः स्वयं सुखम् ।
 पाति स्नेहोपचारेण तच्च मैत्रीप्रभावतः ॥ ४२९ ॥
 यच्च राजा प्रजाः पाति स्वयं वीरव्रतं दधत् ।
⁽¹⁶¹⁾ दुर्जनान्मर्दयन्सर्वान् तच्च मैत्रीप्रभावतः ॥ ४३० ॥
 यच्च विद्वान्गुरुः शिष्यान्सद्धर्मार्थोपदर्शयन्⁽¹⁶²⁾ ।
 प्रबोध्य बालकाञ्छास्ति तच्च मैत्रीप्रभावतः ॥ ४३१ ॥
 यच्च वीरा रणे स्थित्वा⁽¹⁶³⁾ सकृत्तुरीन्प्रचारिणः ।
 प्ररुन्ति स्वयन्तांश्च तच्च मैत्रीप्रभावतः ॥ ४३२ ॥
 सार्धवाहो ऽम्बुधिं गत्वा यत्नै रत्नानि साधयन् ।
 सत्त्वान्पाति ददद्दानं तच्च मैत्रीप्रभावतः ॥ ४३३ ॥
 यच्च भार्यानुपात्येव मृतेन स्वामिना सह ।
 अनपेक्ष्य स्वजीवे ऽपि तच्च मैत्रीप्रभावतः ॥ ४३४ ॥

MSS 482 C स्वयन्तांश्च, P स्वयन्तांश्च. — 484 °पात्येवं.....C अनप्येक्षा, P अन-
 यक्ष्या.

161) Ex conject.; MSS दुर्जया°.

162) The compound is utterly incorrect. Query: सद्धर्मार्थोपदर्शयन् or °दर्श-
 नात् or सद्धर्मार्थं प्रदर्शयन्?

163) Ex conject.; C सकृत्तुरीपुकारणात्, P सकृत्तारिप्रभारणात्, both unmean-
 ing. Yet my correction is but a guess.

पितृभ्यो मृतकेभ्यो ऽपि ददाति पिण्डमादरात् ।
 अनुशोचन्मुकुञ्चापि तच्च मैत्रीप्रभावतः ॥ ४३५ ॥
 तिर्यग्योन्युद्भवाश्चापि पशवः क्रूरमानसाः ।
 स्वसुतान्नेहतः पाति तच्च मैत्रीप्रभावतः ॥ ४३६ ॥
 कृम्यादिकीटिपश्चापि क्रूरा गृध्रादिपक्षिणः ।
 स्वबन्धून्नेहतः पाति तद्धि मैत्रीप्रभावतः ॥ ४३७ ॥
 चण्डाला निर्घृणा रौद्राः सत्त्वहिंसारताः खलाः ।
 बान्धवांस्ते ऽपि रक्षति तद्धि मैत्रीप्रभावतः ॥ ४३८ ॥
 यद्दत्ति मन्त्रासत्त्वाः स्वदेहे ऽप्यनपेक्षिताः ।
 धर्मिभ्यः प्रार्थितं वस्तु तद्धि मैत्रीप्रभावतः ॥ ४३९ ॥
 एवमन्ये ऽपि ये लोका भोजयन्तः परस्परम् ।
 पालयन्ति मन्त्रान्नेहास्तच्च मैत्रीप्रभावतः ॥ ४४० ॥
 मैत्री हि जगतां माता पिता शास्ता गुरुः प्रभुः ।
 पतिर्मित्रः सुहृद्वन्धुस्तस्मान्मैत्री प्रसाध्यताम् ॥ ४४१ ॥
 मैत्रौ विना न ज्ञापित करुणा स्वात्मजे ऽपि च ।
 न मुदिता न चोपेक्षा तस्मान्मैत्री प्रधीयताम् ॥ ४४२ ॥
 (165) एता ब्रह्माविकाराख्याः संबोधिपदसाधकाः ।
 त्रैलोक्यमर्तृका नाथाः सर्वसत्त्वानुपालकाः ॥ ४४३ ॥
 एता विना न शोभन्ति मन्त्राभिज्ञास्तपस्विनः ।
 कल्पकोटिसंख्याणि तेषूपि दुष्करं तपः ॥ ४४४ ॥

MSS 437) C स्वबन्धुन्नेहिता याति, P स्वबन्धुन्नेहिताः पाति. — 439 यद्दत्ति
 मन्त्रासत्त्वास्व°. — 440 न्योपितेलोका C मन्त्रान्नेहास्तच्च, P मन्त्रान्नेहास्तच्च. —
 441 C पतिर्मित्रसु°, P पतिर्मित्रःसु°, cp. n. 160. — 443 नाथामर्तृका.

164) Note the new word *kīti* = *kīta*, if the reading is right.

165) The four meant by एताः are *matrī*, *karuṇā*, *mudītā* and *upekṣā* mentioned in the preceding śloka. Cp. *Dharmasaṃgraha*, XVI.

एता कि परमाचार्याः सद्धर्मगुणदायकाः⁽¹⁶⁶⁾ ।
 एता विना न सिध्यति सर्वपारमितार्ताः ॥ ४४५ ॥
 यावन्ति सुखभोग्यानि पुण्यसिद्धानि सर्वथा ।
 तानि सर्वाणि ज्ञानीत मैत्रीमूलोद्भवानि कि ॥ ४४६ ॥
 तस्मात्सर्वप्रयत्नेन क्रोधं जित्वांवरैरपि⁽¹⁶⁷⁾ ।
 मैत्रीं चित्ते समाधाय कुरुष्व प्राणिषु क्षमाम् ॥ ४४७ ॥
 ततो धर्मप्रभावेन यूयं सर्वे ऽनुमोदिताः ।
 यावज्जीवं सुखं भुक्त्वा सौखावतो⁽¹⁶⁸⁾ गमिष्यथ ॥ ४४८ ॥
 इति श्रुत्वा वचस्तस्य नागाश्च गरुडा यतेः ।
 वैरानुशयतां त्यक्त्वा बभूवुर्मैत्रिचारिणः⁽¹⁶⁹⁾ ॥ ४४९ ॥
 इति दृष्ट्वा च ते सत्त्वा विस्मयकृषसंयुताः ।
 धर्मानुमोदनं कृत्वा बभूवुर्मैत्रिचारिणः ॥ ४५० ॥
 एवं सुभूतिना तेन नागाश्च गरुडाश्च ते ।
 मैत्रीधर्मोपदेशेन विनीता धर्मसत्पथे ॥ ४५१ ॥
 अथ श्रीभगवान्बुद्धः सर्वदर्शी विनायकः ।
 भिन्ननामक्षयामास संवृतिचारकानपि ॥ ४५२ ॥
 पश्यध्वं भिक्षवो यूयं सुभूतिं ब्रह्मचारिणाम् ।
 येनैते गरुडा नागा विनीता धर्मसत्पथे ॥ ४५३ ॥

A v. II, 181, 5--6.

MSS 447 C जित्वावरैरपि ॥ मैत्रीचित्ते, P जित्वावलैरपि ॥ मैत्रीचित्ते. — 449 C यते ॥, P यतः — 450 तद्धर्मानु° with superfluous first syllable. — 451 C नागाश्च, P नागाच.

166) Cp. PWK III, s. v. दायक १).

167) I have no remedy to propose for the restoration of the last four syllables. Considering nothing but the purport of the phrase, we might correct जित्वावरैरपि.

168) *Saukhāvati* as a synonym of *Sukhāvati* is a new word, I believe. Cp. cl. 487.

169) MSS मैत्रीचारिणः against the metre I have put short -i here and in cl. 450 where C has मैत्री° and P मैत्र°.

एष मे आचकाणां च भिन्नूणां ब्रह्मचारिणाम् ।

सुभूतिः कुलपुत्रो ऽयमग्रे ऽरणाविहारिणाम् ॥ ४५४ ॥

इति तेन मुनीन्द्रेण सुभूतिरेव सङ्गतिः ।

निर्दिष्टः सर्वभिन्नूणामग्रे ऽरणाविहारिणाम् ॥ ४५५ ॥

A v. II, 131, 7-8 (the
cliché 131, 8-15 is
much shortened).

अथ ते भित्तवः सर्वे संशयोद्धतमानसाः ।

केतारं संशयानां तं पप्रच्छुरेवमीश्वरम् ॥ ४५६ ॥

कानि भद्रं कर्माणि कृतान्यपि सुभूतिना ।

निर्दिष्टो भवता येन ऽष्टो ऽरणाविहारिणाम् ॥ ४५७ ॥

इति तैर्भिन्नूभिः पृष्टो भगवानित्युदाहरत् ।

शृणुध्वं भित्तवः सर्वे तत्कृतं यत्सुभूतिना ॥ ४५८ ॥

सुभूतिना कृतं कर्म तत्को ऽन्यः परिभोक्ष्यते ।

येनैव यत्कृतं कर्म तेनैव तत्प्रभुष्यते ॥ ४५९ ॥

A v. II, 132, 1-3.

भूतपूर्वमतीति ऽध्वन्यस्मिन्कल्पे च भद्रके⁽¹⁷⁰⁾ ।

वर्षसहस्रमापुञ्च विंशतिगुणितं यदा ॥ ४६० ॥

तस्मिंश्च समये बुद्धः काश्यपो नाम नायकः ।

विद्याचरणसंपन्नः सुगतो लोकविज्ञिनः ॥ ४६१ ॥

शास्ता देवमनुष्याणां पुरुषदम्यसारथिः ।

सर्वज्ञो भगवान्नाथः षडभिज्ञो मुनीश्वरः ॥ ४६२ ॥

A v. II, 132, 3-4.

चाराणसीमुपाश्रित्य मृगदावे जिनाश्रमे ।

व्यहरत्सर्वसत्त्वानां सद्धर्मं समुपादिशन् ॥ ४६३ ॥

MSS 454 C एषोमे, P एषामे, both आचकाणाच . . . in C 2^d line is defect
पुत्रोयमग्रेणारिणां. — 455 निर्दिष्टो. — 457 C ऽष्टार°, P ऽष्टार°. — 459 येनैव ..
..... प्रभुष्यते. — 463 °दिशत्.

170) Ex conject., C °तोताध्वेयदाकल्पेवभद्रके, P °तोतोधेयदाकल्पेचभद्रके.

A v. II, 132, 4-8.

तस्यैव शासने शुद्धे स्वाध्यासे धर्मवैनेये ।
 अयं प्रब्रजितो भूत्वा महादाताप्यभूत्तदा ॥ ४६४ ॥
 दश वर्षसकृन्नाणि ब्रह्मचर्यमपालयत् ।
 प्रणिधानं तथा चापमकरोद्ब्रह्मवित्तमः ॥ ४६५ ॥
 अनेन कुशलेनाहं भवेयं बौद्धसंन्यतिः ।
 यो ऽसौ भगवतनेन काश्यपेन सुतापिना ॥ ४६६ ॥
⁽¹⁷¹⁾माणव उत्तरो नाम व्याकृत इति बोधये ।
 माणव त्वं प्रज्ञानां तु यदा वर्षशतायुषि⁽¹⁷²⁾ ॥ ४६७ ॥
 शाक्यमुनिर्महाबुद्धः सर्वज्ञो लोकनायकः ।
 संबुद्धो भगवान्नाथस्तथागतो भविष्यसि ॥ ४६८ ॥
 अस्यैव शासने चाहं भवेयं श्रावकोत्तमः ।
 अर्हतामग्रसंप्राप्तो भूत्वा रणाविकारिणाम् ॥ ४६९ ॥
 तेनैव कर्मणा चाद्य प्रविष्टो मम शासने ।
 अर्हतां श्रेष्ठतां प्राप्तस्तथारणाविकारिणाम् ॥ ४७० ॥

A v. II, 132, 9.

कानि पुनरनेनैव कर्माणि प्रकृतान्यपि ।
 येनैव नागयोनी च समुत्पन्नो बभूव सः ॥ ४७१ ॥

A v II, 132, 9-11.

यतः क्षेपप्रक्षोणत्वाद्बुद्धास्तेन्द्रियचेतसा ।
 शैलाशैतगणानां च भित्तूणां ब्रह्मचारिणाम् ॥ ४७२ ॥
 अनेन रुष्टचित्तेन परुषाबद्धचेतसा ।
 चित्तानि संप्रदृष्ट्यैव विकलानि कृतान्यपि ॥ ४७३ ॥

MSS 469 C °रण्यविकृ° — 470 श्रेष्ठताप्राप्तेस्त° — 471 °नेनैव... . P ये-
 नैव. — 472 शैलाशैताग° — 473 °दृष्ट्यैव.

171) Ex conject.; MSS मानव (twice), cp. A v. II, 132 n. 3.

172) The construction is disturbed, the loc. °āyusi does not agree with the conjunction yadā. It is not clear, to whom to ascribe this negligence, to the paraphrast or the copyists.

सदाशोविषवादेन विक्रुश्याभाणि साङ्गिके ।

तेनैव पातकेनैवं पञ्च जन्मशतान्यपि ॥ ४७४ ॥

नागयोनिस्तमुत्पन्नो बभूवायं महाविषः ।

A v. II, 182, 11—12. पञ्चानेन पुनस्तत्र प्रव्रज्य बुद्धशासने ॥ ४७५ ॥

सदा दानानि संदत्त्वा ब्रह्मचर्यं च पालितम् ।

तेनेदानो तथार्हं प्राप्य साक्षात्कृतं मुदा ॥ ४७६ ॥

Combination of two clichés: that of the unavoidable Karma and that of the white, the black and the mixed actions (A v. II, 181, 10—15 and 182, 12—15).

⁽¹⁷⁸⁾ शरणाविकारिणां चाग्रो निर्दिष्टो ऽयं मया खलु ।

इति हि भिन्नवो यूयं ज्ञानीघ्नं कर्मताफलम् ⁽¹⁷⁴⁾ ॥ ४७७ ॥

येनैव यत्कृतं कर्म तस्यैव तत्फलं ध्रुवम् ।

न नश्यति हि कर्माणि कल्पकोटिशतैरपि ॥ ४७८ ॥

सामग्र्यो प्राप्य कालं च फलति खलु देहिनाम् ।

अभुक्तं लीयते नैव कर्म क्वापि कथञ्चन ॥ ४७९ ॥

नाग्निभिर्दह्यते कर्म वायुभिर्नापि शुष्यति ।

उदकैः क्लियते नैव भूमिष्वपि न नश्यति ॥ ४८० ॥

अन्यथापि च नो भूता सर्वथा कर्मणां गतिः ।

शुक्तानां शुक्लता नित्यं कृष्णानां कृष्णता खलु ।

मिश्रतैव तु मिश्राणां षड्भूतौ भुज्यते ध्रुवम् ⁽¹⁷⁵⁾ ॥ ४८१ ॥

MSS 474 C सदाणिविष°, P सदाशिविष° C विक्रुश्या°, P विक्रूष्या°..
... both जन्मशता°. — 475 नागयोगि°. — 477 °विकारिणा C निर्दिष्टाम-
मया, P निर्दिष्टोममया. — 480 C वायुनापि प्रशुष्यति, P वायुभिर्नापि शुष्यते
both नश्यते. — 481 C चनोभूतास°, P चनाभूतास°..... . C मिश्रतैवभूमि°, P मि-
श्रतैवभूमि°..... C षड्भूता, P षड्भूतो.

173) The first pāda is hypermeter, in accordance with ancient epic license.

174) Query: कर्मणां फलम्? But *karmatā*, in these writings, is admissible.

175) In order to get a good distribution into ślokas of the concluding lines, I have taken this śl. 481 as made up of six pādas.

तस्मादपास्य कृष्णानि कर्माणि मिश्रितानि च ।

यतितव्यं शुभेष्वेव कर्मसु सुखवाञ्छिभिः ॥ ४८२ ॥

A v. II, 132, 16.

तथेति भिन्नवः श्रुत्वा ते च लोकाः प्रभाषिताः ।

बुद्धवचोमृतं पीत्वा ननन्दुरनुमोदिताः ॥ ४८३ ॥

Conclusion added by
the paraphrast.

एवमेतन्महाराज श्रुतं मे गुरुभाषितम् ।

इति मत्वा त्वया राजन्परमात्मशुभवाञ्छिना⁽¹⁷⁶⁾ ॥ ४८४ ॥

क्रोधारिं यत्नतो जित्वा त्रमाधर्मपुरस्कृतः ।

मैत्रो भावय सत्त्वेषु स्वात्मज्ञेषु यथा सदा ॥ ४८५ ॥

इति सुभाषितं श्रुत्वा⁽¹⁷⁷⁾ उपगुप्तस्य सहुरोः ।

तथेति नृपराजस्स ननन्द सप्तभाजनः ॥ ४८६ ॥

ये मैत्रीभावधर्मं कलिमतिक्रणं तत्सुभूतेश्चरित्रम्

शृण्वन्ति श्रावयन्ति त्रिभुवनसुखदं संनिपात्य जनौघान् ।

ते लोका मैत्रचित्तास्त्रिभुवनसुखदाः क्षान्तिमैरभ्ययुक्ताः

याताः सौखावतीं ते ऽप्यमितरुचिमुनेर्धर्ममाराधयन्ति⁽¹⁷⁸⁾ ॥ ४८७ ॥

The final stanza is an emphasizing glorification of the holy tale just finished of the kind as is well known from epic and Paurāṇik works. Such praising promise of reward to whoever

MSS 482 परितव्यंशुभे°. — 483 तेवल्लोकाः; C प्रभाषिता ॥, P प्रक्षर्षिताः ॥ ..
.. C बुद्धेनचामृतं, P बुद्धवचामृतं. — 484 C एवयैतन्म°, P एवंयैतन्म°. — 487 C °श्र-
रित्रे ॥ शृण्वन्ते, P °श्ररित्रं ॥ शृण्वन्तः both संनिपात्य both °सुखदाता°..
.. C सौखावतिं.

176) Ex conject., following mostly P °परात्मशुभवाञ्छिता, C has परान्मंडुभ-
वाञ्छिता. Yet there remains the contamination of the active and passive modes
of expression.

177) Ex conject.; perhaps rather क्षुपगु°. C एयुपगुप्तस्य, P आपगुप्तस्य.

178) So C. P °र्ममाधारयन्ति. Cp. Jtkmāla p. 107, 15 गृहस्थेनापि शक्यमय-
माराधयितुं धर्म इति.

learns and teaches the holy compositions is the standing conclusion of those metrical *avadānas*. Here is another sample of the type: *Ratnāv. f. 73a 4—6* (Cambr. MS), the conclusion of the story of *Çuklā* (= *Av. nr. 73*):

ये ऽदः शुक्तावदानं जिनवरकथितं पुण्यहेतोर्नराणाम्

शृण्वन्ति श्रावयन्ति प्रमुदितमनसः सद्गुणप्राप्तकामाः ।

ते सर्वे क्लेशमुक्ताः सुविमलमनसा बोधिचर्यां चरन्तः

सत्सौख्यान्येव भुक्त्वा मुनिवरनिलये संप्रयाता वसन्ति ॥

I think the specimen of this long *avadāna*, published in full — most of them are not so extensive — will give a fair idea of the character and the fashion of the *avadānamālās* in question, and of their value as documents for the knowledge of medieval society contemplated from a Mahāyānist point of view. It will also be clear that their language is upon the whole correct Sanskrit, admitting, however, now and then of various liberties and peculiarities, often for metrical reasons, part of which is already known from Epic poetry (see Hopkins, *The Great Epic of India*, p. 245 ff.). An idiom, of which no instance happens to be found in the *avadāna* which I have selected, consists in employing the adverbs in *-dhā* with the meaning of multiplicatives: *dvidhā* = *dvih* and the like. This seems to be even their regular employment, see e. g. *K f. 159b 3. 170a 6. 212a 8. R f. 10b 3. 104a 6. 110a 7. Aç. f. 219a 8. 223b 4. 239a 3.* Another point has been dealt with in this edition of *Av.*, I, 172 n. 6. It is also evident that Sanskrit lexicography will obtain not little profit by availing itself of the *avadāna* texts. Some instances I have pointed out in the notes of the *avadāna* published above; I add e. g.: *निरुत्सव* with the meaning 'in low spirits' (*R f. 71a 7. 73a 1. 136b 3*); *दरिद्रित* instanced *R f. 64b 1. 85a 7. 158b 6. 167a 2. 178b 6*; new instances of *प्रसू* = 'mother' (*R f. 145b 6. 147b 2*); *सुखन्तीव* (*K f. 175b 1*); *लज्जालु* adj. (*K f. 156a 8* — the asterisk in *PWK* is to be dropped); *मनोरम्य* = *मनोरम* (*K f. 96b 5*).

III. Another type of collections of avadānas is represented by such works as the *Dvāvimṣatyavadāna* and the *Vicitrakarṇikāvadāna*. The former is described by Feer in his «Préface» (p. XIX) of the translation of Av. and more accurately by Bendall, *Catalogue of the Buddhist Sanskrit MSS, Cambridge* p. 36 (cp. p. 50). MSS of it are at Cambridge and Paris; there is also a MS containing a *Dvāvimṣāvadāna* at Calcutta, but as far as is to be inferred from the poor and clumsy abstracts made by Rajendralal's paṇḍits — p. 85 ff. of his *Catalogue* — it has a different content, it seems. The work preserved in the Paris and Cambridge MSS contains some matter taken from our *Avadānaçataka*. As I stated in my preliminary Introduction, the borrowings here are not metrical paraphrases but chiefly consist of portions transferred literally and incorporated into the new work, which is a compilation.

The same may be said about the *Vicitrakarṇikāvadāna*¹⁾, an odd combination, it seems, of patches from different origin, put together with the object of glorifying certain rituals, holy rites, holy places and the like. Prof. d'Oldenburg having drawn my attention to the Ind. Off. MS of that name, I perused that text in 1900, thanks to the liberal assistance of Mr. Tawney, the then librarian, who gave me a loan of the MS. The work seems to be a late production. Its style is very poor, its Sanskrit far from correct; among others the participle in ३, neuter sing., often serves to express that in ०तवत् (e. g. f. 119a ३३ अयं खलु स पुरुषस्तस्मिं स्तूपे लक्ष्म्या प्रदक्षिणं कृतं; f. 2b 2 को धूपितं ३३ को ३र्थं प्रदायितं). Upon the whole, the blunders and shortcomings of the compiler are plenty. The compilation itself is made in a perplexing manner; its mosaic character is not rarely transparent from the incoherence of the patches negligently sewn together. In one of the tales the language suddenly changes into Pāli and returns to Sanskrit again after some pages. It is, of course, a very poor

1) See Hodgson, *Essays*, p. 37.

much must be accounted for by the bad condition of the unique MS, but this may concern at best a small portion of the barbarous language of the text.

The Vicitrakarṇikāvadāna numbers 32 avadānas. As this collection has not been described before I give here a succinct list of its contents.

1. Story of the pious couple Vimaladatta and Vimalā, who by worshipping a miraculous tree from poor become rich and thereafter pay homage to the Buddha; B. predicts their future Buddhahood (f. 1a 7—6a 8).

2. Story of a king Bandhunāgara who sins by his passion for hunting, and his minister Buddhisattama who tries in vain to seduce a honest woman, Satyaçilā, the wife of a wealthy man whom the minister causes to be put to death. After being reprimanded, the king by a *mṛga* and the minister by the woman whose husband he has murdered, both repent and confess their sin to the Buddha who allows them to become monks in his Saṅgha (to f. 12a 4). The Sanskrit of this tale is exceedingly barbarous.

3. Story of a king Padmaketu who has two wives hating each other. One of them obtains from the king the promise of being allowed the royal power for one month. She uses this power to pronounce the sentence of death on the son of her rival, the heir apparent. When the king despairing cannot make up his mind to put him to death accordingly, the pious prince kills himself and mounts immediately to the Tuṣita heaven. His mother after asking in vain help from Nārāyaṇa, Mahādeva etc. implores the protection of Buddha who consoles her. The wicked wife who was the cause of the death of the prince is punished by being given away to a beggar, notwithstanding the supplications of her daughter (to f. 18b 1).

4. Story of Dhanakara and Dharmākara, with many adventures. A miraculous tree occurs in it and a description of Kapilavastu in verse (to f. 23a 4).

5. Glorification of those who repair caityas old and in ruins with a story to that purpose of the pious and wonder-working king Ratnadhvaja (to f. 28a 4).

6. Story of a *kālakarṇin*, named Nidhana and his wife, and how they find finally rest in the protection of the Buddha; the story of the past is subjoined (to f. 33a 9).

7. One of two brothers who came to quarrel leaves his home and wandering about meets in the forest with a flock of deer who are obliged by a pact to deliver every day to a lion two of the flock. When all of them have been delivered except the king of the deer and his wife, the man witnesses the rescue of the female deer with her husband by the lion on account of her being with young. Afterwards in Benares he learns from the Buddha the cause of the fate of those deer (story of the past) and Buddhahood is predicted to himself (to f. 38a 5).

8. Story of the gambler Cakita and his wife, who lose all their property and must wander about. They come into a *tapo-vana* and fall asleep in the shade of a tree haunted by a dreadful Rākṣasa who lets the man go on condition that the woman must fall to his share. But instead of eating her, he treats her well and makes her his wife with her full agreement. After a month Cakita, owing to a spell taught to him by some Brahman he met with, the *naṣṭacchāyāvidyā* [which is also mentioned in story nr. 6], discloses her infidelity. Desponding of this world, he rejoins that Brahman. Both set out to meet the Buddha at Kapilavastu who explains to Cakita that the conduct of his wife is the punishment for adultery committed by him in a former existence, and predicts Buddhahood to both (to f. 43 b 9).

9. This is partly a repetition of the conclusion of nr. 8, partly it treats of caityas, worship of them and *vratāni* relating to them and of precepts concerning the building of caityas. This av. is wholly in verse (to f. 47 b 2).

10. Upagupta relates to Açoka the *vicitrakarnikā kathā*, which Bhagavān narrated to the *devaputra* Citrarati.

This avadāna consists of a eulogy of making, placing and worshipping images of deities etc. To illustrate this the wonderful story of Jñānadatta is told, and the tale of king Indraprṣṭha of Gandhavatī, who built a monastery in consequence of a dream concerning some Bodhisattva preaching the Dharma to him. That Bodhisattva was Vasubandhu. The story ends with long praises of the bestowal of gifts on the Saṅgha (to f. 51 a 11).

11. Continuation of nr. 10; the reward of Citraratī's liberality is shown by his happiness in a posterior existence. He is born in a miraculous way as Padmaçekhara, son to a king and a queen, and grows up a great hero, who performs extraordinary exploits. But in the midst of his greatness and imperial power he gets disgusted of the vain mundane glory and wealth, turns monk and converts his subjects (to f. 57 b 4).

12. The last half of Padmaçekhara's story told over again and amplified (to f. 61 b 4).

13. Previous existence of Padmaçekhara, preceded by a long description of the twelve principal tīrthas in Nepal. They are visited and worshipped, it is said (f. 64 a 8)

ब्राह्मणैर्विष्णवैः शैवलैर्लोकिकैरपि शान्तिः

देवैश्च दानवैश्चापि etc.

(to 65 b 3).

14 = Av. nr. 6; portions of it are borrowed literally and amplified with long paraphrases and additions, cp. my n. 15 on Av. I, p. 29. The help in vain procured by the Tīrthikas to the sick boy is narrated in particulars, with an unmistakable irony in describing their practices of asking for money to redeem sins and confiscating the profit for themselves (to f. 70 b 7).

15. Description of the *ahorātravrata*, being the *vratarāja*. Bhagavān explains it to Kāçyapa, and Çāriputra taught it king Dharmadakṣa, who with his queen had been chacals in some former existence (to f. 74 a 12).

16. The story of the musician Supriya = Av. nr. 17. This borrowing from the *Avadānaçataka* does not consist in a simple transfer of portions of that text to the new collection, as

the composer of this compilation has done elsewhere, but he must have taken his text from some metrical paraphrase of the kind as is represented in the *avadānamālās* K, R and Aç; cp. my preliminary Introduction p. IX n. 3. The style and spirit of the paraphrase are the same and it is doubtless also made by a Mahāyānist (to f. 87 b 9). I have noticed f. 75 a 6 वृषं दिशन् = धर्मं दिशन्.

17. Eulogy of a *poṣadhā vrata*, named *Bhagavato Āryāvālokitēçvarasya bodhisatvasya vratam*, the efficiency of which is illustrated by two stories, of the merchant Supriya and of the king Dharmapāla of Vaiçālī; the latter recovers by it a jewel after having lost his to Indra who, in the disguise of a Brahman, had begged it from him. Prose and verse (to f. 82 b 1).

18. This *avadāna* is wholly perturbed. In it the two nrs. 2 and 59 of *Avadānaçataka* are taken up and mingled. As far as may be inferred from the confused relation, both tales serve as examples of the power of the above said *vrata* of *Avalokiteçvara*, which is also identified with the *upavāsavrata* mentioned Av. I, p. 339 foll. The borrowings from Av. are literal, but with manifold additions and interpolations (to f. 85 a 12).

19. The story of Av. nr. 10 is broadly told, literal borrowings being intermingled with metrical interpolations and additions. A eulogy of *dāna* in prose and verse is subjoined (to f. 88 a 10). Cp. Av. I, 55, n. 2.

20. Ampliation of Av. nr. 1, whole portions of which are borrowed literally. The long additions are mostly in verse. The Buddha in a long discourse expounds to Ānanda the qualities required for obtaining *bodhi*; f. 88 b 10 बुद्धानां ज्ञानी प्रज्ञा; the argument is, of course, mahāyānist. Pūrṇa asks the Buddha (f. 89 b *in fine*) how it comes that men are so different in their moral conduct. The Buddha answers in prose, that this difference depends on the origin of the individuals, whether, being born in the human world they arrive from one of the heavens or from the world of the Asuras, or from the Pretas and so on; next to this

the Buddha expatiates on hells, their number and characteristics and on the other forms of existence. In the last part of this avadāna the name of Kāçyapa is often substituted for Pūrṇa, so that its conclusion is very confused (to f. 92 a 3).

21. Av. nr. 3 is here partly copied partly amplified. At the point of the Buddha's smile our text ceases to follow Av., but, instead of this cliché, contains a cosmological conversation between the Buddha and Sunanda, the formerly lazy boy. In the midst of it the scene changes on a sudden. A king, probably Açoka, discourses in good verses — were they but not so corrupt in the MS! — with Upagupta. The conclusion is again very confused (to f. 95 a 5).

22. Story of the *sāṛthavāha* Sānta (sic) and his son Sāntaja. This narration in çlokas brings the tale up to a point, where the situation of the beginning of Av. nr. 13 has been reached. From thence the text of Av., partly identical, partly a *recensio ornatio*, it seems, continues the tale to the end (to f. 97 a 12).

23. King Dharmaçiṛṣa of Rājagṛha abdicates in favour of his son Puṇyaçiṛṣa and goes with his wife to the forest. The old king exposes the reasons of his decision in a long sermon, which deals among others with theories on the fetus and the paternal and maternal parts in the body of the child. On a sudden (f. 98 a 6) Av. nr. 16 (*pañcavārṣika*) commences. It is told in full with the very words of Av.; there are but few additions. The former Buddha is called Dīpaṅkara, not Ratnaçaila (cp. Av. I, 91, 13). After the words पञ्चवार्षिकं कृतं (ib. I, 92, 6) the story of Dharmaçiṛṣa is continued and his attainment of Buddhahood is narrated (to f. 99 b 5).

24. This avadāna is partly identical with Av. nr. 21. Yet it contains also a quite other tale, which is akin to the Pāli Jātaka nr. 12, the Nigrodhamigajāta. The *mṛgarāja* is here called Vicitra. This portion is in Pāli and sanskritized Pāli, it seems. If the MS were not so exceedingly bad, I should feel inclined to transcribe it, for it looks to be well written and has

literary merits. Brahmadata after giving *abhaya* to the deer, turns himself an ascetic and sets out for Buddhakṣetra (to f. 102 b 2).

25. A very perplexed conglomeration of different tales, alternating, as if it were, at random. One of them is the story of a brahman who converted himself in the days of the Buddha Padmottara, but did not possess the right belief. Him the Buddha instructs about the duties and qualities of a Bodhisattva and tells him the story of king Brahmadata. On a sudden the narration jumps over to the plot of Av. nr. 32, which is taken up partly with the same words, partly with additions. After following this course for some pages the frame-story comes back. The brahman is admitted into the Saṅgha with the *ehibhikṣukā* formula, but one *civara* fails to appear. The Buddha accounts for the cause of this deficiency by means of a story of the past and succeeds in producing the *civara* (to f. 105 b 7).

26. The name of the hero is Çitalaprabha or Çitaprabha, but the story told is not the same as Av. nr. 26 but Av. nr. 61, wherewith it is partly identical (to f. 108 a 11).

27. Story of a çreṣṭhin, Puṇyamati [MS: Puṇyavati] fervent adherent of the Buddhas, who after death gains rebirth in *svarga* and praise by Çakra, and of his former existence as the poor Çāntamati who became rich by his almsgiving and worship of a stūpa. This tale written in good Sanskrit but miserably corrupt in this bad MS, is introduced by a very confused discourse of two persons, who are sometimes Açoka and Upagupta, sometimes the Buddha and Maitreya. The Mahāyānist creed of its composer appears clearly by the mention of the five Dhyāni-buddhas, who are named more than once (to f. 111 b 8).

28. Story of a pious sārthavāha Saugandhatīrṇa and his faithful wife with some other small stories inserted. He stays long years abroad, and his wife grows old during that separation. Returning at last, he perishes in a shipwreck. The Buddha shows him to her while asleep, how he has been reborn in the heavens

in consequence of the offerings of perfumes and flowers he had been in the habit to perform. After a week she, too, dies and rejoins her husband in heaven. Verse mixed with prose (to f. 115a 4).

29. Story of two existences of a pious lady who honoured the caityas with flower-offerings. Part of it is taken from Av. nr. 53, namely her being welcomed in heaven. The monks ask particulars with respect to flower-worship and its reward; the Buddha proclaims a table of rates for different cases. The last part of this avad. is utterly confused (to f. 116a 11).

30. This avad. corresponds with Av. nr. 19, which is, however, much modified and contaminated with Av. nr. 20, which is made the story of the past. The whole is the illustration of an instruction given by the Buddha to Maitreya about the *phala* of *naivedya*. The future Buddha who in the tale Av. nr. 20 is called Divyānnada, has here the name of Divyānnanaividyadāna! (to f. 118b 6).

31. A clumsy story about a *cul de jatte*, who by endless devotions to a stūpa of the Buddha Kāçyapa recovers his hands and feet and his health, for he was a leper, too, and at last is about to sacrifice himself into the fire. This tale is intermixed with a eulogy of burning lamps in the month of Kārttika and a description of the feast of lamps with stories relating to the meritorious act of giving Sugataḍīpas (to f. 121b 6).

The quotations and borrowings from Av. have proved to be of little or no value for editorial purposes. The MS of Av., used by the compiler of Vic., was not better, rather in a worse condition, than that which is the basis of our edition, and which I now proceed to give account of.

§ 3. The text of the Avadānaçataka.

As has been stated in my Preliminary Introduction p. VII, the Avadānaçataka text rests on one MS, the Cambridge

Add. 1611, which I denote by B. The other three MSS I have collated, CDP have been copied from it. There cannot be the least doubt thereabout. I have given the conclusive proof of it, when I accounted for the origin of the loss of avad. nr. 5 (p. VII and VIII of my Introd.), and I may add that in many places errors and mistakes found in CDP are caused by misreading or misunderstanding indistinct akṣaras in B¹). In avad. nr. 68 (I, 377, 1) the first and third akṣaras of हृदिरेव are blurred in B, the second may be read मि or दि, the fourth र or व. Now, what do we meet with in the copies? The copyist of D wrote हृदिरेव, that of P चहृदियैव, that of C चमिदिवः, the common source of this diversity being the state of things in B. In avad. nr. 75 (II, 24, 6) B has पर्वत (or पर्व) instead of पर्व. Since this correction is put in a wrong place, not between नाम and प्रत्युः, but between सर्वेभ्यः and पद्मः, the copyists, not understanding the meaning of it, copied it differently: the scribe of D, a wiseacre, wrote पद्मपद्मो; that of C, a stupid fellow, wrote nonsense; that of P, a cautious man, marked a gap of two akṣaras. See n. 4 on II, 24. Again, in avad. nr. 85 (II, 86, 1) B has स्वकं कर्ककं; a sign put on the first akṣ. of the second word refers to the top²) of the page (f. 80a), where is written मण्ड. I suppose, this addition is intended to correct कमण्डलुकं (cp. Add. and Corr. II, 211). Of the copyists, he alone who wrote D understood the intention, the two others mingled मण्ड and कर्कक together, but differently; see II, 86 n. 2. Another instance may be I, 48, 3, see n. 3 on that page. This much may suffice. Evidence of the direct dependence of CDP from B, together with their independence of each other, is to be found

1) The copyist who wrote P, left out in avad. nr. 39 a portion, which exactly coincides with the line f. 37b 2 of B (see my Introd. I. 1.). The same test happens to be applicable to C; its copyist likewise overlooked one line of B; hence the gap which is in the context C f. 59b 7, and which is exactly filled up by inserting B f. 31a 11; a similar case is the overlooking of B's f. 83b 5 in C f. 153b

2) I see I happened to write by mistake «bottom» for «top», in my n. 2 on II, p. 86.

also in other critical notes of my edition, especially I, 216 n. 6. Vide I, 2 n. 4; 9 n. 3 and 5; 200 n. 1; 217 n. 2; 225 n. 8; 235 n. 4; 337 n. 1; 366 n. 7; II, 11, n. 3; 37 n. 2; 54 n. 1; 110 n. 6 etc. This relation is so clear, that even a superficial comparison taught it to Feer. He who, in the «Introduction» of his translation, p. xxxv, declares: «J'ai bien vu à Cambridge, en 1879, les deux Ms. de M. D. Wright, ce qui m'a permis de faire quelques constatations; mais le temps m'a manqué pour faire une collation exacte et complète», had seen enough to state as his verdict about the interrelation of B, C and P: «Le n°. 1611.... est le manuscrit original» and «ce ms. 1611..... est sans doute le seul représentant des anciens manuscrits de cet ouvrage» (*Journal Asiatique*, 1879 II, p. 144).

It may be asked, why, this having appeared the state of things, I took any longer heed of the copies and did not neglect them wholly in the critical annotation. To this I would answer that they, namely D and P, have now and then be a real help to me; especially in the case of indistinctness or corruption of the text transmitted, it was necessary to note their readings. For this reason, too, I have mentioned, wherever I thought it to be of some use, their *lectionis varietas*, and, if they correct obvious errors in their prototype, this has been carefully registered, even in slight cases. But I have, of course, abstained from giving a complete list of the blunders and mistakes made in the copies. In more intricate cases, the copies proved, as a rule, of little or no use for the constitution of the text.

For this reason I did not avail myself of a fifth MS of *Avadānaçataka*, the Calcutta one, described in Rajendralal's *Sanskrit Buddhist Literature of Nepal*, p. 17 foll. There the same gap of av. nr. 5 and instead of it, the first part of the *sūkarāvādāna* is found, as in B. This appears from the epitome of nr. V, made by the paṇḍits of Rajendralal in the negligent and superficial manner, proper to them. The «Chap-dika» whom they mention, must be Vaḍika and the «Devaputra

falling from heaven» is the *devaputra* who felt his being about to become a *sūkhara*! Those paṇḍits contaminated the two stories, unconsciously of course¹). The Calcutta MS does not contain the complete work; the tenth varga is wanting.

B = Cambr. Add. 1611 (see Bendall's *Catalogue*) was written in Nepal in the year 765 of the Nepalese era = 1645 A. D. This is stated at the end of the work, next to the notice about Thandīçvara, mentioned *supra*, p. XX. Immediately after the words quoted there the Buddhist credo etc. is subjoined. I faithfully reproduce this passage with the corruptions of its wording, only using, of course, the Nāgarī character instead of the Nepalese one: ये धर्मा हेतुप्रभावा हेतुतेषां तथागतः । ह्यवद्व्यो निरोध एववादी मद्वाग्रमणः ॥ ॥ श्रेयोस्तु संवत् ७६५ फाल्गुणचतुर्थ्या. Six or seven akṣaras that follow have been made illegible; on the margin संपूर्णा is written and under that word ज्ञाताश्रुम (the last but one akṣ. may also represent गु or एड).

B measures 37 × 10 centim. and 31 × 7 within the margin; it numbers 98 leaves of as a rule 13 lines on the page, each leaf being written on both sides, with the exception of the 1st; the text commences f. 1b. There are a few pages of 14 lines (f. 31a. 33b. 58a and b. 60b. 62b), still less of 12 (f. 34a. 94b) The oblong shape of the MS affords room for a great number of letters on the line. The handwriting is fine, small and close, in the style as described in Bendall's *Palaeogr. Introd.* p. XXXV of his *Catalogue of the Sanskrit Buddhist MSS at Cambridge*. So the comparatively large text is inclosed within a *pustaka* of a comparatively small size. I have got the impression that the copyist who wrote it was an able man who understood that which he copied, and that the errors and gaps in the transmitted text will have been hardly increased by his fault. He

1) For curiosity's sake, this other sample of their scholarship. P. 38, at the end of av. LIII, the words of the text श्रोतिघ्रापत्तिफलत्वं साक्षात्कृतम् (Av. I, 304, 15) are thus translated: she «obtained the fruit of being furnished with ears»!

shows his diligence and care even in the tedious repetitions of the many clichés, which are nowhere abridged, as a rule; he seems, however, to have lost his patience near the end of the book, see II, 180 n. 7. Of the marginal and interlinear corrections, some are doubtless written by the same hand as the manuscript, as दुः written above सुखं see I, 195, n. 1, य added (p. 321 n. 1), न written on the margin (p. 331 n. 3), य inserted between अनु and लि (II, 15 n. 5), क put above कृ to correct this (II, 39, 7), गो put above वनो to correct नो (II, 54 n. 1) etc. A good deal of them may, however, rather be ascribed to one (or more) *secunda(e) manus*, as sometimes appears from differences of handwriting: instances thereof are the cases mentioned I, 153 n. 2; 180 n. 6, where a wrong correction has been written on the margin, owing to somebody not realizing that व्या in the text should mean a miswritten वा: 205 n. 6 (a similar case of misunderstanding) and in sundry other instances of «Verschlimmbesserung», as Germans call such emendations as are rather pessumdations. For this reason the interlinear and marginal additions of B are duly registered in the critical annotation except in cases of no importance at all, as e. g. II, 119, 15 where B has चङ्ग तात्रज्ञानयस्तातै or II, 150, 7 B न्योभितः. The question may arise whether the corrector or correctors made use of some MS other than the original from which B was copied. I am inclined to believe so, for the reasons I have stated I, 218 n. 4 and 232 n. 4. At all events, it is almost certain that the alterations and modifications are due to different hands, cp. I, 108 n. 5; a certain instance of a *secunda manus* is also II, 198, 5, see n. 6.

As to the hypothetical original of B, it will have been also written in Nepal, I suppose. Some old errors point to the Nepalese character as the source of mistakes, namely विनयति for वित्तयति (I, 23 n. 4), ग put for ङ (I, 216 n. 1), निवेदितः for निवेदितः (I, 313 n. 4), the frequent interchanging of ल and र and the like. The hypothetical original of B, which I call A, may have had ± 58 akṣaras on the line, if I am right in explaining the fact

that B f. 93b 12 inserts the passage दारस्यविद्वपइतिनाम । यदामकात्मवृत्तः-
तदातस्यलज्जयामकन्संकोचज्ञातः । कुत्रान्यत्रगमिष्यामिक्कतिष्ठातोतिविचार्यमुत्तीर्षोद्या-
नंजगा (II, 174, 3-5) by surmising that this marginal insertion
corresponds to one line of A, which the scribe had first overlooked
and afterwards added on the margin.

Of the copies made from B, D is the oldest, being dated
912 of the Nepalese era = 1792 A. D. It is the very counter-
part of B; for its handwriting (Nepalese character) is big and
tall and it has only 7 lines on the page. Its size is 37 and
10 centim., and 31 and 7 centim. within the margin. It
numbers 313 leaves¹), of which the first and the last are
written on one side, the rest on both sides. The copyist,
was apparently a learned man, familiar with the avadāna
class. He dealt with the text rather freely, modifying in the
clichés a little to his own taste with the tendency to ampli-
fication; in the description of former Buddhas for instance he
likes to put देवानां च मनुष्याणां च for देवमनुष्याणां, if B has नगर he is
inclined to write महानगर, and so on. Understanding that which
he was copying he made a great number of small and self-evident
corrections, but he is of almost no help in corrupt places; in
such cases he would rather by superficial emendations make the
things worse. But his good qualities are obscured by his want
of care; many are his omissions and pretermisions. If D were
the sole MS available, it could hardly serve as a sufficient in-
strument for the edition.

C = Cambr. Add. 1386, numbering 180 pages of 12 or
13 lines — very seldom: 14 — is a very bad copy. Its scribe
was a blunt and stupid person. It abounds in blunders of the
coarsest kind; omissions and dittographies are frequent. Its poor
condition made me soon neglect to reckon with it, safe in intri-
cate passages, where its rendering of B has been noticed for the
sake of completeness.

1) Or rather 314, for the number 186 is employed twice.

P, the Paris MS of the Bibliothèque Nationale, D 122, is made up of two volumes, the first of $40 \times 12\frac{1}{2}$ centim., and 30×8 within the margin, the second of $39 \times 12\frac{3}{4}$, and $30 \times 7\frac{1}{2}$ within the margin. The first volume which contains the avadānas nr. 1—64 is written in a good and distinct Nāgarī handwriting by an accurate man who did his duty with care; sometimes he mistook the meaning of difficult Nepalese akṣaras¹). The pages number 8 lines, with the exception of f. 62a and 68a which have 9 and the three last pages, written with characters of larger size; f. 150b is filled up with 7, 151a with 6 lines, and the one line remaining to finish the av. nr. 64 was to be written on f. 151b. The second volume, of the same size as the first, with likewise 8 lines on each page (only 232 a has nine) is written by another hand. This second copyist was inferior to the first, but he did his work tolerably well and his Nāgarī handwriting is sufficiently clear. A few times, and happily but for small portions, this hand alternates with a third one, that wrote part of f. 175a, 224a, 227b, 233a and b; those passages are crowded with mistakes of every kind. Since Feer's translation rests on the Paris MS, I have made a careful collation of it and, as a rule, have stated in my notes the places, where deficiencies of his translation are the consequence of bad readings in P, which he would have got rid of, if he had availed himself of B; see I, 81 n. 8. 208 n. 8. 257 n. 4. II, 63 n. 3. 115 n. 1, and cp. II, 157 n. 3.

I have pointed out above that B is the unique source for the tradition of the Sanskrit text of Avadānaçataka. Here I add this restriction. A few avadānas and portions of them have been preserved in fragments of a MS of the XIVth or XVth century found in Cambr. Add. 1680 II. Since these fragments are accu-

1) A noticeable instance is the passage I, 78, 9 of the ed., where P has व्रत यूयं for एत यूयं by misinterpretation of the Nepalese akṣ. ए. The copyist of C made the same mistake, that of D understood एत.

rately described in Bendall's *Catalogue* and I have dealt with them I, 167 and in the critical annotation, as often as this valuable critical instrument was at hand, it is not necessary to dwell here longer upon them. A photographic reproduction of some of them is joined to volume I of this edition. F (so I denote the fragments) is the only MS source independent from B.

Besides the Sanskrit sources the translations in Tibetan and Chinese have afforded some precious help for the constitution of the text, especially the Tibetan translation, which commends itself for that purpose by its literal and mechanical rendering of the original. As I am not a Tibetan scholar myself, I availed myself in the first place of the data to be found in Feer's translation, but soon and to the profit of my work, not in the last place of the communications of Feer himself, who with the greatest helpfulness and sympathy supplied me with the Tibetan correspondences of which I stood in need up to the 6th decad. His lamentable death having put a stop to this source of information, I applied to my friend F. W. Thomas, to whose careful and accurate statements in answer to my questions a great deal of the testimonies from the Tibetan in the seventh decad are due. At last, having become somewhat acquainted with Tibetan, I have consulted the Tibetan translation directly and at leisure, owing to the liberal loan of the copy of Mdo, vol. XXIX, that contains གཏུ་པོ་ལ་སྐུ་མ་པའི་རྟོག་མ་པ་བརྗེད་པ་བརྒྱུ་བ་
= *Pūrṇādy* [or: *Pūrṇamukha-*] *avadānaçataka*, belonging to the Indian Office Library. In expressing here my sincerest thanks to the Library Committee of the India Office for that generous allowance and to its Librarian, Mr. Thomas for his kind intercession I acquit myself of an agreeable duty, forsooth!

The Tibetan translation is of great utility also for this reason, that several gaps in the Sanskrit tradition are indicated and filled up by it; see the following notes: I, 113 n. 2; 338 n. 11; 378 n. 9; 380 n. 3, II, 12 n. 3; 45 n. 8; 58 n. 3;

93 n. 2; 121 n. 10; 145 n. 5; 151 n. 1; 155 n. 7; 156 n. 2. Consequently these gaps in the tradition came into existence within the time that elapsed between the Tibetan translation being made and the performance of the copy A or B. Some of them did not yet exist when the metrical paraphrases were composed, some others however existed already at that time, as is duly remarked in each case in my critical annotation.

For the rest, the Sanskrit original of the Tibetan version was itself not wholly free from gaps. It appears from Feer's statement, quoted at I, 225, that av. nr. 39 ends abruptly in the Tibetan, though that version supplies one sentence missing in F and B; also II, 156 n. 6 and 163 n. 3, where a sentence has been lost both in the Sanskrit original and in the Tibetan. Some other corruptions are likewise as old as the Tibetan version, e. g. the mistake of putting Kāçyapa for Kanakamuni (II, 34 n. 4). But in many places the Tibetan proved an eminent assistance to restore corruptions of the Sanskrit tradition. I name here but three: I, 289, ¹¹ गृद्ध my conjectural emendation for वृद्ध, II, 145, ² where I restored प्रग एव for युग एव (the nonsensical reading which stood already in the ms. of Av. used by the paraphrast who composed K) on the ground afforded by the Tibetan, and the title of av. nr. 9 धूप, not धूम, as is the reading of the Sanskrit tradition.

On the other hand, it appears that the monk or monks who translated the Avadānaçataka into Tibetan a few times misunderstood some Sanskrit word or misrepresented it in its Tibetan shape, as अभिष्या, which he treated as = अविष्या (II, 70 n.); as in av. nr. 81, where the translator must have taken प्रपन्नाः for प्रसन्नाः, since he renders it by རྩོད་པ་ (see II, 63, n. 2 pāda c of the Tibetan stanza quoted); as in the beginning of av. nr. 63 (I, 354, 10), if I am right supposing that he took प्राप्ते° for प्राप्ते°. The fantastical etymology of Supāraga (vide II, 166 n. 2) may be a conscious concession to the bias of translating Sanskrit

proper names, if anyhow possible; cp. Feer, p. 363. with respect to the land of the Kurus (कुरुवः) translated ལྷོ་རྒྱ་ «bad sound». Can the fault, signalized by Feer p. 316 n. 2, of translating द्यूतकर by ལྷོ་ལྷོ་ originate in a confusion of its synonym अन्तर्द्यू or the like with अन्तर्द्यू?

Glosses that crept into the text are rarely met with. The passage that sums up the six wonderful states II, 55, 1—4 may be an old one. The *āryāṣṭāṅga mārgah* explained (I, 232 n. 6) and the enumeration of the *āryasatyāni* (I, 351 n. 4) are marginal glosses in B.

In the constitution of the text I have endeavoured to avail myself of the advantage of having at my disposal an ancient MS of so good condition as B really is, in this way that I tacitly deducted from the gross gain which I obtained from it the tare consisting in the ordinary clerical errors and such orthographies as are contrary to our habits. So I got a net profit cleared from the many inconsistencies, singularities and faults which are proper to manuscript texts. It is a matter of course that the habitual oscillations of spelling in Nepalese texts between श and स; ष and ख; ङ and ञ; र and ल etc. often occur. The number of cases where only the context may decide whether we have to read व or घ; ढ or व्य; स्त or त; न, र or ल; उ or ड; ऋ or रि; द or ड; त or क; त or म etc. is not small. Common mistakes are अवण for अमण or inversely, निसृत्य for निश्चित्य, पिण्डपात्र for पिण्डपात (cp. I, 13 n. 1), which is constant in the avadānas of the second and third varga (except nr. 27), व्याम for व्योम in the cliché of the Buddha's outer appearance, the confusion of भदत्त and भवत्तः, उष्ण and उष्म. I cannot but repeat that which has been said by Senart in the Preface p. XII of his edition of Mahāvastu. Further there is a great inconsistency in applying the rules of sandhi or not; in this point much is to be put to the account of the individual copyists, who are in the habit to deal rather freely with their archetype in this respect; of the

copyists who transcribed the ms. B of our text, that of D allows an excessive liberty to himself. The same may be said of such geminations as where simple consonants are likewise allowed or of simple consonants in cases of necessary gemination, of the type as dealt with by Lanman in his edition of Whitney's translation of the *Atharva Veda*, II, p. 832.

In settling orthographical questions, as was my duty as an editor, I have followed the principles put forth in my preliminary Introduction p. X, and to which I still adhere now. Senart's plea for the orthography *त्रेयिस्त* and the like, in his Preface of the 1st vol. of *Mahāvastu*, p. XVII n., does not convince me. The habit of putting *त्र* for *त्र* is not limited to Buddhist Sanskrit texts, see e. g. Bühler, *Indian Studies* II, 9 and 10.

I wrote my preliminary Introduction in March 1902. In the seven years that have passed since that time, the *improbis labor* of editing this old text has happily come to its end. May it be of some profit to the students of Buddhist lore and of Buddhist tale-telling and help to control the use of Feer's translation, which (for excusable reasons) is deficient in many, many respects. Those authorities and persons who by their assistance or by the facilities they granted to me, have contributed to the performance of my task — I named them in my preliminary Introduction — may again acknowledge the expression of my gratefulness. Alas, I cannot bring it to my deceased friend Cecil Bendall! It was he who with the warmest interest followed the progress of the edition of *Avadānaçataka*, who helped me in the correction of the proofsheets and made me valuable suggestions. *Ave, pia anima!* Your name recorded at the close of my work be the lasting memory of your relation to it!

Leiden, March 1909.

J. S. Speyer.

CONTENTS.

Preface p. I—CXI

§ 1. Generalities p. I—XIV

§ 2. The Avadānaçataka and its paraphrases . . . » XIV—C

§ 3. The text of the Avadānaçataka . . . » C—CX

अष्टमो, वर्गः » 1—59

सुप्रभा 71 p. 1—6

सुप्रिया 72 » 7—13

शुक्ता 73 » 14—18

सोमा 74 » 19—23

कुवलय 75 » 24—30

काशिकसुन्दरी 76 » 31—35

मुक्ता 77 » 36—40

कचङ्गला 78 » 41—44

क्षेमा 79 » 45—51

विदूषा 80 » 52—59

नवमो वर्गः » 60—126

समुद्रः 81 p. 60—66

सुमनाः 82 » 67—71

हिरण्यपाणिः 83 » 72—77

त्रिपिटः 84 » 78—82

यशोमित्रः 85 » 83—88

घोषपादुकः 86 » 89—97

शोभितः 87 » 98—101

कप्लिषाः 88 » 102—110

भद्रिकाः 89 » 111—117

राष्ट्रपालः 90 » 118—126

दशमो वर्गः	p. 127—206
सुभूतिः 91	p. 127—132
स्थविरः 92	» 133—146
कस्तकाः 93	» 147—151
लेकुच्चिकाः 94	» 152—160
मंसारः 95	» 161—165
गुप्तिकाः 96	» 166—172
चित्रपः 97	» 173—178
गङ्गिकाः 98	» 179—185
दीर्घनालः 99	» 186—196
संगीतिः 100	» 197—206
Additions and Corrections	p. 207—211
Indexes	» 212—238
I. Index of proper names	p. 212—218
II. Index of remarkable words and terms	» 219—238

Addenda.

To II, 136, 10. F. W. Thomas suggests to me this correction of the difficult line

आदिमं काननं सर्वं पर्वतापि पल्लिकता (sic).

He proposes to read: पर्वताः कपिलिकताः; the Tibetan rendering of the passage points to it. I think he is right.

Errors of printing are Pref. p. XXXIV, cl. 48 गूहस्थो, read: गुहास्थो; — p. XL, cl. 23 नाम्ना; read नाम्नो; p XLVI, cl. 81 क्रोधं, read क्रोधे; — p. LXXXI, cl. 400 वेष्टितः, read वेष्टितः; — p LXXXII, cl. 405 व्रजते, read: व्रजेत्.

My guru, professor Kern, proposes the following corrections, which I consider as real emendations of the edited text of the metrical avadāna.

p. XXXIII, cl. 31. Read: यथाक्षीन्द्रः, and consequently, p. XXXV, l. 10 change Indra into Vāsuki.

XXXIV, cl. 44. Read: मंभारोपचयाकरः.

XLI, cl. 30. Supply the gap with भाषणाः.

LXII, cl. 219. भाग्नः is genuine and means «potter», a meaning not registered, however, in PWK, but which is instanced in Mhbh. I. 190, 47. 191, 1. 192, 1 and in Saddharmapundarika.

LXVIII, cl. 282 Read: °विनिर्जित्या.

LXXIV, cl. 335. Read: स परानपि.

अवदानशतकम्

अष्टमो वर्गः ।

⁽¹⁾ सुप्रभेति ७१ ।

बुद्धो भगवान्सत्कृतो गुरुकृतो मानितः पूजितो राजभी राजमात्रैर्धनिभिः पौरैः
श्रेष्ठिभिः 'सार्धवह्निर्देवेर्नागिर्यत्तैरसुरैर्गर्हैः किन्नैर्महोरगैरिति देवनागयत्तासुरगर्हड- 5
किन्नरमहोरगाभ्यर्चितो बुद्धो भगवान् ज्ञातो महापुण्यो लाभो चीवरपिण्डपातशयना-
सनगानप्रत्ययभैषज्यपरिष्काराणां सश्रावकसङ्घः श्रावस्त्यां विहरति जेतवने ऽनाथपि-
ण्डदस्यारामे । श्रावस्त्यामन्यतमः श्रेष्ठो श्राव्यो महाधनो महाभोगो विस्तीर्णविशालप-
रिग्रहो वैश्रवणाधनसमुद्दितो वैश्रवणाधनप्रतिस्पर्धो । तेन सदृशात्कुलात्कलत्रमानीतम् ।
स तथा सार्धं क्रीडति रमते परिचारयति । तस्य क्रीडतो रममाणस्य परिचारयतः पत्नी 10
आपन्नसत्त्वा संवृता । साष्टानां वा नवानां वा मासानामत्ययात्प्रसूता । दारिका ज्ञाता
अभिद्वया दर्शनीया प्रासादिका दिव्यालङ्कारभूषिता मणिरत्नेन कण्ठे श्रावद्धेन तस्माच्च
प्रभा निर्गच्छति यया सर्वा श्रावस्ती अवभासते ॥ तस्या ज्ञातौ ज्ञातिमहं कृत्वा नामधेयं
व्यवस्थाप्यते किं भवतु दारिकाया नामेति । ज्ञातय ऊचुः । यस्मादनया ज्ञातमात्रया
मणिरत्नावभासेन सर्वा श्रावस्ती अवभासिता तस्माद्भवतु दारिकायाः सुप्रभेति नामेति ॥ 15
सा सुप्रभा दारिका अष्टाभ्यो धात्रीभ्यो दत्ता द्वाभ्यामसंधात्रीभ्यां द्वाभ्यां क्षीरधात्रीभ्यां

1) In MS there precedes the *uddāna* of this *varga*, which is beset with errors: उद्दानं सुप्रा [read: सुप्रभा] सुप्रिया चैव शुक्ता सोमां [read: °मा] तथापरा <1> जुवलाया (sic) सुन्दरो चैव मुक्ती (sic) चैव कर्चगला <1> क्षेमा विद्वया च वर्गो भवति समुद्दितः (sic). The last pāda is defective.

.. 2) MS °भ्यामत्स° .

द्वाभ्यां मलधात्रीभ्यां द्वाभ्यां क्रीडनिकाभ्यां धात्रीभ्याम् । ⁽¹⁾साष्टाभिर्धात्रीभिरुन्नीयते
⁽²⁾वर्धते तोरेण [66b] दध्ना नवनीतेन सर्पिषा सर्पिमण्डेनान्यैश्चोत्तमोत्तमैरुपकरणावि-
 शेषैराशु वर्धते ऋदस्थमिव पङ्कजम् । सा दारिका आह्वा भद्रा कल्याणाशया आत्महि-
 तपरहितप्रतिपन्ना । ⁽³⁾तस्या ये ये याचनका आगच्छन्ति तेभ्यस्तेभ्यः कण्ठादलङ्कारमवमुच्य
 ६ प्रयच्छन्ति दत्ते च पुनरलङ्कारः प्रादुर्भवति ॥

यावदसौ दारिका क्रमेण मकुली संवृत्ता तदा तस्या वक्तुवो याचनका आगच्छन्ति
 राजपुत्रा अमात्यपुत्राः श्रेष्ठिपुत्राश्च । तैरुपद्रूपमाणः पिता ⁽⁵⁾चास्याः करे कपोलं दत्त्वा
 चित्तापरो व्यवस्थितः । ⁽⁶⁾यद्येकस्मै दास्यामि अन्ये मे अमित्रा भविष्यन्तीति ॥ यावदसौ
 दारिका पितरं चित्तापरमवेद्योवाच । तात किमसि चित्तापर इति । तेन सो ऽर्थो विस्तरेण
 10 समाख्यातः ⁽⁷⁾॥ दारिका कथयति । तात न ते शोकः कर्तव्यः स्वयमेवाहं सप्तमे दिवसे
 स्वयंवरमवतरिष्यामीति ॥ ततः श्रेष्ठि ⁽⁸⁾राज्ञः प्रसेनजितो निवेद्य आवस्त्यां घण्टावधो-
 षणी कार्यामास । सप्तमे दिवसे सुप्रभा दारिका स्वयंवरमवतरिष्यति पेन वो यत्करणीयं
 स तत्करोत्विति ॥

ततः सप्तमे दिवसे सुप्रभा दारिका रथाभिद्वला काषायं ध्वजमुच्छ्राप्य ⁽⁹⁾बुद्धं भगवत्तं

1) MS सोष्टा°.

2) MS वर्द्धते.

3) MS तस्मायेये (D तस्मादयेये).

4) B °कालमव°, D corr.; again on the next line B has अलङ्कारः, but D (and P) °कालः.

5) MS चास्यः (D चास्य).

6) MS यद्यैकस्मै (D यद्यैकस्मिं, P येयैकस्मै).

7) B °ख्याता or ख्यात I, DP corr.

8) BD श्रेष्ठि, P श्रेष्ठि.

9) B काषायं ध्वं ध्वजमुच्छ्राप्य, DP omit the superfluous ध्वं, but all have °च्छ्राप्य — even the paraphrast of the Kalpadrumāy. — instead of °च्छ्राप्य.

चित्रपटे लेखयित्वा अभिष्टुवती वीथीमवतीर्णा ॥ सा तत्र राजपुत्रैरमांत्यपुत्रैः श्रेष्ठपुत्रैश्च
 सोत्कण्ठोद्दीक्ष्यमाणा विचित्राभिः कथाभिः^(१) संज्ञप्योवाच । सर्वथाहं न केनचिद्देशेन भवतां
 परिभवं^(३) करोमि केवलं तु नाहं कामेनार्थिनी बुद्धं शरणं गतास्मि तस्य सकाशे प्रव्र-
 जिष्यामीति । ततस्ते निर्भर्त्सिताः^(४) प्रतिनिवृत्ताः ॥ सुप्रभापि दारिका भगवत्सकाशमुपसं-
 क्रम्य भगवतः पादाभिवन्दनं कृत्वा पुरस्तान्निषणा धर्मश्रवणाय । तस्या भगवता आश- ८
 यानुशयं घातुं प्रकृतिं च ज्ञात्वा तादृशी चतुरार्यसत्यसंप्रतिवेधिकी धर्मदेशना कृता यां
 श्रुत्वा सुप्रभा दारिकया विंशतिशिखरसमुद्गतं सत्कायदृष्टिशैलं ज्ञानवज्रेण भित्त्वा सो-
 तापतिफलं साक्षात्कृतमभिनिर्हारश्च^(५) कृतः । अथ सुप्रभा दारिका उत्थायासनादेकां समुत्त-
 रासङ्गं कृत्वा येन भगवांस्तेनाञ्जलिं प्रणम्य^(६) भगवत्तमिदमवोचत् । लभेयाहं भदत्त स्वा-
 ङ्ख्याते धर्मविनये प्रव्रज्यामुपसंपदं भिक्षुणीभावं चरेयमहं भगवतो ऽस्तिके ब्रह्मचर्यमिति । 10
 ततो भगवान्संलक्षयति । अनया^(७) अस्मिच्छासने मद्द्विनेयाकर्षणं^(८) कर्तव्यमिति । ततो भग-

1) Ex conject.; MS चित्रपटो.

2) The paraphrast has changed this into विज्ञप्योवाच (K., f. 51a 4), but *samjñāpya* is the proper word here with the meaning of 'conciliating', cp. Divy. 54, 22.

3) Ex conject.; MS करोति केवलं तु नाहं (DP माहं) कामेन चार्थिनी.

4) Visarga wanting in MS.

5) Feer surmises (p. 262 n.) that the syllable *jñā* has been left out, so that the original reading should be °भिज्ञानिर्हारश्च कृतः, pointing out that this very term recurs farther on in avad. nr. 79. But as the paraphrast of the Kalpadrumāv. renders this passage of our tale in this *gloka*

साक्षात्कृत्वाभिनिर्हारः कृतो बुद्धप्रभावतः (K. f. 52a 1),

I have retained the reading of MS, supposing *abhinirhāra* may be the elliptical expression of 'acquisition of *ṛddhi* or magical powers'. Cp. Ind. to Mhv., s. v. *abhinirharati*, and Ind II to *Ḍikṣṣasamuccaya*, s. v. *abhinirhāra*, and °*hṛta*.

6) The causative has the value of its primitive (स्वार्थे णिच्) Cp. Divy. 463, 22 and *supra*, p. 847, 14. D has here प्रणम्य.

7) Ex conject.; MS अस्मिच्छा°.

8) Anusvāra wanting in MS.

वतोक्ता गच्छ दारिके पर्यदमवलोकयेति ॥ ततः सुप्रभा दारिका जेतवनान्निर्गत्य⁽¹⁾ तत्रा-
 गता । तत्रैकैकस्यैवं भवति वलेनैनां कुराम इति । ते तामाक्रमितुमारब्धाः । ततः सुप्रभा
 दारिका तैरुपक्रम्यमाणा विततपत्न इव कंसराज्ञो गगणतलमभ्युद्गम्य विचित्राणि प्राति-
 हार्याणि दर्शयितुमारब्धा । आशु पृथग्जनस्य ऋद्धिराविर्जनकरी ॥ ततस्ते तदत्यद्भुतं देव-
 5 मनुष्यावर्जननारं प्रातिहार्यं दृष्ट्वा उदण्डरोमाणो मूलनिवृत्ता⁽⁶⁾ इव क्रुमाः पादयोर्निपत्य
 विज्ञापयितुमारब्धाः । अत्रतरावतर भगिनि यैते त्वया धर्माः साक्षात्कृता अस्थानमेतद्यत्नं
 कामान्परिभुञ्जीथा इति ॥ ततः सुप्रभा दारिका गगणतलादवतीर्य जनकापस्य पुरस्ता-
 त्सिद्यत्वा तद्याविधां धर्मदेयनां कृतवती यां श्रुत्वानेकैः प्राणिशतसङ्ख्यैः सत्यदर्शनं कृतम् ॥
 ततो भगवता गृह्यप्रज्ञापत्यैः⁽⁷⁾ संन्यस्ता । ततस्तया प्रव्राजिता⁽⁸⁾ उपसंपादिता च ॥ तया
 10 युध्यमानया घटमानया व्यायच्छ्मानयेदमेव पञ्चगण्डकं संसारचक्रं चलाचलं विदित्वा सर्व-
 संस्कारगतीः शतनपतनचिह्निरूपाविध्यंसनधर्मतया पराकृत्य सर्वज्ञेशप्रह्लाणार्द्धं सा-
 क्षात्कृतम् । अर्हन्ती संवृता त्रैधातुकार्वातरागा समलोष्टकाक्षना आकाशपाणितलसमचित्ता

1) Ex conject.; MS जेतवनान्निर्गत्य साचागतात्रैकै°. The complex साचागता must be a corrupted reading. My correction has been suggested by the parallel passage in K. (f. 52a):

जेतवनाद्वहिः प्रागात्पर्यदमवलोकितुम् ॥

तत्रायातां जना दृष्ट्वा कामिनो दर्पमानिनः ।

वलेनैनां कुरिष्याम इत्याक्रमितुमारभन् ॥

2) Ex conject., see the foregoing note; MS तां प्राक्रमितुमारब्धास्ततः.

3) MS दारिकास्तरूप°.

4) MS ऋद्धिराविर्जन° Cp. Divy., 188, 9. 192, 8.

5) Ex conject.; MS तमत्यद्भुतं. Cp. K., f. 52b 6, प्रातिहार्यं तदिदं मद्दद्भुतं.

6) MS °कृता (D °कृता).

7) Visarga wanting in MS.

8) MS उपसंप्रादिता.

वासीचन्दनकल्पा विद्याविद्वारितापड[67a]कोशा विद्याभिज्ञाप्रतिसंवित्प्राप्ता भवताम-
लोभसत्कारपराङ्मुखा⁽¹⁾ सेन्द्रोपेन्द्राणां देवानां पूज्या मान्याभिवाद्या च संवृता ॥

भित्तवः संशयज्ञाताः सर्वसंशयच्छेत्तारं बुद्धं भगवत्तं पप्रच्छुः । कानि भदत्त सुप्रभया
दारिकया कर्माणि कृतानि येनाभित्त्वा दर्शनीया प्रासादिका मणिरत्नं च कण्ठे प्रा⁽²⁾दुर्भूतं
प्रव्रज्य⁽³⁾ चार्क⁽⁴⁾त्वं साक्षात्कृतमिति ॥ भगवानाह । सुप्रभयैव भित्तवः पूर्वमन्यासु ज्ञातिषु 5
कर्माणि कृतान्युपचितानि लब्धसंभाराणि परिणतप्रत्ययान्योद्यवत्प्रत्युपस्थितान्यवश्यं-
भावीनि । सुप्रभया कर्माणि कृतान्युपचितानि को ऽन्यः प्रत्यनुभविष्यति । न भित्तवः
कर्माणि कृतान्युपचितानि बाह्ये पृथिवीधातौ विपच्यते⁽⁴⁾ नाब्धातौ न तेजोधातौ न वायु-
धाताविपि⁽⁵⁾ तूपात्तेष्वेव स्कन्धधात्वायतनेषु कर्माणि कृतानि विपच्यते शुभान्यशुभा-
नि च ।

10

न प्रणश्यति कर्माणि कल्पकोटिशतैरपि ।

सामर्थ्यं प्राप्य कालं च फलन्ति खलु देहिनाम् ॥

भूतपूर्वं भित्तवो ऽतीति ऽध्वनि एकावते कल्पे विपश्यी नाम सम्यक्संबुद्धो लोक
उदपादि विद्याचरणसंपन्नः सुगतो लोकविदनुत्तरः पुरुषदम्यसारथिः शास्ता देवमनुष्याणां
बुद्धो भगवान् । स बन्धुमतो राजधानीमुपनिश्चित्य विक्रति । यावद्विपश्यी सम्यक्संबुद्धः 15
सकलं बुद्धकार्यं कृत्वेन्धनक्षयादिवाग्निर्निरूपधिशेषे निर्वाणधातौ परिनिर्वृतस्तस्य राज्ञा
बन्धुमता शरीरे शरीरपूजां कृत्वा समस्तयोजनश्चतुरन्वयः स्तूपः प्रतिष्ठापितः क्रोश-
मुच्चत्वेन । या बन्धुमतो राज्ञो ऽयम⁽⁶⁾कृषी वृद्धीभूता तथा विचित्राण्याभरणानि शरीरादव-

1) This uncommon form of the feminine — cp. Pāṇini IV, 1, 54 — is found throughout, wheresoever this stereotyped passage occurs in this *varga*.

2) B प्रादुर्भूतं, DCP corr.

3) MS प्रव्रज्य चा(P रा)र्कत्वं च सा०.

4) B नाब्धातौ, DP corr.

5) MS °धातौ अपि तूपात्ते° (D भूपात्ते°). Cp. *supra*, p. 74 n. 9.

6) MS राज्ञः अ०.

मुच्य तत्र स्तूपे दत्तानि । ततः पादयोर्निपत्य प्रणिधानं कृतवती । अनेन कुशलमूलेन चित्तोत्पादेन देयधर्मपरित्यागेन चार्द्धत्वं प्राप्नुयामिति ॥

— भगवानाह । किं मन्यध्वे भिक्षवो या सा तेन कालेन तेन समयेन राज्ञो बन्धुमतो
अथमक्षिपी आसीदियं सा सुप्रभा । यदनया विपश्चिनः स्तूपे विचित्राण्याभरणानि समारो-
८ पितानि तेनाभिद्वपा दर्शनोपा प्राप्तादिका सर्वाङ्गप्रत्यङ्गोपेता संवृता । ⁽¹⁾ यत्प्रणिधानं कृतं
तेनेदानीगर्ह्यं साक्षात्कृतम् । इति हि भिक्षव एकात्तकृष्णानां कर्मणामेकात्तकृष्णो विपाक
एकात्तशुक्लानामेकात्तशुक्लो व्यतिमिश्राणां व्यतिमिश्रस्तस्मात्तर्हि भिक्षव एकात्तकृ-
ष्णानि कर्माण्यपास्य व्यतिमिश्राणि चैकात्तशुक्लेष्वेव कर्मस्वाभोगः कर्णीय इत्येवं वो
भिक्षवः शिक्षितव्यम् ॥

10 इदमवोचद्भगवानात्तमनसस्ते भिक्षवो भगवतो भाषितमभ्यनन्दन् ॥

1) MS वन्प्रणि०.

सुप्रियेति ७२ ।

बुद्धो भगवान्सत्कृतो गुरुकृतो मानितः पूजितो राजभी राजमात्रैर्धनिभिः पौरैः
 श्रेष्ठिभिः सार्धवर्द्धैर्वैर्नागैर्यत्नैरसुरैर्गर्हडैः किन्नरैर्महोरगैरिति देवनागयक्षासुरगर्हडकि-
 न्नरमहोरगाभ्यर्चितो बुद्धो भगवान् ज्ञातो मक्षापुण्यो लाभो चीवरपिण्डपातशयनासनगु-
 नप्रत्ययभैषज्यपरिष्काराणां सञ्चावकसङ्गः आवस्त्यां विक्रति जेतवने ऽनाथपिण्डदस्या- 5
 रामे । तेन खलु समयेनानाथपिण्डदस्य गृहपतेः पत्नी आपन्नसत्त्वा संवृता । साष्टानां वा
 नवानां वा मासानामत्ययात्प्रसूता । दारिका ज्ञाता अभिदूपा दर्शनीया प्राप्तादिका सर्वा-
 ङ्गप्रत्यङ्गोपेता आवस्त्य⁽¹⁾धिवासिनो जनकायस्यातीव प्रिया । तस्या ज्ञातौ ज्ञातिमहं कृत्वा
 नामधेयं व्यवस्थाप्यते किं भवतु दारिकाया नामेति । ज्ञातय ऊचुः । यस्मादियं प्रिया
 सर्वजनस्य तस्माद्भवतु दारिकायाः सुप्रियेति नामेति ॥ ज्ञातिस्मरा ज्ञातमात्रा गाथां 10
 भाषते ।

दत्तं हि दानं बहु⁽³⁾ वात्पकं वा ।

विस्तीर्यते क्षेत्रविशेषयोगात् ।

तस्माद्धि देयं विदुषा प्रयत्नात् ।

बुद्धाय लोकेन्द्रसुरेश्वराय ॥

15

अथास्या मातापितरावन्धे च गृहवासिनस्तं वाक्यव्याहारं श्रुत्वा भीतास्त्रस्ताः संविद्या

1) Ex conject.; MS आवस्त्यभिवा° (D आवत्यभिर्वा°).

2) B किमवतु, DP corr.

3) Ex conject.; MS बहुकल्पकं वा. K., f. 184a 4, where the *gāthā* is identical — except in the 4th pāda, which runs thus बुद्धाय नाथाय मुनीश्वराय — has here दत्तं हि दानं बहु चा(read: वा)त्पकं वा.

आकृष्टरोमकूपाः कथयन्ति पिशाचोव सेयं [67b] दारिकेति ॥ सा कथयति । अम्ब नाकं
पिशाची नापि राजसी किं तर्हि दारिका इच्छामि⁽¹⁾ दानानि दातुमिति ॥ ततो ऽस्या
मात्रा अनाद्यपिण्डस्य गृहपतेर्निवेदितमेवमेषा दारिका⁽²⁾ ब्रूत इति ॥ ततस्तेन गृहपतिना
कृष्टतुष्टप्रमुदितेन⁽³⁾ भगवानत्तर्गृहे सभितुसङ्घो भोजितस्तस्याश्च नाम्ना दक्षिणादेशनं⁽⁴⁾ का-
6 रितम् ॥

यावत्सौ दारिका क्रमेण सप्तवर्षा संवृत्ता मातापितरावनुज्ञाप्य भगवच्छासने
प्रव्रजिता । सा सर्वेसां भित्तुणीनामिष्टा कात्ता प्रिया मनाया ॥ यावत्तत्र कालेन मरुड-
भिर्न प्रोद्भूतं दुर्भिन्नात्तर्काल्पसदृशं यत्रानेकानि प्राणिशतसङ्ख्याणि अन्नपानवियो-
गात्वालां कुर्वन्ति । तत्र भगवानायुष्मत्तमानन्दमामल्यते स्म । गच्छानन्द मद्वचनात्सुप्रियां
10 वद चतस्रस्ते पर्यदस्त्रिमास्यं चीवरपिण्डपातशयनासनगुणप्रत्ययभैषज्यपरिष्कारैः प्रति-
पादयितव्या इति ॥ तत आयुष्मानानन्दः सुप्रियां गत्वोवाच । भगवानाह चतस्रस्ते
परिपदस्त्रिमास्यं चीवरपिण्डपातशयनासनगुणप्रत्ययभैषज्यपरिष्कारैः प्रतिपादयितव्या
इति । ततः सुप्रिया कृतकरपुट भगवत आज्ञां शिरसि कृत्वा कथयत्येवमस्त्विति ॥

1) The insertion of the aks. मि is confirmed by K, f. 184b 8, तदानानि तथा दातुमिच्छामि सुगताय वै.

2) Ex conject.; MS ब्रुवत इति. My correction is suggested by the persuasion that the author of the Avadānaśataka proves himself too good a Sanskritist for us to charge him with the barbarism found in MS, and because the Kalpadrumāṇv. has in the parallel place (f. 184b 4) स्वामिन्नेषा तथा ब्रूते [ms. ब्रुते].

3) B भगवान्तर्गृहे. The aks. न, having been omitted at first, is added between the lines, but by mistake between त्त and गृ. For this reason these words have been variously corrupted in the copies of B. For the rest, cp. *supra*, p. 9, 8. 24, 7 and *infra*, p. 406, 1.

4) It is uncertain, whether B has °देशनं (so in DP) or °दशनं (so C).

5) MS सर्वेषां भित्तुणीनामिष्टा. This lapsus calami is not found in Kalpadrumāṇv., where we read सर्वेसां साधिकानां च सा सुप्रिया कृतकरा । इष्टा कात्ता मनाया च (f. 188a 6).

6) B दुर्भिन्नात्तर्, D corr.

मुप्रिया आवस्तीमभिसंप्रस्थिता गोचरव्यवलोकनार्थम् । यावदेषा प्रवृत्तिरनाथ-
 पिण्डदेन⁽¹⁾ श्रुता । स त्वरितं मुप्रियाया अग्रतो भूतः कथयति मुप्रिये क्व गच्छसीति ॥ सा
 कथयति । भगवानाह त्रैमास्यं वैयावृत्यकर्मणि नियुक्तेति ॥ अनाथपिण्ड उवाच ।
⁽²⁾ अल्पोत्सुका भव अहं⁽³⁾ त्वां सर्वेण प्रवारयामीति ॥ मुप्रिया कथयति । किमत्राश्चर्यं यदि
⁽⁴⁾ ततो दृष्टसत्यः⁽⁵⁾ प्रवारयति समस्ततो ऽत्तर्हितानि निधानान्यभिसमोदय । अहं तु दरिद्र- ४
 नस्यानुग्रहं करोमीति ॥ तथा पञ्चभिरूपासकशतैरल्पोत्सुका क्रियते मालिकया देव्या
⁽⁶⁾ वर्षाकार्या⁽⁷⁾ क्षत्रियया⁽⁸⁾ ऋषिदत्तपुराणाभ्यां⁽⁹⁾ स्थपतिभ्यां विशाखया मृगारमात्रा राज्ञा
 प्रसेनजिता । अटवीगता तत्राप्यमनुष्यैर्मनुष्यवेषधारिभिः⁽¹⁰⁾ प्रवार्यते ॥ तथा एवं प्रवा-
 र्यमाणया भगवान्सआवकसङ्घत्रैमास्यमुपस्थितश्चीवरपिण्डपातशयनासनगानप्रत्ययभैष-
 ज्यपरिष्कारैस्तत्रैव च त्रैमास्ये पुज्यमानघटमानव्यायच्छ्रमानया इदमेव पञ्चगण्डकं संसा- 10

1) Ex conject.; MS श्रुता. K., f. 139a 1, confirms the correction.

2) B अल्पात्सुका, DP corr.

3) Ex conject.; MS अहं ते. But it is said *pravārayati kalicit kenacit*, cp. *infra*, l. 8, *supra* p. 58, 8 and Divy. 116, 17.

4) Ex conject.; MS ततो. Cp. Feer, p. 266, n. 5.

5) MS here प्रचार°. As to this supernatural power of A., cp. *supra*, p. 315, 1.

6) MS चर्याकार्या. I have adopted the reading of *Kalpādrumāv.* (f. 140a 4) and D.

7) MS क्षत्रियाया.

8) Ex conject., cp. *supra*, p. 224, n. 2; MS and K., f. 140a 4, ऋषिदत्त°. The Tibetan has རྩོད་པུ་ལྷ་མོ་ = *Rṣidatta*.

9) MS स्थपितीभ्यां (D स्थापती°).

10) Ex conject.; MS तत्राप्यामनुष्यै°. My correction is confirmed by the parallel place in *Kalpādrumāv.* (f. 140b 6):

तत्रापि चामनुष्यैश्च मनुष्यवेषधारिभिः ।

फलमूलैश्च पुष्पैश्च भिक्षुणी सा प्रवारिता ॥

11) MS °वेषधारिभिः.

रचक्रं चलाचलं विदित्वा सर्वसंस्कारगतोः शतनपतनैरवि⁽¹⁾किरणाविध्वंसनधर्मतया परा-
 कृत्य सर्वलेशप्रकाणादर्कत्वं साक्षात्कृतम् । अर्कन्तो संवृता त्रैधातुकीतरागा समलो-
 ष्टकाक्षना आकाशपाणितलसमचित्ता वासीचन्दनकल्पा विद्याविदारिताण्डकोशा वि-
 द्याभिज्ञाप्रतिसंवित्प्राप्ता भवत्तामलोभसत्कारपराङ्मुखा⁽²⁾ सेन्द्रोयेन्द्राणां देवानां पूज्या ना-
 5 न्याभिवाद्या च संवृता ॥

अथ भगवांस्त्रैमास्यात्ययात्कृतचोवरो निश्चितचोवरः समादाय पात्रचोवरं आव-
 स्त्या राजगृहं संप्रस्थितः सार्धं श्रावकसङ्गेन । ततः सुप्रियया भगवानत्तमार्गं अत्योत्सुकः
 कृतः । यावदसौ⁽³⁾ दिक्कामत्वमिनुप्राप्तः गण्डीदेशकालो जातः पथ्यदनं च नास्ति । तथा
 भगवान्सश्रावकसङ्ग उपनिवेशितः । ततः पात्रं वामे पाणौ प्रतिष्ठाप्योवाच प्रव्याकृत-
 10 वतो । यदि पुण्यानामस्ति विपाकः पात्रमेवंविधभक्ष्यभोज्यादिना परिपूर्यतेति⁽⁴⁾ । ततो देव-

1) D adds the missing akṣara.

2) Cp. *supra*, p. 393 n. 1.

3) This passage is manifestly mutilated; MS यावदसौदिक्कामनु°. The Tibetan version has, it seems, preserved the integral form of the phrase, but it does not afford sufficient help to restore the Sanskrit text. Feer in his n. 4 on p. 267, quotes the Tibetan; *chuñ-da* must be a typographical error for *chu-dañ*. Mr. Thomas writes to me that whole expression is བཤུ་མུ་ཁྱུ་དྲུ་འུ་. Now this seems to have an ambiguous interpretation. From Sarat's *Dict.* I learn that there are two words ཁྱུ་, one meaning 'hole', the other 'root'. Therefore, the wood may be qualified as possessing either 'a hole or cavern with water' (Feer 'une forêt où il y avait une source') or = 'having roots and water'. The lost adjective, I suppose, is the name of that forest on the way from Grāvastī to Rājagṛha.

I hoped that the Chinese translation might settle the point. But this is not the case. As Prof. de Groot informs me, the Chinese translator has treated this passage very freely. He amplifies the miraculous occurrence, but about the place where it happened, he says only that it was ca wooda.

4) Ex conject.; MS परिपूर्यतेति. Cp. the paraphrase in K., f. 141b 1: पथ्या-
 न्नभोजनैः पात्रं परिपूर्येत सर्वशः.

तथा दिव्यया⁽¹⁾ सुधयां परिपूरितम्⁽²⁾ । ततः सुप्रियया⁽³⁾ अनुपरिपाटिकया सर्वस्य भिक्षुसङ्घस्य
पात्राणि पूरितानि ॥ तत्र भगवान्भिक्षूनामन्त्रयते स्म । एषा⁽⁴⁾ मया मे भिक्षवो भिक्षुणीनां
मम आविकाणां कृतपुण्यानां पडुत सुप्रिया भिक्षुणी ॥

भिक्षवः संशयज्ञाताः सर्वसंशयच्छेत्तारं बुद्धं भगवत्तं पप्रच्छुः । कानि भदत्त सुप्रियया
कर्माणि कृताऽनि⁽⁵⁾ येन आद्ये कुले ज्ञाता अभिद्वया दर्शनीया प्रासादिका अभिमता सर्वज्ञ- 5
नस्य प्रवक्ष्य चार्हत्वं साक्षात्कृतमिति ॥ भगवानाहुः । सुप्रियैव⁽⁶⁾ भिक्षवः पूर्वमन्यासु
ज्ञातिषु कर्माणि कृतान्युपचितानि लब्धसं⁽⁷⁾[68a]भाराणि परिणतप्रत्ययान्योषवत्प्रत्युप-
स्थितान्यवश्यंभावोनि । सुप्रियया कर्माणि कृतान्युपचितानि को ऽन्यः प्रत्यनुभविष्यति ।
न भिक्षवः कर्माणि कृतान्युपचितानि बाह्ये पृथिवीधातौ विपच्यन्ते नाब्धातौ न तेजो-
धातौ न वायुधातावपि⁽⁸⁾ तूपात्तेष्वेव स्कन्धधात्वायतनेषु कर्माणि कृतानि विपच्यन्ते शुभा- 10
न्यशुभानि च ।

1) B स्वधया, perhaps with the meaning of सुधया made out of original स्वधया, as is written in D. P has सुधया. Cp. K., f. 141 b 2, तत्रत्या वनदेवता । दिव्यया सुधया तूर्णे तत्पात्रं पर्यपूरयत्.

2) MS परिपूरि(D °र)तस्ततः.

3) ODP अनुपरिपाटिकया, because the aks. पा being written rather indistinctly in B, admits of being read घा.

4) MS भिक्षुणामन्त्रयते. Cp. *supra*, p. 329, 13.

5) In B the first two aksaras are so confusedly written, owing partly to subsequent correction, that they seem almost unreadable; the third is म added at the bottom of the page. P has तासामया मे, D तामया मे. I have constituted the text conformably to the fixed style used in such declarations of superiority by the Buddha. This is confirmed by K., f. 141 b 4:

तद्देवा सुप्रिया साध्वी भवत्यया सुभाविनी ।

सर्वासां कृतपुण्यानां आविकाणां ममाश्रये ॥

6) B सुप्रियेयैव, D corr.

7) B संभावाणि, DP corr.

8) B नाब्धातौ, D corr.

9) Cp. *supra*, p. 74 n. 9.

न प्रणश्यति कर्माणि कल्पकोटिशतैरपि⁽¹⁾

सामग्र्यं प्राप्य कालं च फलति खलु देहिनाम् ॥

भूतपूर्वं भित्तवो ऽतोते ऽध्वनि अस्मिन्नेव भद्रके कल्पे विंशतिवर्षसहस्रापुषि
प्रजायां काश्यपो नाम सम्यक्संबुद्धो लोका उद्पादि विद्याचरणसंपन्नः सुगतो लोकवि-
6 दनुत्तरः पुरुषदम्यसारथिः शास्ता देवमनुष्याणां बुद्धो भगवान् । स वाराणासीं नगरीमुप-
निश्चित्य⁽²⁾ विहरति ऋषिपत्ने मृगदवे ॥ अथ काश्यपः सम्यक्संबुद्धः पूर्वाङ्गे निवास्य
पात्रचीवरमादाय भिक्षुगणपरिवृतो भिक्षुसङ्घपुरस्कृतो वाराणासीं नगरीं पिण्डाय प्रा-
वित्तत् । याचदन्यनरः श्रेष्ठो सपरिजन उद्यानं गतः प्रभूतं च खादनीयं भोजनीयं नी-
तम् । याचतस्य प्रेक्ष्यदारिकायां⁽³⁾ * * * । <तया> भगवान्सम्भावकसङ्घो उत्तमार्गे दृष्टः । तस्याः⁽⁴⁾
10 प्रसादज्ञाताया बुद्धिरुत्पन्ना किं मां स्वामी हिरपि दासीकरिष्यति यन्नुक्तं भगवत्तं भो-
जयेयमिति । ततस्तया बन्धनताडनमगणायित्वा⁽⁵⁾ भक्तपेडामुद्धाय भगवान्सम्भावकसङ्घो
विचित्रैर्णादुरेण संतर्पितः । ततः श्रेष्ठिनः सकाशमुपसंक्राता ॥ यावच्छ्रेष्ठिना उक्ता
दारिके द्या सा भक्तपेडेति ॥ सा कथयति । भगवान्मे काश्यपस्सम्यक्संबुद्धः पिण्डकेन

1) Cp. *supra*, p. 74 n. 13. In BCP अपि after कर्माणि is wanting.

2) MS °निश्चित्य.

3) As Feer (p. 268, n. 1) surmises, a short sentence has here been lost, the translation of which is extant in the Tibetan: «Une jeune esclave s'y rendait avec une corbeille de riz cuit.» This is also attested by the paraphrase in *Kalpa-drumāv.* (f. 142a 5) तत्रैका दारिका दासी पेडामादाय पैष्टकी । उद्यानं प्रति गन्तुं तत्.....विनिययौ. 4) Visarga wanting in MS.

5) Ex conject.; MS किं मे स्वामी etc., a syntactic impossibility.

6) Ex conject., cp. Feer, p. 268 n. 2; B °ताडनमगणायित्वा with the interlineal addition of an aksara — it is not clear which — put above ग and य, which must have been intended to represent a ण. D °मङ्गयित्वा, P °मगियत्वा.

7) Instead of पेडा, which is distinctly written in B, P has पंन्त्रा, D either यडा or यत्रा.

8) B विचित्रैणा°, D corr.

9) B भक्तभेपेडेति, but भे seems expunged. Nevertheless, this aks. has been copied in ODP; C °भेपेडेति, P °भेपेतेति, D °भपडेति.

प्रतिपादितः । इति श्रुत्वा श्रेष्ठी परं विस्मयमापन्नः ॥ ततस्तेन दृष्टतुष्टप्रमुदितेनोक्ता ।
 गच्छ दारिके अद्याप्येण त्वमदासी भव या त्वं मम सुप्तस्य जागर्षीति ॥ सा कृतकरपुट
 गृहपतिं विज्ञापितवती । अनुजानीहि मां भगवच्छासने प्रव्रजिष्यामीति । ततो ऽस्याः
 श्रेष्ठिना पात्रघोवरं दत्तम् । सा स्वकेन पात्रघोवरेण भगवच्छासने प्रव्रजिता ॥ भगवतः
 काश्यपस्य ⁽¹⁾ प्रवचने दश वर्षसहस्राणि ⁽²⁾ वैयापृत्यं कृतं भक्तैस्तर्पणैर्यवागूपानैर्नित्यकैर्नि- ८
 मित्तिकैर्दोषमालाभिः कठिनघोवैर्दानप्रदानानि दत्त्वा प्रणिधानं कृतम् । यन्मया भगवते
 काश्यपाय कृच्छ्रेण समुदानीय दानप्रदानानि दत्तान्यनेनाहं कुशलमूलेन चित्तोत्पादेन देय-
 धर्मपरित्यागेन च भगवतः शाक्यमुनेः प्रव्रज्यार्हत्वं प्राप्नुयामिति ॥

भगवानाह । किं मन्यध्वे भिक्षवो यासौ प्रेष्यदारिका इयमसौ सुप्रिया । यदनया
 भगवान्काश्यपः पिण्डकेन प्रतिपादितस्तेन घ्राद्ये कुले जाता अभिद्वया दर्शनीया प्रासादिका 10
 अभिमता सर्वजनस्य । यत्प्रणिधानं कृतं तेनेदानीमर्हत्वं साक्षात्कृतम् । इति हि भिक्षव एका-
 त्तकृष्णानां कर्मणामेकात्तकृष्णो विपाक एकात्तशुक्लानामेकात्तशुक्लो व्यतिमिश्राणां व्य-
 त्तिमिश्रस्तस्मात्तर्हि भिक्षव एकात्तकृष्णानि कर्माण्यपास्य व्यतिमिश्राणि चैकात्तशु-
 क्लेष्वेव कर्मस्वाभोगः करणीय इत्येवं वो भिक्षवः शिक्षितव्यम् ॥

इमवोचद्भगवानात्तमनसस्ते भिक्षवो भगवतो भाषितमभ्यनन्दन् ॥

15

1) Ex conject., cp. Index; MS प्रवचनैर्दश.

2) Ex conject.; MS वैयाप्रत्यं (D वेणयाप्रत्यः). By changing प्र into पृ we get वैयापृत्य, which form represents the original status of the word, because वैयापृत्य, as it is usually written (see f. i. *supra*, p. 397, 8), is a bad sanskritization of pāli or prākṛit *veyyāṭṭacca*, which is the product of skt. *vaiyāṭṭya*, the abstract noun of the partic. *vyāṭṭa*.

3) Ex conject.; BC °पनिर्नत्यक°, D °पनिर्नात्यक°, P यानिर्नत्य°.

4) D inserts after यासौ the usual formula तेन कालेन तेन समयेन, which is not found in its archetype B.

शुक्तेति ७३ ।

बुद्धो भगवान्सत्कृतो गुरुकृतो मानितः पूजितो राजभी राजमात्रैर्धनिभिः पौरैः
 श्रेष्ठिभिः सार्धवाहैर्देवैर्नागैर्यक्षैरसुरैर्गरुडैः किन्नैर्महोरगैरिति देवनागपक्षासुरगरुड-
 किन्नरमहोरगाभ्यर्चितो बुद्धो भगवान् ज्ञातो महापुण्यो लाभो चोवरपिण्डपातशयना-
 ५ सनग्लानप्रत्ययभैषज्यपरिष्काराणां सश्चावकसङ्गः कपिलवस्तुनि विक्रति न्यग्रोधारामे ।
 शाक्येषु रोहिणो नाम शाक्यः प्रतिवसति आद्यो महाधनो महाभोगो विस्तीर्णविशा-
 लपरिमहो वैश्रवणधनसमुदितो वैश्रवणधनप्रतिस्पर्धी । तेन सदृशात्कुलात्कलत्रमानी-
 तम् । स तथा सार्धं क्रीडति रमते परिचा[68b]रयति । तस्य क्रीडतो रममाणस्य परिचा-
 रयतो न पुत्रो न डुहिता । स करे कपोलं दत्त्वा चित्तापरो व्यवस्थितः । अनेकधनसमुदितं
 10 मे गृहं न मे पुत्रो न डुहिता । ममात्ययात्सर्वस्वापतेयमपुत्रकमिति कृत्वा राजविधेयं
 भविष्यतीति । स अमणब्राह्मणनैमित्तिकमुहृत्संबन्धबान्धवैरुच्यते देवताराधनं कुरु-
 ष्वेति ॥ सो ऽपुत्रः पुत्राभिनन्दी शिववरुणकुबेरवासवादीनन्यांश्च देवताविशेषानाया-
 चते । तद्यथा आरामदेवता वनदेवताश्चरदेवताः शृङ्गाटकदेवता बलिप्रतिग्रहिका
 देवताः सकृदाः सकृदार्मिका नित्यानुबद्धा अपि देवता^(१) आयाचते स्म । अस्ति चैष लोके
 15 प्रवादो यदायाचनहेतोः पुत्रा जायन्ते डुहितरथेति । तच्च नैवम् । यद्येवमभविष्यदेकैकस्य
 पुत्रसकृन्मभविष्यत्तद्यथा राज्ञश्चक्रवर्तिनः । अपि तु त्रयाणां स्थानानां संमुखोभावात्पुत्रा
 जायन्ते डुहितरथ । कतमेषां त्रयाणाम् । मातापितरौ रक्तौ भवतः संनिपतितौ माता

1) MS °यमापुत्रमिति. Cp. *supra*, p. 18, 10. 195, 8. 276, 1.

2) MS °वतायाचते with *samāhir āraṣaḥ*.

3) MS has between यद्येवम and भवि° a superfluous akṣara भि.

कल्या भवति ऋतुमती गन्धर्वश्च प्रत्युपस्थितो भवत्येतेषां त्रयाणां स्थानानां संमुखीभा-
वात्पुत्रा ज्ञापते डुक्तिरश्च ॥

स चैवमायाचनपरिस्थितिं अन्यतमा च दारिका अन्यतमस्माद्देवनिंकायाञ्चुत्वा
तस्य⁽¹⁾ प्रजापत्याः कुक्षिमवक्रान्ता । तथा स्वामिने निवेदितम्⁽²⁾ । ततः स्वामिनोच्यते ।
भद्रे यदि पुत्रं जनिष्यसीत्येवं कुशलमथ डुक्तिरं तथैव सक्तृ त्वां निष्काशयामीति ॥ या- 5
वदसावष्टानां वा नवानां वा मासानामत्ययात्प्रसूता । दारिका ज्ञाता अभिद्वपा दर्शनीया
प्रासादिका अतिक्रान्ता मानुषं वर्णमसंप्राप्ता⁽⁴⁾ च दिव्यं वर्णं शुक्लैर्वस्त्रैः प्रावृता अनुप-
ल्लिप्तैस्त्व⁽⁵⁾ गर्भमलेन ॥ यावद्रोक्षिणेन श्रुतं प्रजापती ते प्रसूता दारिका ज्ञातेति । स
कुपितः प्रविष्टः । ततो ऽस्य प्रजापत्या दिव्यवस्त्रप्रावृता दारिकोपनीता । ततो रोक्षिणः
शाक्यो दारिकां दृष्ट्वा परं विस्मयमापन्नः ॥ तस्या ज्ञातौ ज्ञातिमक्तं कृत्वा नामधेयं व्यव- 10
स्थाप्यते किं भवतु दारिकाया नामेति । ज्ञातय ऊचुः । यस्मादिदं शुक्लवस्त्र⁽⁶⁾परिवृता
ज्ञाता तस्माद्भवतु दारिकायाः⁽⁷⁾ शुक्तेति नामेति ॥ शुक्ला दारिका अष्टाभ्यो धात्रीभ्यो दत्ता
द्वाभ्यामसंधात्रीभ्यां⁽⁸⁾ द्वाभ्यां क्षीरधात्रीभ्यां द्वाभ्यां मलधात्रीभ्यां द्वाभ्यां क्रीडनिकाभ्यां

1) Ex conject.; MS तस्याः (DP तस्याः). Cp. *supra*, p. 196, 6 and 188, 2. *Tasya prajāpātī* = 'his wife', cp. *infra* l. 9 and often in the Pāli texts. The same fault as here is to be corrected Divy. 2, 2. 98, 21.

2) MS with dittography तथा स्वामिने निवेदितः स्वामिनेवं विदितं ततः°.

3) MS निष्काशयामीति.

4) MS °संप्राप्तं.

5) Ex conject.; B अनुल्लिप्तिगर्भ°, D अनुपल्लिप्तगर्भ°, P अनुपल्लिप्तेगर्भ°. That it is the child and not the clothes that is stated to have been free of dirt (cp. Feer's n. 3 on p. 271) must be inferred from the corresponding words of R. (f 72a 1) शुक्लवस्त्रपरीतांगां (sic) गर्भमालाविल्लिप्तितां (sic), perhaps to read गर्भमला-विल्लिप्तिकां.

6) One would rather expect प्रावृता. Yet cp. R. शुक्लवस्त्रपरीतांगा.

7) Visarga wanting in MS.

8) MS °भ्यामत्स°.

घात्रीभ्याम् । साष्टाभिर्घात्रीभिरुन्नीयते⁽¹⁾ वर्धते क्षीरेण दद्या नवनतीनेन सर्पिषा सर्पिम-
एडेनान्यैशोतसोतसैरुपकरणाविशेषैराशु वर्धते ऋदस्थमिव पङ्कजम् । यथा यथा च शुक्ता
दारिका वर्धते तथा तथा तान्यपि वस्त्राणि वर्धन्ते न च मलिनीभवन्ति न चास्याः कायो
मलेनाभिभूयते ॥

- 5 यदा शुक्ता दारिका क्रमेण मद्धती संवृता तदास्या वद्धो याचनका आगच्छन्ति
राजपुत्रा⁽²⁾मात्यपुत्राश्च । ततस्तैरुपद्रूयमाणः पिता चास्याः करे कपोलं दत्त्वा चित्तापरो
व्यवस्थितः ।⁽³⁾यद्येकस्मै दास्यामि अन्ये मे अमित्रा भविष्यन्तीति ॥ यावदसौ दारिका
पितरं चित्तापरमवेद्योवाच । तात किमसि चित्तापर इति । तेन सो⁽⁴⁾र्थो विस्तरेण समा-
ख्यातः ॥ दारिका कथयति । तात न ते शोकः कर्तव्यो नाहं कामेनार्थिनी भगवच्छासने
10 प्रव्रजिष्यामि अनुज्ञानीहि मां तातेति ॥ यावदसौ मातापितरावनुज्ञाप्य भगवच्छासने
प्रव्रजिता । येनैव वत्सेण प्रावृता जाता तत एव परिपूर्णं पञ्चचीवरं संपन्नम् ॥ तया⁽⁵⁾ युज्य-
मानया घटमानया व्यापच्छमानयेदमेव पञ्चगण्डकं संसारचक्रं चलाचलं विदित्वा सर्वसं-
स्कारगतीः शतनपतनविकर्णाविध्वंसनधर्मतया पराकृत्य सर्वक्लेशप्रहणादर्हत्वं सा-
क्षात्कृतम् । अर्हन्ती संवृता त्रैधातुकवीतरागा समलोष्टकाञ्चना आकाशपाणितलसमचित्ता
15 वासीचन्दनकल्पा विद्याविदारिताण्डकोशा विद्याभिज्ञाप्रतिसंवित्प्राप्ता भवलाभलोभ-
सत्कारपराङ्मुखी⁽⁶⁾ सेन्द्रोपेन्द्राणां देवानां पूज्या मान्याभिवाद्या च संवृता ।

भिन्नवः सं[69a]शयज्ञाताः सर्वसंशयच्छेतारं बुद्धं भगवत्तं पप्रच्छुः । कानि भद्रे
शुक्ताया कर्माणि कृतानि येनाद्ये कुले जाताभिरूपा दर्शनीया प्रासादिका शुक्तावस्त्रप्रा-

1) MS वर्द्धते.

2) The irregular sandhi according to MS.

3) MS यद्यै°. Cp. *supra*, p. 390, 8.

4) MS सार्थो.

5) MS पूज्य°.

6) Cp. *supra*, p. 393 n. 1.

वृता प्रज्ञाय चार्कवं साक्षात्कृतमिति ॥ भगवानाह । शुक्लैव भिन्नवः पूर्वमन्यासु ज्ञातिषु
 कर्माणि कृतान्युपचितानि लब्धसंभाराणि परिणतप्रत्ययान्योद्यत्प्रत्युपस्थितान्यवश्यं-
 भावीनि । शुक्लया कर्माणि कृतान्युपचितानि को अन्यः प्रत्यनुभविष्यति । न भिन्नवः
 कर्माणि कृतान्युपचितानि बाह्ये पृथिवीधातौ विपच्यन्ते नाब्धातौ⁽¹⁾ न तेजोधातौ न वापु-
 धातावपि⁽²⁾ तूपात्तेष्वेव स्कन्धधात्वायतनेषु कर्माणि कृतानि विपच्यन्ते शुभान्यशुभानि च । ६

न प्रणश्यति कर्माणि कल्पकोटिशतैरपि⁽³⁾

सामग्रीं प्राप्य कालं च फलन्ति खलु देहिनाम् ॥

भूतपूर्वं भिन्नवो ऽतोते ऽध्वनि अस्मिन्नेव भद्रके कल्पे विंशतिवर्षसकृन्नापुषि
 प्रज्ञायां काश्यपो नाम सम्यक्संबुद्धो लोक उदपादि विद्याचरणसंपन्नः सुगतो लोक-
 विदनुत्तरः पुरुषदम्यसारथिः शास्ता देवमनुष्याणां⁽⁴⁾ बुद्धो भगवान् । स वाराणसीं नगरी- 10
 मुपनिश्चित्य⁽⁵⁾ विक्रति ऋषिपतने⁽⁶⁾ मृगदवे ॥ यावदन्यतरा श्रेष्ठिभार्या आह्वा भद्रा⁽⁷⁾
 कल्याणाशया केनचिदेव⁽⁸⁾ करणीयेन ऋषिपतने⁽⁶⁾ गता ॥ अथासौ ददर्श बुद्धं भगवत्तं
 द्वात्रिंशता महापुरुषलक्षणैः समलङ्कृतमशीत्या चानुव्यञ्जनैर्विराजितगात्रं⁽⁹⁾ व्यामप्रभाल-
 ङ्कृतं सूर्यसकृन्नातिरेकप्रभं जङ्गममिव रत्नपर्वतं समत्ततो भद्रकं सकृदर्शनाच्च भगवतः
 पादाभिवन्दनं कृत्वा पुरस्तान्निषण्णा धर्मश्रवणाय । ततो ऽस्या भगवता काश्यपेन धर्मे 15

1) B नाब्धातौ, DP corr.

2) Cp. *supra*, p. 74 n. 9.

3) Cp. *supra*, p. 74 n. 13. BCP कर्माणि कल्पशतैरपि.

4) B °व्याणा, D corr.

5) MS °निश्चित्य.

6) In B °पत° corrected out of वट. Cp. *supra*, p. 250 n. 6.

7) MS भद्रकल्या°.

8) Ex conject.; MS केनचिदेव. Cp. *supra*, p. 244, 12.

9) B व्योम° (likewise R., f. 79 a 6), P corr.

देशितः । तथा लब्धप्रसाद्या भगवत्तं सश्रावकसङ्घमत्तर्गृहि भोजयित्वा भिक्षुसङ्घाय कठिन-
चीवरमनुप्रदत्तं क्रमेण च मातापितरावनुज्ञाप्य भगवच्छासने प्रव्रजिता ॥

किं मन्यध्वे भिक्षवो यासौ श्रेष्ठिभार्या एषैवासौ शुक्ता भिक्षुणी । यदनया भिक्षुस-
ङ्घाय कठिनचीवरमनुप्रदत्तं तेन शुक्तावस्त्रप्रावृता जाता । यद्वह्मचर्यवासः परिपालितस्ते-
5 नेह ब्रह्मन्यर्हत्वं साक्षात्कृतम् । इति हि भिक्षव एकात्तकृष्णानां कर्मणामेकात्तकृष्णो वि-
पाक एकात्तशुक्लानामेकात्तशुक्लो व्यतिमिश्राणां व्यतिमिश्रस्तस्मात्तर्हि भिक्षव एका-
त्तकृष्णानि कर्माण्यपास्य व्यतिमिश्राणि चैकात्तशुक्लेष्वेव कर्मस्वाभोगः करणीय इत्येवं
वो भिक्षवः शिक्षितव्यम् ॥

इदमवोचद्भगवानात्तमनसस्ते भिक्षवो भगवतो भाषितमभ्यनन्दन् ॥

1) B एकानकृ°, P corr.

सोमेति ७४ ।

बुद्धो भगवान्सत्कृतो गुरुकृतो मानितः पूजितो राज्ञभी राजमात्रैर्धनिभिः पौरैः श्रे-
ष्ठिभिः सार्धवाकैर्देवैर्नगरैर्यक्षैरसुरैर्गरुडैः किन्नरैर्महोरगैरिति देवनागयक्षासुरगरुडकि-
न्नरमहोरगाभ्यर्चितो बुद्धो भगवान् ज्ञातो महापुण्यो लाभो चीवरपिण्डपातशयनासनगु-
नप्रत्ययभैषज्यपरिष्काराणां सञ्चावकसङ्गः आवस्त्यां विकृति जेतवने ऽनाथपिण्डद- ५
स्यारामे । आवस्त्यामन्यतमो ब्राह्मण आद्यो महाधनो महाभोगो विस्तीर्णविशालप-
रिमहो वैश्रवणधनसमुदितो वैश्रवणधनप्रतिस्पर्धी त्रयाणां वेदानां पारगः सन्निघण्टकैट-
भानां सान्तरप्रभेदानामितिकामपञ्चमानां पदशो व्याकरणाः । स पञ्च माणवकशतानि ब्रा-
ह्मणकान्मन्त्रान्पाठयति⁽⁴⁾ ॥ तेन पुत्रहेतोः सदृशात्कुलात्कलत्रमानीतम् । स तथा सार्धं
क्रीडति रमते परिचारयति । तस्य क्रीडतो रममाणस्य परिचारयतः पत्नी आपन्नसत्त्वा 10
संवृता । साष्टानां वा नवानां वा मासानामत्ययात्प्रसूता । दारिका जाताभिद्वया दर्शनीया
प्रासादिका सर्वाङ्गप्रत्यङ्गोपेता ॥ तस्या ज्ञातौ ज्ञातिमहं कृत्वा नामधेयं व्यवस्थाप्यते
किं भवतु दारिकाया नामेति । ज्ञातय ऊचुः । प्रायशो ऽस्माकं पुत्रपौत्रिकया सोमनामानि

1) B सन्निघण्टकैः, P सन्निघः, D सन्निघतकैः.

2) If the reading is right, व्याकरणा must signify «expounder». In the parallel place Divyāv. 619, 24 (where we have to read *padāgo* as here) वैयाकरणाः occurs, the better reading, it seems.

3) MS मानवः.

4) B पाठयति, D corr.

5) New word, which means apparently 'in the line of descendants' = from generation to generation.

क्रियते भवतु दारिकायाः सोमेति⁽¹⁾ नाम । सोमा दारिका उन्नीयते वर्धयते⁽²⁾ क्षीरेण दध्ना नव-
नीतेन सर्पिषा सर्पिमण्डेनान्यैश्चोत्तमोत्तमैरूपकरणविशेषैराशु व[69b]र्धते क्रुदस्थमिव
पङ्कजम् ॥

यदा क्रमेण मरुतो संवृता सा पण्डिता व्यक्ता मेधाविनी पटुप्रचारा स्मृतिमती
5 श्रुतिधरा च । पावदस्याः पिता माणवकान्मन्त्रान्पाठयति सा श्रुतमात्रेणोद्बुद्धाति श्रुता
च तेषां शास्त्राणां पूर्वापरेण व्याख्यानं करोति ॥ ततो ऽस्या यशसा सर्वा आवस्ती
स्फुटा संवृता तीर्थयात्राया अकृन्धन्नि दर्शनायोपसंक्रामति तथा च सः विनिश्चयं
कुर्वति ॥ यदा भगवाननुत्तरां सम्यक्संबोधिमभिसंबुद्धः तदा आवस्तीमागतः । प्रायेण ये
पण्डिताः पण्डितसंख्याताः ते भगवतो दर्शनायोपसंक्रामन्ति ॥ ततस्सा⁽³⁾ तान्⁽⁴⁾ न पश्यन्ती
10 अन्तर्जनमामन्त्रयते । को ऽत्र भवतो हेतुर्येनैतर्हि⁽⁵⁾ शास्त्रविदो नोपसंक्रामन्तीति ॥ ते कथ-
यन्ति । भगवान्सर्वज्ञः शाक्यमुनिर्नामेह संप्राप्ते⁽⁶⁾ सर्वे तत्प्रवणाः⁽⁷⁾ संवृता इति । ततो बुद्ध
इत्यश्रुतपूर्वं घोषं⁽⁸⁾ श्रुत्वास्याः सर्वरोमकूपाकृष्टाः⁽⁹⁾ ॥ तत्र सोमा दारिका बुद्धशब्दश्रवणाद्-

1) This name *Somā* is suggestive of a Prākṛit or Pāli prototype of our tale, where the girl gets the name of *Somā* = skt. *Saumyā*. According to the *Ratnā-
vad.* (f. 181a 6), she was named *Somā* because of her being सौम्या पूर्णसोमसमानना.

2) Ex conject.; MS वर्द्धते.

3) B ततस्या, out of which the copyist of D made ततस्तस्या, that of C तत-
स्तस्मा and that of P ततस्ता, which different results of B's correction agree in
this that all of them are void of meaning here. I believe ततस्सा (the interlinear
correction) is right and I have inserted तान्.

4) Ex conject.; MS पश्यति.

5) B अन्तर्जनमा°, D corr.

6) Ex conject.; B हेतुर्येनैतर्हि, P हेतुर्येनतर्हि, D हेतुर्येनैव एतर्हि.

7) Ex conject.; BCP संप्राप्ते, D संप्रोप्ते.

8) Visarga wanting in MS.

9) The hiatus is here not observed (cp. *supra*, p. 20 n. 6). One would
expect *°kūpā āhr̥ṣṭāḥ*. Cp. *supra*, p. 389, s. 346, 13, where *°kūpa* is a neuter.

(1) गवत्सकाशमुपसंक्राता । अथासौ ददर्श बुद्धं भगवत्तं द्वात्रिंशता मक्षापुरुषलक्षणेः समल-
ङ्कृतमशीत्या चानुव्यञ्जनैर्विराजितगात्रं व्यामप्रभालङ्कृतं सूर्यसकृन्नातिरेकप्रभं ङङ्गम-
मिव रत्नपर्वतं समस्ततो भद्रकं सकृदर्शनाच्च भगवत्पादाभिवन्दनं कृत्वा पुरस्तान्निषष्ठा
धर्मप्रवणाय । अथ भगवान्सोमाया दारिकाया आशयानुशयं धातुं प्रकृतिं च ज्ञात्वा तादृशीं
चतुरार्यसत्यसंप्रतिवेधिकां⁽²⁾ धर्मदेशनां⁽³⁾ कृतवान्यां श्रुत्वा सोमया⁽⁴⁾ विंशतिशिखरसमुद्रतं ५
सत्कायदृष्टिशैलं ज्ञानवज्रेण भिन्ना मोतापत्तिफलं साक्षात्कृतम् । सा दृष्टसत्या मक्षाप्रजा-
पत्याः सकाशे प्रव्रजिता ॥ तथा युज्यमानया घटमानया व्यापच्छ्रमानया इदमेव पञ्चगण्डकं
संसारचक्रं चलाचलं विदित्वा सर्वसंस्कारगतीः शतनपतनविकरणाविध्वंसनधर्मतया
पराकृत्य सर्वल्लेशप्रकाणादर्कं साक्षात्कृतम् । अर्कस्ती संवृत्ता त्रैधातुकवीतरागा सम-
लोष्टकाञ्चनाकाशपाणितलसमचिता वासीचन्दनकल्पा विद्याविदारिताण्डकोशा विद्या- 10
भिज्ञाप्रतिसंविन्प्राप्ता भवलाभलोभसत्कारपराङ्मुखा सेन्द्रोपेन्द्राणां देवानां पूज्या मान्या-
भिवाद्या च संवृत्ता ॥ यद्य भगवता भिन्नुभ्य आज्ञा दत्ता यूयमेव भिन्नवो ऽन्वर्धमासं प्राप्ति-
मोक्षसूत्रोद्देशमुद्दिशतेति तदा मक्षाप्रजापत्या उद्दिशतु भगवान्प्रातिमोक्षमुद्दिशतु सुगतः
प्रातिमोक्षमिति⁽⁶⁾ ॥ भगवानाह । न हि भिन्नुपयस्तथागता अर्कतः सम्यक्संबुद्धाः पदशो
धर्ममुद्दिशन्ति । यदि युष्माकं काचिदुच्छ्रुते⁽⁷⁾ सकृदुक्तं धारयितुमेवमर्कमुद्दिशेयमिति ॥ 15

1) B °गवत्सका°, D corr

2) P adds the missing aksara.

3) B °शना, D corr.

4) Ex conject.; MS सोमा

5) B सत्काय°, D corr.

6) It is strange that the verb of the main sentence is wanting. Perhaps उक्तम् or some similar word has dropped.

7) Note the prākṛitic form *ucchahate* = *utsahate*. Cp. *ucchāha* apud Pischel, *Gramm. der Prākṛit-Sprachen*, p. 225, 2, and pāli *ucchaṅgo*.

8) B with dittography एवमर्कमुद्दि°, D corr. Or was the genuine wording अर्कं स्वयमुद्दि°?

तेन खलु समयेन सा भिक्षुणी तस्यामेव पर्यदि संनिषष्ठा संनिपतिता । अथ सा भिक्षुणी
उत्थायासनाद्येन भगवांस्तेनाञ्जलिं प्रणमय्य⁽¹⁾ भगवत्तमेतद्वोचत् । उद्दिशतु भगवान्प्रा-
तिमोक्षमुद्दिशतु सुगतः प्रातिमोक्षमर्हं सकृडुक्तं धारयिष्ये ॥ ततो भगवता विस्तरेणो-
द्दिष्टः सोमया सकृडुक्तो⁽²⁾ धारितः ॥ तत्र भगवान्भिक्षूनामलपते स्म । एषाया मे भिक्षवो
5 भिक्षुणीनां मम आविकाणां बद्धश्रुतानां श्रुतधरीणां यदुत सोमा भिक्षुणी ॥

भिक्षवः संशयज्ञातास्सर्वसंशयच्छेत्तारं बुद्धं भगवत्तं पप्रच्छुः । कानि भदत्त सोमया
भिक्षुण्या कर्माणि कृतान्युपचितानि येनाद्ये कुले ज्ञाताभिद्वया दर्शनीया प्राप्तादिका श्रुति-
धरा च संवृत्तेति ॥ भगवानाह । सोमयैव भिक्षवः पूर्वमन्यासु ज्ञातिषु कर्माणि कृतान्युप-
चितानि लब्धसंभाराणि परिणतप्रत्ययान्योद्यवत्प्रत्युपस्थितान्यवश्यंभावीनि । सोमया
10 कर्माणि कृतान्युपचितानि को ऽन्यः प्रत्यनुभविष्यति । न भिक्षवः कर्माणि कृतान्युप-
चितानि बाह्ये पृथिवीधातौ विपच्यते⁽³⁾ नाब्धातौ न तेजोधातौ न वायुधातावपि तूपा-
त्तेष्वेव स्कन्धधात्वायतनेषु कर्माणि कृतानि विपच्यते शुभान्यशुभानि च ।

न प्रणश्यन्ति कर्माणि कल्पकोटिशतैरपि ।

सामग्रीं प्राप्य कालं च फलन्ति खलु देहिनाम् ॥

15 भूतपूर्वं भिक्षवो ऽतीति [70a] ऽध्वन्यस्मिन्नेव भद्रके कल्पे विंशतिवर्षसकृन्नायुषि
प्रजायां काश्यपो नाम सम्यक्संबुद्धो लोक उदपादि विद्याचरणसंपन्नः सुगतो लोकविद-
नुत्तरः पुरुषदम्यसारथिः शास्ता देवमनुष्याणां बुद्धो भगवान् । स वाराणसीं नगरीमुप-
निश्चित्य⁽⁵⁾ विहरति ऋषिपतने⁽⁶⁾ मृगदावे ॥ यावदन्यतरा ब्राह्मणदारिका भगवतः काश्य-

1) Cp. *supra*, II, p. 3 n. 6.

2) MS वारितः (D चा°).

3) B नाब्धाद्यौ, DP corr.

4) Cp. *supra*, p. 74 n. 9.

5) MS ऽनिसृत्य.

6) In B 'पत' has been corrected out of 'वद'. Cp. *supra*, p. 250 n. 6;

पस्य शासने प्रव्रजिता । तया तत्रोद्दिष्टं पठितं स्कन्धकौशलं प्रतीत्यसमुत्पादकौशलं
 स्थानास्थानकौशलं च कृतं न तु ⁽¹⁾शक्तितं नैष्ठिकं ज्ञानमुत्पादयितुं यस्याशोपाध्यायिकायाः
 सकाशे प्रव्रजितासीत्सा भगवता काश्यपेन ⁽²⁾श्रुतधरीणामया निर्दिष्टा । ततः सोमया
 भिक्षुपया मरणकाले प्रणिधानं कृतम् । यथा मे उपाध्यायिका ⁽³⁾श्रुतधरीणामया निर्दिष्टा
 एवमकृमप्यनागते ऽध्वनि यो ऽसौ भगवता काश्यपेनोत्तरो नाम माणवो ⁽⁴⁾व्याकृतो भवि- 5
 ष्यसि त्वं मानववर्षशतायुषि प्रजायां शाक्यमुनिर्नाम तथागतो ऽर्हन्सम्यक्संबुद्ध इति
 तस्य शासने प्रव्रजिता भगवता शाक्यमुनिना श्रुतिधरीणामया निर्दिष्टेयं ⁽⁵⁾॥

भगवानाह । किं मन्यध्वे भिक्षवो यासौ ब्राह्मणदारिका आसीदियं सा सोमा भि-
 क्षुणी । यदनया प्रणिधानं कृतं तेन श्रुतिधरीणामया निर्दिष्टा । यदनया तस्योद्दिष्टं
 पठितं स्वाध्यायितं तेनेदानीमर्हत्त्वं साक्षात्कृतम् । इति हि भिक्षव एकात्तकृष्णानां 10
 कर्मणामेकात्तकृष्णो विपाक एकात्तशुक्लानामेकात्तशुक्लो व्यतिमिश्राणां व्यतिमिश्रस्त-
 स्मात्तर्हि भिक्षव एकात्तकृष्णानि कर्माण्यपास्य व्यतिमिश्राणि चैकात्तशुक्लेष्वेव कर्म-
 स्वाभोगः कर्णाय इत्येवं वो भिक्षवः शिक्षितव्यम् ॥

इदमवोचद्भगवानात्तमनसस्ते भिक्षवो भगवतो भाषितमभ्यनन्दन् ॥

1) Ex conject.; MS शक्तितं (P शक्तितं).

2) MS श्रुतधारी°, but *infra*, l. 7 and 9 श्रुतिधरी°. In the corresponding places R has श्रुतधराणां (e. g. f. 189b 6. 190a 4).

3) Cp. *supra*, p. 289, 7; MS मानवो.

4) MS व्याकृते.

5) Ex conject.; MS निर्दिष्टेयं (D निर्दिष्टाय).

कुवलयेति ७५ ।

बुद्धो भगवान्सत्कृतो गुरुकृतो मानितः पूजितो राजभो राजमात्रैर्धनिभिः⁽¹⁾ पौरैः
 श्रेष्ठिभिः सार्धवर्द्धैर्देवैर्नगरैरसुरैर्गरुडैः किन्नरैर्महोरगैरिति देवनागपक्षासुरगरुडकि-
 न्नरमहोरगाभ्यर्चितो बुद्धो भगवान् ज्ञातो मन्त्रापुण्यो लाभो चीवरपिण्डपातशयनासनगा-
 5 नप्रत्युपभैषज्यपरिष्काराणां सञ्चावकसङ्को राजगृहमुपनिश्चित्य⁽²⁾ विहरति वेणुवने कल-
 न्दकनिवापे । तेन खलु समये⁽³⁾ राजगृहे नगरे गिरिवल्गुसमागमो नाम पर्व⁽⁴⁾ प्रत्युपस्थि-
 तम् । तत्र सर्वेभ्यः षड्भ्यो महानगरेभ्यो जनकायस्संनिपतति ॥ यावदक्षिणापश्चात्तदाचार्य
 आगतः । तस्य इक्षिता कुवलया नामाभिदूपा दर्शनीया प्रासादिका सर्वाङ्गप्रत्यङ्गोपेता ।
 सा दूषयौवनारोग्यमदमता । यदा रङ्गमध्यमेवतरति तदा सर्वप्रेक्षकैः सोत्कण्ठैर्हृदीक्ष्यते
 10 ये चाप्रतिसंख्यानबद्धलास्तेषां मनांस्याकर्षति ॥ तत्र यदा पर्व प्रत्युपस्थितं भवति तदा
 पूर्णप्रभृतयः⁽⁸⁾ सप्तपर्वत्का⁽⁹⁾ उपसंक्रामन्ति ॥ ततः कुवलया दारिका जनकायमुवाच । अस्ति

1) B °मात्रैर्धनि°, D corr.

2) MS °निश्चित्य.

3) D adds the wanting aksara.

4) B पर्वत or पर्वतं, CDP पर्वत. The interlinear correction पर्व having been added in B in a wrong place, the copyists of that MS neglected or misunderstood it, vide the following note. Cp. *supra*, p. 121, 10.

5) Ex conject.; B सर्वेभ्यः षड्भ्यो महानगरेभ्यो, the sign above ष denotes cancellation. In C this is copied as follows सर्वेभ्यः षषड्भ्यो महानगरेभ्यो; D सर्वेभ्यः षषड्भ्यो महानगरेभ्यो; P सर्वेभ्यः + a gap of two aksaras + षषड्भ्यो महानगरेभ्यो.

6) MS यौवणा°.

7) Ex conject.; MS °मध्यामवतरति.

8) प्रभृतयः, D corr.

9) Ex conject.; MS पर्वत्का (D पर्वत्का). The Tibetan translator passes over this word.

भवतो राजगृहे नगरे कश्चिन्मनुष्यभूतो यो मे द्रुपेण समो विशिष्टतरो वेति ॥ जनकाये-
नोक्ता⁽¹⁾ । अस्ति अमणो गौतमः सपरिवार इति ॥ कुवलयोवाच । किमसौ मनुष्यभूतो ऽथ
देव इति ॥ मनुष्यभूतः स तु सर्वज्ञ इति ॥

ततस्तद्वचनमुपश्रुत्य कुवलया सर्वालङ्कारभूषिता भगवत्सकाशमुपसंक्राता । उप-
संक्रम्य भगवतः पुरस्तात्स्थित्वा नृत्यति गायति वादयते स्त्रोलिङ्गानि स्त्रीचिह्नानि ६
स्त्रीनिमित्तानि चोपदर्शयति । ये सरागा भित्तवस्ते तथा संधामिताः⁽²⁾ ॥ ततो⁽³⁾ भगवा-
नरागबद्धलानां भित्तूणां विनयनार्थं⁽⁴⁾ कुवलायायाश्च द्रुपयौवनमदापनयनार्थं तद्रूपानृद्धभि-
संस्कारानभिसंस्कृतवान्येन कुवलया शीर्षा वृद्धा पलितशिरस्का खण्डिता कुब्जगोपा-
नसौवक्रा⁽⁵⁾ निर्मिता । तत्कालसमनन्तरमेव⁽⁶⁾ कुवलायाया आत्मानं बीभत्समभिवीक्ष्य यो ऽसौ
द्रुपयौवनमदः⁽⁷⁾ स प्रतिविगतः रागबद्धलाश्च भित्तवः संविद्याः ॥ ततः कुवलया अपगतमदा 10
भगवतः पादौ शिरसा वन्दित्वा भगवन्तं विज्ञापितवती । साधु [70b] मे भगवांस्तथा धर्मं

1) MS °येनोक्ताः.

2) Ex conject.; BCP संत्रामिता, in D it is written संत्रासिता, the same cor-
rection is proposed by Feer (p. 281, n. 2); yet not *samtrāsayaṭi* but some verb
significative of perplexity and disturbance being wanted, I think the author of
our text wrote *sambhrāmitāḥ*, the proper verb in the case. The Tibetan translation
ཅེ་ཕུ་གཏོག་མེད་པ་ལྟ་བུ་ལྟེ་ is calculated to confirm the proposed emendation.

3) Ex conject.; MS भगवता रा°.

4) B विनेयना°, D corr.

5) Ex conject., MS °गोपानसवक्रा. This epithet is of regular occurrence in
Buddhistic texts, when describing a decrepit old man or woman. Cp. *Lalitavi-*
stara (ed. Lefm.) 188, पलितकेशः कुब्जो गोपानसीवक्रो विभगः etc., likewise *Kāraṇ-*
ḍavyūha (ed. Calc. 1878), p. 48 शीर्षो वृद्धो मरुल्लवः कुब्जो गोपानसीवक्रो विभागो (so
to read) etc ; Mhv. II, 150, 19; *Dhammapada* 815.

6) BCP कुवलायाया, D कुवलया.

7) MS संप्रतिविगतः. Cp. *supra*, I, 163, 18.

देशयतु ⁽¹⁾ यथाकृमस्मात्पूतिकडेवरादल्पकृच्छ्रेणा ⁽²⁾ परिमुच्येयेति ॥ अथ भगवान्कुवलयया-
 स्तेषां चावीतरागाणां भिन्नूणामाशयानुशयं ⁽³⁾ धातुं प्रकृतिं च ज्ञात्वा तथाविधां धर्मदेशनां
 वृत्तवान्यां श्रुत्वा कैश्चिद्विंशतिशिखरसमुद्भूतं सत्कायदृष्टिशैलं ज्ञानवज्रेण भित्त्वा स्रोताप-
 त्तिफलं साक्षात्कृतं कैश्चित्सकृदागामिफलं कैश्चिदनागामिफलं कैश्चित्प्रब्रज्य सर्वक्लेश-
 5 प्रकाणादर्कत्वं साक्षात्कृतं कुवलययापि लब्धप्रसादा भगवत्सकाशे प्रब्रजिता ॥ तथा पुण्य-
 मानया घटमानया व्यायच्छ्मानया इदमेव यच्चगण्डकं संसारचक्रं चलाचलं विदित्वा सर्व-
 संस्कारगतीः ⁽⁴⁾ शतनपतनविकरणविध्वंसनधर्मतया पराकृत्य सर्वक्लेशप्रकाणादर्कत्वं सा-
 क्षात्कृतम् । अर्हन्तो संवृत्ता त्रैधातुकवीतरागा समलोष्टकाञ्चना आकाशपाणितलसम-
 चित्ता वासीचन्दनकल्पा विद्याविदारिताण्डकोशा विद्याभिज्ञाप्रतिसंबित्प्राप्ता भवला-
 10 भलोभसत्कारपराङ्मुखा सेन्द्रोपेन्द्राणां देवानां पूज्या मान्याभिवाद्या च संवृत्ता । तैरपि
 नैस्तेन संवेगेन ⁽⁵⁾ सर्वक्लेशप्रकाणादर्कत्वं साक्षात्कृतम् ॥

भित्तवः संशयज्ञाताः सर्वसंशयच्छेत्तारं बुद्धं भगवन्तं पप्रच्छुः । आश्चर्यं भदत्त यद्भग-
 वता कुवलयया नटदारिका दूषयौवनमदमत्ता जरया संवेज्य ⁽⁶⁾ यावदत्यन्तनिष्ठे निर्वाणे प्रति-
 ष्ठापिता ⁽⁷⁾ इति ॥ भगवानाह । किमत्र भित्तव आश्चर्यं यदिदानो मया विगतरागेण विग-
 15 तद्वेषेण विगतमोहेन परिमुक्तेन ज्ञातिजराव्याधिमरणशोकपरिदेवदुःखदौर्मनस्योपायासैः

1) BP यथाकृमस्मात्पू, D यथाकृमस्मान्पू°, C यथाकृमस्मात्पू°.

2) B °कृच्छ्रेणा, CDP corr.

3) MS भिन्नूणा°.

4) Anusvāra wanting in MS.

5) MS °गतिः.

6) Ex conject.; MS संवेज्येन. The Tibetan rendering མཆོད་པ་རྒྱུ་རྩེ་ལྷོ་
 confirms the correction.

7) Ex conject., cp. *infra*, p. 27, 4; BD' संभेज्य, C संतैज्य, P संभेज्ये.

8) Sic, without sandhi, MS.

9) B °ज्ञारा°, DP corr.

सर्वज्ञेन सर्वाकारज्ञेन सर्वज्ञज्ञानज्ञेयवशिष्टाग्नेन कुवलयया दारिका दूययौवनमदमता जरया
 संवेद्य⁽¹⁾ यावदत्यन्तनिष्ठे निर्वाणे प्रतिष्ठापिता । यत्तु मयातीति ऽध्वनि सरगे⁽²⁾ सद्देवेण
 समोक्तेनापरिमितेन ज्ञातिनराव्याधिमरणशोकपरिदेवदुःखदौर्मनस्योपायासैः कुवलयया दा-
 रिका संवेद्य पञ्चसु व्रतप्रदेशेषु प्रतिष्ठापिता तच्छृणुत साधु च मुष्टु च मनसि कुरुत
 भाषिष्ये ॥

5

भूतपूर्वं भिन्नत्रो ऽतीति ऽध्वनि वाराणस्यां नगर्या ब्रह्मदत्तो नाम राजा राज्यं का-
 रयति ऋद्धं च स्फीतं च क्षेमं च सुभिन्नं चाकीर्णबहुजनमनुष्यं च प्रशासकलिकलकडिम्ब-
 उमरं⁽³⁾ तस्कररोगापगतं शालीक्षुगोमहिषीसंपन्नं प्रियमिवैकपुत्रकं राज्यं कारयति । याव-
 दसौ राजा देव्या सकृ क्रोडति रमते परिचारयति । तस्य क्रीडतो रममाणस्य परिचारयतः
 कालान्तरेण देवी आपन्नसत्त्वा संवृता । साष्टानां वा नवानां वा मासानामत्ययात्प्रसूता । 10
 दारको⁽⁴⁾ ज्ञातो ऽभिन्नपो दर्शनीयः प्रासादिको गौरः कनकवर्णप्रक्छाकारशिरीः⁽⁵⁾ प्रलम्बबा-
 ऊर्विस्तीर्णललाट उच्चघोषणः⁽⁶⁾ संगतधूस्तुङ्गनासस्सर्वाङ्गप्रत्यङ्गोपेतः ॥ तस्य ज्ञातो ज्ञा-
 तिमहं कृत्वा नामधेयं व्यवस्थाप्यते किं भवतु दारकस्य नामेति । ज्ञातय ऊचुः । यस्मा-
 दस्य पिता काशिराजो⁽⁷⁾ ऽयं चाभिन्नपो दर्शनीयः प्रासादिकस्तस्माद्भवतु दारकस्य काशि-
 मुन्दर इति नाम ॥ काशिमुन्दरो दारको⁽⁸⁾ ऽष्टाभ्यो धात्रीभ्यो दत्तो द्वाभ्यामसंधात्रीभ्यां 15
 द्वाभ्यां क्षीरधात्रीभ्यां द्वाभ्यां मलधात्रीभ्यां द्वाभ्यां क्रीडनिकाभ्यां धात्रीभ्याम् । सो ऽष्टा-
 भिर्धात्रीभिरुन्नीयते⁽⁹⁾ वर्धयते क्षीरेण दद्या नवनीतेन सर्पिषा सर्पिमण्डेनान्यैश्चोत्तमोत्तमै-

1) Ex conject.; BC संभु(or) जुष्यते, DP संपुष्यते. Cp. 1. 4.

2) B तस्तर°, D corr.

3) MS ज्ञातः अभि°.

4) Ex conject., cp. *supra*, I, 121, 1. 185, 8. 197, 10; MS °शिरसा (D °शिरसि)

5) I have altered nothing, cp. *supra*, my ann. 2 on I, p. 121, घोषणः may be the result of the blending of the two readings, घोषाः and घोषः.

6) MS °रात्र अयं, and दारक अ°

7) MS द्वाभ्यामत्स°.

8) MS वर्द्धते.

रूपकरणविशेषैराशु वर्धते ब्रह्मस्थमिव पङ्कजम् ॥ यदा ⁽¹⁾ मङ्गलसंवृतस्तदा यौवराज्ये अभि-
षिक्तः ॥ सो ऽनेकदोषदुष्टमनर्थमूलं राजत्वं विदित्वा ऋषिषु प्रव्रजितः । स च क्षिप्रवत्कन्दरे
प्रतिवसति फलमूलाम्बुभक्तो ऽग्निवत्कलधारी अग्निकोत्रिकः ॥ यावदपरेण समयेन
⁽²⁾ फलानामर्थमन्यतरं पर्वतकन्दरमुनप्रवृत्तः ॥ यावत्तत्र किन्नरदारिका ऋषिकुमारं दृष्ट्वा
8 संरक्ता नृत्यति गायति वादयति स्त्रीचिह्नानि स्त्रीनिमित्तानि स्त्रीविक्रीडितान्युपदर्श-
यति ॥ यावत्काशिसुन्दरेण ऋषिणा तस्या दारिकाया धर्मदेशना ⁽³⁾ दत्ता । जीर्णासि भगिनि
प्रथमस्ते स्वरो मधुरः स्निग्धश्च पश्चिमस्ते जर्जरभूत इति ॥ ततस्तेन तस्या धर्मदे-
शना कृता यां श्रुत्वा किन्नरकन्याया यो ऽभूद्रूपमदः स प्रतिविगतः । तया प्रसादजातया
प्रणिधानं कृतम् । यस्मिन्समये ऽनुत्तरां सम्यक्संबोधिमभिसंबुध्येथास्तदा ते ऽहं आविका
10 स्यामिति ॥

भगवानाह । किं मन्यध्वे भित्तवो यो ऽसौ तेन कालेन तेन समयेन ऋषिकुमारो
बभूवाहं सः । किन्नरकन्या इयमेव कुवलयया ॥ भित्तवो बुद्धं भगवत्तं पृच्छन्ति । कानि भदत्त
कुवलयया कर्माणि कृतानि येनाभित्त्वा दर्शनोया प्रासादिका संवृत्ता कानि कर्माणि
कृतानि येनार्हत्वं साक्षात्कृतमिति ॥ भगवानाह । कुवलययैव भित्तवः पूर्वमन्यासु ज्ञातिषु

1) MS मङ्गलसंवृ°.

2) One word meaning 'in order to procure himself', e. g. आह्वयणाय or simply अर्थम् is here wanting. In fact, above the last akṣara of फलाना B has the sign it commonly uses to refer to a marginal correction or addition, but the scribe forgot, it seems, to write it down. The Tibetan has here the particle གྱེད་ expressive of purpose.

3) B धर्मदेशना, after which a marginal addition inserts two akṣaras, which I read दत्ता, as did the copyists of D and P, that have धर्मदेशनादत्ता (O धर्मदेशनात्ता). It is possible that there is here something vicious in our text, as the utterance of Kāçisundara is not sufficiently accounted for by what precedes. Yet the Tibetan is here in plain accordance with MS; སུ་མེ་དེ་ལ་ཆོས་པ་སྐད་དོ་ must be the translation of something like तस्या दारिकाया धर्मो देशितः. Cp. Feer, p. 288, 2.

कर्माणि कृतान्युपचितानि लब्धसंभाराणि परिणतप्रत्ययान्योद्यवत्प्रत्युपस्थितान्यवश्यं-
भावीनि । कुवलयेत्या कर्माणि कृतान्युपचितानि को ऽन्यः प्रत्यनुभविव्यति । न भित्तवः
कर्माणि कृतान्युपचितानि बाह्ये पृथिवीधातौ विपद्यन्ते नाब्धातौ न तेजोधातौ न वायु-
धातावपि⁽¹⁾ तूपात्तेष्वेव स्कन्धधात्वापत्तेषु कर्माणि कृतानि विपद्यन्ते शुभान्यशुभानि च ।

न प्रणश्यन्ति कर्माणि कल्पकोटिशतैरपि ।

6

सामर्थ्यं प्राप्य कालं च फलति खलु देहिनाम् ॥

⁽²⁾ भूतपूर्वं भित्तवो ऽतोते ऽध्वनि चत्वारिंशद्वर्षसकृन्नापुषि प्रज्ञायां क्रकुच्छन्दो नाम
सम्यक्संबुद्धो लोक उदपादि विद्याचरणसंपन्नः सुगतो लोकविदनुत्तरः पुरुषदम्यसारथिः
शास्ता देवमनुष्याणां बुद्धो भगवान् । स शोभावतो राजधानीमुपनिश्चित्य⁽³⁾ विक्ररति ॥
यावद्वक्षिणापथादन्यतरो नटाचार्य आगतः । तत्र शोभेन राज्ञा भगवतः सकाशात्सत्यदर्शनं⁽⁴⁾
कृत्वा नटाचार्याणामाज्ञा दत्ता बौद्धं नाटकं मम पुरस्तान्नाटयितव्यमिति । तैराज्ञा शिरसि
प्रतिगृहीता एवं⁽⁵⁾ भदत्तेति ॥ ततः सर्वनैर्बौद्धं नाटकं विचार्य मुनिनिर्जितं कृतम्⁽⁶⁾ । याव-

1) Cp. *supra*, I, p. 74, n. 9.

2) Since the monks asked the Lord concerning the merit of Kuvalayā in a previous existence, and the Lord answers by telling the merit of the dancer-actors, the conclusion seems unavoidable that either our text is here somehow altered or that the author of the *Avadānaç.* has written inaccurately here. It may be that the story of Kuvalayā's former merit has been lost together with the question of the monks कानि भदत्त नैः कर्माणि कृतानि etc., owing to some mistake of the copyist of our archetype. Yet the Tibetan translation is here in perfect accordance with our text.

3) MS °निसृत्य.

4) Ex conject.; MS कृतं.

5) Another instance of carelessness. Instead of भदत्तेति the author ought to have put देवेति or मकारजिति. Likewise आचार्याणाम् instead of आचार्यस्य is strange.

6) Ex conject.; MS विचार्यमुपनिर्जितं कृतं. The text, unmeaning as it has come down to us, becomes clear and gets a proper expression by eliminating the akṣara प and replacing it by नि. The actors composed a piece named *Muni-nirjita* 'the Muni's complete victory'. Cp. *Māra's nāṭaka Divy.* 357, 15.

द्राज्ञो ऽमात्यगणपरिवृतस्य पुरतो नटा नाटयितुमारब्धाः⁽¹⁾ । तत्र नटाचार्यः स्वयमेव बुद्ध-
 वेषेणावतीर्णः परिशिष्टो⁽²⁾ नटा भिक्षुवेषेण⁽³⁾ । ततो राज्ञा दृष्टतुष्टप्रमुदितेन नटाचार्यप्रमुखो
 नटगणो मङ्गता धनस्कन्धेनाच्छादितः ॥ ततस्ते भगवच्छासने लब्धप्रसादा दानप्रदानानि
 दत्त्वा सम्यक्प्रणिधानं चक्रुः । अनेन वयं कुशलमूलेन चित्तोत्पादेन देयधर्मपरित्यागेन च
 5 अनागतान्बुद्धानारागयेम⁽⁴⁾ मा विरागयेमेति ॥

किं मन्यधे भिक्षवो ये ते नटा इमे ते कुवलयप्रमुखा यदेभिस्तत्र प्रणिधानं कृतं
 तेनेदानीमर्हत्त्वं साक्षात्कृतम् । इति हि भिक्षव एकाक्षकृष्णानां कर्मणामेकाक्षकृष्णो वि-
 पाक एकाक्षशुक्लानामेकाक्षशुक्लो व्यतिमिश्राणां व्यतिमिश्रस्तस्मात्तर्हि भिक्षव एका-
 क्षकृष्णानि कर्माण्यपास्य व्यतिमिश्राणि चैकाक्षशुक्लेष्वेव कर्मस्वाभोगः कर्णीय इत्येवं
 10 वो भिक्षवः शितितव्यम् ॥

इदमवोचद्भगवानात्मनसस्ते भिक्षवो भगवतो भाषितमभ्यनन्दन्⁽⁵⁾ ॥

1) Ex conject.; MS यावद्वाजा अमात्यगणपरिवृता नटं नाटयितुमारब्धाः. Here
 नटं is inexplicable, since it would be absurd to take it for a synonym of नाटकं. Fur-
 ther it is impossible in this context to think of the king and his ministers acting
 themselves (cp. Feer p. 283, n. 3) and the Tibetan version རུད་པོ་ལྷོ་པོ་ལྷོ་
 རྒྱལ་པོ་ལྷོ་པོ་ལྷོ་པོ་ལྷོ་པོ་ etc. points to some reading of the original of this
 meaning: «the king, surrounded by his ministers, *being present*, the actors com-
 menced their representation». For this reason I am sure we have to read नटा
 नाटयितुमारब्धाः. — *Abaddhah*, mentioned by Feer l. 1., is a bad reading of P, the
 other MSS have *arabdhah*.

2) B °शिष्टो, DP °शिष्टो.

3) MS भिक्षुवेषेण, but in the foregoing बुद्धवेषेणा° (P °वेषेणा°).

4) Ex conject.; MS °रागयेयं मा विरागयेयमिति.

5) B has, after the conclusion of this tale, a reference to a marginal addi-
 tion ज्ञातकमध्वनि. C and P put this lemma in the context before the title of the
 next avadāna, the copyist of D neglected it. Cp. the remark of Feer (p. 284), who
 judges rightly of this point.

Cf. S. d'Oldenburg, *Zapiski* IV. 393—394 (on the *abaddham nāṭakam*).

काशिकसुन्दरीति ७६ ।

बुद्धो भगवान्सत्कृतो गुरुकृतो मानितः पूजितो राज्ञभी राजमात्रैर्धनिभिः पौरैः
 श्रेष्ठिभिस्सार्धवर्द्धैर्वैर्नगिर्यत्नैरसुरैर्गर्हडैः किन्नैर्महोरगैरिति देवनागयत्तासुरगर्हडकि-
 न्नर्महोरगाभ्यर्चितो बुद्धो भगवान् ज्ञातो महापुण्यो लाभो चीवरपिण्डपातशयनासनगु-
 नप्रत्ययभेषज्यपरिष्काराणां सञ्चावकसङ्को वाराणस्यां विहरति ऋषिपतने मृगदवे । 5
 वाराणस्यां नगर्णो राज्ञा ब्रह्मदत्तो राश्वं कारयति ऋद्धं च स्फीतं च क्षेमं च सुभितं चाकी-
 र्णवद्धन्नमनुष्यं च⁽¹⁾ प्रशासकालिकलङ्कडिम्बडमरं तस्कर⁽²⁾रोगापगतं शालोत्तुगोमहिषी-
 संपन्नं प्रियमिवैकपुत्रकं राश्वं पालयति ॥ यावदसौ राज्ञा देव्या सह क्रीडति रमते परि-
 चारयति । तस्य क्रीडतो रममाणस्य परिचारयतः कालाक्षरेण देवी आपन्नसत्त्वा संवृत्ता ।
 साष्टानां वा नवानां वा मासानामत्ययात्प्रसूता । दारिका जाता अभिव्रूया दर्शनीया प्राप्ता- 10
 दिका सर्वाङ्गप्रत्यङ्गोपेता ॥ तस्या ज्ञातौ ज्ञातिमहं कृत्वा नामधेयं व्यवस्थाप्यते किं
 भवतु दारिकाया नमेति । ज्ञातय ऊचुः । यस्मादियं काशिराजस्य डुक्किता सुव्रूपा च
 तस्माद्भवतु दारिकायाः काशिसुन्दरीति नामेति । काशिसुन्दरी⁽³⁾ दारिका अष्टाभ्यो धा-
 त्रीभ्यो [71b] दत्ता द्वाभ्यामसंधात्रीभ्यां द्वाभ्यां क्षीरधात्रीभ्यां द्वाभ्यां मलधात्रीभ्यां
 द्वाभ्यां क्रीडनिकाभ्यां धात्रीभ्याम् । साष्टाभिर्धात्रीभिरुच्यते⁽⁵⁾ वर्धयते क्षीरेण दध्ना 15

1) B °प्यंचचप्र°, CDP corr.

2) B तस्करोरो°, D corr.

3) B °सुन्दरीति नौदा° [the sign ° denotes expunction] C °सुन्दरीतिदा°, D and P corr.

4) MS °भ्यामत्स°.

5) MS वर्द्धते, as usual.

नवनीतेन सर्पिषा सर्पिमण्डेनान्यैश्चोत्तमोत्तमैरुपकरणविशेषैराशु वर्धते ऋदस्थमिव पङ्कजम् ॥

यदा काशिसुन्दरी दारिका क्रमेण मरुती संवृता तदा प्रातिसीमैः षड्भि राज्ञो ब्रह्मदत्तस्य दूतसंप्रेषणं कृतम् । ⁽¹⁾श्रुतमस्माभिर्यथा तव इच्छिता ज्ञातेति ⁽²⁾तदर्हस्य-
 5 स्माकं पुत्राणामन्यतरस्मै अनुप्रदातुमिति ॥ ततो राजा शोकागारं प्रविश्य करे कपोलं दत्त्वा चित्तापरो व्यवस्थितश्चित्तयति । ⁽³⁾यद्येकस्मै दास्यामि अपरेण मे सह विरोधो भविष्यतीति ॥ काशिसुन्दरी ⁽⁴⁾दारिका सर्वालङ्कारविभूषिता पितुः सकाशमुपसंक्रान्ता । तया पिता शोकार्तो दृष्टः पृष्ठश्च तात किमर्थं शोकः क्रियत इति । पित्रास्या यथाभूतं समाख्यातम् ॥ ततः काशिसुन्दरी पितरमुवाच । क्रियतां तात प्रातिसीमानां राज्ञां दूतसं-
 10 प्रेषणं सप्तमे दिवसे काशिसुन्दरी दारिका स्वयंवरमवतरिष्यति येन वो यत्करणीयं स तत्करोत्विति ॥ यावत्सप्तमे दिवसे ⁽⁵⁾षट् प्रातिसीमा राजानस्संनिपतिताः । काशिसुन्दर्यपि रथमभिरुह्य ⁽⁶⁾काषायं ध्वजमुच्छ्राप्य ⁽⁷⁾बुद्धपटं हस्तेन गृहीत्वा राजसभां गतोवाच । शृण्वन्तु भवन्तः प्रातिसीमा राजानो नाहं भवतां द्वयौवनकुलभोगैश्चर्यं तुलयामि अपि तु नाहं

1) Ex conject.; MS श्रुतास्मा°.

2) It looks strange that the messengers of the six kings at the time when the girl had grown up deliver their message in such terms as would rather be appropriate to the time of her being just born.

3) MS यद्येक°. Cp. *supra*, p. 2, 8.

4) B का°, hence C कारिका. — The same fault recurs below (l. 10), where D has कारिका instead of दारिका (B).

5) B seems to have षट्त्रा°; DP षट्प्रा°.

6) MS काषायं.

7) Ex conject.; MS °च्छ्राप.

कामैरर्चिनी य एष एवं⁽¹⁾ मे भगवान्बुद्धः पेटे लिखितस्तस्याहं आविका अस्य शासने
प्रव्रजिष्यामीति ॥

यावद्विषयतनं गत्वा भगवतः पादाभिवन्दनं कृत्वा भगवत्तमिदमवोचत् । लभेयान् भद्रं
स्वाख्याते धर्मविनये प्रव्रज्यामुपसंपदं भिक्षुभावं चरेयमहं भगवतो ऽस्तिके ब्रह्मचर्यमिति ।
ततो भगवता महाप्रज्ञापत्यां संन्यस्ता । ततस्तया प्रव्रजिता उपसंपादिता च ॥ तथा ८
पुण्यमानया घटमानया व्यायच्छमानया इदमेव पञ्चगण्डकं संसारचक्रं चलाचलं विदित्वा
सर्वसंस्कारगतीः शतनपतनविकारणाविध्वंसनधर्मतया पराकृत्य सर्वक्लेशप्रकाणादर्कत्वं
साक्षात्कृतम् । अर्हत्तो⁽³⁾ संवृता त्रैधातुकवीतरागा समलोष्टकाक्षनाकाशषाणितलसमचिता
वासोचन्दनकल्पा विद्याविदारितापडकोशा विद्याभिज्ञाप्रतिसंवित्प्राप्ता भवलाभलोभ-
सत्कारपराङ्मुखा सेन्द्रोपेन्द्राणां देवानां पूज्या मान्याभिवाद्या च संवृता ॥ ततस्ते राजपु- 10
त्रास्तस्या द्वयौवनशोभां समनुस्मृत्य रागमदमत्ताः प्रव्रजितामपि प्रार्थयितुं प्रवृत्ताः । सा
तैः प्रार्थयमाना विततपद्म इव हंसराज्ञो गगणतलमभ्युद्गम्य विचित्राणि प्रातिकार्याणि
विदर्शयितुमारब्धा⁽⁴⁾ । आशु पृथग्जनस्य रुद्धिरावर्जनकरी । ततस्ते राजपुत्रा अत्यद्भुतं देव-
मनुष्यावर्जनकरं प्रातिकार्यं दृष्ट्वा आकृष्टरोमकूपाः पादयोर्निपत्य क्षमापयितुमारब्धाः ।
मर्षय भगिनि यथैते त्वया धर्माः साक्षात्कृता अस्थानमेतच्च कामान्परिभुञ्जीथा⁽⁵⁾ इति । 15
ततः काशिकासुन्दरी⁽⁶⁾ गगणतलादवतोर्य जनकायस्य पुरस्तात्स्थित्वा तथाविधां धर्मदे-
शनां कृतवती ⁽⁷⁾ ⁽⁷⁾ श्रुत्वानेकैः प्राणिशतसङ्ख्यैर्महान्विशेषो ऽधिगतः ॥

1) In B the akṣaras एष are unreadable, owing to their being hidden under a blot. C leaves them out; DP एषएव.

2) Ex conject.; MS लिखित अस्या.

3) B °र्हती, P corr.

4) MS °लब्धा.

5) MS °भुञ्जीथा (D °भ्यञ्जीथा).

6) B here गगन°.

7) MS °महाविशेषोविगतस्ततो.

ततो भित्तवस्संशयज्ञाताः सर्वसंशयच्छेत्तारं बुद्धं भगवत्तं पप्रच्छुः । कानि भद्रे का-
 शिसुन्दर्या कर्माणि कृतानि येनैवमभित्त्वा दर्शनीया प्राप्तादिका प्रव्रज्य चार्कृत्वं साक्षात्कृ-
 तमिति ॥ भगवानाह । काशिसुन्दर्येव भित्तवः पूर्वमन्यासु ज्ञातिषु कर्माणि कृतान्युपचि-
 तानि लब्धसंभाराणि परिणतप्रत्ययान्योद्यवत्प्रत्युपस्थितान्यवश्यंभावीनि । काशिसुन्दर्या
 ८ कर्माणि कृतान्युपचितानि को ऽन्यः प्रत्यनुभविष्यति । न भित्तवः कर्माणि कृतान्युपचि-
 तानि बाह्ये पृथिवीधातौ विपच्यन्ते नाब्धातौ न तेजोधातौ न वायुधातावपि तूपात्तेष्वेव
 स्वान्धधात्वायतनेषु कर्माणि कृतानि विपच्यन्ते शुभान्यशुभानि च ।

न प्रणश्यन्ति कर्माणि कल्पकोटिशतैरपि ।

सामग्र्यो प्राप्य कालं च फलन्ति खलु देहिनाम् ॥

- 10 भूतपूर्वं भित्तवो ऽतीति ऽध्वन्यस्मिन्नेव भद्रे कल्पे त्रिंशद्वर्षसकृन्नापुषि प्रजायां
 कनकमुनिर्नाम तद्यागतो ऽर्हन्सम्यक्संबुद्धो लोक उदपादि विद्याचरणसंपन्नः सुगतो लो-
 कविदनुत्तरः पुरुष[72n]दम्यसारधिः शास्ता देवमनुष्याणां बुद्धो भगवान् । * * * * *⁽³⁾
 यावत्तत्रान्यतरा राजडुहिता आह्वा भद्रा कल्याणाशया आत्मकृतपरकृतप्रतिपन्ना ।
 तथा विकृष्टं कारयित्वा सर्वोपकरणैः परिपूर्य भगवते <स>आवकसङ्काय प्रतिपादितः
 15 कनकमुनौ च सम्यक्संबुद्धे प्रव्रज्य दश वर्षसकृन्नाणि मैत्री भाविता ॥

1) Ex conject.; MS येनैवाभि°. Cp. *supra*, I, p. 348, 8 and 369, 6.

2) Cp *supra*, I, p. 74 n. 9.

3) Here a sentence is wanting, which contained the name of the place, where Kanakamuni stayed, and to which तत्र must refer. The gap must also have existed in the mss. used by the Tibetan translator, for that translation is in close correspondence with our text. To *yāvat tatrānyatarā rājaduhitā* answers དེ་ནས་ རྒྱུ་ལ་མོ་སུ་མོ་.

कनकमुनौ

4) B काश्यपे; CP (in D there is a gap) copied the correction. That the blunder is an old one, appears from the Tibetan translation, see Feer, p. 286, n.

किं मन्यध्वे भित्तवो⁽¹⁾ या सा राजड्डहिता इयं सा काशिसुन्दरी दारिका⁽²⁾ । यदनया
 विकारः प्रतिपादितस्तेनाभिद्वया दर्शनीया प्रासादिका संवृता । यत्कनकमुनी⁽³⁾ भगवति
 प्रपद्य दश वर्षसकृन्नाणि मैत्री भाविता तेनेदानीमर्द्धं सान्नात्कृतम् । इति हि भित्तव
 एकात्तकृष्णानां कर्मणामेकात्तकृष्णो विपाक एकात्तशुक्लानामेकात्तशुक्लो व्यतिमिश्राणां
 व्यतिमिश्रस्तस्मात्तर्हि भित्तव एकात्तकृष्णानि कर्माण्यपास्य व्यतिमिश्राणि चैकात्तशु- 5
 क्लेष्वेव कर्मस्वभोगः करणीय इत्येवं वो भित्तवः शितितव्यम् ॥

इदमवोचद्भगवानात्तमनसस्ते भित्तवो भगवतो भाषितमभ्यनन्दन् ॥

1) MS भित्तव.

2) B का^{दा}°.

3) B यत्काश्यपे with a reference to the upper margin, where is put the correction कनकमुनी, which is accordingly copied in CD (यत्कनकमुनी), whereas the copyist of P overlooked the correction.

मुक्तेति ७७ ।

बुद्धो भगवान्सत्कृतो गुरुकृतो मानितः पूजितो राजभी राजमात्रैर्धनिभिः पौरैः श्रे-
 ष्ठिभिः सार्थवाहैर्देवैर्नागैर्यक्षैरसुरैर्गरुडैः किन्नरैर्महोरगैरिति देवनागपत्तासुरगरुडकि-
 न्नरमहोरगाभ्यर्चितो बुद्धो भगवान् ज्ञातो महापुण्यो लाभो चीवरपिण्डपातशयनासनगु-
 ८ नप्रत्यपभैषद्यपरिष्काराणां सञ्चावकसङ्घः आवस्त्यां विहरति जेतवने अनाथपिण्डद-
 स्यारामे । आवस्त्यां पुण्यो नाम श्रेष्ठो आढो महाधनो महाभोगो विस्तीर्णविशालपरि-
 यक्तो वैश्रवणधनसमुद्दिता वैश्रवणधनप्रतिस्पर्धी । तेन सदृशात्कुलात्कलत्रमानीतम् । स
 तथा सार्धं क्रीडति रमते परिचारयति । तस्य क्रीडतो रममाणस्य परिचारयतः काला-
 क्षरेण पत्नी आपन्नसत्त्वा संवृता । साष्टानां वा नवानां वा मासानामत्ययात्प्रसूता । दारिका
 10 ज्ञाता अभिव्रया दर्शनीया प्रासादिका मुक्तामालया शिरसि बद्धया ॥ तस्यां⁽¹⁾ ज्ञातौ ज्ञातिमहं
 कृत्वा नामधेयं व्यवस्थाप्यते किं भवतु दारिकाया नामेति । ज्ञातय ऊचुः । यस्मादस्या
 ज्ञातमात्राया मुक्तामाला शिरसि प्राड्भूता तस्माद्भवतु दारिकाया मुक्तेति नाम ॥ मुक्ता
 दारिका अष्टाभ्यो धात्रीभ्यो दत्ता द्वाभ्यामसंधात्रीभ्यां द्वाभ्यां क्षीरधात्रीभ्यां द्वाभ्यां मल-
 धात्रीभ्यां द्वाभ्यां क्रीडनिकाभ्यां धात्रीभ्याम् । साष्टाभिर्धात्रीभिर्हन्वीयते वर्धते⁽²⁾ क्षीरेण
 15 दध्ना नवर्नतिन सर्पिषा सर्पिमण्डेनान्यैश्चोत्तमोत्तमैरुपकरणविशेषैराशु वर्धते ऋदस्थ-
 मिव पङ्कजम् ॥

यावन्मुक्ता दारिका क्रमेण मरुती संवृता । तस्याः सा मुक्तामाला अवतारिता पुनः⁽⁴⁾

1) MS तस्य.

2) MS द्वाभ्यामत्स° (P द्वाभ्यामत्स°).

3) MS वर्द्धते. — B क्षीरेण, DP corr.

4) Visarga wanting in MS.

प्रादुर्भवति । ततः सा दारिका कृपणवनीपकान्दष्टा⁽¹⁾ भोगसंविभागं⁽²⁾ करोति ॥ यदा च
 प्रदेया संवृता तदा तस्या बहवो याचनका आगच्छन्ति राजपुत्रा समात्यपुत्राः श्रेष्ठपुत्राश्च ।
 ततो ऽस्याः पिता शोकागारं प्रविश्य करे कपोलं दत्त्वा चित्तापरो व्यवस्थितश्चित्तपति ।
 यद्येकस्मै दास्यामि अन्ये मे ऽमित्रा भविष्यतीति ॥ ततो ऽसौ दारिका पितरं विज्ञापया-
 मास । तात किमर्थं शोकः क्रियत इति । तेन यथावृत्तं सर्वं तत्समाख्यातम् । ततो दारिका 6
 कथयति । तात नाहं कामैर्धनि भगवच्छासने प्रव्रजिष्यामीति ॥ यावदनाथपिण्डस्य
 सुप्रियो नाम कनोयः पुत्रस्तेन पिता विज्ञप्तः । ममार्थपितां दारिकां याचस्वेति । ततो
 ऽनाथपिण्डेन पुष्यस्य गृह्यतेर्हृतसंप्रेषणं कृतम् । दीयतां मुक्ता दारिका मम पुत्राय । एवं
 कृतं साम्बन्धिकं⁽⁴⁾ यावज्जीवमुख्यं कृतं च भविष्यतीति ॥ ततः पुष्येण गृह्यतिना स्वस्यां
 इक्षितरि सो ऽर्थो निवेदितः । सा कथयति ।⁽⁵⁾ समयतो यदीन्द्रियाणां परिपाकान्मया सह 10
 भगवच्छासने⁽⁶⁾ प्रव्रजति एवमहं तं भर्तारं⁽⁷⁾ वर्यामीति । तेन तथैव⁽⁸⁾ कृतम् ॥ यावदुभावेव⁽⁹⁾
 गृह्णामि भगवच्छासने प्रव्रजितौ । ताभ्यां युज्यमानाभ्यां घटमानाभ्यां व्यायच्छमा-

1) B पनीपकां दष्टा, DP वनी°.

2) In B the last but one akṣara of संविभागं is somewhat difficult to be read; accordingly it has been variously corrupted in D (संविभयो) and C (संवियोगं), P has the right reading.

3) MS यद्यै°, as usual.

4) Ex conject.; MS सावन्धिके. I write *sāmbandhika*, because firstly this (not *sāmbandhaka*) is instanced, see PW s. v., and secondly the word must be a derivative from *sambandhin*, not *sambandha*.

Query: कृते साम्बन्धिके.

5) Ex conject.; MS समयतः यदिन्द्रि°. As to समयतः «under this condition» cp. e. g. *Mṛcchakaṭī* ed. Goḍabole 1896, p. 52, l. 469.

6) Ex conject.; MS प्रव्रजित.

7) MS भर्तारं (D भर्तारं).

8) MS तथैव कृतं.

9) Ex conject.; MS यावदुभावेन.

नाभ्यामिदमेव पञ्चगण्डकं संसारचक्रं चलाचलं विदित्वा सर्वसंस्कारगतीः शतनपतनविकरणविध्वसनधर्मतया पराकृत्य सर्वज्ञेशप्रकाशा[72b]दर्कं साक्षात्कृतम् । अर्कतौ <संवृतौ> त्रैधातुकवोतरागौ समलोष्टकाक्षनावाकाशपाणितलसमचितौ वासीचन्दनकल्पौ विद्याविदारिताण्डकोशौ विद्याभिज्ञाप्रतिसंवित्प्राप्तौ भवलाभलोभसत्कारपराङ्मुखौ से-
 5 न्द्रोपेन्द्राणां देवानां पूज्यौ मान्यावभिवाद्यौ च संवृतौ ॥

भिक्षवः संशयज्ञाताः सर्वसंशयच्छेत्तारं बुद्धं भगवतं पप्रच्छुः । कानि भद्रे मुक्तया कर्माणि कृतानि येन ⁽¹⁾मुक्तामालया शिरस्याबद्धया प्रत्रय्य चार्कं साक्षात्कृतमिति ॥ भगवानाह । मुक्त्यैव भिक्षवः पूर्वमन्यासु ज्ञातिषु कर्माणि कृतान्युपचितानि लब्धसंभाराणि परिणतप्रत्ययान्योद्यवत्प्रत्युपस्थितान्यवश्यभावीनि । मुक्तया कर्माणि कृतान्युपचितानि
 10 को ऽन्यः प्रत्यनुभविष्यति । न भिक्षवः कर्माणि कृतान्युपचितानि बाह्ये पृथिवीधातौ विपच्यते ⁽²⁾नाब्धातौ न तेजोधातौ न वायुधातावपि ⁽³⁾तूपात्तेष्वेव स्कन्धधात्वायतनेषु कर्माणि कृतानि विपच्यते शुभान्यशुभानि च ।

न प्रणश्यन्ति कर्माणि कल्पकोटिशतैरपि ⁽⁴⁾।

सामग्र्यो प्राप्य कालं च फलन्ति खलु देहिनाम् ॥

15 भूतपूर्वं भिक्षवो ऽतीते ऽध्वन्यस्मिन्नेव भद्रके कल्पे विंशतिवर्षसकृन्नायुषि प्रजायां काश्यपो नाम सम्यक्संबुद्धो लोक उदपादि विद्याचरणसंपन्नः सुगतो लोकविदनुत्तरः पुरुषदम्यसारथिः शास्ता देवमनुष्याणां बुद्धो भगवान् । स वाराणसीं नगरीमुपनिश्चित्य ⁽⁵⁾विक्रति ऋषिपतने मृगदावे । यावदन्यतमः ⁽⁶⁾सार्थवाकः स महासमुद्रमवतीर्णः ।

1) MS मुक्तयामालया.

2) B नाब्धाद्यौ, DP corr.

3) Cp. *supra*, I, p. 74 n. 9.

4) Cp. *supra*, I, p. 74 n. 13; in BCP कल्प is left out here.

5) MS °निसृत्य.

6) MS °तमोसार्थ°.

ततः स्वस्ति मुसिद्धयानपात्र आगतः । ततस्तेन मुक्ताहारः परमशोभन आनीतः । तस्य च भार्या अभिद्वया दर्शनीया प्रासादिका । तेन तस्याः शिरसि बद्धा ॥

वाराणस्यामन्यतमो गृहपतिः आद्धो भद्रः कल्याणाशय आत्मकृतपरकृतप्र-
तिपन्नः कारुणिको महात्मा धर्मकामः । तस्य बुद्धिरुत्पन्ना । पञ्चदं कन्दकभिन्ना⁽¹⁾ कृत्वा
भगवतः काश्यपस्य शासने पञ्चवार्षिकं कुर्यामिति ॥ तेन राज्ञः कृकिणो निवेदित- ६
मिच्छाम्यदं कन्दकभिन्नां समादाप्य भगवतः पञ्चवार्षिकं कर्तुमिति । राज्ञा एवमस्त्विति
समनुज्ञातः⁽²⁾ ॥ अथासौ गृहपतिर्हस्तिस्कन्धाद्वढो वाराणस्यां नगर्यो रथ्यावीथीचत्वर⁽³⁾-
ङ्गाठकेषु च्छन्दकभिन्नां⁽⁴⁾ याचितुं प्रवृत्तः । यावत्सार्थवाहभार्या मुक्ताहारं शिरसो ऽवमुच्य
तस्मिंश्च्छन्दकभिन्नां दत्तवती ॥ यावत्सार्थवाह आगतस्तं मुक्ताहारं शिरसो⁽⁵⁾ ऽपनीतं
दृष्ट्वा पृष्ठवान् । भद्रे कासौ मुक्ताहार इति ॥ ततस्तयोक्तमार्थपुत्र प्रीतिं जनय प्रसादमु- 10
त्पादय भगवच्छासने कन्दकभिन्नां दत्त इति ॥ यावत्सार्थवाहेन⁽⁶⁾ पुष्कलेन मूत्थेन निष्क्रीय
तस्यै पत्न्यै दत्तः । सा नेच्छति पुनस्तं ग्रहीतुं परित्यक्ता मे इति ॥ स्वामिनोच्यते । भद्रे
मया प्रभूतेन हिरण्यमुवर्णेनायं क्रीतः कस्मान्नेच्छसीति ॥ ततो ऽसौ दारिका तं गृहीत्वा

1) MS here °भिन्ना, but further on B has the right orthography throughout. D and P have u in the penultima everywhere. Cp. *supra*, I, p. 313 n. 2.

2) Ex conject.; MS is here utterly corrupt, instead of समनुज्ञातः — to which answers ལེན་པོ་ in the Tibetan — it has रा(or रो)ज्ञस्तस्तुतः. In D this has become राज्ञस्तःततः, in C राज्ञस्ते(or स्ते)स्ततः, in P राज्ञस्ततः.

3) MS चत्तरे°.

4) B यावितुं, ODP corr.

5) Ex conject.; MS शिरस्यपनीतं (P शिरसाप°).

6) B भद्र, D corr.

7) B ततस्तयोक्तमार्थपुत्र. The copyist who wrote C understood the correction, those of D and P not so

8) B पुष्कलेन, D corr.

9) MS गृहीतुं.

प्रभूतं पुष्पसंप्रदं कृत्वा गन्धमाल्यानि च गृह्णीत्वा ऋषिपतनं ⁽¹⁾ गीता । ततो गन्धकुट्या ⁽²⁾
 गन्धप्रलेपं कृत्वा पुष्पैराकोर्य मुक्ताहारं भगवतो मूर्ध्नि ⁽³⁾ क्षिप्तवतो । <स> सकृसा भगवतः
 काश्यपस्य मूर्धनि ⁽⁴⁾ स्थितः ॥ ततः प्रसादज्ञातया प्रणिधानं कृतम् । अक्षमप्येवंविधानां
 गुणानां ⁽⁵⁾ लाभिनी स्यामेवंविधमेव शास्तरामारागयेयं मा विरागयेयमिति ॥

किं गन्धधे भित्तवो यासी तेन कालेन तेन समयेन सार्धवाक्कार्या इयं सा मुक्ता ।
 ८ यदनया भगवति काश्यपे काराः कृतास्तेनाभिद्वया दर्शनीया प्रासादिका मुक्ताहारश्चास्याः
 शिरसि प्रादुर्भूतस्तेनैव केतुनेदानोर्मर्द्धं साक्षात्कृतम् । इति हि भित्तव एकात्तकृष्णानां
 कर्मणामेकात्तकृष्णो विपाक एकात्तशुक्लानामेकात्तशुक्लो व्यतिमिश्राणां व्यतिमिश्रस्त-
 त्नात्तिर्हि भित्तव एकात्तकृष्णानि कर्माण्यपास्य व्यतिमिश्राणि चैकात्तशुक्लेष्वेव कर्म-
 स्वाभोगः कारणीय इत्येवं वो भित्तवः क्षितितव्यम् ॥

10

इक्ष्मवोचद्भगवानात्तमनसस्ते मि[73a]त्तवो भगवतो भाषितमभ्यनन्दन् ।

1) MS गतस्ततो.

2) It is somewhat doubtful, whether B has °कुट्या or °कुटा; D °कूटा,
 P °कुटा.

3) B क्षीप्त°, DP corr.

4) Cp. the Tibetan version: ལུ་རྟིག་མེད་པ་ནི་པཱེམ་ལྷན་འདས་ཀྱི་དབུ་ལ་པོར་
 བས་པཱེམ་ལྷན་འདས་འོད་སྤྱང་གི་དབུ་ལ་གནས་པར་གྱུར་ཏེ།

6) MS, without the necessary ūha, लाभो.

कचङ्गलेति⁽¹⁾ ७८ ।

बुद्धो भगवान्सत्कृतो गुरुकृतो मानितः पूजितो राजभी राजमात्रैर्धनिभिः पौरैः
 श्रेष्ठिभिः सार्धवर्द्धैर्देवैर्नागैर्यत्नैरसुरैर्गर्हैः किन्नैर्महोरगैरिति देवनागयक्षासुरगर्ह-
 किन्नरमहोरगाभ्यर्चितो बुद्धो भगवान् ज्ञातो महापुण्यो लाभो चीवरपिण्डपातशयना-
 सनग्लानप्रत्ययभैषज्यपरिष्काराणां सश्रावकसङ्घः कचङ्गलायां विक्रति काचङ्गलीये वन- 5
 षण्डे । तस्यां कचङ्गलायां कचङ्गला नाम वृद्धा । सा घटमादायोर्दकार्थिनी कूपमुपसृता⁽³⁾ ॥
 तत्र भगवानायुष्मत्समानन्दमामल्यते । गच्छानन्द एतस्यां वृद्धायां कथय भगवांस्तृषितः
 पानीयमनुप्रयच्छस्वेति⁽⁴⁾ । सा आनन्देनोक्ता कथयति । अहं स्वयमेवानेष्यामीति ॥ याव-
 त्कचङ्गला पानीयघटं पूरयित्वा भगवतः सकाशं गता । ददर्श कचङ्गला बुद्धं भगवत्तं द्वात्रिं-
 शता महापुरुषलक्षणैः समलङ्कृतमशीत्या चानुव्यञ्जनैर्विराजितगात्रं व्यामप्रभालङ्कृतं 10
 सूर्यसत्कृत्वातिरेकप्रभं जङ्गममिव रत्नपर्वतं समस्ततो भद्रकम् । सकृदर्शनादस्याः पुत्रस्नेहः
 सभुत्पन्नः⁽⁷⁾ स्तनाभ्यां क्षीरधाराः प्रस्रुताः । सा ऊर्ध्वबाहूः पुत्र पुत्रेति भगवत्तं परिष्वक्तु-
 मारब्धा । भित्तवस्तां⁽⁹⁾ वारयति ॥ भगवानाह । मा यूयं भित्तव इमां वृद्धां⁽¹⁰⁾ वारयत । तत्कस्य
 हेतोः ।

1) B कचङ्ग°. It is not clear whether कचङ्ग° or कचङ्ग° is written in B, but further on the च is, as a rule, distinctly written. Yet l. 5 B has कचङ्गलायां.

2) In MS no sandhi here.

3) Ex conject.; MS °सृष्टा. The same corruption *supra*, I, p. 224 n. 3

4) Ex conject.; MS °यच्छस्वेति (D has °यच्छस्वेति).

5) I have adopted the correction of D; B स्वयमेवने°.

6) B °घटं, D corr.

7) Ex conject.; MS पुत्रस्नेहमुत्पन्नस्तनाभ्यां (D °स्तेनाभ्यां).

8) D °हूः, B °हूः. All MSS ऊर्ध्व°

9) MS धारयति

10) Ex conject.; MS धारयतस्तत्कस्य.

पञ्च जन्मशतान्येषा मम माता आसीन्निरत्तरम्⁽¹⁾ ।

इयं मे पुत्रस्नेहेन गात्रेषु समस्त्रित⁽²⁾ ॥

१

सचेदेषा निवार्येत मम गात्रेषु श्लेषणात् ।

इदानीं रुधिरं क्षुण्णं कण्ठादस्याः स्रवेत्तणात्⁽³⁾ ॥

२

कृतज्ञतामनुस्मृत्य दृष्ट्वा पुत्रलालसाम् ।

कारुण्याद्गात्रसंश्लेषं ददामि अनुकम्पयां⁽⁴⁾ ॥

३

यावदसौ पुत्रस्नेहे विनोद्य भगवतः पुरस्तान्निषणा धर्मश्रवणाय । भगवता चास्या

आशयानुशयं धातुं प्रकृतिं च ज्ञात्वा तादृशी चतुरार्यसत्यसंप्रतिवेधिकी धर्मदेशना कृता

यां श्रुत्वा⁽⁶⁾ कचङ्गलया विंशतिशिखरसमुद्रतः सत्कायदृष्टिशैलं ज्ञानवज्रेण भित्त्वा स्रोताप-

10 तिफलं सान्नात्कृतम् ॥ सा दृष्टसत्या गाथा भाषते ।

यत्कर्तव्यं⁽⁷⁾ पुत्रेण मातुर्दुष्करकारिणा ।

तत्कृतं भवता मह्यं चित्तं मोक्षपरायणम्⁽⁸⁾ ॥

४

दुर्गतिभ्यः समुद्धृत्य स्वर्गे मोक्षे च ते श्रद्धम्⁽¹⁰⁾ ।

स्थापिता सर्वयत्नेन विशेषः समुद्धान्कृतः ॥

५

1) The second pāda of this śloka is disturbed. The simplest way to restore the verse would be reading ममाम्बासीन्निरत्तरम्.

2) Ex conject.; MS समास्त्रित (D °षत). The correction (cp. Pāṇini, 3, 1, 46) restores the proper tense from a syntactic point of view; as to the scansion of the fourth pāda, and of *gātreṣu śleşanāt*, cp. Bendall's *Introduction to Çikṣāsamuccaya*, p. XIX.

3) MS अ°, likewise *supra* (p. 41, 12) प्रश्रुताः (D प्रसूताः).

4) Ex conject.; MS कारुण्यां.

5) I have resolved the sandhi according to the exigencies of the metre; MS ददाम्यनु°.

6) B कवंग°.

7) गाथा instead of गाथे may be due to the author's negligence.

8) Ex conject.; MS मातुर्दुष्क°. Cp. *supra*, I, p. 204, 16. There it was the parents that were called *duṣkarakārakau*, here it is the son who returned to his mother such a reward for her love as is difficult to be bestowed by anybody but the Lord. Cp. Feer, p. 291 n. 1.

9) Ex conject.; MS भगवता.

10) Ex conject.; MS स्वर्गमोक्षे च ते श्रद्धम्.

यावत्सौ स्वामिनमनुज्ञाप्य भगवच्छासने प्रव्रजिता । तथा युज्यमानया घटमानया
 व्यापच्छमानया इमेव पञ्चगण्डकं संसारचक्रं चलाचलं विदित्वा सर्वसंस्कारगतीः शतन-
 पतनविकर्षणविध्वंसनधर्मतया पराकृत्य सर्वज्ञेशप्रकाणार्द्धं सान्नात्कृतम् । अर्हन्ती
 संवृता त्रैधातुकवीतरागा समलोष्टकाञ्चनाकाशपाणितलसमचिता वासीचन्दनकल्पा वि-
 द्याविदारिताण्डकोशा विद्याभिज्ञाप्रतिसंवित्प्राप्ता भवलाभलोभसत्कारपराङ्मुखा सेन्द्रो- 5
 पेन्द्राणां देवानां पूज्या मान्याभिवाद्या च संवृता ॥ यदा भगवान्भिन्नुणीनां संक्षेपेणोदिश्य
 प्रतिसंलयनाय प्रविशति तदा कचङ्गला भिन्नुणीनां व्याकरोति ॥ तत्र भगवान्भिन्नुनाम-
 ल्लपते स्म । एषाया मे भिन्नवो भिन्नुणीनां मम आविकाणां सूत्रात्तविभागकर्त्रीणां यदुत
 कचङ्गला भिन्नुणीति ॥

भिन्नवः संशयज्ञाताः सर्वसंशयच्छेत्तारं⁽⁸⁾ बुद्धं भगवत्तं पप्रच्छुः । किं भदन्त कचङ्ग- 10
 लया कर्म कृतं येन बृद्धा प्रव्रजिता किं कर्म कृतं येन भगवान्पश्चिमगर्भवासे न धारितः
 प्रव्रज्य चार्द्धं⁽⁸⁾ सान्नात्कृतं सूत्रात्तविभागकर्त्रीणां⁽¹⁾ चाया निर्दिष्टा इति ॥ भगवा-
 नाह ।⁽⁴⁾ कचङ्गलैव भिन्नवः पूर्वमन्यासु ज्ञातिषु कर्माणि कृतान्युपचितानि लब्धसंभाराणि
 परिणतप्रत्ययान्योद्यवत्प्रत्युपस्थितान्यवश्यंभावीनि । कचङ्गलया कर्माणि कृतान्युपचि-
 तानि को ऽन्यः प्रत्यनुभविष्यति । न भिन्नवः कर्माणि कृतान्युपचितानि बाह्ये पृथिवी- 15
 धातौ विपच्यसे⁽⁶⁾ नाब्धातौ न तेजोधातौ न वायुधातावपि⁽⁶⁾ तूपात्तेष्वेव स्कन्धधात्वायतने⁽⁷⁾
 कर्माणि कृतानि विपच्यसे शुभान्यशुभानि च ।

1) Ex conject.; MS °कर्तृणां.

2) DP add the missing aksara.

3) B वार्द्ध°, D corr.

4) MS कचंगलैव (D कचिङ्गलैव)

5) B नाब्धातौ, DP corr.

6) Cp. *supra*, I, p. 74 n. 9.

7) D adds the missing aksara.

न प्रणश्यन्ति कर्माणि कल्पकोटिशतैरपि ।

सामर्थी प्राप्य कालं च फलन्ति खलु देहिनाम् ॥

भूतपूर्वं भि[73b]क्षवो ऽतीति ऽध्वनि बोधिसत्त्वचर्यायां वर्तमानस्यैषा मे पञ्च जन्म-
शतानि माता आसीन्निरुत्तरं यदाहं प्रव्रजितुमिच्छामि तदा ममेषा वारयति ⁽¹⁾ । तस्य
5 कर्मणो विपाकेन वृद्धा प्रव्रजिता । दानं ददतो मे दानात्तरायो ऽनया कृतः ⁽²⁾ । तेन दरिद्रा
संवृता । किं त्वनया नैवंविधानि महेशाख्यसंवर्तनीयानि कर्माणि कृतानि यथा मद्दामाया ⁽³⁾
«कृत»वती । तेनाहमनया पश्चिमे न धारितः ॥ भूयः काश्यपे भगवति प्रव्रजिता आसीत् ।
तत्रानया शैलीशैला भिक्षुण्यो दासीवादेन समुदाचीर्णाः । तेन दासी संवृता । यत्तत्रानया
पठितं स्वाध्यायितं ⁽⁴⁾ स्कन्धकौशलं प्रतीत्यसमुत्पादकौशलं स्थानास्थानकौशलं च कृतं
10 तेनेदानीमर्हत्त्वं साक्षात्कृतं सूत्रात्तविभागकर्त्रीणां ⁽⁵⁾ चायतायां निर्दिष्टा । इति हि भिक्षव
एकात्तकृष्णानां कर्मणामेकात्तकृष्णो विपाक एकात्तशुक्लानामेकात्तशुक्लो व्यतिमिश्राणां
व्यतिमिश्रस्तस्मात्तर्हि भिक्षव एकात्तकृष्णानि कर्माण्यपास्य व्यतिमिश्राणि चैकात्तशु-
क्लेष्वेव कर्मस्वाभोगः कर्णीय इत्येवं वो भिक्षवः शिक्षितव्यम् ॥

इदमवोचद्भगवानात्तमनसस्ते भिक्षवो भगवतो भाषितमभ्यनन्दन् ॥

1) MS धारयति (D राधयति).

2) MS °रायानया.

3) MS मद्दामाया व^{ती} (or च)तेनाहं.

4) MS शैदयशैदयो (D शैव्याशैव्यो).

5) MS °ध्यायितां (D °ध्यायतां).

6) MS कर्तृणां.

क्षेमेति ७९ ।

बुद्धो भगवान्सत्कृतो गुरुकृतो मानितः पूजितो राजभी राजमात्रैर्धनिभिः पौरैः
 श्रेष्ठिभिः सार्धवह्निर्देवैर्नागैर्षट्क्षैर्गुरुडैः किन्नैर्महोरगैरिति देवनागपक्षासुरगुरुड-
 किन्नरमहोरगाभ्यर्चितो बुद्धो भगवान् ज्ञातो मन्त्रापुण्यो लभी चीवरपिण्डपातशयना-
 सनग्लानप्रत्ययभेषज्यपरिष्काराणां सञ्चावकसङ्घः आवास्त्यां विक्रति जेतवने ऽनाथपि- ८
 ण्डदस्यारामे । तेन खलु समयेन राजा प्रसेनजित्कौशलो राजा च ब्रह्मदत्त उभावप्येतौ
 परस्परविरुद्धौ ॥ यावद्वाजा प्रसेनजित्कौशलः⁽¹⁾ स्वविषयपर्यन्तं गत्वा काष्ठवाटं बद्धाव-
 स्थितो राजा ब्रह्मदत्तश्च <च>तुरङ्गबलकायं संनाह्य कृत्स्निकायमश्चकायं⁽²⁾ रथकायं पत्तिकायं⁽³⁾
 नद्याः कूले काष्ठवाटं बद्धावस्थितः ॥ यावद्वाजा⁽⁴⁾ प्रसेनजित्कौशलः⁽⁵⁾ तत्रैवाग्रमहीषी
 नीता । स तया सार्धं क्रीडति रमते परिचारयति । ब्रह्मदत्तो ऽपि देव्या सह क्रीडति 10
 रमते परिचारयति । येनैकदिवस एव राज्ञः प्रसेनजित्कौशलस्य डुक्खिता जाता ब्रह्मद-
 त्तस्य पुत्रः ॥ यावद्भूभयोरपि राज्ञोः⁽⁷⁾ स्कन्धावारे * * * * *
 * * * * * ब्रह्मदत्तस्य⁽⁸⁾ स्कन्धावारे प्रवर्तते येनायमेवंविध उत्सव इति । तैराख्यातं

1) Ex conject.; MS °शलस्यविष°.

2) MS काष्ठ(P काष्ठ)पटै; cp. l. 9.

3) Anusvāra wanting in MS.

4) MS यावद्वाजा.

5) Cp. *supra*, I, p. 56 n. 8.

6) B °जित्कौश°, DP corr.

7) MS राज्ञो स्क°.

8) The obvious gap in the text did not yet exist in the manuscripts used by the Tibetan translator. Feer, p. 293 has put this suppletion from the Tibetan between brackets. «Il y eut alors [de bruyantes réjouissances à la cour des deux rois,

राज्ञो ब्रह्मदत्तस्य पुत्रो जात इति । ब्रह्मदत्तेनापि तथैव⁽¹⁾ पृष्टम् । कथयति⁽²⁾ राज्ञः प्रसेन-
जितो डुहिता⁽³⁾ जातेति ॥ ततो राज्ञा ब्रह्मदत्तेन राज्ञः प्रसेनजितो हूतसंप्रेषणं कृतम् ।
श्रुतं मया यथा तव डुहिता जातेति दिष्ट्या वर्धसि अस्माकमपि पुत्रो जातः किं तु दीय-
तामेषा दारिका मम पुत्राय एवं कृते साबन्धिके यावज्जीवं वैरोत्सर्गः कृतो भविष्यतीति ।
5 राज्ञा प्रसेनजिता प्रतिज्ञातमेवं भवत्विति ॥ ततस्ताभ्यां परस्परं प्रीतौ कृतायां क्षेमे⁽⁷⁾ जाते
राज्ञा ब्रह्मदत्तेन दारिकस्य जातौ जातिमर्कं कृत्वा नामधेयं व्यवस्थापितं क्षेमंकरं⁽⁸⁾ इति । राज्ञा
प्रसेनजिता कौशलेन दारिकायां जातायां जातिमर्कं कृत्वा क्षेमेति नामधेयं कृतम् । तावुभा-
वप्युन्नीतौ वर्धितौ । यावत्क्रमेण मृकृत्तौ⁽⁹⁾ संवृत्तौ ॥

अथ स दारको दारिकायां⁽¹⁰⁾ क्षेमार्थं कारुण्यं कृत्वा मांसावघ्नन् कपठे मणीन्प्रेषयति यदासौ दा-

on fit des dons aux mendiants. Or, le roi Prasenajit fit à ses gens cette question : «Que se passe-t-il donc à la cour de Brahmadatta] qu'on fasse une telle fête.» If it is plain that «la cour» *apud* Feer corresponds with *skandhācāre*; the «men-
diants» are styled in the Tibetan version མྱོང་པ་རྒྱུ་མཆོད་.

1) B तथैवं, D corr.

2) Ex conject.; MS कथयति.

3) B जातति, it seems, C जातेपि, DP जातेति.

4) MS हूतसंप्रे°.

5) Ex conject., cp. *supra*, p. 37 n. 4; MS साबन्धिके.

6) Ex conject.; MS प्रतिज्ञात एवं.

7) MS क्षेमे.

8) MS क्षेमंकरमिति (in B it is written in margine).

9) MS मृकृत्तौ.

10) The tradition is here utterly corrupted. MS °मांसावघ्नन्कपठे गुणान्प्रेषयति, the signs put above the aks. गुणा signify the expunction of them, and the correction हूता, with reference to these signs, is found at the bottom of the page. This has been differently understood in B's copies; C °कपठे गुणा हूतप्रेषयति, D °वघ्नन्कपठेप्रेषयति leaving out the rest, P °वघ्नन्कपठे गुणा वृत्तान्प्रेषयति. In the Tibetan it is narrated that the prince sent to his bride a necklace (རྒྱུ་མཆོད་), an ornament

मम विधिवदपायान्मोचय त्वं हि नाथः⁽¹⁾

⁽²⁾शरणमुपगताहं लोकनाथं क्लृप्तायां ॥

अत्रात्तरे नास्ति किञ्चिद्वुद्धानां भगवतामज्ञातमदृष्टमविदितमविज्ञातम् । धर्मता
खलु बुद्धानां भगवतां महाकाह्णिकानां लोकानुग्रहप्रवृत्तानामेकारत्ताणामेकवीराणाम-
८ द्वितीयानामद्यवादिनां शमद्यविपश्यनाविकारिणां त्रिदमथवस्तुकुशलानां चतुरोधोत्ती-
र्णानां⁽⁴⁾ चतुर्हृदिपादचरणतलमुप्रतिष्ठितानां पञ्चाङ्गविप्रकीर्णानां पञ्चगतिसमतिक्रान्तानां
षडङ्गसमन्वागतानां षट्पारमितापरिपूर्णानां सप्तबोध्यङ्गकुसुमाद्यानामष्टाङ्गमार्गदेशिका-
नां नवानुपूर्वसमापत्तिकुशलानां दशदिक्समापूर्णयशसां दशशतवशवर्तिविशिष्टानां⁽⁵⁾ त्री-
रात्रेत्त्रिर्दिवसस्य बुद्धचतुषा लोकं व्यवलोक्य ज्ञानदर्शनं प्रवर्तते । को क्षीयते को वर्धते
10 काः कृच्छ्रप्राप्तः कः संकटप्राप्तः कः संवाधप्राप्तः को ऽपायनिम्नः को ऽपायप्रवणः को ऽपा-
यप्राग्भारः कामकृमपायाडुद्धृत्य स्वर्गे मोक्षे च प्रतिष्ठापयेयं कस्यानवरोपितानि कुशल-
मूलान्यवरोपयेयं कस्यावरोपितानि परिपाचयेयं कस्य परिपक्वानि विमोचयेयम् ।
आह च ।

अप्येवातिक्रमेद्वेलां सागरो मकरालयः ।

16

न तु वैनेयवत्सानां बुद्धो वेलामतिक्रमेत् ॥

1) Ex conject.; MS त्वं हि नाथ.

2) Ex conject.; MS शरणमुपगतार्हं नाथो क्लृप्तायां, manifestly corrupted and unmetrical. I am not sure of my restitution of लोकनाथं, of which I do not find the equivalent in the Tibetan, unless ལྷུ་ཡས་ may be considered as such; but that the 4th pūda concludes with क्लृप्ताया seems almost certain from the Tibetan rendering མཐོན་མེད་པད་པ་ལྷུ་ཡས་.

3) Before this epitheton MS has त्रिदमथविपश्यनाविकारिणां, a manifest dittography.

4) B चतुर्हृदिपाद°, D corr.

5) MS त्रीरात्रेःत्रि°.

अथ भगवान्क्षेमाया विनयकालमवेदय ऋद्ध्या उपसंक्रान्तः । उपसंक्रम्य तादृशी चतुरार्यसत्यसंप्रतिवेधिकी धर्मदेशना कृता यां श्रुत्वा क्षेमया अनागामिफलं प्राप्तमभिज्ञानिर्ह्रास्य ॥ अथ क्षेमा अतिक्रासकामधातौ लब्धप्रतिष्ठा ⁽¹⁾ * * * * ॥

यावत्सप्तमे दिवसे विवाहकाले संप्राप्ते प्रत्युपस्थिते राजकुमारे अनेकजनशतसं-
 द्वाये वेदीमध्यगतायां ⁽²⁾ ब्राह्मणेन पुरोहितेन लाजा धृतसर्पिषानुप्रदत्ताः । ततो दारक- 5
 दारिकाकुस्तसंश्लेषणे क्रियमाणे क्षेमा पश्यतामनेकेषां प्राणिशतसंख्याणां विततपक्ष इव
 क्षेमरात्रो गगनतलमभिरुह्य विचित्राणि प्रातिकार्याणि विदर्शयितुमारब्धा ॥ ततो राजा
 प्रसेनजित्कौशलो ⁽⁴⁾ राजा च ब्रह्मदत्तः क्षेमङ्करश्च राजकुमारो अन्ये च ⁽⁵⁾ कुतूहलाभ्यागताः
 सत्त्वा विस्मयमुपगताः पादयोर्निपत्य विज्ञापयितुमारब्धाः । मर्षय भगिनि य एते त्वया
⁽⁶⁾ धर्माः साक्षात्कृता अस्थानमेतच्च ⁽⁷⁾ कामान्परिभुञ्जीथा इति ॥ अथ क्षेमा गगनतलादवतीर्य 10

1) Ex conject.; MS लब्धप्रतिष्ठिता यावत्सप्तमे manifestly defective. A few words before यावत्सप्तमे are lost, it seems. The Tibetan renders the phrase thus: *གཤེད་པོ་ཤིང་པ་* (= *labdhapratisthā*) *འདྲིམས་པ་མེད་པ་ལ་ གནས་པར་གྱུར་དེ*, which is translated by Feer, p. 295, 6, as follows: *cet, ayant trouvé un appui, fut désormais à l'abri de la crainte*.

2) Perhaps to read °गताया.

3) Feer who (p 295, 10) translates *«le beurre clarifié, les grains de sénévé»* must have read सर्षपाः instead of सर्पिषाः; perhaps he follows the Tibetan: If this view is right, सर्पिषा would be a corruption of सर्षपाः. But it must be acknowledged, grains of mustard, though of frequent occurrence in Indian ritual, are never mentioned in the books of ritual with regard to the marriage ceremony (see *Qāṅkhāyana Gr̥hyas* 1, 13, 15, *Pāraskara Gr̥hyas* 1, 6, 1, *Gobhila II*, 1, p. 9 ed. Knauer). On the other hand, the reading of MS combines, in a somewhat strange manner, the two slightly different kinds of *ājya* into the compound *ghṛta-sarpīḥ*. Yet, after all, such a karmadhāraya (*ghṛta* + *sarpis*) is as well admissible as 'clarified butter' 'zerlassene Butter' are in English and German. For this reason I have retained the reading of MS.

4) B °जित्कौशलो, D corr.

5) B कुतू, CP corr.

6) B धर्मान्साक्षात्कृता, DP धर्मात्साक्षात्कृता.

7) MS °तद्यत्.

ज्ञनकायस्य पुरः स्थित्वा तथाविधां धर्मदेशनां कृतवती यां श्रुत्वानेकैः प्राणिशतसहस्रैस्स-
 त्यदर्शनं कृतम् ॥ ततः क्षेमा दारिका पितरमनुज्ञाप्य भगवत्सकाशमुपसंक्रान्ता भगवता च
 महाप्रज्ञापत्याः संन्यस्ता । ततस्तया प्रत्राजिता उपसंपादिता च । तया युज्यमानया घट-
 मानया व्यायच्छ्मानया इदमेव पञ्चगण्डकं संसारचक्रं चलाचलं विदित्वा सर्वसंस्कारगतीः
 5 शतनपतनविकारणविध्वंसनधर्मतया पराकृत्य सर्वलेशप्रकाणादर्कत्वं साक्षात्कृतम् । अर्क-
 त्ती संवृत्ता त्रैधातुकवीतरागा समलोष्टकास्त्रनाकाशयाणितलसमचित्ता वासीचन्दनकल्पा
 विद्याविदारिताण्डकोशा विद्याभिज्ञाप्रतिसंवित्प्राप्ता भवलाभलोभसत्कारपराङ्मुखा से-
 न्द्रोपेन्द्राणां देवानां पूज्या मान्याभिवाद्या च संवृत्ता । तत्र भगवान्भित्तूनामल्लयते स्म ।
 एषा ज्या मे भित्तवो भित्तुणीनां मम आविकाणां ⁽¹⁾महाप्राज्ञानां महाप्रतिभानां यदुत क्षेमा
 10 भित्तुणी ॥

भित्तवः संशयज्ञाताः सर्वसंशयच्छेत्तारं बुद्धं भगवन्तं पप्रच्छुः । कानि भद्रं क्षेमया
 कर्माणि कृतानि येन ⁽¹⁾महाप्राज्ञानां महाप्रतिभानामग्रा निर्दिष्टा ॥ भगवानाह । क्षेमयैव
 भित्तवः पूर्वमन्यासु ज्ञातिषु कर्माणि कृतान्युपचितानि लब्धसंभारणि परिणतप्रत्यया-
 न्योद्यवत्प्रत्युपस्थितान्यवश्यंभावीनि । क्षेमया कर्माणि कृतान्युपचितानि को ऽन्यः प्रत्य-
 15 नुभविष्यति । न भित्तवः कर्माणि कृतान्युपचितानि बाह्ये पृथिवीधातौ विपच्यन्ते नाब्धा-
 तौ न तेजोधातौ न वायुधातावपि ⁽²⁾तूपात्तेष्वेव स्कन्धधातापतनेषु कर्माणि कृतानि वि-
 पच्यन्ते शुभान्यशुभानि च ।

न प्रया[74 b]श्यन्ति कर्माणि कल्पकोटिशतैरपि ।

सामग्रीं प्राप्य कालं च पालन्ति खलु देहिनाम् ॥

20 भूतपूर्वं भित्तवो ऽतोते ऽध्वन्यस्मिन्नेव भद्रके कल्पे विंशतिवर्षसहस्रापुषि

1) So MS. There is no sufficient reason to change this into महाप्राज्ञानां. Cp. the instances in PW, IV, 1168 s. v. प्राज्ञ 2).

2) B नाब्धाधौ, DP corr.

3) Cp. *supra*, I, p. 74 n. 9.

प्रज्ञायां काश्यपो नाम सम्यक्संबुद्धो लोक उदपादि विद्याचरणसंपन्नः सुगतो लोक-
विदुत्तरः पुरुषदम्यसारथिः शास्ता देवमनुष्याणां⁽¹⁾ बुद्धो भगवान् । स वाराणसीं नगरी-
मुपनिश्चित्य⁽²⁾ विक्रति ऋषिपत्ने मृगदवे । यावत्तत्रान्यतरां⁽³⁾ श्रेष्ठिदुक्ता भगवतः काश्य-
पस्य शासने प्रव्रजिता । तथा भगवतः काश्यपस्य शासने दानप्रदानानि दत्तानि द्वादश
वर्षसंक्रमाणि च ब्रह्मचर्यवासः परिपालितो न च कश्चिद्गुणगणो ऽधिगतो यस्यास्तूपाध्या- 5
यिकायाः सकाशे प्रव्रजिता आसीत्सा भगवता काश्यपेन प्रज्ञावतीनामया निर्दिष्टा । तत-
स्तया प्रणिधानं कृतम् । यथैषा⁽⁴⁾ उपाध्यायिका प्रज्ञावतीनामया निर्दिष्टा एवमकृमप्य-
नागते ऽध्वनि यो ऽसौ भगवता काश्यपेन उत्तरो नाम माणवो व्याकृतो भविष्यसि त्वं मा-
नववर्षशतापुषि प्रज्ञायां शाक्यमुनिर्नाम तथागतो ऽर्हत्सम्यक्संबुद्ध इति तस्याहं शासने
प्रव्रजित्वा⁽⁵⁾ प्रज्ञावतीनामया भवेयमिति ॥

10

भगवानाह । किं मन्यध्वे भिक्षवो यासौ तेन कालेन तेन समयेन श्रेष्ठिदुक्ता इयं
सा क्षेमा भिक्षुणी । यत्तया दानानि प्रदत्तानि तेनाद्ये कुले प्रत्याज्ञाता । यत्तया द्वादश वर्ष-
संक्रमाणि ब्रह्मचर्यवासः परिपालितस्तेनेदानीमर्हत्त्वं साक्षात्कृतम् । इति हि भिक्षव एका-
त्तकृष्णानां कर्मणामेकात्तकृष्णो विपाक एकात्तशुक्लानामेकात्तशुक्लो व्यतिमिश्राणां व्य-
तिमिश्रस्तस्मात्तर्हि भिक्षव एकात्तकृष्णानि कर्माण्यपास्य व्यतिमिश्राणि चैकात्तशुक्ले- 15
ष्वेव कर्मस्वाभोगः⁽⁷⁾ करणीय इत्येवं वो भिक्षवः शिक्षितव्यम् ॥

इदमवोचद्भगवानात्तमनसस्ते भिक्षवो भगवतो भाषितमभ्यनन्दन् ॥

1) B बुद्धा, D corr.

2) MS °निसृत्य.

3) B °राऽश्रे°. Hence C and P °राःश्रे°, D °रोश्रे°.

4) Ex conject.; MS यथैका.

5) Cp. *supra*, I, 222, 6 and 299 n. 6.

6) Ex conject.; MS यासा.

7) B °भोगकर°, D corr.

चित्रपेति ८८ ।

बुद्धो भगवान्सत्कृतो गुरुकृतो मानितः पूजितो राजभी राजमात्रैर्धनिभिः पौरैः
 अष्टिभिस्सार्धवर्द्धैर्वैर्नागैर्यत्तैरसुरैर्गणैः किन्नैर्महोरगैरिति देवनागयन्तासुरगण्डकि-
 न्नरमहोरगाभ्यर्चतो बुद्धो भगवान् ज्ञातो महापुण्यो लाभो चीवरपिण्डपातशयनासनगु-
 ६ नप्रत्ययभैषद्यपरिष्काराणां^(१) सञ्चावकसङ्गः आवस्त्यां चिह्नरति जेतवने ऽनाद्यपिण्ड-
 स्यारामे । तेन खल समपेत्^(२) प्रसेनजित्कोजलो^(३) राज्यं कारयति ऋद्धं च स्फीतं च क्षेमं च
 सुभिन्नं चाकीर्णवल्गुजनमनुष्यं च प्रशासकालिकालहडिम्बडमरं तत्स्वारोगायगतं शालीनु-
 गोमहिषोसंयन्त्रं प्रियमिवैकपुत्रकं राज्यं पालयति । यावत्स राज्ञा अन्यतमया देव्या सह
 क्रीडति रमते परिचारयति । तस्य क्रीडतो रममाणस्य परिचारयतः पत्नो आपन्नसत्त्वा
 १० संवृत्ता । सा अष्टानां वा नवानां वा मासानामत्यपात्प्रसूता । दारिका जाता अष्टादशभि-
 र्दौवर्णि^(४)कैरङ्गैः समन्वागता । तस्यां जातौ जातिमहं कृत्वा चित्रपेति नामधेयं व्यवस्था-

1) B परिष्का°, DP corr.

2) D adds the wanting akṣara.

3) B कोशलो, D corr.

4) MS दौवर्णि° (P दौवर्णि°, D सौवर्ष°).

A gloss, on f. 258b at the bottom, of Aṣṭokāv. (tale 20 of which contains a paraphrase of this story of Virūpākṣa) enumerates the eighteen characteristics of ugliness, as follows: पिङ्गलाक्षी कूपगंड लंबोष्ठ ऊर्ध्वकिश कृस्वललाट सिङ्गधू पुष्पितनख प्रविरलदंत दंतुर अतिदीर्घ अतिरुस्ववाङ्ग तवगूयल (?) अतिकृष्ण वक्त्राशी (sic) विकटपाद् अतिगौर खरालाप अतिकर्कशांग । एतान्यष्टादश लक्षणानि. Of these eighteen adjectives seventeen are easy to understand; the twelfth is manifestly corrupted. It may perhaps intend to signify the 'goose-skin'.

5) B तस्य, P corr.

प्यते⁽¹⁾ ॥ यदा क्रमेण मरुती संवृता यदा यस्मै प्रदीयते स तां विद्वेति कृत्वा न प्रतिगृह्णाति ॥

यावद्वृत्तिणापथाङ्गो⁽²⁾ नाम सार्थवाक्⁽³⁾ अभ्यागतो विस्तीर्णविभवः । ततो राज्ञः प्रसेनजितो बुद्धिरुत्पन्ना । अयं गङ्गसार्थवाक् एतस्या दोषेष्वनभिज्ञो यन्मृगस्मै दास्यामीति ॥ ततो राज्ञा राज्ञौ संप्राप्तायां भग्रे चक्षुष्ये गङ्गं⁽⁴⁾ हूतेनाह्वय सा दारिका सर्वा- 5 लङ्कारविभूषिता भार्यार्थे दत्ता ॥ गङ्गाय *गङ्गरस्था* गङ्गरस्थेति संज्ञा प्राडुर्भूता⁽⁵⁾ ॥

यावदङ्गेन सार्थवाक्तेन द्वितीये दिवसे प्रभातायां राज्ञ्यां सा दारिका दृष्टा⁽⁶⁾ परमबीभत्सा⁽⁶⁾ । यां दृष्ट्वा राजापेक्षया न शक्नोत्यवमोक्तुं स्वगृहे धारयति ॥

यावदङ्गः सार्थवाक्ः कस्मिंश्चित्पर्वण्युपस्थिते गोष्ठिकानां मध्यं गतः । गोष्ठिकैश्च क्रियाकारः कृतः सकृ भार्यया समुक्रमुद्धानं यो न पास्यति स गोष्ठिकानां पञ्च पुराणश- 10 तानि दण्डमनुप्रदास्यतीति ॥ ततो गङ्गः स्वगृहमागत्य शोकागारं प्रविश्य करे कपोलं

1) In Tibetan the name given to the ugly girl is not *Virūpā*, but *Rasthā* रस्त. घ

2) MS दक्षिणापथा°.

3) Ex conject.; MS गङ्गो.

4) On this phrase, whose meaning by itself is not clear owing to its brevity, and which, for this reason, may be defective cp. Feer's note 2 on p. 298 and note 2 on p. 297. The paraphrast who composed the *Açokāv.* gives this account of the nickname. (Her father's purohita speaks)

गंगस्य रतिभोगार्थे केवलं स्वीयके[read: ते] यतः ।

तेन त्वं गंगरस्थेति नाम्ना संप्रथिता भव ॥

The Tibetan translator rendered the sentence so that it conveys the bearing: «as Rasthā became Gaṅga's (wife) she got from that time the nickname of Gaṅgarasthā» དེ་ནས་ར་སྤ་གང་ག་ལ་བྱེད་ནས། གང་ག་ར་སྤ་ཆེས་ཐུ་བའི་མིང་ཐུང་བར་གྱུར་དེ། Cp *supra*, n. 1.

5) MS दृष्टा.

6) Feer, p. 298 n. 3: «Le tibétain ajoute qu'il en eut peur. Un mot aurait-il été oublié dans le manuscrit népalais?». I do not think so. The Tibetan translator will have rendered *°bibhatsā* by a paraphrase.

कृत्वा चित्तापरो व्यवस्थितः । तस्य बुद्धिरुत्पन्ना । वरमकं दण्डं दद्यां न चाकृमेतामेतेषां
दर्शयेयं सकृदर्श[75a]नाञ्चावगीतो⁽¹⁾ भविष्यामीति ॥ अथ गङ्गो द्वारं बद्ध्वा पञ्च पुराणशतानि
दण्डं गृहीत्वा गोष्ठिकानां मध्यं गतः ॥ ततो दारिकाया मरुद्दीर्गमस्यमुत्पन्नम् । किं ममा-
नेनैवंविधेन जीवितेन यत्र मे न च स्वामिचित्तं सुखितं न चाहं किमत्र प्राप्तकालमात्मानं
6 घातयिष्यामीति ॥ ततो रज्जुं गृहीत्वा अवरकं प्रविष्टा उद्वन्धनहेतोः ॥

यत्रात्तरे नास्ति किञ्चिद्बुद्धानां भगवतामज्ञातमदृष्टमविदितमविज्ञातम् । धर्मता
खलु बुद्धानां भगवतां मरुत्कारुणिकानां लोकानुग्रहप्रवृत्तानामेकारुत्ताणां शमयविपश्य-
नाविरुद्धिणां त्रिदमथवस्तुकुशलानां चतुरोघोत्तीर्णानां चतुर्मुद्दिपादचरणतलमुप्रतिष्ठा-
तानां पञ्चाङ्गविप्रकीर्णानां पञ्चगतिसमतिक्रात्तानां षडङ्गसमन्वागतानां षट्पारमिताप-
10 रिपूर्णानां सप्तबोध्यङ्गकुसुमाब्धानामष्टाङ्गमार्गदेशिकानां नवानुपूर्वसमापत्तिकुशलानां दश-
वलवलिनां दशदिक्समापूर्णयशसां दशशतवशवर्तिप्रतिविशिष्टानां त्री⁽²⁾ त्रिरेस्त्रिर्दिव-
सस्य बुद्धचतुषा लोके व्यवलोक्य ज्ञानदर्शनं प्रवर्तते । को कृष्यते को वर्धते कः कृच्छ्र-
प्राप्तः कः संकटप्राप्तः काः संवाधप्राप्तः कः कृच्छ्रसंकटसंवाधप्राप्तः को ऽपायनिम्नः को ऽपा-
यप्रवणः को ऽपायप्राग्भारः कमरुमपायाडुद्धृत्य स्वर्गे मोक्षे च प्रतिष्ठापयेयं कस्यानवरो-
15 पितानि कुशलमूलान्यवरोपयेयं कस्यावरोपितानि परिपाचयेयं कस्य परिपक्वानि विमो-
चयेयम् । आह च ।

अप्येवातिक्रमेद्वलां सागरो मकरालयः ।

न तु वैन्यवत्सानां बुद्धो वेलामतिक्रमेत् ॥

ततो भगवता जेतवनावस्थितेन कनकवर्णा प्रभा उत्सृष्टा यया तद्गृहं सूर्यसकृन्नेषो-

1) B °नाञ्चावनीतो; this has become in O नाञ्चावनागीतो, in D नाञ्चाव-
तोतो, in P नाचावनीतो.

2) MS त्रिरात्रेःत्रिर्दि°.

(1) वावभासितमृद्या चोपसंक्रम्य तद्गलादुद्धन्धनमवमुच्य दारिकां समाश्वासितवान् ॥ (2) षष्ठां स्थानानामाश्चर्याद्भुतो लोके प्राडुर्भावः । तथागतस्य तथागतप्रवेदितस्य (3) धर्मविनयस्य मनुष्यत्वस्य आर्यायतने (4) प्रत्याज्ञातस्त्वस्येन्द्रियैर्विकलत्वस्य कुशलधर्मच्छन्दकस्य आश्चर्याद्भुतो लोके प्राडुर्भावः ॥ ततो भगवता तस्या दारिकायास्तथाविधा धर्मदेशना कृता यां श्रुत्वा विंशतिशिखरसमुद्गतं सत्कायदृष्टिशैलं ज्ञानवज्रेण भिन्ना श्रोतापत्तिफलं साक्षात्कृतम् । ततो लब्धप्रसादया भगवान्भक्तेन प्रतिपादितः पटेन चाच्छादितः । ततो दारिकाया अयगता अलक्ष्मीर्लक्ष्मीः (6) प्राडुर्भूता देवकन्येव (7) चावरकमवभासमाना स्थिता । भगवानपि प्रक्रान्तः ॥

ततो गोष्ठिकानां (8) बुद्धिरुत्पन्ना । नूनमस्य भार्या परमदर्शनीया संवृता । स एष ईर्ष्या-

1) Ex conject.; MS °सकृत्प्रेषीवाव°.

2) This passage which contains the enumeration of the six states, the combined manifestation of which may be called a miracle, bears a striking appearance to a scholion that has crept into the text. If so, the interpolation must be an old one, for the Tibetan fully agrees with the original Sanskrit. The paraphrast (Açokāvadāna) passes over this topic.

3) I am not sure, whether B has प्रवेदितस्य or प्रवदितस्य; D has the former reading, P the latter one, C प्रवादितस्य.

4) Ex conject.; MS प्रत्याज्ञातेन्द्रिये°. The Tibetan confirms the emendation. «The being born in the land of the Āryas» is thus expressed: འཕགས་པ་གནས་པ་རྒྱུ་པ་དང་།, «the intactness of all the organs of sense» thus: དཔལ་པོ་ཚེས་པ་དང་།, where དཔལ་པོ་ is doubtless employed to render इन्द्रिय 'organ of sense'; cp. དཔལ་པོ་ 'witness' (apud Jäschke and Sarat). Feer (p. 299 n. 2) has misunderstood this passage.

5) Sandhi in MS, which spells here श्रोता°.

6) Visarga wanting in MS.

7) Ex conject., MS कन्येव अववरकमव° (D °अवचरकां अव°).

8) MS गौष्ठिकानां. As Boehtlingk rightly states (PWK II, 185), *gauṣṭhika*, not *goṣṭhika* is the correct form of the word, cp. also Pāṇini, 4, 4, 43. But,

प्रकृतिर्दण्डमुत्सकृते दातुं न च तां दर्शयितुमिच्छति । यन्नु वयमेनं विरुद्धैर्मन्यैः पाययित्वा
 ताडनादाय गृहमस्य गत्वा भार्यां पश्येमेति ॥ ततस्ते⁽²⁾स्तं घनघनेन विरुद्धमद्येन पानेन⁽³⁾ क्षीवं
 कृत्वा⁽¹⁾ ताडनपकृत्य गृहं गत्वा⁽⁴⁾ द्वारमवमुच्य दारिका दृष्टा । ततो दृष्ट्वा परं विस्मयमुपग-
 ताश्चित्तयन्ति । स्थाने ऽसौ न दर्शयत्यस्माकमिति ॥ ततस्ते पुनरागत्य मद्यवशात्सुप्तमु-
 5 त्वाप्योचुः । लाभास्ते गङ्गं सुलब्धा यस्य ते एवंविधा दर्शनीया दारिकेति ॥ ततो गङ्गे
 भूपत्या मात्रया दुःखो दुर्मनाः संवृतः । दण्डः⁽⁶⁾ स्वयं मया दत्तो ऽहं चावगीतो ज्ञात इति ॥
 ततो दुर्मनाः⁽⁷⁾ स्वगृहमागतः । द्वारमवमुच्य तां भार्यां दृष्ट्वान्वनदेवतामिव कुसुमैतमग्रे
 ऽर्त्ताव विधाजमानाम् । ततः पृच्छति भद्रे किमेतत् । किं कृतो द्वयविशेष इति ॥ ततस्तथा
 यथावत्तं स्वामिने समाख्यातम् । श्रुत्वा तेनापि भगवति श्रद्धा प्रतिलब्धा ॥

10 यावदसौ दारिका क्रमेण भर्तारमनुज्ञाप्य भगवच्छासने प्रव्रजिता । तथा युष्मन्मानयौ
 घग्मानया व्यायच्छ्मानया इमेव पञ्चगण्डकं संसारचक्रं चलाचलं विदित्रा सर्वसंस्कारग-

save this one instance, MS has everywhere गोष्ठिक, likewise the Aṣokāṇ., and I suppose the author of Avadānaṣ. used this incorrect form. For an epigraphical instance of गोष्ठिक see S. Lévi, *Journal Asiat.*, 1904 Sept.-Oct., p. 230.

1) Ex conject.; MS ताडनादाय, and ताडनापकृत्य. *Tāḍa* must mean 'key', cp. Divyāṇ. 577, 21. 27 *tāḍaka* and PW, III, s. r. तालिका 3) «Thürschloss». In Aṣokāṇ. ताड means 'lock' in this line, which is the paraphrase of *infra* l. 3 ताड-मपकृत्य etc.:

ततस्ते गोष्ठिकास्तस्य गृहोत्वा ताडमोचनं (f. 260a 4).

2) Ex conject.; MS ततस्तेतं.

3) Ex conject.; MS क्षीपां (D क्षीनं). Cp. Aṣokāṇ., f. 260a 3, तं गङ्गं भोजनै-र्मन्यैः क्षीवं कृत्वात्यमोक्षयन्.

4) MS द्वारानवमुच्य.

5) Ex conject.; MS मद्यतृयात्सुप्तः.

6) Ex conject.; MS दण्डस्वमया (D दृष्ट्वं—, P दण्डस्व—). Cp. Aṣokāṇ. f. 260a 7 दण्डं स्वयं मया दत्तमवगीतो (cod. तीतो भवानि च).

7) Visarga wanting in MS.

8) Ex conject.; MS कुसुमिते मद्ये. I accept कुसुमित = 'flowerbrightness of spring', cp. PW, V, 1314 s. r.

तीः शतनपतनविकरणविध्वंसनधर्मतया पराकृत्य सर्वलोकाप्रकृष्टादकृतं साक्षात्कृतम् ।
अर्हन्ती संवृता त्रैधातुकवीतरागा समलोष्टकाञ्चना आकाशपाणितलसमचिता वासीचन्द-
नकल्पा विद्याविद्वारितापडकोशा⁽¹⁾ विद्याभिज्ञाप्रतिसंबितप्राप्ता भवलाभलोभसत्त्वा[75b]-
रपरङ्मुखा सेन्द्रोपेन्द्राणां देवानां पूज्या मन्याभिवाद्या च⁽²⁾ संवृता ॥

भित्तवः संशयज्ञाताः सर्वसंशयच्छेत्तारं बुद्धं भगवत्तं पप्रच्छुः । किं भदत्त गङ्गस्थया ६
कर्म कृतं येनाद्ये कुले जाता किं कर्म कृतं येन विद्वया संवृता प्रव्रज्य⁽³⁾ चार्हत्वं साक्षात्कृ-
तमिति ॥ भगवानाह । गङ्गस्थयैव भित्तवः पूर्वमन्यासु ज्ञातिषु कर्माणि कृतान्युपचि-
तानि लब्धसंभाराणि परिणतप्रत्ययान्योद्यत्प्रत्युपस्थितान्यवश्यंभावीनि । गङ्गस्थया
कर्माणि कृतान्युपचितानि को ऽन्यः प्रत्यनुभविष्यति । न भित्तवः कर्माणि कृतानि
वाक्ये पृथिवीधातौ विपच्यन्ते⁽⁴⁾ नाब्धातौ न तेजोधातौ न वायुधातावपि तूपात्तेष्वेव⁽⁵⁾ 10
स्कन्धधात्वायतनेषु कर्माणि कृतानि विपच्यन्ते शुभान्यशुभानि च ।

न प्रणश्यन्ति कर्माणि कल्पकोटिशतैरपि ।

सामग्र्यो प्राप्य कालं च फलन्ति खलु देहिनाम् ॥

भूतपूर्वं भित्तवो ऽतीते ऽध्वनि वाराणस्यां नगर्धामन्यतमा श्रेष्ठिभार्या चण्डा
रभसा कर्कशा । असति बुद्धानामुत्पादे प्रत्येकबुद्धा लोक उत्पद्यन्ते क्षीनदीनानुक्रमकाः 15
प्राप्तशयनासनभक्ता एकदक्षिणीया लोकस्य । यावदन्यतरः प्रत्येकबुद्धस्तद्गृहं⁽⁶⁾ प्रविष्टो
विद्वपः । स तथा बद्ध परिभाष्य गृहान्निष्कासितः केनायं विद्वपो मम गृहे प्रवेशित

1) MS °कोशो.

2) D adds the wanting akṣara.

3) B प्रव्रज्या, P corr.

4) B नाब्धातौ, DP corr.

5) Cp. *supra*, I, p. 74 n. 9.

6) B °स्तगृहं, above त some significant mark has been deleted, probably the anusv., P °स्तेगृहं, D corr.

इति । ततः प्रत्येकबुद्धस्तस्यानुग्रहार्थं विततपत्त इव कंसराजो गगणतलमभ्युद्गम्य वि-
चित्राणि <प्रातिह्वार्याणि>⁽²⁾ विदर्शयितुमारब्धः । ततः श्रेष्ठिभार्याया विप्रतिसारजातया * *
* * *⁽³⁾ ॥ याचदसौ क्षमितः⁽⁴⁾ पिण्डकेन <प्रतिपादितश्च> प्रणिधानं <च> कृतम्⁽⁵⁾ । यन्मया
प्रत्येकबुद्धः परिभाषितो मा अस्य कर्मणो विपाकमनुभवेयमेवंविधानां च घर्माणां क्षान्ति-
5 नो स्यां प्रतिविशिष्टतरं <च> शास्तारमारागयेयमिति ॥

किं मन्यध्वे भित्तवो यासौ श्रेष्ठिभार्या इयमसौ गङ्गरस्था । यदनया प्रत्येकबुद्धः

1) So MS. As to the irregular sandhi, cp. *supra*, I, 20 n. 6.

2) I have inserted the lost word conformably to the other occurrences of this commonplace, see f. i. *supra*, I, p. 122, 10. 136, e. II, 4, 3 and Divy. 49, 19. Moreover Aṣokāṣ. (f. 262a 4) narrates this exploit of the Pratyekabuddha likewise: विचित्राणि प्रातिह्वार्याण्यदर्शयत्.

3) A few words have here been lost, which I denote by italicising their equivalent in Feer's translation (p. 300, 25): «Alors l'épouse du Çreṣṭhi éprouva du repentir, si bien que disant 'Pardonne!' elle lui offrit des aumônes.» Thus he rendered the Tibetan དེ་ནས་ལོང་རྟོག་པའི་ལུང་ན་འཕྱོང་བ་ཞུས་ནས་དེ་ལ་གནོད་ན་གསོ་བ་ནེ། But the paraphrast (Aṣokāṣ. f. 262a 4) develops the episode thus:

तानि सा प्रमदा दृष्ट्वा विप्रतीसारिताशया ।

सकृत्सा साञ्जलिर्नवा प्रार्थयत्तं समाद्रात् ॥

तत्क्षमस्व मक्षाभाग यन्मया प्रकृतं त्रयि ।

अवतरस्व प्रसीदात्र पिण्डं दास्यामि ते गुरो ॥

The lines 2—4. in the last of which pronounce *otarasva*, contain the elaborated content of the missing portion of Aṣadānaṣ.

4) Visarga wanting in MS.

5) Cp. Aṣokāṣ., f. 262a 5, proximate to the passage quoted in n. 3.

तपेत्यभ्यर्चिषे सो ऽपि प्रत्येकमुगतस्ततः ।

पञ्चिवच्च तद्याकाशाद्वतीर्यासने ऽविशत् ॥

तमासनसमासीनं दृष्ट्वा सा प्रमदा मुदा ।

अभ्यर्च्य अह्वया तस्मै पिण्डयात[ms. त्रमणैकयत् ॥

पिण्डकेन प्रतिपादितस्तस्य कर्मणो विपाकेनाद्ये रात्रिकुले प्रत्यागता । यद्विद्वपाववादेन⁽²⁾
 समुदाचर्य गृहान्निष्कासितस्तेन विद्वपा संवृता । भूयः काश्यपे भगवति प्रवृजिता आ-
 सीत् । तत्रानया पठितं स्वाध्यापितं स्कन्धकौशलमायतनकौशलं प्रतीत्यसमुत्पादकौशलं
 स्थानास्थानकौशलं कृतं ब्रह्मचर्यवासश्च परिपालितः । तेनेदानीमर्हत्त्वं साक्षात्कृतम् । इति
 हि भित्तव एकाक्षकृष्णानां कर्मणामेकाक्षकृष्णो विपाक एकाक्षशुक्लानामेकाक्षशुक्लो व्य- 5
 तिमिश्राणां व्यतिमिश्रस्तस्मात्तर्हि भित्तव एकाक्षकृष्णानि कर्माण्यपास्य व्यतिमिश्राणि
 चैकाक्षशुक्लेष्वेव कर्मस्वाभोगः कर्णीय इत्येवं वो भित्तवः शिक्षितव्यम् ॥

इदमवोचद्भगवानात्तमनसस्ते भित्तवो भगवतो भाषितमभ्यनन्दन्⁽³⁾ ॥

1) B प्रतिपातितस्त°, D corr.

2) Cp. Aṣṭokāṇv., f. 262b 1, यद्विद्वपाववादेन यतिर्निष्कासितो मया.

3) After the conclusion of this avad., MS has this colophon: इत्यवदानशतके ऽष्टम्युदानगाथा समाप्ता ॥ ८० ॥

नवनो वर्गः ।

⁽¹⁾समुद्र इति ८१ ।

बुद्धो भगवान्सत्कृतो गुरुकृतो गानितः पूजितो राजभी राजमात्रिर्धनिभिः पौरैः
अष्टभिस्तार्थवाहैर्देविर्नगिर्यत्तिरसुरैर्गरुडैः किन्नरैर्महोरगैरिति देवनागपत्तासुरगरुडकि-
८ न्नरगहोरगाभ्यर्चितो बुद्धो भगवान् क्षातो गह्वरपुण्यो लाभो चीवरपिण्डपातशयनासनगु-
नप्रत्यपभेप्रत्यपरिष्काराणां⁽²⁾ सध्यावकसद्वृत्तः ध्यावस्त्यां विद्वरति जेतवने ज्नाथपिण्ड-
स्यारणे । ध्यावस्त्यानन्यतमस्तार्थवाहस्तेन सदृशात्कुलात्कालत्रमानीतम् । स तथा सार्धं
क्रोडति रमते परिचारयति । तस्य क्रोडतो रगमाणस्य परिचारयतो बुद्धिरुत्पन्ना याव-
दहं युवा तावद्वनसंचयं नरोगि पश्चाद्दृष्ट्वावस्थायां सुखं परिभोदये इति ॥ ततस्तार्थवाहः

1) 'The uddana of the 9th varga, which precedes in MS, is somewhat dis-
turbed; one title, that of arad. nr. 88 (कप्पिणा), is wanting and the metre is partly
perverted. It runs thus: उद्दानं समुद्रः सुमनाश्चैत्र हिरण्यपाणिस्त्रिपिटेन च यसोमि-
त्रोपपादो च शोभितः [here five syllables are wanting, containing the name of
Kapphina] । भद्रिको राष्ट्रपालश्च वर्गो भवति समुद्धितः ॥

(a) Read: हिरण्यस्त्रिपिटेन च, metri causa.

2) B परिस्काराणां, D corr.

3) MS परिचारयतः तस्य बुद्धिरु^०, but तस्य is here superfluous in conse-
quence of the habit of Buddhists of filling up the groundwork of their tales with
the same standing phrases which they insert at each fresh occurrence of the same
situation.

4) Ex conject.; B तावदहं (out of द)नसंचयं, the sign " signifies cancelling.
Hence DP तावदहं न संचयं करोमि, cp. Feer, p. 304 n.; C still worse corrupted.
Cp. Kalpadrum āv. nr. 9 (f. 54b 7), which paraphrases this as follows:

यावद्युवा गृहे स्थित्वा न करोमि धनार्जनम् ।

पश्चाद्बुद्धो भवेयं हि किं भोदये हं सुखं तदा ॥

पञ्चवर्णिकृत्परिवारो⁽¹⁾ यानपात्रमादाय भार्यासकायो मक्षासमुद्रमवतीर्णः ॥ यावदस्य
प्रजापती आपन्नसत्त्वा जाता । यावत्तत्रैव समुद्रमध्ये प्रसूता । दारको जातो⁽²⁾ अभिवृषो दर्श-
नीयः प्रासादिकः । तस्य जातो जातिमहं कृत्वा नामधेयं व्यवस्थापितं यस्मात्समुद्रमध्ये
जातस्तस्मात्समुद्र इति नाम⁽⁴⁾ ॥ यावदसौ सार्थवाहः स्वस्तिज्ञेमाभ्यां ससिद्धयानपात्रो
मक्षासमुद्रात्प्रत्यागतः ॥

5

यदा समु[76a]द्रो दारको मक्षान्संवृत्तस्तदा पित्रा सार्थवाहत्वे प्रतिष्ठाप्य पञ्चव-
र्णिकृत्परिवारो मक्षासमुद्रं⁽⁵⁾ संप्रेषितः । सो अनुपूर्वेण चक्षूर्यमाणो ग्रामनगरनिगमराष्ट्र-
राजधानीपट्टनान्यवलोकयन्समुद्रतीरमनुप्राप्तः ॥ स पञ्चभिः पुराणशतैर्वह्नं⁽⁸⁾ भूत्वा पञ्च
पौहषेयान्गृहीत्वा आहारं नाविकं कैवर्तं कर्णधारं च त्रिरपि⁽¹⁰⁾ घण्टावधोषणं कृत्वा

1) MS °वर्णिकृत्°.

2) Between परिवारः and यानपात्रं MS has four akṣaras, which are to be read मक्षासमुद्रं, it seems, the second being somewhat uncertain. Probably they are the corrupted remnant of a dittography, मक्षासमुद्रम् follows immediately, and it would be far-fetched to suppose the adj. माक्षासमुद्रं is intended = 'a vessel to make a sea-journey, a sea-ship'.

3) MS जातः । अभि°.

4) Probably there is something lost here, the full sentence must be नामास्य भवत्विति or the like. From यस्मात् to नाम is written in B as a marginal addition.

5) Anusvāra wanting in MS.

6) B रोष्ट्र, DP corr.

7) Ex conject., according to the parallel passage, *supra*, I, p. 200, 4; MS °रू-
जधनीषुपट्ट°.

8) Ex conject., cp. *supra*, I, p. 200, 5; MS कृत्वा. The same clerical error is found in the parallel passage in K (f. 59b 4).

9) MS °षेयान्गृहीत्वा.

10) Here the same applies, as is discussed *supra*, I, p. 200, n. 6. The insertion of त्रिरपि is suggested both by the parallel passage quoted and by Feer's translation 'après trois sonneries de cloches', cp. his p. 305 n. 1, where 'sanscrit'

महासमुद्रमवतीर्णः ॥ ततस्तेषां समुद्रमध्यगतानां कालिकावातेन तद्वहनमितश्चामुतश्च
परिधाम्यते । समुद्रश्च सार्धवाहस्तीर्थिकाभिप्रसन्नः । सोऽ⁽¹⁾कालमृत्युभयभीतः षट् क्वास्तृना-
पाचितुं⁽²⁾ प्रवृत्तः । तथापि तद्वहनं वायुना धाम्यत एव⁽³⁾ । यावदन्ये वणिजो देवतासकृन्ना-
पयायाचितुं प्रवृत्ता आरुह्य⁽⁴⁾ ।

5

शिववरुणकुबेरा⁽⁵⁾ वायुरग्निर्महेन्द्रो

भुवि च तुविमघो यो विश्वदेवो महर्षि- ।

is to be read for 'tibétain'. On the other hand, घण्टावधोषणं which our text has here, should probably also be restored *supra*, I, p. 200, 6. — As to the five *pau-ruseyās* specified both in avad. nr. 36 and here, cp. also Beal's translation of Fo-pau-hhiñ-tsi-kiñ (Bunyii Nanjio's *Catalogue*, nr. 680) 'The Romantic Legend of Sākya Buddha' p. 382.

1) B सो, somewhat indistinctly. A sec. manus has put above it सा, which is, accordingly, the reading of DCP.

2) MS प्यायितुं.

3) Ex conject.; MS धाम्यते एव.

4) MS आरु च.

The metrical portion that follows is a *mālinī*-strophe in an miserably damaged condition. It is the counterpart of the *aupacchandāsika*-strophe in Divy. 41, 16 foll., which I have tried to emend in IV. Z., XVI, 109. In K's paraphrase the tempest, the perilous situation of the merchants, and the prayers of the crew to an immense number of deities are spun out at length, but our *mālinī* verses are passed over. I have ventured to restore the stanza, as best I could, by conjecture.

5) Ex conject.; MS कुबेर.

6) Ex conject.; B भुविचतुविसद्योविश्व°, the first akṣara is somewhat indistinct, in C it has been copied तु, in D भु, in P त्र. That भुवि is right, appears from the Tibetan, where མུ་བི་པུ་ཨ་ཨ་ཨ་ answers to it. The being invoked in pāda b is a Nāga according to the acceptation of the Tibetan translator who names this terrestrial deity ལྷ་. At all events, it is designated by some rhetorical periphrasis the exact meaning of which is not certain. Though *tuvinagha* is Vedic, not classical, there are such strong indications for that epithet being used here to denote Viṣṇudeva — in the Veda it is applied to Indra and the Maruts — that I have put it into the text. Nor would this be the only Vedism in Buddhist Sanskrit.

र्वयामक्⁽¹⁾ मरणात्ता वः प्रपन्नाः स्म शीघ्रं

व्यसनमिदमुपेतं त्रातुमिच्छन्तु सार्धम्⁽²⁾ ॥

ततस्तेषामेवमपि परिदेवमानानां नास्ति कश्चिन्नाता ॥ यावत्तत्रान्यतम उपासकः स-

माद्वहः । स उवाच । किं वो भवत्तः षट्⁽³⁾ क्वास्तार अन्ये च देवताः करिष्यन्ति । बुद्धं भग-

वत्तं प्रत्यक्षदेव⁽⁴⁾त्तं भावेन शरणं प्रपद्यध्वं स वस्त्राता भविष्यतीति । ततः समुद्रप्रमुखाणि ५

पञ्च वणिक्कृतानि एकरवेण भगवत्तं शरणं प्रपन्नानि ॥

अत्रातरे नास्ति किञ्चिद्बुद्धानां भगवतामज्ञातमदृष्टमविदितमविज्ञातम् । धर्मता
खलु बुद्धानां भगवतां महाकारुणिकानां लोकानुग्रहप्रवृत्तानामेकारक्षाणां शमथविपश्य-

1) Ex conject.; MS मरणात्तास्त्रास्ततः प्रसन्नास्म शीघ्रं, with two syllables too many and without any proper meaning. My emendation is supported by the Tibetan, cp. the following note.

2) I greatly doubt the genuineness of *icchantu*, for which one would rather expect *arhantu*; the Tibetan translator has rendered this fourth pāda too freely to throw light on this point. I give here from the Kanjur the Tibetan counterpart of the metrical prayer in full.

pāda a: शु'अद'कु'लु'गु'ये'र'र'द'र'द'लु'मे'लु'र'र'द'के'र'र'द' ।

pāda b: इ'द'सै'द'सु'के'र'र'लु'र'द'र'र'र'र'र'र'र'र'र'र'र'र'र' ।

pāda c: य'र' ।

pāda d: सु'र'र'र'र'र'र'र'र'र'र'र'र'र'र'र'र'र'र'र'r'r' (reading somewhat uncertain) 'स'र'र'र'र' ॥

3) B पट्टासारः, a corruption easy to correct but which has greatly perturbed the copyists. The scribe of C wrote प + gap of one aks. + सारं, that of D पश्यासारः, that of P पद्यासारः, which occasioned Feer's note 4 on p. 305. — The masc. अन्ये देवताः (sic) is found in MS.

4) Sic MS. Cp. the foregoing note. D has here देवतद्भावेन

5) MS णिच्छन्तानि, cp. *supra*, p. 61 n. 1. In the sequel the word is spelt without fault.

नाविकारिणां त्रिदशवस्तुकुशलानां चतुरोद्योतीर्णानां चतुर्द्विपादचरणतलमुप्रतिष्ठि-
तानां पञ्चाङ्गविप्रकीर्णानां पञ्चगतिसमतिक्रातानां षडङ्गसमन्वागतानां षट्पारमिताप-
रिपूर्णानां सप्तबोध्यङ्गकुसुमाब्जानामष्टाङ्गमार्गदेशिकानां नवानुपूर्वसमापत्तिकुशलानां द्द-
शबलबलिनानां दशदिक्समापूर्णपशसां दशशतवशवर्तिप्रतिविशिष्टानां⁽¹⁾ त्री रात्रेस्त्रिर्दिव-
६ सस्य बुद्धचक्षुषा लोकां व्यवलोक्य ज्ञानदर्शनं प्रवर्तते । को क्षीयते को वर्धते कः कृच्छ्र-
प्राप्तः कः संकटप्राप्तः कः संबाधप्राप्तः कः कृच्छ्रसंकटसंबाधप्राप्तः को ऽपायनिम्नः को ऽपा-
यप्रवणः को ऽपायप्राग्भारः कम⁽²⁾पायादुद्धृत्य स्वर्गे मोक्षे च प्रतिष्ठापयेयं कस्यानव-
रोपितानि कुशलमूलान्यवरोपयेयं कस्यावरोपितानि परिपाचयेयं कस्य परिपक्वानि वि-
मोचयेयम् । श्राद्धं च ।

10 अप्येवातिक्रमेद्वेलां सागरो मकरालयः ।

न तु वैनेयवत्सानां बुद्धो वेलामतिक्रमेत् ॥

यावद्भगवता जेतवनावस्थितेन सूर्यसकृन्नातिरेकप्रभाः⁽³⁾ कनकवर्णा महीचय उत्सृष्टा
यैस्ते⁽⁴⁾ वणिजः समन्तादवभासिताः⁽⁵⁾ कल्पसकृन्नपरिभाविताश्चांशव उत्सृष्टा यैः प्रह्लादिताः
कालिका⁽⁶⁾वातश्च प्रत्यागतः ॥

15 यावत्समुद्रः स्वस्तिक्षेमाभ्यां संसिद्धयानपात्रः प्रत्यागतस्तेनैव मरणसंवेगेन दान-
प्रदानानि दत्त्वा बन्धुजनं समाश्रास्य⁽⁷⁾ श्रमणब्राह्मणकृपणवनीपकान्संतप्य पञ्चवणिकक-

1) MS त्रिरात्रेस्त्रिर्दिव°.

2) P fills the gap.

3) Ex conject., cp. the parallel passage *supra*, I, p. 31, 8; MS °कप्रभकनक°, where भ is written between the lines (D °कप्रभःकनक°). For परिभाविताश्चांशव (l. 13) one would likewise expect °विताश्च मैत्र्यंशव. Feer has indeed, «il lança aussi des rayons d'amour» (p. 306, 8).

4) MS यैस्तेर्वणिजः.

5) B °भाषिताः, D corr. Cp. *supra*, I, 189, n. 8.

6) B कालिकावा°, D corr., cp. *supra*, p. 62, 1 and Divy. 41, 11. 42, 10. 229, 24.

7) MS ब्रह्मणब्राह्मण°.

तपरिवारो भगवच्छासने प्रव्रजितः ॥ तेन युज्यमानेन घटमानेन व्यायच्छमानेनेदेमेव पञ्च-
गण्डकं संसारचक्रं चलाचलं विदित्वा सर्वसंस्कारगतीः शतनपतनविकरणाविध्वंसनधर्म-
तया पराकृत्य सर्वलेशप्रकाणादर्हत्वं साक्षात्कृतम् । अर्हन्संवृत्तस्त्रैधातुकवीतरागः सम-
लोष्टकाच्चन आकाशपाणितलसमचित्तो वासीचन्दनकल्पो विद्याविदारिताण्डकोशो वि-
द्याभिज्ञाप्रतिसंवित्प्राप्तो भवलाभलोभसत्कारपराङ्मुखः सेन्द्रोपेन्द्राणां देवानां पूज्यो मान्यो ६
ऽभिवाद्यश्च संवृतः ।

भिक्षवः संशयज्ञाताः सर्वसंशयच्छेत्तारं बुद्धं भगवन्तं पप्रच्छुः । आश्चर्यं भदत्त पद्मग-
वता इमानि समुद्रप्रमुखानि पञ्च वणिक्कृतानि इष्टेन जीवितेनाच्छादितानि व्यसनात्प-
रित्रातानि अत्यत्तनिष्ठे च⁽¹⁾ निर्वाणे प्रतिष्ठापितानीति ॥ भगवानाह । किमत्र भिक्षव
आश्चर्यं यदिदानीं मया विगतरागेण विगतद्वेषेण विगतमोहेन परिमुक्तेन ज्ञातिजराव्या- 10
धिमरणशोकपरिदेवदुःखदौर्मनस्योपायासैः इमानि समुद्रप्रमुखानि पञ्च वणिक्कृतानि
इष्टेन जीवितेनाच्छादितानि व्यसनात्परित्रातानि अत्यत्तनिष्ठे च निर्वाणे प्रतिष्ठापिता-
नि । यत्तु⁽²⁾ मयातीति ऽध्वनि सर्गेण सद्वेषेण समोद्वेनापरिमुक्तेन ज्ञातिजराव्याधिमरणशो-
कपरिदेवदुःखदौर्मनस्योपायासैः इमे⁽³⁾ वणिजः परित्रातास्तच्छृणुत साधु च सुष्ठु च मनसि
कुरुत⁽⁴⁾ भाषि[76b]ष्ये ॥

15

भूतपूर्वं भिक्षवो ऽतीति ऽध्वन्य⁽⁵⁾तमस्मिन्समुद्रतीरे पञ्चाभिज्ञ ऋषिः प्रतिवसति
कष्टतया⁽⁴⁾ मूलफलाम्बुभक्तो ऽजिनवल्कलवासी अग्निहोत्रकः । स च कारुणिको महात्मा
धर्मकामः प्रज्ञावत्सलो व्यसनगतानां परित्राता ॥ यावद्वाराणस्यां पञ्च वणिक्कृतानि

1) Ex conject.; MS व्यसनार्थपरि०.

2) MS यत्तु.

3) Ex conject.; MS इदमेव^वणिजः, the sign ° refers to the akṣaras यानेव added at the bottom of the page. I take them for a false correction and think we have only to cancel the akṣ. दे, then all is right. Of B's copies C has इदमेयानेव-णिजः, P इदमेयानेववणिजः, D इदमेवणिजः, overlooking the foot-correction.

4) Ex conject.; BC कष्टतया, DP कष्टतया.

- समुद्रमवतर्तुकामानि । तान्यनुपूर्वेण चञ्चूर्यमाणानि समुद्रतीरमनुप्राप्तानि । तमृषिं दृष्ट्वा
 प्रसादजातानि पादयोर्निपत्य विज्ञापयितुमारब्धानि । यद्यस्माकं भगवन्समुद्रमध्यगतानां
 किञ्चिद्यसनमुत्पद्येत भगवता तावदेते परित्रातव्या इति । तेनाधिवासितमेवं भवत्विति ॥
 ततस्ते वणिजो रत्नान्यादाय जम्बुद्वीपाभिमुखाः संप्रस्थिताः । यावत्कालिकया रत्नस्या
 ६ संत्रासितुमारब्धाः । ततस्तेन ऋषिणा परित्राताः ॥ ततः संसिद्धयानपात्राः प्रत्यागता
 ऋषिसमीपमुपगम्योचुः । भो मर्कषे अनेन दुष्करेण व्यवसायेन कारूपयभावाच्च⁽²⁾ किं प्रा-
 र्थयस इति ॥ तेनोक्तम् । अन्धे लोके ज्ञायके बुद्धो भूयासमतीर्णानां सन्नानां तारयिता
 अमुक्तानां मोचयिता अनाश्वस्तानामाश्वासयिता अपरिनिर्वृतानां परिनिर्वापयितेति ॥
 तैरुक्तम् । यदा त्वं बुद्धो भवेस्तदास्मानपि समन्वाहरेथा इति ॥ ऋषिराह । एवमस्त्विति ॥
 10 किं मन्यध्वे भिन्नवो यो ऽसौ तेन कालेन तेन समयेन ऋषिरासीदहं सः । ये ते
 वणिज इमे ते समुद्रप्रमुखास्तदाप्येते मया परित्राताः । भूयः काश्यपे भगवति प्रव्रजिता
 वभूवुः । तत्रैभिरिन्द्रियपरिपाकः कृतस्तेनेदानीमर्कृत्वं साक्षात्कृतम् । इति हि भिन्नवं
 एकाक्षकृष्णानां कर्मणामेकाक्षकृष्णो विपाक एकाक्षशुक्लानामेकाक्षशुक्लो व्यतिमिश्राणां
 व्यतिमिश्रस्तस्मात्तर्हि भिन्नव एकाक्षकृष्णानि कर्माण्यपास्य व्यतिमिश्राणि <च> एका-
 15 क्षशुक्लेष्वेव कर्मस्वाभोगः करणीय इत्येवं वो भिन्नवः शिक्षितव्यम् ॥

इदमवोचद्भगवानात्तमनसस्ते भिन्नवो भगवतो भाषितमभ्यनन्दन् ॥

1) Cp. *supra*, I, 95 n. 9.

2) Ex conject.; MS कारूपयभावाथ (P °वार्थ).

3) B भूयामम°, D corr.

सुमना इति ८२ ।

बुद्धो भगवान्सत्कृतो गुरुकृतो मानितः पूजितो राजभी राजमात्रैर्धनिभिः पौरैः
 श्रेष्ठिभिः सार्धवाकैर्देवैर्नगरिणैरसुरैर्गृहैः किन्नैर्महोरगैरिति देवनागपक्षासुरगर्ह-
 किन्नरमहोरगाभ्यर्चितो बुद्धो भगवान् ज्ञातो मक्षापुण्यो लाभो चीवरपिण्डपातशयना-
 सनग्लानप्रत्यभिषेज्यपार्ष्काराणां सञ्चावकसङ्घः आवस्त्यां विकृतिं जेतवने ऽनाथपि- ६
 ण्डदस्यारामे । आवस्त्यामन्यतमो गृहपतिराव्यो मक्षाधनो मक्षाभोगो विस्तीर्णविशाल-
 परिग्रहो वैश्रवणाधनसमुदितो वैश्रवणाधनप्रतिस्पर्धी । तेन सदृशात्कुलात्कुलत्रमानीतम् ।
 स तथा सार्धं क्रीडति रमते परिचारयति । तस्य क्रीडतो रममाणस्य परिचारयतः पुत्राः
 प्रजायन्ते च म्रियन्ते च^(१) ॥ तस्मिंश्च गृहे स्थविरो ऽनिरुद्धः कुलोपगतः । ततो गृहपतेरियं
 बुद्धिरुत्पन्ना । अयं स्थविरानिरुद्धो विपाकमक्षेशाख्यः । एतं तावदायाचिष्ये यदि मे 10
 पुत्रो जायते अस्य पश्चाच्छ्रमणं दास्यामीति ॥ ततो गृहपतिना स्थविरानिरुद्धो ऽत्तर्गृहे
 भक्तनोपनिमज्जितः । ततः पिण्डकेन प्रतिपाद्यायाचितः स्थविर यदि मे पुत्रो ज्ञातो ज्ञी-

1) MS म्रियन्ते च. A similar misfortune see *supra*, I, p. 195, 6.

2) I assume that *kuḷopagata* means that Aniruddha was a constant visitor of the family to which our householder belonged. — P has here, too, स्थविरानि°, as is written in MS throughout in the sequel.

3) So MS. I have altered nothing, though the expression is extremely concise; *vipākamaheṣākhyā* denotes one who has obtained high powers in consequence of the maturing of his Karma. Feer translates (p. 310, 1) «grandement renommé par les mérites qu'il a mûris» (इमं यस्मै दत्तं) In *Kalpadrūm*. nr. 18, the paraphrase of our avadāna, there is nothing found corresponding to विपाकः f. 145 b 8 अनिरुद्धो मक्षेशाख्य आयुष्मान्भिन्दुराययी.

वति स्थविरस्य पश्चाच्छ्रमणं दास्यामीति ॥ स्थविरानिरुद्धेनोक्तमेवमस्तु किं⁽¹⁾ तु स्मर्त-
व्या ते प्रतिज्ञेति ॥

यावदपरेण समयेन पत्न्या सार्धं क्रीडति रमते परिचारयति । तस्य क्रीडतो रमना-
गास्य परिचारयतः पत्नी आपन्नसत्त्वा संवृता । तस्याः कापात्सुरभिर्गन्धः⁽²⁾ प्रवाति । याव-
ऽन्नवानां मासानामत्ययात्प्रसूता । दारको जातो अभिद्वयो दर्शनीयः प्रासादिको दिव्यसुम-
नःकञ्चिकाया प्रावृतः⁽³⁾ । तस्य जातौ जातिमहं कृत्वा सुमना इति नामधेयं व्यवस्थापितम् ।
ततः⁽⁴⁾ स्थविरानिरुद्धमत्तगृहे भक्तनोपनिमन्त्र्य स दारको निर्यातितः । ततः स्थविरानि-
रुद्धेनास्मै काषापाणि दत्तानि आशीर्वादश्च⁽⁵⁾ दीर्घायुर्भवत्विति ॥

यदा सप्तवर्षो जातस्तदा मातापितृभ्यां स्थविराय दत्तः । ततः स्थविरानिरुद्धेन
10 ⁽⁶⁾ प्रब्राज्य मनसिकारो दत्तः । तेन युज्यमानेन घटमानेन व्यायच्छमानेनेदमेव⁽⁷⁾ पञ्चगण्डकं संसा-
रचक्रं चलाचलं विदित्वा सर्वसंस्कारगतीः शतनपतनविकरणाविध्वंसनधर्मतया पराकृत्य
सर्वक्लेशप्रक्षणादर्कत्वं साक्षात्कृतम् । ⁽⁸⁾ अर्कसंवृतस्त्रिधातुकवीतरागः [77a] समलोष्टकाञ्चन
आकाशपाणितलसमचित्तो वासोचन्दनकल्पो विद्याविदारिताण्डकोशो⁽⁹⁾ विद्याभिज्ञाप्रति-
संवित्प्राप्तो भवलाभलोभसत्कारपराङ्मुखः सेन्द्रोपेन्द्राणां देवानां पूज्यो मान्यो ऽभिवाग्यश्च

1) B कित्तु, DP corr.

2) MS सुरभिर्गन्धः.

3) Ex conject.; MS प्रावृतया. Feer, p. 310, 10 (cp. his notes 2 and 3) trans-
lates «couvert d'un duvet de sumanā divin». In the later reference to this miracle
(*infra*, p. 70, 3) we find somewhat different words दिव्यया च सुमनसां कञ्चुकया. There
all MSS have कञ्चुकया, here B has कञ्चिकया, DP कञ्चकया. The Tibetan rendering
of kañcikā or kañcukā is རྩལ་ཆུང་.

4) B स्थविराणि°, D corr.

5) B आशीर्वाद°, D corr.

6) Ex conject.; MS प्रब्रज्या.

7) B °दमेवं, DP corr.

8) MS °कृतमर्कत्संवृ° (D °कृतमर्कत्संवृ°).

9) B °काषो, D corr.

संवृतः । स च तीक्ष्णोन्मिषो यदा⁽¹⁾ पांसुकूलं प्रतिसंस्करोति तदा एकैकस्मिन्⁽²⁾ सूचीप्रदेशे
अष्टौ विमोक्षान्समापद्यते⁽³⁾ च व्युत्तिष्ठते च ॥

यावदपरेण समयेन⁽⁴⁾ स्थविरानिरुद्धेनोक्तो गच्छ पुत्रक नद्या अजिरवत्या उदकमा-
नयेति । ततः सुमनाः⁽⁵⁾ अमणोद्देशो घटमाद्ययाजिरवतीमवतीर्णः । तत्र स्नात्वा उदकस्य
घटं पूरयित्वा विहायसं प्रस्थितः⁽⁷⁾ । अग्रतो घटो गच्छति ततः सुमनाः अमणोद्देशः ॥ तस्मिंश्च 5
समये भगवान्प्रतिसंलयनाद्युत्थाय चतसृणां पर्वदां धर्मं देशयति । तत्र भगवानायुष्मत्तं
शारिपुत्रमामन्त्रयते । इमं पश्य शारिपुत्र अमणोद्देशमागच्छत्तमुदकस्य घटं पूरयित्वा स्मृ-
तिमत्तं सुसमाहितेन्द्रियम् ।

⁽⁶⁾ क्त्वा रागं च द्वेषं च अभिध्यां च विरागयन् ।

संधारयन्निमं देहं शोभते उदकारकः ॥

10

1) MS यान्सु° (D पात्सु°).

2) MS शूची°.

3) Ex conject.; MS समापद्यतेव्युत्तिष्ठते च. I do not agree with Feer's translation (p. 310, 25) «il atteignait les huit délivrances et s'élevait (jusqu'à elles)». The meaning of the phrase is this: «with each stitch of the needle, he at once attained by meditation the 8 vimokṣās and from that meditation came back to his sewing». For the vimokṣās see Dharmasaṃgraha LIX.

4) B स्थविराणि°, D corr.

5) B अमणो° throughout, and likewise its copies, only D has अमणो° except the first time.

6) Ex conject.; B °वतीर्णस्तस्मात्स्नात्वा, hence P °र्णस्तस्मात्स्नात्वा, D °र्णस्तस्मात्स्नात्वा. Cp. K., f. 150a 6 तत्र नद्यां स्वयं स्नात्वा पूरयित्वाम्बुना घटं.

7) I have followed D's correction, B प्रतिस्थः. It might also be thought of प्रतस्थे.

8) MS ततो.

9) K., f. 150a 8, keeps in its paraphrase this śloka with but a few slight variations:

क्त्वा रागं च रागं च अभिधां (sic) च विरागयन् ।

संधारयन्निमं देशं (sic) शोभते जलकारकः ॥

From this I have supplied the first syllable in the second line of our text, which

यदा भगवता सुमनाः श्रमणोद्देशो भित्तुसङ्घस्य पुरस्तात्स्तुतः प्रशस्तश्च तदा
 भित्तूणां संदेहो जातः । कानि भद्रेण सुमनसा कर्माणि कृतान्युपचितानि येनाभित्तुपो दर्श-
 नीयः प्रासादिको दिव्यया च ⁽¹⁾सुमनसां कञ्चुकया प्रावृत्तो जातस्तीक्ष्णोन्द्रियो ⁽²⁾ऽर्हत्त्वं च प्रा-
 समिति ⁽³⁾॥ सुमनसैव भित्तवः पूर्वमन्यासु ज्ञातिषु कर्माणि कृतान्युपचितानि लब्धसंभाराणि
 5 परिणतप्रत्ययान्योऽथवत्प्रत्युपस्थितान्यवश्यंभावीनि । सुमनसा तानि कर्माणि कृतान्युप-
 चितानि को ऽन्यः प्रत्यनुभविष्यति । न भित्तवः कर्माणि कृतान्युपचितानि बाह्ये पृथिवी-
 धातौ विपच्यन्ते नाब्धातौ ⁽⁴⁾न तेजोधातौ न वायुधातावपि ⁽⁵⁾तूपात्तेष्वेव स्कन्धधात्वापतनेषु
 कर्माणि कृतानि विपच्यन्ते शुभान्यशुभानि च ।

न प्रणश्यति कर्माणि कल्पकोटिशतैरपि ।

10

सामर्थ्यं प्राप्य कालं च फलति खलु देहिनाम् ॥

भूतपूर्वं भित्तवो ऽतीते ऽध्वनि एकानवते कल्पे विपश्यन् ⁽⁶⁾नाम सम्यक्संबुद्धो लोक
 उदपादि विद्याचरणसंपन्नः सुगतो लोकविदनुत्तरः पुरुषदम्यसारथिः शास्ता देवमनुष्याणां
 बुद्धो भगवान् । स बन्धुमतीं राजधानीमुपनिश्चित्य ⁽⁷⁾विक्रति ॥ यावदन्यतमः सार्थवाक्-

is missing in MS. In B अभिध्यां was not written at the outset, but अभिध्यां; now the last akṣara has been blotted out and a sign put above it that refers to the marginal correction ध्यां. Yet C and P have ध्यां, D alone has ध्यां. *Abhidhyā* is a synonym of *lobha*, cp. *Buddhacarita* II, 44, *Mhv.* III, 52, 7 and *abhidhyālu* *Divy.*, 301, 24. Again, the Tibetan translation points not to the reading अभिध्यां, but to अभिध्यां, see Feer, p. 311, n. 3, whether the translator used bad manuscripts or, what is more likely, did not understand the word *abhidhyā*.

1) Ex conject.; MS सुमनस्यांकञ्चुकया, cp. *supra*, p. 68 n. 3.

2) MS °क्षोन्द्रियार्हः. K., f. 150b 4, adds this question, why he बाल्ये प्रज-
 जितो भूत्वा साक्षादर्हभवत्यपि.

3) In the following भगवानाह । the regular introduction of this common-
 place seems to have been wanting in the mss. of the Tibetan translator, too.

4) B °ब्धाद्यौ, DP corr.

5) Cp. *supra*, I, p. 74, n. 9.

6) Cp. *supra*, I, p. 137 n. 7.

7) MS °निसृत्य.

स्तस्य तरुणावस्थायां प्रव्रज्याचित्तमुत्पन्नम्⁽¹⁾ तेन न शक्तितं प्रव्रजितुम् । यदा वृद्धो भूत-
 स्तदा तस्य विप्रतिसारो ज्ञातो न मे शोभनं कृतं यदहं भगवच्छासने न प्रव्रजित इति ।
 ततस्तेन केशनखस्तूपे सुमनःपुष्पारोपणं कृतं विपश्यी च सम्यक्संबुद्धः सश्रावकसङ्घः पि-
 ण्डकेन प्रतिपादितः । ⁽²⁾ततस्तेन पादयोर्निपत्य प्रणिधानं कृतम् । अनेनाहं कुशलमूलेन
 चित्तोत्पादेन देयधर्मपरित्यागेन चानागतान्सम्यक्संबुद्धानारागप्रेषं⁽³⁾ यस्य च⁽⁴⁾ शासने प्रव्रजेयं 5
 तत्र दह्रावस्थायामार्यधर्मानधिगच्छेयमिति ॥ भूयः काश्यपे भगवति प्रव्रजितो बभूव ।
 तत्रानेन दश वर्षसहस्राणि ब्रह्मचर्यावासः परिपालितः । तेनेदानीमर्हं सान्नातकृतम् ।
 इति हि भिन्नव एकात्तकृष्णानां कर्मणामेकात्तकृष्णो विपाक एकात्तशुक्तानामेकात्तशुक्तो
 व्यतिमिश्राणां व्यतिमिश्रस्तस्मात्तर्हि भिन्नव एकात्तकृष्णानि कर्माण्यपास्य व्यतिमि-
 श्राणि चैकात्तशुक्तेष्वेव⁽⁵⁾ कर्मस्वाभोगः करणीय इत्येवं वो भिन्नवः शिक्तितव्यम् ॥ 10

इदमवोचद्भगवानात्तमनसस्ते भिन्नवो भगवतो भाषितमभ्यनन्दन् ॥

1) Ex conject., cp. my *Sanskrit Syntax* § 387 R.; MS शक्तिर्तं or शक्तितं.

2) I have filled up the small gap by conjecture; Feer, p. 312, 4 «après quoi, il tomba à ses pieds», K., f. 151 b 1 ततश्च भगवत्पादौ नत्वा प्रणिद्धे तथा.

3) The Tibetan translator must have read आरागयेयं न च विरागयेयं, cp. *supra*, p. 80, 5. 40, 4.

4) Ex conject.; MS तस्य. My correction is one of more possibilities; येषां or यत्र would do also.

5) B °केष्वेव, DP corr.

हिरण्यपाणिरिति ८३ ।

बुद्धो भगवान्सत्कृतो गुरुकृतो मानितः पूजितो राजभी राजमात्रैर्धनिभिः पौरैः श्रे-
ष्ठिभिः सार्धवाहैर्देवैर्नागैर्यक्षैरसुरैर्गर्हैः किन्नरैर्महोरगैरिति देवनागयक्षासुरगर्हडकि-
न्नरमहोरगाभ्यर्चितो बुद्धो भगवान् ज्ञातो महापुण्यो लाभो चीवरपिण्डपातशयनासनगा-
5 नप्रत्ययभैषज्यपरिष्काराणां⁽¹⁾ सञ्चावकसङ्घः आवस्त्यां विहरति जेतवने ज्ञाथपिण्ड-
स्यारामे । आवस्त्यामन्यतमो गृहपतिराब्धो महाधनो महाभोगो विस्तीर्णविशालपरि-
ग्रहो वैश्रवणधनसमुदितो वैश्रवणधनप्रतिस्पर्धी । [77b]⁽³⁾ न चास्य पुत्रो न डक्षिता । स
करे कपोलं दत्त्वा चित्तापरो व्यवस्थितः⁽⁴⁾ । अनेकधनसमुदितं मे गृहं न मे पुत्रो न डक्षिता ।
ममात्यपात्सर्वस्वापतेयमपुत्रकमिति कृत्वा राजविधेयं भविष्यतीति । स श्रमणब्राह्मण-
10 मुहूर्त्तसंबन्धिबान्धवैरुच्यते देवताराधनं कुरुष्वेति ॥ अस्ति चैष लोके प्रवादो यदायाच-
नहेतोः पुत्रा ज्ञायन्ते डक्षितश्चेति । तच्च नैवम् । यद्येवमभविष्यदेकैकस्य पुत्रसदृशमभ-
विष्यत्तद्यथा राज्ञश्चक्रवर्तिनः । अपि तु त्रयाणां स्थानानां संमुखीभावात्पुत्रा ज्ञायन्ते
डक्षितश्च । कतमेषां त्रयाणाम् । मातापितरौ रक्तौ भवतः सन्निपतितौ माता कल्या
भवति ऋतुमती गन्धर्वश्च प्रत्युपस्थितो भवति । एतेषां त्रयाणां स्थानानां संमुखीभावा-

1) B परिष्का°, DP corr.

2) MS गृहपति आ°.

3) MS ते[77b]न चास्य, as if तेन introduced the standing phrase commemorative of the householder's marriage etc. But this passage is wanting here, as appears not only from the Tibetan, but also from the periphrase in Ratnāv., nr. 10 (f. 81b 1).

4) B °स्थित अ° and *infra*, l. 12 °वर्तिन अपि.

5) MS समुदितो (D °दितः).

6) MS °पतेयमापुत्रमिति.

त्पुत्रा ज्ञाप्यते डुहितरश्च ॥ स चैवमायाचनपरस्तिष्ठत्यन्यतमश्च सन्नो अन्यतमस्मादेव-
 निकायाच्च्युत्वा⁽¹⁾ तस्य प्रज्ञापय्याः कुन्तिमवक्रातः । पञ्चवेणिका धर्मा एकत्ये पण्डितज्ञा-
 तोये मातृग्रामे । कतमे पञ्च । रक्तं पुरुषं ज्ञानाति विरक्तं (पुरुषं) ज्ञानाति । कालं ज्ञानाति
 ऋतुं ज्ञानाति । गर्भमवक्रातं ज्ञानाति । यस्य सकाशाद्गर्भो⁽²⁾ ऽवक्रामति तं ज्ञानाति । दारकं
 ज्ञानाति दारिकां ज्ञानाति । सचेद्दारको भवति दक्षिणं कुन्तिं निश्चित्य⁽³⁾ तिष्ठति ॥ सा ६
 आत्मना⁽⁴⁾ स्वामिन आरोचयति । दिष्ट्यार्थपुत्र वर्धते आपन्नसन्नास्मि संवृत्ता यथा च मे
 दक्षिणं कुन्तिं निश्चित्य⁽⁸⁾ तिष्ठति नियतं दारको भविष्यतीति । सोऽप्यात्मनाः⁽⁵⁾ पूर्वकायम-
 त्युन्नमय्य दक्षिणं बाहुमभिप्रसार्य उदानमुदानयति । अप्येवाहं चिरकालाभिलषितं पुत्रमुखं
 पश्येयं ज्ञातो मे स्यान्नावज्ञातः कृत्यानि मे कुर्वीत भृतः प्रतिबिभृयाद्वा⁽⁶⁾याद्यं प्रतिपद्येत
 कुलवंशो मे चिरस्थितिकः स्यादस्माकं⁽⁷⁾ चाप्यतीतकालगतानामल्पं वा प्रभूतं वा दानानि 10
 दत्त्वा पुण्यानि कृत्वा (स्माकं नाम्ना) दक्षिणामादेदयेते । इदं तयोर्पत्रतत्रोपपन्नयोर्गच्छतो-
 नुगच्छन्निति । आपन्नसन्नां चैनां विदितोपरिप्रासादतलगतमयक्षितां⁽⁹⁾ धारयति शीते
 शीतोपकर्णौ⁽¹⁰⁾ उष्णोपकर्णौ वैद्यप्रज्ञसैराकारैर्नातितिक्षैर्नात्यक्षैर्नातिलवणैर्नातिम-
 धुरैर्नातिकटुकैर्नातिकषायैस्तिक्ताल्लवणामधुरकटुककषायविवर्जितैराकारैर्कारार्थकार-

1) Ex conject., cp *supra*, I, p. 14 n. 4, p. 196, 6, MS तस्याः.

2) MS भर्मवक्रामति.

3) MS निश्चित्य

4) Visarga wanting in MS.

5) MS °तमनापूर्वका°.

6) MS °भृयादाया°.

7) MS चात्यतीत°.

8) B देदयेते, D corr.

9) Anusvāra wanting in MS.

10) MS °रूष्णो.

11) In MS this is wholly corrupt; MS has °कषयिर्नात्यल्लवण°. After तिक्षा
 had disappeared by the depravation of the text, some copyist must have inserted
 that word between कटुक and कषाय where it has its place in MS.

विभूषितगात्रीमप्सरसमिव नन्दनवनविचारिणीं मञ्जान्मञ्जं पीठात्पीठमनवतरत्तीमधरा⁽¹⁾
भूमिम् । न चास्याः किञ्चिदमनोज्ञशब्दश्रवणं यावदेव गर्भस्य परिपाकाय ॥

साष्टानां वा (नवानां वा) मासानामत्ययात्प्रसूता । दारको ज्ञातो⁽²⁾ अभिज्ञो दर्शनीयः
प्रासादिकाः सर्वाङ्गप्रत्यङ्गोपेतः पाणिद्वये चास्य लक्षणाकृतं कर्मविपाकज्ञं दीनारद्वयम् ।
6 यदा तदपनीतं भवति तदा ग्रन्थत्प्रादुर्भवति ॥ तस्य ज्ञातौ ज्ञातिमहं कृत्वा नामधेयं व्यव-
स्थाप्यते किं भवतु दारक⁽³⁾स्य नामेति । ज्ञातय ऊचुः । यस्मादस्य ज्ञातमात्रस्य पाणिद्वये
लक्षणाकृतं कर्मविपाकज्ञं दीनारद्वयं प्रादुर्भूतं तस्माद्वतु दारकस्य किरणपाणिरिति
नामेति ॥ किरणपाणिर्दारको ऽष्टाभ्यो धात्रीभ्यो दत्तो⁽⁴⁾ द्वाभ्यामसंधात्रीभ्यां द्वाभ्यां क्षी-
रधात्रीभ्यां द्वाभ्यां मलधात्रीभ्यां द्वाभ्यां क्रीडनिकाभ्यां धात्रीभ्याम् । सो ऽष्टाभिर्धात्री-
10 भिरुन्नीयते⁽⁷⁾ वर्धते तोरेण दध्ना नवनीतेन सर्पिषा सर्पिमण्डेनान्यैश्चोत्तमोत्तमैरुपकरण-
विशेषैराणु वर्धते क्लृप्स्थमिव पङ्कजम् ॥ स आहो भद्रः⁽⁸⁾ कल्याणाशय आत्मकृतपरकृत-
प्रतिपन्नः कारुणिको महात्मा धर्मकामः प्रजावत्सलः । स यदा वीथीमवतीर्णो भवति
तदा श्रमगान्नाक्षणाकृपाणावनीपकान्दृष्ट्वा पाणिद्वयं प्रसारयति । ततो लक्षणाकृतस्य कि-
रणमुवर्णास्य राशिः प्रादुर्भवति येन तान्संतर्पयति । तस्य यशसा सर्वा आवस्ती
15 आपूर्णा ॥

यावद्विरणपाणिर्दारको ऽपरेण समयेन जेतवन् निर्गतः । अथासौ ददर्श बुद्धं भग-

1) MS °रत्तीमवरभूमिं. Cp. *supra*, I, 197, 7. A variant is *adharimām bhū-
mim*, as is found *supra*, I, 15, 6 and Divy. 99, 15.

2) MS ज्ञात अभि°.

3) D fills up the gap.

4) B प्रादुभू°, DP corr.

5) MS दत्ता.

6) MS द्वाभ्यामत्स°, as usual.

7) Ex conject.; MS वर्द्धते.

8) B भद्रक°, D corr.

वत्तं द्वात्रिंशता मक्षापुरुषलक्षणैः समलङ्कृतमशीत्या चानुव्यञ्जनैर्विराजितगात्रं व्यामप्र-
भा[78a]लङ्कृतं सूर्यसकृन्नातिरेकप्रभं ब्रह्ममिव रत्नपर्वतं समन्ततो भद्रकं सकृदर्शनाच्चानेन
भगवतो ऽन्तिके चित्तं प्रसादितं प्रसादज्ञातश्च भगवतः पादाभिवन्दनं कृत्वा पुरस्तान्निषण्णो
धर्मश्रवणाय । ततो ऽस्य भगवता धर्मो देशितः ॥ स श्रापुष्मन्तमानन्दमिदमवोचत् । इच्छा-
म्यकृमाचार्यं भगवतः सश्रावकसङ्घस्य भक्तं कर्तुमिति । स्थविरानन्देनोक्तो वत्स कार्षापणैः ६
प्रयोजनमिति । ततो हिरण्यपाणिना बुद्धप्रमुखस्य भिक्षुसङ्घस्य पुरस्तात्स्थित्वा पाणिद्वयं
प्रसार्य हिरण्यसुवर्णस्य मक्षात्राशिः स्थापितो यं दृष्ट्वा सङ्घस्थविरो ऽन्ये च भिक्षवः स्थ-
विरानन्दश्च परं विस्मयमापन्नाः ॥ ततो हिरण्यपाणिर्दारको बुद्धप्रमुखं भिक्षुसङ्घं भोज-
यित्वा भगवतः पुरस्तान्निषण्णो धर्मश्रवणाय । तस्य भगवता आशयानुशयं धातुं प्रकृतिं च
ज्ञात्वा तादृशी चतुरार्यसत्यसंप्रतिवेधिकी धर्मदेशना कृता यां श्रुत्वा हिरण्यपाणिद- 10
रकेण विंशतिशिखरसमुद्गतं सत्कायदृष्टिशैलं ज्ञानवज्रेण भिक्षा श्रोतापत्तिफलं सात्ता-
त्कृतम् । दृष्टसत्यो ज्ञातोनां भागसंविभागं कृत्वा श्रमणब्राह्मणकृपणवनीपकान्संतप्य
मातापितरावनुज्ञाप्य भगवच्छासने प्रव्रजितः ॥ तेन युज्यमानेन घट्टमानेन व्यापच्छम्मानेन-
दमेव⁽⁷⁾ पञ्चगण्डकं संसारचक्रं चञ्चालं विदित्वा सर्वसंस्कारगतोः शतनपतनविकारण-
विध्वंसनधर्मतया पराकृत्य सर्वक्लेशप्रकाणार्दकत्वं सात्तात्कृतम् । अर्हसंवृतस्त्रिधातुकी- 15
तरागः समलोष्टकाञ्चन आकाशपाणितलसमचित्तो वासीचन्दनकल्पो विद्याविदारिता-
ण्डकोशो विद्याभिज्ञाप्रतिसंवित्प्राप्तो भवलाभलोभ⁽⁸⁾सत्कारपराङ्मुखः सेन्द्रोपेन्द्राणां देवा-
नां पूज्यो मान्यो ऽभिवाग्यश्च संवृतः ।

1) B स्थविरो°, D corr.

2) I have adopted the correction of D. B has स्थापयितो.

3) MS श्रोताप°.

4) B भोग°, P corr.

5) B श्रवण, P corr.

6) BC पनीपकान्सं°. Cp *supra*, p 37 n. 1.

7) MS °दमेव.

8) DP add the missing syllables.

भित्तवः संशयज्ञाताः सर्वसंशयच्छेत्तारं बुद्धं भगवन्तं पप्रच्छुः । कानि भद्रं हिरण्य-
पाणिना कर्माणि कृतानि येनास्य पाणिद्वये लज्जणान्दत्तं दीनारद्वयं ज्ञातं प्रब्रज्य चार्द्धं
साक्षात्कृतमिति ॥ भगवानाह । हिरण्यपाणिनैव भित्तवः पूर्वमन्यासु ज्ञातिषु कर्माणि
कृतान्युपचितानि लब्धसंभाराणि परिणतप्रत्ययान्योद्यत्प्रत्युपस्थितान्यवश्यंभावीनि ।

5 हिरण्यपाणिना कर्माणि कृतान्युपाचतानि को ऽन्यः प्रत्यनुभविष्यतीति । न भित्तवः कर्मा-
णि कृतान्युपचितानि बाह्ये पृथिवीधातौ विपच्यन्ते नाब्धातौ न तेजोधातौ न वायुधाता-
वपि⁽¹⁾ तूपात्तेष्वेव स्कन्धधात्वापतनेषु कर्माणि कृतानि विपच्यन्ते शुभान्यशुभानि च ।

न प्रणश्यन्ति कर्माणि कल्पकोटिशतैरपि⁽²⁾ ।

सामग्र्यो प्राप्य कालं च फलन्ति खलु देहिनाम् ॥

10 भूतपूर्वं भित्तवो ऽतीते ऽध्वन्यस्मिन्नेव भद्रके कल्पे विंशतिवर्षसहस्रायुषि प्रज्ञायां
काश्यपो नाम सम्यक्संबुद्धो लोक उदपादि विद्याचरणसंपन्नः सुगतो लोकविदनुत्तरः
पुरुषदम्यसारथिः शास्ता देवमनुष्याणां बुद्धो भगवान् । स वाराणसीं नगरीमुपनिश्रित्य⁽³⁾
विक्रति ऋषिपतने मृगद्वये । अथ काश्यपः सम्यक्संबुद्धः सकलं बुद्धकार्यं कलेन्धनक्षया-
दिवाग्निर्निरूपधिशेषे निर्वाणधातौ परिनिर्वृतः । तस्य राज्ञा कृत्वा⁽⁴⁾ शरीरे शरीरपूजां
15 कृत्वा समस्तयोजनश्चतुरत्रयस्तूपः प्रतिष्ठापितः क्रोशमुच्चलेन । तत्र च स्तूपमद्वे वर्तमाने
द्युतकरेण दीनारद्वयं तस्मिन्स्तूपे यष्ट्यां समारोपितम् । ततः पादयोर्निपत्य प्रणिधानं
कृतवान् । यत्र यत्र जायेयं⁽⁷⁾ तत्र तत्र हस्तगतेनैव सुवर्णेनेति ॥

1) Cp. *supra*, I, p. 74 n. 9.

2) MS कर्माणिकल्पशतैरपि, the former अपि having been omitted, cp. *supra*, I, p. 74 n. 13.

3) MS °निसृत्य.

4) कृषिना in P (see Feer, p. 316, n. 1) is due to a mistake of the copyist, MS has कृत्वा (sic).

5) MS चतुर°.

6) MS द्युत° — According to Ratnāv., he made this offering to the *yasti*, when it was erected.

7) MS जायेयं.

भगवानाह । किं मन्यध्वे भिक्षवो यो ऽसौ तेन कालेन तेन समयेन ⁽¹⁾भूतकर आसी-
 दयं स हिरण्यपाणिः । यदनेन स्तूपे दीनारद्वयं समारोपितं तेनास्यैवंविधो विशेषः
 संवृतः । यत्प्रणिधानं कृतं तेनेदानीमर्कह्वं साक्षात्कृतम् । इति हि भिक्षव एका-
 त्तकृष्णानां कर्मणामेकात्तकृष्णो विधाक् एकात्तशुक्लानामेकात्तशुक्लो व्यतिमिश्राणां व्य-
 तिमिश्रस्तस्मात्तर्हि भिक्षव एकात्तकृष्णानि कर्माण्यपास्य व्यतिमिश्राणि चैकात्तशुक्ले- ६
 ष्वेव कर्मस्वाभोगः करणीय इत्येवं वो भिक्षवः शिदितव्यम् ॥

इदमवोचद्भगवानात्तमनसस्ते भिक्षवो भगवतो भाषितमभ्यनन्दन् ॥

1) MS भूत°.

2) B कर्मणामका°, CDP corr.

त्रिपिट इति ८४ ।

बुद्धो भगवान्सत्कृतो गुरुकृतो मानितः [78b] पूजितो राज्ञभी राजमात्रैर्धनिभिः पौरैः
 श्रेष्ठिभिः सार्धवर्द्धैर्वैर्नगरिणैरसुरैर्गुरुभिः किन्नरैर्महोरगैरिति देवनागयन्नासुरगुरुडकि-
 न्नरगहोरगाभ्यर्चितो बुद्धो भगवान् ज्ञातो महापुण्यो लाभो चीवरपिण्डपातशयनासनगु-
 ८ नप्रत्ययभेषज्यपरिष्काराणां सश्चावकसङ्कोः आवस्त्यां विहरति जेतवने ऽनाद्यपिण्ड-
 स्यारामे । तेन खलु सगयेन आवस्त्यां राज्ञा प्रसेनजित्कौशलो^(१) राज्यं कारयति ऋद्धं च
 स्फीतं च जेतं चाक्रीर्णवहुजनमनुष्यं च प्रजातकलिवालकडिम्बतमरं^(२) तस्काररोगापगतं
 शालीनुगोमक्षिपीसंपन्नं प्रियमिवैकपुत्रकं राज्यं पालयति । यावदसौ देव्या सह क्रोडति
 रमते परिचारयति । तस्य क्रोडतो रगमाणस्य परिचारयतः पत्नी आपन्नसत्त्वा संवृता ।
 10 साष्टानां वा नवानां वा मासानामत्ययात्प्रसूता । दारको ज्ञातः काषायवस्त्रं प्रावृत्य अम-
 णवेषधारी जातिस्मरश्च । स ज्ञातमात्रः पृच्छति किं भगवानिहैव आवस्त्यां शारिपुत्र-
 मौद्गल्यायनकाश्यपानन्दप्रभृतयो वा महाश्रावका इति । ततो ऽस्य माता विस्मयकृष्पूर्णा
 कथयति । पुत्रक भगवानिहैव आवस्त्यां महाश्रावकाश्चेति ॥ यावदेषो ऽर्थो राज्ञः प्रसेन-
 जितो निवेदितः । ^(३)पुत्रस्ते ज्ञातः काषायवस्त्रं प्रावृत्य अमणवेषधारी जातिस्मरश्च । स
 16 भगवतो महाश्रावकाणां च प्रवृत्तिमन्वेपत इति ॥ ततो राज्ञा प्रसेनजिता तस्यानुग्रहार्थं
 भगवान्सश्चावकसङ्को भक्तेनोपनिमल्लितः ॥ अथ भगवान्भिक्षुगणपरिवृतो भिक्षुसङ्घपुर-

1) B °कोशलो, D corr.

2) B डिम्बतमरं, P corr.

3) MS °वेश°, and likewise in the sequel.

4) As to this necessary addition, which restores the purport, if not the very words lost in the tradition of manuscripts, cp. Feer's note on p. 318. The Tibetan has ཁྱེད་ཀྱི་སྐུ་.

स्कृतो येन राज्ञः प्रसेनजितो भक्ताभिसारस्तेनोपसंक्रात उपसंक्रम्य पुरस्ताद्भिन्नुसङ्घस्य
प्रज्ञप्त एवासने निषण्णः । ततो राजा प्रसेनजित्कौशलः⁽¹⁾ पुत्रमुत्सङ्गे कृत्वा भगवतो दर्शयति ।
अयं मे भगवन्पुत्रो ज्ञातमात्र एव भगवत्तं स्मरति मत्प्राप्तवत्तमिति ॥ ततो भगवांस्तं
कुमारमामहयते । आरोग्यं ते त्रिपिटेति ॥ स कथयति । वन्दे तथागतमर्हत्तं सम्यक्सं-
बुद्धमिति ॥ ततो राजा प्रसेनजित्परं विस्मयमापन्नः ॥

४

यदा सप्तवर्षो ज्ञातस्तदा भगवच्छासने प्रव्रजितस्तैरेव⁽²⁾ काषायैः प्रावृतः ॥ तेन
युज्यमानेन घटमानेन व्यापच्छ्रमानेनेदमेव पञ्चगण्डकं संसारचक्रं चलाचलं विदित्वा सर्व-
संस्कारगतीः शतनपतनविकारविध्वंसनधर्मतया पराकृत्य सर्वक्लेशप्रकाणादरुहं सा-
क्षात्कृतम् । अर्हन्संवृतस्त्रैधातुकवोतरागः समलोष्टकाञ्चन आकाशपाणितलसमचित्तो वा-
सीचन्दनकल्पो विद्याविदारिताण्डकोशो विद्याभिज्ञाप्रतिसंवित्प्राप्तो भवत्सामलोभस- 10
त्कारपराङ्मुखः सेन्द्रोपेन्द्राणां देवानां पूज्यो मान्यो ऽभिवाद्यश्च संवृतः ॥

भित्तवः संशयज्ञाताः सर्वसंशयच्छेत्तारं बुद्धं भगवत्तं पप्रच्छुः । कानि भद्रे त्रिपिटेन
कर्माणि कृतानि येन काषायवस्त्रप्रावृतो⁽³⁾ ज्ञातः श्रमणवेषधारो ज्ञातिस्मरः प्रव्रज्य चार्हत्वं
साक्षात्कृतमिति ॥ भगवानाह । त्रिपिटैरेव भित्तवः पूर्वमन्यासु ज्ञातिषु कर्माणि कृतान्यु-
पचितानि लब्धसंभाराणि परिणतप्रत्ययान्योद्यवत्प्रत्युपस्थितान्यवश्यंभावोनि । त्रि- 15
पिटेन कर्माणि कृतान्युपचितानि को ऽन्यः प्रत्यनुभविष्यति । न भित्तवः कर्माणि कृता-
न्युपचितानि बाह्ये पृथिवीधातौ विपद्यन्ते⁽⁴⁾ नाब्धातौ न तेजोधातौ न वायुधातावपि⁽⁵⁾ तूपा-
तेष्वेव स्कन्धधात्वायतनेषु कर्माणि कृतानि विपद्यन्ते शुभान्यशुभानि च ।

1) MS कोशलो पुत्र° (D कौ°).

2) P has here °तस्तैचकाषायैः (cp. Feer, p. 319 n. 1). The good reading in B and its other copies agrees with the Tibetan translation. Likewise, *infra* p. 80, a, P alone has कृमिन् (Feer, ll. n. 2), whereas the other MSS have कृकिन्ः.

3) B प्रावृत्तो, D corr.

4) B नाब्धातौ, DP corr.

5) Cp. *supra*, I, p. 74 n. 9.

न प्रणश्यति कर्माणि कल्पकोटिशतैरपि ।

सामर्थ्यं प्राप्य कालं च फलति खलु देहिनाम् ॥

- भूतपूर्वं भित्तवो ऽतीति ऽध्वनि अस्मिन्नेव भद्रके कल्पे विंशतिवर्षसहस्रायुषि
प्रजायां काश्यपो नाम सम्यक्संबुद्धो लोक उदपादि विद्याचरणसंपन्नः सुगतो लोकवि-
दनुत्तरः पुरुषदम्यसारथिः शास्ता देवमनुष्याणां बुद्धो भगवान् । स वाराणसीं नगरीमुप-
निश्चित्य⁽¹⁾ विक्रति ऋषिपतने मृगदावे ॥ यावद्भाज्ञः कृकिणः पुत्र ऋषिपतनं गतः । अथासौ
दर्शं बुद्धं भगवत्तं द्वात्रिंशता मरुपुरुषलक्षणैः समलङ्कृतमशीत्या चानुव्यञ्जनैर्विराजित-
गात्रं व्यामप्रभालङ्कृतं [79a] सूर्यसहस्रातिरेकप्रभं जङ्गममिव रत्नपर्वतं समस्ततो भद्रकं सह-
दर्शनाच्चास्य प्रसादो जातः । स प्रसादजातो भगवतः पादाभिवन्दनं कृत्वा पुरस्तान्निषण्णो धर्म-
10 अवणाय । तस्य भगवता आशयानुशयं धातुं प्रकृतिं च ज्ञात्वा तादृशी संसारवैराग्यिकी
धर्मदेशना कृता यां श्रुत्वा संसारे दोषदर्शी निर्वाणे गुणदर्शी भूत्वा राजानं विज्ञापयामास ।
अनुजानीहि मां तात भगवच्छासने प्रव्रजिष्यामीति ॥ राजोवाच । न शक्यमेतन्मया कर्तुं
यस्मात्ते पुत्रराजाभिषेको नचिरेण भविष्यतीति ॥ कुमारः कथयति । अलं मे राज्येन बद्ध-
दोषदुष्टधर्मसंपन्नेनावश्यमेवाहं भगवच्छासने प्रव्रजिष्यामीति ॥ स पित्रा नानुज्ञातः ।
15 तेनैको भक्तच्छेदः कृतः । द्वौ⁽²⁾ त्रयो वा यावत्षड्भक्तच्छेदः कृताः ॥ ततो ऽस्य वयस्यकै राज्ञा
विज्ञप्तः । देव⁽³⁾ अनुजानीहि कुमारं प्रव्रजितुं⁽⁴⁾ मा कैव कालं करिष्यतीति ॥ ततो राज्ञा
पुत्रः⁽⁵⁾ प्रतिज्ञां कारितस्तावत्ते ऽस्माकं दर्शनं न देयं यावत्तयः पिट्का अधीता इति ॥ याव-
दसौ पितरमनुज्ञाप्य भगवच्छासने प्रव्रजितः ॥

1) MS °निसृत्य.

2) Ex conject., op. *infra*, avad. nr. 90, B f. 85 b; MS द्वेत्रयो वा (P द्व°).

3) B देव⁽³⁾ अनुज्ञा°, the interlinear म is evidently a wrong correction of a sec. m., in the copies it has been put instead of अ.

4) Anusvāra wanting in MS.

5) B राज्ञाय प्रति°, the sign ° refers to the bottom of the page, where we find पुत्रा to be inserted here. Hence all the copies have राज्ञाय पुत्राय प्रति°. But the corrector meant पुत्रा (an alteration of पुत्रः) should be put for य, not before य.

भगवानाह । किं मन्यध्वे भित्तवो यो ऽसौ तेन कालेन तेन समयेन कृत्विणः पुत्रो
 ऽयं त्रिपिटः⁽¹⁾ । तेनैव केतुना घ्राणे राजकुले पुत्रो जातो ऽभिव्रपो दर्शनीयः प्रासादिको जा-
 तिस्मरश्च संवृतः । इति हि भित्तव एकात्तकृष्णानां कर्मणामेकात्तकृष्णो विपाक एका-
 त्तशुक्तानामेकात्तशुक्तो व्यतिमिश्राणां व्यतिमिश्रस्तस्मात्तिर्हि⁽³⁾ भित्तव एकात्तकृष्णानि
 ५ कर्माण्यपास्य व्यतिमिश्राणि चैकात्तशुक्तेष्वेव कर्मस्वाभोगः करणीय इत्येवं वो भित्तवः
 शिद्धितव्यम् ॥

इदमवोचद्भगवानात्तमनसस्ते भित्तवो भगवतो भाषितमभ्यनन्दन् ॥

1) The greater part of the arguments put forth in the identification seems to have been lost before the time when the text was translated into Tibetan. The Tibetan text closely agrees here with the transmitted original. The paraphrase of R. supplies for that wanting portion this śloka: यदनेन पुरा तत्र काश्यपशासने मुदा ।कारा (sic) कृता प्रणलैवं प्रणिधानं कृतं तथा (f. 201 b 6).

2) So P. But in BCD °जात अभि°.

3) B °अस्तस्तात्तिर्हि, DP corr.

यशोमित्र इति ८५ ।

बुद्धो भगवान्सत्कृतो गुरुकृतो मानितः पूजितो राजभो राजमात्रैर्धनिभिः पौरैः
 श्रेष्ठिभिः सार्धवाक्दैर्देवैर्नगैर्यत्नैरसुरैर्गर्हैः किन्नैर्महोरगैरिति देवनागयक्षासुरगर्हडकि-
 न्नरमहोरगाभ्यर्चितो बुद्धो भगवान् ज्ञातो महापुण्यो लाम्बी चीवरपिण्डपातशयनासनगु-
 नप्रत्ययभैषज्यपरिष्काराणां सञ्चावकसङ्घः आवस्त्यां विक्रति जेतवने ऽनाथपिण्डद- ४
 स्यारामे । आवस्त्यामन्यतमस्सार्धवाक् आद्यो महाधनो महाभोगो विस्तीर्यविशालप-
 रियको वैश्रवणधनसमुदितो वैश्रवणधनप्रतिस्पर्धी । तेन सदृशात्कुलात्कलत्रमानीतम् ।
 स तथा सार्धं क्रीडति रमते परिचारयति ॥ तेन खलु समयेन दुर्भिक्षमभूत्कृच्छ्रम् । कात्ता-
 र्डुर्लम्भः^(१) पिण्डको याचनकेन । नैमित्तिकैश्च निर्दिष्टे देवो न वर्षिष्यतीति ॥ यावत्सा-
 र्धवाक्पत्नी आपन्नसन्ना संवृता । साष्टानां वा नवानां वा मासानामत्ययात्प्रसूता । दारको 10
 ज्ञातो ऽभिद्वयो दर्शनीयः प्रासा[79b]दिकः सर्वङ्गोपतः । यत्र च दिवसे दारको ज्ञातस्तत्रैव
 दिवसे ऽनावृष्टिर्भया । तस्य यशसा सर्वा आवस्ती आपूरिता ॥ तस्य ज्ञातो ज्ञातिमहं
 कृत्वा नामधेयं व्यवस्थाप्यते किं भवतु दारकस्य नामिति । ज्ञातय ऊचुः । यस्मादस्य
 समन्ताद्यशो विसृतं^(२) तस्मान्नवतु दारकस्य यशोमित्र इति नामेति ॥ यशोमित्रो दारको^(३)
 ऽष्टाभ्यो धात्रीभ्यो दत्तो द्वाभ्यामसधात्रीभ्यां द्वाभ्यां क्षीरधात्रीभ्यां द्वाभ्यां मलधात्रीभ्यां

1) B °मन्यत्तम°, DP corr.

2) Cp. PW, I, s. v. अतिदुर्लम्भ and Pāṇini VII, 1, 68 न सुदुर्भ्यां केवलाभ्याम्. Patañjali, when discussing this sūtra, does not mention this case of *su* (or *du*) + *labh* + the kṛt *lhal*, if the whole word is employed as the latter member of a tatpuruṣa.

3) Ex conject.; MS सर्वश्या° (D सर्वश्या°).

4) MS विसृतस्तस्मा°.

5) So D; B has दारकमृष्टा°.

6) MS द्वाभ्यामित्स°.

द्वाभ्यां क्रीडनिकाभ्यां धात्रीभ्याम् । सो ऽष्टाभिर्धात्रीभिरुन्नीयते⁽¹⁾ वर्धते क्षीरेण दध्ना
नवनीतिन सर्पिषा सर्पिमण्डेनान्यैश्चोत्तमोत्तमैरुपकरणविशेषैराशु वर्धते द्रुदस्थमिव
पङ्कजम् ॥

यदा यशोमित्रो महान्संवृतस्तदा जेतघनं निर्गतः केनचिदेव करणीयेन । अथासौ
5 ददर्श बुद्धे भगवत्तं द्वात्रिंशता महापुरुषलक्षणैः समलङ्कृतमशीत्या चानुव्यञ्जनैर्विराजि-
तगात्रं व्यामप्रभालङ्कृतं सूर्यसहस्रातिरेकप्रभं जङ्गममिव रत्नपर्वतं समततो भद्रकं सह-
दर्शनाच्चास्य प्रसादो जातः । प्रसादजातो भगवतः पादाभिवन्दनं कृत्वा पुरस्ताद्विषणो
धर्मश्रवणाय । तस्य भगवता तादृशी संसारवैराग्यिकी धर्मदेशना कृता यां श्रुत्वा संसार-
दोषदर्शी निर्वाणगुणदर्शी भूत्वा मातापितरावनुज्ञाप्य भगवच्छासने प्रव्रजितः । तेन पुण्य-
10 मनेन घटमानेन व्यापच्छमानेनेदमेव पञ्चगण्डकं संसारचक्रं चलाचलं विदित्वा सर्वसंस्का-
रगतोः शतनपतनविकरणाविध्वंसनधर्मतया पराकृत्य सर्वक्लेशप्रहाणादर्हत्वं साक्षा-
त्कृतम् । अर्हत्संवृतस्त्रिधातुकवीतरागः समलोष्टकाञ्चन आकाशपाणितलसमचित्तो वा-
सीचन्दनकल्पो विद्याविदारिताण्डकोशो विद्याभिज्ञाप्रतिसंवित्प्राप्तो भवलाभलोभस-
त्कारपराङ्मुखः सेन्द्रोपेन्द्राणां देवानां पूज्यो मान्यो ऽभिवाद्यश्च संवृतः । तस्य दंष्ट्राभ्या-
15 मष्टाङ्गोपेतं पानीयं प्रस्रवति येनास्य तृषा न बाधते । यदा निदाघकाले भित्तवस्तृषार्ताः
पानकस्यार्थे⁽²⁾ सङ्क्रमवतरति तदाप्यसौ नावतरति ॥ ततो ऽस्य⁽³⁾ सुप्रेमका भित्तवः पृच्छति
केन हेतुना भवतस्तृषा न बाधत इति ॥ स कथयति ।⁽⁴⁾ ममैताभ्यां दंष्ट्राभ्यामष्टाङ्गोपेतं
पानीयं प्रस्रवति येन न मे तृषा बाधत इति⁽⁵⁾ ॥

1) MS वर्द्धते, as usual.

2) Ex conject.; MS °कस्यार्थि.

3) Cp. Feer, p. 323 n. 5.

4) Ex conject.; B मन्त्रेभ्यां, which has become variously corrupted in the three copies.

5) MS has after इति a superfluous aksara कि.

भित्तवः संशयज्ञाताः सर्वसंशयच्छेत्तारं बुद्धं भगवत्तं पप्रच्छुः । कानि भदत्त यशो-
मित्रेण कर्माणि कृतानि येनाभित्वपो दर्शनीयः प्राप्तादिकः दंष्ट्राक्षराच्चाष्टङ्गोपेतं पानीयं
प्रस्रवति प्रव्रज्य चार्कृत्तं साक्षात्कृतमिति ॥ भगवानाह । यशोमित्रेणैव भित्तवः पूर्वम-
न्यासु ज्ञातिषु कर्माणि कृतान्युपचितानि लब्धसंभाराणि परिणतप्रत्ययान्योद्यवत्प्रत्युप-
स्थितान्यवश्यंभावीनि । यशोमित्रेण कर्माणि कृतान्युपचितानि को अन्यः प्रत्यनुभवि- 5
ष्यति । न भित्तवः कर्माणि कृतान्युपचितानि बाह्ये पृथिवीधातौ विपद्यन्ते नाब्धातौ न
तेजोधातौ न वायुधातावपि ⁽¹⁾तूपात्तेष्वेव स्कन्धधात्वायतनेषु कर्माणि कृतान्युपचितानि
विपद्यन्ते शुभान्यशुभानि च ।

न प्रणश्यति कर्माणि कल्पकोटिशतैरपि ।

सामग्र्यो प्राप्य कालं च फलति खलु देहिनाम् ॥

10

भूतपूर्वं भित्तवो ज्ञाते ऽध्वन्यस्मिन्नेव भद्रके कल्पे विंशतिवर्षसहस्रायुषि प्रज्ञायां
काश्यपो नाम सम्यक्संबुद्धो लोक उदपादि विद्याचरणसंपन्नः सुगतो लोकविदनुत्तरः
पुरुषदम्यसारथिः शास्ता देवमनुष्याणां बुद्धो भगवान् । ⁽²⁾«स» वाराणसीं नगरीमुपनि-
श्रित्य ⁽³⁾विहरति ऋषिपतने मृगदावे । यावदन्यतरः श्रेष्ठिपुत्रो अन्यतरस्य वृद्धभित्तोः
सकाशे प्रव्रजितः । सो जलसो नेच्छति ⁽⁴⁾समस्याचारिकां चरितुम् । ततः सत्रह्यचारिभिः 15
स्थविरस्योपस्थायको दत्तः । स उपस्थायकमात्मानं मत्वा वृद्धतराणां भिक्षूणां सकाशा-
दुपस्थानं स्वीकरोति । तस्याकुशलम्[80a]लान्यपर्यत्तानि ॥

यावदपरेण समयेन ग्लान्यं पतितः । स्थविरेणास्य वैद्योपदेशाद्धृतं पानाय दत्तम् । ⁽⁵⁾सं

1) Cp. *supra*, I, p. 74 n. 9.

2) D adds the missing pronoun.

3) MS °निमृत्य.

4) Ex conject.; MS समचारिकांचवत्तं (D °चरत्तं). Cp. Fcer, p. 324, 2 «il....
n'avait aucune prévenance pour ceux avec qui il se trouvait».

5) Ex conject.; MS संरात्रौ.

रात्रौ तृषा त्रासितः⁽¹⁾ स्वर्कं कर्मपण्डलुकमुपगृह्य पानीयं पास्यामीति पश्यति निरुदकम् ।
 एवमाचार्योपाध्यायानाम् । यावत्साङ्गिकं पानीयमपउपमचतीर्थः । तदपि निरुदकं पश्य-
 ति । यावन्नदीचारिकामवतीर्थः । सापि निरुदका संवृता ॥ स उद्धिमाः स्वकानां सन्नद्ध-
 चारिणामुद्देजनार्थं अद्भुदेयस्य च गुरुत्वसंदर्शनार्थं । नदीचारिकायाः पारे वृत्तः । तत्र शाटकं
 5 ब्रह्मा समभिद्वष्टः स्वकर्माणि ममेत्यवेत्य कर्मप्रतिसंरणावस्थितः ॥ यावद्वितीये दिवसे
 प्रभातायां रजन्यामितद्वितीयां सन्नद्धचारिणामारोचयति । ततो ऽस्य सन्नद्धचारिणः प्रेत-
 कर्णं⁽⁸⁾ श्रुत्वोद्धिमा इत्यमुतशरोचयितुमारब्धाः ॥ ततो ऽस्य उपाध्यायेन पानीयमुपना-

1) Ex conject.; MS तृषात्रामितः (D °धामितः).

2) B स्वर्कं कैरुर्कं, the sign refers to the bottom of the page, where मण्ड is written to be inserted before रु. As to र for ल, cp. *supra*, I, 53 n. 3, 55 n. 6, 69 n. 7; C कर्मपण्डलुस्तमुप°, D कर्मपण्डलुमुप°, P मण्डकैरुर्कमुप.

3) I have adopted the correction of D; B स्वब्रह्म°.

4) On *gradhādeya* cp. Divy. 336, 27. 571, 6 and *Çikṣṣāsamuccaya* (ed. Bendall) 137, 17 foll.

5) MS नदीचारिकायाः, but cp. l. 3 and *infra*, avad. nr. 89, B f. 85a.

6) I have followed P; B प्रतिशरणा°. I think *pratisarana* is a would-be sanskritization of some pāli (or prākṛit) word *paṭisaraṇa* = skt. *pratīksarāṇa*. It is possible, but less probable, that the transmitted form is a depravation of original प्रतिस्मरणा°. In Tibetan *karmapr.* has been translated thus: ལེན་པ་ལྟེན་པ་ལྟེན་པ་

ལྟེན་པ་

7) Cp. *supra*, I, p. 29 n. 9. A few lines lower (p. 87, 4) *vr̥ttānta* is a masculine again.

8) If the reading is right, the meaning must be 'doing as a preta'. One might think of *pretakāraṇām* (torment of a preta, preta-torment). The Tibetan translation does not lead in that direction, it has ལྟེན་པ་ལྟེན་པ་ = «son cas» apud Feer, p. 324, 20. That, on the other hand, something like «preta-hood» or «preta-suffering» is meant and *pretakāraṇām* is accordingly to be considered as the true reading, may be inferred from its Chinese equivalent. Though the Chinese translation of the passage from यावद्वितीये to पानीयमुपनामितम् — for which I am indebted to my friend Prof. De Groot — is, as usual, a very free rendering with modifications, it runs thus: «the other morning he told the matter to his chief, who after hearing his story, spoke: «the suffering happened to you is somewhat similar to that of the Pretas; now take the water in my waterpot»».

मितम् । तदपि न पश्यति । तेनापि संविद्येन भगवतः काश्यपस्य निवेदितम् । भगवता काश्यपेनोक्तो गण्डीराकोट्यतामिति ॥ तत उपधिवारिकेण गण्डीराकोटिता । बुद्धप्रमुखो भिन्नुसङ्गः संनिपतितः ॥

एष वृत्तात्तो वाराणस्यां नगर्या समततो विसृतः । ततो जनेकानि प्राणिशतसहस्राणि संनिपतितानि ॥ यावदुपाध्यायेन ⁽²⁾ वृद्धात्ते निषादयित्वा उदकपूर्णा कुण्डिका ⁽³⁾ दत्ता । वत्सैतत्पानीयं ⁽⁴⁾ सङ्गे चारयेति ॥ स प्रत्यक्षफलदर्शी तेनैव संवेगेन बुद्धे भगवति श्रावकेषु च प्रसादमुत्पाद्य तीन्नेणाशयेन तदुदकं सङ्गे चारितवान् । ततो भगवता तस्यानुग्रहार्थं गजभुजसदृशं बाहुमभिप्रसार्य भीतानामाश्वासनकरेण <करेण> तदुदकं गृहीतं मन्त्राश्रावकैश्च न च क्षीयते । यावत्सर्वसङ्गे चारितं तदपि न क्षीयते ॥ तदत्यद्भुतं देवमनुष्यावर्गनकरं प्रातिकार्यं दृष्ट्वानेकैः प्राणिशतसहस्रैः सत्यदर्शनं कृतम् । तस्यापि संताने ⁽⁵⁾ कुशलमूलानि प्रतिसंस्तुतानि ॥ यदा तस्माद्गन्ध्याद्युत्थितस्तदा तेन बुद्धप्रमुखो भिन्नुसङ्गः पानीयेनाल्पोत्सुकः कृतः । द्वादश वर्षसहस्राणि तेन सङ्गे पानीयं चारितम् । यावन्मरणकालसमये प्रणिधानं कृतवान् । अननोक्तं कुशलमूलेन चित्तोत्पादेन देयधर्मपरित्यागेन च यो

1) Ex conject.; MS गण्डीराकोट्यतामिति. Cp. Index s. v. *gandīrā*.

2) Cp. *vr̥ddhānte* in the Index on Divy.

3) Ex conject.; MS कुण्डलिका. Cp. PWK, II, 78 s. v. कुण्डिका and Jtkm. 144, 10 समादाय त्रिदण्डकुण्डिकायां परित्राजकभाण्डिकाम्. That the name *kundikā* may signify also big waterpots serving the wants of many, appears from Mahābhāṣya on Pāṇini 1, 4, 24 (ed. Kielhorn I, 327) with Kaiyaṭa's scholion, cp. Weber *Indische Studien*, XIII, 391. The Tibetan equivalent of this word is *ཐུའུ་གས་*, according to Sarat = 'vase'.

4) Ex conject.; MS पानीयसंघेचारयति (P °यिति).

5) I have added the *avagraha*; for the meaning is 'his roots of unwholesomeness were taken back — vanished'. As to the expression 'his *santiāna*', see De la Vallée Poussin, *La négation de l'âme* in *Journ. Asiat.*, Neuv. S. XX, p. 283 foll.

6) Ex conject.; MS तस्माद्गन्धाना°.

ऽसौ भगवता काश्यपेन उत्तरो नाम माणवो व्याकृतो भविष्यसि त्वं⁽¹⁾ मानववर्षशतायुषि
प्रजायां शाक्यमुनिर्नाम तथागतो ऽर्हन्सम्यक्संबुद्धस्तमहमारागपेयं मा विरागपेयं दंष्ट्रा-
त्तराच्च मे ऽष्टाङ्गोपेतं पानीयं निर्गच्छेदिति ॥

भगवानाह । किं मन्यध्वे भिक्षवो यो ऽसौ तेन कालेन तेन समयेन भिक्षुरासीदयं
5 सः⁽²⁾ । यत्तेन⁽³⁾ <द्वादश> वर्षसहस्राणि सङ्के पानीयं चारितं प्रणिधानं च कृतं तेनेह जन्मानि
दंष्ट्रात्तरादष्टाङ्गोपेतं पानीयं निर्गच्छति । तेनैव हेतुनार्हत्वं साक्षात्कृतम् । इति हि भिक्षव
एकात्तकृष्णानां कर्मणामेकात्तकृष्णो विपाक एकात्तशुद्धानामेकात्तशुद्धो व्यतिमिश्राणां
व्यतिमिश्रस्तस्मात्तर्हि भिक्षव एकात्तकृष्णानि कर्माण्यपास्य व्यतिमिश्राणि चैकात्तशु-
क्लोष्वेव कर्मस्वाभोगः करणीय इत्येवं वो भिक्षवः शिक्षितव्यम् ॥

इदमवोचद्भगवानात्तमनसस्ते भिक्षवो भगवतो भाषितमभ्यनन्दन् ॥

1) B माणव°, D corr.

2) All MSS, P included, have this reading. Feer's note 4 on p. 325 of his translation contains an error in the fact.

3) B यत्तेन, DP corr.

(1) औपपाडुक इति ८६ ।

बुद्धो भगवान्सत्कृतो गुरुकृतो मानितः पूजितो राजभी राजमात्रैर्धनिभिः पौरैः
 श्रेष्ठिभिः सार्धवार्हेर्देवैर्नगिर्यत्तैरसुरैर्गुरुः किन्नरैर्महोरगैरिति देवनागयक्षासुरगुरु-
 किन्नरमहोरगाभ्यर्चितो बुद्धो भगवान् ज्ञातो महापुण्यो लाभो चोवरपिण्डपातशयना-
 सनग्लानप्रत्ययभैषज्यपरिष्काराणां देवेषु त्रयस्त्रिंशेषु वर्षा उपगतः पाण्डुकम्बजशिलायां ६
 पारिजातस्य कोविदारस्य नातिद्वरे मातुर्जनित्र्या धर्मं देशयत्यन्येषां च देवानाम् । तेन
 खलु समयेनायुष्मान्महामौद्गल्यायनः श्रावस्त्यां वर्षा उपगतो जेतवने ऽनाथपिण्डदस्या-
 रामे । अथ चतस्रः पर्वदो येनायुष्मान्महामौद्गल्यायनस्तेनोपसंक्रान्ता महामौद्गल्यायनपादौ
 शिरसा वन्दित्वा एकाक्षे निषङ्गाः । चतस्रः प[४०b]र्वदं घायुष्मान्महामौद्गल्यायनो धर्मक-
 थया संदर्शयति <समादापयति> समुत्तेजयति संप्रकर्षयति । अनेकपर्यपिण ८ धर्म्या कथया 10
 संदर्श्य समादाप्य समुत्तेज्य संप्रकर्ष्य तूष्णीम् । अथ चतस्रः पर्वद उत्थायासनदेकांसमुत्त-
 रासङ्गं कृत्वा येनायुष्मान्महामौद्गल्यायनस्तेनाञ्जलिं ५ प्रणामय्यायुष्मन्तं महामौद्गल्यायनमि-
 दमवोचन् ६ किञ्चित्ते भद्रे महामौद्गल्यायन श्रुतं कुत्र भगवानेतर्हि वर्षा उपगत इति ॥

1) The hero of this avad. is called throughout *upapāḍuko bhikṣuḥ* in the text of the tale, likewise in the *uddāna* of this *varga*, at least the name by which he is designated commences with *upa*, not *auṣa*. It is only in this title, that *aupapāḍuka* has been transmitted in MS. Cp Divy. 593, 25. 627, 17 foll.

P has here औप°, cp. Feer's note on p. 326 of his translation.

2) B वर्षा, D corr.

3) MS धर्मया.

4) B स्तेनाञ्जलिं, D corr.

5) When I wrote *supra*, p. 3, my note 6, I was mistaken. The expression *añjaliṃ prañamayya* has nothing irregular or abnormal.

6) MS °वोचत्.

7) Ex conject.; MS किञ्चित्ते, cp *supra*, I, p. 325, n. 2.

महामौद्गल्यायन आह । श्रुतं मे भवतो भगवान्देवेषु त्रयस्त्रिंशेषु ⁽¹⁾ वर्षा उपगतः पाण्डुक-
म्बलशिलायां पारिजातस्य कोविदारस्य नातिदूरे मातुर्जनिन्या धर्मं देशयत्यन्येषां च
देवानां त्रयस्त्रिंशानामिति ॥ अथ चतस्रः पर्यद् आयुष्मतो महामौद्गल्यायनस्य भाषितम-
भिनन्द्यानुमोद्य पादौ शिरसा वन्दित्वा तथापासनेभ्यः प्रक्राताः ॥

- 5 अथ चतस्रः पर्यदस्त्रयाणां वार्षिकाणामत्ययाद्येनायुष्मान्महामौद्गल्यायनस्तेनोप-
संक्राताः । उपसंक्रम्यायुष्मतो महामौद्गल्यायनस्य पादौ शिरसा वन्दित्वा एकास्ते नि-
पष्ठाः । चतस्रः पर्यद् आयुष्मान्महामौद्गल्यायनो ⁽²⁾ धर्म्या कथया संप्रदर्शयति समादापयति
समुत्तेजयति संप्रकर्षयति । अनेकपर्यायेण ⁽²⁾ धर्म्या कथया संदर्श्य समादाप्य समुत्तेज्य संप्र-
कर्ष्य तूष्णीम् । अथ चतस्रः पर्यद् उत्थापासनादेकांसमुत्तरासङ्गं कृत्वा येनायुष्मान्महामौ-
10 द्गल्यायनस्तेनाञ्जलिं प्रणमय्यायुष्मतं महामौद्गल्यायनमिदमवोचन् ⁽³⁾ । पत्सलु भदत्तमहा-
मौद्गल्यायनो ज्ञानायाचिरेदृष्टो ऽस्माभिर्भगवान्परितृपिताः स्मो वयं भगवतो दर्शनेन इहामो
वयं भगवत्तं द्रष्टुम् । सचेद्भदत्तमहामौद्गल्यायनस्यागुरु साधु भदत्तमहामौद्गल्यायनो येन भग-
वांस्तेनोपसंक्रामेत् ⁽⁴⁾ । उपसंक्रम्यास्माकं वचनेन भगवतः पादौ शिरसा वन्दित्वा ⁽⁵⁾ तथावाधतां
च पृच्छात्पातङ्कतां च लघूत्थानतां च पात्रां च बलं च सुखं चानवद्यतां च ⁽⁶⁾ स्पर्शविकृ-
15 रतां च ⁽¹⁰⁾ एवं च वद । अम्बूद्वीपे भदत्त चतस्रः पर्यद् आकाङ्क्षति भगवतो दर्शनमेवं चाहः ।

1) B वर्षा, D corr.

2) MS धर्म्या.

3) MS °वोचत्.

4) Ex conject.; MS °मौद्गल्यायन ज्ञानायाचिरे°.

5) MS °पितास्मो.

6) Cp. *supra*, I, 230, 1 and 9.

7) MS °यना (D °यन).

8) B °म्यात्माकं, DP corr.

9) Ex conject., cp. *supra*, I, 325, 13; MS वन्दित्वा° (D वन्दित्वा°).

10) I have added the omitted words from *infra*, p. 93, 16, cp. also *supra*, I, 326, 1.

नास्ति खलु भदत्त जम्बूद्वीपकानां मनुष्याणां तद्रूपा⁽¹⁾ ऋद्धिर्वा अनुभावो⁽²⁾ येन जम्बूद्वीपका
मनुष्या देवास्त्रयस्त्रिंशानभिरोक्ष्युर्भगवत्तं दर्शनायोपसंक्रमणाय पर्युपासनाय । अस्ति खलु
देवानां त्रयस्त्रिंशानां तद्रूपा ऋद्धिश्चानुभावश्च येन देवास्त्रयस्त्रिंशा जम्बूद्वीपमवतरेयुर्भगवत्तं
दर्शनायोपसंक्रमणाय पर्युपासनाय । साधु भगवान्देवेभ्यस्त्रयस्त्रिंशेभ्यो जम्बूद्वीपमवतरेद-
नुकम्पामुपादयेति ॥ अधिवासयत्यायुष्मान्महामौद्गल्यायनश्चतसृणां पर्षदां तूष्णीभावेन । 5
अथ चतस्रः पर्षद आयुष्मतो महामौद्गल्यायनस्य तूष्णीभावेनाधिवासनां विदित्वा आयु-
ष्मतो महामौद्गल्यायनस्य पादौ शिरसा वन्दित्वोत्थायासनेभ्यः प्रक्राताः ॥

अथायुष्मान्महामौद्गल्यायनो⁽³⁾ ऽचिरप्रक्राताश्चतस्रः पर्षदो विदित्वा तद्रूपं समाधिं
समापन्नो यथा समाहिते चित्ते तद्यथा बलवान्पुरुषः⁽⁴⁾ संकुञ्चितं वा बाहुं प्रसारयेत्प्रसारितं
वा संकुञ्चयेदेवमेवायुष्मान्महामौद्गल्यायनः श्रावस्त्यामत्तर्कितो देवेषु त्रयस्त्रिंशेषु प्रत्यष्टा- 10
त्पाण्डुकम्बलशिलायां पारिजातस्य कोविदारस्य नातिद्वरे ॥ तेन खलु समयेन भगवान-
लेकशताया देवपर्षदो धर्मं देशयति । अद्वातीञ्च महामौद्गल्यायनो भगवत्तमलेकशताया
देवपर्षदः पुरस्तान्निषण्णं⁽⁵⁾ धर्मं देशयन्तं दृष्ट्वा च पुनः स्मितं प्राविरकार्षीत् । इहापि भगवा-
नाकीर्णो⁽⁶⁾ विक्रति तद्यथा जम्बूद्वीपे चतसृभिः पर्षद्भिरिति ॥ अथ भगवानायुष्मतो महा-
मौद्गल्यायनस्य चेतसा चित्तमाज्ञायायुष्मन्तं महामौद्गल्यायनमिदमवोचत् । न खलु मौद्ग- 15

1) B तद्रूप ऋषिर्वा, D corr. As to the depravation of ऋषि in ऋद्धि and in-
versely cp. *supra*, p. 18 n. 8 and Feer, p. 149 n. 4.

2) D adds the particle lost in MS.

3) MS °यनञ्चिर° (P °यञ्चिर°).

4) MS संकुञ्चितवांवाहुं प्रसारयेत्प्रसारितवांसंकुञ्चये°.

5) B धर्म, D corr.

6) Ex conject ; MS भगवानातीर्णो. Cp. Feer's n. 1 on p. 328.

ल्यापन स्वैरत्वेन⁽¹⁾ अपि तु यदा मे एवं भवति आगच्छत्विति⁽²⁾ तदा आगच्छति यदा मे
एवं भवति गच्छत्विति तदा गच्छति । इति मे चेतसा चित्तमाज्ञाय आगच्छति च गच्छति
[81a] च ॥

अथायुष्मान्महामौद्गल्यायनो येन भगवांस्तेनोपसंक्रांतिः⁽³⁾ । उपसंक्रम्य भगवतः पादौ
5 शिरसा वन्दित्वा एकांते निपषाः । ⁽⁴⁾ *एकांतनिपषा* आयुष्मान्मौद्गल्यायनः सर्वो देवपर्यद-
मत्रलोका भगवत्तमिदमवोचत् । विचित्रा व्रतेयं देवपर्यत्संनिपषा संनिपतित्वा । सत्यस्यां
देवपर्यदि देवता या बुद्धे ज्वेत्य⁽⁵⁾ प्रसादेन समन्वागताः⁽⁶⁾ कायस्य भेदादिहोपपन्नाः⁽⁷⁾ । सति
धर्मे सति सङ्गे सति⁽⁸⁾ आर्यक्रांतिः शीलैः समन्वागताः कायस्य भेदादिहोपपन्नाः⁽⁶⁾ ॥ अथ भग-
वानायुष्मतो महामौद्गल्यायनस्य भाषितमनुवर्णयन्नायुष्मतं महामौद्गल्यायनमिदमवोचत् ।
10 एवमेतन्मौद्गल्यायन एवमेवमेतत् । विचित्रा व्रतेयं देवपर्यत्संनिपषा संनिपतित्वा⁽⁹⁾ । सत्य-
स्यां देवता या बुद्धे ज्वेत्य प्रसादेन समन्वागताः कायस्य भेदादिहोपपन्नाः । सति धर्मे
सति सङ्गे सति आर्यक्रांतिः शीलैः समन्वागताः^(c) कायस्य भेदादिहोपपन्नाः ॥

1) *Ex conject.*; MS संस्कारमे. I have preferred to put into the text a plausible emendation the rightness of which, as to its meaning, appears from its Tibetan equivalent རྟེན་གྱི་ལྟེན་པ་ལྟེན་པ་ (see Feer, p. 328 n. 2) rather than retaining the nonsense transmitted by MS.

2) MS °च्छत्विति.

3) B °क्रातउप°, DP corr.

4) The lost words I have inserted from the Tibetan, see Feer, p. 328, n. 3.

5) *Ex conject.*, cp. the Pāli gerund *arecca* in the same connection as here (Childers, *Pāli Dict.*, s. v., Majjh. Nik. I, 37); MS चेत्य, which error is repeated in the sequel, wheresoever the Sanskrit equivalent of *areccappasūdena samannāgato* occurs. The term corresponding to अवेत्य in the Tibetan is ཤེས་པ་ 'from knowing', cp. Feer, p. 328, n. 4.

6) Visarga wanting in MS.

7) B पन्ना I, D corr.

8) MS आर्यक्रांतिः.

9) MS संनिपतितानि.

अथ शक्रो देवानामिन्द्रो भगवत आयुष्मतश्च मरुमौद्गल्यायनस्य भाषितमनुवर्ण-
यन्नायुष्मतं मरुमौद्गल्यायनमिदमवोचत् । एवमेतद्भदत्तमरुमौद्गल्यायन एवमेतत् । वि-
चित्रा बतेयं देवपर्षत्संनिषष्ठा संनिपतिता । सत्यस्यां देवपर्षदि देवता या बुद्धे ज्वेत्य
प्रसादेन समन्वागताः कायस्य भेदादिकोपपन्नाः⁽¹⁾ । सति धर्मे सति सङ्गे सत्यार्यकातैः
शीलैः समन्वागताः कायस्य भेदादिकोपपन्नाः⁽¹⁾ ॥

5

अथान्यतमो देवपुत्रो भगवत आयुष्मतश्च मरुमौद्गल्यायनस्य शक्रस्य <च> देवाना-
मिन्द्रस्य भाषितमनुवर्णयन्नायुष्मतं मरुमौद्गल्यायनमिदमवोचत् । एवमेतद्भदत्तमरुमौ-
द्गल्यायन एवमेतत् । विचित्रा बतेयं देवपर्षत्संनिषष्ठा संनिपतिता । सत्यस्यां देवपर्षदि
देवता या बुद्धे ज्वेत्य प्रसादेन समन्वागताः कायस्य भेदादिकोपपन्नाः⁽¹⁾ । सति धर्मे सति
सङ्गे । * * * ⁽²⁾वियमार्यकातैः शीलैः समन्वागताः कायस्य भेदादिकोपपन्ना इति ॥

10

तत्रानेकानि देवस्ताशतानि अनेकानि देवतासकृन्नाप्यनेकानि देवताशतसकृन्ना-
णि भगवतः पुरस्तात्प्रत्येकं प्रत्येकं श्रोतापत्तिफलं साक्षात्कृत्य तत्रैवात्तर्कितानि ॥

अथायुष्मान्मरुमौद्गल्यायनः प्रविविक्तां देवपर्षदं विदिवा एकांसमुत्तरासङ्गं कृत्वा
येन भगवांस्तेनाञ्जलिं प्रणम्य⁽⁴⁾ भगवत्तमिदमवोचत् । जम्बूद्वीपे भदत्त चतस्रः पर्षदो भगवतः
पादौ शिरसा⁽⁵⁾ वन्दिते अल्पाबाधतां च⁽⁶⁾ पृच्छत्यल्पातङ्कतां च लघूत्थानतां च यात्रां⁽⁷⁾ च बलं 15
च सुखं चानवद्यतां च स्पर्शविकारतां च ॥ भगवानाह । सुखिनो मौद्गल्यायन भवतु जम्बू-

1) Visarga wanting in MS.

2) It appears from the Tibetan that there is here a large gap, which, however, may be easily supplied from the translation of Feer, p. 329, cp. his note 2.

3) MS श्रोतापत्ति°.

4) Ex conject.; MS प्रणम्य. Cp. *supra*, p. 89, 12 and 90, 10.

5) MS वन्दिते. Cp. *supra*, 90, 14 and I, 326, 8.

6) MS पृच्छत्य°.

7) Anusvāra wanting in MS.

द्विपि चतस्रः पर्षदस्त्वं च ॥ मल्लमौडल्यायन आह । जम्बूद्वीपे भद्रं चतस्रः पर्षद आका-
ङ्क्षति भगवतो दर्शनमेवं चाहुः । नास्ति भद्रं ⁽¹⁾ जाम्बूद्वीपकानां मनुष्याणां तद्रूपा ऋद्धिर्वा
अनुभावो वा येन ⁽¹⁾ जाम्बूद्वीपका मनुष्या देवांस्त्रयस्त्रिंशानभिरोक्ष्युर्भगवत्तं दर्शनायोपसंक्र-
मितुं पर्युपासनाय । अस्ति तु भद्रं देवानां त्रयस्त्रिंशानां तद्रूपा ऋद्धिश्चानुभावश्च येन देवास्त्र-
5 यस्त्रिंशा जम्बूद्वीपमवतरेयुर्भगवत्तं दर्शनायोपसंक्रमितुं पर्युपासनाय । साधु भगवान्देवेभ्य-
स्त्रयस्त्रिंशेभ्यो ऽवतरेदनुकम्पामुपादाय ॥ भगवानाह । तेन हि त्वं गच्छ मौडल्यायन जम्बू-
द्वीपं गत्वा <च> चतसृणां पर्षदमारोचय । अवतरिष्यति भवतो भगवानितस्तप्तमे दिवसे
देवेभ्यस्त्रयस्त्रिंशेभ्यो जम्बूद्वीपं सांकाश्ये नगरे आपञ्जुरे दावे उडम्बरमूल इति ॥

अथायुष्मान्मल्लमौडल्यायनो भगवतः प्रतिश्रुत्य पादौ शिरसा वन्दित्वा तद्रूपं
10 समाधिं संपन्नो यथा समाहिते चित्ते तद्यथा बलवान्पुरुषः संकुञ्चितं बाहुं प्रसारयेत्प्र-
सारितं वा संकुञ्चयेदेवमेवायुष्मान्मल्लमौडल्यायनो देवेषु त्रयस्त्रिंशेष्वतर्हितो जम्बूद्वीपे
प्रत्यष्टात् ॥ अथायुष्मान्मल्लमौडल्यायनो जम्बूद्वीपमागत्य चतसृणां पर्षदमारोचयति ।
अवतरिष्यति भवतो भगवानितः सप्तमे दिवसे देवेभ्यस्त्रयस्त्रिंशेभ्यो [81 b] जम्बूद्वीपं सां-
काश्ये ⁽³⁾ नगरे आपञ्जुरे दावे उडम्बरमूल इति ॥

15 अवतीर्णो भगवांस्ततः सप्तमे दिवसे देवेभ्यस्त्रयस्त्रिंशेभ्यः ⁽⁴⁾ सांकाश्ये ⁽³⁾ नगरे आपञ्जुरे
दावे उडम्बरमूले । यदा भगवान्सांकाश्यं ⁽⁵⁾ नगरमवतीर्णस्तदनेकानि प्राणिशतसहस्राणि
भगवतो दर्शनाय संनिपतितानि ॥ तत्रोपपाडुको भिक्षुः प्राडुर्भूतः । तेन भगवान्सञ्चावक-

1) So MS. The writing जाम्बू° is here as constant, as *supra*, p. 91, 1 foll. the writing जम्बू°.

2) MS °रुद्धेयः । भग°, cp. *supra*, p. 91, 2.

3) MS सांकाशे (D शाकोशे).

4) B °स्त्रिंशे°, D corr.

5) P भगवांकाश्यं, cp. Feer's n. 1 on p. 331.

सङ्गस्ते च देवासुरगरुडकिन्नरमहोरगा भक्तनोपनिमल्लिताः ॥ यावद्गण्डीडेशनाकाले⁽¹⁾ सङ्-
चित्तोत्पादादिदिव्यान्यासनान्युद्गारपटाच्छादितानि प्राडुर्भूतानि दिव्यानि च भक्ष्यभोग्यानि ।
तत उपपाडुकेन भगवान्दिव्येनाहोरेण संतर्पितस्ते च देवासुरगरुडकिन्नरमहोरगाः
सम्यगुपस्थिताः । ततो ऽस्य भगवता आशयानुशयं धातुं प्रकृतिं च ज्ञात्वा तादृशी धर्मदे-
शना कृता यां श्रुत्वा उपपाडुकेन भिक्षुणा इदमेव पञ्चगण्डकं संसारचक्रं चलाचलं विदित्वा 5
सर्वसंस्कारगतीः शतनपतनचिकरणविध्वंसनधर्मतया पराकृत्य सर्वलेशप्रकाणादर्कत्वं
साक्षात्कृतम् । अर्हत्संवृत्तस्त्रैधातुकवीतरागः समलोष्टकाञ्चन आकाशपाणितलसमचित्तो
वासोचन्दनकल्पो विश्वाविदारिताण्डकोशो विश्वाभिज्ञाप्रतिसंवित्प्राप्तो भवलाभलोभस-
त्कारपराङ्मुखः सेन्द्रोपेन्द्राणां देवानां पूज्यो मान्यो ऽभिव्याद्यश्च संवृतः ।

भिक्षवः संशयज्ञाताः सर्वसंशयच्छेत्तारं वुद्धं भगवत्तं पप्रच्छुः । कानि भद्रे उपपाडु- 10
केन कर्माणि कृतानि येनोपपाडुकः संवृतः सङ्गचित्तोत्पादाञ्चास्य यच्चित्तपति यत्प्रार्थयते
तत्सर्वं समृध्यतीति⁽⁴⁾ ॥ भगवानाह । उपपाडुकेनैव भिक्षवः पूर्वमन्यासु ज्ञातिषु कर्माणि
कृतान्युपचितानि लब्धसंभाराणि परिणतप्रत्ययान्योषवत्प्रत्युपस्थितान्यवश्यंभावीनि ।
उपपाडुकेनैव कर्माणि कृतान्युपचितानि को ऽन्यः प्रत्यनुभविष्यति । न भिक्षवः कर्माणि
कृतान्युपचितानि बाह्ये पृथिवीधातौ विपच्यते नाब्धातौ न तेजोधातौ न वायुधाता- 15
वपि⁽⁵⁾ तूपात्तेष्वेव स्कन्धधात्वायतनेषु कर्माणि कृतानि विपच्यते शुभान्यशुभानि च ।

1) «At the time of giving the sign with the gong, that is: at mealtime». *Supra*, I, p. 258, l. II, 10, s I had retained the reading of MS: गण्डीडेशकाले, since I did not venture to change anything in a transmitted reading, which might be sufficiently accounted for by considering *deçakāla* as having got the *rūḍha*-meaning of «the right, the proper time». But after all, I think it more probable now, that in the passages quoted, too, *deçakāle* is to be hold for a corruption of °*deçanākāle*.

2) Ex conject., cp. *infra*, l. 11; MS सङ्गचित्तात्पोदतव्यान्यास°, in D and P this has been variously altered.

3) MS °र्हत्सं° (D °र्हत्सं°).

4) Cp. *supra*, I, p. 104, ll. 106, 2.

5) Cp. *supra*, I, p. 74 n. 9.

न प्रणश्यति कर्माणि अपि कल्पजैरपि ।

सागधो प्राप्य कालं च फलति खलु देहिनाम् ॥

भूतपूर्वं भित्तवो ऽतीते ऽध्वन्येकनवते कल्पे विपश्यी नाम सम्यक्संबुद्धो लोक-
उद्गादि तवागतो ऽर्हन्सम्यक्संबुद्धो विद्याचरणसंपन्नः सुगतो लोकविदनुत्तरः पुरुष-
५ म्यमारयिः शास्ता देवमनुष्याणां बुद्धो भगवान् । स बन्धुगतो⁽²⁾ राजधानीमुपनिश्चित्य वि-
हरति । पावदन्य⁽¹⁾स्मिन्ग्रामके ऽरण्यापतने पञ्च भित्तवो वर्षा उपगताः । तत्रैकेन
भित्तुणा चतुर्णां भित्तूणां वैषाढृत्यं⁽⁴⁾ कृतम् । तैरुध्वमनिर्घटमनिर्घ्यायच्छमानैः सर्वज्ञेशप्रह्ला-
णादर्हत्वं सानात्कृतम् । पञ्चमेन⁽⁵⁾ पादयोर्निपत्य प्रणिधानं कृतम् । यथेभिर्मागम्या⁽⁶⁾र्हत्वं
सानात्कृतमनेन मे⁽⁷⁾ कुशलमूलेन चित्तोत्पादेन देवधर्मपरित्यागेन च प्रव्रजितस्य उपकरणा-
10 विग्रेयेरैककल्पं स्यादिति ॥

किं मन्यन्ते भित्तवः । यो ऽसौ तेन कालेन तेन समयेन वैषाढृत्यं कृतवानयं स
उपपादक इति ॥ भित्तव ऊचुः ।⁽⁸⁾ किं कर्म कृतं येनोपपादकः संबतः ॥ भगवानाह ।
भूतपूर्वं भित्तवो ऽतीते ऽध्वनि स्मिन्नेव भद्रके कल्पे विंशतिसहस्रायुषि प्रजायां
काश्यपो नाम सम्यक्संबुद्धो लोक उद्गादि तवागतो ऽर्हन्सम्यक्संबुद्धो विद्याचरणसं-

1) B ंयकनवते, D corr.

2) Anusvāra wanting in MS. As usual, MS ंपनिस्त्य, likewise *infra*, p. 97, 2.

3) D ंयतमस्मिं. Cp. *supra*, p. 85, 14, *infra*, p. 97, 2 and my *Sanskrit Syntax*, § 280, Rem. 1.

4) MS वैषाढृत्यं कृतं (D वैषाढृत्यं कृतं).

5) In B the word भगवतः stands between पञ्चमेन and पादयोः, but it has been cancelled.

6) Ex conject.; MS यथेभिर्मामगम्य. As to *āgamyā*, cp. *supra*, I, p. 239 n. 2.

7) Ex conject.; MS ंनेनाहं, an error of thoughtlessness, which, if not corrected, would destroy the composition of the phrase.

8) In the Tibetan there is no gap at all, cp. Feer, p. 332 n. His translation of what is wanting here has enabled me to supply its Sanskrit original almost exactly.

पन्नः सुगतो लोकिविदनुत्तरः पुरुषदम्यसारधिः शास्ता देवमनुष्याणां बुद्धो भगवान् । ⁽¹⁾ वाराणसीं नगरीमुपनिश्चित्य विकृति ऋषिपतने मृगदावे । तत्रान्यतरः श्रेष्ठो । तस्य भार्या प्रसवकाले दुःखवेदनाभिभूता आर्तस्वरा क्रन्दति । स तं शब्दं श्रुत्वा परं संवेगमा-
पन्नः । स शोकागारं प्रविश्य करे कपोलं दत्त्वा चित्तापरो व्यवस्थितः । तस्य बुद्धिरुत्प-
न्ना । यत्तु कं भगवच्छासने प्रन्नञ्ज्य प्रणिधानं कुर्यां येन न कदाचिद्भ्रमशय्यां प्रत्यनुभवामी- 5
ति ॥ स तेनैव संवेगेन भगवतः काश्यपस्य प्रवचने प्रन्नजितः । तेन प्रणिधानं कृतम् ।
अनेनाहं कुशलमूलेन चित्तोत्पादेन देयधर्मपरित्यागेन च यत्र यत्र जायेयं तत्र तत्रोपपाडुको
भवेयं [82a] मा कदाचिद्भ्रमशय्यां प्रत्यनुभवेयमिति ॥

किं मन्यध्वे भिन्नवो यो ऽसौ तेन कालेन तेन समयेन सार्थवाह आसीदयं स उप-
पाडुकः । यत्प्रणिधानं कृतं तेनोपपाडुकः संवृतः । यत्तत्रानेनेन्द्रियाणि परिपाचितानि 10
तेनेदानीमर्हन् सान्नात्कृतम् । इति हि भिन्नव एकाक्षकृष्णानां कर्मणामेकाक्षकृष्णो वि-
पाक एकाक्षशुक्लानामेकाक्षशुक्लो व्यतिमिश्राणां व्यतिमिश्रस्तस्मात्किं भिन्नव एका-
क्षकृष्णानि कर्माण्यपास्य व्यतिमिश्राणि चैकाक्षशुक्लेष्वेव कर्मस्वाभोगः करणीय इत्येवं
वो भिन्नवः शिञ्जितव्यम् ॥

इदमवोचद्भगवानात्तमनसस्ते भिन्नवो भगवतो ⁽⁴⁾ भाषितमभ्यनन्दन् ॥

15

1) स added in D.

2) Ex conject.; MS जायते. Cp. *supra*, p. 76, 17. 81, 10.

3) B कदाचिद्भ्रम°, D corr.

4) added in D.

शोगिति⁽¹⁾ इति ८७ ।

बुद्धो भगवान्सत्कृतो गुरुकृतो मानितः पूजितो राजभी राजमात्रैर्धनिभिः पौरैः श्रे-
 णिभिः सार्धवाहे⁽²⁾र्देवैर्नगैर्घनैरसुरैर्गर्हैः किन्नरैर्महोरगैरिति देवनागपत्तासुरगर्हडकि-
 न्नरमहोरगाभ्यर्चितो बुद्धो भगवान् ज्ञातो मरुपुण्यो लाभो चीवरपिण्डपातशयनासनगु-
 ८ नप्रत्ययगैयवपरिष्काराणां सश्रावकसङ्घः कपिलवस्तुनि⁽³⁾ विक्रति न्यप्रोधारामे ।
 कपिलवस्तु⁽⁴⁾न्यन्यतमः शाक्य आद्यो मरुधनो मरुभोगो विस्तीर्णविशालपरिग्रहो वैश्व-
 वणाधनसमुदितो वैश्ववणाधनप्रतिस्पर्धी । तेन सदृशात्कुलात्कलत्रमानीतम् । स तया
 सार्धं क्रीडति रमते परिचारयति । तस्य क्रीडतो रममाणस्य परिचारयतः पत्नी आपन्न-
 सत्त्वा संवृत्ता । साष्टानां वा नवानां वा मासानामत्यपात्प्रसूता । दारको ज्ञातो⁽⁵⁾ अभिद्वयो
 10 दर्शनीयः प्रासादिको⁽⁶⁾ अतिक्रातो मानुषवर्णमसंप्राप्तश्च दिव्यं वर्णम् । तस्य जन्मन्यनेका-
 न्यद्भुतानि प्रादुर्भूतानि यैः कपिलवस्तु⁽⁴⁾ नगरं समस्ततः शोभितम् । तस्य ज्ञातो ज्ञातिमहं
 कृत्वा नामधेयं व्यवस्थाप्यते किं भवतु दारकस्य नामेति । ज्ञातय ऊचुः । यस्मादस्य
 जन्मनि कपिलवस्तु नगरं समस्ततः शोभितं तस्मादस्य भवतु शोभित इति नामेति ॥ शो-
 गितो दारको⁽⁶⁾ अष्टाभ्यो धात्रीभ्यो दत्तो द्वाभ्यामसंधात्रीभ्यां द्वाभ्यां क्षीरधात्रीभ्यां द्वाभ्यां

1) B शोहित, C corr.

2) B °देवैना°, D corr.

3) MS पिण्डपात्र.

4) B कपिलवास्तु° three times, D corr.; the fourth and fifth time (*infra* p. 98, 13. 100, 1) B has कपिलवस्तु.

5) MS ज्ञात अभिद्वयो and प्रासादिक अभिक्तातो, D corr. अतिक्रातो. Some lines below (l. 14) MS दारक अष्टाभ्यो.

6) B मानुषस्वर्णम°, D corr.

7) MS °भ्यामत्स°.

मलधात्रीभ्यां ⁽¹⁾ द्वाभ्यां क्रीडनिकाभ्यां धात्रीभ्याम् । सो ऽष्टाभिर्धात्रीभिर्हन्त्रीयते ⁽²⁾ वर्धते
क्षीरेण दद्या नवनीतिन सर्पिषा सर्पिमण्डेनान्यैश्चोत्त⁽¹⁾सोत्त⁽¹⁾सैरुपकरणविशेषैराशु वर्धते
ऋदस्थमिव पङ्कजम् ॥

स यदा महान्संवृतस्तदा न्यग्रोधारामं गतो भगवतो दर्शनाय । अथासौ ददर्श बुद्धं
भगवत्तं द्वात्रिंशता महापुरुषलक्षणैः समलङ्कृतमशीत्या चानुव्यञ्जनैर्विराजितगात्रं ⁽³⁾ व्या- 5
मप्रभालङ्कृतं सूर्यसक्तम्रातिरेकप्रभं जङ्गममिव रत्नपर्वतं समन्ततो भद्रकं सकृदर्शनाच्चानेन
भगवतो ऽस्तिके चित्तं ⁽⁴⁾ प्रसादितम् । प्रसादजातो भगवतः पादाभिवन्दनं कृत्वा पुरस्तान्नि-
षण्णो धर्मश्रवणाय । तस्य भगवताशयानुशयं ⁽⁴⁾ धातुं प्रकृतिं च ज्ञात्वा तादृशी चतुरार्यस-
त्यसंप्रतिवेधिकी ⁽⁵⁾ धर्मदेशना कृता यां श्रुत्वा शोभितेन दारकेण विंशतिशिखरसमुद्रतं
सत्कायददृष्टिशैलं ज्ञानवज्रेण भित्त्वा स्रोतम्रापत्तिफलं साक्षात्कृतम् । स दृष्टसत्यो मातापि- 10
तरावनुज्ञाप्य भगवच्छासने प्रव्रजितः । तेन युज्यमानेन घटमानेन व्यापच्छमानेनेदमेव
पञ्चगण्डकं संसारचक्रं चलाचले विदित्वा सर्वसंस्कारगतीः शतनपतनविकरणविध्वंसन-
धर्मतया पराक्त्य सर्वलोशप्रकाणादर्कत्वं साक्षात्कृतम् । ⁽⁶⁾ अर्कसंवृतस्त्रिधातुकवीतरागः
समलोष्टकाञ्चन आकाशपाणितलसमचित्तो वासीचन्दनकल्पो विद्याविदारिताण्डकोशो
विद्याभिज्ञाप्रतिसंवित्प्राप्तो भवलाभलोभसत्कारपराङ्मुखः सेन्द्रोपेन्द्राणां देवानां पूज्यो 15
मान्यो ऽभिवाग्यश्च संवृतः ।

भित्तवः संशयजाताः सर्वसंशयच्छेतारं बुद्धं भगवत्तं पप्रच्छुः । कानि भदत्त शोभितेन
कर्माणि कृतानि येनाभिन्नपो दर्शनीयः प्रासादिको ⁽⁷⁾ ऽतिक्रातो मानुषवर्णमसंप्राप्तश्च दिव्यं

1) added in D.

2) MS वर्द्धते.

3) B व्योम°, P corr.

4) Anusvāra wanting in MS.

5) B has here °वेधकी

6) MS °तमर्कत्सं°.

7) MS °दिक अति°.

वर्णं जन्मनि चास्थानेकानि अद्भुतानि प्रादुर्भूतानि यैः कपिलवस्तु नगरं समस्ततः शो-
भितम् ॥ भगवानाह । शोभितेनैव भिन्नवः पूर्वमन्यासु ज्ञातिषु कर्माणि कृतान्युपचितानि
लब्धसंभार्याणि परिणतप्रत्ययान्योघवत्प्रत्युपस्थितान्यवश्यभावीनि । शोभितेनै[82b]व
कर्माणि कृतान्युपचितानि को अन्यः प्रत्यनुभविष्यतीति । न भिन्नवः कर्माणि कृतान्युप-
५ चितानि बाह्ये पृथिवोधातौ विपच्यते नाब्धातौ न तेजोधातौ न वायुधातावपि तूपात्ते-
ष्वेव स्कन्धधात्वापतनेषु कर्माणि कृतानि विपच्यते शुभान्यशुभानि च ।

न प्रणाशयति कर्माणि कल्पकोटिशतैरपि ।

सामर्थ्यं प्राप्य कालं च फलति खलु देहिनाम् ॥

भूतपूर्वं भिन्नवो ज्ञाते ऽध्वन्यस्मिन्नेव भद्रके कल्पे चत्वारिंशद्वर्षसंकृन्नायुषि
10 प्रजायां क्रकुच्छन्दो नाम सम्यक्संबुद्धो लोक उदपादि विद्याचरणसंपन्नः सुगतो लोक-
विदनुत्तरः पुरुषदम्यसारथिः शास्ता देवमनुष्याणां बुद्धो⁽³⁾ भगवान् । स शोभावतीं राजघा-
नोमुपनिश्चित्य⁽⁴⁾ विक्रति । तस्य शोभेन राज्ञा केशनखस्तूपः प्रतिष्ठापितः ॥ यावत्का-
स्मिंश्चित्पर्वणि⁽⁵⁾ प्रत्युपस्थिते गोष्ठिका⁽⁶⁾ स्तूपसमीपे गताः । तैस्तं स्तूपं दृष्ट्वा प्रसादजातैः
पुष्पारोपणं कर्तुमारब्धम्⁽⁷⁾ । तत्रैको गोष्ठिकः कथयत्यहं न करोमि मम विभवो नास्तीति ।
15 स तैश्च गोष्ठिकमध्यान्निष्कासितः । तस्य विप्रतिसारो जातः । तेन विचित्रपुष्पसंप्रदं
कृत्वा तस्मिन्नेव स्तूपे पुष्पारोपणं कृतम् ॥

भगवानाह । किं मन्यध्ये भिन्नवो यो ऽसौ तेन कालेन तेन समयेन गोष्ठिक आसी-
द्येन⁽⁸⁾ विप्रतिसारजातेन क्रकुच्छन्दस्य केशनखस्तूपे पुष्पारोपणं कृतमयमसौ शोभितः ।

1) Cp. *supra*, I, p. 74, ll. 9-10.

2) Ex conject.; MS चत्वारिंशतिवर्षं.

3) D fills up the gap.

4) MS °निसृत्य.

5) MS कस्मिंश्चपर्वणि.

6) So MS.

7) MS °लब्ध.

8) Ex conject.; MS आसीदेन.

अन्यान्यपि हि भिन्नवः शोभितेन कर्माणि कृतान्युपचितानि ॥ भूतपूर्वं भिन्नवो ऽस्तीति
 ऽध्वनि वाराणास्यां नगर्गामन्यतमः श्रेष्ठी । तेन ग्लानः प्रत्येकबुद्धो दृष्टः । ततः प्रसादज्ञातेन
 पादयोर्निपत्य पिण्डकेन प्रतिपादितैः पटेन चाच्छादितः ॥

किं मन्यध्वे भिन्नवो यो ऽसौ तेन कालेन तेन समयेन श्रेष्ठी अयं शोभितः । भूयः
 काश्यपे भगवति दरिद्रो ऽभूत्काष्ठकारकः । स काष्ठानामर्थे पर्वतदरौ प्रविष्टः । तेन ८
 स्तूपो दृष्टस्तत्र च स्तूपाङ्गणे तृणानि जातानि । ततस्तेन प्रसादज्ञातेन तृणान्युत्पाद्य
 संमार्जनीं गृहीत्वा स्तूपाङ्गणं च संमृष्टम् । ततः पादयोर्निपत्य प्रणिधानं कर्तुमारब्धः ।
 अनेनाहं कुशलमूलेन चित्तोत्पादेन देयधर्मपरित्यागेन चाभिद्वयः स्यां दर्शनीयः प्रासा-
 दिकः अनागतांश्च बुद्धानारागयेयं मा विरंगयेयमिति ॥

भगवानाह । किं मन्यध्वे भिन्नवो यो ऽसौ तेन कालेन तेन समयेन काष्ठकारकं 10
 आसीदयमेवासौ शोभितः । यदनेन स्तूपाङ्गणं संमृष्टं तेन यत्र यत्र जातस्तत्र तत्राभिद्वयो
 दर्शनीयः प्रासादिकः संवृत्तः । तेनैव हेतुनेदानीमर्हत्त्वं साक्षात्कृतम् । इति हि भिन्नव
 एकाक्षकृष्णानां कर्मणामेकाक्षकृष्णो विपाक एकाक्षशुक्लानामेकाक्षशुक्लो व्यतिमिश्राणां
 व्यतिमिश्रस्तस्मात्तर्हि भिन्नव एकाक्षकृष्णानि कर्माण्यपास्य व्यतिमिश्राणि चैका-
 क्षशुक्लेष्वेव कर्मस्वाभोगः कर्णीय इत्येवं वो भिन्नवः शिञ्जितव्यम् ॥

15

इदमवोचद्भगवानात्मनसस्ते भिन्नवो भगवतो भाषितमभ्यनन्दन् ॥

कप्किण इति ८८ ।

बुद्धो भगवान्सत्कृतो गुरुकृतो मानितः पूजितो राजभी राजमात्रैर्धनिभिः पौरैः
 श्रेष्ठिभिः सार्धवाहैर्देवैर्नगरिणैरसुरैर्गरुडैः किन्नरैर्महोरगैरिति देवनागयक्षासुरगरुड-
 किन्नरमहोरगाभ्यर्चितो बुद्धो भगवान् ज्ञातो महापुण्यो लाभो चीवरपिण्डपातशयना-
 5 सनगानप्रत्ययभेषज्यपरिष्काराणां सभ्रावकसङ्घः श्रावस्त्यां विक्रति स्म जेतवने ज्वा-
 षपिण्डदस्यारामे । तेन खलु समयेन दक्षिणापथे⁽¹⁾ कल्पो नाम राजा राज्यं कारयति सङ्घं
 च स्फीतं च तेमं च सुभितं चाकीर्णबद्धजनननुष्यं च प्रशातकलिकलकृडिम्बडमरं तत्स्कर-
 रोगापगतं शालीनुगोमक्षिसंपन्नं प्रियमिवैकपुत्रकं राज्यं पालयति । सो ऽपरेण समयेन
 देव्या सार्धं क्रीडति रमते परिचारयति । तस्य क्रीडतो रममाणस्य परिचारयतः पुत्रो ज्ञातो
 10 ऽभिद्वयो⁽²⁾ दर्शनीयः प्रासादिकः सर्वाङ्गप्रत्यङ्गपेतः । तस्य ज्ञातो ज्ञातिमहं कृत्वा कप्किण
 इति नामधेयं व्यवस्थापितम् । कप्किणो दारको⁽³⁾ ऽष्टाभ्यो धात्रीभ्यो दत्तो द्वाभ्यामंसधा-
 त्रीभ्यां द्वाभ्यां क्षीरधात्रीभ्यां द्वाभ्यां मलधात्रीभ्यां द्वाभ्यां क्रीडनिकाभ्यां धात्रीभ्याम् ।
 सो ऽष्टाभिः⁽⁴⁾ धात्रीभिर्हृन्नीयते वर्धते क्षीरेण दध्ना नवनीतेन सर्पिषा सर्पिमण्डेनान्यै-
 श्रोतसोत्तसैरुपकरणविशेषैराशु वर्धते क्रुदस्थमिव पङ्कजम्⁽⁵⁾ । यस्मिन्नेव दिवसे कप्किणः⁽⁷⁾
 15 कुमारो ज्ञातस्तस्मिन्नेव दिवसे अष्टादशानाममात्यसकृन्नाणां पुत्रा ज्ञाताः सर्वे महानगाः ।
 तेषां प्रतिवृषाणि नामानि व्यवस्थापितानि ॥

1) MS °पथि.

2) MS ज्ञात अभि°.

3) MS दारक अ°, likewise *infra* p. 103, 3 °कप्किण अ°.

4) MS द्वाभ्यामच्छ° (D °मत्स°).

5) MS वर्द्धते.

6) B पङ्कज I, DP corr.

7) MS कप्किणकुमारो, but *infra* p. 103, 1 कप्किणः कुमारो.

8) MS ज्ञातः.

(1) यद्वाजा कल्पः कालधर्मेण संयुक्तस्तस्यात्ययात्कप्किणः कुमारो राज्ये प्रतिष्ठितः
 तानि चाष्टादशमात्य(पुत्र)सकृन्नाणि सर्वाण्यमात्यत्वे नियुक्तानि ॥ अथापरेण समयेन राजा
 मक्काकप्किणो ऽष्टादशमात्यसकृन्नापरिवृतो मृगवधाय निर्गतः । पुरस्तात्पृष्ठतश्च सर्वबलौ-
 घमवलोक्यामात्यानामह्वयते । अस्ति भवन्तः कस्यचिदेवंद्रपो बलौघस्तद्यथा ममेवैतर्की-
 ति ॥ ततः प्रियवादिभिरमात्यैरभिक्रितम् । देव नान्यस्य कस्यचिदिति ॥ अथ मध्यदेशा- 5
 द्वणिजो दक्षिणापथं गताः । ते राज्ञो मक्काकप्किणस्य प्राभृतमुपनीतम् । राज्ञा उक्ता भो
 वणिजः कस्तत्र राजेति ॥ वणिजः कथयति⁽⁵⁾ । देव केचिद्देशं गणाधीनाः⁽⁶⁾ केचिद्वाजाधीना
 इति ॥ यावद्वाजा⁽⁷⁾ मक्काकप्किणेन आवस्त्यादिषु षट्सु मकानगरेषु हृतसंप्रेषणं कृतम् ।
 यद्युत्थिता भवथ नोपवेष्टव्यं शीघ्रमागतव्यमन्यथा व उत्तमेन दण्डेन समनुशासिष्यामी-
 ति ॥ एतद्वचनमुपश्रुत्य षण्मकानगरवासिनो राजानो भीतास्त्रस्ताः⁽⁸⁾ संविद्या आहृष्टरो- 10
 मकूपाः संगम्य समागम्य एकसमूहेन आवस्तीमनुप्राप्ताः । ततो भगवत्सकाशं गताः ।
 तैस्सं⁽⁹⁾ वृत्तात्तो भगवतो विस्तरेण निवेदितः । भगवता ते समाश्वासिता उक्ताश्च स हृतो
 मत्सकाशमनेतव्य इति ॥ ततस्तैर्हृतस्य निवेदितम् । अस्त्यस्माकं राजाधिराजस्तं ता-
 वत्पश्येति ॥

1) If the reading is without fault, the composer of our text has here used *yāt* = *yadā*, an archaic construction. See my *Vedische und Sanskrit Syntax*, § 279 f. Or should we correct यावद्वाजा? which, certainly, is more in accordance with the habitual style of our author.

2) Ex conject., cp. Feer, p. 386, n. 4; MS भदत्त, cp. *supra*, I, 114 n. 7.

3) MS ममेवैतर्कीति.

4) Ex conject.; MS भोवनिजकस्तत्र.

5) MS कथयति.

6) Visarga wanting in MS.

7) MS °वाजा.

8) MS भीतास्त्रतासंविद्या.

9) MS तैस्संवृत्ता°.

ततो भगवता द्रुतागमनमवेत्य जेतवनं⁽¹⁾ चतूरत्नमयं निर्मितं देवानामिव सुदर्शनं
नगरम् । अत्र चत्वारो⁽²⁾ मकाराज्ञानो दैवारिकाः स्थापिता ऐरावतसदृशा कृस्तिनो बाला-
कृकसदृशा अश्वा नन्दीघोषसदृशा रथा व्याडयत्नसदृशा मनुष्याः स्वयं च भगवता चक्रव-
र्तिवेषो⁽⁴⁾ निर्मितः सप्ततलोद्गतं च सिंहासनं यत्र भगवान्विषयः । ततो द्रुतस्तथाविधां⁽⁵⁾
शोभां दृष्ट्वा परं विस्मयमापन्नः ॥ ततो भगवता लेखं लेखयित्वा⁽⁶⁾ स द्रुतो ऽभिक्रितः ।
कप्फिणो मद्वचनाद्वक्तव्यो लेखवाचनसमकालमेव यद्युत्थितो भवसि नोपवेष्टव्यं शीघ्र-
मागन्तव्यम् । अथवा नागच्छसि अहमेव मक्ता बलौधेन सार्धमागमिष्यामीति ॥ ततो
द्रुतेन गत्वा राज्ञो मक्ताकप्फिणस्य लेखं⁽⁷⁾ वाचिकं च यत्संदिष्टं तत्सर्वं निवेदितम् ॥

ततः कप्फिणो राज्ञा अष्टादशमात्यगणसङ्घपरिवृतो ऽनुपूर्वेण चञ्चूर्यमाणाः आ-
10 वस्तीमनुप्राप्तः । प्रातिसीमाश्च राज्ञानो राज्ञानं मक्ताकप्फिणं प्रत्युद्गताः । तैर्महासत्कारेण
नगरं प्रवेशितः । मार्गश्रमं प्रतिविनोद्य भगवतो निवेदितवत्तः ॥ ततो भगवता तस्या-
गमनमवेत्य जेतवनं चतूरत्नमयं निर्मितं देवानामिव सुदर्शनं⁽⁸⁾ नगरं यत्र चत्वारो मकारा-
ज्ञानो दैवारिकाः⁽¹⁰⁾ स्थापिता ऐरावतसदृशा कृस्तिनो बालाकृकसदृशा अश्वा नन्दीघोष-
सदृशा रथा व्याडयत्नसदृशा मनुष्याः स्वयं च भगवता चक्रवर्तिवेषो निर्मितस्सप्ततलोद्गतं
15 च सिंहासनं सर्वं तथैव निर्मितम् । ततो राज्ञा मक्ताकप्फिणो जेतवनं प्रविष्टः । सकृदर्श-

1) MS चतूरत्न°.

2) Ex conject., cp. *infra*, l. 12; MS चत्वारो राजामक्तादैवा° (D °मकाराज्ञा दैवा°).

3) Cp. *infra*, l. 13; B नन्दीघोर्ध, D corr.

4) MS °वेषो. Likewise *infra*, l. 14.

5) Ex conject.; MS द्रुतोपथाविधां, in B the second aksara is somewhat indistinct, the copyists of D and C read it तो, that of P ता.

6) Ex conject.; MS लिखयित्वा, an ungrammatical form not to be put on the account of the author.

7) MS लेखवाचिकं च. Note the neuter gender of *lekha*.

8) MS चतूर°.

9) B मगरि; DP corr.

10) So MS.

नादस्य यो द्वये द्वयमद ऐश्वर्यं ऐश्वर्यमदः स प्रतिविगतः ⁽¹⁾ बलदर्पो ऽद्यापि प्रतिबाधत
 एव ॥ ततो भगवता लौकिकं चित्तमुत्पादितम् । शक्तो बत शक्तो देवेन्द्र ऐन्द्रं धनुरादाया-
 गच्छत्विति । सकृच्चित्तोत्पादाद्भवतः शक्तो देवेन्द्रः सार्धिवेषेण ऐन्द्रं धनुरुपनामयति ।
 भगवता महाकप्फिणस्योपनामितम् । तच्च राजा महाकप्फिण ⁽³⁾ उत्क्रोष्टुमपि न शक्नोति
 कुतः पुनरारोपयिष्यति ॥ ततो भगवता सप्तायोभेर्षो निर्मिताः स्वर्णं च तद्वनुरर्धचन्द्रा- 5
 कारेणारोप्य ⁽⁴⁾ शरः क्षिप्तो येन <ता> सप्तायोभेर्षिष्क्रीकृताः । ततः शब्दो निर्गतः ।

आरभध्वं निष्क्रामत युज्यध्वं बुद्धशासने ।

धुनीत मृत्युनः सैन्यं [88b] नडागारमिव कुञ्जरः ⁽⁵⁾ ॥

यो ह्यस्मिन्धर्मविनये अप्रमत्तश्चरिष्यति ।

प्रकाय जातिसंसारं दुःखस्यान्तं करिष्यति ॥

10

स च शब्दो यावदकनिष्ठान्देवान्गतः ॥ ततो राज्ञः कप्फिणस्य यो भूद्वलमदः स प्रति-
 विगतः । तस्य बुद्धित्पन्ना किमिदमिति ॥ ततो भगवान् राज्ञो महाकप्फिणस्य चित्तप्र-
 कारमुपलक्ष्य राजवेषमन्तर्धाप्य इदं सूत्रमारब्धवान् ॥

दशबलसमन्वागतो भिल्वस्तथागतो ऽर्हन्सम्यक्संबुद्धश्च ⁽⁶⁾ तुर्वैशारद्यविशारद उ-
 दारमार्षभं स्थानं प्रतिजानीते ब्रह्मचर्यं प्रवर्तयति पर्षदि सम्यक्संस्कृतादं नदति । यदुता- 15
 स्मिन्सतीदं भवत्यस्योत्पादो ⁽⁷⁾ दिदमुत्पद्यते । यदुता ऽविद्याप्रत्ययाः ⁽⁸⁾ संस्काराः ⁽⁹⁾ । संस्का-

1) MS with irregular sandhi ऐश्वर्यैश्वर्यमदः (DP ऐश्वर्यश्वर्य°).

2) Ex conject.; MS बलदर्पाद्यापि.

3) Ex conject.; MS उत्क्रोष्टुमपि (D उत्क्रो°).

4) MS शरं क्षिप्तो.

5) B कुञ्जलः, D corr.

6) MS °श्वैशारद्य°.

7) MS °स्योत्पादितमुत्पद्यते.

8) Avagraha in MS. In B there is no interpunction between the different links of the series; D has added the danda.

9) Visarga wanting in MS

10) B संस्कारासंस्या°, D corr.

रप्रत्ययं विज्ञानम् । विज्ञानप्रत्ययं नामद्वयम् । नामद्वयप्रत्ययं षडायतनम् । षडायतन-
 प्रत्ययः स्पर्शः । स्पर्शप्रत्यया वेदना । वेदनाप्रत्यया तृष्णा । तृष्णाप्रत्ययमुपादानम् । उपा-
 दानप्रत्ययो भवः । भवप्रत्यया ज्ञातिः । ज्ञातिप्रत्यया ज्ञरामरणशोकपरिदेवदुःखदौर्मन-
 स्योपायासाः संभवन्ति । एवमस्य केवलस्य मक्तो दुःखस्कन्धस्य समुद्यो भवति⁽¹⁾ ॥ पडु-
 ६ तास्मिन्नसतीदं न भवति अस्य निरोधादिदं निरुध्यते । पडुताविद्यानिरोधात्संस्कार-
 निरोधः । संस्कारनिरोधाद्विज्ञाननिरोधः । विज्ञाननिरोधान्नामद्वयनिरोधः । नामद्वयनि-
 रोधात्षडायतननिरोधः । षडायतननिरोधात्स्पर्शनिरोधः । स्पर्शनिरोधाद्वेदनानिरोधः ।
 वेदनानिरोधात्तृष्णानिरोधः । तृष्णानिरोधादुपादाननिरोधः । उपादाननिरोधाद्भवनि-
 रोधः । भवनिरोधाज्ञातिनिरोधः । ज्ञातिनिरोधाज्ञरामरणशोकपरिदेवदुःखदौर्मनस्योपा-
 10 यासाः निरुध्यन्ते । एवमस्य केवलस्य मक्तो दुःखस्कन्धस्य निरोधो भवति ॥ स्वा-
 ष्यातो मे भिन्नवो धर्म उत्तानो विवृतप्रिक्नलोतिको यावद्देवमनुष्येभ्यः⁽²⁾ सम्यक्सुप्रका-
 शितः । एवं स्वा⁽³⁾ष्याति मे धर्म उत्ताने विवृते किन्नलोतिके⁽⁴⁾ यावद्देवमनुष्येभ्यः सम्यक्सु-
 प्रकाशिते यावदलमेव भिन्नवः अह्यप्रन्नजितेन⁽⁵⁾ कुलपुत्रेण अलं योगाय अलमप्रमादाय
 अलं शास्तुः शासने योगमाप⁽⁶⁾त्तु⁽⁷⁾ कामं त्वक्स्नायुस्थवतिष्ठतां परिशुष्य⁽⁸⁾तु शरीरान्मांसशो-

1) We have here the same formula of the *pratītyasamutpāda* as in *Lalitavistara* (p. 347, 16 foll. ed. Lefm.).

2) MS °मनुष्येभ्यः.

3) MS °ष्यातो.

4) B यावद्देवमनुष्येभ्यः (cp. note 2), P corr. यावद्देव°.

5) B प्रन्नजितेनतेनकुल°, D drops the superfluous syllables तेन.

6) Ex conject; B °मापत्तु. or आपत्तु; of its copies O has °पत्तु, D °पत्तु, P °पत्तु.

7) Ex conject; MS °कामस्त्वक्स्नेहवावतिष्ठतां with some slight strokes crossing each other above the aks. वा. My correction has been suggested partly by Feer's translation (p. 20, 16): «doit faire dessécher sa chair et son sang, jusqu'à ce qu'il ne reste plus que la peau, les os et les nerfs» — all of them, the skin ཡག་སྐ, the sinews རྩ་སྐ, the bones རྩ་སྐ are represented in the Tibetan

णितम् । अथ च पुनर्यत्तदारब्धवीर्येण प्राप्तव्यं स्थामवता वीर्यवतोत्साहिना दृढपराक्रमे-
 णानित्तिसधुरेण कुशलेषु धर्मेषु⁽¹⁾ तद्वक्तुना⁽²⁾ अनुप्राप्ता न वीर्यस्य संसनं भविष्यति ॥ तत्क-
 स्य हेतोः । दुःखं हि कुसीदो⁽³⁾ विहरति व्यवकीर्णः पापकैरकुशलैर्धर्मैः सांक्लेशिकैः पौ-
 नर्भविकैः सञ्चरैर्दुःखविपाकैरायत्यां जातिन्नरामरणीयैर्मक्तशार्थस्य परिहृणिर्भवति ।
 आरब्धवीर्यस्तु सुखं विहरत्यव्यवकीर्णः पापकैरकुशलैर्धर्मैः सांक्लेशिकैः पौनर्भविकैः 5
 सञ्चरैर्दुःखविपाकैरायत्यां जातिन्नरामरणीयैर्मक्तशार्थस्य⁽⁴⁾ परिपूरिर्भवति ॥⁽⁵⁾ मण्डपेय-
 मिदं प्रवचनं पठत शास्ता च संमुखीभूतो धर्मश्च देश्यते⁽⁶⁾ औपशमिकः पारिनिर्वाणिकः
 संबोधिगामी सुगतप्रवेदितः । तस्मात्तर्हि भिन्नव आत्मार्थं च समनुपश्यद्भिः परार्थं चोभ-
 यार्थं चेदं प्रतिसंशिक्षितव्यम् । कच्चिन्नः⁽⁷⁾ प्रव्रज्या अमोघा भविष्यति सफला सुखोदया
 सुखविपाका येषां च परिभोद्यामहे चीवरपिण्डपातशयनासनगानप्रत्ययभैषज्यपरिष्का- 10

— and also by this parallel passage of the Comm. on Jātaka (I, 71, 24 ed. Fausb.)
kāmañ tato ca nahāru ca atthi ca avasussatu upasussatu sarīre mañsalohitañ,
 where I suppose the true reading is *avasissatu* (= 'may be left') not *avasussatu*,
 cp. *avasissanāṃ* apud Childers

8) Ex conject.; MS परिशुष्यत्त. In A the vowel *u* of the last akṣara may have been denoted by a stroke parting from the vertical line down to the right.

1) Ex conject.; MS तद्वक्तुनानुप्राप्तात्तवीर्यस्य, unmeaning. The pronoun in the compound *tadvāhana-* refers to *dhur* 'By bearing his burden the perseverant Bauddha monk shall certainly reach his aim; he will not be deficient in heroic patience.' Cp. Feer, p. 20, 19 «obtiendra», who must have found the future in the Tibetan.

2) MS कुशीदो, cp *supra*, I, p. 15, n. 8.

3) B °णिर्भवति, P corr.

4) So B, D परिपूरि°. Cp. Senart on Mhv. (5, 13) I, 373.

5) Cp. *supra*, I, p. 1, n. 3.

6) MS देश्यतो (P दश्यतो)

7) Ex conject.; MS कच्चिन्नः (D कच्चिन्ः).

8) Ex conject.; MS °परिष्काराणां, a clerical error, I suppose, the accus is here indispensable. Cp. also Majjh. Nikāya I (ed. Trenckner), 83 *yesāhañ cīvarapinḍapātasenāsanaḡāṇapaccayabhesajjaparikkhārāṇ paribhujjāmi tesāṇ te kārā mahapphalā assu mahānisaṇṇā.*

रांस्तेषां च ते काराः कृताः कच्चिदत्यर्थमकाफला भविष्यन्ति मकानुशंसा मकान्युतयो
(1) मकविस्तारा इत्येवं वो भिन्नवः शिक्षितव्यम् ॥

अस्मिन्खलु धर्मपर्याये भाष्यमाणे राज्ञा मकाकप्फिणेन अष्टादशमात्यगणसदृ-
क्षपरिवारेण विंशतिशिखरसुमद्गतं सत्कायदृष्टिशैलं ज्ञानवज्रेण भिन्ना स्रोतापत्तिफलं
5 साक्षात्कृतम् । ततो दृष्टसत्यो भगवच्छासने प्रव्रजितः । तेन युज्यमानेन घटमानेन व्या-
यच्छ्मन्नेनेदमेव पञ्चगण्डकं संसारचक्रं चलाचलं विदित्वा सर्वसंस्कारगतीः शतनपतन-
विकारविध्वंसनधर्मतया पराकृत्य सर्वज्ञे[84a]शप्रकाणादर्कत्वं साक्षात्कृतम् । अर्कसं-
वृत्तस्रैधातुकवीतरागः समलोष्टकाञ्चन आकाशपाणितलसमचित्तो वासीचन्दनकल्पो वि-
द्याविदारिताण्डकोशो विद्याभिज्ञाप्रतिमंवित्प्राप्तो भवलाभलोभसत्कारपराङ्मुखः सेन्द्रो-
10 पेन्द्राणां देवानां पूज्यो मान्यो ऽभिवाद्यश्च संवृत्तः ।

भिन्नवः संशयज्ञाताः सर्वसंशयच्छेत्तारं बुद्धं भगवत्तं पप्रच्छुः । कानि भदत्त कप्फिणेन
कर्मणि कृतानि येनाभिज्ञो दर्शनीयः प्राप्तादिको(8) अष्टादशमात्यगणसदृक्षपरिवारो मका-
नग्नबलः प्रव्रज्य चार्कत्वं साक्षात्कृतमिति ॥ भगवानाह । कप्फिणेनैव भिन्नवः पूर्वम-
न्यासु ज्ञातिषु कर्मणि कृतान्युपचितानि लब्धसंभाराणि परिणतप्रत्ययान्योघवत्प्रत्युप-
15 स्थितान्यवश्यंभावीनि । कप्फिणेन कर्मणि कृतान्युपचितानि को ऽन्यः प्रत्यनुभवि-
ष्यति । न भिन्नवः कर्मणि कृतान्युपचितानि बाह्ये पृथिवीधातौ विपच्यते नाब्धातौ न
तेजोधातौ न वायुधातावपि तूपात्तेष्वेव स्कन्धाद्यायतनेषु कर्मणि कृतानि विपच्यते
शुभान्यशुभानि च ।

1) Sic MS. Though *vaistārīka* (see Index on Divy. and Index on Mhv.) is good Sanskrit and correctly made, the subst. *vaistāra* is strange; can it have been sanscritized out of vulgar *vetthāro* answering to skt. *vistārah*?

2) The omitted portion has been added in D.

3) MS °दिक अष्टा°(DP °दिकः अ°).

4) Cp. *supra*, I, p. 74, n. 9.

न प्रणश्यति कर्माणि कल्पकोटिशतैरपि ।

सामग्र्यो प्राप्य कालं च फलति खलु देहिनाम् ॥

भूतपूर्वं भिक्षवो ऽतीते ऽध्वन्येकनवते कल्पे विपश्यी नाम सम्यक्संबुद्धो लोक उदपादि विद्याचरणसंपन्नः सुगतो लोकविदनुत्तरः पुरुषदम्यसारथिः शास्ता देवमनुष्याणां बुद्धो भगवान् । स बन्धुमतीं राजधानीमुपनिश्चित्य विहरति बन्धुमतीपके दावे ॥ याव- 5 दन्यतमेन सार्थवाहेन महासमुद्रात्प्रभूतानि रत्नान्यानीतानि । विपश्यी सम्यक्संबुद्धः सश्रावकसङ्घस्त्रैमास्यं भक्तेनोपनिमल्लितः विहारं च कारयित्वा चातुर्दिशाय भिक्षुसङ्घाय निर्यातित⁽¹⁾त्त्वान् ॥

किं मन्यधे भिक्षवो यो ऽसौ सार्थवाह एष एवासौ कप्किणो राजा तेन कालेन तेन समयेन । यदनेन विपश्यी सम्यक्संबुद्धः सश्रावकसङ्घस्त्रैमास्यं स्वात्तर्गृहे भक्तेनोप- 10 निमल्लितः विहारं च कारयित्वा चातुर्दिशाय भिक्षुसङ्घाय निर्यातित⁽²⁾त्त्वान् * * * * ॥ अय- राण्यपि भिक्षवः कप्किणेन कर्माणि कृतान्युपचितानि । भूतपूर्वं भिक्षवो ऽतीते ऽध्वनि वा- राणस्यां महानगर्यां ब्रह्मदत्तो नाम राजा राज्यं कारयति ऋद्धं च स्फीतं च क्षेमं च सुभिक्षं चाकीर्णबहुजनमनुष्यं च प्रशासकलिकलकृडिम्बडमरं तस्कररोगापगतं शालीनुगोमहि- षीसंपन्नं धार्मिको धर्मराज्ञो धर्मेण राज्यं कारयति । सो ऽपरेण समयेन संप्राप्ते वसत्तकाल- 15 समये संपुष्पिते⁽³⁾ पादपेषु क्लृप्तौ⁽⁴⁾ मयूरशुक्लशारिकाकोकिलजीवजीवकनिर्घोषिते वन-

1) Ex conject.; MS °तितं. As, after this word, there is doubtless a small gap, it is more probable that we should read that which I have put into the text than that we should acquiesce in *vihāra* being a neuter. Cp. Feer's note 3 on p. 339 of his translation.

2) The text is defective and perverted until the phrase which commences by अयराण्यपि. Cp. Feer, p. 340, n. 1. Comparing the subsequent explications which account for Kapphīṇa's bodily strength and his attainment of the Arhatship, it may be inferred that something like तेनेदानीमभिद्वयो दर्शनीयः प्रासादिकः संवृतः has been lost and nothing more

3) Ex conject ; MS सुपुष्पिते पादपेषु Cp. *supra*, I, p. 179, s. 225, 9 307, 10.

4) B क्लृप्तौ, P corr.

षण्डे अष्टादशमात्यगणसकृत्परिवृत उद्यानं⁽¹⁾ निर्गतः । तेन तत्रोद्याने ग्लानः⁽²⁾ प्रत्येकबुद्धो
 दृष्टः । स तेन⁽³⁾ संप्रेषभोजनेन त्रैमास्यमुपस्थितः परिनिर्वृतस्य च शरीरस्तूपं⁽⁴⁾ कारयित्वा
 अमात्यगणसकृत्पेन तैलाभिषेको दत्तः । तेन⁽⁵⁾ सपरिवारो महानमबलाधानेन संवृतः ॥ भूयः
 काश्यपे भगवति प्रव्रजितो बभूव । तत्रानेनेन्द्रियपरिपाकः कृतः । तेनेदानीमर्द्धं सान्ना-
 5 त्कृतम् । इति र्हि⁽⁷⁾ भिक्षव एकात्तकृष्णानां कर्मणामेकात्तकृष्णो विपाक एकात्तशुक्लाना-
 मेकात्तशुक्लो व्यतिमिश्राणां व्यतिमिश्रस्तस्मात्तर्हि भिक्षव एकात्तकृष्णानि कर्माण्यपास्य
 व्यतिमिश्राणि चैकात्तशुक्लेष्वेव कर्मस्वाभोगः⁽⁸⁾ करणीय इत्येवं वो भिक्षवः शिञ्जितव्यम् ॥
 इदमवोचद्भगवानात्तमनसस्ते भिक्षवो भगवतो भाषितमभ्यनन्दन् ॥

1) Anusvāra wanting in MS.

2) Visarga wanting in MS.

3) This word for «wholesome food» occurs also *supra*, I, 255, 2. It probably is some alteration of a word of the vulgar language, the Pāli representant of which is *sappāya*, cp. Childers s. v., especially the combination *sappāyāni bhesajjāni* mentioned there. The Tibetan translator renders it by «wholesome food» ཡན་པའི་ཟས་ཀྱིས་. *Çikṣāsamuccaya* (ed. Bendall) p. 55, 17 प्रणीतानि च संप्रेयाणि (so MS) ... खादनोपभोगनीयानि.

4) Ex conject.; MS शरीरं स्तूपं.

5) The Tibetan translator seems to have taken this for two words: स परिवारो; see Feer's translation, p. 340, n. 2.

6) B is here somewhat altered, and it is uncertain, whether it has exactly the very reading I have put into the text; something like this is doubtless meant. D has तत्रानिन्द्रियं, P तत्रासर्नेन्द्रियं, the copyist who wrote C has omitted the akṣaras he could not read, between त and द्रिये.

7) Added in D.

8) B भोगकरं, D corr.

भद्रिक इति ८६ ।

बुद्धो भगवान्सत्कृतो गुरुकृतो मानितः पूजितो राज्ञो राजमात्रैर्धनिभिः पौरैः
 श्रेष्ठिभिः सार्धवाहैर्देवैर्नगरैर्गुरुरैर्गुरुः किन्नैर्महोरगैरिति देवनागपत्तासुरगरुडकि-
 न्नरमहोरगाभ्यर्चितो बुद्धो भगवान् ज्ञातो महापुण्यो लाभो चीवरपिण्डपातशयनासनग्रा-
 नप्रत्ययभेषज्यपरिष्काराणां सथावकसङ्घः आवस्त्यां विहरति जेतवने ऽनाद्यपिण्ड- ८
 स्यारामे ॥

यदा भगवान्पञ्चद्वर्षाभिसंबुद्धो द्वादशवर्षनिर्गतः कपिलवस्तु⁽¹⁾ अनुप्राप्तस्तदा क्रो-
 णोदनामृतोदनप्रमुखैरेकैः शाक्यसङ्घैः सत्यदर्शनं कृतं स्थापयित्वा राजानं शुद्धोदनम् ॥
 ततो राजा शुद्धोदनस्तां पुत्रशोभां दृष्ट्वा परं विस्मय[84b]मापन्नः । तस्य बुद्धिरुत्पन्ना ।
 यदि मे पुत्रो न प्रज्जितो भविष्यत्सो ऽयमभविष्यद्वा राजा चक्रवर्ती चतुर्त्तविज्जेता धा- 10
 र्मिको धर्मराजः । स एतर्हि जटिलप्रज्जितपरिवारो न शोभते । यन्नृकं शाक्यकुले⁽²⁾
 एकैकं प्रज्जयेयमिति ॥ ततो राज्ञा शुद्धोदनेन नगरे घण्टावधोषणं कारितं सर्वशाक्यैः

1) Ex conject.; MS कपिलवास्तुमनुप्रा° (D °वस्तु°).

2) Ex conject.; MS चतुर्गविज्जेता (D चतुरङ्कोवि°) I suppose that, *caturanga* being more common to them than *caturanta* or *-antā* = 'the whole earth', copyists have put the former word instead of the latter, which is necessarily required. The Tibetan translation represents the genuine text, it has *མཐོ་ཡའི་*, see Feer, p 350, n. 2:

3) Ex conject.; B शाक्यकुले 'पिकया' प्रज्जयेयमिति, and at the top of the page, with reference to this passage, there is written *विषयां* [for *विषयात्* 'from my territory'] intended as a correction of the cancelled akṣaras *पिकया* (or *पिया-कया*) I do not, however, hold this for genuine, and have put into the text that which seems to express exactly the phrase wanted and rendered in the Tibetan version, as exposed by Feer, p 350 n. 3. Cp. Mhv. III, 176, 6 कुलातो कुलातो एकः जत्रियकुमारो प्रज्जत्तु.

4) MS राजा.

- संनिपत्तव्यमिति । ततः सर्वशाक्येषु संनिपत्तितेषु राजा शुद्धोदनेः⁽²⁾ कथयति । शृण्वन्तु⁽¹⁾
 भवन्तः शाक्या यदि सर्वार्थसिद्धः कुमारो न प्रव्रजितो भविष्यद्युष्माभिरवोपस्थानं कृतम-⁽⁴⁾
 भविष्यत् । तदिदानीमस्य प्रव्रजितस्य एकैकेन कुलपुरुषेण शाक्येनोपस्थायकेन प्रव्रजि-
 तव्यमिति ॥ ततो भद्रिकानिरुद्धरेवतदेवदत्तप्रभृतौ पञ्च कुमारशतानि <प्रव्रजितानि> ॥
 ६ तेषामुपालिर्नाम कल्पक उपस्थायकस्तान्प्रव्रजितान्दृष्ट्वा रोदितुमारब्धः ॥ ततः शाक्यैः
 पृष्टः । किमर्थमुपाले⁽⁶⁾ रुग्ण इति ॥ स करुणादीनविलम्बितैरक्षरैरुवाच । यूयं प्रव्रजिताः
 को ममेदानीं भक्ताच्छादेने⁽⁷⁾ परिपालनं करिष्यतीति ॥ ततः शाक्या जघुः । तेन ह्युपाले
 पटकं प्रसारयेति ॥ तेन पटकः प्रसारितः । ततः शाक्यैः शरीरावलम्बानां क्षार्धक्षार्धमणि-
 मुक्ताविरूपकेपूराङ्गुलीयकानां⁽⁸⁾ मन्त्रावाशिः कृतः ॥ तत उपालेः कल्पकस्य तान्दृष्ट्वा वि-
 10 चित्रं चालङ्कारमभिनीक्ष्य योनिशो मनसिकार उत्पन्नः । इमे तावच्छाक्याः कुलद्वयपौव-

1) Cp. Mhv. III, 177—181.

2) B शुद्धोदनः, CP corr.

3) MS भदत्तः, cp. Feer, p. 350, n. 4 and *supra*, p. 103 n. 2. Feer has not well understood the purport of Guddhodana's allocution.

4) Ex conject.; B मविष्यत्तदि°, the sign ° refers to the top of the page, where the aks. म is found to be inserted here. The copyists have put म in its right place, in P वि has been omitted.

5) Ex conject.; MS कल्पकः उपाशकतान्प्र°. Feer, p. 350, n. 6 makes a quite just observation about the Tibetan equivalent of the corrupt *upāçaka*, བསུམ་པ་ལུ་ལྷུང་པ་, he fails only in the correct form of the Sanskrit word, the meaning of which he found out. How it happened that *upasthāyaka* was changed by copyists into *upāçaka* (sic) is easy to understand.

6) Ex conject.; MS उपालि. Further on the vocative of *Upālī* has kept its correct form in MS.

7) Ex conject.; MS भक्ताच्छादेने. Though *ācchāda* is also met with in Buddhist Sanskrit (see Index on Mhv.), yet in this combination of «food and dress» *ācchādana* is the standing term (cp. e. g. Mhv. III, 177, 16).

8) B केयूरंगुलीकायां, which has become गुलीकानां in CP, whereas D has instead of it केयूरीकानां.

नवतो ऽत्तःपुराणि इमे⁽¹⁾ घालङ्कारं खेवडुत्सृज्य प्रव्रजिताः किमुताकमल्पविभव⁽²⁾ म-
लङ्कारं गृह्णे⁽³⁾ नेष्यामि । अलमनेन । यत्त्वमेताननुप्रव्रजेयमिति ॥ अथोपालिः⁽⁴⁾ कल्पको येन
भगवांस्तेनोपसंक्रातः । उपसंक्रम्य भगवतः पादयोर्निपत्य भगवत्तमिदमवोचत् । यदि
भगवन्मादृशानां प्रव्रज्या⁽⁵⁾स्ति लभेया⁽⁶⁾हं स्वाख्याते धर्मविनये प्रव्रज्यामुपसंपदं भिक्षुभावं
चरेयमहं भगवतो ऽस्तिके ब्रह्मचर्यमिति । ततो भगवता एकभिक्षुकाया प्रव्रजितः⁽⁷⁾ ॥ 5

ततो भद्रिकप्रमुखाणि पञ्च शाक्यशता⁽⁸⁾नि भिक्षुवेषधारीणि⁽⁹⁾ बुद्धप्रमुखस्य भिक्षुस-
ङ्घस्य प्रणामं कर्तुं प्रवृत्तानि । ते उपालिं ज्ञात्वा कुलद्वयविभवा⁽¹⁰⁾न्वितत्वावेच्छत्युपालेः
प्रणामं कर्तुम् ॥ तत्र भगवानायुष्मत्तं भद्रिकमामन्त्रयते । भद्रिक कर्तव्यो ऽस्य प्रणामो
यस्मादिदं⁽¹¹⁾ मामकं शासनं न कुलद्वयपथौवनैश्चर्यचातुर्वर्ण्यविशुद्धिमपेक्षत इति ॥ ततो मूल-

1) Ex conject.; MS इमे.

2) Ex conject.; MS °विभवःमलङ्कारंनेष्यामि. As the transmitted text is here manifestly defective, I have ventured to restore the original form of it, as best I could, availing myself of the Tibetan translation, where the word for *alamkāra* is used a second time: *कुङ'रै'रग'डिम'डु'यगु'रु'रु'रै'पिर'.* Cp. Feer, p. 351, 9

3) Ex conject.; MS अथोपालिक°.

4) Ex conject.; MS भगवांमा° (D भगवामा°).

5) Ex conject.; MS प्रव्रज्यामि (D प्रव्रज्या भवति, a conjectural correction).

6) MS लभेयं, but cp. *supra*, I, p. 347, 5, II, p. 3, 9. 33, 3 and Divy. 15, 18. 48, 16. 49, 13. 97, 21. 340, 13. For this reason I have corrected लभेयाहं, changing the opinion I expressed *supra* I, 248 n. 4.

7) B °जिता, D corr.

8) D adds the missing aksara.

9) B भिक्षुवेवच्छारिणी, modified by several erasures and additions, in order to change it into °वेशधारीणि. But as the writing is somewhat indistinct, the copyists who wrote DCP wrongly put °वेशधारिणी.

10) The Tibetan translator seems to have had here before him *yauvana*, not *vibhava*, cp. Feer, p. 351, 21. On the other hand, in the foregoing (p. 112, 10) he must have found in his text both *yauvana* and *vibhava*, cp. Feer, II. n. 3

11) MS °स्मादिदं.

12) MS चातुर्वर्ष°.

निकृता⁽¹⁾ इव द्रुमा भद्रिकप्रमुखाणि पञ्च शाक्यशतानि धर्मतामवलम्ब्य पादयोर्निपतितानि । तेषां पादवन्दनसमकालमेवेयं मक्षापृथिवी षड्विकारं प्रकम्पिता ॥

तत्रायुष्मता भद्रिकेण युज्यमानेन घटमानेन व्यायच्छ्मनेनेदमेव पञ्चगण्डकं संसारचक्रं चलाचलं विदित्वा सर्वसंस्कारगतीः शतनपतनविकरणाविध्वंसनधर्मतया पराकृत्य
 5 सर्वज्ञेशप्रह्लाणादर्क्षं साक्षात्कृतम् । अर्क्षसंवृतत्रैधातुकवीतरागः समलोष्टकाञ्चन आकाशपाणितलसमचित्तो वासीचन्दनकल्पो विद्याविदारिताण्डकोशो विद्याभिज्ञाप्रतिसंवित्प्राप्तो भवलाभलोभसत्कारपराङ्मुखः सेन्द्रोपेन्द्राणां देवानां पूज्यो मान्यो ऽभिवाद्यश्च संवृतः । स च मक्षात्मा ह्येनदीनानुकम्पी ॥ सो ऽपरेण समयेन पूर्वाङ्गे निवास्य पात्रचीवरमादाय आवस्तो गोचराय प्रस्थितः । यावदन्यतरचण्डालकठिनं पिण्डाय प्रविष्टः ॥
 10 तेन खलु समयेन राज्ञा प्रसेनजित्कौशिल एकपुण्डरीकं हस्तिनागमभिरुह्य दीर्घेण चारायणेन सारथिना भगवतो दर्शनाय संप्रस्थितः । ददर्श राज्ञा प्रसेनजित्कौशिलो भद्रिकं शास्त्रेन्द्रियं शास्त्रमानसं परमेण च चित्तदमव्युपशमनसमन्वागतं पांसुकूलप्रावृतं लूकं पिण्डपातं गृहीत्वा तस्माच्चण्डालकठिनाविर्गच्छतं दृष्ट्वा च पुनर्दीर्घं चारायणं सारथिमामन्त्रयते । स्यादयं चारायण भद्रिको भिल्लुः ॥ एवं यथा वदसि ॥ इति श्रुत्वा राज्ञा प्रसेनजित्कौशिलः
 15 संमोक्षमापन्नः पृथिव्या⁽⁷⁾ मूर्च्छितः पतितः । ततो जलपरिषेकप्रत्यागतप्राणचेतसो लब्धमानसश्चारायणेन सा[85a]रथिनोत्थापितः ॥

1) MS °निकृता (D °त्ता), cp. *supra*, I, p. 3, n. 9.

2) B °र्क्षसं°, DP corr.

3) B °जित्को°, D corr.

4) MS पांसुकूल° (P पाशु°). .

5) Ex conject.; MS दीघचा°.

6) B संमाक्षमा°, D corr.

7) MS मूर्च्छितोपतितः.

8) °षेकप्रत्या°, D corr.

9) Ex conject.; MS प्राणाः चेतसा. Perhaps the right reading is °प्राणचेतनो.

ततो राजा भगवत्सकाशमुपसंक्रम्य भगवतः पादाभिवन्दनं कृत्वा भगवत्तमुवाच ।
 भगवन्⁽¹⁾दुतं मे दष्टम् । असौ भद्रिकः शाक्यराजः पांसुकूलप्रसृतो लूकं पिण्डपातं गृहीत्वा
 देवमनुष्यावर्जनकरेणातिप्रशात्तेनेर्यापथेन पिण्डपातमादाय चण्डालकठिनान्निर्गतः । तस्य
 ममैतद्भवत् । आश्चर्यं यावत्सुविनीतं भगवच्छासनं यत्र नामैवंविधाः⁽³⁾ कुमाराः सुखैघिता
 एवंविनीतप्रचाराः⁽⁴⁾ संवृता इति ॥ भगवानाह । अपरमपि महाराज भद्रिकस्याश्चर्यं शृणु । 5
 अयं महाराज भद्रिको⁽⁵⁾ ऋण्यगतो वा वृक्षमूलगतो वा शून्यागारगतो वा त्रिरुदानयति ।
 अहो बत सौख्यम् । यदहमप्रजितः सन् राजकुलमध्यगतो⁽⁶⁾ ज्ञात्यनैगमज्ञानपदसुसंरक्षितः
 प्राकारपरिखाद्वारस्तूपभिनिगूढः⁽⁷⁾ परिशङ्कितहृदयः संविद्यः समत्ततः⁽⁸⁾ शङ्की निद्रां नासा-
 दयामि सो⁽⁹⁾ ऽहमेतर्हि निरपेक्षः⁽¹⁰⁾ काये जीविते च सुखं यत्रतत्रस्थो विक्रामीति ॥

भित्तवः संशयज्ञाताः सर्वसंशयच्छेत्तारं बुद्धं भगवत्तं पप्रच्छुः । कानि भद्रत्तं भद्रिकेण 10
 पूर्वमन्यासु ज्ञातिषु कर्माणि कृतानि येनाभित्तपो दर्शनीयः प्रासादिक आद्ये राजकूले

1) The copyist of P could not read the aksara हु, and left a blank space between न्न and तं. This may account for Feer's n. 6 on p. 352.

2) MS भगवन्शासनं (D भगवत्शा°).

3) MS नामैकंविधाः.

4) B °प्रचारसंवृताः, DP °प्रचारसंवृताः.

5) MS भद्रिकघरण्य°.

6) MS °मध्यागतः । अज्ञात्य° (D °माध्यगतः । अ°).

7) It is not easy to account for स्तूप here Its Tibetan equivalent is ལུས་ཅན་རྒྱུས་ (beasts of prey). Feer, p. 353, n. 1 supposes, rightly, I think, that „turrets representing such images“ are meant. Cp. Jtkm. avad. nr. 25, vs. 9. This must be, therefore, a *laukika* meaning of *stūpa*. The Chinese translator has abridged here so much that his testimony cannot settle the point.

8) B शकी made out of शकि; the copies have शकी.

9) Ex conjunct.; MS योक्मेतर्हि (D मोक्°).

10) The Tibetan translator did not read in his text कार्ये, as might be inferred from Feer, p. 353, s «et maintenant, sans souci des affaires et de la vie, partout où je me trouve, j'y réside en paix»; for he has ལུས་དང་སྤྱོད་ལ་ = *lāye jivite ca*. The Paris ms (P) has here कोपे.

प्रत्याज्ञातः प्रव्रज्य चार्द्धं सातात्कृतमिति ॥ भगवानाह । भद्रिकेणैव भित्तवः पूर्वमन्यासु
 ज्ञातिषु कर्माणि कृतान्युपचितानि लब्धसेभाराणि परिणतप्रत्ययान्योधवत्प्रत्युपस्थिता-
 न्यवश्यंभावानि । भद्रिकेण कर्माणि कृतान्युपचितानि को अन्यः प्रत्यनुभविष्यति । न
 भित्तवः कर्माणि कृतान्युपचितानि वाक्ये पृथिवीधातौ विपच्यते नाध्यातौ न तेजोधातौ
 5 न वायुधातावपि तूपातेष्वेव स्कन्धधात्रायतनेषु कर्माणि कृतानि विपच्यते शुभान्यशुभा-
 नि च ।

न प्रणश्यति कर्माणि अपि चत्पशतैरपि ।

सामर्थ्यं प्राप्य कालं च फलति खलु देहिनाम् ॥

भूतपूर्वं भित्तवो ज्ञाते ऽर्घनि वाराणस्यां नगर्षामन्यतमः कोट्टमल्लकः⁽³⁾ क्षुत्तामपरि-
 10 गतशरीरं स्तश्चामुतन्नान्वाह्णिउतं । यावदन्यतरा दारिका पूपलिका⁽⁴⁾ आदाय गच्छति ।
 ततस्तेन कोट्टमल्लकेन सा दारिका पूपलिकानामर्थं अभिभूता । ततो बलादेकां पूपलिका-
 नादाय त[तस्त]तः पलायितुनारब्धः । सा चास्य दारिका पृष्ठतः समनुबद्धैव । ततो ऽसौ
 कोट्टमल्लकः सक्ता नदीचारिकामुत्तोर्याः ॥ असति बुद्धानामुत्पादे प्रत्येकबुद्धा लोका उत्प-
 द्यते ह्यनर्दीनानुकम्पयाः प्राप्तशयनासनभक्ता एकदक्षिणीया लोकस्य । तदन्यतरः⁽⁵⁾ प्रत्ये-
 15 कबुद्धस्तस्य कोट्टमल्लकस्यायतः स्थितः । ततः कोट्टमल्लस्य तं प्रत्येकबुद्धं शस्तिर्यापयं⁽⁶⁾
 दृष्ट्वा महान्प्रसादो जातः । तेन स्वं व्यमनमगणाय⁽⁷⁾ प्रत्येकबुद्धाय⁽⁸⁾ पूपलिका प्रतिपादिता ।

1) B नाध्यातौ, DP corr.

2) Cp. *supra*, I, p 74 n. 9.

3) In Divy. the word is written *krodamallaka*, see p. 85, 20 foll. 89, 21
 171, 16 of Cowell and Neil's edition. Cp. Burnouf, *Introduction*, p. 199 n. 1, and
 Feer, p. 553 n. 2.

4) Ex conject., MS °लिकामादाय.

5) B °तरप्रत्ये, D corr.

6) B शस्तिर (with a small stroke at the left top-side, a sign for cancelling
 that aks.) र्यापयं. Hence D शस्तिरिव्यापयं, C शक्तेर्यापयं, P शस्तिर्यापयं.

7) I have followed D; B महान्प्रसादो.

8) Note the ungrammatical gerund *aganayya* for *aganayitvā*.

9) B here यूप°, D corr.

तस्य विप्रकर्षसंज्ञनार्थं विततपत्र इव दैमराजो गगणातलमभ्युद्गम्य विचित्राणि प्राति-
 कृत्याणि विदर्शयितुमारब्धः । ततः कोट्टमल्लकस्तदत्यद्भुतं⁽¹⁾ देवमनुष्यावर्जनकरं प्रातिकृत्य
 दृष्ट्वा मूलनिकृत्तं⁽²⁾ इव द्रुमः पादयोर्निपत्य प्रणिधानं कर्तुमारब्धः । यस्मै सिद्धव्रतो दक्षि-
 णीयः पूषलिकया⁽³⁾ प्रतिपादितो जेनाकं कुशलमूलेन चित्तोत्पादेन देयधर्मपरित्यागेन च
 यत्र यत्र⁽⁴⁾ ज्ञाप्येय तत्र तत्रोच्छकुलीनः स्यामेवंविधानां च धर्माणां लाभो स्यात्⁽⁵⁾ प्रतिविशि- 5
 ष्टतरं चातः शास्तारमारागयेयं मा विरागयेयमिति ॥

भगवानाह । किं मन्यध्वे भिन्नवो यो ऽसौ तेन कालेन तेन समयेन कोट्टमल्लको
 ऽप्यमसौ भद्रिकः । यत्नेन प्रत्येकबुद्धः पूषलिकया प्रतिपादितस्तस्य कर्मणो विपाकेनाद्ये
 शाक्ये प्रत्यागतः⁽⁶⁾ ॥ भूयः काश्यपे भगवति प्रव्रजितो बभूव । तत्रानेन दश वर्षसहस्राणि
 ब्रह्मचर्यावासः प्रतिपालितः । तेनेदानीमर्हं सान्नात्कृतम् । इति हि भिन्नव एकात्तकृ- 10
 णानां कर्मणामेकात्तकृष्णो विपाक एकात्तशुक्लानामेकात्तशुक्लो व्यतिमिश्राणां व्यति-
 मिश्रस्तस्मात्तर्हि भिन्नव एकात्तकृष्णानि कर्माण्यपास्य व्यतिमिश्राणि चैकात्तशुक्लेष्वेव
 कर्मस्वाभोगः⁽⁷⁾ करणीय इत्येवं वो भिन्नवः शिञ्जितव्यम् ॥

इदमवोचद्भग[85 b]वानात्तमनसस्ते भिन्नवो भगवतो भाषितमभ्यनन्दन् ॥

1) B तदस्त्युद्भूतं, D corr.

2) MS °निकृत्त, cp. *supra*, p. 114 n. 1.

3) Ex conject., cp. *infra*, l. 8; MS पूषलिका, the copyist of B or some prototype of B may have blended two constructions.

4) MS ज्ञाप्येयं, cp. *supra*, p. 76, n. 7. 81, n. 8.

5) D adds the missing akṣara.

6) B भिन्ना, DP corr.

7) MS °ल्लकघयम°.

8) MS प्रत्यागताः. In the same sense *supra*, p. 116, 1 *pratyāgātāḥ*.

9) B °भोगक°, D corr.

राष्ट्रपाल इति⁽¹⁾ १० ।

बुद्धो भगवान्सत्कृतो गुरुकृतो मानितः पूजितो राज्ञो राजमात्रैर्धनिभिः पौरैः
 श्रेष्ठिभिः सार्धवह्निर्देवेर्नागैर्यत्तेरसुरैर्गर्हैः किन्नैर्गर्होरगैरिति देवनागपक्षासुरगर्ह-
 किन्नरगर्होरगाभ्यर्चितो बुद्धो भगवान् ज्ञातो मरुपुण्यो लाभो चोचरपिण्डपातशयना-
 ५ सनग्गानप्रत्ययभेदपदपरिष्काराणां सभ्रावकसङ्घः स्थूलकोष्ठकमुपनिश्चित्य⁽²⁾ विक्रति स्थू-
 लकोष्ठकीये वनपण्डे । तेन खलु सगयेन स्थूलकोष्ठके कौरव्यो⁽³⁾ नाम राजा राज्यं कारयति
 स्रद्धं च स्पोतं च क्षेमं च सुगितं चाकीर्णवद्धन्नमनुष्यं च प्रशातकलिकलकडिम्बडमरं त-
 स्कारोगापगतं शालोत्तुगोमर्दिपीसंपन्नमखिलमकण्ठकमेकपुत्रमिव राज्यं पालयति । तस्य
 धातूपुत्रो राष्ट्रपालो नाम्ना अभिद्वयो दर्शनीयः प्राप्तादिकाः सर्वाङ्गप्रत्यङ्गोपेतः ॥ तस्य विन-
 10 यकालमवेक्ष्य भगवान्पशूङ्गे निवास्य पात्रचोचरमादाय भिन्नुगणपरिवृतो भिन्नुसङ्घपुर-
 स्कृतः स्थूलकोष्ठकं पिण्डाप प्रविष्टः । ददर्श राष्ट्रपालो बुद्धं भगवत्तं द्वात्रिंशता मरुपुरु-
 पलक्षणीः सगलङ्कृतमणोत्था चानुव्यञ्जनैर्विराजितगात्रं व्यामप्रभालङ्कृतं सूर्यसकृन्नातिरे-
 कप्रभं ब्रह्ममिव रत्नपर्वतं समन्ततो भद्रकं सकृदर्शनाच्चास्य भगवतो ऽक्षिके चित्तं प्रसन्नम् ।
 स प्रसादज्ञातो भगवतः पादयोर्निपत्य प्रन्नय्यां याचते ॥ ततस्तं भगवानाह । वत्स अनुज्ञातो
 15 ऽसि मातापितृभ्यामिति ॥ राष्ट्रपालः कथयति । नो भद्रेति ॥ भगवानाह । न हि

1) A different redaction of this story how Rāstrapāla became a monk makes up the first part of Majjhima Nikāya, Majjhima Paññāsa IV, 2, as Feer rightly observes, see his remark I on p. 360.

2) MS °निसृत्य. In the Pāli redaction quoted in the preceding note it is explicitly said that Bhagavān stayed at that time in the land of the Kurus, and that Thullakoṭṭha was a market-place (*nigama*) in that country. But there is no question there of a king. Rāṭṭhapālo is styled a *kulaputto*, nothing more.

3) B कौरव्यो, D corr. Agokāv. nr. 21, which is the paraphrase of this avad. of our text, has likewise कौरव्यः (f. 268 a 5).

वत्स तथागता वा तथागतश्रावका वा अननुज्ञातं मातापितृभ्यां प्रव्रज्ययत्युपसंपादयन्ति चेति ॥

ततो राष्ट्रपालो मातापित्रोः सकाशमुपसंक्रान्तः । उपसंक्रम्य बुद्धस्य वर्णं भाषते । दृष्टो मया भगवाण्काक्यमुनिः सम्यक्संबुद्धः स्फीतं चक्रवर्तिराज्यमपकाय प्रव्रजितः ⁽¹⁾ षष्टिं चात्तःपुरसकुस्राणि ⁽²⁾ मुण्डः सङ्गाटिप्रावृत्तो ऽस्मिन्नेव स्थूलकोष्ठके पिण्डपातमटति । ५ ⁽³⁾ तदर्द्धतो⁽⁴⁾ युवां मामनुज्ञातुं पदकं तं भगवत्तं प्रव्रजितमनुप्रव्रजेयमिति ॥ ततो ऽस्य माता-पितरौ नानुजानीतः ॥

ततस्तेनैको भक्तच्छेदः कृतः । द्वौ त्रयो वा यावच्छुद्धकच्छेदाः कृताः ⁽⁴⁾ ॥ अथ राष्ट्रपालस्य मातापितरौ येन राष्ट्रपालो गृहपतिपुत्रस्तेनोपसंक्रान्तौ । उपसंक्रम्य राष्ट्रपालं गृहपतिपुत्रमिदमवोचताम् ⁽⁵⁾ । यत्खलु तात राष्ट्रपाल ज्ञानीयास्त्वं किं ⁽⁶⁾ सुकुमारः सुखेष्ठी । न 10 त्वं ज्ञानको दुःखस्य ⁽⁷⁾ । दुष्करं ब्रह्मचर्यं दुष्करं प्राविवेक्यं दुर्भिरममेकत्वं दुर्भिसंबोधान्य-रण्यवनप्रस्थानि प्राप्तानि शयनासनान्यध्यावस्तुम् । इद्वै त्वं तात राष्ट्रपाल निषद्य कामांश्च परिभुङ्क्ष्व दानानि च देहि पुण्यानि च कुरु ॥ एवमुक्ते राष्ट्रपालो गृहपतिपुत्रस्तूष्णीम् ॥

अथ राष्ट्रपालस्य गृहपतिपुत्रस्य मातापितरौ ⁽⁸⁾ ज्ञातीनुद्योजयतः । अङ्ग तावज्ज्ञा- 15

1) MS षष्टिर्चात्तःपुर°.

2) MS मुण्डाः.

3) Ex conject.; MS तदर्द्धयुवांमामनुज्ञातं.

4) Cp. *supra*, p. 80, 15.

5) MS °वोचत्.

6) MS नुकुमारः सुखेष्ठी, the same words are preserved without fault some lines below (p. 120, 3).

7) B दुःखस्म, GCP corr.

8) The effort of the kinsmen to dissuade Rāṣṭrapāla does not occur in the Pāli redaction of the story. After the unsuccessful entreaty of the parents there is only one repetition of those instances, by the comrades, not two, as here.

तयस्तार्त्तं राष्ट्रपालमुत्थापयते⁽¹⁾ ॥ अथ राष्ट्रपालस्य गृहपतिपुत्रस्य ज्ञातपो येन राष्ट्रपालो
 गृहपतिपुत्रस्तेनोपसंक्राताः । उपसंक्रम्य राष्ट्रपालं गृहपतिपुत्रमेवमवोचन्⁽²⁾ । यत्खलु
 तात राष्ट्रपाल ज्ञानीयास्त्वं किं सुकुमारः मुखैषी⁽³⁾ न त्वं ज्ञानको दुःखस्य । दुष्करं ब्रह्मचर्यं⁽⁴⁾
 दुष्करं प्राविवेक्यं⁽⁵⁾ डुरभिरममेकत्वं⁽⁶⁾ डुरभिसंबोधान्यरण्यवनप्रस्थानि प्राप्तानि शयनास-
 नान्यध्यावस्तुम् । इद्वै त्वं तात राष्ट्रपाल निषद्य कामांश्च परिभुङ्क्षु दानानि च देहि
 पुण्यानि च कुरु ॥ एवमुक्ते राष्ट्रपालो⁽⁷⁾ गृहपतिपुत्रस्तूष्णीम् ॥

अथ राष्ट्रपालस्य गृहपतिपुत्रस्य मातापितरौ राष्ट्रपालस्य गृहपतिपुत्रस्य वय-
 स्यकानुद्योजयतः । अङ्ग तावत्कुमारास्तातं राष्ट्रपालमुत्थापयते⁽⁸⁾ ॥ अथ राष्ट्रपालस्य गृह-
 पतिपुत्रस्य वयस्यका येन राष्ट्रपालो गृहपतिपुत्रस्तेनोपसंक्राताः । उपसंक्रम्य राष्ट्रपालं
 गृहपतिपुत्रमिदमवोचन्⁽⁹⁾ । यत्खलु सौम्य राष्ट्रपाल ज्ञानीयास्त्वं किं सुकुमारः मुखैषी⁽¹⁰⁾ न त्वं
 ज्ञानको दुःखस्य । दुष्करं ब्रह्मचर्यं दुष्करं प्राविवेक्यं डुरभिरममेकत्वं डुरभिसंबोधान्य-
 रण्यवनप्रस्थानि प्राप्तानि शयनासनान्यध्यावस्तुम् । इद्वै त्वं सौम्य राष्ट्रपाल निषद्य
 कामांश्च परिभुङ्क्षु दानानि च देहि पुण्यानि च कुरु ॥ एवमुक्ते राष्ट्रपालो गृहपतिपुत्रस्तू-
 ष्णीम् ॥

15 अथ राष्ट्रपालस्य गृहपतिपुत्रस्य वयस्यका यन राष्ट्रपालस्य गृहपतिपुत्रस्य मा-

1) MS °यतः.

2) MS °वोचत्.

3) MS प्रातिवेक्यं (D °वेक्यं).

4) MS °कले.

5) MS वनप्रस्थितानि.

6) MS कुमारस्तातं.

7) Ex conject.; MS °पयतु. It is also possible that उत्थापयतु should be meant, but the comparison of the analogous phrase *supra*, l. 1 makes this improbable.

8) MS °वोचत्.

9) MS मुखैषी.

तापितरौ तेनोपसंक्रान्ताः । उपसंक्रम्य राष्ट्रपालस्य⁽¹⁾ गृहपतिपुत्रस्य मातापितराविदम-
वोचन् । अम्ब तातानुजानीते⁽²⁾ सौम्यं राष्ट्रपालं प्रब्रजितुं⁽³⁾ सम्यगेव⁽⁴⁾ अद्वया अगारादनगा-
रिकां किं मृतेन करिष्यथ⁽⁵⁾ । सचेत्तातः⁽⁶⁾ प्रब्रज्यापामभिरस्यते जीवन्तमेनं द्रव्यध्वे⁽⁷⁾ सचेन्ना-
भिरमते कान्या पुत्रस्य गतिरन्यत्र मातापितरावेव⁽⁸⁾ ॥ एवमावां कुमारकास्तातं⁽⁹⁾ राष्ट्रपा-
लमनुजानीयावः सचेत्प्रब्रज्योपदर्शयिष्यामि⁽¹⁰⁾ * * * * *

5

1) B गृहपतिपुत्र, D corr.

2) Ex conject; MS °नीथ सौम्यरा°.

3) B प्रब्रजितं, CD corr.

4) I have followed D; B अगाराद°.

5) By the insertion of सौम्य and of the formula सम्यगेव अद्वया the original metrical form of the phrase has been obscured, whether the interpolation was made by the composer of Avadānaś. or by scribes. The original form must have been that of an anuṣṭubh śloka, such as:

अम्ब तातानुजानीतमगारादनगारिकाम् ।

राष्ट्रपालं प्रब्रजितुं किं मृतेन करिष्यथः ॥

6) Ex conject; MS तातप्र°.

7) MS द्रव्यध्व.

8) Ex conject; MS गतिरन्यत्र मातापितरावेव. I believe that I thus have met the doubts of Feer (p. 357 n. 4) as to the sound condition of the text. I see here no discrepancy between the original Sanskrit and the Tibetan translation. *Anyatra* (save, except) is construed with acc., a construction seldom met with. Another instance is Mahābh., IV, 18, 3 का नु जीवति मादशी..... अन्यत्र द्वौपदी प्रभो.

9) Ex conject; MS तातरा°.

10) MS सचेत्प्रब्रज्योपदर्शयिष्यामिभगवन्ताथ राष्ट्रपालो etc. There can not exist the least doubt about the corrupt and defective state of this passage in the transmitted text. I have left out the four akṣaras before अथ राष्ट्रपालो, since they are utterly depraved and precede a considerable gap. I suggest that the uncorrupted and original shape of that portion of the phrase that precedes the gap was सचेत्प्र-
ब्रज्योपदर्शयिष्यत्यात्मानम् = Feer p. 357, 24 «pourvu que après son initiation, nous puissions le voir»; what follows, «nous rencontrer avec lui» (འཇམ་དུ་ཁོ་ལ་ཕྱེད་), falls already into the gap. The first six lines of Feer, p. 358 are translated from the Tibetan and correspond to the portion lost in the Sanskrit. For the sake of completeness I transcribe them: «Alors les compagnons de Râṣṭrapāla, le fils du maître de maison, se rendirent au lieu où était le fils du maître de maison Râṣṭrapāla;

अथ राष्ट्रपालो गृहपतिपुत्रो ऽनुपूर्वेण कायस्य स्थामं च बलं च संजनय्य येन भग-
वांस्तेनोपसंक्रातः । उपसंक्रम्य भगवत्पादौ शिरसा वन्दित्वा कति ऽस्थात् । एकस्मिन् स्थितो
राष्ट्रपालो गृहपतिपुत्रो भगवत्तमिदमवोचत् । अनुज्ञातो ऽस्मि भगवन्मातापितृभ्याम् ।
लभेयाकं स्वाध्याते धर्मविनये प्रब्रज्यामुपसंपदं भिक्षुभात्रं चोपमहं भगवतो ऽस्तिके ब्रह्म-
5 चर्यम् ॥ लब्धवान्नाष्ट्रपालो गृहपतिपुत्रः स्वाध्याते धर्मविनये प्रब्रज्यामुपसंपदं भिक्षु-
भावम् ॥ स एवं प्रब्रजितः सन्निदमेव पञ्चगण्डकं संसारचक्रं चलाचलं विदित्वा सर्वसंस्का-
रगतीः शतनपतनविकरणविध्वंसनधर्मतया पराकृत्य सर्वज्ञेशप्रकाणादर्कं सान्नात्कृ-
तवान् । अर्हन्संवृत्तस्त्रैधातुर्कवितरागः समलोष्टकाञ्चन आकाशपाणितलसमचितो वासी-
चन्दनकल्पो विद्याविदारिताण्डकोशो विद्याभिज्ञाप्रतिसंवित्प्राप्तो भवतामज्ञेभिसत्का-

et quand ils y furent arrivés, ils parlèrent ainsi à Rāṣṭrapāla: 'Gentil Rāṣṭrapāla, ton père et ta mère consentent à ce que tu sois initié, pourvu que, après ton initiation, ils puissent se rencontrer avec toi et voir ton visage'. — 'Oh! ils se rencontreront avec moi', répondit Rāṣṭrapāla.

The narrative of the consent of R.'s parents in *Ācokāv.* is somewhat different. It is not the comrades who report to R. the permission of his father, but the father himself goes up to him and tells him that he and also his mother give their permission, but on this condition: सर्वदा नौ मुखं पुत्र दर्शयितुं तमर्हसि (MS ०ति). After this,

इति पित्रोदितं श्रुत्वा राष्ट्रपालः (MS ०लं) स मोदितः ।

तथेति संप्रतिज्ञाय शयनाडुदतिष्ठत ॥

ततः स साञ्जलिः पित्रोः पादान्नत्वा प्रमोदितः ।

कृतार्थिभ्यः प्रदानानि सकृन्ना निर्ययौ गृहात् ॥ (f. 268a 6 sq.).

It may be apposite to adduce here in full the corresponding passage of the Pāli redaction: *sace tumhe Rāṣṭhapālaṃ kulaputtam nānujānissatha agārasmā anagāriyam pabbajjāya tattheva maraṇam bhavissati | sace pana tumhe R. k. anuj. a. a. p. pabbajitam pi nam dakkhessatha | sace R. k. nābhiramissati agārasmā a. p. kāṭṭassa aññā gati bhavissati idheva paccāgamissati*. The answer of the parents follows immediately: *anujānāma tāta R. k. a. a. p. pabbajitena ca pana te mātā-pītaro uddassetabbāti*.

1) MS लब्धवान्नाष्ट्रपालपुत्रः. Feer (p. 353, 16) following the Tibetan, as I have examined, has here only «Rāṣṭrapāla obtint».

2) B ०र्हत्संवृत्, D corr.

रपराङ्मुखः सेन्द्रोपेन्द्राणां देवानां पूज्यो मान्यो ऽभिवाद्यश्च संवृतः । तत्र भगवान्भिन्नूना-
मन्त्रपते स्म । एषो ऽग्रे मे भिन्नवो भिन्नूणां मम आवकाणां * * * ⁽¹⁾ यदुत राष्ट्रपालो
भिन्नुरिति ॥

भिन्नवः संशयज्ञाताः सर्वसंशयच्छेत्तारं बुद्धं भगवत्तं पप्रच्छुः । कानि भदत्त राष्ट्रपालेन
कर्माणि कृतानि येनाद्ये राजकुले प्रत्याज्ञात इति अभिद्वयो दर्शनीयः प्राप्तादिकाः प्रत्रय्य ६
चार्द्धं सान्नात्कृतमिति ॥ भगवानाह । राष्ट्रपालेनैव भिन्नवः पूर्वमन्यासु ज्ञातिषु कर्माणि
कृतान्युपचितानि लब्धसंभाराणि परिणतप्रत्ययान्योऽधवत्प्रत्युपस्थितान्यवश्यभावीनि ।
राष्ट्रपालेन कर्माणि कृतान्युपचितानि को ऽन्यः प्रत्यनुभविष्यतीति । <न> भिन्नवः कर्मा-
णि कृतान्युपचितानि बाह्ये पृथिवीधातौ विपच्यन्ते नाब्धातौ न तेजोधातौ न वायुधा-
तावपि ⁽²⁾ तूपात्तेष्वेव स्कन्धधात्वायतनेषु कर्माणि कृतानि विपच्यन्ते शुभान्यशुभानि च । 10

न प्रणश्यन्ति कर्माणि कल्पकोटिशतैरपि ।

सामग्र्यो प्राप्य कालं च फलन्ति खलु देहिनाम् ॥

भूतपूर्वं भिन्नवो ऽतोते ऽध्वनि विदेकराज्ञः सपरि⁽³⁾स्वारिः परचक्रवित्रासितो ऽष्टवी-

1) According to Feer (p. 358 n.) the gen. plural lost is *आरण्यकानाम्* or a synonymous word, on account of the Tibetan term *རྩོད་པ་ལྟ་བུ་ལྟ་བུ་*; in *Açokāv.* the utterance of the Buddha is a little different. His praise of R. is related in this *çloka*:

एषो ऽग्रे भिन्नवः सर्वभिन्नूणां पुण्यवाङ्मनाम् ।

यदुत राष्ट्रपालो ऽयं अद्वाभि^(sic)भक्तिमान्सुधीः ॥ (f. 268 b 5)

the last *pāda*, I think, must be read *अद्वालुर्भक्ति°*.

2) Cp. *supra*, I, p. 74 n. 9.

3) Ex conject.; MS *सपरिःपरचक्र°*. Feer (p. 358, 28) translates «*entouré de sa suite*», after the Tibetan, of course. For this reason I have put *सपरिस्वारिः*, though I had also thought of *सबलः*, as is found in *Açokāv.*, which here closely clings to the text of *Avadānaç.* Its paraphrase is as follows:

तस्मिंश्च [MS तस्मिं च] समये राज्ञा विदेकविषयाधिपः ।

परचक्रभयोद्धिमः [MS ग्याः] ससैन्यस्तदने ऽविशन्त् ॥

मनुप्राप्तः । स मध्याह्ने तीक्ष्णसूर्यरश्मिपरितापितः सबलौघ इतश्चामुतश्च परिश्रमति मार्गं
च नासादयति ॥ अस्मति च बुद्धानामुत्पादे प्रत्येकबुद्धा लोक उत्पद्यन्ते हीनदीनानुकम्प-
काः प्राप्तशयनासनभक्ता एकदक्षिणीया लोकस्य ॥ यावदन्यतरः प्रत्येकबुद्धस्तस्मिन्का-
त्तारमार्गे प्रतिवसति । तेन कारुण्यमुत्पाद्य तस्य विदेहराजस्य मार्गो व्यपदिष्टः पानी-
5 यद्वृद्धश्च दर्शितो येन स राजा इष्टेन जीवितेनाच्छादितः ॥ ततो राजा प्रसादजातेन स्वन-
गर्मानोय त्रैमास्यं सर्वोपकरणैरुपस्थितः । परिनिर्वृतस्य चास्य शरीरस्तूपं कारयामास
प्रणिधानं च कृतवान् । अहमप्येवंविधानां गुणानां लाभी स्यां प्रतिविशिष्टतरं च शा-
स्तारमारगयेयं मा विरगयेयमिति ॥

भगवानाह । किं मन्यध्वे भिक्षवो यो ऽसौ तेन कालेन तेन समयेन राजा बभूवायं
10 स राष्ट्रपालः । अपराण्यपि राष्ट्रपालेन कर्माणि कृतान्युपचितानि । अस्मिन्नेव भद्रके
कल्पे विंशतिवर्षसहस्रायुषि प्रजायां काश्यपो नाम सम्यक्संबुद्धो लोक उदयादि विद्या-
चरणसंपन्नः सुगतो लोकविदनुत्तरः पुरुषदम्यसारथिः शास्ता देव[86b]मनुष्याणां बुद्धो
भगवान् । स वाराणसीं नगरीमुपनिश्चित्य विक्रति ऋषिपतने मृगद्वये ॥ तेन खलु समयेन
वाराणस्यां नगर्यां कृत्वा राजा राज्यं कारयति ऋद्धं च स्फूर्तं च क्षेमं च सुभिन्नं चाकीर्णव-
15 रुज्जनमनुष्यं च प्रशातकलिकलकडिम्बडमरं तत्स्कररोगापगतं शालीक्षुगोमहिषीसंपन्नं
धार्मिको धर्मराजो धर्मेण राज्यं कारयति । तस्य कनीयान्पुत्र ऋषिपतनं गतः । अथासौ
दर्शं बुद्धं भगवत्तं द्वात्रिंशता महापुरुषलक्षणैः समलङ्कृतमशीत्या चानुव्यञ्जनैर्विराजि-
तगात्रं व्यामप्रभालङ्कृतं सूर्यसहस्रातिरेकप्रभं जङ्गममिव रत्नपर्वतं समस्ततो भद्रकं सह-
दर्शनाच्चास्य भगवतो ऽस्तिके चित्तमभिप्रसन्नम् । प्रसादजातो भगवतः पादभिवन्दनं कृत्वा

तत्र स सबलश्चाण्डरुयश्मि[MS °स्मि]परितापितः ।

इतस्ततः परिश्रम्य मार्गं न समुपाचरत् [MS °रन्] ॥

In the second śloka quoted I analyze *caṇḍarugraçmi* as made up of *caṇḍa*
+ *ruc* (= *sūrya*) + *raçmi*.

1) MS सरिरं स्तूपं (D श°, P शरीरैस्तूपं).

2) MS °निसृत्य.

पुरस्ताद्विषयो धर्मश्रवणाय । ततो ऽस्य भगवता काश्यपेन धर्मो देशितः । तेन प्रसाद-
ज्ञातेन भगवान्काश्यपः सपरिवार उपस्थितः शरणगमनशिक्षापदानि गृहीतानि परिनि-
र्वृतस्य च स्तूपे कनीयान्कृत्तमारोपितवान्⁽²⁾ ॥

किं मन्यध्वे भिक्षवो यो ऽसौ राजपुत्रो ऽयमेवासौ राष्ट्रपालस्तेन कालेन तेन
समयेन । अपराप्यपि राष्ट्रपालेन कर्माणि कृतान्युपचितानि । भूतपूर्वं भिक्षवो ऽतीति ६
ऽध्वनि वाराणस्यां महानगर्यामन्यतमो मूलिको⁽⁴⁾ ब्राह्मणः । स मूलानामर्थे ऽन्यतमं पर्वत-
मभिद्वष्टः । तेन तत्र पर्यट्ता वनात्ते ग्लानः प्रत्येकबुद्धो दृष्टः । ततस्तेन प्रसादज्ञातेन
तस्योपस्थानं कृतम् । यदा⁽⁵⁾ ग्लान्याद्युत्थितस्तदा पिण्डकेन प्रतिपाद्य प्रणिधानं कृतम् ।
अहमप्येवंविधानां लाभो स्यां प्रतिविशिष्टतरं चातः शास्तारमारगयेयं मा विरागयेय-
मिति ॥

10

किं मन्यध्वे भिक्षवो यो ऽसौ तेन कालेन तेन समयेन मूलिको ब्राह्मणो अयमेवासौ
राष्ट्रपालः⁽⁶⁾ । तस्य कर्मणो विपाकेन संसारे न कदाचिदुःखमनुभूतवानिदानीमप्याद्ये राज-
कुले प्रत्याज्ञातो ऽभिद्वपो दर्शनीयः प्रासादिकः । तेनैव हेतुनार्हत्वं सान्नात्कृतम् । इति हि

1) B परिनिवृ°, D corr.

2) Ex conject.; MS °रोपितं.

3) MS राजपुत्र अय° and on l. 13 °ज्ञात अभि°.

4) *Mūlika* with the meaning of an ascetic «who lives on the roots of herbs» is not instanced from literature in the PW and PWK. It occurs also Divy. 647, 1 *ṣaṭabhisāyām jātō mūliko bharati*. The paraphrast of our avadāna employed *mūlika* in both cases, where he found this word in his source, see Aṣokāv. f. 269b 6 and 270a 1. About its Tibetan equivalent རྩ་ས་རྩོ་ས་ཤིག་ see Feer, p. 360 n. 1.

5) Ex conject.; MS ग्लानाद्यु°. The same fault *supra*, p. 87, 11. Cp. *supra*, p. 85, 18 and Divy. 25, 8.

6) In B there was written at first राष्ट्रपालेन, a *sec manus* has erased न with a stroke which may have been intended as a danda, and the scribe of C accepted it so. Probably there is here a small gap containing something like यदनेन तस्य प्रत्येकबुद्धस्योपस्थानं कृतं, according to the ordinary style of the conclusions. But perhaps the missing portion is larger.

भित्तव एकात्तकृष्णानां कर्मणामेकात्तकृष्णो विपाक एकात्तशुक्लानामेकात्तशुक्लो व्यति-
मिश्राणां व्यतिमिश्रस्तस्मात्तर्हि भित्तव एकात्तकृष्णानि कर्माण्यपास्य व्यतिमिश्राणि
चैकात्तशुक्लेष्वेव कर्मस्वाभोगः कर्णोय इत्येवं वो भित्तवः शिञ्जितव्यम् ॥

इदमवोचद्भगवानात्तमनसस्ते भित्तवो भगवतो भाषितमभ्यनन्दन्⁽¹⁾ ॥

1) After this conclusion MS has this colophon इत्यवदानशतके नवमी उदा-
नगाथा समाप्ता; then follows the cipher ५० written by a second hand.

दशमो वर्गः ।

⁽¹⁾सुभूतिरिति ११ ।

बुद्धो भगवान्सत्कृतो गुरुकृतो मानितः पूजितो राजभी राजमात्रैर्धनिभिः पौरैः
श्रेष्ठिभिः सार्धवर्द्धैर्देवैर्नगैर्यत्नैरसुरैर्गरुडैः किन्नरैर्महोरगैरिति देवनागयक्षासुरगरुडकि-
न्नरमहोरगाभ्यर्चितो बुद्धो भगवान् ज्ञातो मक्षापुण्यो लाभी चीवरपिण्डपातशयनासनगुहा- 5
नप्रत्ययभैषज्यपरिष्काराणां सञ्चावकसङ्गः आवस्त्यां विक्रति जेतवने ऽनाथपिण्ड-
स्थारामे ॥ यदा भगवतानुत्तरां सम्यक्संबोधिमभिसंबुध्य आवका नियुक्तास्तेषु तेषु जन-
पदेषु विनयेजनानुयुक्तार्थं तदा ये ऽध्यायिनस्ते⁽³⁾ सुमेरुपरिषण्डायां ध्यानपरा स्थिताः ॥
यावत्सुपर्णिपक्षिराजेन मक्षासमुद्रान्नागपोतलक उद्धृतः । स तं सुमेरु⁽⁴⁾परिषण्डायामारोप्य
भक्षयितुमारब्धः । ततो नागपोतलको जीविताद्यपरोप्यमाणो मक्षाआवकाणामस्तिके 10
चित्तमभिप्रसाद्य कालगतः ॥

स कालं कृत्वा आवस्त्यां⁽⁵⁾ भूतिर्नाम ब्राह्मणस्तस्याग्रमहिष्याः⁽⁶⁾ कुक्षानुपपन्नः ।

1) In MS the *uddāna* of the tenth *varga* precedes. It runs as follows:
उद्दानं सुभूति स्थविरश्चापि कृस्ते[or स्त]लेकुविदेकेन च ससारो गुप्तिकश्चापि विद्वपो
गंगिकेन च दीर्घनखः संगीतिश्च वर्गो भवति समुद्दिताः. Of this *śloka* of six *pādas* the
second is very corrupt; read कृस्ते लेकुचिकेन च, and in the third *pāda* ससारो.

2) B °र्देवैर्नगैः, D corr.

3) MS तेषुसुमेरु° with superfluous सु. For the rest cp. Divy. 344, 11 foll.,
in the *nāgākumārāvadāna*, nr. XXIV of that collection.

4) सुमेरुपरि°.

5) Note the absence of the relative pronoun, corresponding with *tasya*. For
similar instances of the simple and colloquial style of this work cp. my observa-
tion LXXII, in W. Z., XVI, 343.

6) महिष्या, D corr.

साष्टानां वा नवानां वा मासानामत्ययात्प्रभूता । दारको जातो⁽¹⁾ अभिद्वपो दर्शनीयः प्रासा-
 दिकः । तस्य जातो जातिमहं कृत्वा नामधेयं व्यवस्थाप्यते किं भवतु दारकस्य नामेति ।
 ज्ञातप ऊचुः । यस्मादस्य पिता भूतिस्तस्मा[87a]द्वत्तु दारकस्य सुभूतिरिति नामेति ॥
 सुभूतिर्दारक उन्नतो वार्धितो महान्संवृतः ॥ स पूर्वेण हेतुवज्जायनेनातोवरोपणः क्रोधय-
 5 र्यवस्थानवह्लो⁽²⁾ मातापितृभ्यामायवर्षणाद्विनिवर्त्य⁽³⁾ शयियु प्रज्जाजितः । स च तत्र व्या-
 नपरः संयतो⁽⁴⁾ अन्यतरदनपण्डमुपनिश्रित्य⁽⁵⁾ विक्रति । तत्र च वनपण्डे देवता प्रतिवसति
 दृष्टमत्या । तस्याः कारुण्यमुत्पन्नम् । अथ कुलपुत्रः क्रोधय्यवस्थानवह्लो⁽⁶⁾ विशेषं नाधि-
 गच्छति । यन्नृकेन भगवद्दर्शने नियोजयेयमिति ॥ ततस्तथा देवतया सुभूतेः पुरस्ताद्भुज्य
 वर्णो भायितो धर्मस्य च सङ्गस्य च । ततः सुभूतेर्भगवद्दर्शनहेतोरभिलाष उत्पन्नः । ततो

1) MS जात अभि°.

2) Ex conject.; MS °स्थानवह्लो. Cp. Diry. 186, a.

3) Ex conject.; B मातापितृभ्यामायवर्षणाद्विनिवर्त्य, the last akṣara being indis-
 inct has for clearness' sake been written a second time between the lines, yet
 wrongly, for it ought to be written त्य; of B's copies, C and P have °णाद्विनिवर्त्य,
 D °णाद्विनिवर्त्य. My correction is almost certain, *vinivartya* being the appropriate
 Sanskrit verbal form here wanted; it is indirectly confirmed by its Tibetan equival-
 ent ལྷུང་ལྷུང་ (cp. Feer, p. 367 n.). The parallel passage in K's paraphrase is:
 अयवर्षणाद्वि^(ms.) निवर्त्य (K, f. 69b 7).

Our text is here very condensed. K gives a better and fuller account of the
 angry temper of Subhūti, which prompted him to become rather an Ātharvāna.

4) Ex conject.; B व्यानपरः संयतो^(interlinear स, D has संयसतो). The correction in MS by means of
 an inserted स is doubtless wrong. I have put *saṃyāta* as a synonym of *saṃya-*
tendriya, *dānda*. The Tibetan translation is here not quite literal: ལྷུང་ལྷུང་ ལྷུང་ལྷུང་ ལྷུང་ལྷུང་ etc. 'having wholly given himself to
dhyāna etc.' The paraphrast of K, who dwells very long on Subhūti's *ṛṣipratirajñā*
 (f. 71a — 78b), gives here no help.

5) MS °निवर्त्य.

6) Sic MS.

देवतया ^(१) ईशानुभावाद्भगवत्सकाशमुपनीतः ॥ अथासौ दर्शं बुद्धं भगवत्तं द्वात्रिंशता मन्त्रा-
पुरुषलक्षणीः समलङ्कृतमशोक्त्या चानुव्यञ्जनैर्विराजितगात्रं व्यामप्रभालङ्कृतं सूर्यसकृन्ना-
तिरेकप्रभं जङ्गममिव रत्नपर्वतं समस्ततो भद्रकं सकृदर्शनाच्चास्य यो ^(२) भूत्सत्त्वेष्वाघातः स
प्रतिविगतः । ततः प्रसादजातो भगवतः पादाभिवन्दनं कृत्वा पुरस्तान्निषण्णो धर्मश्रव-
णाय । तस्य भगवताशयानु^(३)शयं धातुं प्रकृतिं च ज्ञात्वा तादृशी चतुरार्यसत्यसंप्रतिवेधिकी ८
धर्मदेशना कृता यां श्रुत्वा सुभूतिना कुलपुत्रेण विंशतिशिखरसमुद्गतं सत्त्वापददृष्टिशैलं
ज्ञानवज्रेण भित्त्वा मोतापत्तिफलं सान्नात्कृतम् । स दृष्टसत्यो भगवच्छासने प्रव्रजितः ॥
तेन युज्यमानेन घटमानेन व्यापच्छमानेन मैत्रीभावनया चित्तं ^(४) दमयित्वा सर्वज्ञेशप्रकाशा-
दर्कत्वं सान्नात्कृतम् । ^(५) अर्कसंवृतस्त्रिधातुकवीतरागः समलोष्टकाञ्चन आकाशपापितलस-
मचित्तो वासीचन्दनकल्पो विद्याविदारिताण्डकोशो विद्याभिज्ञाप्रतिसंवित्प्राप्तो भवला- 10
भलोभसत्कारपराङ्मुखः सन्धोपेन्द्राणां देवानां पूज्यो मान्यो ऽभिवाच्यश्च संवृतः ॥

तत्र आयुष्मान्सुभूतिः समन्वाकर्तुं प्रवृत्तः कुतो ऽहं च्युतः कुत्रोपपन्नः केन कर्मणो-
ति । पश्यति पञ्च ज्ञातिशतानि नागेभ्यश्च्युतो नागेष्वेवोपपन्नः⁽⁷⁾ । तस्य बुद्धिरुत्पन्ना ।
मयातीव एवंविधो द्वेषप्रत्ययोपसंभारः⁽⁸⁾ कृतो येनाहं पञ्च जन्मशतानि नागेषू⁽⁹⁾पन्नस्तेनैव
हेतुना मरुद्ध्यसनमनुभूतवान् । इदानीं पुनस्तथा करिष्यामि यत्परेषामन्तिके द्वेषोपसंभारो 16

1) I have not changed the long \bar{a} of the second syllable; *ṛddhyānubhāva* may be a Pālicism.

2) B योभूतसत्वे°, D corr. Cp. *supra*, p. 105, 11.

3) Anusvāra wanting in MS.

4) MS क्षमयित्वा, a clerical error, it seems. Feer omitted to translate this clause; it is found also in the Tibetan: ཕུམས་པ་བསྐྱེད་པས་སེམས་བདུལ་ནས་.

5) B °तमर्हत्संव°, D corr.

6) MS कुतोपयनः, cp. *supra*, I, 292, 2. 296, 7 804, 6 etc.

7) B °पन्नस्थस्य, D corr.

8) Ex conject.; MS °योपसंहारः.

9) D fills the gap.

नोत्पत्स्यते येन समन्वागतः कायस्य भेदादपायं दुर्गतिं विनिपातं नरकेषूपपद्यते ॥ सो
 ऽरण्यप्रतिपदं⁽¹⁾ समादाय वर्तते । यदा सङ्गे वा ग्रामे वा देशे वा ज्ञानपदे वा भिन्नहेतोर्वि-
 कर्तुकामो भवति तदा पूर्वतरं गोचरमवलोकयति । मां मां कश्चित्कारणेन दृष्ट्वा चित्तं⁽²⁾
 प्रहृषयिष्यति अततः कुत्तपिपीलिका अपीति ।⁽³⁾ स तानीर्यापथेन प्रश्रितेनाभिरमयति । तेन
 5 तेषां सद्धानां चित्तप्रसादो भवति ।⁽⁴⁾ एवंविधां सो ऽर्हः⁽⁵⁾ त्वप्राप्तो⁽⁶⁾ ऽप्यपत्रपामनुभवतीति ॥
 तत प्रागुष्मतः सुभूतेर्बुद्धिरुत्पन्ना । यन्नकुम्भिदानो⁽⁷⁾ मन्त्रज्ञानानुग्रहार्थं कुर्यामिति । ततस्तेन
 मञ्ज्या पञ्च सुपर्णिशतानि निर्मितानि यानि दृष्ट्वा नागा भीतात्त्रस्ताः संविद्या इतश्चा-

1) Ex conject.; MS ऽरण्यं प्रतिपदं. I interpret *aranyapratipad* as 'the rules of forest-life'. *Pratipad* = *pratipatti* 'conduct' in Buddhistic Sanskrit, cp. e. g. Jtkm. p. 100, 10 पुण्यां प्रतिपदगुदावयन्, ibid. XVII, 82 वाक्प्रयत्नेना प्रतिपन्मयेन; ibid. VI, 5.

2) Ex conject.; MS न मां. *Mā* with the future to express apprehension is of frequent occurrence in the *avadāna*-literature; see e. g. Divy. 57, 25. 88, 7. This idiom is also found in the epics, e. g. Mhbh. II, 75, 5. III, 146, 18. ibid. 249, 38 and in *Kathūsaritsūgarā*, e. g. 19, 105 71, 41. 92, 57.

3) Ex conject.; B पिपीली - a blotted aks. unreadable - and कोपीत, in the three copies the blurred aks. has been passed over, and the copyists were right accepting the interlinear ल as a rectification of the somewhat indistinct ल on the main line; they write कोपीत. *Antatah* is here employed like Pāli *antamaso*. Cp. K, f. 80 a 9,

तदहं सर्वसत्त्वेषु कुत्तपिपीलिक्कादिषु ।

दयाचितं समालम्ब्य वसेयं ध्यानसंरतः ॥

4) Ex conject.; MS is here utterly corrupted (cp. Feer, p. 368 n. 3), B स तमीर्यपथम(or न)पशुतेनाभिगमयति; of its copies D alone has समयति, and all have distinctly पथमपशुते. I translate: 'he delighted them by his humble and decent behaviour.'

5) Ex conject., which fully agrees with the Tibetan version quoted by Feer, p. 369 n.; MS एवंविधांसोर्हः⁽¹⁾ त्वप्राप्तो⁽²⁾ ऽप्यपत्रपामनुभवतीति. As to my filling up of the small gap, answering to Tibet. རྒྱུ་ཡིན་ཏུ་བློ་བྲུང་, cp. *supra*, I, p. 285, 4. 'प्राप्तो ऽपि व्यपत्रपाम्' may also be thought of.

6) Anusvāra wanting in MS.

7) सुपसि, D corr.

मृतश्च संघाताः । ततः सुभूतिना ऋद्धिबलेन पुनः परित्राताः । ततस्तेषां प्रसन्नचित्तानां मैत्री व्यपदिष्टा ॥ पुनरपि मरुत्तं नागद्वयमभिनिर्माय पञ्च गरुडशतान्यभिद्रुतानि । तेषां⁽²⁾ मपि भीतानां मैत्री व्यपदिष्टा ॥ एवं तेन नागानां गरुडानां च पञ्च कुलशतानि विनी-
तानि ॥

तत्र भगवान्भिक्षूनामस्त्रयते स्म । एषो ऽग्रे मे भिक्षवो भिक्षूणां मम आवकाणाम- 5
रणाविहारिणां यडुत सुभूतिः कुलपुत्रः ॥

भिक्षवः संशयज्ञाताः सर्वसंशयच्छेत्तारं बुद्धं भगवत्तं पप्रच्छुः । कानि भदत्त सुभूतिना कर्माणि कृतानि येनारणाविहारिणामग्रे निर्दिष्ट इति ॥ भगवानाह । सुभूतिनैव भिक्षवः पूर्वमन्यासु ज्ञातिषु कर्माणि कृ[87b]तान्युपचितानि लब्धसंभाराणि परिणतप्रत्ययान्यो-
धवत्प्रत्युपस्थितान्यवश्यंभावीनि । सुभूतिना कर्माणि कृतान्युपचितानि को ऽन्यः प्रत्य- 10
नुभविष्यति । न भिक्षवः कर्माणि कृतान्युपचितानि बाह्ये पृथिवीधातौ विपच्यन्ते नाब्धा-
तौ न तज्जोघोतौ न वायुधातावपि⁽⁴⁾ तूपात्तेष्वेव स्कन्धधात्वापतनेषु कर्माणि कृतानि विप-
च्यन्ते शुभान्यशुभानि च ।

न प्रणश्यन्ति कर्माणि कल्पकोटिशतैरपि ।

सामग्र्यो प्राप्य कालं च फलन्ति खलु देहिनाम् ॥

15

1) नागद्वय is a masculine of the type taught by Pāṇini V, 3, 66.

2) Ex conject.; MS तेषामभि (D तेषामतो).

3) Cp. PWK III, 258 s. v, wrongly retracted ib. IV, 295. That among the Buddhist clergy there were some who explained *araṇāvihārīn* as 'living in peace', as if the first member of the compound were the opposite of *raṇa*, is plain from the Tibetan translation, see Feer, p. 368 n. 1. And we are not far from the truth, if we credit that etymology and explanation to the composer of our *Avadānaśā-
taka*; it is for his peace-making that the forest anchorite Subhūti is called number one of the *araṇāvihārīnas*. Divy. 401, 4 *araṇāvihārīn* is an epithet of the Buddha himself, cp. Mhv. II, 292, 17 *araṇāsampanna*. This throws also light on the epithet of the Buddhas *raṇaṃjaha*, which occurs in several places of *Lalitavistara* (p. 358, 2. 423, 22. 437, 21 ed. Lefm., ibid. p. 361, 20 *raṇajaha*), and conveys the meaning of 'pacifier, peace-maker'.

4) Cp. *supra*, I, p. 74 n. 9.

भूतपूर्वं भित्तवो ऽतीते ऽध्वन्यस्मिन्नेव भद्रके कल्पे विंशतिवर्षसहस्रायुषि प्रजायां
 काश्यपो नाम सम्यक्संबुद्धो लोक उदपादि विद्याचरणासंपन्नः सुगतो लोकविदनुत्तरः
 पुरुषदम्यसारथिः शास्ता देवमनुष्याणां बुद्धो भगवान् । स वाराणसौ नगरोमुपनिश्चित्य⁽¹⁾
 विक्रति ऋषिपतने मृगदवे । तत्रायं प्रज्जितो बभूव । तत्रानेन दानप्रदानानि दत्तानि
 5 दश वर्षसहस्राणि ब्रह्मचर्यवासः परिपालितः प्रणिधानं च कृतम्⁽²⁾ । अनेनाहं कुशलमूलेन
 चित्तोत्पादेन देयधर्मपरित्यागेन च यो ऽसौ भगवता काश्यपेन उत्तरो नाम माणवो व्या-
 कृतो भविष्यसि त्वं मानववर्षशतायुषि प्रजायां शाक्यमुनिर्नाम तथागतो ऽर्हन्सम्यक्संबुद्ध
 इति तस्याहं शासने प्रज्ज्यारणाविकारिणामयः स्यामिति ॥

कानि कर्माणि कृतानि येन नागेषूपपन्नः ॥⁽³⁾ अप्रकीणत्वात्क्लेशानामुद्धातत्वादि-
 10 न्द्रियाणामपर्यत्तीकृतत्वात्कर्मपथानां शैताशैतभिन्नु⁽⁴⁾ चित्तं प्रहृष्याशीविषवादेन⁽⁵⁾ समु-
 दाचरिताः । तेन नागेषूपपन्नः । यत्तेन दानप्रदानानि दत्तानि ब्रह्मचर्यवासः परिपालित-
 स्तेनेदानोर्मर्हत्वं साक्षात्कृतमरणाविकारिणां चाग्रो निर्दिष्टः । इति हि भित्तव एकात्तकृ-
 णानां कर्मणामेकात्तकृष्णो विपाक एकात्तशुक्लानामेकात्तशुक्लो व्यतिमिश्राणां व्यति-
 मिश्रस्तस्मात्तर्हि भित्तव एकात्तकृष्णानि कर्माण्यपास्य व्यतिमिश्राणि चैकात्तशुक्लेष्वेव
 15 कर्मस्वाभोगः करणीय इत्येवं वो भित्तवः शित्तितव्यम् ॥

इमवोचद्भगवानात्तमनसस्ते भित्तवो भगवतो भाषितमभ्यनन्दन् ॥

1) MS °निसृत्य.

2) MS चाकृत° (D leaves out चा).

3) MS मानवो. Cp. *supra*, I, p. 239, 7.

4) B °रिणा अग्रस्यामिति, D corr.

5) Ex conject.; MS अप्रकीणत्वात्. Cp. K (f. 84b 6) यतः क्लेशाप्रकीणत्वाडु-
 क्क्षान्तिन्द्रियचेतसा.....चित्तानि संप्रहृष्य.

6) Ex conject.; MS °वादेनासमुद्गाचरितास्तेन. As to the construction see
 PW, II s. v. 2). It is here said that in his former existence Subhūti in his anger
 upbraided the monks, calling them serpents, and this is also the meaning of the
 parallel passage in K (cp. Feer, 370 n.) सदाशीविषवादेन विक्रुष्याभाणि साङ्गिके.

7) MS ब्रह्मचर्यावासः.

स्थविर इति १२ ।

बुद्धो भगवान्सत्कृतो गुरुकृतो मानितः पूजितो राजभो राजमात्रैर्धनिभिः पौरैः
 श्रेष्ठिभिः सार्धवर्द्धैर्देवैर्नागैर्यक्षैरसुरैर्गर्हैः किन्नैर्महोरगैरिति देवनागयक्षासुरगर्हडकि-
 न्नर्महोरगाभ्यर्चितो बुद्धो भगवान् ज्ञातो मक्षापुण्यो लाभो चीवरपिण्डपातशयनासनगु-
 नप्रत्ययभैषज्यपरिष्काराणां सभायकसङ्घो राजगृहमुपनिश्चित्य⁽¹⁾ विक्रति वेणुवने कल- 5
 न्दकनिवापे ॥ अन्यतमः श्रेष्ठो ब्राह्मो मक्षाधनो मक्षाभोगो विस्तीर्णविशालपरिर्यक्तो
 वैश्रवणधनसमुदितो वैश्रवणधनप्रतिस्पर्धी । तेन सदृशात्कुलात्कलत्रमानीतम् । स तथा
 सार्धं क्रीडति रमते परिचारयति । ⁽²⁾ तस्य क्रीडतो रममाणस्य परिचारयतः पत्नी घ्राप-
 न्नसत्त्वा संवृता न प्रसूयते । पावडूपस्तपैव सार्धं क्रीडति रमते परिचारयति । तस्य क्री-
 डतो रममाणस्य परिचारयतः पुत्रो ज्ञातः । स प्रथमगर्भो यथावस्थित एव मातुरुदरे ॥ या- 10
 वत्तस्याः⁽³⁾ क्रमशो दश पुत्रा जाताः । स प्रथमगर्भो मातुरुदरस्थ एव ॥ पावदसौ गृहपति-
 पत्नी ग्लान्यपतिता । सा उपस्थीयते⁽⁴⁾ मूलगण्डपन्नपुष्पफलभैषज्येन न चासौ व्याधिरूपशमं
 गच्छति । यदा चास्या⁽⁵⁾ मरणात्तिकी वेदना प्राड्भूता नचिरेण कालं करिष्यतीति तदा
 तया⁽⁶⁾ स्वामी उक्तः । यत्खल्वार्यपुत्रं ज्ञानीया ममात्र प्रथमगर्भो ज्वतिष्ठते । यदाहं मृता

1) MS °सृत्य.

2) DP fill up the gap.

3) MS यावत्तस्याक्रमसो.

4) Cp. Divy 100, 1a. 347, 6 486, 16; in all these places the same formula
 sa mūlagandāpaltra(puṣpa)phalabhaisajyair upasthīyamāno hīyata eva. This word
 gaṇḍa here means 'stalk', as appears from its Tibetan equivalent རྩ་ཁྱུ; Divy.
 125, 10 there is mentioned a ripe gaṇḍa which must be taken of with the knife.
 Cp also Pischel, Die Inschrift von Paḍeriya, S. 6 (Sitzb. der kgl. preuss.
 Akad., 1903, no. 35).

5) B मरणात्तिकी, D corr.

6) Ex conject.; MS तदाख्यंस्वामी (D तदास्वयं°).

भवामि तदा दक्षिणपार्श्वे शस्त्रेण घातयित्वा ततः प्रथमस्थितं दारकमुद्धरेथा इत्युक्ता⁽¹⁾ ।

सर्वे क्षयात्ता निचयाः पतनात्ताः समुच्छ्रयाः ।

संयोगा विप्रयोगान्त्ता⁽²⁾ मरणात्तं हि जीवितम्⁽³⁾ ॥

इत्युक्ता⁽¹⁾ कालधर्मेण संपुक्ता ॥

- 5 तस्याः कालगताया नीलपीतलोहितावदतैर्वस्त्रैः शिविकामलङ्कृत्य शीतवनं
 श्मशानं नीत्वा जीविको वैद्यराज आहूतः । एष च शब्दो राजगृहे⁽⁵⁾ नगरे समस्ततो विमृतः ।
 एवमुक्तस्त्रिया इयत्ति वर्षाणि गर्भं स्थितस्तस्याश्चान्ये दश पुत्रा ज्ञाता न चासौ प्रथमतः
 रमवस्थितो गर्भो निर्गतः । अथ जीविको वैद्यराजः शस्त्रेण मृताया उदरं घातयित्वा तं
 प्रथमस्थितं दारकमु[88a]द्धरिष्यतीति । तं शब्दं श्रुत्वा कुतूहलाद्बहूनि प्राणिशतसह-
 10 स्राणि शीतवनश्मशाने⁽⁶⁾ संनिपतितानि पूरणप्रभृतयश्च षट् क्वास्तृप्रतिज्ञाः⁽⁷⁾ ॥ तत्र भगवा-
 नायुष्मत्तमानन्दमामत्तपते । गच्छानन्द भिल्लूणां कथय भगवान् श्मशानचारिकां गन्तुकामो
 यो ऽद्भुतानि द्रष्टुकामः स आगच्छत्विति ॥ यावद्भगवानाज्ञातकौण्डिन्यवाष्पमक्षानामानि-

1) Ex conject.; MS इत्युक्ता.

2) B °योगान्मरणा°, above न्म there is a sign of reference, but the akṣara to be put instead of न्म is wanting on the margins; hence the scribes of the copies, regarding न्म as simply cancelled, have °योगान्मरणा°. The śloka uttered by the wife at the point of death — in Kalpadrumāṣ. nr. 19, the paraphrase of this tale, it is the husband who pronounces it — is a much quoted saying (vide e. g. Divy. 100, 18. 486, 20) which is also met with outside of the Buddhist lore, see e. g. schol. on Rāmāyaṇa, IV, 1, 116. It occurs in a Āraṇyaka story Kathās. 51, 23, where it is ascribed to Vyāsa!

3) MS जीवित.

4) The great physician of the Buddha's time is here called throughout Jīvika, not Jīvaka, likewise in Kalpadrumāṣ.

5) B राजगृहेणगरे, D corr.

6) MS °श्मशानसन्निपतितानि. Cp. K, f. 154a 1, श्मशाने समुपाययुः.

7) Cp. Divy. 145, 27. 146, 15. Feer's n. 1 on p. 375 is based on the corrupt reading of P यत्ज्ञास्तृ°; the scribe of P must have misread what he found in B.

रुद्धशारिपुत्रमौद्धत्यापनकाश्यपानन्दरेवतप्रभृतिभिर्महाश्रावकैः परिवृतः शीतवनश्रम-
 शानं गतो जनकायेन च भगवत्तं दृष्ट्वा विवरं कृतम्⁽²⁾ ॥ तत्र जीविकेन तस्याः स्त्रिया
 दक्षिणाः कुक्षिः पाटितः। ततः स्वयमेव निर्गतो वलिपलितचिताङ्गः⁽³⁾ परिशीर्षशरीरावयवः⁽⁴⁾
 परिणतेन्द्रियः कृषो⁽⁵⁾ उत्पस्थामो निर्गतमात्रश्च⁽⁶⁾ तं जनकायमवलोक्य वाचं निश्चारयति
 स्म। मा भवतो गुरुषु गुरुस्थानीयेषु मातापितृष्वार्च्योपाध्यायेषु⁽⁷⁾ खरां वाचं निश्चारयति⁽⁸⁾ 5
 मा⁽⁹⁾ कैवविधामवस्थामनुभविष्यथ। यदहमामाशयपक्वाशययोर्मध्ये षष्टि⁽¹⁰⁾ वर्षाण्युषितः।
 इत्युक्त्वा तूष्णीमवस्थितः ॥ तत्र भगवान्भिन्ननामन्नयते स्म। तृप्यत⁽¹¹⁾ भिन्नवः सर्वभवोपप-
 त्तिभ्यस्तृप्यत सर्वभवोपपत्त्युपकरणेभ्यो यत्र नाम चरमभविकस्य सन्नस्येयमवस्था ॥ तत्र
 भगवांस्तं दारकमामन्नयते। स्थविरको ऽसि दारक⁽¹²⁾ ॥ स्थविरको ऽहं भगवन् ॥ स्थवि-

1) Query: काश्यपनन्दरेवत°, cp. *supra*, I, p. 218, 10.

2) Ex conject.; MS विवरं कृत. I have put *vivara* as a neuter into the text, because K, f. 154a 6, has also विवरं कृतम् (nominative).

3) Ex conject.; MS °पलितविताण्डः (D °वितण्डः, P °चिताण्डः). Cp K, f. 154a 7:

दक्षिणं पार्श्वं शस्त्रेण समधातयत् ॥

तद्वातात्पुरुषो ब्रूस्वो जीर्णपरिणतेन्द्रियः।

परि(sic)पलितयुक्ताङ्गः स्वयमेव विनिर्ययौ ॥

4) Visarga wanting in MS.

5) MS कृषो (P कृपो).

6) Ex conject.; MS निर्गतमात्रश्च. Cp. K, f. 154a 8, तस्यास्स पार्श्वान्निर्यात एव हि.

7) MS खरे.

8) Ex conject, confirmed by K, f. 154a 9; MS निश्चारयतः.

9) Ex conject.; MS मा कैव.

10) It is uncertain whether षष्टि is genuine or to be corrected into षष्टिं; cp. *supra*, I, 135 n. 5 and 138 n. 2.

11) MS here तृप्यथ, but the second time it has तृप्यत. In K (f. 154b 2) तृप्यत is found both times.

12) MS °कौशिरक^{दा} (C कौशिरक, D कौशिदारकः, P कौशिदक)

रको ऽसि दारक ॥ स्थविरको ऽस्मि सुगत⁽¹⁾ ॥ स्थविरक इति संज्ञा ज्ञाता ॥ ततो भगवता
तदधिष्ठाना⁽²⁾ तद्वाविधा धर्मदेशना कृता यां श्रुत्वा संविघ्नैर्बहुभिः सत्त्वशतैर्महान्विशेषो
ऽधिगतः ॥

स च दश⁽³⁾ वर्षाणि गृहगारमध्यास्य सप्ततिवर्षो भगवच्छासने प्रव्रजितः । गृध्रकूटे
पर्वते पञ्चविंशत्या⁽⁴⁾ भिक्षुभिः सार्धं वर्षा उपगतः । तत्र सङ्गस्थविरेण क्रियाकारं कारितो
न केनचित्पृथग्जनेन प्रचारयितव्यमिति ॥ त्रयाणां मासानामत्ययाच्चतुर्विंशत्या भिक्षुभि-
रर्हत्वं प्राप्तं । स्थविर एकः पृथग्जन एव । ततः सङ्गस्थविरेण प्रचारणायां वर्तमानायां
सुबद्ध परिभाष्य गणमध्यान्निष्कासितः । स शस्त्रमादाय⁽⁵⁾ कुटिं प्रविश्य⁽⁶⁾ रुदन्बहुविधं
परिदेवते । आह च ।

10

आदीप्ते काननं सर्वं पर्वता पि पत्नीकृता⁽⁷⁾ (sic) ।

अथेदं पापकं चित्तमग्यापि न विमुच्यते ॥

१

1) I have added this from the Tibetan, where it has been rendered thus:
བདེ་བར་ཤེས་པ་པོ་ལ་[=Sugata]པད་པ་ཞི་ཆེན་པོ་ལགས་སོ།. It is evident that the second
answer of the child has been lost in our tradition. Feer, p. 375, 27 tacitly follows
the Tibetan.

2) Ex conject., cp. *supra*, I, 91, n. 1; MS °ष्ठानात्तथा°.

3) B दर्श, D corr.

4) Feer rightly observes, p. 376 n. 1, that this number of twenty five dis-
agrees with that of the twenty four who reached Arhatship. This contradiction is
not found in K, nor in the Tibetan.

5) Here in B कु is followed by a blotted aksara, in whose place is to be
inserted a somewhat indistinct correction — टि or टे — on the upper margin; D
कुटे, P कुर्या. K, f. 156a 8, has कुटिं प्रविश्य and this I have put into the text.
Feer (p. 376, 18) translates it by 'caverne', but I think that its Tibetan equivalent
པང་ལུགས་ means rather the innermost part of his dwelling, viz. his «cell».

6) MS ब्रह्म°.

7) There can be no doubt at all that these five glokas are Sanscritized gā-
thās, originally composed in some vulgar dialect. The second pāda of gl. 1 may
represent a vulgar *pabbatā pi patikātā* = skt. *parvatā api patikātā*. K (f. 156a 9),
has पर्वताः पि पत्नीकृताः. Feer's quotation (p. 376, n. 2) from the Tibetan is here

शास्ता गिरिनदीशब्दाः⁽¹⁾ परीतसलिलोदकाः⁽³⁾ ।

अथेदं पापकं चित्तमद्यापि न विमुच्यते ॥ २

⁽³⁾एते ह्यपडजाः पक्षिणो विरता मन्दघोषकाः⁽¹⁾ ।

अथेदं पापकं चित्तमद्यापि न विमुच्यते ॥ ३

पाण्डुपत्रं वनं ह्येतच्छीर्णपत्रो वनस्पतिः ।

5

अथेदं पापकं चित्तमद्यापि न विमुच्यते ॥ ४

⁽⁴⁾शास्त्रमाराधयिष्यामि को न्वर्थो जीवितेन मे ।

कथं पृथग्जनो भूत्वा शास्त्रारमुपसंक्रम इति ॥ ५

not quite correct; it has རྩེ་[not རྩེ་ལྷོ་མ་སྐྱོད་ཅེས་པའི་སྐུ་རྩེ་ན་, which seems to signify «the mountains have become yellow». It must have been the time of sunset, when the monk was about to commit suicide. *Palikṛta* = 'a-glowing', cp. Index s. v.

1) Visarga wanting in MS.

2) Pāda 1 has in MS one superfluous syllable: शास्ता गिरिनदीषुशब्दाः. The compound which makes up the 2^d pāda is added in a somewhat loose manner to that which precedes. If the reading be corrupt, *parittasahilāpagāh* (cp. *supra* I, 20 n. 6; 23, 14 etc.) would fit better. K (f. 156a 9) शास्ता गिरिनदीशब्दाः परीतशलिलाश्रया. The spelling शलिल is also in MS.

3) K transposes the words of the first pāda so as to become अपडजाः पक्षिणो ह्येते, in this way rectifying the metre.

4) Ex conject.; MS शास्तुमारा° (CDP शास्तुमारा°). The text was already corrupt in the manuscript or manuscripts used by the composer of *Kalpadrūmāvadāna*. K (f. 156b 2) शास्तुराराधयिष्यामि. Feer (p. 376, 30) rendering this passage thus: «c'est à l'arme tranchante que je me consacre» implies that we have to read शास्त्रमारा°, and this, in fact, is the most probable solution of the difficulty, for the Tibetan renders this pāda rather freely as follows: བདག་ནི་ཆོན་གྱིས་ ལྷུ་བ་སྟེ་གཏང་ནེས་བེར་རོ། = 'I shall allow myself to kill my useless person, so he said'. The Tibetan has a stanza more, between ४ and ५, the latter half of which corresponds to the repeated line अथेदं पापकं etc. Its former part is in Tibetan: ལྷུང་འཕྱོག་པའི་གནས་བརྟན་རྣམས་ ལྷུག་ས་ལྷུག་ས་དག་ཏུ་རྟོད་བློ་ན་, in Feer's translation (p. 376, 27): «Les Sthaviras dispensateurs de la doctrine sont partis pour aller les uns d'un côté, les autres d'un autre.»

अत्रात्तरे नास्ति किञ्चिद्बुद्धानां भगवतामज्ञातमदृष्टमविदितमविज्ञातम् । धर्मता
 खलु बुद्धानां भगवतां महाकारुणिकानां लोकानुग्रहप्रवृत्तानामेकारक्षाणां शमथविपश्य-
 नाविकारिणां त्रिदमथवस्तुकुशलानां चतुरोद्योत्तोर्णानां चतुर्मुद्दिपादचरणतलसुप्रतिष्ठि-
 तानां पञ्चाङ्गविप्रकीर्णानां पञ्चगतिसमतिक्रातानां षडङ्गसमन्वागतानां षट्पारमिताप-
 5 रिपूर्णानां सप्तबोध्यङ्गकुसुमाद्यानामष्टाङ्गमार्गदेशिकानां नवानुपूर्वसमापत्तिकुशलानां दश-
 (2)बलवलिनां दशदिकसमापूर्णयशसां दशशतवशवर्तिप्रतिविशिष्टानां (3)त्री रात्रेस्त्रिदिव-
 सस्य बुद्धचक्षुषा लोकं व्यवलोक्य ज्ञानदर्शनं प्रवर्तते । को क्षीयते को वर्धते कः कृच्छ्र-
 प्राप्तः कः संकटप्राप्तः कः संबाधप्राप्तः कः कृच्छ्रसंकटसंबाधप्राप्तः को ज्यायनिम्नः को
 ज्यायप्रवणः को ज्यायप्राग्भारः कमहमपायाडुद्धृत्य स्वर्गे मोक्षे च प्रतिष्ठापयेयं कस्यान-
 10 वरोपितानि कुशलमूलान्यवरोपयेयं कस्य परिपक्वानि विमोचयेयम् । आह च ।

अप्येवातिक्रमेद्वेलां सागरो मकरालयः ।

न तु वैन्यवत्सानां बुद्धो वेलामतिक्रमेत् ॥

यावद्भगवता समन्वाहृत्य (5) ऋद्ध्या चोपसंक्रम्य तद्वाविधा धर्मदेशना कृता यां श्रुत्वा
 श्रोतुंमता स्थविरकेण इदमेव पञ्चगाण्डकं संसारचक्रं चलाचलं विदित्वा सर्वसंस्कारगतीः
 15 शतनपतनविक[88b]रणाविध्वंसनधर्मतया पराकृत्य सर्वज्ञेशप्रकाणादर्कज्ञं साक्षात्कृतम् ।
 अर्हन्संवृत्तस्त्रैधातुकवीतरागः समलोष्टकाञ्चन आकाशपाणितलसमंचितो वासीचन्दन-

1) B °दृष्टमवित्तमविदित°, but the त्त and perhaps also the म is expunged;
 P has, instead of वित्तम, चित्तम, D omits the three superfluous akṣaras.

2) D adds the lost syllables.

3) MS त्रिरात्रेस्त्रिदि°.

4) B सबाध°, D corr.

5) Ex conject.; MS समन्वाहृत. Cp. K, f. 157a 2:

ततश्च सकृसा दृष्ट्या समन्वाहरदाशु तं ।
 ऋद्ध्या तत्रोपसंक्रम्य दिदेश धर्ममुत्तमं ॥

कल्पो विद्याविदारिताण्डकोशो विद्याभिज्ञाप्रतिसंवित्प्राप्तो भवलाभलोभसत्कारपरा-
दुःखः सेन्द्रोपेन्द्राणां देवानां पूज्यो मान्यो ऽभिवाच्यश्च संवृतः ॥

तत स्थविरो ऽर्हत्त्वप्राप्तः समन्त्राकर्तुं प्रवृत्तः । ममापि कश्चिद्विनेय इति । पश्यति
पञ्चमात्राणि वणिक्कृतानि कालिकावातवित्रासितानि अपायोद्यमनाभिमुखानि । मया
तस्माद्भयात्परित्रातव्यानीति तेन मम विनेया भविष्यतीति । ततः स्थविरकेण ऋद्ध्या 5
गत्वा तस्माद्भयात्परित्राताः ॥ ततः प्रसादज्ञाताः सर्व एव प्रव्रजिता मनसिकारश्चैष
दत्तः । तैः सर्वैरेव युज्यमानैर्धर्मानैर्व्याप्यक्मानैः सर्वक्लेशप्रकाणादर्कं सान्नात्कृतं तेषां
च गुणेषु न कश्चित्प्रत्यक्षः⁽³⁾ । षड्वर्गिका⁽⁴⁾ अवध्यापितुं प्रवृत्ताः⁽⁵⁾ । मरुह्मेन भूत्वा पञ्च सार्ध-

1) MS वित्रामितानि.

2) I doubt the genuineness of *apāyāt*. The Tibetan has here but one word: *ལྷག་པ་ལྷག་པ་*, = 'calamity, distress, misery' (Sarat). The abl., too, is strange.

3) Cp. K, f. 157 b 6: तेषां गुणेषु धर्मेषु प्रत्यक्षो न हि कश्चन. In this signifi-
cation of 'witness', however, *pratyakṣin* ought to be the proper word, not *pratyakṣa*,
cp. Jtkm., p. 128, s. But Divy. 71, s *pratyakṣa* has, it seems, also the meaning of
pratyakṣin, quite the same as here.

4) Ex conject., cp. the parallel passage Divy., 494, s; B अवध्यापितुं, but
the aks. व bears two dots which denote cancelling; of its copies, DP have अवध्या-
पितुं, O has kept अवध्यापितुं. I think the corrector who eliminated व was wrong,
and believe that अवध्यापितुं, though not conformable to grammar, is from the
hand of the author of our collection. This is confirmed by the parallel passage of
K (f. 157 b 6):

तदा षड्वर्तिकाः सर्वे दृष्ट्वा तान्ब्रह्मचारिणः ।

अवध्यापितुकामास्ते उपतस्थुः प्रमादिनः ॥

and by the Tibetan translation *ལྷག་པ་ལྷག་པ་ལྷག་པ་ལྷག་པ་ལྷག་པ་ལྷག་པ་* 'The Śaḍvargikās
commenced to censure them'. Cp. also its counterpart उद्भावयितुम्, *infra*, p. 140, s.

5) Visarga wanting in MS.

6) I think, the difficulty of this passage «d'un laconisme obscur», as Feer
observes (p. 377 n. 2), will be removed, if we make the *oratio recta* begin with
mahallena. (The Śaḍvargikās said ironically to one another): «This stupid old
fellow has procured himself a retinue of 500 who dwell with him. And in this
very way they will be converted, forsooth!» The word *mahalla* is rendered in the
Tibetan *མཐོག་ལྷག་*. Now *ལྷག་པ་* is, according to Sarat, = «dull, foolish, stupid, རྩུ་».

विहारिणां⁽¹⁾ शतानि उपस्थापितानि । एते ऽप्येवमेव विनीता भविष्यतीति ॥

तत आयुष्मानानन्दः सन्नक्षचारिवत्सलः परानुग्रहप्रवृत्त आयुष्मत्तं स्थविरकना-
मानमुद्गावयितुकामो येनायुष्मान्स्थविरनामा तेनोपसंक्रातः । उपसंक्रम्यायुष्मता स्थ-
विरेण स्थविरनाम्ना भिक्षुणा सार्धं संमुखं⁽²⁾ संमोदनीं संरञ्जनीं विविधां कथां व्यतिसार्ये-
5 कात्ते निषण्णः । एकात्ते निषण्ण आयुष्मानानन्दः स्थविरं स्थविरकनामानमिदमवोचत् ।
पृच्छेम वयमायुष्मत्तं स्थविरं स्थविरकनामानं कश्चिदेव प्रदेशं⁽³⁾ सचेदवकाशं कुर्याः प्रश्नस्य
व्याकरणाय ॥ आयुष्मन्नानन्दं श्रुत्वा ते वेदयिष्ये ॥ अरण्यगतेनायुष्मन्स्थविरं भिक्षुणा
वृत्तमूलगतेन शून्यागारगतेन कतमे⁽⁵⁾ धर्माभीक्ष्णं मनसिकर्तव्याः ॥ ⁽⁶⁾ [आह] अरण्यगतेना-
युष्मन्नानन्दं भिक्षुणा वृत्तमूलगतेन शून्यागारगतेन द्वौ धर्मावभीक्ष्णं मनसिकर्तव्यौ शमथश्च
10 विपश्यना च ॥ शमथं स्थविरं असेवितो भावितो बद्धलीकृतः कमर्थं⁽⁸⁾ प्रत्यनुभविष्यति⁽⁹⁾ ।
विपश्यना असेविता भाविता बद्धलीकृता कमर्थं प्रत्यनुभवति ॥ शमथं आयुष्मन्नानन्दं⁽¹⁰⁾
असेवितो भावितो बद्धलीकृतो विपश्यनामागम्य विमुच्यते । विपश्यना असेविता भा-
विता बद्धलीकृता शमथमागम्य विमुच्यते । शमथविपश्यनापरिभावितमायुष्मन्नानन्दं
श्रुतवत् आर्यश्रावकस्य चित्तं⁽⁸⁾ धातुशो विमुच्यते ॥ तत्र स्थविरं कतमे घातवः ॥ ⁽¹¹⁾ यश्चा-

1) Ex conject.; MS सार्द्धविहारिणा. Cp. *saddhinvihāri* apud Childers, *Dict.* s. v., and *sārdhamvihārin* in the Index on Divy.

2) MS संमोदनीयं संरञ्जनीयं. Cp. *supra*, I, p. 229, 2; Divy. 70, 10. 156, 19; etc. and *passim* in the Pali Tipiṭaka.

3) MS सचेदमवकाशं.

4) Ex conject.; MS आयुष्माना°.

5) Sandhi in MS, cp. *supra*, I, p. 20 n. 6.

6) Added in MS between the lines. I take it for a gloss.

7) B °युष्मानानन्द, with cancelled first ā, DP °युष्माना°.

8) Anusvāra wanting in MS.

9) The future tense is only used here, not in the repetitions, cp. *infra*, p. 141, 11. 142, 8.

10) MS आयुष्मानानन्दः.

11) B पपचा, CP पश्चा, D corr.

युष्मन्नानन्द प्रह्लाणधातुर्यश्च विरागधातुर्यश्च निरोधधातुः ॥ कस्य नु स्थविर प्रह्ला-
णात्प्रह्लाणधातुरित्युच्यते । कस्य विरागाद्विरागधातुरित्युच्यते । कस्य निरोधान्निरोध-
धातुरित्युच्यते ॥ सर्वसंस्काराणामायुष्मन्नानन्द प्रह्लाणात्प्रह्लाणधातुरित्युच्यते । सर्वसं-
स्काराणां विरागाद्विरागधातुरित्युच्यते । सर्वसंस्काराणां निरोधान्निरोधधातुरित्यु-
च्यते ॥

5

अथायुष्मानानन्द⁽¹⁾ स्थविरस्य स्थविरकनाम्नो भित्तो⁽²⁾भाषितमभिनन्धानुमोद्य येन पञ्च
भित्तुशतानि तेनोपसंक्रान्तः । उपसंक्रम्य पञ्च भित्तुशतानीदमवोचत् । अरण्यगतेनायुष्मत्तो⁽³⁾
भित्तुणा वृक्षमूलगतेन शून्यागारगतेन कतमे⁽⁴⁾ धर्मा अभीक्ष्णं मनसिकर्तव्याः ॥ अरण्यगते-
नायुष्मन्नानन्द⁽⁵⁾ भित्तुणा वृक्षमूलगतेन शून्यागारगतेन द्वौ धर्मावभीक्ष्णं मनसिकर्तव्यौ
शमश्च विपश्यना च ॥ शमश्च आयुष्मन्त आसेवितो भावितो बह्वलीकृतः कमर्थं प्रत्य- 10
नुभवति । विपश्यना आसेविता भाविता बह्वलीकृता कमर्थं प्रत्यनुभवति ॥ शमश्च आयु-
ष्मन्नानन्द आसेवितो भावितो बह्वलीकृतो विपश्यनामागम्य विमुच्यते । विपश्यना आसे-
विता भाविता बह्वलीकृता शमश्चमागम्य विमुच्यते । शमश्चविपश्यनापरिभावितमायु-
ष्मन्नानन्द⁽⁶⁾ श्रुतवत् आर्यश्चावकस्य चित्तं धातुशो विमुच्यते ॥ तत्र आयुष्मन्तः कतमे धा-
तवः ॥ यथायुष्मन्नानन्द⁽⁷⁾ प्रह्लाणधातुर्यश्च विरागधातुर्यश्च निरोधधातुः ॥ कस्य⁽⁸⁾ त्वायु- 15
ष्मन्तः प्रह्लाणात्प्रह्लाणधातुरित्युच्यते । कस्य विरागाद्विरागधातुरित्युच्यते । कस्य निरो-
धान्निरोधधातुरित्युच्यते ॥ सर्वसंस्काराणामायुष्मन्नानन्द प्रह्लाणात्प्रह्लाणधातुरित्युच्यते

1) B °युष्मानान°, D corr.

2) MS भित्तवो भाषित°.

3) MS °युष्मत्तो (D °युष्मत्ता).

4) B धर्म अभीक्ष्णं, P corr.

5) MS °युष्मत्ताननन्द.

6) MS °युष्मानानन्द (D °युष्मानानन्द).

7) MS यथा° (D यथ्या°).

8) MS त्वायुष्मन्तः.

सर्वसंस्काराणां [89a] विरागाद्विरागधातुरित्युच्यते । सर्वसंस्काराणां निरोधानिरोधधा-
तुरित्युच्यते ॥

- आयुष्मानानन्दः पञ्चानां भिन्नुशतानां भाषितमभिनन्द्यानुमोद्य येन भगवांस्तेनो-
पसंक्रान्तः । उपसंक्रम्य भगवतः पादौ शिरसा वन्दित्वैकाक्षेऽस्थात् । एकाक्षस्थित आ-
6 युष्मानानन्दो भगवत्तमिदमबोचत् । अरण्यगतेन भदत्त भिन्नुणा वृक्षमूलगतेन शून्यागार-
गतेन कतमे धर्मा⁽¹⁾ अभीक्ष्णं मनसिकर्तव्याः⁽²⁾ ॥ अरण्यगतेनानन्द भिन्नुणा वृक्षमूलगतेन
शून्यागारगतेन द्वौ धर्मा⁽³⁾ अभीक्ष्णं मनसिकर्तव्यौ⁽³⁾ शमथश्च विपश्यना च ॥ शमथो भदत्त
आसेवितो भावितो वज्रलीकृतः⁽⁴⁾ कमर्थं प्रत्यनुभवति । विपश्यना आसेविता भाविता वज्र-
लीकृता कमर्थं प्रत्यनुभवति ॥ शमथ आनन्द आसेवितो भावितो वज्रलीकृतो विपश्य-
10 नामागम्य विमुच्यते । विपश्यना आसेविता भाविता वज्रलीकृता शमथमागम्य विमुच्यते ।
शमथविपश्यनापरिभावितमानन्द श्रुतवत् आर्यश्चावकस्य चित्तं धातुशो विमुच्यते ॥ तत्र
भदत्त कतमे धातवः ॥ यश्चानन्द प्रह्लाणधातुर्यश्च <विरागधातुर्यश्च> निरोधधातुः ॥ कस्य
नु भदत्त प्रह्लाणात्प्रह्लाणधातुरित्युच्यते । कस्य विरागाद्विरागधातुरित्युच्यते । कस्य नि-
रोधानिरोधधातुरित्युच्यते ॥ भगवानाह । सर्वसंस्काराणामानन्द प्रह्लाणात्प्रह्लाणधातु-
15 रित्युच्यते । सर्वसंस्काराणां विरागाद्विरागधातुरित्युच्यते । सर्वसंस्काराणां निरोधानिरो-
धधातुरित्युच्यते ॥ आश्चर्यं भदत्त यावच्छास्तुः आवकाणां चार्थेनार्थः पदेन पदं व्यञ्जनेन
व्यञ्जनं <सं>स्यन्दते⁽⁵⁾ समेति यदुतायपदैः । तत्कस्य केतोः । इहाहं भदत्त येन स्थविरः
स्थविरकनामा भिन्नुस्तेनोपसंक्रान्त उपसंक्रम्य स्थविरं स्थविरकनामानं भिन्नुमेतमेवार्थ-

1) B धर्मा अभी^०, D corr.

2) Visarga wanting in MS.

3) B कर्तव्यो, D corr.

4) MS °कृताः (D °कृतो).

5) B प्रह्लाणान्प्र^०, P corr.

6) MS व्यञ्जनं स्मन्दते (CD व्यञ्जनं स्यन्दते). Cp. *infra*, p. 143, 6.

मेभिः पदैरेभिर्व्यञ्जनैः प्रश्नं पृष्ट्वास्तेन मम एष एवार्थ एभिः पदैरेभिर्व्यञ्जनैः प्रश्नं पृष्टेन
व्याकृतस्तद्यथैतर्हि भगवता । सो ऽकृमापुष्मतः स्थविरस्य स्थविरनाम्नो भित्तोर्भाषित-
मभिनन्धानुमोक्ष येन पञ्च भित्तुशतानि तेनोपसंक्रात उपसंक्रम्य पञ्च भित्तुशतानि^(३) तमे-
वार्थमेभिः पदैरेभिर्व्यञ्जनैः प्रश्नं पृष्ट्वास्तैरपि^(४) मम एष एवार्थ एभिः पदैरेभिर्व्यञ्जनैः प्रश्नं
पृष्ट्व्याकृतस्तद्यथैतर्हि भगवता । तदिदं भदत्त आश्चर्यं यावच्छास्तुः श्रावकाणां चार्थेनार्थः^(५) ८
पदेन पदं व्यञ्जनेन व्यञ्जनं संस्यन्दते समेति^(६) पडुतायपदैः ॥

कं पुनस्त्वमानन्द स्थविरकं^(७) भित्तुं संज्ञानीयाः ॥ स्थविरको भदत्त भित्तुर्हन्तो-
णाश्रवः^(८) कृतकृत्यः कृतकरणीयो ऽपकृतभारो ऽनुप्राप्तस्वकार्थः परिशीणभवसंयोजनः
सम्यगाज्ञासुविमुक्तचित्तः । तान्यपि भित्तुशतानि सर्वाण्यर्हन्ति^(९) क्षीणाश्रवाणि कृतकृ-
त्यानि कृतकरणीयान्यपकृतभाराण्यनुप्राप्तस्वकार्थानि परिशीणभवसंयोजनानि सम्य- 10
गाज्ञासुविमुक्तचित्तानि^(१०) ॥

पदा भगवता आपुष्मदानन्देन^(११) स्थविरकस्ते च भित्तव उद्भाविताः प्रकाशिताश्च
तदा भित्तवः संशयज्ञाताः सर्वसंशयच्छेत्तारं बुद्धं भगवत्तं पप्रच्छुः^(१२) । कानि भदत्त स्थविरकोणा

1) Anusvāra wanting in MS.

2) MS °कृततद्य°.

3) Ex conject.; MS भित्तुशतमेवा° (D भित्तुशतानितमेवा°).

4) Ex conject.; MS तैरपि सम्य एष.

5) MS चार्थेनार्थ.

6) B समेति, D corr.

7) Anusvāra wanting in MS.

8) MS °हन्तोणाश्रवः.

9) Ex conject.; MS सर्वाण्यर्हन्तोणाश्रव° (D °हन्तो°).

10) B °चित्तानि, CD corr.

11) Note the compound. There is no sufficient reason to correct आपुष्मता-
नन्देन, though compounding is not usual here. I understand the passage, in a
slightly different manner from Feer (p. 380, 8), as follows: «When the Lord,
owing to the Āyusmat Ānanda, had extolled and made renowned Sthaviraka and
those (500) Bhikṣus —».

12) MS पप्रच्छुः (D प्रप°).

कर्माणि कृतान्युपचितानि येन ⁽¹⁾षष्ठि वर्षाणि मातुः कुलावुषितः कानि कर्माणि कृतानि
 येन ⁽²⁾धन्धः संवृत्तः परमधन्धः प्रव्रज्य चार्द्धं साक्षात्कृतम् ॥ भगवानाह । स्थविरकेणैव
 भित्तवः पूर्वमन्यासु ज्ञातिषु कर्माणि कृतान्युपचितानि लब्धसंभाराणि परिणतप्रत्यया-
 न्योद्यत्प्रत्युपस्थितान्यवश्यंभावीनि । स्थविरकेण कर्माणि कृतान्युपचितानि को ऽन्यः
 ५ प्रत्यनुभविष्यति । न भित्तवः कर्माणि कृतान्युपचितानि बाह्ये पृथिवीधातौ विपद्यन्ते
 नाब्धातौ न तेजोधातौ न वायुधातावपि ⁽³⁾तूपात्तेष्वेव स्कन्धधात्वायतनेषु कर्माणि कृतानि
 विपद्यन्ते शुभान्यशुभानि च ।

न प्रणश्यन्ति कर्माणि कल्पकोट्यतैरपि ।

सामग्रीं प्राप्य कालं च फलति खलु देहिनाम् ॥

10 भूतपूर्वं भित्तवो ऽतीते ऽध्वन्यस्मिन्नेव भद्रके कल्पे विंशतिवर्षसकृन्नायुषि
 प्रजायां काश्यपो नाम सम्यक्संबुद्धो लोक उद्पादि विद्याचरणसंपन्नः सुगतो लोकविद-
 नुत्तरः पुरुषदम्यसारथिः शास्ता देवमनुष्याणां बुद्धो भगवान् । स वाराणसीं नगरीमुपनि-
 श्रित्य ⁽⁴⁾विक्रति ऋषिपतने मृगदवे ॥ तत्रान्यतरः श्रेष्ठिपुत्रः स्थविरसकाशे प्रव्रजितः ।
 स च स्थविरो ऽर्हन् स रागविप्रकीर्णः ⁽⁵⁾॥ यावत्तत्र देशे पर्व प्रत्युपस्थितम् । ततस्तत्पुण-

1) Cp. *supra*, I, 195 n. 5.

2) MS धन्धः and परमधन्धः, the same spelling as in Divy. and *Ḫikṣāsa-muccaya* (see the Indexes on both). I have nevertheless adopted the form *dhandha*, not *dhanva*, on account of the Pāli word *danḍha* and Skt. *dhāṇḍhya* (in *Trikūṇḍageśa*); see Bendall's Additional Notes on his edition of *Ḫikṣās.*, p. 395.

3) Cp. *supra*, I, p. 74 n. 9.

4) MS °निसृत्य.

5) Bx conject.; B स्थविरोऽर्हन्स (or some other aks., it is very indistinct) राग-
 वि०. At the top of the page the word द्दह्र¹ seems to refer to the aksaras रोह्रन्,
 but it may rather be intended as a correction of तरुण on the same line of the text.
 In B's copies the text is still worse corrupted. The true reading appears from a
 passage in *avad. nr. 95* (B 92a), where an analogous unbecoming action of some
 young monk is related with almost the same words.

भिक्षुणा स्थविर उत्थाप्यते । उत्तिष्ठ गोचरग्रामं गमिष्याव इति ॥ स्थविर आह ।
 (1) वत्साद्यापि (2) प्रग एव गच्छ तावत्कुशलपत्तं (3) प्रतिज्ञागृहीति ॥ द्विरपि <त्रिरपि> तरुणा-
 भिक्षुणा स्थविर (4) उत्थाप्यते । उत्तिष्ठ गोचरग्रामं गमिष्याव इति ॥ द्विरपि त्रिरपि स्थ-
 विर आह । (1) वत्साद्यापि (2) प्रग एव गच्छ तावत्कुशलपत्तं (3) प्रतिज्ञागृहीति ॥ ततस्तेन
 तरुणाभिक्षुणा आकारगृध्रेण खरं वाक्कर्म निश्चारितम् । ***** (5) ॥

5

1) B the first time वत्स्या°, the second time वत्स्मा°, D corr. both times.

2) Ex conject.; MS युग unmeaning. Since in the parallel passage of avad. nr. 95 प्रातरेव is used synonymously, and the Tibetan translator renders both terms similarly by རྩུང་ལྷན་ — cp. Feer, p. 380 n. 2 — some synonym of *prātar* is wanted. Now *praga eva* is the very expression required. It was wrongly written *yuga eva* by copyists who did not understand the word *prage*; in ancient Nepalese writing *yu* and *pra* are very similar. That the fault is an old one, appears from the paraphrase in K, f. 159b 1

युग एव समालोक्य गच्छ तमेव भिक्षुक ।
 तावत्कुशलपत्ताणां प्रतिज्ञां प्रतिपूरय ॥

3) Ex conject.; MS प्रतिज्ञागृहीति. Cp. *supra*, I, 257, 14. Divy. 124, 9. 306, 12 and the places of Mhv. quoted in the Index of Senart's edition of that work (III, 559). *Pratijāgati* = *raṁṣati*, cp Pāli *paṭijaggati*. The paraphrast of our story in the Kalpadrum. must have found this perverted reading, too, in his ms. of Avadānaç.

4) MS उपथाप्यते.

5) The portion wanting here is preserved in the Tibetan version rendered thus by Feer (p. 381, 1): «Hé bien! toi, dit-il, ne sors pas de la maison pendant soixante ans! quant à moi, je pars.» — Bhagavat reprit: Que pensez-vous, Bhixus? Celui qui, en ce temps-là, à cette époque là, fut le jeune Bhixu, c'était précisément ce bhixu Sthavira. C'est par avoir éprouvé des dispositions perverses envers un Arhat et lui avoir adressé des paroles dures par un acte de méchanceté —

It is plain that this portion has been lost by a mistake of some scribe whose eyes deviated from the first खरं वाक्कर्म निश्चारितं to those same words repeated some lines below, which close the portion lost.

In K, f. 159b 4, this is paraphrased as follows.

ततो रुषा स शिष्यस्तं गुरुं सार्त्तं ततोवदत् । (.) So MS. I propose प्रेक्ष्य
 अस्मैव प्रयास्यामि त्वं तिष्ठ (5) यथोदरे ॥ (§) Read तिष्ठेत्

**** तस्य कर्मणो विपाकेन षष्टि वर्षसहस्राणि⁽¹⁾ मातुः कुन्नावुयितः । यद्भू⁽²⁾र्म-
मात्सर्पे तेन दुःप्रज्ञः कृच्छ्रेणोन्मियाणि परिपाचितानि । यदनेन तत्र पठितं स्वाध्यायितं
स्कन्धकौशलं प्रतीत्यसमुत्पादकौशलं स्थानास्थानकौशलं च कृतं तेन मम शासने प्रव्रज्य
सर्वक्लेशप्रकाणादर्कहं सान्नातकृतम् । तस्मात्तर्हि भिन्नवो वाग्दुश्चरितप्रकाणाय व्याय-
5 त्तव्यम्⁽³⁾ । एते दोषा न भविष्यन्ति ये⁽⁴⁾ स्थविरकस्य पृथग्जनभूतस्य एष एव गुणगणो
भविष्यति यस्तस्यैवार्कहं प्राप्तस्येत्येवं⁽⁴⁾ वो⁽⁵⁾ भिन्नवः शिञ्जितव्यम् ॥

इमवोचद्भगवानात्तमनसस्ते भिन्नवो भगवतो भाषितमभ्यनन्दन् ॥

इत्यसौ दक्षरो भिन्नस्तं गुरुं स्थविरं यतिं ।

रूपा प्ररूषवाक्येन प्रतिज्ञाप्य ततो ययौ ॥ (-) Read परूष°

योसौ दक्षरको भिनुः पारुष्यमवद्गुरोः ।

अयं स्थविरको भिनुजानीध्वमिति मान्यथा ॥ (§) Read भिनुर्ज्ञा°

1) Cp. Feer's note 3 on p. 381.

2) MS यद्भू^{र्म} (D यद्भू^{सर्व}).

3) MS व्यायत्तव्यमेते, cp. *supra*, I, p. 226 n. 3; 245 n. 7.

4) MS °त्यैवं.

5) B वा, D corr.

कृस्तक इति १३ ।

बुद्धो भगवान्सत्कृतो गुरुकृतो मानितः पूजितो राजभी राजमात्रैर्धनिभिः पौरैः
 श्रेष्ठिभिः सार्धवर्द्धैर्वैर्नगैर्यत्तैरसुरैर्गृहैः किन्नैर्महोरगैरिति देवनागयक्षासुरगर्हडकि-
 न्नर्महोरगाभ्यर्चितो बुद्धो भगवान् ज्ञातो मक्षापुण्यो लभी चीवरपिण्डपातशयनासनग्लान-
 प्रत्ययभेषजपरिष्काराणां सञ्चावकसङ्गः आवस्त्यां विकृति जेतवने ऽनाद्यपिण्डद- 5
 स्यारामे । आवस्त्यामन्यतमः श्रेष्ठो आढो मक्षाधनो मक्षाभोगो विस्तीर्णविशालपरि-
 ग्रहो वैश्रवणाधनसमुद्दितो वैश्रवणाधनप्रतिस्पर्धी । तेन सदृशात्कुलात्कलत्रमानीतम् ।
 स तथा सार्धं क्रीडति रमते परिचारयति । तस्य क्रीडतो रममाणस्य परिचारयतः पत्नी
 आयन्नसत्त्वा संवृत्ता । सा अष्टानां वा नवानां वा मासानामत्ययात्प्रसूता । दारको ज्ञातो⁽¹⁾ ऽभि-
 द्वपो दर्शनीयः प्रासादिकः सर्वाङ्गप्रत्यङ्गोपेतः प्रकृतिज्ञातिस्मरथ । स स्वकं कृस्तं गृही- 10
 त्वा अलिङ्गते चुम्बति परिष्वजति⁽²⁾ वाचं भाषते । अहो अत मे कृस्तकौ सुचिरेण लब्धौ
 अहो अत मे कृस्तकौ सुचिरेण लब्धकाविति ॥ तस्य ज्ञातौ ज्ञातिमहं कृत्वा नामधेयं
 व्यवस्थाप्यते किं भवतु दारकस्य नामेति । ज्ञातय ऊचुः । यस्मादयं ज्ञातमात्र एव कृस्ता-
 वलिङ्गते चुम्बति तस्माद्भवतु दारकस्य कृस्तक इति नामेति ॥ कृस्तको दारको ऽष्टाभ्यो
 धात्रीभ्यो दत्तो द्वाभ्यामसंघात्रीभ्यां द्वाभ्यां क्षीरधात्रीभ्यां द्वाभ्यां मलधात्रीभ्यां द्वाभ्यां 15
 क्रीडनिकाभ्यां धात्रीभ्याम् । सो ऽष्टाभिर्धात्रीभिरुन्नोपते⁽³⁾ वर्धते क्षीरेण दद्या नवनीतिन
 सर्पिषा सर्पिमण्डेनान्यैश्चोत्तमोत्तमैरुपकरणविशेषैराशु वर्धते द्रुदस्थमिव पङ्कजम् । यदा

1) MS °तः । अभि°.

2) BCD परिस्वजति, P परिष्वजति.

3) MS here °मन्स°, DP °मत्स°, as usual.

4) MS वर्द्धते.

तत्र देशे किञ्चिद्वति भयं तदा स जनकायो भीत इत्यधामुतश्चोद्धातो⁽¹⁾ भाण्डं गोपायति⁽²⁾ स
तु हस्तौ गोपायति जनकायस्य चैवं कथयति । मा भवतो दक्षिणीयेषु चित्तं प्रदूषयत⁽³⁾ मा
परुषां वाचं भाषयध्वमहो बत मे हस्तकौ सुचिरेण लब्धकावहो बत मे हस्तकौ सु-
चिरेण लब्धकाविति ॥

- 5 यावदपरेण समयेन हस्तको जेतवनं गतः । अथासौ ददर्श बुद्धं भगवत्तं द्वात्रिंशता
महापुरुषलक्षणैः समलङ्कृतमशीत्या चानुव्यञ्जनैर्विराजितगात्रं व्यामप्रभालङ्कृतं सूर्यस-
हस्रातिरेकप्रभं जङ्गममिव रत्नपर्वतं समस्ततो भद्रकं सकृदर्शनाच्चानेन भगवतो ऽस्तिके
चित्तं प्रसादितम् । स प्रसादजातो भगवतः पादाभिवन्दनं कृ[90a]त्वा पुरस्तान्निषण्णो
धर्मश्रवणाय । ततो ऽस्य भगवताशयानुशयं धातुं प्रकृतिं च ज्ञात्वा तादृशो चतुरार्यसत्यसंप्र-
10 तिवेधिकी धर्मदेशना कृता यां श्रुत्वा हस्तकेन विंशतिशिखरसमुद्गतं सत्कायदृष्टिशैलं
ज्ञानवज्रेण भित्त्वा स्रोतापत्तिफलं साक्षात्कृतम् । स दृष्टसत्यो मातापितरावनुज्ञाप्य भग-
वच्छासने प्रव्रजितः ॥ तेन युज्यमानेन धर्मानेन व्यायच्छमानेनेदमेव यच्चगण्डकं संसा-
रचक्रं चलाचलं विदित्वा सर्वसंस्कारगतीः शतनपतनविकारणाविध्वंसनधर्मतया पराकृत्य
सर्वक्लेशप्रकाणादर्कहं साक्षात्कृतम् । अर्हन्संवृत्त⁽⁴⁾त्वेधातुकवीतरागः समलोष्टकाञ्चन आ-
15 काशपाणितलसमचित्तो वासीचन्दनकल्पो विद्याविदारिताण्डकोशो विद्याभिज्ञाप्रतिसं-
वित्प्राप्तो भवत्प्रभलोभसत्कारपराङ्मुखः सेन्द्रोपेन्द्राणां देवानां पूज्यो मान्यो ऽभिवाद्यश्च

1) MS °द्धातो.

2) B गोपायमिति; the copies neglect the interlinear aksara. I am not quite certain of the correction. Ratnāv. nr. 11, which is the paraphrase of this avadāna, is here slightly different: जनकायः समुद्धातो गोपायस्वस्वभाण्डकम् (f. 94b 3), where the true reading may be °गोपायत्स्वस्वभाण्डकम्, as seems to be meant in Cambr. MS Add. 1620.

3) MS °षयतः.

4) MS °र्हत्संवृ°.

संवृतः । सो ऽर्हत्त्वप्राप्तो ऽप्येवमेव भिन्नूणां धर्मं देशयति । मा भवत्तो दक्षिणीयेषु चित्तं प्रदूषयत मा खरां वाचं निश्चारयत । अहो बत मे कृस्तकौ मुचिरेण लब्धकावहो बत मे कृस्तकौ मुचिरेण लब्धकाविति ॥

भिक्षवः संशयज्ञाताः सर्वसंशयच्छेतारं बुद्धं भगवत्तं पप्रच्छुः । कानि भदत्त कृस्तकेन कर्माणि कृतान्युपचितानि येनार्हत्त्वप्राप्तो ऽप्येवमेव कथयति । अहो बत मे कृस्तकौ मुचिरेण लब्धकावहो बत मे कृस्तकौ मुचिरेण लब्धकाविति ॥ भगवानाह । प्रत्यक्ष-कर्मफलदर्शी भिक्षवो ऽयं पुद्गलः^(१) । इच्छ^(२) पूर्णमवधारयितुम् ॥ एवं भदत्त ॥ कृस्तकेनैव भिक्षवः पूर्वमन्यासु ज्ञातिषु कर्माणि कृतान्युपचितानि लब्धसंभाराणि परिणतप्रत्ययान्योधवत्प्रत्युपस्थितान्यवश्यंभावीनि । कृस्तकेन कर्माणि कृतान्युपचितानि को ऽन्यः प्रत्यनुभविष्यति । न भिक्षवः कर्माणि कृतान्युपचितानि बाह्ये पृथिवीधातौ विपच्यते^६ नाब्धातौ न तेजोधातौ न वायुधातावपि तूपात्तेष्वेव स्कन्धधात्वायतनेषु कर्माणि कृतानि विपच्यते शुभान्यशुभानि च ।

न प्रणश्यन्ति कर्माणि कल्पकोटिशतैरपि ।

सामर्थ्यं प्राप्य कालं च फलन्ति खलु देहिनाम् ॥

भूतपूर्वं भिक्षवो ऽतीते ऽध्वन्यस्मिन्नेव भद्रे कल्पे विंशतिसकृन्नायुषि प्रजायां^{१५} काश्यपो नाम सम्यक्संबुद्धो लोक उदपादि विद्याचरणसंपन्नस्सुगतो लोकविदनुत्तरः पुरुषदम्यसारथिः शास्ता देवमनुष्याणां^(३) बुद्धो भगवान् । स वाराणसीं नगरीमुपनिश्चित्य^(४)

1) MS °र्हत्त्वप्राप्तो, but cp. *infra*, I. 5 and *supra*, I, 285, 4. II, 139, 8.

2) I have adopted Feer's emendation (p. 385, n. 1); MS पिंगलइच्छ.

3) Ex conject.; MS पूर्णसंघाययमेवं, utterly corrupt (D पूर्णसमाधाय अयमेवं, quite nonsense), My correction has been suggested by the phrase इच्छ भिक्षवः श्रोतुम् in analogous cases (vide *supra*, I, p. 65, v. 69, 3); *avadhārayati* is a synonym of *gr̥ṇoti*.

4) Cp. *supra*, I, p. 74 n. 9.

5) B °ष्याणा, P corr., D, as usual, देवानां च मनुष्याणां च.

6) MS °निसृत्य.

विकृति ऋषिपतने मृगदावे । यावत्तत्र द्वौ भिन्नू संशीलिकौ⁽¹⁾ तत्रैको बहुश्रुतो ऽर्द्ध-
तीयो ऽल्पश्रुतः पृथग्जनश्च । तत्र यो ऽसावर्द्धबहुश्रुतः स ज्ञातो मद्यापुण्यो लाभो चो-
वरपिण्ड्यांतशयनासनग्लानप्रत्ययभेषज्यपरिष्काराणां बहूनि च निमल्लणकानि प्रतिल-
भते । स तं संशीलिकभिन्नू⁽¹⁾ यत्र निमल्लितो भवति तत्र पश्चाच्छ्रमणो⁽²⁾ नयति ॥ यावदन्य-
६ तमस्मिन्द्विसे ऽर्द्धनिमल्लितो निमल्लणकं गतुकामस्तं पश्चाच्छ्रमणमागच्छति, न च प्रति-
लभते । ततस्तेन तस्यादर्शनादन्यो भिन्नूनीतः⁽³⁾ ॥ यावत्तत्र तरुणभिन्नूभिरौद्धत्याभिप्राये-
रे⁽⁶⁾वमुक्तम् । पश्यत भदत्ता यावत्तेनायं पश्चाच्छ्रमणो⁽⁷⁾ ऽद्य न नीतो ऽन्यो नीत इति ।

1) Ex conject.; MS संशीतिकौ and l. 4 संशीतिकभिन्नू. I take this word *samṣṭika*, which is also found in the paraphrase of the Ratnāṅg. (f. 98a 6)

काश्यपस्य जगद्गुरोः

शासने द्वौ यती भिन्नू संशीतिकौ बभूवतुः ॥

for a corrupt reading, and have corrected it into *samṣṭika*. From the context it is plain that it must have the meaning 'comrade, cohabitant, living together'. The Tibetan translation of it is མཆེན་པོ་ = 'friend'. Cp. Feer, p. 385 n. 3; the passage of the Kanjur quoted there is to be thus corrected: *གཏེས་ཤིང་མཆེན་པོ་འདུག་སྟེ་*. Now, संशीलिन is proved in PW, VII, 478 s. v. to mean 'häufiger Verkehr mit' —, and here we have the new word संशीलिक with a cognate meaning.

2) MS ऽच्छ्रवणो.

3) B ऽन्निमत्रितो, DP corr.

4) Ex conject.; MS तस्यादर्शाद°.

5) B भिन्नूनीतः, cp. *supra*, p. 134 n. 5; D corr.

6) If *auddhatya* is right — and there is no reason to doubt it — it must be taken here in the pregnant sense of Greek ὕβρις. The young monks were intent on jeering him; Çikṣāsamuccaya (ed. Bendall) 106, 15 *auddhatya* is conjoint with *hāsyā*. The Tibetan renders *auddhatyābhiṣṭāyati* by རྒྱུ་རྒྱུ་རྒྱུ་རྒྱུ་.

In R the parallel passage is somewhat corrupt; f. 98b 4 तस्यौद्धत्यमनः कर्तुमेवमूचुः परस्परं (likewise in Cambr. Add. 1620, f. 90b 4, only the anusvāra on त्य is wanting). If I am right correcting this line as follows: तस्यौद्धत्यमनः कर्तुमेवमूचुः परस्परम्, the ordinary meaning of *auddhatya* will do here, for the phrase quoted would signify: 'in order to abate his haughtiness they spoke thus to each other'.

7) MS ऽच्छ्रवणो.

ततस्तेन क्रोधाभिभूतेनार्कतो ऽक्तिके चित्तं प्रदूष्य खरं वाक्कर्म निश्चारितम्। *****

*****⁽¹⁾ तेन पञ्च जन्मशतान्यकृस्तो ज्ञातः। यदाशयतो विप्रतिसारज्ञाते-
नात्ययमत्ययतो देशितं विवृतमुत्तानीकृतं तेन कृस्तौ प्रतिलब्धौ। यत्पुनस्तेन पठितं⁽²⁾
स्वाध्यायितं स्कन्धकौशलं धातुकौशल⁽³⁾मौपतनकौशलं प्रतीत्यसमुत्पादकौशलं च कृतं
तेन मम शासने प्रब्रज्य सर्वज्ञेशप्रकाणादर्कत्वं साक्षात्कृतम्। इति हि भिन्नव एकात्तकृ- 5
ष्णानां कर्मणामेकात्तकृष्णो विपाक एकात्तशुक्लानामेकात्तशुक्लो व्यतिमिश्राणां व्यति-
मिश्रस्तस्मात्किं भिन्नव एकात्तकृष्णानि कर्माण्ययास्य व्यतिमिश्राणि चैकात्तशुक्लेष्वेव
कर्मस्वाभोगः कर्णाय इत्येवं वो भिन्नवः शिञ्जितव्यम्॥

इदमवोच[90b]द्भगवानात्तमनसस्ते भिन्नवो भगवतो⁽⁴⁾ भाषितमभ्यनन्दन्॥

1) The imprecation itself has been lost with the first part of the explicative conclusion of the tale, quite as in the preceding avadāna, cp. the judicious remark of Feer, p. 386 n. There is no gap in the Tibetan. Feer in his translation (p. 386, 5) has put this missing portion within brackets. I transcribe it here for easiness' sake: «Si désormais, dit-il, je touche à son vase à aumônes pour le laver, je veux n'avoir plus mes deux mains». — Bhagavat ajouta: «Que pensez-vous, Bhixus, celui qui, en ce temps-là fut le Bhixu compagnon, c'était précisément ce Hastaka. Pour avoir, dans un accès de mauvais sentiments contre l'Arhat, laissé échapper l'acte d'une parole violente — ».

The gap must have existed already, when the Ratnāvadānamālā was composed. The long narration R, f. 98b 5—100 a, is not the paraphrase of the few phrases preserved in the Tibetan, but it has a different content; it may be a product of the paraphrast's own invention to fill up the lost portion of the text he worked upon.

2) Ex conject.; MS विवृतमुत्तानी° (P विवृतानी°). Cp. *supra*, I, p. 287, 5.

3) धातुकौशलम् has been left out in P.

4) D fills up the gap

लेकुच्चिक इति १४ ।

बुद्धो भगवान्सत्कृतो गुरुकृतो मानितः पूजितो राजभी राजमात्रैर्धनिभिः पौरैः
 श्रेष्ठिभिः सार्धवद्वैर्देवैर्नागैर्यक्षैरसुरैर्गरुडैः किन्नरैर्महोरगैरिति देवनागपक्षासुरगरुड-
 किन्नरमहोरगाभ्यर्चितो बुद्धो भगवान् ज्ञातो महापुण्यो लाभो चोवरपिण्डपातशयना-
 5 सनग्लानप्रत्ययभैषज्यपरिष्काराणां सश्रावकसङ्घः श्रावस्त्यां विक्रति जेतवने ऽनाथपि-
 ण्डदस्यारमे । श्रावस्त्यामन्यतमो ब्राह्मण आद्यो महाधनो महाभोगो विस्तीर्णविशा-
 लपरियक्तो वैश्रवणधनसमुद्दितो वैश्रवण⁽¹⁾धनप्रतिस्पर्धी । तेन सदृशात्कुलात्कलत्रमा-
 नीतम् । स तथा सार्धं क्रीडति रमते परिचारयति । तस्य क्रीडतो रममाणस्य परिचा-
 रयतः पत्नी आपन्नसत्त्वा संवृता । साष्टानां वा नवानां वा मासानामत्ययात्प्रसूता । दारको
 10 ज्ञातो दुर्वर्णो दुर्दर्शनो ऽवकोडिमको⁽²⁾ ज्ञातमात्रस्य चास्य मातुः स्तनाभ्यां क्षीरमत्तर्कित-
 तम् । यावत्तेन ब्राह्मणेन तस्यान्या धात्री आनीता । तस्या अपि क्षीरमत्तर्कितं तस्य
 दारकस्य कर्मविपाकतः । यदास्य क्षीरसंभवः⁽³⁾ सवैरप्युपयैर्न संभवति तदासौ लेहेनोद्धृतः⁽⁵⁾ ।

1) D fills up the gap.

2) MS दुर्दन अव०. — Cp. *supra*, I, p. 280, 3, where MS has धवकोटिमको, which I have changed into अवकोटिमको. Here it is written अवकोडिमको, which is also found in the paraphrase of this tale in Ratnāv. nr. 21:

ततः सा समयेसूत दारकं दुर्भगाकृतिं । (•) Read दुर्वर्णं वि०

दुर्वर्णविकृताकारमवकोडिमकेन्द्रियं ॥ (f. 203b 6)

Its Tibetan equivalent is མུད་དུ་ཤོ་ཤེས་པུ་ཅན་ཏེ་.

3) Tib. འོ་མ་འཕུར་པ་.

4) MS सवैरप्यु० (D समै०).

5) MS णोद्धृत०.

तस्य लेकुच्चिक⁽¹⁾ इति नामधेयं कृतम् ॥ सोऽल्पेशाख्योऽल्पपुण्यश्च ॥

यदा मरुत्संवृतस्तदा उदरपूर्णमपि नासादयति । पश्यति च ⁽⁸⁾भिन्नमुनिवसि-
तान्मुप्रावृत्तान्भरसदृशानि पात्राणि गृहीत्वा आवस्तीं पिण्डाय प्रविशतस्तांश्च पूर्ण-
कुस्तान्पूर्णपात्रान्प्रतिनिष्क्रामतः । तस्य दृष्ट्वा भगवच्छासने प्रब्रज्याभिलाष उत्पन्नः । स
मातापितरावनुज्ञाप्य भगवच्छासने प्रब्रजितोऽप्युदरपूर्णं नासादयति । तेन तेनैव संवेगेन 5
युज्यमानेन घटमानेन व्यापच्छमानेनेदमेव पञ्चगण्डकं संसारचक्रं चलाचलं विदिता सर्व-
संस्कारगतीः शतनयनविकर्णविध्वंसनधर्मतया पराकृत्य सर्वल्लेशप्रकाणादूर्ध्वं सा-
क्षात्कृतम् । अर्कसंवृतस्त्रैधातुकवीतरागः समलोष्टकाञ्चन आकाशपाणितलसमचित्तो
वासीचन्दनकल्पो विद्याविदारिताण्डकोशो विद्याभिज्ञाप्रतिसंवित्प्राप्तो भवलाभलोभ-
⁽⁴⁾संस्कारपराङ्मुखः सेन्द्रोपेन्द्राणां देवानां पूज्यो मान्योऽभिवाद्यश्च संवृतः ॥ 10 .

यावदसावपरेण समयेन भगवतो गन्धकुटो संमार्जितुं प्रवृत्तः । स तां संमृज्य पात्र-
चीवरमादय आवस्तीं ⁽⁶⁾पिण्डाय प्राविशत् । ततस्तेन प्रभूतः प्रणीतश्च पिण्डपात आसा-
दितो येनास्य संतर्पितानोन्धियाणि मृदाभूतानि । ततस्तेन संतर्पितेन्द्रियेण ⁽⁷⁾कृत्स्ना
रात्रिर्ध्यानविमोक्षसमापत्तिभिरतिनामिता । ततोऽस्य बुद्धिरुत्पन्ना । शोभनोऽयमुपायो

1) B लेकुच्चिकलेकुच्चिक इति, likewise C. In D and P the name is written but once, and in fact the repetition seems to be merely dittography.

2) Ex conject., cp R, f. 204b 4 स्वल्प(sic)शाख्योल्पपुण्यवान्; MS स्तेऽल्पे-
सौख्यो (D सोऽल्पे°). Cp. Feer, p. 388 n. 2.

3) Ex conject., suggested also by the Tibetan, cp. Feer, p. 388 n. 3; MS पश्यतिचक्षुषंनिवशतासुप्रावृत्ता(D ता)क्रम°, utterly corrupt. Cp. also R, f. 204b 6 foll.

4) B °लोभसंस्कार°, DP corr.

5) Ex conject.; MS यावदसौपरेण.

6) Anusvāra wanting in MS.

7) Ex conject.; MS कृत्स्नरात्रिं.....°नामितं. Cp the paraphrase in Ratnāv.:
तन्नात्रिं सुसमाहितःसुखेनैवात्य(ms. भ्य)नामयत् (f. 206b 2).

यन्नुक्तं भिन्नुसङ्गं विज्ञापयेयमिति । तेन सर्व एव भिन्नुसङ्गो विज्ञापितः । अर्कं भद्रताल्प-
पुण्यो यदा गन्धकुटीं संमृष्य पिण्डपातं प्रविशामि तदा तृप्तिं लेने । तन्मे सङ्गः कारुण्यं
करोतु नान्येन भगवतो गन्धकुटीं संमृष्ट्व्येति ॥ ततः सङ्गेन क्रियाकारः⁽⁴⁾ कृतो न केन-
चिद्भगवतो गन्धकुटीं संमृष्ट्व्येति । स विमलव्यो गन्धकुटीं संमृष्य यश्चाच्छ्रावस्तो पि-

६ ण्डाय प्रविशति ॥

तस्मिंश्च समये आयुष्माच्छ्रावतोपुत्रः पञ्चशतपरिवारो⁽⁵⁾ जैनपदे वर्षोपितः⁽⁷⁾ श्राव-
स्त्यामभ्यागतः । ततः शास्तुर्गौरवज्ञातो गन्धकुटीं संमार्ष्टुमीरव्यः । स आयुष्मता लेकु-
च्चिकेन ललितः । तेनोच्यते । स्थविर उदरे मम प्रकारो दत्तो यत्ते गन्धकुटीं संमृष्ट्वेति ॥
स्थविरः प्राक् । कथमिति ॥ लेकुच्चिकः कथयति । स्थविर यदाकं गन्धकुटीं न संमा-
१० र्जितवान्स्तदा पिण्डपातं नासादयामीति ॥ ततः स्थविरशारिपुत्रेणोक्तम् । यद्येवमकमन्यत्र
निमज्जितः । अत्योत्सुकस्त्वं भव अर्कं तत्र तुभ्यं पिण्डपातं दास्यामीति ॥ ततः स्थविर-
शारिपुत्रः पञ्चशतपरिवारो निमज्जणकं प्रस्थितः । लेकुच्चिको गपि तेनैव सार्धं संप्रस्थितः ॥
यदा गृहपतेर्गृहसमीपं गतस्तदा [91a] लेकुच्चिकस्य कर्मविपाकेन तस्मिन्गृहे महात्का-
लकः⁽⁴⁾ समुत्पन्नः । तत आयुष्मतो लेकुच्चिकस्यैतद्भवत् । ममात्प्यपुण्यतया तत्र कलको⁽¹¹⁾

1) Irregular sandhi, cp. *supra*, I, 20 n. 6; or may the singular *bhādanā* perhaps be used also when addressing a plurality of persons, in the same way as is sometimes the case with *tāta*?

2) Anuvāra wanting in MS.

3) Note this new form with metathesis, cp. red. fut. *mārāsyāte*, compared to *mārāṣṭavya* and the subst. *mārāṣṭī*.

4) Visarga wanting in MS.

5) MS °ष्माच्छ्रा°.

6) B जैनपदे, D corr. Cp. also Feer, p. 389 n. 2.

7) B °र्षोपितश्चा°, D corr.

8) MS संमार्ष्टु° (D समाष्ट, P संमाष्ट).

9) MS गन्धकुटीनसंमार्जितवान् । तदा.

10) In B मा and the last akṣ. of पुण्यतया are very indistinct.

11) MS कलको.

ज्ञात इति । ततः प्रतिनिवृत्य विकारं गत्वा भक्तच्छेदमकरोत् ॥ ततो द्वितीये दिवसे स्थवि-
रशारिपुत्रेणोच्यते । किमर्थं त्वं न गत इति ॥ तेनोक्तम् । स्थविरेण⁽¹⁾ नावगतं ममात्पु-
ण्यतया यादृशस्तत्र कलको ज्ञात इति ॥ ततः स्थविरशारिपुत्रेणान्यत्र दिवसे तं⁽²⁾ पुर-
स्कृत्य तद्गृहं प्रवेशितः । सङ्गमध्ये चोपविष्टस्य सतः <प्र>दक्षिणा⁽³⁾श्चाकारो दीयते । तत्र
परिवेषकजनो विस्मरति⁽⁴⁾ । तेन सङ्गमध्ये द्वितीयो भक्तच्छेदः⁽⁵⁾ कृतः ॥

5

यावदियं प्रवृत्तिः स्थविरानन्देन श्रुता⁽⁶⁾ । श्रुत्वा च लेकुच्चिकमुवाच । तेन हि
त्वमिदं ज्ञेतवने तिष्ठान्ते ते पिण्डपातमानेष्यामीति ॥ स्थविरानन्दस्यैवविधा स्मृतिः ।
यदा भगवतो ऽक्तिकादशीतिर्धर्मस्कन्धसकृन्नापयुङ्क्तीतानि * * *⁽⁷⁾ । लेकुच्चिकस्य च
कर्मावरणेन स्थविरानन्देन विस्मृतम् । तत्रानेन तृतीयो भक्तच्छेदः⁽⁸⁾ कृतः ॥ चतुर्थे दिवसे
स्थविरानन्देनास्था⁽⁹⁾ कृत्वा पिण्डपातो दत्तः सो ऽपि निर्गच्छतः⁽⁵⁾ अभिरपहृतः । तत्रानेन 10
⁽¹⁰⁾चतुर्थो भक्तच्छेदः कृतः ॥

1) Ex conject.; MS स्थविरेणावगतं (DP °वगत). I accept the first sentence as an interrogation: «has the therā not noticed how —»?

2) Ex conject.; MS संपुर°. Cp. R, f. 207 a 4, तं पुरः समुपादाय.

3) Ex conject.; MS सतो दक्षि°. My insertion of प्र is justified by the Tibetan translation (Feer, p. 390 n. 1) as well as by the words of the paraphrast in R (f. 207 a 5) परिवेषकाः । प्रदक्षिणाक्रमेणैवमभ्यर्च्य पर्यविश(sic)यन्. Perhaps there is also a small gap; the repetition of the conjunction च is singular.

4) Ex conject.; MS विस्मरति.

5) Visarga wanting in MS.

6) Ex conject.; MS श्रुतं.

7) At the place which I have marked by asterisks the words बुद्धे च भिक्षुभ्यः follow in MS. The rest of the sentence has been lost in a gap, which is not mentioned by Feer, but he must have translated the portion missing in Sanskrit from the Tibetan, since he relates in his translation (p. 390, 7 foll.) that Ānanda was able to learn by heart 80 000 dharmaskandhas taught by Bhagavān in the same time as the other bhiksus could learn but 20.000. Feer has not wholly caught this passage. It is not said here that Ānanda had in memory this teaching at that time, but only this: «his memory was such as to remember etc.»

8) MS भक्ताच्छेदः (D भक्तच्छेदः).

9) The correction is certain from the Tibetan, see Feer, p. 390 n. 2.

10) B चतुर्थो, GDP corr.

पञ्चमे दिवसे स्थविरमौद्गल्यायनेन श्रुत्वा लेकुञ्चिकस्यार्थाय पिण्डपातं गृहीत्वा
(1) ऋद्ध्या संप्रस्थितम् । लेकुञ्चिकस्य कर्मविपाकेन सुपर्णिना पक्षिराजेन पक्षैः पराकृत्य मक्ता-
समुद्रे पातितः । तत्रानेन पञ्चमो भक्तच्छेदः कृतः ॥

षष्ठे दिवसे शारिपुत्रेण श्रुतम् । तस्यैतदभवत् । पञ्चकं लेकुञ्चिकस्य पिण्डपातं
5 * * * * * (2) लेकुञ्चिकस्य कुटिकाद्वारे ऽवस्थितः । ततो लेकुञ्चिकस्य कर्मविपाकेन
तदपि द्वारं शिलाभिरावृतम् । ततः शारिपुत्रेण ऋद्ध्या मोक्षयामोति तत्पात्रं पृथिव्यां
स्थापितम् । तदपि लेकुञ्चिकस्य कर्मविपाकेनाधाशीतिपुं योजनसङ्ख्येषु (5) काञ्चनमय्यां
पृथिव्यामवस्थितम् (6) । ततो ऽपि स्थविरशारिपुत्रेण ऋद्ध्या समुद्धृत्य तत्पिण्डकं मुखद्वार-
रक्षेपिते पिण्डपाते तस्य (7) कर्मावरणेन तन्मुखमेकघनं संवृतम् (6) । तत आपुष्पाञ्छारिपुत्रो
10 लेकुञ्चिकस्याभ्युत्तां ज्ञात्वा संविग्रस्तेन च भदत्तेन षड्भक्तच्छेदाः कृताः ॥

1) Ex conject.; MS ऋद्ध्यात्संप्रस्थितः.

2) Again a gap in consequence of the carelessness of some scribe, whose eyes must have deviated from the first लेकुञ्चिकस्य to the third. The missing portion is represented by the italicized words of this passage of Feer's translation (p. 390, 21) from the Tibetan: «Si je recueillis moi-même, de mes propres mains, les aumônes de Lekuncika?» *Le Sthavira Ārīputra, ayant donc recueilli les aumônes de Lekuncika, disparut de cette maison et se présenta à la porte de l'habitation de Lekuncika.* In the paraphrase of R this is related in almost the same way (f. 209 a).

3) MS मोक्षाय.

4) Note the ungrammatical plural *açitiṣu*. R (f. 209 b 3) अशीति योजनानां च सङ्ख्येषु [च] रसातले.

5) Ex conject.; MS काञ्चनशय्यां. Feer (p. 390, 22) «sur un sol formé d'une couche d'or.» Tibet. *གསེར་ཤེ* = 'of gold' = *kāñcanamaya*.

6) MS ऽवस्थितस्ततो.....संवृतस्तत (D संवृतः तत्र). The sentence which begins with ततो ऽपि is badly constructed. I think that between तत्पिण्डकं and मुखद्वारं a clause has been lost relating that Ārīputra opened the door of L.'s cell and brought his meal within reach of his mouth.

7) B कर्मावरणेन, D corr.; cp. *supra*, p. 155, 2.

भद्रा कल्याणाशया । सा अभीक्ष्णं अमणब्राह्मणकृपणवनीपकयाचनकेभ्यो दानानि ददा-
 ति ॥ तस्या अपरेण समयेन भर्ता कालगतः । यावदस्याः पुत्रः स्वर्गके स्वामी संवृत्तः । स
 च मत्सरी ⁽⁴⁾कुटुकुच्चक आगृहीतपरिष्कारः काकाय बलिं न प्रदातुं व्यवस्यति । स अम-
 णब्राह्मणकृपणवनीपकान्दष्टा चित्तं प्रदूषयति । तस्य माता तेनैव पूर्वक्रमेण ⁽¹⁾अमण-
 5 ब्राह्मणकृपणवनीपकेभ्यो दानप्रदानान्यनुप्रयच्छति । तस्याः पुत्रो मात्सर्याभिभूतः कथ-
 यति । अम्ब न मे रोच्यते ⁽⁵⁾मा दानमनुप्रयच्छेति ॥ सा कथयति । पुत्रक इह कुले एष
 कुलधर्म इति ॥ ततस्तेन पृथग्भक्तेन स्थापिता । [91 b] तथाप्यसावुपाधादानमनुप्रयच्छ-
 त्युपाधमात्मना परिभुङ्क्ते ॥ ततस्तेन ⁽⁷⁾मात्सर्याभिभूतेन क्रोधेनावृतबुद्धिना भूयो निवार्यत
 एव । यदा सर्वावस्थायां न शक्नोति वारयितुं तदा मातरमुवाच । अम्ब किञ्चित्करणी-
 10 यमस्त्यववरकं ⁽⁹⁾प्रविशेति ॥ सा मनुस्वभावतया अववरकं प्रविष्टा । ततस्तेन द्वारं बद्ध्वा
 एकं भक्तच्छेदं कारिता ॥ सा कथयति । पुत्र बुभुक्षितास्मीति । ततस्तेन खरं वाक्कर्म

1) B वनीप°, D the first and second times वनीप°, the third time वणीप°.

2) Ex conject.; MS °नीपकाया°. I have put into the text वनीपकयाचनकेभ्यः, since *yācanaka* — not *āyācanaka* — is the usual word in this kind of writings.

3) MS तस्यापरेण.

4) Cp. *supra*, I, p. 248, 2. 257, 4. 262, 3; the same word *kuṭukucāka* (fem. -ikā) is also used by the periphrast, R f. 210b 2.

5) If the reading is genuine, *rocyate* may be explained as a passive of the causative; cp. the Rāmāyaṇa śloka (5, 77, 6) quoted in PW, VII, 361.

6) Ex conject.; MS °सावुपायादान°.

7) B मात्सर्या°, D corr.

8) Ex conject.; MS क्रोधेनादृतबुद्धिना. My correction is confirmed by the Tibetan ཁྲོལ་བྱེད་པའི་སྤྱོད་ཅན་, Sarat translates སྤྱོད་ 'to eclipse; to cover over'.

9) Cp. अववरक Kathās. 32, 59, and Divy. 471, 8 foll. 479, 25 foll.; in some of the Divy. passages the mss. tradition may lead to *avavaraka* rather than *apavaraka*, cp. Pāli *ovarako*. *Supra*, II, 54, 5. 55, 7, the subterranean room is called *avaraka*.

निश्चारितं भस्म छादेति ॥ यावत्तेनासौ कृच्छ्रसंकटसंबाधप्राप्ता सकरुणकरुणं विक्रोश-
माना षड्भक्तच्छेद⁽²⁾ान्कारिता तथापि न प्रतिमुक्ता कालगता । तदास्य मात्सर्येणावृतस्य
मातृविपयोगाद्विप्रतिसारो जातः ॥

भगवानाह । किं मन्यध्वे भिन्नवो यो ऽसौ तेन कालेन तेन समयेन गृहपतिपुत्रो ऽयं
(3) लेकुच्चिकः । यदनेन मातुरपकारः कृतस्तस्य कर्मणो विपाकेन कल्पमवीचौ मकानरक 5
उत्पन्नः । तेनैव हेतुना इदानीमप्यर्हन्नप्राप्तः षड्भक्तच्छेद⁽⁴⁾ान्कृत्वा भस्मादनाहार एव परि-
निर्वृतः ॥ अन्यान्यपि भिन्नवो लेकुच्चिकेन कर्माणि कृतान्युपचितानि । भूतपूर्वं भिन्नवो
ऽतोति ऽध्वनि वाराणस्यां नगर्यामन्यतमो ब्राह्मणो देवतार्चिकः⁽⁵⁾ सर्वेषां⁽⁶⁾ वाराणसेयानां ब्रा-
ह्मणगृहपतीनां सत्कृतो गुरुकृतो मानितः पूजितो ऽभिमत⁽⁷⁾श्च सर्वजनस्य ॥ धर्मता चैषां⁽⁸⁾
यदसति बुद्धानामुत्पादे प्रत्येकबुद्धा लोक उत्पद्यन्ते कीनदीनानुकम्पकाः प्रातश्चयनास- 10
नभक्ता एकदक्षिणीया लोकस्य । यावदन्यतमः प्रत्येकबुद्धो वाराणसीं पिण्डाय प्रविष्टस्स
च तत्र पूर्णकृस्तः पूर्णपात्रो निर्गच्छति । तेन ब्राह्मणेन दृष्टः । तस्य मात्सर्यमुत्पन्नम् ।
कथयत्यानय यावत्पात्रं पश्यामीति । असमन्वाकृत्य च श्रावकप्रत्येकबुद्धानां ज्ञानदर्शनं

1) Ex conject.; MS विक्रोशयमाना.

2) Ex conject.; MS °च्छेदः कारिता. Cp. *supra*, I, p. 263, 6

3) MS सः.

4) Ex conject.; MS तस्मादनाहार एव. The Tibetan translation སྤྱུ་པ་འཇོག་
ནས་ = Feer, p. 392, 28 «n'ayant eu pour toute nourriture que des cendres »

5) Ex conject.; MS देवतार्चिकः, B has टि, somewhat indistinctly, but it has
thus been copied in GDP. Feer, p. 392, 26 «un brahmane adorateur des dieux»
= Tib. བླ་མ་འཇོག་པ་འཇོག་སྤྱུ་པ་.

6) B वाराणसेया°, D corr.

7) Ex conject.; MS पूजिताभितश्चसर्वजनस्य. I suppose that म having been
omitted in the archetype, was erroneously inserted after तश्च, and subsequently
became स.

8) MS चैषांपदासति.

9) B बुद्धा, D corr.

न प्रवर्तत⁽¹⁾ इति । तेन भदत्तेनोपनामितम् । ततस्तेन पृथिव्यामुत्सृज्य⁽²⁾ पादेनाभिमृदितम् । ततस्तेन प्रत्येकबुद्धेन भक्तच्छेदः⁽³⁾ कृतः । न च तस्य ब्राह्मणस्य विप्रतिसारो जातः ॥

किं मन्यधे भिन्नवो यो ऽसौ ब्राह्मणो ऽयमेवासौ लेकुञ्चिकः । भूयः काश्यपे भगवति प्रव्रजितो बभूव । तन्त्रानेन ब्रह्मचर्यवासः परिपालितः । तेनेदानीमर्हत्त्वं साक्षात्कृतम् ।
5 इति हि भिन्नव एकात्तकृष्णानामेकात्तकृष्णो विपाक एकात्तशुक्लानां कर्मणामेकात्तशुक्लो व्यतिमिश्राणां व्यतिमिश्रस्तस्मात्तर्हि भिन्नव एकात्तकृष्णानि कर्माण्यपास्य व्यतिमिश्राणि चैकात्तशुक्लेष्वेव कर्मस्वाभोगः कर्णीय इत्येवं वो भिन्नवः श्रितितव्यम् ॥

इमवोचद्भगवानात्तमनसस्ते भिन्नवो भगवतो भाषितमभ्यनन्दन् ॥

1) MS प्रवर्तयत. Cp. *supra*, I, p. 244, 16.

2) Ex conject.; B °मुत्सुनु (last akṣ. uncertain), D °मुत्सृज.

3) B °च्छेदकृतः, D corr. The half daṇḍa is in B.

4) MS °ब्रह्मण अयमे°.

5) Note the abnormal place of the word *karmanām*. The copyist of D restored the usual order of words.

संसार इति १५ ।

बुद्धो भगवान्सत्कृतो गुरुकृतो मानितः पूजितो राजभो राजमात्रैर्धनिभिः पौरैः
 श्रेष्ठिभिः सार्धवर्द्धैर्देवैर्नागैर्यक्षैरसुरैर्गरुडैः किन्नरैर्महोरगैरिति देवनागयक्षासुरगरुडकि-
 न्नरमहोरगाभ्यर्चितो बुद्धो भगवान् ज्ञातो महापुण्यो लाभो चीवरपिण्डपातशयनासन-
 गान्⁽¹⁾प्रत्ययभैषज्यपरिष्काराणां सञ्चावकसङ्घः आवस्त्यां विक्रति जेतवने ऽनाथपिण्ड- 5
 दस्यारमे । आवस्त्यामन्यतमो गृहपतिराब्धो महाधनो महाभोगो विस्तोर्षाविशालप-
 रियहो वैश्रवणाधनसमुदितो वैश्रवणाधनप्रतिस्पर्धी । तेन सदृशात्कुलात्कलत्रमानीतम् ।
 स तथा सार्धं क्रोडति रमते परिचारयति । तस्य क्रोडतो रममाणस्य परिचारयतः पत्नी
 आपन्नसत्त्वा संवृता । सा अष्टानां वा नवानां वा मासानामत्ययात्प्रसूता । दारको⁽²⁾ ज्ञातो ऽभि-
 द्वपो दर्शनीयः प्रासादिकः सर्वाङ्गप्रत्यङ्गोपेतः । स ज्ञातमात्र एव गृहमवलोक्य⁽³⁾ वाचं नि- 10
 श्रारयति स्म । दुःखो भवतः संसारः परमदुःखः संसारः । इत्युक्त्वा तूष्णीमवस्थितः । तस्य
 ज्ञातो ज्ञातिमहं कृत्वा नामधेयं व्यवस्थाप्यते किं भवतु दारकस्य नामेति । ज्ञातय ऊचुः ।
 यस्मादयं ज्ञातमात्र एव संसार इति घोषयति तस्मान्नवतु दारकस्य संसार इति नामेति ॥
 संसारो दारको अष्टाभ्यो धात्रीभ्यो दत्तो द्वाभ्यामसंधात्रीभ्यां द्वाभ्यां क्षीरधात्रीभ्यां द्वाभ्यां
 मलधात्रीभ्यां द्वाभ्यां क्रीडनिकाभ्यां धात्रीभ्याम् । सो ऽष्टाभिः⁽⁴⁾ 92a] धात्रीभिरुन्नोपते 15

1) DP fill up the gap.

2) MS ज्ञात अभि°.

3) In B the second aks. is uncertain, I read it ६; the copyists of CDP copied it variously, that of C imitated the strokes mechanically, P has वाङ्, D चाङ्क.

4) So I read with Feer, p. 401 n. 2; MS भदत्त संसारः Cp. *supra*, I, p. 114, 5.

5) Visarga wanting in MS.

6) MS °भ्यामत्स°.

वर्धते⁽¹⁾ क्षीरेण दध्ना नवनीतेन सर्पिषा सर्पिमण्डेनान्यैश्चोत्तमोत्तमैरुपकरणविशेषैराशु
वर्धते क्रुदस्थमिव पङ्कजम् ॥

यदा संसारो दारकः क्रमेण महान्संवृतः स प्रकृतिजातिस्मरत्वा⁽²⁾ जनकायस्य
धर्मं देशयति । ना भवतो गुरुषु गुरुस्थानीयेषु मातापितृव्याचार्योपाध्यायेषु वा
5 खिरवाचं निश्चारयत्⁽⁵⁾ । दुःखं संसार इति ॥ यावदपरेण समयेन इतश्चामुतश्च परि-
भ्रमञ्जेतवनं निर्गतः । अथासौ दर्शं बुद्धं भगवत्तं द्वात्रिंशता महापुरुषलक्षणैः समल-
ङ्कृतमशोत्या चानुव्यञ्जनैर्विराजितगात्रं व्यामप्रभालङ्कृतं सूर्यसदृशतिरेकप्रभं जङ्गममिव
रत्नपर्वतं समततो भद्रकं सदृदर्शनाच्चाग्नेन भगवतो गतिके चित्तं प्रसादितम् । प्रसादजातो
भगवतः पादाभिवन्दनं कृत्वा पुरस्तान्निषण्णो धर्मश्रवणाय । तस्मै भगवता संसारवैरा-
10 ग्यिकी धर्मदेशना कृता यां श्रुत्वा संसारो दारकः संसारे दोषदर्शी भूत्वा मातापितराव-
नुज्ञाप्य भगवच्छासने प्रव्रजितः ॥ तेन युज्यमानेन घटमानेन व्यायच्छमानेनेदमेव पञ्चगण्डकं
संसारचक्रं चलाचलं विदित्वा सर्वसंस्कारगतीः⁽⁸⁾ शतनपतनविकरणाविध्वंसनधर्मतया
पराकृत्य सर्वक्लेशप्रकाणादहंत्वं साक्षात्कृतम् । अहंत्वंसंवृतस्त्रैधातुकवीतरागः⁽¹⁰⁾ समलोष्ट-

1) MS वर्द्धते (D वर्द्धते).

2) The presence of *ca* rouses the suspicion that before प्रकृति° the ablat. of some noun has dropped, denoting the *other* motive. Yet the *one* motive mentioned is sufficient for the understanding and the Tibetan version དེ་རྒྱུ་ལྟར་ འཇུག་པ་ལྟར་ corresponds exactly with the tradition of MS.

3) B मात्रा, D corr.

4) I have retained here and below, p. 163, 4, the reading of MS, taking it as a karmadhāraya compound, though the usual expression in avadāna texts is *kharā vāc*

5) MS ०रयतः. Likewise *infra* p. 163, 4.

6) Ex conject.; MS परिधमतो जेतवनं.

7) B व्योम°, P corr.

8) B ०गतीशतन°, D corr.

9) MS ०हंत्सं° (P ०हंत्सं°).

10) Visarga wanting in MS.

काञ्चन आकाशपाणितलसमचित्तो वासीचन्दनकल्पो विद्याविदारिताण्डकोशो विद्याभि-
ज्ञाप्रतिसंवित्प्राप्तो भवलाभलोभसत्कारपराङ्मुखः सेन्द्रोपेन्द्राणां देवानां पूज्यो मान्यो
ऽभिवाद्यश्च संवृतः । सो ऽर्हत्त्वप्राप्तो ऽपि भिन्नूणां धर्मं देशयति । मायुष्मन्तो गुरुषु गुरु-
स्थानीयेषु मातापितृष्वाचार्योपाध्यायेषु खर्वाचं निश्चारयत । दुःखं^(१) संसारः परमदुःखं^(२)
संसार इति । * * * * *^(३) ॥

5

भित्तवः संशयज्ञाताः सर्वसंशयच्छेत्तारं बुद्धं भगवन्तं पप्रच्छुः । कानि भदत्त संसारेण
कर्माणि कृतान्युपचितानि येन पञ्च जन्मशतानि मृतकुणप एव मातुः कुक्षेर्निर्गतः प्रचक्ष्य
चार्हत्वं साक्षात्कृतमिति ॥ भगवानाह । संसारेणैव भित्तवः पूर्वमन्यासु ज्ञातिषु कर्माणि
कृतान्युपचितानि लब्धसंभाराणि परिणतप्रत्ययान्योधवत्प्रत्युपस्थितान्यवश्यंभावीनि ।
संसारेण कर्माणि कृतान्युपचितानि को ऽन्यः प्रत्यनुभविष्यति । न भित्तवः कर्माणि 10
कृतान्युपचितानि बाह्ये पृथिवीधातौ विपच्यन्ते नाब्धातौ न तेजोधातौ न वायुधातावपि
तूपात्तेष्वेव स्कन्धधात्वायतनेषु कर्माणि कृतानि विपच्यन्ते शुभान्यशुभानि च ।

न प्रणश्यन्ति कर्माणि कल्पकोटिशतैरपि ।

सामग्र्यो प्राप्य कालं च फलन्ति खलु देहिनाम् ॥

भूतपूर्वं भित्तवो ऽतीते ऽध्वन्यस्मिन्नेव भद्रके काल्पे विंशतिवर्षसङ्क्रमायुषि प्रज्ञायां 15
काश्यपो नाम सम्यक्संबुद्धो लोक उदपादि विद्याचरणसंपन्नः सुगतो लोकविदनुत्तरः

1) Ex conject.; MS आयु°. Cp. *supra*, p. 162, 4

2) B °दुःख, D °दुःखं; I have adopted this correction.

3) I assume a gap here. It is very improbable that the composer of our *avadāna* should have forgotten to make Samsāra tell his audience, that in 500 former existences he has been born a dead corpse, whereas he makes the monks allude to this as something known. Yet, the Tibetan translation has the same incoherence.

4) Cp. *supra*, I, p. 74 n. 9.

5) B विंशतिवर्ष°, DP corr.

- पुरुषदम्यसारथिः शास्ता देवमनुष्याणां बुद्धो भगवान् । स वाराणसीं नगरीमुपनिश्चित्य⁽¹⁾
 विहरति ऋषिपत्ने नृगदवे । वाराणस्यां नगर्यामन्यतमः श्रेष्ठिपुत्रः स्थविरसकाशे प्रज्ज-
 जितः । स च स्थविरो ऽर्हन् स रागविप्रकीर्णः ॥ यावत्तत्र देशे पर्व समुपस्थितम् । तत-
 स्तरुणभिक्षुणा स्थविर उत्थाप्यते । उत्तिष्ठ गोचरग्रामं गमिष्याव इति ॥ स्थविर आह ।
 5 वत्साद्यापि प्रातरेव⁽²⁾ गच्छ तावत्कुशलपदं प्रतिज्ञागृहीति ॥ द्विरपि त्रिरपि तरुणभि-
 क्षुणा स्थविर उत्थाप्यते । उत्तिष्ठ गोचरग्रामं गमिष्याव इति ॥ द्विरपि त्रिरपि स्थविर
 आह । वत्साद्यापि प्रातरेव⁽²⁾ गच्छ तावत्कुशलपदं प्रतिज्ञागृहीति ॥ ततस्तेन तरुण-
 भिक्षुणा रसगृध्रेण⁽³⁾ खरं वाक्कर्म निश्चारितम् । मा त्वं पञ्चभिरपि जन्मशतैर्जीवः कोशान्नि-
 र्गच्छ⁽⁴⁾ एषो ऽहं निर्गत इति ॥

- 10 भगवानाह । किं मन्यध्वे भिक्षवो यो ऽसौ तेन कालेन तेन समयेन तरुणभिक्षुरयं
 संसारः । यदनेनार्हतो ऽस्ति के चित्तं प्रदूष्य खरं वाक्कर्म निश्चारितं तस्य कर्मणो विपाकेन

1) MS °निसृत्य.

2) Ex conject.; MS प्रातरेव. Cp. *supra*, p. 145, 2.

3) MS रसगृध्रेण (D °घन).

4) MS खरं वा°, but *infra*, l. 11 it has खरं वा°.

5) Ex conject.; MS जीर्णकायानिर्गच्छ, it is plain that this imprecation uttered by the young monk disagrees with the fruit it bears, whereas the different Tibetan version quoted by Feer, p. 403 n., is more suitable to the purpose. In *avad. nr. 92* the very same story has been told with almost the same words, but the imprecation itself has perished. Now the words used *here* in B, if we read them °कायानिर्गच्छ, «that you may not leave your old body for five hundred existences» are wanted in the story of Schavira. The malediction wanted here ought to have a somewhat different wording, since it is on account of *this* that the guilty monk was reborn 500 times as a corpse. In fact, the Tibetan — not the Sanskrit — has here the appropriate phrase: *གསོལ་པོར་ཁྱིམ་ནས་ཕྱིར་མ་འགྲུང་ཤིག་* 'do not get alive out of the house'. For this reason I have put into the text *koṣān* rather than *kāyān*, as is proposed by Feer. For the rest कोशा°, written कोषा°, as usual in the tradition of MS, could easily have been altered into काया°.

6) Ex conject.; MS रेखो (D षो)र्ह.

पञ्च जन्मशतानि मृतकुणाय एव मातुः कुक्षौर्निर्गतः⁽¹⁾ । निगतिषु⁽²⁾ पञ्चसु जन्मशतेषु इदानी-
 मनेन [92 b] मनुष्यत्वमासादितम्⁽³⁾ । ततस्तत्स्मृत्वा कथयति⁽⁴⁾ दुःखं संसारः परमदुःखं संसारः
 इति । यदनेन विप्रतिसारजातेन स्थविरस्यात्ययो देशितो ब्रह्मचर्यवासश्च परिपा-
 लितस्तेनेदानीमर्हत्वं साक्षात्कृतम् । इति हि भिक्षव एकाक्षकृष्णानां कर्मणामेका-
 क्षकृष्णो विपाक एकाक्षशुक्लानामेकाक्षशुक्लो व्यतिमिश्राणां व्यतिमिश्रस्तस्मात्तर्हि ६
 भिक्षव एकाक्षकृष्णानि कर्माण्यपास्य व्यतिमिश्राणि चैकाक्षशुक्लेष्वेव कर्मस्वाभोगः
 करणीय इत्येवं वो भिक्षवः शिक्षितव्यम् ॥

इदमवोचद्भगवानात्तमनसस्ते भिक्षवो भगवतो भाषितमभ्यनन्दन् ॥

1) MS कुक्षौर्निर्गतः (D कुक्षौर्निर्गतः).

2) *Nis-+gam* has here the meaning 'to come to an end, to elapse', cp. Mal-
 lin. on Raghuv. 19, 46 मधुनिर्गमाद्वसन्तापगमात्.

3) MS सादितस्ततस्तं स्मृत्वा (D सादितः).

4) MS दुःखसंसारः परमदुःखसंसारः.

गुप्तिक इति १६ ।

बुद्धो भगवान्सत्कृतो गुरुकृतो मानितः पूजितो राजभी राजमात्रैर्धनिभिः पौरैः
 श्रेष्ठिभिः सार्धवर्द्धैर्वैर्नागैस्तैरसुरैर्गर्हैः किन्नैर्महोरगैरिति देवनागयज्ञासुरगर्हडकि-
 न्नरमहोरगाभ्यर्चितो बुद्धो भगवान् ज्ञातो मृदापुण्यो लाभो चीवरपिण्डपातशयनासनगु-
 5 नप्रत्ययभेषज्यपरिष्काराणां सम्रावकसङ्घः आवस्त्यां विहरति जेतवने ऽनाथपिण्ड-
 स्यारामे ॥ यदा भगवता स्तवकार्षिकनिमज्जितेन सौपारके नगरे मृदाजनविनेयाकर्षणं
 कृतं तदा सर्वः^(१) सौपारकनिवासी जनकायो बुद्धनिम्नो धर्मप्रवणः सङ्गप्राग्भारो व्य-
 स्थितः । सौपारके^(२) नगरे ऽन्यतमो गुरुपतिराख्यो मृदाधनो मृदाभोगो विस्तीर्णविशालप-
 रियको वैश्रवणधनसमुदितो वैश्रवणधनप्रतिस्पर्धी । तेन सदृशात्कुलात्कलत्रमानीतम् ।
 10 स तथा सार्धं क्रीडति रमते परिचारयति । तस्य क्रीडतो रममाणस्य परिचारयतः पत्नी
 आपन्नसत्त्वा संवृत्ता । साष्टानां वा नवानां वा मासानामत्ययात्प्रसूता^(३) । दारको जातः ।

1) B मृदापु°, DP corr.

2) The name of that town is variously spelt in MS. I have put into the text सौपारक, as it is spelt throughout in D. It is the same famous sea-port, which is the seat of the events recorded in Divy. nr. II, and in Jtkm. nr. XIV. In the former text it is called *Śūrpāraka* or *Sūrpāraka*, the latter form being adopted by the editors (vide Divy., p. 24 n. 3), in Jtkm. (p. 83, 12 foll.) *Supāraka* and *Sūpāraka*. The Tibetan translator who renders the name of the town by སྤུལ་པ་ར་ཀ་ (cp. Feer, p. 404, n. 2) must have pronounced it *Supāraka*, as he analyzes it = *su* + *pāraka* 'beset with scholars, — with learned people'. *Stavakarṇika* is the *Stavakarṇin* of Divy. II.

3) Visarga wanting in MS. In P the aks. सौ, too, has been omitted; hence Feer's (erroneous) statement l. j., that the town is also written in our text *Sarpa-pāraka*.

4) B सौपारके, D and P सौपारके; l. 6 it is uncertain whether B has सौपारिके or सौपरिके as the copyists of C and P wrote, D corr. सौपारके.

5) B ऽत्ययान्प्रसूता, P corr.

ज्ञातमात्रस्य सर्वशरीरं पिष्टकैः स्फुटं संवृत्तम् । यदा ते पिष्टकाः स्फुटितास्तदा एकघनो मांसपिण्डः⁽¹⁾ संस्थितः पूषशोणितं चास्य शरीरात्प्रघरन्मृद्वैर्गन्धं जनयति ॥ ततो ऽस्य पिता ऐश्वर्यबलाधानेन⁽²⁾ द्व्यमल्लौषधिपरिचारकसमेतः स्वयमेवा⁽³⁾ र्धश्चिकित्सां कर्तुं न⁽⁴⁾ चासौ व्याधिरूपशमं गच्छति कर्मबलाधानप्राप्तत्वात्⁽⁵⁾ । स स्वशरीरं तथा विज्ञातमपत्राप्य परिगृहीतं वस्त्रिर्गोपायति⁽⁶⁾ । तस्य गुप्तिक इति नाम कृतम् ॥ यावद्गुप्तिको दारको मृदा- 5 न्संवृत्तस्तस्य वयस्यकाः⁽¹⁾ सकृज्जातकाः आवस्त्याः⁽⁷⁾ सौपारिकनगरमनुप्राप्ताः । ततस्तैः पितु- रस्य कथ्यते । तात यद्येष आवस्तो नोयते शक्येतास्माद्याधेः परिमोचयितुं यस्मात्तत्र सन्ति वैद्यभैषजादयः सुलभा इति ॥

ततः पित्रा तद्वचनमुपश्रुत्य⁽⁸⁾ प्रभूतानि रत्नानि परिचार्कांश्च दत्त्वा आवस्तीमनुप्रे- षितः । सो ऽनुपूर्वेण वयस्यकसकृपः आवस्तीमनुप्राप्तः । तत्राप्यस्य कर्मज्ञो व्याधिः 10 सत्यपि वैद्य⁽¹⁰⁾ द्व्यौषधिपरिचारकबाहुल्ये न शक्यते चिकित्सितुम् ॥ यावदसावपरेण समयेन जेतवनं निर्गतः । अथासौ ददर्श बुद्धं भगवत्तं द्वात्रिंशता मृदापुरुषलक्षणैः समल- ङ्कृतमशीत्या चानुव्यञ्जनेर्विराजितगात्रं व्यामप्रभालङ्कृतं सूर्यसकृन्नातिरेकप्रभं जङ्गममिव रत्नपर्वतं समस्ततो भद्रकं सकृदर्शनाच्चनेन भगवतो ऽस्तिके चित्तं प्रसादितम् । प्रसादजातो भगवतः पादाभिवन्दनं कृत्वा पुरस्तान्निषण्णो धर्मश्रवणाय । तस्मै भगवताशयानुशयं घातुं 15

1) Visarga wanting in MS.

2) MS द्व्योर्मत्रोषधि° (D °मल्लौषधी°).

3) Ex conject.; MS °मेवाद्वचिकित्सां.

4) Ex conject.; MS न चास्यौ (D °स्यौ).

5) MS °सत्वासस्व°.

6) MS वस्त्रिर्गोपायति.

7) Ex conject., the ablative being required, cp *supra*, II, p. 10, 6; MS आ- वस्त्यां (D आवस्त्यां).

8) MS शौपारिक° (P शौपरिक°).

9) MS प्रसूतानि.

10) B वैद्ये, D corr.

प्रकृतिं च ज्ञात्वा पञ्चोपादानस्कन्धा⁽¹⁾ रोगतो गण्डतः शल्यतो⁽²⁾ उद्यतो⁽³⁾ अनित्यतो दुःखतः
 शून्यतो ज्ञात्मतश्च⁽⁴⁾ देशिताः⁽⁵⁾ । स संस्कारानित्यतां विदित्वा भगवच्छासने प्रव्रजितः । तेन
 पुद्गलानेन घटमानेन व्यापच्छ्मानेनेदमेव पञ्चगण्डकं संसारचक्रं चलाचलं विदित्वा सर्व-
 संस्कारगतीः शतनपतनविकिरणविध्वंसनधर्मतया पराकृत्य सर्वक्लेशप्रवृत्त्यादर्हत्वं सा-
 ८ तात्कृतम् । अर्हन्संवृतस्त्रैधातुक्रवीतरागः समलोष्टकाञ्चन आकाशपाणितालसमचितो
 वासीचन्दनकल्पो विद्याविदारिताण्डकोशो विद्याभिज्ञा[93a]प्रतिसंवित्प्राप्तो भवलाभ-
 लोभ⁽⁶⁾सत्कारपराङ्मुखः सेन्द्रोपेन्द्राणां देवानां पूज्यो मान्यो भिवाद्यश्च संवृतः । ते अप्यस्य
 सद्ज्ञातकास्तेनैव संवेगेन प्रव्रजिताः ॥

ते येनायुष्मान्गुप्तिकस्तेनोपसंक्राताः⁽⁶⁾ । उपसंक्रम्यायुष्मन्तं गुप्तिकमिदमवोचन्⁽⁷⁾ ।
 10 किमायुष्मन्गुप्तिक प्रलोपधर्मं किं वा अत्र लोके अप्रलोपधर्मं ॥ ⁽⁸⁾द्वयमायुष्मन्तः प्रलोपधर्मं ।

1) Ex conject.; MS पञ्चोपादानस्कन्धा(D °स्कन्ध). Cp Mhv. III, 332, 4.

2) Ex conject.; MS शल्यत अपतो, if not rather अद्यतो, P has अयता, D अ-
 त्यता. My conjecture complies with the Tibetan equivalent of *aghatah*, མཐུག་པ་
 = पाप (Jäschke), = अशुभ, अकल्याण, अघ, मल (Sarat).

As to the idiomatic use of the adverb in *-tah*, it is akin to that spoken of
 in my *Sanskrit Syntax*, § 108, 2b. Cp. also Manu, III, 6; Mhbh. I, 171, 25;
 Jtkm. XXXIV, 3; and, to quote also a Pāli text, Suttanipāta vs. 199 and 424.

3) Ex conject.; MS देशितः.

4) संस्कारानि° is a necessary correction of MS संसारानि°.

5) DP insert the dropped member of the compound.

6) MS °क्रात उपसं°.

7) MS °वोचत् । The following dialogue has been also translated by Bur-
 nouf, *Introduction*, p. 509.

8) The whole phrase is utterly confused and perverted in MS, but compa-
 ratively easy to be restored by the light of the regular course of the dialogue and
 the many repetitions. MS किं आयुष्मन् गुप्तिके प्रलोपधर्मं किं वा लोके अप्रलोके प्र-
 लोपधर्मं किं वा लोके अप्रलोके प्रलोपधर्ममायुष्मन्तः etc., with manifest dittography
 It was Feer (p. 406 n. 2) who perceived that under the corruption अप्रलोके
 there was hidden अत्र लोके.

तस्य निरोधान्निर्वाणमप्रलोपधर्म⁽¹⁾ । वेदना संज्ञा संस्कारा विज्ञानमायुष्मत्तः प्रलोपधर्म⁽²⁾ ।
 तस्य निरोधान्निर्वाणमप्रलोपधर्म⁽³⁾ । किं मन्यध्वे आयुष्मत्तः । द्वयं नित्यं वा अनित्यं वा ॥
 अनित्यमिदमायुष्मन्गुप्तिक ॥ यत्पुनरनित्यं दुःखं वा तत्र वा दुःखम्⁽⁴⁾ ॥ दुःखमिदमायु-
 ष्मन्गुप्तिक ॥ यत्पुनरनित्यं दुःखं विपरिणामधर्म⁽⁵⁾ सत्यमपि तच्छ्रुतवानार्यश्रावक आत्मत
 उपगच्छेदेतन्मम एषो ऽहमस्मि⁽⁷⁾ एष मे आत्मेत्येवमेतत् ॥ नो आयुष्मन्गुप्तिक ॥ किं ६
 मन्यध्वे आयुष्मत्तः । वेदना संज्ञा संस्कारा विज्ञानं नित्यं वा अनित्यं वा ॥ अनित्यमिद-
 मायुष्मन्गुप्तिक ॥ यत्पुनरनित्यं दुःखम् ॥ दुःखमिदमायुष्मन्गुप्तिक ॥ यत्पुनरनित्यं
 दुःखं विपरिणामधर्म अपि तच्छ्रुतवानार्यश्रावक आत्मत उपगच्छेदेतन्मम एषो ऽहम-⁽¹⁰⁾
 स्म्येष मे आत्मेति ॥ नो आयुष्मन्गुप्तिक ॥ तस्मात्तर्ह्यायुष्मत्तो यत्किञ्चिद्रूपमतीताना-
 गतप्रत्युत्पन्नमाध्यात्मिकं <वा> बाह्यं वा औदारिकं वा सूक्ष्मं वा कोनं वा प्रणीतं वा 10
 यद्वा द्वारे यद्वास्तिके तत्सर्वं नैतन्मम नैषो ऽहमस्मि नैष मे आत्मेत्येवमेतद्यथाभूतं सम्य-
 कप्रज्ञया द्रष्टव्यम् । या काचिद्वेदना संज्ञा संस्कारा यत्किञ्चिद्विज्ञानमतीतानागतप्रत्यु-

1) MS °धर्म.

2) The neuter sing. of the adjective *pralopadharman* and the pronoun *tasya*, though grammatically belonging to *vijñāna* alone, apply of course to the whole set: *vedanā, saṃjñā, saṃskārāḥ, vijñānam*.

3) Ex conject.; MS तस्य निरोधान्निरोधमप्रलोपधर्मः.

4) MS दुःख (the scribes of both D and P have left out this word).

5) Ex conject.; MS दुःखविपरिणामधर्मसंज्ञा अपि, in this complex संज्ञा is unmeaning and doubtless corrupt. My correction is derived from the consideration that some modal particle expressive of the interest taken in the question is required here and that *satyam* = Pāli *saccam* is frequently employed in such cases.

6) MS °पिनुच्छ्रुत°.

7) MS एषोहमस्मिन् एवमे(D °स्मिन्नपमे)आत्मन्येवमेतत्.

8) MS विज्ञानां.

9) MS अपिनच्छ्रुत°.

10) MS एषोहमहस्येष मे (D एषोहमहमस्येष मे).

11) MS °न्नमप्यात्मकं बाह्यं.

त्पन्नमाध्यात्मिकं वा बाह्यं वा औदारिकं वा सूक्ष्मं वा क्षीणं वा प्रणीतं वा यद्वा द्वारे
यद्वास्तिके तत्सर्वं नैतन्मम नैषो ऽहमस्मि नैष मे आत्मेत्येवमेतद्यथाभूतं सम्यक्प्रज्ञया
द्रष्टव्यम् । एवंदर्शी आयुष्मन्तः श्रुतवानार्यश्चावको ब्रूपादपि निर्विच्यते वेदनायाः संज्ञायाः
संस्कारेभ्यो विज्ञानादपि । निर्विषो विरज्यते विरक्तो विमुच्यते । विमुक्तमेवं ज्ञानदर्शनं
5 भवति क्षीणा मे ज्ञातिरूषितं ब्रह्मचर्यं कृतं करणीयं नापरमस्माद्भवे प्रज्ञानामीति⁽¹⁾ ॥

अस्मिन्खलु धर्मपर्याये भाष्यमाणे तेषां सद्ज्ञातकानां विरजो विगतमलं धर्मेषु
धर्मचतुरूपत्पन्नम् ॥ भित्तवः संशयज्ञाताः सर्वसंशयच्छेतारं बुद्धं भगवन्तं पप्रच्छुः । कांनि भदत्त
गुप्तिकेन कर्माणि कृतानि येनास्य शरीरमेवं बीभत्सव्याधिबद्धं दुर्गन्धं संवृत्तं किं कर्म
कृतं येन तीक्ष्णनिशितबुद्धिः संवृत्तः प्रब्रज्य⁽³⁾ चार्द्धं सान्नात्कृतमिति ॥ भगवानाह ।
10 गुप्तिकेनैव भित्तवः पूर्वमन्यासु ज्ञातिषु कर्माणि कृतान्युपचितानि लब्धसंभाराणि परि-
णतप्रत्ययान्योद्यवत्प्रत्युपस्थितान्यवश्यंभावीनि । गुप्तिकेन कर्माणि कृतान्युपचितानि
को अन्यः प्रत्यनुभविष्यति । न भित्तवः कर्माणि कृतान्युपचितानि बाह्ये पृथिवीधातौ
विपच्यन्ते नाब्धातौ न तज्जोधोतौ न वायुधातावपि⁽⁴⁾ तूपात्तेष्वेव स्कन्धधात्वायतनेषु कर्माणि
कृतानि विपच्यन्ते शुभान्यशुभानि च ।

15 न प्रणश्यन्ति कर्माणि कल्पकोटिशतैरपि ।

सामयो प्राप्य कालं च फलन्ति खलु देहिनाम् ॥

भूतपूर्वं भित्तवो ऽतीति ऽध्वनि वाराणस्यां नगर्धामन्यतमः श्रेष्ठी । स द्वितीयश्रे-
ष्ठिना सार्धं विरुद्धः ॥ ततस्तेन राज्ञा⁽⁵⁾ प्रभूतं धनं दत्त्वा विज्ञापितः । देव अयं श्रेष्ठी

1) Cp. *supra*, I, p. 234, 3, where, perhaps, also नापरम° should be read as here.

2) Anusvāra wanting in MS.

3) MS प्रब्रज्या.

4) Cp. *supra*, I, p. 74 n. 9.

5) Ex conject.; MS राज्ञप्रभूतं.

अपराधिकः⁽¹⁾ क्षिपतामस्य दण्डनियम्⁽²⁾ इति ॥ ततो द्वा⁽³⁾ज्ञा तस्यैवानुज्ञातः । तेनासौ स्वगृह्णीय लताभिस्ताडितः । ततो रुधिरावसिक्तशरीरस्य प्रभूतं तीक्ष्णं च विषचूर्णं⁽⁴⁾ दत्त्वा⁽⁵⁾ पेनास्य तच्छरीरमेकधनं मांसपिण्डवदवस्थितम् ॥ ततस्तस्य श्रेष्ठिनो वयस्यकैः श्रुतं यथा तेनैवविधं कर्म कृतमिति । ततस्तेः समेतैर्भूत्वा * * पै⁽⁶⁾रूपकरणविशेषैस्तस्माद्वाघेः परिमोचितः ॥ ततो ऽसौ तेनैव च संवेगेन गृ⁽⁷⁾१३७]रुधिरावसिक्तस्य प्रवृत्तः । तेना⁽⁸⁾ ५ नाचार्यकेण सप्तत्रिंशद्वोधिपद्यान्धर्मान्भावयित्वा प्रत्येका⁽⁹⁾ बोधिः साक्षात्कृता ॥ ततो ऽस्य चित्तमुत्पन्नं बहूनेन श्रेष्ठिना मत्संतापादपुण्यं प्रसूतम्⁽¹⁰⁾ यन्नृक्मेनं गत्वा संवेजयेयमिति ॥ ततस्तस्याग्रतो गत्वा उपरि विहायसमभ्युद्गम्य विचित्राणि प्रतिकार्याणि विदर्श-

1) Ex conject.; MS श्रेष्ठीपदाधिकः.

2) Ex conject.; MS दण्डविग्रहः.

3) Ex conject.; MS ततोज्ञातस्यैवानु°. Cp. Feer, p. 408 n. 1.

4) Ex conject.; MS दत्त्वा with a following aksara of uncertain meaning, but which may be read as well दत्, as दत् (so copied in D) or दत्तु (so copied in P). The copyist of D read it दत्तार्त्त, that of P दत्तार्त्तु. That *uptam* (if not rather *optam* from *ū + vap*) is the participle used by the author of our collection is not only probable in itself, but may also be inferred from its Tibetan equivalent ཡང་པ་དེ, which expresses that the powder was *applied* to the wounds.

5) Perhaps विविधैरूपकरणविशेषैः. The Tibetan, however, ཡོ་ཤུད་ཀྱི་ཐུང་པར་དག་པོ་མོ་ corresponds with *upakaranaviveśaiḥ* alone, and has nothing answering to *vividhaiḥ*.

6) I have put into the text Feer's certain correction, confirmed moreover by the Tibetan (p. 408 n. 5 of his translation).

7) MS °पद्याधर्मो.

8) MS प्रत्येकोबोधिः.

9) Ex conject.; MS मत्संतापनाद°. I think it less probable that *matsamtāna*, the Buddhistic equivalent of «my person» would make good sense in this connection. As to *samtāpa*, cp. Kathās. 44, is संतापकारी शत्रूणाम्

10) Ex conject.; the reading of B is uncertain. In D and P it has been copied प्रश्रुतं; yet, the middle aks. cannot mean *gru*, its vowel is rather *ū*, affixed to *gḥ* or *ḥ*, it seems.

यितुमारब्धः । आशु पृथग्जनानामृद्धिरावर्जनकरी । स मूलनिकृते⁽¹⁾ इव द्रुमः पादयोर्निपत्य
 कृतकरपुटो भगवत्तं विज्ञापयति । अवतरावतर मरुदक्षिणीय कृतापराधो ऽहं तवासिके
 त्वमेव निश्चित्य⁽²⁾ पुनः प्रत्युपस्थास्यामीति । तेनासौ प्रत्येकबुद्धः क्षमापयित्रा पिण्डकेन
 प्रतिपाद्य पेदेनाच्छादितः ⁽³⁾प्रणिधानं च कृतम् । यन्मया क्रोधाभिभूतेन⁽⁴⁾ तत्रापराधः कृतः
 5 मा अस्य कर्मणो विपाके⁽⁵⁾ प्रत्यनुभवेयम् । यन्मया सत्कारः⁽⁶⁾ कृतो जनेनैवंविधानां गुणानां
 लाभो स्यां प्रतिविशिष्टतरं चातः शास्तारमारागयेयमिति ॥

भगवानाह । किं मन्यध्वे भिन्नवो यो ऽसौ तेन कालेन तेन समयेन श्रेष्ठी आसीदयं
 स गुप्तिकः । तस्य कर्मणः प्रभावात्पञ्च जन्मशतानि कक्षाभिस्ताड्यमानः कालं कृतवान् ।
 तेनैव हेतुना अयमेवंविध आश्रय आसादितः । भूयः काश्यपे भगवति सकृज्जातकैर्वयस्यकै-
 10 स्सार्धं प्रव्रजित आसीत् । तत्रैभिर्ब्रह्मचर्यवासः परियालितः । तेनेदानीमर्हत्त्वं साक्षात्कृतम् ।
 इति हि भिन्नव एकात्तकृष्णानां कर्मणामेकात्तकृष्णो विपाक एकात्तशुक्तानामेकात्तशुक्तो
 व्यतिमिश्राणां व्यतिमिश्रस्तस्मात्तर्हि भिन्नव एकात्तकृष्णानि कर्माण्यपास्य व्यतिमि-
 श्राणि चैकात्तशुक्लेष्वेव कर्मस्वाभोगः कर्णोय इत्येवं वो भिन्नवः शिक्षितव्यम् ॥

इमवोचद्भगवानात्तमनसस्ते भिन्नवो भगवतो भाषितमन्यनन्दन् ॥

1) MS °निकृत्त, as usual.

2) MS निश्चित्य, as usual.

3) Cp. Feer, p. 408 n. 6. The Tibetan has here ལྷོན་པ་ལྷོན་པ་, the equivalent of the supplement I have added.

4) Ex conject.; MS कत्रापरोधकृतः (P केवा°).

5) B प्रत्यनुभवेययन्मया, D corr.

6) MS कृतमनेनै°.

7) B व्यतिनि°, D corr.

विद्वप इति १७ ।

बुद्धो भगवान्सत्कृतो गुरुकृतो मानितः पूजितो राजभी राजमात्रैर्धनिभिः पौरैः
 श्रेष्ठिभिः सार्थवाहैर्देवैर्नागैर्पक्षैरसुरैर्गरुडैः किन्नरैर्महोरगैरिति देवनागपक्षासुरगरुड-
 किन्नरमहोरगाभ्यर्चितो बुद्धो भगवान् ज्ञातो महापुण्यो लाभो चोवरपिण्डपातशयना-
 सनगानप्रत्यभिषेज्यपरिष्काराणां सभ्रावकसङ्घः आवस्त्यां विक्ररति जेतवने ऽनाथपि- ६
 ण्डदस्यारामे ॥ * * * अन्यतमो गृहपतिराढ्यो महाधनो महाभोगो विस्तीर्णविशालप-
 रिग्रहो वैश्रवणधनसमुदितो वैश्रवणधनप्रतिस्पर्धी । तेन सदृशात्कुलात्कलत्रमानीतम् ।
 स तथा सार्धं क्रीडति रमते परिचारयति । तस्य क्रीडतो रममाणस्य परिचारयतः पत्नी
 आपन्नसत्त्वा संवृत्ता । साष्टानां ^(१) नवानां वा मासानामत्ययात्प्रसूता । दारको ज्ञातः ।
 ज्ञातमात्रस्य सर्वशरीरं विकृतिस्फुटं ^(२) प्रवृत्तम् । डर्वर्णो डर्दर्शनो ^(३) ऽष्टादशभिर्दोषवर्णकैः 10
 समन्वागतः स दारको भूतः । तस्य मातापितरौ ^(४) सर्वाङ्गं डर्वर्णं डर्दर्शनं विकृतद्वयं ^(५) दृष्ट्वा

1) The place where the householder lived has been lost in MS. It appears from the Tibetan that it is not Grāvastī Cp. Feer, p. 411, n. 1. In the Tibetan it is called འྲ (or འྲ, not clear in the blockprint) རྩ = Bhārga, it seems. A Bhārgavana is mentioned in the Harivaṃṣa, see PW s. v.

2) D adds the particle, left out in B.

3) Ex conject; MS विकृतिस्फुटं. In Sanskrit Buddhist texts *sphuṭa* answers to Pali *phuṭo*, on which vide Childers' *Dict.* s. v. The prototype of Pali *phuṭo* is **sphṛtā*, which belongs to *sphurati*; the gerund *sphuritvā* occurs *supra*, I, 24, 4 (cp. I, 171, 9). This *sphuṭa* is often almost the same as *vyūṭa*, cp. *supra*, I, 79, 14. II, 20, 7; Divy. 157, 19—21. 201, 21—24. 204, 22. 245, 4—7; Lalitavistara (ed. Lefm.) 16, 20 and 17, 2.

4) Here and *infra*, p. 175, 6 MS °र्शनः अष्टा°.

5) Ex conject; MS मातापितासर्वाङ्गडु°..... चित्तापरस्थितः. The copyist who wrote D has changed this into चित्तापरो व्यवस्थितः. Cp. *supra* I, 55, 4. II, 2, 8. 16, 6 etc.

6) MS विकृतिद्वयं. Likewise *infra*, p. 174, 2.

चित्तापरौ <व्यव>स्थितौ ॥ तस्य ज्ञातौ ज्ञातिमहं कृत्वा नामधेयं व्यवस्थाप्यते किं⁽¹⁾ नाम
भवतु दारकस्य । ज्ञाति⁽²⁾य ऊचुः । यस्मादयं ज्ञातमात्र एवं विकृतद्वयस्तस्माद्भवतु दार-
<क>स्य⁽³⁾ विद्वप इति नाम ॥

यदा⁽⁴⁾ महान्संवृतस्तदा तस्य लज्जया महान्संकोचो ज्ञातः । कुत्रान्यत्र गमिष्यामि
5 क्व तिष्ठामि ।⁽⁶⁾ इति विचार्य सुजीर्णोऽग्नानं जगाम⁽⁷⁾ ॥ अथ भगवान्महाश्रावकपरिवृतः⁽⁸⁾ सुजी-
र्णोऽग्नानं गतः । स भगवत्तं दृष्ट्वा जेह्नीयमाणं⁽¹⁰⁾ इतश्चामुतश्च पलायितुमारब्धः । ततो भगवता
ऋद्ध्या तथाधिष्ठितो यत्र शक्नोति पलायितुम् । ततो भगवान्सह श्रावकैर्निरोधसमापत्तिं
समापन्नः । ततो निरोधाद्युत्थाय विद्वपमात्मानं निर्मितवान् । निर्माय शरावं भोजनपूर्ण-
मादाय विद्वपमागतं दृष्ट्वा कर्षज्ञात आमलितवान् । एहि सहायक कुत आगमिष्यते तिष्ठ
10 उभावपि सहितौ⁽¹²⁾ वत्स्याव इति । ततो ऽस्य भगवतो⁽¹⁸⁾ भोजनं द[94a]त्तं प्रीणितेन्द्रियश्च
संवृतः ॥ ततो भगवता आत्मा स्ववेषेण स्थापितः । ततो विद्वपो बुद्धं भगवत्तं दृष्ट्वा

1) B कि, D corr. — Note that the wording of the phrase is somewhat different from the stereotype formula in the nāmakarana passages of our text.

2) B ज्ञातस्य, D corr.

3) D adds the missing akṣara.

4) MS महात्मवृतः (D महासंवृतः) तदा.

5) Ex conject.; MS महान्संकोचज्ञातः.

6) I have followed the correction of D (तिष्ठामोति विचार्य) for the corrupt reading of B तिष्ठतीति.

7) MS सुजीर्णोऽग्नानं जगाम इति । अथ. I have dropped the superfluous इति. In B the portion from दारस्यविद्वप (l. 2—3) to जगाम इति is written on the margin, to be inserted into the context, where it had been omitted at first.

8) B परिनिर्वृतः, D corr.

9) Anusvāra wanting in MS.

10) Ex conject., cp. Divy. 39, 7; MS जेह्नीयमान (D चह्नी°).

11) Ex conject.; MS निरोधाव्यु°.

12) MS वस्याव.

13) Ex conject.; MS भगवतो.

कथयति । अभिद्वपतरस्त्वमिदानीं संवृतः कस्य कर्मणः प्रभावादिति ॥ भगवानाह ।
विद्या मे अस्ति चित्तप्रसादजननी नाम्ना तस्या एष^(१) प्रभाव इति ॥ ततस्तेन भगवतो
ऽस्तिके चित्तं^(२) प्रसादितं तेषां च मक्षाश्रावकाणामालयसमापन्नानाम् । ततो ऽस्य लक्ष्मीः^(३)
प्राडुर्भूता प्रन्नय चार्कह्वं साक्षात्कृतमिति ॥

भिक्षवः संशयज्ञाताः सर्वसंशयच्छेत्तारं बुद्धं भगवन्तं पप्रच्छुः । कानि भद्रे विद्वपेण^(४) ६
कर्माणि कृतानि येनैवं दुर्वर्णो दुर्दर्शनो ऽष्टादशभिर्दोर्वर्णिकदोषैः समन्वागतः प्रन्नय^(५)
चार्कह्वं साक्षात्कृतमिति ॥ भगवानाह । विद्वपेणैव भिक्षवः पूर्वमन्यासु ज्ञातिषु कर्माणि
कृतान्युपचितानि लब्धसंभाराणि परिणतप्रत्ययान्योधवत्प्रत्युपस्थितान्यवश्यंभावीनि ।
विद्वपेणैव कर्माणि कृतान्युपचितानि को ऽन्यः प्रत्यनुभविष्यति । न भिक्षवः कर्माणि
कृतान्युपचितानि वान्हे पृथिवीधातौ विपच्यते नाब्धातौ न तेजोधातौ न वापुधातावपि १०
तूपात्तेष्वेव स्कन्धधात्वापतनेषु कर्माणि कृतानि विपच्यते शुभान्यशुभानि च ।

न प्रणश्यन्ति कर्माणि कल्पकोटिशतैरपि ।

सामग्र्यो प्राप्य कालं च फलन्ति खलु देहिनाम् ॥

भूतपूर्वं भिक्षवो ऽतीति ऽध्वनि पुष्यो^(६) नाम सम्यक्संबुद्धो लोक उदपादि विद्याच-
रणसंपन्नः सुगतो लोकविदनुत्तरः पुरुषदम्यसारथिः शास्ता देवमुनय्याणां बुद्धो भगवान् । १५

1) B चित्तप्रसादज्ञातजननी. I have adopted the correction of D. The right reading thus restored is also clear from the Tibetan (vide Feer, p. 412 n. 1).

2) Ex conject.; MS एव.

3) Anusvāra wanting in MS.

4) Visarga wanting in MS.

5) MS विद्वपेणो (P विपेण out of विपोण).

6) MS प्रन्नया.

7) B निद्व°, D corr.

8) Cp. *supra*, I, p. 74 n. 9.

9) The aks. पुष्यो is here not very distinct in B. Yet there can be no question about the right reading पुष्यो, though in B's copies the ancient Buddha is named *Puṣpa* here and sometimes below, where the name comes again.

सो ऽपरेण समयेनान्यतमां राजधानीमुपनिश्चित्य⁽¹⁾ विहरति । अथ पुण्यः सम्यक्संबुद्धः
 समन्वाहृतुं प्रवृत्तः । पश्यति तस्मिन्काले द्वौ बोधिसत्त्वौ संनिक्छौ भगवाञ्छाक्यमुनि-
 मैत्रेयश्च⁽²⁾ । मैत्रेयस्य⁽³⁾ संततिः परिपक्वा⁽⁴⁾ शास्तुर्वैनेया⁽⁵⁾ अ⁽⁶⁾परिपक्वाः शाक्यमुनेस्तु स्व-
 संततिरपरिपक्वा वैनेयाः परिपक्वाः ॥ अथ पुण्यः सम्यक्संबुद्धः शाक्यमुनेर्बोधिसत्त्वस्य
 5 संततिपरिपाचनार्थं⁽⁶⁾ हिमवतं पर्वतमभिरुह्य रत्नगुह्यं प्रविश्य⁽⁷⁾ पर्यङ्कं बद्ध्वा तेजोधातुं
 समापन्नः । तस्मिंश्च⁽⁸⁾ काले शाक्यमुनिर्बोधिसत्त्वः फलमूलानामर्थं हिमवतं पर्वतमभिरुह्य ।
 स इतस्ततश्चूर्णमाणो ददर्श पुण्यं सम्यक्संबुद्धं द्वात्रिंशता महापुरुषलक्षणैः समलङ्कित-
 मशीत्या चानुव्यञ्जनैर्विराजितगात्रं व्यामप्रभालङ्कितं सूर्यसहस्रातिरेकप्रभं जङ्गममिव
 रत्नपर्वतं समततो भद्रकम् । सहदर्शनाच्चा नेन तथाविधं चित्तसमाधानं समाप्तादितं पदेक-
 10 पादेन सप्त रात्रिदिवानि एकया गाथया स्तुतवान् ।

न दिवि भुवि वा नास्मिँल्लोके न वैश्रवणालये ।

न मरुभवने दिव्ये स्थाने न दिक्षु विदिक्षु वा ।

चरतु वसुधां स्फीतां कृत्स्नां सपर्वतकाननाम् ।

पुरुषवृषभास्त्यन्यस्तुल्यो महाश्रमणास्तव⁽¹⁰⁾ ॥

1) MS °निसृत्य.

2) MS °मुनिमैत्रेयश्च. Note the subaudition of *iti*.

3) I have followed D, where स्त्र, which is not in B, has been added. The necessity of this addition appears from the Tibetan རྩ་སྒྲི་མུ་, mentioned by Feer, p. 413 n. 1.

4) Ex conject.; MS संततिपरिपावना(D पाचनार्थं(D र्थं)पक्वा. I have left out the four akṣaras between परि and पक्वा, as I am convinced that they are put there by mistake, for they come back again l. 5, in their proper place. Cp. Feer l. 1.

5) Visarga wanting in MS.

6) B परिपावनार्थं, D corr.

7) MS पर्यङ्कं (D पट्यङ्क) वद्धा.

8) B °मुनिबोधि°, D corr.

9) B °नैविरा°, D corr.

10) Pāda 1—3 of this hāriṇī stanza are preserved complete. But pāda 4 has been transmitted in a very depraved condition. In MS it runs thus: पुरुषवृषभस्तुतु

अथ पुण्यः सम्यक्संबुद्धः परिपक्वसंततिं शाक्यमुनिं बोधिसत्त्वं दृष्ट्वा साधुकारम-
दात् । साधु साधु सत्पुरुष ।

अनेन बलवर्षिणा संपन्नेन द्विज्ञोत्तम ।

नत्र कल्पाः परावृत्ताः⁽¹⁾ संस्तुत्याद्य तथागतम् ॥

ततो भगवान्महेशाख्याभिर्देवताभिः⁽²⁾ परिवृतस्तस्यां गुह्यायां स्थितः । तत्र गुह्यानिवा- 5
सिनी देवता अल्पेशाख्यत्वात् शक्नोति तां गुह्यां समभिरोढुम् । ततो विकृतनयना भूत्वा
भगवत्तं भीषयते । यदा सुचिरमपि भीषयमाणा न शक्नोति भगवतोऽपकारं कर्तुं तदा
तया प्रसादो लब्धः शोभनोऽयमृषिः⁽⁴⁾ सिद्धव्रतश्चेति । ततः सा उदारं रूपमभिनिर्माप
भगवतः पादयोर्निपत्य क्षमापयित्वा पिण्डकेन प्रतिपादितवती ॥

भगवानाह । किं मन्यध्वे भिन्नवो योऽसौ तेन कालेन तेन समयेन गुह्यानिवासिनी 10
देवता बभूवायं विद्वपः सः । तस्य कर्मणो विपाकेन संसारेऽनन्तं दुःखमनुभूतवान् । इदा-
नीमपि तेनैव हेतुना विद्वपः संवृत्तः । यदनेन पश्चाच्चित्तं⁽⁶⁾ प्रसादितं तेनास्यापगताऽलक्ष्मी-

(or भु)लोत्यो(or न्यो) मन्त्राश्रमणाः कुतुबीः. The emendation restores the metre and supplies what is wanting to express the statement of a Buddha's superiority over everybody and everything in the Universe, which is doubtless the import of our stanza and which agrees with the Tibetan translation.

Marubhavana, which Feer translates by mistake 'le palais du Meru' means 'the dwellings of the gods', cp. Pāli *maru*. In the Tibetan *maru* is here rendered by མུ་རུ་.

1) Feer's note 1 on p. 414 rests on the erroneous reading of P; B has परावृत्ताः. As to the use of this participle to signify time 'elapsed' cp. PW VI, 768 and *Matsya-purāṇa* 47, 34 युगे...परावृत्ते. The purport of the Buddha's declaration is to state that Çākyaṃuni, by his pious praise, has jumped over nine Kalpas of the time he wanted to attain Buddhahood.

2) My insertion is in accordance with Feer's observation, p. 414 n. 2.

3) B परिवृत्त°, D corr.

4) MS शोभनोयं ऋषिः.

5) Ex conject.; MS साधुदारं unmeaning (the copyist of D changed it into साधुकारं).

6) *Anusvāra* wanting in MS.

र्तन्मीः⁽¹⁾ प्रादुर्भूता प्रब्रज्य चार्द्धं साक्षात्कृतम् । इति हि भित्तव एकाक्षकृष्णानां
 कर्मणामेकाक्षकृष्णो विपाक एकाक्षशुक्लानामेकाक्षशुक्लो व्यतिमिश्राणां व्यतिमिश्रस्त-
 स्मात्तर्हि भित्तव एकाक्षकृष्णानि कर्माण्यपास्य व्यतिमिश्राणि चैकाक्षशु[94b]क्लेष्वेव
 कर्मस्वाभोगः कर्णाय इत्येवं वो भित्तवः जित्तितव्यम् ॥

6

इदमवोचद्भगवानात्तमनसस्ते भित्तवो भगवतो भाषितमभ्यनन्दन् ॥

1) Visarga wanting in MS

गङ्गिक इति १८ ।

बुद्धो भगवान्सत्कृतो गुरुकृतो मानितः पूजितो राजभी राजमात्रैर्धनिभिः पौरैः
 श्रेष्ठिभिः सार्धवाह्निर्देवैर्नागैर्पत्तैरसुरैर्गरुडैः किन्नरैर्महोरगैरिति देवनागयक्षासुरगरुडकि-
 न्नरमहोरगाभ्यर्चितो बुद्धो भगवान् ज्ञातो मक्षापुण्यो लाभो चीवरपिण्डपातशयनासन-
 ग्लानप्रत्ययभैषज्यपरिष्काराणां सञ्चावकसङ्को वाराणसीं नगरीमुपनिश्चित्य^(१) विहरति ५
 ऋषिपतने मृगश्वे । वाराणस्यामन्यतमो गृह्यतिराध्यो मक्षाधनो मक्षाभोगो विस्तोर्ण-
 विशालपरिग्रहो वैश्रवणधनसमुदितो वैश्रवणधनप्रतिस्पर्धी । तेन सदृशात्कुलात्कल-
 त्रमानीतम् । स तया सार्धं क्रीडति रमते परिचारयति । तस्य क्रीडतो रममाणस्य परि-
 चारयतो न पुत्रो न डुहिता । स करे कपोलं दत्त्वा चित्तापरो व्यवस्थितः । अनेकधन-
 समुदितं मे गृहं न मे पुत्रो न डुहिता । ममात्ययात्सर्वस्वापतेयमपुत्रकमिति कृत्वा राज- 10
 विधेयं भविष्यतीति । स श्रमणाब्राह्मणनैमित्तिकमुकृत्संबन्धिबान्धवैरुच्यते देवताराधनं
 कुरुष्वेति । सोऽपुत्रः पुत्राभिनन्दी शिववरूपाकुबेरशक्रब्रह्मादीनन्यांश्च देवताविशेषाना-
 याचते । तद्यथारामदेवताश्वरदेवताः शृङ्गाटकदेवताः सकृन्नाः सकृधार्मिका नित्यानुबद्धा
 अपि देवता आयाचते स्म । अस्ति चैष लोके प्रवादो यदायाचनहेतोः पुत्रा ज्ञाप्यते डुहि-
 तश्चेति । तच्च नैवम् । यद्येवमभविष्यदेकैकस्य पुत्रसकृन्मभविष्यत्तद्यथा राज्ञश्चक्रव- 15

1) B °नागैय°, D corr.

2) MS °निस्त्य.

3) MS °दितोमे.

4) MS श्रमणाब्राह्मणकृपणनैमित्तिक°. I have eliminated कृपण, which has come into this enumeration by mistake, transferred here from another series appropriate to such cases as *supra*, II, p. 64, 16. 158, 1.

5) MS अघि. Cp. *supra*, I, 14, 5. 120, 8. 184, 16. 195, 12.

6) So MS. The usual reading of this *cliché* is °भविष्यत्तद्यथा (sic), as is stated *supra* I, p. 13, n. 4; cp. my note 8 on I, p. 120.

र्तिनः । अपि तु त्रयाणां स्थानानां⁽¹⁾ संमुखीभावात्पुत्रा जायते डुहितश्च । कतमेषां त्रयाणाम् । मातापितरौ रक्तौ भवतः संनिपतितौ माता च कल्या भवति ऋतुमती गन्धर्वश्च प्रत्युपस्थितो भवति । एषां त्रयाणां स्थानानां संमुखीभावात्पुत्रा जायते डुहितश्चेति ॥

स चैवमायाचनपरस्तिष्ठत्यन्यतमश्च सत्त्वोऽन्यतमस्मात्सत्त्वनिकायाच्च्युत्वा तस्य
 5 प्रजापत्याः कुक्षिमवक्रान्तः । पञ्चावेणिका धर्मा एकत्ये पण्डितजातीये मातृग्रामे । कतमे पञ्च । रक्तं पुरुषं जानाति विरक्तं जानाति । कालं जानाति ऋतुं जानाति । गर्भमवक्रान्तं जानाति । यस्य सकाशाद्गर्भोऽवक्रामति तं जानाति । दारकं जानाति दारिकां जानाति । सचेद्दारको भवति दक्षिणं कुक्षिं निश्चित्य⁽³⁾ तिष्ठति सचेद्दारिका भवति वामं कुक्षिं निश्चित्य⁽³⁾ तिष्ठति ॥ सा आत्तमनात्तमनाः स्वामिन आरोचयति । दिष्ट्यार्यपुत्र वर्धते आपन्न-
 10 सत्त्वास्मि संवृता यथा च मे दक्षिणं कुक्षिं निश्चित्य⁽³⁾ तिष्ठति नियतं दारको भविष्यतीति । सोऽप्यात्तमनात्तमनाः पूर्वकायमत्युन्नमय्य दक्षिणं बाहुमभिप्रसार्योदानमुदानयत्यप्येवाहं चिरकालाभिलषितं पुत्रमुखं पश्येयं जातो मे स्यान्नावजातः कृत्यानि मे कुर्वीत भृतः प्रतिभूयाद्वापा⁽⁵⁾यं प्रतिपद्ये तं कुलवंशो मे चिरस्थितिकः स्यादस्माकं चाप्यतीत-
 कालगतानामल्पं वा प्रभूतं वा दानानि दत्त्वा पुण्यानि कृत्वा मम नाम्ना दक्षिणामादेद्यते ।
 15 इदं तयोर्यत्रतत्रोपपन्नयोर्गच्छतोर्नुगच्छत्विति । आपन्नसत्त्वां⁽⁶⁾ चैनां विदित्वा उपरिप्रासादत-
 लगतामयत्वितां धारयति शीते शीतोपकरणैर्हृणो⁽⁷⁾ उष्णोपकरणैर्वैद्यप्रज्ञैराहुरैर्ना-

1) B समुखी°, DP corr.

2) In B the reading is not clear, whether रक्तौ or रक्तौ. Hence C रक्तौ, P रेक्तौ; but D रक्तौ.

3) MS निश्चित्य. In the former instances of this common-place MS has निश्चित्य throughout, see *supra*, I p. 14, 10. 196, 9 etc.

4) B ०पति अप्यवा°, CD corr.

5) B प्रतिभूयाद्वा(or द्य)यायतकुल°, P प्रतिभूयायायतकुल°, D प्रतिभूयायायायतकुल°, C प्रतिभूयाययायतकुल°.

6) Anusvāra wanting in MS.

7) MS हृणो उष्णो°. The scribe of B has, against his habit, carelessly written this tedious repetition of a standing description, and left out a considerable portion, which has not been added in the copies of B.

तितित्तैर्नात्यक्षैर्नातिलवणैर्नातिमधुरैर्नातिकटुर्नातिकषयैस्तिक्ताम्ललवणमधुरकटुक-
षायविवर्जितैर्नाकारैर्कार्धारार्धकारविभूषितगात्रोमप्सरसमिव नन्दनवनविचारिणीं मन्ना-
न्यञ्चं पीठात्पीठमनवतरत्तीमधरां भूमिम् । न चास्याः किञ्चिदमनोज्ञशब्दश्रवणं यावदेव
गर्भस्य परिपाकाय ॥ सा अष्टानां वा नवानां वा मासानामत्ययात्प्रसूता । दारको ज्ञातो
अभिवृषो दर्शनीयः प्रासादिकः सर्वाङ्गप्रत्यङ्गोपेतः[95 a] ॥ तस्य ज्ञातो ज्ञातिमहं कृत्वा 5
गङ्गिक इति नाम कृतम् ॥ गङ्गिको दारको ऽष्टाभ्यो धात्रीभ्यो दत्तो द्वाभ्यामंसधात्रीभ्यां
द्वाभ्यां क्षीरधात्रीभ्यां द्वाभ्यां मलधात्रीभ्यां द्वाभ्यां क्रीडनिकाभ्यां धात्रीभ्याम् । सो ऽष्टा-
भिर्धात्रोभिरुन्नीयते ⁽³⁾ वर्धते क्षीरेण दध्ना नवनीतेन सर्पिषा सर्पिमण्डेनान्यैश्चोत्तमोत्तै-
रुपकरणविशेषैराशु वर्धते कृदस्थमिव पङ्कजम् ॥

स च निर्भेदभागीयैः कुशलमूलैः समन्वागतो गृह्णावासे ⁽⁴⁾ नाभिरमते । स मातापितरौ 10
पादयोर्निपत्य विज्ञापयति । अम्ब तात अनुजानीतं ⁽⁵⁾ मां भगवच्छासने प्रव्रजिष्यामिति ।
ततो ऽस्य मातापितरवेकपुत्रक इति कृत्वा नानुजानीतः ॥ ततो गङ्गिकस्य बुद्धिरुत्पन्ना ।
डुर्लभो ⁽⁶⁾ मनुष्यप्रतिलाभो डुर्लभश्च तथागतप्रादुर्भावस्तथेन्द्रियसंपदपि डुर्लभा । को मे
उपायो भवेद्यदहं भगवच्छासने प्रव्रजेयमिति ॥ तस्यैतदभवत् । यन्नहं प्रणिधानं कृत्वा
आत्मानमात्मना ⁽⁷⁾ जीविताद्यपरोपयेयं यथा मनुष्यत्वमासाद्य लघु लघ्वेव प्रव्रजेयमिति । 15
तेनैवं विचिन्त्य विषं भक्षितं न च कालं करोति । अग्नौ पतितः पर्वतादात्मानमुत्सृष्टवान्
⁽⁸⁾ नद्यां चारकायां पतितस्तत्रापि कालं न करोति ॥ तस्य बुद्धिरुत्पन्ना । क उपायः स्या-

1) I have constituted the text according to *supra*, p. 74 n. 1, MS has here °क्षीमवराभूमिं.

2) MS °भ्यामत्स०.

3) MS वर्द्धते.

4) B गृह्णावासे, D corr.

5) I have added the anusvāra. Cp. *supra*, p. 121 n. 2 and 5.

6) Cp. Pāli *manussapaṭilābho*.

7) Ex conject.; MS कृत्वा आत्मनः जीवि०.

8) MS नद्यां चारकायां, the anusvāra blurred in B. For the rest, cp. *supra*, p. 86, s. 116, 18.

येन कालं कुर्यामिति । तस्यैतदभवत् । सर्वथायं राजा अज्ञातशत्रुश्चण्डो रभसः कर्कशः
 साहसिकश्च । यन्नृक्षस्य गृहे रात्रौ संधिं⁽¹⁾ किंयामिति⁽²⁾ ॥ स राजगृहं नगरं गत्वा रात्रौ
 संप्राप्तायां भग्रे चनुष्ये⁽³⁾ संधिमारब्धश्चेत्तुम्⁽⁴⁾ । ततो रत्तिभिर्जीविग्राहं गृहीत्वा राज्ञो ज्ञा-
 तशत्रोरुपनीतः । अयं देव चैरो⁽⁵⁾ दुष्टो ऽपकारी च यो राजकुले रात्रौ संधिं किंन्तीति⁽⁶⁾ ॥
 5 ततो राज्ञोपराधिक इति कृत्वा⁽⁷⁾ वध्य उत्सृष्टः । ततो वध्यघातैर्नीलाम्बरवसनैः कर्वा-
 रमालासक्तकण्ठेगुणा उद्यतशस्त्रपाणिभी रध्यावीधीचतुरशृङ्गाटकेषु आवणामुखे⁽¹¹⁾नु-
 आव्य दक्षिणेन नगरद्वारेण निष्कास्य शीतवनं प्रमशानं नीयते ॥ स नीयमानस्तान्वध्य-
 घातानाह । शीघ्रं शीघ्रं भवतो गच्छतु मा कदाचिद्वाञ्छित्तस्यान्यथात्वं स्यादिति ॥ ततो
 वध्यघातैरेषा⁽¹²⁾ प्रवृत्तो राज्ञो निवेदिता । ततो राज्ञा⁽¹³⁾ प्रतिनिवर्त्य पृष्टः । को हेतुर्यत्न-
 10 मिष्टं जीवितं परित्यक्तुमिच्छसीति । तेन स वृत्तात्तो विस्तरेण राज्ञे समाख्यातः ॥ ततो
 राजा अज्ञातशत्रुः कदम्बपुष्पवदाहृष्टरोमकूपः साश्रुकण्ठो रुदन्मुख उदानमुदानपति ।

1) Anusvāra wanting in MS.

2) B °मोति, D corr.

3) MS भग्रेश्चनुष्ये. Cp. *supra*, p. 53, 5.

4) Ex conject.; MS °प्रिक्तं (D °प्रिक्तः).

5) B दूष्टो, D corr.

6) So MS. I think *chindati* represents the hand of the author.

7) MS राज्ञाप°.

8) Ex conject., cp. *supra*, I, p. 102, 7; MS वध्यै.

9) Ex conject., cp. *ibid.*; MS वसनः. The Tibetan confirms the correction; for it has དེ་ནས་ལཱ་ཤེད་མགོས་སྒྲོལ་པོ་ཞུགས། = ततो..... °वसनैः and then, after the interpunction, follows ཀ་རྩེ་རྩེ་མེ་རྩོག་ etc.

10) MS °पाणिभिरध्या°.

11) Ex conject.; MS आवणामुखेन्नुआव्य.

12) MS प्रवृत्तिराज्ञो.

13) Ex conject.; MS प्रतिनिवर्त्य (D प्रतिनिवृत्त्य). Feer, p. 416, 28 «Le roi fit revenir....» which is doubtless meant.

अहो सुपरिपक्वास्य बुद्धिसंततिः⁽¹⁾ स्ववगतः संसारदोषः सुप्रतिलब्धा⁽²⁾ अद्यासंपत् यत्र ना-
 मायं प्रव्रज्याहेतोरीदमिष्टं जीवितं परित्यक्तं व्यवसितः ॥ ततो राज्ञा समाध्यास्योक्तः ।
 पुत्रक अहं प्रभुस्ते जीवितस्य । गच्छेदानीं भगवच्छासने प्रव्रजेति । स राज्ञोत्सृष्टो भग-
 वच्छासने प्रव्रजितः ॥ तेन पुज्यमानेन घटमानेन व्यापच्छमानेनेदमेव पञ्चगण्डकं संसा-
 रचक्रं चलाचलं विदित्वा सर्वसंस्कारगतीः शतनपतनविकारणविध्वंसनधर्मतया पराकृत्य 5
 सर्वक्लेशप्रकाणादर्हत्वं साक्षात्कृतम् । अर्हत्संवृतस्त्रैधातुकवीतरागः समलोष्टकाञ्चन आ-
 काशपाणितलसमचितो वासीचन्दनकल्पो विद्याविदारिताण्डकोशो विद्याभिज्ञाप्रतिसं-
 वित्प्राप्तो भवलाभलोभसत्कारपराङ्मुखः सेन्द्रोपेन्द्राणां देवानां पूज्यो मान्यो ऽभिवाद्यश्च
 संवृतः ॥

तत्र भगवान्भिक्षूनामन्त्रयते स्म । एषो ऽग्रे मे भिक्षवो भिक्षूणां मम आवकाणां 10
 अद्याप्रव्रजितानां यदुत गङ्गिको वाराणसेयः श्रेष्ठिपुत्र इति ॥

भिक्षवः संशयज्ञाताः सर्वसंशयच्छेत्तारं बुद्धं भगवन्तं पप्रच्छुः । कानि भद्रे गङ्गिकेन
 कर्माणि कृतानि येषां विपाकान्नामिः⁽³⁾ काये ऽवकाशति⁽⁴⁾ न विषं न च शस्त्रं नोदकेन कालं
 करोति अर्हत्वं चानेन प्राप्तम् ॥ भगवानाह । गङ्गिकेनैव भिक्षवः पूर्वमन्यासु ज्ञातिषु

1) Ex conject.; MS बुद्धिः सत्ततिस्वभगवतिसंसारदोषः (P °ष). The correction is certain. The colon *suparipakvā buddhisantatiḥ* exactly corresponds to the Tibetan སྤེའི་རྒྱུད་ཀྱི་ [cp. Feer, p. 417 n. 1] འོད་སྤངས་སྤུ་སྤྱོད་ཏོ་ and *svavagataḥ samsāradoṣaḥ* to འོད་སྤངས་ཀྱི་ ཏེས་པའི་ མེད་ཏུ་ ཏྲགས་སོ་

samsārasya doṣasya samyak avagatatvam.

2) Ex conject.; MS °लब्धअद्यासंपत्.

3) MS विपाकान्यमिः.

4) Ex conject.; MS °काशति. The verb *avakāṣati* is a new word. It is not the compound of *kāṣ* 'to shine' but a denominative of *avakāṣa* shaped in accordance with the theory and practice of classic Sanskrit grammar by means of the suffix *kṛip*, cp. Whitney, *Sanskrit Grammar* 2 § 1054. It may be rendered here by 'has hold of'.

5) MS विषं च न शस्त्रं.

कर्माणि कृतान्युपचितानि लब्धसंभाराणि परिणतप्रत्ययान्योघवत्प्रत्युपस्थितान्यवश्यं-
भावीनि । गङ्गिकेन कर्माणि कृतान्युपचितानि को ऽन्यः प्रत्यनुभविष्यति । न भिन्नवः
कर्माणि कृता[95b]न्युपचितानि वाह्ये पृथिवीधातौ विपच्यन्ते नाब्धातौ न तेजोधातौ न
वायुधातावपि ⁽¹⁾तूपात्तेष्वेव स्कन्धधात्वापत्तेषु कर्माणि कृतानि विपच्यन्ते शुभान्यशु-
6 भानि च ।

न प्रणश्यन्ति कर्माणि कल्पकोटिशतैरपि ।

सामर्थ्यं प्राप्य कालं च फलन्ति खलु देहिनाम् ॥

भूतपूर्वं भिन्नवो ऽतीते ऽध्वनि वाराणस्यां नगर्षामन्यतमः श्रमशानमोषको मातङ्गः ।
यावत्तेन ⁽³⁾पान्थान्कृत्वा भाण्डमासादितम् । ततस्तस्य पृष्ठतस्तस्कराः प्रधाविताः । यास्व-
10 दन्यतमस्मिन् श्रमशाने प्रत्येकबुद्धो ⁽⁵⁾निरोधसमापत्तिं समापन्नः । ततो ऽसौ श्रमशानमोषको
मातङ्गस्तस्य पुरस्ताद्भाण्डमपसृज्य ⁽⁶⁾तत्रैव निनीनः । ततस्ते तस्कराः प्रत्येकबुद्धं दृष्ट्वा-
स्यारब्धाः क्षेप्तुं शस्त्रमग्निं च न चास्य चीवरकर्णकमपि शक्नुवन्ति चालयितुं ⁽⁸⁾यस्मादसौ
निरोधसमाधिं ⁽⁹⁾समापन्नः ॥ यदा ते तस्कराः ⁽¹⁰⁾श्रान्ताः प्रक्रान्तास्तदा स प्रत्येकबुद्धः क्रमेण

1) Cp. *supra*, I, p. 74 n. 9.

2) MS श्रमशानमोषको; the other times this word occurs it is written without fault in MS.

3) Ex conject.; MS पान्थानं कृत्वा (in C and D still worse depraved). Cp. Feer, p. 417 n. 2.

4) Ex conject.; MS यादन्यतम°.

5) B °बुद्धा, D corr.

6) B °पसृत्य, the good correction has been neglected in the copies, they all have °सृत्य.

7) Ex conject.; MS दृष्ट्वामारब्धः क्षेप्तुं (D °रब्धाः°). In the Tibetan the robbers also throw stones against him.

8) Ex conject.; MS तस्माद्°.

9) Ex conject.; MS °समाधिसमापन्नः.

10) Visarga wanting in MS.

समाधिव्युत्थितः । ततस्तेन श्मशानमोषकेण मातङ्गेन तं प्रत्येकबुद्धं पिण्डकेन प्रति-
पाद्य प्रणिधानं कृतम् । अक्षमप्येवंविधानां गुणानां लाभो स्यां यथा चायमपरोपक्रम
एवमक्षमपि यत्र यत्र ज्ञाप्येयं⁽¹⁾ तत्र तत्रापरोपक्रमः स्यां प्रतिविशिष्टतरं चातः शास्तार-
मार्गगयेयं मा विरागयेयमिति ॥

भगवानाह । किं मन्यध्वे भित्तवो यो ऽसौ तेन कालेन तेन समयेन श्मशानमोषको 6
मातङ्गो ऽयं स गङ्गिकः । भूयः काश्यपे भगवति प्रव्रजितो बभूव । तत्रानेन ब्रह्मचर्यवासः
परिपालितः । तेनेदानीमर्हत्त्वं सान्नात्कृतम् । इति हि भित्तव एकाक्षकृष्णानां कर्मणामेका-
क्षकृष्णो विपाक एकाक्षशुक्लानां कर्मणामेकाक्षशुक्लो व्यतिमिश्राणां व्यतिमिश्रस्तस्मा-
त्तर्हि भित्तव एकाक्षकृष्णानि कर्माण्यपास्य व्यतिमिश्राणि चैकाक्षशुक्लेष्वेव कर्मस्वा-
भोगः करणीय इत्येवं वो भित्तवः शिक्षितव्यम् ॥ 10

इदमवोचद्भगवानात्तमनसस्ते भित्तवो भगवतो भाषितमभ्यनन्दन् ॥

1) MS ज्ञाप्येयं.

दीर्घनख इति ११ ।

बुद्धो भगवान्सत्कृतो गुरुकृतो मानितः पूजितो राजभी राजमात्रैर्धनिभिः पौरैः
 श्रेष्ठिभिः सार्धवार्द्धैर्वैर्नगैर्यत्नैरसुरैर्गर्गैः किन्नरैर्महोरगैरिति देवनागयन्तासुरगर्गुडकि-
 न्नर्महोरगाभ्यर्चितो बुद्धो भगवान् ज्ञातो मक्षापुण्यो लाभो चीवरपिण्डपातशयनासनगु-
 ६ नप्रत्ययभेषज्यपरिष्काराणां सञ्चावकसङ्को राजगृहमुपनिश्चित्य^(१) विक्रति वेणुवने कल-
 न्दकनिवासे । तेन खलु समयेन नालदग्रामके तिष्यो नाम ब्राह्मणः । तेन शारी नाम
 दारिका माठरसकाशास्त्रव्या ॥ यदा^(५) शारिपुत्रः शारीकुक्षिमवक्रातस्तदा^(६) धात्रा सह
 <दीर्घनखेन विवाद्> कुर्वन्ती निग्रहस्थानं^(७) प्रापयति । * * * * * ॥ ततो
 दीर्घनखेन दक्षिणापथं गत्वा बहूनि शास्त्राण्यधीतानि ॥

1) MS °निसृत्य.

2) MS तिष्या.

3) Ex conject.; B प्र(or ब्र)ह्मणंपुण्डनशरा नाम, D ब्राह्मणंगुणसरा°, P ब्रह्मणं-
 पुण्डनशरा°, C with dittography तिष्यानामब्रह्मणंपुण्डनके । तिष्यानामब्रह्मणंगुण-
 (or र)शरा°. My correction has been suggested by the intelligence derived from the
 Tibetan, which has བསྟན་པའི་སྐུ་ལྷ་ = *brāhmanas Tiṣyaḥ*. Cp. Feer, p. 418 n. 1.
 The persons here mentioned and their adventures are dealt with more fully in
 the text communicated by Feer in A. M. G. II, 151—155. Cp. also Burnouf,
Introduction, p. 456.

4) B माठरसकाशास्त्रव्या. In Tib. the name is spelt མཐུ་རེ.

5) MS here *l* for *r*: शालिपु° (also p. 187, 1) and शालीकु°, afterwards
 (p. 187, 7 etc.) शारि°. Cp. *supra*, I, 241, 7, where I was perhaps too cautious in not
 correcting the vicious orthography of MS.

6) MS धात्रा.

7) I have inserted विवाद् by conjecture to restore if not the very words at
 least the meaning of the mutilated sentence. The Tibetan blockprint is here
 almost illegible.

8) Ex conject.; MS कुर्वन्तीतिनिग्रहस्थानं पाठयति. My substitution of *prā-*

यावत्क्रमेण शारिपुत्रो जातः । तेन द्विष्टवर्षेणैन्द्रं व्याकरणमधीतं सर्ववादिनश्च निगृहीताः । सो ऽनुपूर्वेण भगवतः शासने प्रव्रजितः ॥ यावद्दीर्घनखेन प्रव्राजकेन श्रुतम् । भागिनेयेन ते सर्वे तीर्थकरा निगृहीताः । इदानीं श्रमणगौतमस्य शिष्यत्वमभ्युपगत इति । श्रुत्वा चास्य मकुती परिभवसंज्ञा उत्पन्ना सर्वशास्त्रेषु⁽¹⁾ चास्य अनेष्टिकसंज्ञा उत्पन्ना । ततः क्रमशो राजगृहमनुप्राप्तः ॥

5

तस्मिंश्च समये भगवान्प्रतिसंलयनाद्युत्थाय चतसृणां पर्षदां मधुरमधुरं धर्मं देशयति क्षौद्रं मध्ववानेडकं शारिपुत्रो ऽपि भगवतः पुरस्तात्स्थितो भूद्वयजनं⁽³⁾ गृहीत्वा भगवत्तं वीजयन् । अथ ददर्श दीर्घनखपरिव्राजको भगवत्तमर्धचन्द्राकारेणोपविष्टं धर्मं देशयत्तं शारिपुत्रं⁽⁴⁾ च व्यजनव्यग्रकुस्तं भगवत्तं वीजयमानम् । दृष्ट्वा च पुनर्भगवत्तमिदम-
वोचत् । सर्वं मे भो गौतम न क्षमत इति ॥ भगवानाह । एषापि ते अग्निविष्यायन दृष्टिर्न 10
क्षमते येषं दृष्टिः सर्वं मे न क्षमत इति ॥ एषापि मे भो गौतम दृष्टिर्न क्षमते ये[96a]यं मे
दृष्टिः सर्वं मे न क्षमत इति⁽⁵⁾ ॥ अपि तु ते अग्निवैश्यायन एवं ज्ञानतो ऽस्याश्च दृष्टेः प्रहणां

payati to pūṭhayati (which, of course, is out of place here) is favoured also by the Tibetan equivalent of this phrase མེད་པོ་ཆད་པ་ལ་སྤྱུག་པ་ལྟེན་པ་ .

The period lost in the Sanskrit by oversight of the scribe who wrote B or A, is preserved in the Tibetan, and thus translated by Feer, p. 418, 26: «Alors cette pensée vint à l'esprit de Dirghanakha: Elle a dans son sein un être à qui ses mérites feront une grande réputation: Cela est du moins fort vraisemblable. Sous cette influence puissante ne ferais-je pas bien de résider désormais dans quelque (autre) contrée?»

1) MS तीर्थकराणिगृहीता.

2) Ex conject.; MS सर्वशास्त्रेप्रवास्य अनेष्टिक° etc. «When he heard the tidings about his nephew, the (old) feeling of uneasiness at his defeat arose within him together with a feeling of his lack of superiority in every science». Neither the translation of Burnouf nor that of Feer is satisfactory.

3) MS व्यंजनं (D व्यञ्जन)

4) Ex conject.; MS शारिपुत्रः व्यजन°, it may, however, be that in B the visarga is cancelled and replaced by anusvāra, but the copies have :.

5) This sentence has been left out in P, cp. Feer, p. 419, n. 6, but is found in the other mss

6) B अग्निवे°, D corr.

भविष्यति प्रतिनिसर्गो वात्सिभावः अन्यस्याश्च दृष्टेःप्रतिसंधिरनुपादानमप्रादुर्भावः ॥
 अपि मे भो गौतम एवं ज्ञानत एवं पश्यतो ऽत्याश्च⁽¹⁾ दृष्टेः प्रह्लाणं भविष्यति प्रतिनिसर्गो
 वात्सिभावः अन्यस्याश्च दृष्टेःप्रतिसंधिरनुपादानमप्रादुर्भावः ॥ वज्रजनेन ते अग्निवै-
 श्यापन⁽²⁾ संत्यद्विष्यति । * * * * * इमं⁽³⁾ उच्यते तनुन्यस्तनुतराः । लोके
 5 त्रय इमे अग्निवैश्यापन दृष्टिसंनिधयाः ॥ कतमे त्रयः ॥ इहाग्निवैश्यापन एक⁽⁴⁾ एवंदृष्टिर्भ-
 वत्येवंवादी सर्वं⁽⁵⁾ क्षमते⁽⁶⁾ इति । पुनरपरमिदं⁽⁶⁾ एवंदृष्टिर्भवत्येवंवादी सर्वं मे न क्षमत
 इति । पुनरपरमेक एवंदृष्टिर्भवत्येवंवादी एकं मे क्षमते एकं न मे क्षमत इति । तत्राग्नि-
 वैश्यापन येषं दृष्टिः सर्वं मे क्षमत इति इयं दृष्टिः संरागाय संवर्तते⁽⁷⁾ नासंरागाय संद्वेषाय
 नासंद्वेषाय संमोहाय नासंमोहाय संयोगाय नासंयोगाय संक्षेत्राय⁽⁸⁾ न व्यवदानाय⁽⁹⁾ संव-
 10 याय नापचयाय अभिनन्दनायोपादानाय अव्यवसानाय⁽¹⁰⁾ संवर्तते । तत्राग्निवैश्यापन येषं
 दृष्टिः⁽¹¹⁾ सर्वं मे न क्षमत इति इयं दृष्टिरसंरागाय संवर्तते न संरागाय असंद्वेषाय न संद्वेषाय

दृष्टेः

1) B पश्यतः । अत्याश्च भूष्टेः. Hence D अभाद्दिष्टे, P अभाद्दृष्टेः, C अभाद्भूयोः,
 none of the copyists of B understood the interlinear correction.

2) Ex conject., cp. Feer, p. 420 n. 1; MS अग्निवैश्यापिनसंत्य(D सा)द्विष्यति
 इति. It is plain that a part of the argument has been lost. The missing portion is
 extant in the Tibetan. Feer, p. 420, 5, renders it as follows: *chien peu de gens*
(au contraire), ayant cette même pensée, ayant cette vue, tiendront un langage tel
que le tien. Agniraiçrāyana, les Çramanas et les Brahmanes qui abandonnent
résolument cette vue sans en adopter une autre — r.

3) MS उच्यते.

4) MS एवद.

5) Ex conject.; MS सर्वं क्षमते इति.

6) Ex conject.; MS क्लृप्तः । एवंदृष्टिर्भवेत्येवै D वावादी (P रादी).

7) Ex conject.; MS न संरागाय.

8) The addition is certain from the Tibetan.

9) Ex conject.; MS अव्यवसाय अभिनन्दनाय. The right reading is easily
 inferred from the many repetitions, which leave no doubt about the meaning and
 the arrangement of the terms, and from the Tibetan.

10) Ex conject., cp. *infra*, p. 189, 2 and 4; MS अव्यवसानाय. In B the second
 aks. may be read also च, as has been done by the copyist of P.

11) Visarga wanting in MS.

असंमोक्षाय न संमोक्षाय⁽¹⁾ विसंयोगाय न संयोगाय व्यवदानाय न संक्षेपशाय असंचयाय
 न संचयाय अलभिनन्दनायानुपादानाय अनध्यवसानाय संवर्तते । तत्र येषं दृष्टिरेकं मे
 क्षमते एकं मे न क्षमते इति यत्तावदस्य क्षमते तत्संरागाय संद्वेषाय⁽⁴⁾ संमोक्षाय संयोगाय
 संक्षेपशाय न व्यवदानाय⁽⁵⁾ अपचयाय अभिनन्दनापोपादानाय अध्यवसानाय संवर्तते । यदस्य
 न क्षमते तदसंरागाय संवर्तते न संरागाय⁽⁸⁾ असंद्वेषाय न संद्वेषाय असंमोक्षाय न संमोक्षाय ६
 असंयोगाय न संयोगाय व्यवदानाय न संक्षेपशाय अपचयाय न संचयाय अनभिनन्दनायानु-
 पादानाय अनध्यवसानाय संवर्तते ॥

तत्र श्रुतवानार्यश्चावक इदं⁽⁸⁾ प्रतिसंशिक्षते । अहं चैवंदृष्टिः⁽⁹⁾ स्यामेवंवादी⁽¹⁰⁾ सर्वं मे
 क्षमते द्वाभ्यां मे सार्धं स्याद्विग्रहः स्याद्विवादः । यश्च एवंदृष्टिरेवंवादी सर्वं मे न क्षमते
 इति यश्च एवंदृष्टिरेवंवादी⁽¹¹⁾ एकं मे क्षमते एकं मे न क्षमते इति । विग्रहे सति विवादो 10

1) The terms that are lost in the transmitted Sanskrit text are represented in the Tibetan.

2) Ex conject.; MS न संयोगाय न व्यावहाराय.

3) Ex conject., cp *supra*, p 188, 9; B असंचयाय, if I read it rightly, D असं-
 रयाय, P असंरयाय.

4) B, with dittography, °गायसंद्वेषायसंद्वेषाय, D corr. It is, however, pos-
 sible that the negative statement is really subjoined to the positive one; yet the
 negative statements are here also wanting in almost all the other terms. In none
 of the repetitions of the whole series is the parallelism of positive and negative
 terms maintained throughout

5) MS अपचयाय नाभिनन्दनापो°, but ना is cancelled, P अभि°.

6) MS असंद्वेषायनसंद्वेषाय.

7) Ex conject.; MS here अपचनायनपचयाय (D °चनाय).

8) MS प्रतिसंशिक्षते (D प्रतिसंशिक्ष्यते, P प्रतिसंक्षि [or क्षे]ते). The parallel
 place in the Pāli has *paṭisañcikkhati* (Majjh. Nik., I, ed. Trenckner, p. 499, 10
 and 25).

9) Here *ca* is equivalent to *cet* 'if', see Pāṇini 8, 1, 30, who denotes by *ca*
 this variety of *ca*. Two more instances of this idiom see *Kathāsaritsaṅgara*, ed.
 Durgaprasād, 45, 33 and 101, 61.

10) Ex conject., B सर्वं क्षमते, the insertion seems to be from a m. s., C सर्व-
 मेक्षते, D सर्वक्षमते, P सर्वं न क्षमते.

11) MS एवंदृष्टिरेवंवादी.

विवादे सति विहिंसा । इति स तां सविग्रहां सविवादां सविहिंसां च समनुपप्यन्निमां
च दष्टिं⁽³⁾ प्रतिनिसृजत्यन्यां⁽⁴⁾ च दष्टिं नोपादत्ते । एवमस्याश्च दष्टेः प्रकाणं भवति प्रतिनि-
सर्गो वाक्तीभावः⁽⁷⁾ । अन्यस्याश्च दष्टेरप्रतिसंधिरनुपादानमप्राडुर्भावः ॥

तत्र⁽⁸⁾ श्रुतवानार्यश्चावक इदं प्रतिसंशिक्षते । अहं चेदेवंदष्टिः स्यामेवंवादी सर्वं मे
5 न क्षमत इति द्वाभ्यां मे सार्धं स्याद्विग्रहः स्याद्विवादः । यश्च एवंदष्टिरेवंवादी सर्वं मे
क्षमत इति यश्च एवंदष्टिरेवंवादी एकं मे क्षमते एकं मे न क्षमत इति । विग्रहे सति
विवादो विवादे सति विहिंसा । इति स तां सविग्रहां सविवादां सविहिंसां च समनु-
पप्यन्निमां च दष्टिं प्रतिनिसृजत्यन्यां च दष्टिं नोपादत्ते । एवमस्याश्च दष्टेः प्रकाणं
भवति प्रतिनिसर्गो वाक्तीभावः । अन्यस्याश्च दष्टेरप्रतिसंधिरनुपादानमप्राडुर्भावः ॥

10 तत्र श्रुतवानार्यश्चावक इदं प्रतिसंशिक्षते । अहं चेदेवंदष्टिः स्यामेवंवादी एकं मे
क्षमते एकं मे न क्षमत इति द्वाभ्यां मे सार्धं स्याद्विग्रहः स्याद्विवादः । यश्च एवंदष्टिरेवंवादी
सर्वं मे क्षमत इति यश्च एवंदष्टिरेवंवादी सर्वं मे न क्षमते इति । विग्रहे सति विवादो

1) This sentence is wholly corrupt in MS. My conjectural emendation has been suggested by the comparison of the transmitted text with Majjh. Nik. I. 1. p. 499, 5 foll. The Pāli redaction is shorter and more concise, cp. *supra*, I, 280 n. 4. MS विवादेसतिविहिंसाइतिसतिसविग्रहःसविवादश्चविहिंसाच.

2) MS समनुपप्यन्निमां!

3) MS प्रतिनिःसृज्य°.

4) MS °न्याश्चदष्टिं (D °दष्टि).

5) B नापा°, D corr.

6) Ex conject.; MS °दत्तञ्चेवमन्याश्च (D °दत्तञ्चै°).

7) The scribe either of B or of B's prototype must have become perplexed here by the tedious repetitions of the prolix terms, for MS has: अन्यस्याश्च दष्टेः प्रकाणं भवति प्रतिनिसर्गो वाक्तीभावः the exact counterpart of the phrase required. In P it has been transcribed अस्याश्च etc. Cp. *infra*, p. 191, 3.

8) The bracketed portion, omitted in MS, has been easily restored. The restoration is confirmed by the Tibetan. Feer, p. 421 tacitly follows the integral Tibetan text.

विवादे सति विहिंसा⁽¹⁾ इति स तां सविग्रहां सविवादां सविहिंसां च समनुपश्यन्निमां
च दृष्टिं प्रतिनिसृज्य⁽²⁾त्यां च दृष्टिं नोपादत्ते । एवमस्याश्च दृष्टेः प्रकाणं भवति प्रति-
निसर्गो वात्तीभावः । अन्यस्याश्च दृष्टेरप्रतिसंधिरनुपादानमप्राडुर्भावः ॥

अयं खल्वग्निविश्यापन कायो द्वयो⁽³⁾ औदारिकश्चातुर्महाभूतिक इति⁽⁵⁾ धार्यश्चावकेण
अभोक्षामुदयव्यानुदर्शिना विवर्तव्यं विरागानुदर्शिना प्रतिनिसर्गानुदर्शिना विवर्त- 5
व्यम् । यत्रार्यश्चावकस्य अभोक्षामुदयव्यानुदर्शिनो विवर्तः यो ऽस्य भवति काये का-
यच्छन्दः⁽⁶⁾ कायस्नेहः कायप्रेमा⁽⁷⁾ कायालयः कायविषाक्तिः कायाध्यवसानं तच्चास्य⁽⁸⁾ चित्तं न
पर्यादाय तिष्ठति ॥

1) MS विवादेसतिविहिंसाविहिंसतिविग्रहः सविवादश्चविहिंसाचसमनुपश्यन्.
Cp *supra*, p. 190 n. 1.

2) Dittography in MS दृष्टिं प्रतिनिसृज्यत्यां च दृष्टिं प्रतिनिसृज्यत्यां च दृष्टिं
नोपादत्ते.

3) MS खल्वग्निः.

4) The parallel place in the Pāli redaction (L. l. p. 500, 1 foll.), which, by exception, is here fuller than ours, makes the impression that *audārika*, a synonymous term with *sthūla* (cp. *supra*, p. 169, 10. 170, 1) takes the place of that which should be rather styled *audarika*. For the adj. *odanakkummāsūpacayo* which is in the Pāli text means something like 'dependent on the functions of the organs of digestion', that is *audarika*. In every day speech *audarika* signifies one who makes much of his belly, whether prompted by hunger (see Kāṣ on Pāṇini 5, 2, 67) or by gluttony as in the case of the Vidūṣaka of the drama.

5) I have inserted इति, because it cannot be wanting here.

6) B m. pr. भवतिसाकयच्छन्दः, the aks. साकय are cancelled by superposition of dots, and instead of them the correction काय is added on the margin. D कायप्रच्छन्तः, P कायच्छन्तिः, the vowel-sign of the last aks. has been cancelled.

7) Ex conject; MS कामालयः कायनिय(or य)न्नि. In P म्नि is written for नि; the scribe of D changed the corrupted tradition into कायान्नियाति (sic). With *viśakti* 'attachment, clinging to —' cp. skrt. participle *viśakta* and Pāli *visattikā* apud Childers.

8) Ex conject, cp. *supra*, I, 174, 9 and 12; MS ०ध्यवसानां तत्रास्य चित्तेनपर्या-
दायतिष्ठति. The Tibetan དེའི་སེམས་ཞིག་གིས་འཇོག་ཅིང་ etc is in accordance therewith.

तिस्र इमा अग्निवैश्यायन वेदनाः । कतमास्तिस्रः । सुखा ⁽¹⁾ दुःखा अदुःखासुखा च ।
यस्मिन्समये श्रुतवानार्यश्रावकः [96b] सुखां वेदनां वेदयते द्वे अस्य वेदने तस्मिन्समये
निरुद्धे भवतो दुःखा च अदुःखासुखा च । सुखामेव च तस्मिन्समये आर्यश्रावको वेदनां
वेदयते । सुखापि च वेदना अनित्या निरोधधर्मिणी । यस्मिन्समये आर्यश्रावको दुःखां
5 वेदनां वेदयते द्वे अस्य वेदने तस्मिन्समये निरुद्धे भवतः सुखा अदुःखासुखा च । दुःखामेव
⁽²⁾ तस्मिन्समये आर्यश्रावको वेदनां वेदयते । दुःखापि वेदना अनित्या निरोधधर्मिणी ।
यस्मिन्समये आर्यश्रावको ⁽³⁾ अदुःखासुखां वेदनां वेदयते द्वे अस्य वेदने ⁽⁴⁾ तस्मिन्समये निरुद्धे
भवतः सुखा दुःखा च । अदुःखासुखामेव च तस्मिन्समये आर्यश्रावको वेदनां वेदयते ।
अदुःखासुखापि वेदना अनित्या निरोधधर्मिणी । ⁽⁵⁾ तस्यैवं भवति । इमां वेदनां ⁽⁷⁾ किंनि-
10 दानाः किंसमुदयाः किंजातोयाः किंप्रभावा इति । इमा वेदना स्पर्शनिदानाः स्पर्शसमुदया
स्पर्शजातोया स्पर्शप्रभावाः ⁽⁸⁾ । तस्य स्पर्शस्य ⁽⁹⁾ समुदयात्तास्ता वेदनाः ⁽⁸⁾ ⁽¹⁰⁾ समुदयते तस्य स्पर्शस्य
निरोधात्तास्ता वेदना निरुध्यते ⁽¹¹⁾ व्युपशाम्यन्ति शोतीभवत्यस्तंगच्छन्ति ⁽¹²⁾ । स यां काञ्चिद्वे-
दनां वेदयते सुखां वा दुःखां वा अदुःखासुखां वा तासां वेदनानां समुदयं चास्तंगमं चा-

1) B सुखाःदुःखा, D corr.

2) च added in D, cp. l. 3 and 8.

3) MS °वकः अदुःखा°.

4) MS वेदते (D वेदयते!).

5) B तस्यैवं, D corr.

6) Ex conject.; MS here इतीमां, but on the following line it has किंप्रभावा इतीमा.

7) MS इतीमां वेदनां किंनिदानाकिंसमु°.

8) Visarga wanting in MS.

9) Ex conject.; MS समुदयात्तास्ता..... निरोधात्तास्ता.

10) As to this form cp. *supra*, I, 6, s. 12, 2 etc.

11) B निवृ°, D corr.

12) MS गच्छन्ति.

13) MS यांकाचिद्वे°.

स्वादं चादीनवं च निःसर्णं च यथाभूतं प्रज्ञानामीति तस्य वेदनानां समुदयं चास्तंगमं
 चास्वादं चादीनवच्च निःसर्णं च यथाभूतं प्रज्ञानत उत्पन्नासु वेदनास्वनित्यतनुदर्शी विदु-
 रति व्ययानुदर्शी विरागानुदर्शी निरोधानुदर्शी प्रतिसर्गानुदर्शी । स कायपर्यत्तिकां वेदनां
 वेदयमानः कायपर्यत्तिकां वेदनां वेदय इति यथाभूतं प्रज्ञानाति । जीवितपर्यत्तिकां वेदनां
 वेदयमानो जीवितपर्यत्तिकां वेदनां वेदय इति यथाभूतं प्रज्ञानाति । भेदाच्च कायस्योर्द्ध्वं 5
 जीवितपर्यादानादिहेवास्य सर्वाणि वेदनानि अपरिशेषं निरुध्यन्ते अपरिशेषमस्तं परित्यज्य
 पर्यादानं गच्छति । तस्यैवं भवति । सुखामपि वेदनां वेदयतो भेदः कायस्य भविष्यति एष
 एवातो दुःखस्य । दुःखामप्यदुःखामुखामपि वेदनां वेदयतो भेदः कायस्य भविष्यति एष
 एवातो दुःखस्य । स सुखामपि वेदनां वेदयते विसंयुक्तो वेदयते न संयुक्तः । दुःखामपि
 अदुःखामुखामपि वेदनां वेदयते विसंयुक्तो वेदयते न संयुक्तः । केन विसंयुक्तः । विसंयुक्तो 10
 रगेण द्वेषेण मोहेन विसंयुक्तो ज्ञातिज्जरामरणशोकपरिदेवदुःखदौर्मनस्योपायातैः विसंयु-
 क्तो दुःखादिति वदामि ॥

1) Ex conject; B °स्तंगमंचास्वादवादीनं च, O °वास्वादवादीनं, D °चास्वा-
 दंवादीनवच्च, P °वास्वादवादीनं. The two strokes above व in B denote can-
 celling, it seems.

2) MS चास्वादवादी°.

3) Ex conject.; MS प्रज्ञानिनो (D and P °मिनो)त्प°. It is strange that the
 structure of the sentence changes suddenly, so as to cause a mixture of two types
 of phrase rather negligently combined. For the rest cp. my *Sanskrit Syntax* § 371.

4) Ex conject.; MS °नित्यारुद°.

5) Ex conject., MS कायपर्यत्तिकांवेदनायेति (D instead of this कायपर्यत्तवे-
 दनायेति).

6) MS, with sandhi, वेदयेति.

7) MS कायस्योर्द्ध्वजीवित°.

8) MS °नादिहेवास्य (D °नादिभेदोस्य).

9) Note the neuter gender here.

10) MS गच्छति.

11) MS अदुःखामपिसुखामपि. In B the first पि looks as if expunged.

तेन खलु समयेनायुष्माञ्छारिपुत्रो ऽर्धमासोपसंपन्नो भगवतः पृष्ठतः स्थितो भूद्य-
जनं गृहीत्वा भगवत्तं वीजयन् । अथायुष्मतः शारिपुत्रस्यैतदभवत् । भगवांस्तेषां धर्माणां
प्रकाणमेव⁽¹⁾ वर्णयति विरागमेव⁽²⁾ निरोधमेव प्रतिनिःसर्गमेव वर्णयति । यन्नृकं तेषां तेषां
धर्माणां प्रकाणानुदर्शो विहरेयं विरागानुदर्शो निरोधानुदर्शो विहरेयं प्रतिनिःसर्गानु-
5 दर्शो विहरेयमिति ॥ अथायुष्मतः शारिपुत्रस्यैषां धर्माणामनित्यतानुदर्शिनो⁽³⁾ विहृतो
व्ययानुदर्शिनो विरागानुदर्शिनो निरोधानुदर्शिनः प्रतिनिःसर्गानुदर्शिनो विहृतः अनु-
पादायान्नवेभ्यश्चितं विमुक्तं दीर्घनखस्य च परित्राजकस्य विरजो विगतमलं धर्मेयु धर्म-
चतुरत्पन्नम् ॥

अथ दीर्घनखः परित्राजको दृष्टधर्मा प्राप्तधर्मा त्रिदितधर्मा पर्यवगा⁽⁴⁾धर्मा तोर्ण-
10 काङ्क्षस्तीर्णविचिकित्सो ऽपरप्रत्ययो ऽनन्यनेयः शास्त्रशासने धर्मेयु वैशारद्यप्राप्त उत्था-
यासनादेकांसमुत्तरासङ्गं कृत्वा येन भगवांस्तेनाञ्जलिं प्रणमय्य⁽⁵⁾ भगवत्तमिदमवोचत् । लभेयाहं
भद्रे स्वाध्याते धर्मविनये प्रब्रज्यामुपसंपदं भिक्षुभावं चरेयमहं भगवतो ऽस्तिके ब्रह्मच-
र्यम् ॥ लब्धवान्दीर्घनखपरित्राजकः स्वाध्याते धर्मविनये प्रब्र[97a]ज्यामुपसंपदं भिक्षुभा-
वम् ।⁽⁶⁾ एवं प्रब्रजितः स आयुष्मानेको व्यपकृष्टो ऽग्रमत्त आतापो प्रहृितात्मा व्यकृषोर्त् ।
15 एको व्यपकृष्टो ऽग्रमत्त आतापो प्रहृितात्मा विहृत्य⁽⁷⁾ कुलपुत्राः केशश्मश्रुवतीर्ण
कापायाणि वस्त्राण्यच्छाद्य सम्यगेव⁽⁸⁾ अक्षया अगारादनगारिकां प्रब्रजन्ति तदनुत्तरं

1) MS णामेवं (C णामवं).

2) MS विरो°.

3) MS ऽदर्शना (D ऽदर्शना).

4) Ex conject.; MS पर्यवगाधर्मा (P पर्यव°, D पर्यायंवगाध°). Cp. Majjh. Nik. I, nr. 74, ed. Trenckner, p. 501, 10 *pariyogāhadhammo*. — In the Pāli redaction Dirghanakha becomes an upāsaka, not a monk.

5) Ex conject.; MS प्रणम्य. Cp. *supra* I, 347, 4. II, 89, 12.

6) B भिक्षुभावंसेवं प्रब्रजितः, P corr. (DC भिक्षुभावं प्रब्रजितः). Cp. the parallel passage *supra*, I, p. 233, 14 foll.

7) MS श्रमश्रुवतीर्ण.

8) MS अगाराद°.

ब्रह्मचर्यपर्यवसानं दृष्ट एव धर्मे स्वयमभिज्ञया साक्षात्कृत्वा प्रतिपद्यते⁽³⁾ । तोषा मे
ज्ञातिरूपितं ब्रह्मचर्यं⁽⁴⁾ कृतं करणीयं नापरमस्माद्भवं प्रजानामीति । आज्ञातवान्स आयु-
ष्मानर्हन्वभूव सुविमुक्तचित्तः ॥ तत्र भगवान्भित्तूनामलपते स्म । एषो ऽग्रे मे भित्तवो
भित्तूणां मम आवकाणां प्रतिसंवित्प्राप्तानां यदुत कोष्ठिलो भित्तिरिति ॥

भित्तवः संशयज्ञाताः सर्वसंशयच्छेत्तारं बुद्धं भगवत्तं पप्रच्छुः । कानि भदत्त मन्वाको- 5
ष्ठिलेन⁽⁶⁾ कर्माणि कृतान्युपचितानि येन मन्वावादी संवृत्तः प्रव्रज्य चार्हद्वं साक्षात्कृत-
मिति ॥ भगवानाह । कोष्ठिलेनैव भित्तवः पूर्वमन्यासु ज्ञातिषु कर्माणि कृतान्युपचितानि
लब्धसंभारणि परिणतप्रत्ययान्योद्यवत्प्रत्युपस्थितान्यवश्यंभावीनि । कोष्ठिलेन कर्मा-
णि कृतान्युपचितानि को ऽन्यः प्रत्यनुभविष्यति । न भित्तवः कर्माणि कृतान्युपचितानि
बाह्ये पृथिवीधातौ विपद्यन्ते नाब्धातौ न तेजोधातौ न वायुधातावपि तूपात्तेष्वेव स्क- 10
न्धधात्वायतनेषु कर्माणि कृतानि विपद्यन्ते शुभान्यशुभानि च ।

न प्रणश्यन्ति कर्माणि कल्पकोटिशतैरपि ।

सामग्र्यो प्राप्य कालं च फलन्ति खलु देहिनाम् ॥

भूतपूर्वं भित्तवो ऽतोते ऽध्वनि वाराणस्यां नगरीं पञ्चमात्राणि तस्करशतानि सेना-
पतिप्रमुखाणि चौर्येण संप्रस्थितानि । यावत्ते चञ्चूर्यमाणा⁽⁸⁾ अन्यतमं⁽⁹⁾ खदिरवणमनुप्राप्ताः । 15

1) MS ब्रह्मचर्यपर्यवसानं. Cp. *supra*, I, p. 234, 2.

2) MS °भिज्ञाया.

3) Ex conject; MS °कृत्वापत्तिपद्य (D °कृतोपसंपद्य, P °कृत्वापसंपद्य). The wording is here somewhat different from *supra*, I, p. 234, 2.

4) B °चर्य, P corr.

5) MS आज्ञातन्वा. Cp. *supra*, I, p. 234, 4.

6) B कोष्ठिलेन, D corr.

7) Cp. *supra*, I, p. 74 n. 9.

8) Ex conject.; MS चञ्चूर्यमाणान्यन्यतमं.

9) खदिरवदिरवणम° only in P, cp. Feer, p. 425, n. 5. MS has here °वण°, but *infra*, p. 196, 2 °वने.

यावत्सेनापतिनाभिक्षिताः । पश्यत यूयं कमलायताक्षः कश्चिदपरकीयो मनुष्यः⁽¹⁾ संविद्यते
 येन वयं पक्षबलिं दत्त्वा प्रक्रामेमेति⁽²⁾ ॥ तत्र च खदिर्वने प्रत्येकबुद्धः प्रतिवसति । तत-
 स्तैस्तस्करैः⁽³⁾ पर्यटद्भिर्दृष्ट्वा सेनापतिसकाशं नीतः । ततश्चौरसेनापतिना वध्यतामयमित्या-
 ज्ञा दत्ता । ततो ऽसौ प्रत्येकबुद्धस्तेषामनुग्रहार्थं विततपक्ष इव क्लृप्तः⁽⁴⁾ खगपथमभ्युद्गम्य
 5 विचित्राणि प्रातिह्वयाणि विदर्शयितुमारब्धः । ततः सेनापतिर्मूलनिकृत्⁽⁵⁾ इव क्रुमः पाद-
 योर्निपत्यात्ययं देशितवान् । पिण्डकेन प्रतिपाद्य प्रणिधानं कृतवान् । अकृमप्येवंवि-
 धानां गुणानां लाभो स्यां प्रतिविशिष्टतरं चातः शास्तारमारागयेयं मा विरागयेयमिति ॥

भगवानाह । किं मन्यध्वे भिक्षवो यो ऽसौ तेन कालेन तेन समयेन चौरसेनापति-
 रयमेवासौ कोष्ठिलः । भूयः काश्यपे भगवति प्रब्रजितो बभूव । तत्रानेन दश वर्षसह-
 10 स्राणि ब्रह्मचर्यवासः परिपालितः । तेनेदानीमर्हं साक्षात्कृतम् । इति हि भिक्षव एका-
 त्तकृष्णानां कर्मणामेकात्तकृष्णो विपाक एकात्तशुक्लानामेकात्तशुक्लो व्यतिमिश्राणां
 व्यतिमिश्रस्तस्मात्तर्हि भिक्षव एकात्तकृष्णानि कर्माण्यपास्य व्यतिमिश्राणि चैकात्त-
 शुक्लेष्वेव कर्मस्वाभोगः करणीय इत्येवं वो भिक्षवः शिक्षितव्यम् ॥

इदमवोचद्भगवानात्तमनसस्ते भिक्षवो भगवतो भाषितमभ्यनन्दन् ॥

1) MS संविद्यत (D °द्यतः, P °द्येत).

2) Ex conject ; MS प्रक्रामेयेति. — Feer's translation (p. 425, 25) is here wrong. I take येन for a pronoun, not a conjunction. The captain of the highway men orders them to look out for some man suitable for sacrifice to the yakṣas; the paṇu required must be nobody's property and have lotus-like and long eyes.

3) B तस्करैः, P corr.

4) MS °राज्ञाः.

5) MS कृत्, as usual (P °कृत्).

संगीतिरिति १०० ।

बुद्धो भगवान्सत्कृतो गुरुकृतो मानितः पूजितो राजभो राजमात्रैर्धनिभिः पौरैः
 श्रेष्ठभिः सार्धवह्निर्देवैर्नागैर्पितृभिरुग्रैः किन्नैर्महोरगैरिति देवनागपत्तासुरगण्ड-
 किन्नरमहोरगाभ्यर्चितो बुद्धो भगवान् ज्ञातो महापुण्यो लाभो चोवरपिण्डपातशयना-
 सनग्लानप्रत्ययभैषज्यपरिष्काराणां सञ्चावकसङ्घः कुशिनगर्यो विक्रति मञ्जानामुपवर्तने 5
 यमकशालवने⁽¹⁾ ॥ अथ भगवांस्तदेव परिनिर्वाणकालसमये आयुष्मन्तमानन्दमामल्ययते स्म ।
 प्रज्ञापयानन्द तथागतस्यात्तरेण यमकशालयोरुत्तराशिरसं⁽²⁾ मञ्चमथ तथागतस्य राज्या
 मध्यमे यामे निरूपधिशेषे निर्वाणघातौ परिनिर्वाणं भविष्यतीति । एवं भदत्तेत्यायुष्मा-
 नानन्दो भगवतः प्रतिश्रुत्यात्तरेण यमकशालयोरुत्तराशिरसं मञ्चं प्रज्ञप्य येन भग[१७१b]-
 वांस्तेनोपसंक्रातः । उपसंक्रम्य भगवतः⁽³⁾ पादौ शिरसा वन्दित्वा एकास्ते ऽस्थात् । एकास्त- 10
 स्थित आयुष्मानानन्दो भगवत्तमिदमबोचत् । प्रज्ञप्तो भदत्त तथागतस्यात्तरेण यमकशा-
 लयोरुत्तराशिरसं⁽⁴⁾ मञ्चः ॥ अथ भगवान्येन मञ्चस्तेनोपसंक्रातः । उपसंक्रम्य दक्षिणेन
 पार्श्वेन शय्यां कल्पयति⁽⁵⁾ पादं पादेनोपधायालोकसंज्ञी⁽⁶⁾ स्मृतः संप्रज्ञाननिर्वाणसंज्ञामेव
 मनसि कुर्वन्निति ॥

1) B °वल्ले, D corr. This is the second time that the holy relation of The Lord's *paramarvāṇa* is borrowed from the Tripitaka. Cp. *supra*, I, p 227. -

2) MS °रुत्तर°.

3) MS पादयोः शिरसा.

4) Sic MS. In the parallel passage, *supra*, I, p. 227, 12, I was perhaps wrong in changing the transmitted °शिरसं, cp. *ibid.*, n. 5; the compound may, after all, be accepted as an *avyayibhāva*.

5) Ex conject.; MS पादेपादेनोप°. The text is here somewhat different from *supra*, I, p. 228, 1.

6) MS °संज्ञा.

तत्र भगवान्ना⁽¹⁾ मध्यमे यामे ऽनुपधिशेषे निर्वाणधातौ परिनिर्वृतः । समनत्तरपरिनिर्वृते⁽²⁾ बुद्धे भगवति अत्यर्थं तस्मिन्समये मक्षापृथिवीचालो ऽभूडुत्कापा⁽³⁾ दिशो-
दाक्षा अत्तरीत्ते देवडुण्डुभयो⁽⁴⁾ नन्दति ॥ समनत्तरपरिनिर्वृते⁽⁴⁾ बुद्धे भगवति उभौ यमकशा-
लवनस्य⁽⁵⁾ द्रुमोत्तमौ तथागतस्य सिंक्षय्यां शालपुष्पैर⁽⁷⁾वाकिरताम् ॥ समनत्तरपरिनिर्वृते

६ भगवत्यन्यतरो भिन्नुस्तस्यां वेलायां गाथां भाषते ।

सुन्दरौ खल्विमौ शालवन⁽¹⁰⁾स्यास्य द्रुमोत्तमौ ।

यदेवाकिरतां पुष्पैः शास्तारं परिनिर्वृतम् ॥

समनत्तरपरिनिर्वृते बुद्धे भगवति शक्रो देवेन्द्रो गाथां भाषते ।

अनित्या बत संस्कारा⁽¹²⁾ उत्पादव्ययधर्मिणाः ।

10 उत्पद्य हि निरुध्यते तेषां व्युपशमस्सुखमिति ॥

समनत्तरपरिनिर्वृते बुद्धे भगवति ब्रह्मा सक्कापतिर्गाथां भाषते ।

सर्वभूतानि लोके ऽस्मिन्नित्ये⁽¹⁵⁾स्यत्ति समुच्छ्रयम् ।

1) B रात्र्यां, D corr.

2) MS परिनिर्वृते.

3) MS नन्दति.

4) MS परिनिर्वृते (P °निर्वृते).

5) MS यमकशालवनस्य (D °शालकवनस्य).

6) B द्रुमोत्तमौतथा° m. s., out of °मास्तथा°; D and P द्रुमोत्तमैस्तथा°.

7) MS °प्यैरवाकिरतां.

8) MS परिनिर्वृते (P °निर्वृते). But *infra*, l. 8 and 11 the word is written without fault.

9) Ex conject.; MS सुन्दरे.

10) Ex conject.; MS शालावनस्य.

11) Ex conject.; MS यावदवाकिरतां (D यावदेवाकिरतां).

12) MS संस्कार.

13) MS सक्कापति°.

14) B सर्वभूतास्मिं, the last aks. may also be read त्मिं, the copies have स्मिं distinctly. For this and the other stanzas cp. my paper in *ZDMG*, LIII, 122 foll.

15) MS °स्मिन्नित्येस्यत्ति. The Pāli redaction has here *sabbe va nikkhipissanti bhūtā loka samussayam*.

एवंविधो यत्र शास्ता लोकेष्वप्रतिपुङ्गवः⁽¹⁾ ।

तथागतबलप्राप्तः चक्षुष्मान्परिनिर्वृतः ॥

समनस्तरपरिनिर्वृते बुद्धे भगवति आयुष्माननिरुद्धो गार्था⁽²⁾ भाषते⁽³⁾ ।

स्थिता आश्वासप्रश्नासां⁽⁴⁾ स्थिरचित्तस्य⁽⁵⁾ तायिनः ।

अनिज्यां शान्तिमागम्य चक्षुष्मान्परिनिर्वृतः ॥

5

तदाभवद्दीर्घाणकं तदाभूद्भोमर्क्षणम् ।

सर्वाकारबलोपेतः शास्ता कालं पदाकरोत् ॥

असंलीनेन चित्तेन वेदना अधिवासयन्⁽⁶⁾ ।

प्रद्योतस्यैव⁽⁷⁾ निर्वाणं विमोक्षस्तस्य चेतस इति ॥

सप्ताक्षपरिनिर्वृते बुद्धे भगवति आयुष्माननन्दो भगवतश्चितां⁽⁸⁾ प्रदक्षिणीकुर्वन्गार्थां 10
भाषते ।

⁽⁹⁾येन कायरतनेन नायको

ब्रह्मलोकमगमन्महर्षिकः ।

1) MS पुंगलः. Cp. *supra*, I, 245 n. 3.

2) MS आयुष्माननिरुद्धो.

3) Ex conject.; MS गार्था भाषतान्धिता etc (D °भाषत्तिता)

4) Sic MS

5) MS तायितः.

6) The participle disturbs the construction. The aor. *ajjhavāsayaṃ* of the Pāli redaction might have been expressed easily and in accordance with the metre by अध्यवासयत्, and this is probably the right reading.

7) Ex conject., MS प्रद्योतस्यैव.

8) MS °श्चितां.

9) Metre rathoddhatā MS °रत्नेन. I have put रतनेन, in accordance with the exigencies of the metre.

(1) दक्षते स्म तन्नुजेन तेजसा

पञ्चभिर्युगशतैः स वेष्टितः^(३) ॥

(3) सद्बलमात्रेण हि चोवराणाम्

बुद्धस्य कायः⁽⁴⁾ परिवेष्टितो भूत् ।

८ द्वे चीवरे तत्र तु नैव दग्धे

अभ्यन्तरं बाह्यमथ द्वितीयम् ॥

वैभर्षतपरिनिर्वृते बुद्धे भगवति पाटलिपुत्रे नगरे राजाशोको राज्यं कारयति शब्दं
च स्पातं च स्नेमं च सुभितं चाकीर्णवद्भुवनमनुष्यं च प्रशातकलिकलदुडिम्बडमरं तत्क-
ररेगापगतं शालोनुगोमद्विपोसंपन्नं धार्मिको धर्मराजो धर्मेण राज्यं पालयति । यावद्-
10 परेण समयेन देव्या सार्धं क्रोडति रमते परिचारयति । तस्य क्रोडतो रममाणस्य परि-

1) B द्रुह्यतेभ्य^{ना}(or त्याग^{ना}(or तज्जिनेचे^{ना}(or वेतेपातापंचभिर्पु^{ना}. This is utterly corrupted and I have not been able to restore the original reading with certainty. The one thing certain is that the first word must be द्रुह्यते, the rest of the pāda I have constituted so as to give the meaning which is plain and attested by the Tibetan, while taking account of the tradition and the metre. The Tibetan equivalent is ཉེད་ཀྱི་སྐྱེ་ལས་བྱུང་པའི་མེ་ལྷེས་པསྟེན་ས།. Cp. Mhv. I, 68, 19 and Mahāparinibbānasutta ed. Child., p. 204 *sayam era bhagavato citako pajjali*.

2) Ex conject.; MS संविष्टितः.

3) Ex conject.; MS सहस्रमतेषान्त.

4) Visarga wanting in MS.

5) The Tibetan translator has well understood this passage. According to him too, Buddha's nirvāṇa happened one century — not two — before the days of Aśoka. These are the words corresponding in the Tib. མདུན་གྱི་མཆོད་པའི་ལོ་ལྔ་པ་

འདས་ཡོངས་བྱ་དག་ལས་འདས་ནས། ཁོ་བརྒྱུ་ལ་བའི་མོ། The numeral གཉིས་ answering to द्वितीयम् is included in the foregoing sentence, the fourth pāda of the stanza preceding.

6) B °डिम्बन्नम°, DP corr.

चार्यतः कालात्तरेण देवो आपन्नसत्त्वा संवृता । सा ग्रष्टानां वा नवानां वा मासानामत्यया-
 त्प्रसूता । दारको ज्ञातो अभिद्वयो दर्शनीयः प्राप्तादिकः कुणालसदृशाभ्यां नेत्राभ्याम् ।
 तस्य ज्ञातौ ज्ञातिमहं कृत्वा नामधेयं व्यवस्थाप्यते किं भवतु दारकस्य नामेति । ज्ञातय
 ऊचुः । यस्मादस्य ज्ञातमात्रस्य कुणालसदृशे नेत्रे तस्माद्वतु दारकस्य कुणाल इति ना-
 मेति ॥ कुणालो दारको ऽष्टाभ्यो धात्रीभ्यो दत्तो द्वाभ्यामसधात्रीभ्यां द्वाभ्यां क्षीरधात्री- ५
 भ्यां द्वाभ्यां मलधात्रीभ्यां द्वाभ्यां क्रोडनिकाभ्यां धात्रीभ्याम् । सो ऽष्टाभिर्धात्रीभिर्हन्तो-
 यते वर्धते तारेण दद्या नवनोतेन सर्पिषा सर्पिमण्डेनान्यैश्चोत्तमोत्तमैरुपकरणविशेषै-
 राशु वर्धते ऋदृश्यमिव पङ्कजम् । ततस्तं सर्वालङ्कारविभूषितं राज्ञा उत्सङ्गेन कृत्वा पुनः
 पुनः प्रेक्ष्य ब्रह्मसम्पदा प्रकर्षित उवाच । असदृशो मे पुत्रो लोके ब्रूयेणेति ॥

तत्र च समये गान्धारे पुष्पभेरोत्सो नाम ग्रामः । तत्रान्यतमस्य गृहपतेः पुत्रो 10
 ज्ञातो ऽतिक्रातो मानुषं वर्णमसंप्राप्तश्च दिव्यं वर्णम् । जन्मनि चास्य दिव्यगन्धोदकपरिपूर्णा
 रत्नमणो पुष्करिणी प्रादुर्भूता पुष्पसंपन्नं च मकुडुद्यानं ज्ञ[१९८a]गमं च । यत्र यत्र कुमारो
 गच्छति तत्र तत्र च पुष्करिणी उद्यानं च प्रादुर्भवति । तस्य सुन्दर इति नामधेयं
 व्यवस्थापितम् ॥

यावत्क्रमेण कुमारो महान्संवृतः । ततो ऽपरेण समयेन पुष्पभेरोत्साद्वणिजः केन- 15
 चिदेव करणीयेन पाठलिपुत्रं गताः । ते प्राभूतमादाय राज्ञः सकाशमुपगताः । ततः पाद-

1) MS द्वाभ्यामत्स०.

2) MS वर्धते.

3) P गान्धारे, cp Feer, p. 482, n. 2.

4) MS दिव्यागन्धो, but it appears from the sequel that it must be दिव्य०.

5) MS here पुष्करणी, but in the other places where it occurs पुष्करिणी, which I have put also here. Cp. *supra* I, 76, a.

6) More exactly speaking, MS ज्ञ[१९८a]गमं.

7) MS भेरोत्स्या०.

योर्निपत्य प्राभृतं राज्ञे उपनमय्य पुरस्ताद्व्यवस्थिताः । ततो राज्ञोऽशोकस्तेषां कुणालं
दर्शयति । कम्भो वणिजः कदाचित्कुत्रचिद्भवद्भिः⁽¹⁾ पर्यटद्विरेवंविधं रूपविशेषयुक्तं दृष्टपूर्व-
मिति ॥ ततस्ते वणिजः कृतकरपुटाः प्रादयोर्निपत्य अभयं मार्गयित्वा राजानमूचुः । अस्ति
देवास्मदीये विषये सुन्दरो नाम कुमारो गतिक्रातो मानुषं वर्षामसंप्राप्तश्च दिव्यं वर्षं
८ जन्मनि चास्य दिव्यगन्धोदकपरिपूर्णा रत्नमयी पुष्करिणी प्राडुर्भूता पुष्पफलसमृद्धं च
मकुडुद्यानं जङ्गमं यत्र यत्र च स कुमारो गच्छति तत्र तत्र पुष्करिणी उद्यानं च प्राडु-
र्भवतीति । श्रुत्वा राज्ञोऽशोकः परं विस्मयमापन्नः कुतूहलज्ञातश्च हृतसंप्रेषणं कृतवान् ।
एष राज्ञोऽशोक आगतुमिच्छति सुन्दरस्य कुमारस्य दर्शनहेतोः । यद्वा कृत्यं वा करणीयं
वा तत्कुरुष्वमिति ॥ ततो महाजनकायो भोतो यदि राजा महासाधनेन इहागमिष्यति मा
10 कैत्र⁽²⁾ किञ्चिदनर्थमुत्पादयिष्यतीति । ततः स कुमारो भद्रयानं योजयित्वा शतसङ्घं च
मुक्ताहारं प्राभृतस्यार्थे दत्ताशोकस्य सकाशं प्रेषितः⁽³⁾ । सोऽनुपूर्वेषां चञ्चूर्यमाणः पाटलिपुत्रं
नगरं प्राप्तः । शतसङ्घं च मुक्ताहारं गृहीत्वा राज्ञोऽशोकस्य सकाशमनुप्राप्तः । राजा-
शोकश्च सद्दर्शनार्थं⁽⁵⁾ सुन्दरस्य कुमारस्य रूपं शोभां वर्षां पुष्कलतां च दिव्यां पुष्करिणीं⁽⁶⁾
मुद्यानं च दृष्ट्वा परं विस्मयमुपगतः ॥

1) B has doubtless पर्यटद्विरे, but this, owing to the ink having turned pale, has become somewhat indistinct. So it happened that the copyists, not understanding the word, variously corrupted it. D पर्यतभिरे, P पर्ययुष्यरे, C पर्य-
दृष्यवे. Cp. Feer, p. 433 n. 2.

2) Ex conject.; MS किञ्चिद्. Cp. *supra*, I, 325 n. 2.

3) B भद्रपालं likewise C and P, D भद्रकालं. I have adopted Feer's emenda-
tion (p. 433, n. 3), cp. K, f. 3a 1, where the father is requested to send off his
son to Pāṭaliputra याने समारोप्य and with presents.

4) B प्रेषितः, D corr.

5) B °र्शनान्सुन्दरस्य, D corr.

6) B पुष्करिणीउद्यां. D corr.

(1) ततो राजाशोकः स्थविरोपगुप्तस्य विस्मयजननार्थं सुन्दरं च कुमारमादाय कुक्कु-
टारं गतः । (2) तत्रोपगुप्तप्रमुखाऽप्यष्टादशार्कसंक्रमाणि निवसन्ति तद्विगुणाः शैलाः
पृथग्जनकल्याणकाः । (3) ततः सः स्थविरस्य पादाभिवन्दनं कृत्वा पुरस्तान्निषण्णो धर्मश्र-
वणाय । स्थविरोपगुप्तेनास्य धर्मो देशितः ॥ ततः कुमारः परिपक्वसंनतिर्धर्मं श्रुत्वा प्रव्र-
ज्याभिज्ञाणी संवृत्तः । स राजानमशोकमनुज्ञाप्य स्थविरोपगुप्तस्य सकाशे प्रव्रजितः । तेन
पुण्यमानेन धर्ममानेन व्याप्यच्छमानेनेदमेव पञ्चगण्डकं संसारचक्रं चलाचलं विदित्वा सर्व-
संस्कारगतीः शतनपतनविक्रणविध्वंसनधर्मतया पराकृत्य सर्वक्लेशप्रकाणादर्कं सा-
क्षात्कृतम् । अर्कसंवृतस्त्रैधातुकव्रीतरागः समलोष्टकाच्चन आकाशपाणितलसमचित्तो
वासीचन्दनकल्पो विद्याविदारिताण्डकोशो विद्याभिज्ञाप्रतिसंवित्प्राप्तो भवलाभलोभस-
त्कारपराङ्मुखः सेन्द्रोपेन्द्राणां देवानां पूज्यो मान्यो ऽभिवाच्यश्च संवृतः ॥ 10

1) MS, with dittography, ततो राजाशोकः स्थविरोपगुप्तस्य विस्मयमुपगतस्ततो
राजास्थविरोपगुप्तस्य विस्मयजननार्थं.

2) MS ततोपगु°.

3) MS °शार्कसंक्रमाणि.

4) Ex conject.; MS विस्मृतानि but B had at the outset विवसन्ति. The aks.
वसन्ति have been cancelled to be replaced by an interlinear correction स्मृतानि,
which may perhaps mean स्मितानि. CDP विस्मृतानि. The parallel place in K
(f. 3a 5) which is fuller, has here

तदा स कुक्कुटारामे उपगुप्तो (ms °प्ता) जिनांशजः (ms °नांसजः) ।

अष्टादशसंक्रमैश्च भिक्षुभिः सह संस्थितः ॥

शैलेस्तद्वि (ms शैलेस्तद्वि) गुणैस्सार्द्धं etc

5) The insertion of these few indispensable words which are wanting in
MS, is supported by the Tib. རྟེན་པ་ལྟར་ answering to them. Feer, p. 434, 11
translates «Quant à Sundara, il salva les pieds etc.», but there is no reason to
suppose Sundara to be denoted by the pronoun rather than king Aśoka himself
who is the chief of the company present. Moreover, *kumārah* put in the beginning
of the second next sentence implies the author's passing over from Aśoka to
Sundara

ततो राजाशोकः संदिग्धः स्थविरं पृच्छति । कानि भर्तुः सुन्दरेण कर्माणि कृतानि
 येनास्यैवं⁽¹⁾ विधिं⁽¹⁾ ब्रूयं कानि पुनः कर्माणि येन दिव्यगन्धोदकपरिपूर्णा रत्नमयी पुष्कि-
 रिणी प्राडुर्भूता⁽³⁾ पुष्पफलसमृद्धं च मकुडुद्यानं जङ्गमम् ॥ स्थविरोपगुप्त आह । सुन्दरेणैव
 मङ्गराज पूर्वमन्यासु ज्ञातिषु कर्माणि कृतान्युपचिनानि लब्धसंभाराणि परिणतप्रत्यया-
 5 न्योधवत्प्रत्युपस्थितान्यवश्यंभावीनि । सुन्दरेणैव कर्माणि कृतान्युपचितानि को अन्यः
 प्रत्यनुभविष्यति । न भिन्नैः⁽⁴⁾ कर्माणि कृतान्युपचितानि बाह्ये पृथिवीधातौ विपच्यते
 नाब्धातौ न तज्जोधतौ न वायुधातात्रपि⁽⁶⁾ तूपात्तेष्वेव स्कन्धधात्वापननेषु कर्माणि कृतानि
 विपच्यते शुभान्यशुभानि च ।

न प्रणश्यति कर्माणि कल्पकोटिशतैरपि ।

10

सामग्र्यो प्राप्य कालं च फलति खलु देहिनाम् ॥

भूतपूर्वं मङ्गराज यदा भगवान्परिनिर्वृतस्तदा आयुष्मान्महाकाश्यपः पञ्चशतपरि-
 वारो मगधेषु जनपदचारिकां चरन् [98b] धर्मसंगीतिं कर्तुंकामः । यावदन्यतमेन इन्द्रि-
 कर्षकेण महान्भिन्नुमङ्गो दृष्टः शास्त्रवियोगाच्छोकार्तो ऽधपरिभ्रातो रजसावचूर्णितगात्रः⁽⁸⁾ ।

1) Cp. *supra*, I, 349, 13 and *infra*, p. 205, 6.

2) MS दिव्या, cp. *supra*, p. 201, 11.

3) B प्राडुर्भूता, P corr.

4) Visarga wanting in MS. The composer of this avadāna failed to keep in mind here that it is the king who is addressed, not the monks.

5) B नाब्धातौ, likewise K (f. 6a 7), D corr.

6) Cp. *supra*, I, p. 74 n. 9.

7) B °निर्वृतस्तदा, D corr.

8) MS चूर्णितः गात्रः.

ततो ऽस्य कौर्ण्यमुत्पन्नम्⁽¹⁾ । ततस्तेन काष्ठ्यप्रमुखाणि पञ्च भिन्नुशतानि ज्ञेसाकस्त्रात्रे-
णोपनिमल्लितानि । ततस्तेन नानागन्धपरिभावितमुष्णोदकं कृत्वा ते भित्तवः स्त्रापिताश्चो-
वरकाणि शोभितानि । प्रणीतेन चाक्षरेण संतर्प्य शरणगमनशिक्षापदानि दत्त्वा प्रणिधानं
कृतम् ।⁽⁵⁾ धस्मिन्नेव गाक्यमुनेः प्रवचने प्रब्रज्य चार्कह्वं प्राप्नुयामिति ॥

किं मन्यसे महाराज यो ऽसौ तेन कालेन तेन समयेन दरिद्रकर्षको ऽयं स सुन्दरो 5
भिन्नुः । यत्तेन भित्तवो ज्ञेसाकस्त्रात्रेण स्त्रापितास्तेनास्यैवंविधो रूपविशेषः संवृत्तो दिव्य-
चन्दनोदकपरिपूर्णा रमणीया पुष्करिणी पुष्पफलसमृद्ध च मकुडुद्यानं जङ्गमं प्राप्तम् ।
यत्तेन शरणगमनशिक्षापदानि उपलब्धानि⁽⁸⁾ तेनेह जन्मन्यर्कह्वं सान्नात्कृतम् । इति हि
महाराज एकाक्षकृष्णानां कर्मणामेकाक्षकृष्णो विपाक एकाक्षशुक्लानामेकाक्षशुक्लो व्य-
तिमिश्राणां व्यतिमिश्रस्तस्मात्तर्हि महाराज एकाक्षकृष्णानि कर्माण्यपास्य व्यतिमि- 10
श्राणि चैकाक्षशुक्लेष्वेव कर्मस्वाभोगः⁽⁹⁾ करणीय इत्येवं ते महाराज शिक्षितव्यम् ॥

1) B °त्पन्नंस्ततस्तेन, D corr.

2) Ex conject.; cp *supra*, I, 286 n. 1. Caraka (I, 14 = p. 69, cl. 25 of the Nirṇayasāgarapress pocket-edition) makes mention of *jentāka* in the chapter which treats of perspiration and how to induce it. See also Apte's *Dictionary* s.v

3) MS °परिभावितउष्णोदकं

4) MS शरणगमनभित्ता°.

5) Feer's translation (p. 435, 5) is here not quite correct.

6) MS जैन्दाक

7) MS दिव्याचन्दनोदक°.

8) I have added this missing predicate from the Tibetan, where I found its equivalent སྒྲུབ་པ་ Sarat's *Dict.* puts as the Skt. counterpart of that Tib. participle घादान (sic), गृहीत

9) B °भोगकरणीय, D corr.

अथ राजाशोक आयुष्मतः स्थविरोपगतस्य भाषितमभिनन्द्यान्मोक्ष उत्थापासः
 नात्प्रक्रान्तः॥

1) MS भाषितमभ्यनन्द्या° (P भाषितमस्येनन्द्या°)

2) B °सनान्प्र°, D corr.

3) In MS this colophon is added ॥ १०० ॥ इत्यवदार(sic)शतके दशमी उदान-
 गाथा समाप्ता ॥ ॥ समाप्तं च अवदानशतकं ह्यत्रयं (sic) सुगतभाषितं वंदीश्वराचा-
 र्यपूर्वमिदानीं प्रकाशितं ॥ Then follows the credo ये धर्मा etc. and the date on which
 the manuscript was finished, as will be expounded in my Preface.

Additions and Corrections.

- I, p. 13, 13. Correct: पुत्रसत्त्वमभिव्यक्तयथा. Cp. n. 8 on I, p. 120 and n. 6 on II, 179.
- 14, 11. Correct. दिष्टार्यपुत्र
18. I now think that *atyunnamayya*, which is the constant tradition of MS here and 196, 12. II, 73, s. 180, 11, is corrupt, since the true reading must be *abhyunnamayya*.
- 18, 11. Correct घण्टावघोषणं. Likewise 48, 2. 58, 4. 90, 14. 220, 15
- 24, 3. भगवान्नू with neglect of the grammatical sandhi in MS, as is likewise the case p. 98, n. 1. I have tacitly corrected I, 42, 7. 321, 4. II, 194, 2.
- 29, n. 1. Cp. also Lalitav. (ed. Lefmann) 227, 17 *kincitprāṇāḥ*.
- 32, 5. I now think शतसहस्रेण is a clerical blunder for शतसाहस्रेण, which is the correct form.
- 47, 6. Read: प्रति विह्वौ.
- 58, n. 9. सुक्, to which the late M. Feer, in his private communication of the Tibetan version of this passage, added a sign of interrogation, I take now for a misread सुक्; सिक् सुक् may be = 'tax-gathering', cp. सुक् IV in Sarat's *Dictionary*. Consequently my emendation पुयमकरा is almost certain. For मकर 'free from taxes' see PWK s. v.
- 68, 4. Perhaps विभूतिका will fit better than विभूषिका.
- 71, n. 6. Cp. also Lalitav. (ed. Lefmann) 335, 2 लीणपध्यादन
- 76, 5. Correct: सथावकसङ्घो
- 87, 11. » कालेन.
- 90, 8. » भगवाच्छर्क

- I, p. 92, 8. Correct: गुरुकरि०.
- 94, n. 4. Perhaps मोमांसेयेति will do better than मोमांसस्व. Cp. I, 175 n. 5 and 189 n. 4.
- 95, 11. गन्धर्वराजः in MS is probably a mistake for गान्धर्व० or गान्धर्वि-कराजः, cp. p. 96, 8.
- 96, 7. Read वासी० with MS, and cp. I, 207, 12
- 127, 7. Correct: ऊर्णायामत्तर्हिताः.
- 136, n. 3. Cp. also Sarat' Dictionary, p. 130 s. v. [स'क'म'श्व'य'; he mentions both श्रवय and वय as the Sanskrit equivalents of this «metaphysical term.»
- 148, title of nr. 27. Correct: नाविका इति २७।
- 148, 10. Correct: उरुवित्वाकाप्रयप०.
- 151, 13. I have by mistake edited उष्णोषे instead of ऊर्णायाम्, which is also the reading of MS.
- 154, 4. The right reading may perhaps be भगवतः पादयोर्झदयितं. The participle of a denominative *angadāyati* would be in its place here.
- 158, 7 and 159, 2. In Agnipurāṇa adhy. 27, 16 it is said in a similar manner दन्तकाष्ठं भक्षयित्वा त्यक्त्वा च. Here *bhaksayati* means «to chew»; the *ḍantakāṣṭha* is spit out after chewing. Cp. also Jāt. (ed. Fausb.), V, 134, 7-10.
- 169, 8. Correct: ०खिलमक्रष्टकमे०. Likewise p 174, 16. 178, 6. 184, 1. 188, 8. 218, 8. 225, 8. II, 118, 8
- 186, n. 1. Cp. also Āryavajradhvajasūtra quoted in Āikṣās. p. 22, 9
आलोकसममात्मानं सर्वसत्त्वेषुनुगच्छन्.
- 189, 7. Though I believe that सुखित is to be imputed to the author of our collection of avadānas, this word, I am sure, is a wrong sanskritization of *sukṛta* in the original in vulgar language which has been the substratum of our tale. *Sukṛta* has the meaning of Lat. *satur*; it goes back to an older *sudhita* = *su* + *dhita* from the root *dhā*.
- 190, n. 8. Instead of [देव'यय] read: [देव'यय]
193. The story of Maitrakanyaka is represented on the sculptures of the temple of Boro-budur in the island Java, as has been discovered by Prof. S. d'Oldenburg, see *Journ. Amer. Or. Soc.* XVIII, 184 foll. A monograph by myself on the whole legend in connection with the said sculptures has been published in the *Bijdragen van het Instituut voor de Taal-, Land- en Volkenkunde van Ned. Indië*, VII^{de} Volgr., V, 2.

- I, p. 209, n. 1. For the meaning of *atagamṣyāmi* cp also Whitney on *Atharvavedas*. III, 3, 4 and 6 (in Lanman's ed. *Harvard Oriental Series* VII, 88).
- 224, n. 3. As to उपसृप्त cp also I, 175, 18 and 250, 15
- 228, n. 3. Cp. also Jātaka, ed. Fausb, I, 286, 4. *Tassa pi ācariyassa mātā vīsamāssasatikā.*
- 230, n. 1. Correct: सचेद्भगवतः.
- 234, n. 7. » गङ्ग instead of गङ्ग.
- 241, 7. I now prefer to correct शारिपुत्र° for शालिपुत्र° of MS, cp. n. 5 on II, 186.
- 242, 5. Here and in some more places (249, 4. 250, 5 252, 11) I was wrong in changing ध्यायत्तम् and ध्यायत्तीम्, the reading of MSS. I had been misled by *dhmāpayati*, which occurs eight times in Divy. (ed. Cowell and Neil) with the meaning of 'burning' (p. 28, 2. 270, 3. 286, 6. 289, 14. 327, 24 350, 19. 486, 23 588, 25). But neither *dhmāpayati* nor *dhmāyantam* are possible forms. In all those places *dhyaṃpayati* is to be restored. *Dhyā* is the would-be sanskritization of Pāli and Prkt. *jhā* = skt. क्षा, see Childers s. v. *jhāpeti* and *jhāyati*, and Senart in *Journ. As.* 7e Série, VIII, 479 foll. *Dhyāma* = Pāli *jhāma* [if correctly sanskritized, it ought to be *kṣāma*] is met with several times in Mhv., also *dhyaṃpayati*, cp. the Index on that work, and Senart's note on p. 407 of Vol. I, wherewith *Lalitavistara* (ed. Lefm.) 260, 9 may be compared.
- 243, 7. Instead of the unmeaning चञ्चित, which comes also back p. 247, 5 and 268, 10, Prof. Kern suggests चर्वित, for चर्विताशय, 'the receptacle of the chewed (food)' must be an appropriate paraphrase of कुक्षि, as which it is intended, *pravṛddhaṣaṭṭo-pamacarvitāgrayā* in the metrical portion being = *parvato-pamakukṣiḥ* in the preceding prose. He also thinks it possible that the Pāli prototype — or what other vernacular it may have been — *cabb(v)utāsaya* should rather have been sanskritized चर्विताशय, cp. अमाशय, पक्वाशय. The use of *carvita* = 'food' may be a vulgarism
- 250, n. 7. Read. मायाहि [= मा + आयाहि].
- 256, n. 3. In a letter to me written a short time before his death, M. Feer himself corrected the erroneous statement in his translation about त्रि'सुख'.
- 266, 2. Query यातयित्वा, cp. II, 109, 8 निर्गत्य and Index s. v.
- 266, n. 2. Correct. रणे'रुद्ध'.

- I, p. 267. The title of nr. 47 must be ज्ञात्यन्धेति. The person concerned is a woman. MS ज्ञात्यन्ध इति is faulty.
- 277, 9. Read: लाडिताम् participle of the causative.
- 292, 14. Correct: पूर्वप्रे०.
- 303, 6. » दृष्ट्वा.
- 310, 10. » देवकन्याया.
- 314, 2. » स्याद्वाय.
- 315, n. 6. The same meaning 'having heard' for *pratiçrutya* occurs in the Upośadha Avadāna, quoted by Rajendralal Mitra, *The Sanskrit Buddhist Literature of Nepal*, p. 267, 4.
- 327, 4. I now prefer to keep the reading of MS भगवन्नास्माकीनो र्वः. *Āsmākīna* is the right Pāṇinean form, not *asmākīna*, which occurs elsewhere in the Avadānaçataka, see Index.
- 333, 18. मक्तियोपालैः, the sign of ī has dropped. Likewise p. 334, 4 प्रणालि०.
- 353, n. 1. Correct: श्रुष' for स्रियेस'.
- 373, n. 7. » स्तूपे for स्तपे.
- 380, 9. Correct: मक्षेशान्यः.
- 383, n. 3. » वर्षस्याले (sic).
- 387, 14. » विदितयशाः.
- II, p. 3. The note 6 is to be cancelled.
- 9, n. 8. Read: *supra*, I, 9, 3. 24, 7 and *infra*, p. 18, 1.
- 10, » 2. » » II, 5, n. 1.
- 13, » 2. » » II, 9, 3.
- 16, » 3. » » II, 2, 8.
- » » 6. » » II, 5, n. 1.
- 28, 4. Correct: कन्दरमनुप्रवृत्तः.
- 30, 7. » साक्षात्कृतम्.
- 58, n. 3. I suppose I made a mistake in quoting from the Tibetan text writing རེེན་པས་; it is certainly meant རེེན་པས་ 'pardoning'.
- 63, 1. Read: वयमिह.
- 65, 8. Add to प्रमुखानि this note: Sic MS.

II, p. 65, 17. Correct: अग्निहोत्रिकः.

86, n. 2. Perhaps मण्ड is a wrong marginal insertion and the right reading rather स्वके करकम्. The modifications of the *secunda manus* of B are sometimes wrong emendations.

66, c. For analogous declarations see e. g. Jtkm. I, 80 and 81.

n. 6. My friend de la Vallée Poussin draws my attention to a parallel place in Çikṣās. 316, 16 कर्मविपाकप्रतिशरणो भूत्वा.

87, n. 3. Sarat identifies, p. 806 of his *Dictionary*, श्रु'सुग' with कम-पडलु.

112, 1. Correct: संनिपत्तव्यमिति.

113, 7 and n. 10. The Tibetan translator must have had before him the good reading; for in that time Bhadrīka and his companions had already given up their *vibhava*, but felt themselves superior to Upāli on account of their *kula*, their *rūpa* and their *yauvana*.

120, 15. Correct: येन.

121, 3. Read: करिष्यथः.

136, c and 7. I was wrong in retaining the reading of MS, overestimating Feer's translation (p. 377, 7): «Que nul ne se comporte en homme vulgaire!» Read instead of प्रचार° and प्रचारणायां, the necessary conjectural corrections प्रचारयितव्यमिति and प्रचारणायां and cp Childers s. v. *pavāraṇā* and *pavāretā*.

144, 12. Insert. [89b] between °नुत्तर° and पुरुष°.

162, n. 2. Correct: दे'स्'स'दे'.

198, 2. Cp Divy. 203, 9. 206, 4.

INDEXES.

I. Index of proper names.

The ciphers denote the volumes, pages and lines; «f.» added to a cipher signifies that the name occurs also in the sequel.

Of names, occurring in *clichés*, the cipher denotes the place, where the name is found the first time.

Akaniṣṭhā devāḥ in the <i>cliché</i> of the Buddha's smile (I, 5, 4 etc.), and also II, 105, 11. Agni II, 62, 3. Agnivaiçyāṇa = Dīrghanakha II, 167, 10 f. Angulimāla I, 148, 9. Acala, a future Buddha I, 53, 12. Ajātaśatru. King — I, 54, 6 f. 83, 6 f. 68, 7 f. 203, 2 f. II, 182, 1 f. Ajirāvatī, a river near Ćrāvastī I, 63, 5. II, 69, 2. Aṭaṭa, a hell, in the <i>cliché</i> of the Buddha's smile I, 4, 9 etc. Atapās, heavenly beings, in the <i>cliché</i> of the Buddha's smile I, 5, 3 etc. Anabhrakās, heavenly beings, in the <i>cliché</i> of the Buddha's smile I, 5, 3 etc. Anāthapiṇḍada, in the preamble of the av. nr. 3. 4. 6—11. 13. 17. 18. 22. 25. 26. 29—32. 34—39. 42. 47. 48. 52. 53. 55. 56. 59. 60. 71. 72. 74. 77. 79—85. 88. 89. 91. 93—97. Further I, 159, 5. 213, 6 f. 216, 8 f. 224, 5 f. 296, 2. 313, 6 f. II, 7, 6. 9, 1 f. 37, 6.	Aniruddha, the mahāçrāvaka II, 67, 9 f. 112. 4. 134, 12. 135, 1. 199, 3. Apramāṇaçubbās, heavenly beings, in the <i>cliché</i> of the Buddha's smile I, 5, 3 etc. Apramāṇābbās, heavenly beings, in the <i>cliché</i> of the Buddha's smile I, 5, 3 etc. Abhās, heavenly beings, in the <i>cliché</i> of the Buddha's smile I, 5, 3 etc. Abhayapada, a future Buddha I, 62, 3. Amṛtodana, a Çākya prince II, 111, 2. Arbuda, a hell, in the <i>cliché</i> of the Buddha's smile I, 4, 9 etc. Avīci, the hell — II, 159, 3 and in the <i>cliché</i> of the Buddha's smile I, 4, 8 etc. 1. Açoka, nephew to the Buddha Kāçyapa I, 237, 14 f. 2. Açoka. King — II, 200, 7 f. Ahalyā (in Ahalyājāra, epithet of Indra) I, 84, 2. Ājñātakaundinya, the mahāçrāvaka II, 184, 12. (The) Ātharvāṇa (doctrine) II, 128, 5.

- Ānanda I, 2, 15. 89, 1. 104, 1. 191, 15. 211, 7 f. 228, 9 f. II, 41, 7 f. 75, 4. 78, 12. 134, 11. 140, 2 f. 155, 6 f. 197, 6 f. 199, 10; — moreover in the *cliché* of the Buddha's smile I, 6, 4 etc.
 Āpajjura, a forest II, 94, 8 15
 Ābhāsvarās, heavenly beings, in the *cliché* of the Buddha's smile I, 5, 2 etc
 Āśādha, a gṛhapati I, 338, 6.
 Indradamana, a past Buddha I, 86, 8
 Indradhvaja, a past Buddha I, 105, 8
 1. Uttara, the Brahman, to whom Kāṣyapa predicted he would be the future Buddha Cākyamuni I, 239, 7 II, 28, 5. 51, 8 88, 1. 132, 6.
 2. Uttara, hero of av. nr. 40.
 Utpala, a hell, in the *cliché* of the Buddha's smile I, 4, 9 etc.
 Upagupta II, 202, 14 f.
 Upāli II, 112, 5 f.
 Upasādhā, the devaputra, hero of av. nr. 59.
 Uṣuvivāṅkūṣyapa I, 148, 10.
 Rṣidatta II, 9, 7; cp Rṣidatta.
 Rṣipatana I, 237, 13. 248, 1. 250, 14. 269, 4 334, 19. 338, 1. 344, 2 II, 12, 6 17, 11. 22, 18 31, 5 33, 8. 88, 18 40, 1. 51, 8 76, 18 80, 6. 85, 14. 97, 2. 124, 18 10. 132, 4. 144, 18. 150, 1. 164, 2. 179, 6.
 Ekapaṇḍarīka, Prasenañjit's elephant II, 114, 10.
 Andraṃ vyākaraṇam II, 187, 1.
 Airāvāṇa, Indra's elephant I, 113, 3.
 Airāvata, the celestial elephant II, 104, 2. 13
 1. Kacangalū, heroine of av. nr. 78.
 2. Kacangalā, a town II, 41, 5. Adj. Kācangaliya, *ibid*.
 Kanakamuni II, 34, 11.
 Kapilavastu, in the preambles of the av. nr. 61 (I, 345, 6) — 70; 73; 87. Moreover I, 346, 3 363, 9. 367, 10. II, 98. 11. 100, 1. 111, 7.
 Kapphiṇa, hero of av. nr. 88.
 Kalandakanivāpa, in the preambles of the avadānas nr. 1 (I, 1, 8). 14—16. 19 (Karandakanivāpa). 20. 23. 28. 33. 41, 43—46. 49. 51. 54. 75. 92. 99. Moreover I, 259, 13.
 Kalpa, the father of Kapphiṇa II, 102, 6. 108, 1.
 Kalasūtra, a hell, in the *cliché* of the Buddha's smile I, 4, 8 etc
 Kālikā, a rākṣasī II, 66, 4.
 Kāṣikoṣalāḥ, the country — I, 58, 6.
 Kāṣisundara, a prince II, 27, 14 f.
 Kāṣisundarī, heroine of av. nr. 76.
 Kāṣī (Vārāṇasī) II, 27, 14.
 Kāṣyapa, the Buddha I, 123, 1. 237, 11. 239, 7. 247, 15 f. 250, 12. 269, 1. 294, 10 301, 4. 334, 17. 337, 15. 343, 17. II, 12, 4 f. 17, 9. 22, 16 f. 38, 18. 44, 7. 51, 1. 59, 2. 66, 11. 71, 6. 76, 11. 80, 4. 85, 12. 87, 2. 88, 1. 96, 14 f. 101, 5. 110, 4. 117, 9. 124, 11. 125, 1. 132, 2. 6. 144, 11. 149, 16 160, 8. 163, 16. 172, 9. 185, 6. 196, 9
 Kāṣyapa, the mahācārāṇika I, 213, 10. II, 78, 11. 135, 1. 204, 11 f.
 Kukkuṭāgāra = Kukkuṭārāma, the monastery II, 202, 14.
 Kuṇāla II, 201, 4. 17.
 Kuṇḍera I, 71, 10. 78, 8. II, 62, 5. Further in the *cliché* of the prayer for obtaining a child I, 14, 8 etc.
 The Kumbhāṇḍas I, 67, 10. 108, 9.
 Kuvalayā, heroine of av. nr. 75.
 Kuṣinagarī I, 227, 5. 228, 8. 8. 234, 9. II, 197, 5.
 Kūṭāgāraṇālī I, 8, 6. 279, 6. 282, 7.
 Kṛkin, an old king of Vārāṇasī I, 338, 1 f. II, 39, 5. 76, 14. 80, 6 f. 82, 1. 124, 14.
 Koṣala, the country I, 331, 5
 Koṣṭhila = Dīrghanakha II, 195, 5 f.
 Kauravya, name of a people and a town I, 67, 5 f.; — name of a king II, 118, 6.
 Kauṣalya see Prasenañjit.

Kauçika (= Çakra) as a vocative I, 80,
12. 14. 191, 12.

Krakucchanda, the past Buddha I, 285, 17.
II, 29, 7. 100, 10.

1. Kṣemaṅkara, a past Buddha I, 110, 10 f.

2. Kṣemaṅkara, a king's son II, 46, 6.
49, 8.

Kṣemā, heroine of av. nr. 79.

Gaṅga, a merchant II, 53, 3 f.

Gaṅgarasthū, nickname of Virūpā II,
53, 6. 57, 5. 8.

Gaṅgā, the river — I, 65, 13. 119, 7. 184, 5.
148, 5. 262, 14.

Gaṅḡika, hero of av. nr. 98.

1. Gandhamādana, a mountain I, 32, 1.

2. Gandhamādana (hero of av. nr. 28), a
future Pratyekabuddha I, 156, 20.

Gāndhāra, the country II, 201, 10.

Guptika, hero of av. nr. 96.

Gr̥dhrakūṭa, near Rūjagṛha I, 252, 8. 274, 9.
II, 136, 4.

Gautama, name of the Buddha Çākya-
muni I, 23, 15. 83, 10. 88, 8. 223, 11.
228, 5 f. II, 25, 2. 187, 3 f.

Cakrāntara, a future Pratyekabuddha I,
133, 10.

1. Candana, a past Buddha I, 74, 9.

2. Candana, a past Pratyekabuddha, the
hero of av. nr. 21.

1. Candra, a past Buddha I, 81, 1.

2. Candra, hero of av. nr. 52.

Cāturmahārājikās, heavenly beings, in
the *cliché* of the Buddha's smile I,
5, 1 etc.

Cāra(ī)kā, name of the river near Vārūṇasī
II, 86, 4. 116, 13. 181, 17.

Cārāyaṇa see Dīrgha Cārāyaṇa.

Jambāla, hero of avad. nr. 50.

Jambūdvīpa I, 205, 1. 220, 2. 222, 6. II,
66, 4. 90, 15 f.

Jīvika, the physician II, 134, 6 f.

Jetavana, in the preambles of the av.
nr. 3. 4. 6—11. 13. 17. 18. 22. 25. 26.
29—32. 34—39. 42. 47. 48. 52. 53.

55. 56. 59. 60. 71. 72. 74. 77. 79—85.
88. 89. 91. 93—97. Further I, 24, 2.
49, 4. 56, 4. 73, 2. 94, 4 f. 206, 13.
213, 10 f. (praise of Jetavana). 271,
7. 273, 4. 296, 13. 313, 6. 316, 10. 327.
11. 328, 3. 341, 9 f. II, 47, 8. 54, 19.
64, 13. 74, 16. 84, 4. 104, 1 f. 148, 5.
155, 7. 162, 6.

Tapana, a hell, in the *cliché* of the Bud-
dha's smile I, 4, 8 etc.

Tiṣya, a brahman, father of Qāriputra,
II, 186, 6.

Tumburu, the Gandharva I, 118, 5.

Tuṣitās, heavenly beings, in the *cliché* of
the Buddha's smile I, 5, 1 etc.

Trayastrimṣās, heavenly beings, in the
cliché of the Buddha's smile I, 5, 1 etc.,
and cp. I, 25, n. 11.

Tripiṭa, hero of av. nr. 84.

Dakṣiṇāgiri, a country I, 2, 1. 3, 1.

Dakṣiṇāpatha II, 24, 7. 53, 3. 102, 6. 103, 6.
186, 9.

Daçaçiras, the hero of av. nr. 24.

Divyānnada, a future Buddha I, 116, 13.

Dīrgha Cārāyaṇa, the charioteer of Pra-
senajit II, 114, 10—16.

Dīrghanakha, hero of av. nr. 99.

Dundubhisvara, hero of av. nr. 67.

Durmati, the wicked queen I, 178, 9. 180,
10. 181, 2.

Devadatta I, 83, 6. 88, 6. 89, 6. 308, 5. II,
112, 4.

Droṇodana, a Çākya II, 111, 7.

Dhaṇapālaka, the elephant I, 177, 6.

Dhanada (= Kubera), lord of the Yakṣas
I, 108, 9.

Dharmabuddhi, a king I, 91, 16.

Dharmapāla, hero of av. nr. 33.

Dhṛtarāṣṭra, lord of the Gandharvas I,
108, 8.

Nanda, hero of av. nr. 3.

Nanda, the mahāçrāvaka I, 148, 9. 213, 10.
II, 135, 1 (uncertain).

- Nandaka (perhaps the same as Nanda) I, 267, 6 f.
- Nandana, the celestial garden I, 113, 8
- Nandana, a town I, 201, 12. 203, 1. 4.
- Nandighoṣa, Indra's chariot II, 104, 8. 13
- Nāḍakanthā, a town I, 78. 79.
- Nārāyaṇa I, 87, 2. 129, 7.
- Nālada, the mahācārāvaka I, 274, 6 f.
- Nāladagrāmaka, a locality II, 186, 6.
- Nirarbuda, a hell, in the *cliché* of the Buddha's smile I, 4, 9 etc.
- Nirmala (hero of av. nr. 29), a future Pratyekabuddha I, 162, 5
- Nirmāgaratayas, heavenly beings, in the *cliché* of the Buddha's smile I, 5, 1 etc.
- Nyagrodhārāma, in the preambles of the av. nr. 61 (I, 345, 6) — 70, 73; 87. Moreover I, 346, 11 f. 351, 5. 355, 8. 360, 5. 364, 4. 368, 4. 372, 3. 376, 7. 381, 7. 385, 7.
- Pañcaçikha, the Gandharva I, 95, 10. 113, 5
- Pañcāla I, 341, 10 — The kings of Uttarapañcāla and of Dakṣiṇapañcāla, heroes of av. nr. 8.
- Padma, a hell, in the *cliché* of the Buddha's smile, I, 4, 9 etc.
- Padmaka, hero of av. nr. 31.
- Padmākṣa, hero of av. nr. 66.
- Padmottama, a future Buddha I, 40, 13.
- Padmottara, a future Pratyekabuddha I, 128, 6.
- Paranirmīṭṭavaçavartinas, heavenly beings, in the *cliché* of the Buddha's smile I, 5, 1 etc.
- Parīttacubhās, heavenly beings, in the *cliché* of the Buddha's smile I, 5, 3 etc.
- Parīttābhās, heavenly beings, in the *cliché* of the Buddha's smile I, 5, 2 etc.
- Pāṭaliputra II, 200, 7 f.
- Pāṇḍukambalaçilā, name of a spot in the Trayastriṃça-heaven II, 89, 5.
- Puṇyaprasavās, heavenly beings, in the *cliché* of the Buddha's smile I, 5, 3 etc.
- Purāṇa, the sthapati I, 224, 3. II, 9, 7.
- Puṣpabherotsa, a village in Gandhāra II, 201, 10 f.
- 1 Puṣya, an old Buddha II, 175, 14. 176, 1. f.
2. Puṣya, a gresṭhin II, 86, 6 f.
- Pūraṇa I, 16, 4. 47, 7. 8. 48, 6. 281, 1 (Pūraṇa Kāçyapa) II, 24, 11. 134, 10.
1. Pūrṇa, a past Buddha I, 117, 10.
2. Pūrṇa, the same as Sampūrṇa (I, 2, 8 f.), hero of av. nr. 1.
- Pūrṇabhadra, a future Buddha I, 7, 4.
- Pratāpana, a hell, in the *cliché* of the Buddha's smile I, 4, 8 etc.
- Prabodhana, a past Buddha I, 100, 12.
- Prasenajit Kauçal(y)a I, 32, 5. 36, 6 f. 41, 8 f. 93, 11 f. 103, 16 f. 223, 15. 325, 6 f. 341, 6 f. II, 9, 8. 45, 7 f. 52, 6 f. 78, 6 f. 114, 10 f.
- Priya, hero of av. nr. 65.
- Bandhumatī, the residence of the Buddha Vipacçyin I, 137, 9. 11. 349, 5. 352, 14. 357, 1. 361, 12. 365, 11. 369, 16. 373, 8. 377, 10. 382, 18. II, 5, 15. 70, 13. 96, 7. 109, 5.
- Bandhumant, king of Bandhumatī I, 349, 7. 352, 16. 357, 3. 361, 14. 365, 13. 369, 16. 373, 10. 377, 12. 383, 3. II, 5, 17.
- Balavant, hero of av. nr. 64.
- Bālāhaka, the horse II, 104, 2. 13.
- Bāṣpa II, 134, 12.
- Bumbisāra I, 2, 7. 107, 6. 290, 4 f. 307, 6 f. 319, 6 f. 326, 12.
- Bṛhatphalās, heavenly beings, in the *cliché* of the Buddha's smile I, 5, 3 etc.
- Brahmakāyikās, heavenly beings, in the *cliché* of the Buddha's smile I, 5, 2 etc.
- Brahmadatta I, 120, 3. 134, 11. 174, 14. 178, 4. 179, 8. 218, 6. 225, 6. II, 27, 6. 31, 6. 32, 4. 45, 6 f. 109, 13. This name belongs to different kings of Benares placed in any time and in any kalpa.
- Brahmapurohitās, heavenly beings, in the *cliché* of the Buddha's smile I, 5, 2 etc.
1. Brahmā, a past Buddha I, 69, 5 f.
2. Brahmā, the god I, 103, 10. 224, 4. Further in the *cliché* of the prayer for obtaining a child I, 14, 3 etc. Brahmū Sahāmpatī II, 198, 10, and in the

- cliché* of the apparition to the Buddha I, 273, s etc
 Brahmottara, a palace I, 202, 2. 203, 2. 5.
 Bhadraka kalpa (or Bhadrakalpa) I, 237, 10. 250, 11. 269, 1. 285, 16. 331, 16. 337, 14. 343, 16. II, 12, 3. 17, 8. 22, 15. 31, 10. 38, 15. 50, 20. 76, 10. 80, 2. 85, 11. 96, 13. 100, 9. 121, 10. 132, 1. 114, 10. 149, 15.
 Bhadrīka, the Çakya, hero of av. nr. 89
 Bhāgīratha, a past Buddha I, 65, 11.
 Bhūti, father of Subhūti II, 127, 12.
 Magadha, the country I, 119, c. 131, 2. 148, 5. 258, 2. II, 201, 10
 Madhyadeça I, 124, 6. 153, 4. II, 107, 5
 Marudgaya I, 67, s. 9.
 Markaṭabhrada I, 8, 2. 279, 5.
 Malla, name of a people and country I, 227, 6. 228, 4. 234, 6. II, 197, 5.
 Mahānāman II, 154, 12.
 Mahūpadma, a hell, in the *cliché* of the Buddha's smile I, 4, 9 etc
 Mahāprajāpati II, 4, 9. 21, 6. 13. 50, 2
 Mahābrahmāṇas, heavenly beings, in the *cliché* of the Buddha's smile I, 5, 2 etc.
 Mahāraurava, a hell, in the *cliché* of the Buddha's smile I, 4, 8 etc.
 Mahendra II, 62, 5. Mahendro varsaḥ I, 176, 7.
 Māgadha(ka) the people of Magadha, the citizens of Rājagṛha I, 107, s. 109, 12. 116, 15. 291, 15. 294, 5.
 Māthara, a brahman, grandfather of Çāriputra, II, 186, 7.
 Mātāṅga, A — II, 184, 1.
 Mānastabdhā, a brahman youth I, 148, 16.
 Mālikā, a queen II, 9, 6.
 Mītra, a merchant I, 195, 3.
 Muktā, heroine of av. nr. 77.
 Mṛgadāva I, 237, 13. 248, 2. 250, 14. 269, 4. 334, 19. 338, 1. 344, 2. II, 12, 6. 17, 11. 22, 18. 31, 5. 38, 18. 51, 3. 76, 13. 80, 6. 85, 14. 97, 2. 124, 13. 132, 4. 144, 13. 150, 1. 164, 2. 179, 6.
 Mṛgāra see Viçākhā.
 Meru, I, 191, 2. Cp. Sumeru.
 Maitrakanyaka, hero of av. nr. 36.
 Maitreya, the Bodhisattva II, 176, 2.
 Maudgalyāyana I, 112, 7 f. 218, 10. 241, 7 f. 246, 7 f. 249, 6 f. 252, 6 f. 256, 10 f. II, 78, 12. 89, 7 f. (av. nr. 86). 135, 1. 156, 1.
 Yaçodharā I, 191, 13.
 Yaçomati, heroine of av. nr. 2.
 Yaçomitra, hero of av. nr. 85.
 Yāmās, heavenly beings, in the *cliché* of the Buddha's smile I, 5, 1 etc.
 Ratnadīpa, a country I, 23, 12.
 Ratnamati, a future Buddha I, 12, 16
 Ratnaçaila, a past Buddha I, 91, 13
 Ratnottama, a future Buddha I, 27, 18
 Ramanaka, a town I, 200, 8. 203, 1. 4.
 Rājagṛha, in the preambles of the avadānas nr. 1 (I, 1, 8). 14—16. 19. 20. 23. 29. 33. 41. 43—46. 49. 51. 54. 75. 92. 99. Moreover I, 2, 10. 85, 6. 88, 8. 11. 89, 7. 10. 90, 11 f. 107, 11. 130, 17. 153, 9. 154, 4. 244, 3. 2. 252, 6. 256, 6. 257, 1 f. 274, 7. 290, 3. 11. 326, 5. II, 10, 7. 25, 1. 184, 6. 182, 2. 187, 5.
 Rāṣṭrapāla, hero of av. nr. 99.
 Rīṣidatta I, 224, 3; cp. Rṣidatta.
 Revata, the mahāçrāvaka I. 213, 10. II, 112, 4. 135, 1.
 Rohiṇa, a Çakya II, 14, 6. 15, 8.
 Rohita, the fish I, 170. 171.
 Raurava, a hell, in the *cliché* of the Buddha's smile I, 4, 8 etc.
 Lekuñcika, hero of av. nr. 94.
 Vadika, hero of av. nr. 6.
 Vapuṣmant, hero of av. nr. 63.
 Varuṇa (the god) I, 71, 10. 78, 8. II, 62, 5. Further in the *cliché* of the prayer for obtaining a child I, 14, 3 etc.
 Varṇasvarūs, a group of Pratyekabuddhas I, 99, 17.
 Varṣākūrā, a kṣātriya II, 9, 7.
 Valguṣvarūs (heroes of av. nr. 30), future Pratyekabuddhas I, 167, 1.

Vāyu (the god) II, 62, 5.

Vārāṇasī in the preamble of av. nr. 76 (II, 31, 5) Further I, 42, 9. 10. 120, 3 184, 11. 169, 6. 178, 4. 188, 1. 195, 3 199, 10 218, 6 225, 6. 237, 12 248, 1. 250, 13. 254, 12. 269, 3. 275, 14. 300, 15 334, 18 337, 16. 344, 1 II, 12, 5. 17, 10 22, 17. 27, 6 38, 17. 39, 3 7. 51, 2 57, 14 65, 18. 76, 12. 80, 5. 85, 13. 87, 4. 97, 2. 101, 2. 109, 13. 116, 9. 124, 13 125, 6 132, 3. 144, 12 149, 17. 157, 14 159, 8 f. 164, 1 170, 17 179, 5. 184, 7. 195, 14. — adj. Vārāṇaseya I, 175, 15. 179, 1 II, 159, 8

Vālūkū, the river near Benares (perhaps the same as Cārikā, see s. v.) I, 171, 7.

Vāsava (= Çakra) I, 71, 10. 78, 8.

Vijaya, a future Buddha I, 46, 4.

Viditayaças, hero of av. nr. 70.

Videha A king of — II, 123, 13. 124, 4.

Vipaçyin, the Buddha I, 137, 7 f. 349, 3 f. 352, 12 f. 356, 15 f. 361, 10 f. 365, 9 f. 369, 14 f. 373, 6 f. 377, 8 f. 382, 16 f. II, 5, 13 f. 70, 11. 71, 3. 96, 3. 109, 3 f.

Virūḍha, lord of the Kumbhāṇḍas I, 108, 9.

Virūpa, hero of av. nr. 97.

Virūpā, heroine of av. nr. 80.

Vihūpākṣa, lord of the Nāgas I, 108, 9.

Viçākhā, mother of Mrgāra I, 224, 3.

Viçvakarman I, 67, 10.

Viçvadevo maharṣiḥ II, 62, 6

Veçuvana, in the preambles of the avadānas nr. 1 (I, 1, 8). 14—16. 19. 20. 23. 28. 33. 41. 43—46. 49. 51. 54. 75 92. 99. Moreover I, 90, 3. 10. 107, 11. 113, 3 256, 6. 259, 13. 291, 15. 292, 9. 310, 14.

Vemacitrin, lord of the Asuras I, 108, 10.

Vaiçayanta, Indra's palace I, 90, 3.

Vaḍehī, the mother of Ajātaçatru I, 57, 2—4.

Vaiçālī I, 8, 5 7. 279, 5. 281, 3. 6 283, 17.

Vaiçravaṇa = Dhavada the first of the four mahārājās I, 224, 4, and in the *cliché* of the rich merchant I, 2, 3 etc.

(The) Vyādayakṣās II, 104, 3. 14. (Cp. Divy. 275, 28).

Çakra Devendra I, 32, 1. 67, 8. 73, 3. 85, 3 7. 108, 10. 113, 3. 175, 16 f. 185, 1 f. 189, 3 f. 220, 5 f. 303, 6 f. 309, 4 f. II, 93, 1. 6 105, 2. 8. 198, 8. — Further in the *cliché* of the prayer for obtaining a child I, 14, 3 etc. and in the *cliché* of the apparition to the Buddha I, 273, 8 etc.

Çākya, in the preambles of av. nr. 61 (I, 345, 7) — 70; 73; 87. Further II, 111, 7 f.

Çākyamuni, the Lord I, 239, 3. II, 20, 11. 23, 6. 51, 9. 88, 2. 119, 4. 132, 7, — while in a previous existence II, 176, 2 f.

Çākyamuni, a future Buddha I, 35, 3.

Çāradvatīputra = Çāiṇputra I, 213, 9. II, 154, 6.

Çāiṇputra I, 241, 7 (Çāiṇputra). II, 69, 7. 78, 11. 135, 1. 154, 12. 155, 2. 156, 4 f. 186, 6 f. 187, 7. 194, 1 f.

Çāi, the mother of Çāiṇputra II, 186, 6.

The Çibi king, hero of av. nr. 34.

Çibighoṣā, the capital of Çibi I, 183, 14.

Çiva I, 71, 10. 78, 8. II, 62, 5. Further in the *cliché* of the prayer for obtaining a child, I, 14, 3 etc

Çitaprabha (hero of av. nr. 26), a future Pratyekabuddha I, 147, 14.

Çitavana, cemetery of Rājagṛha II, 134, 5 f. 182, 7

Çuklā, heroine of av. nr. 73

Çuddhāvāsakāyikā devāḥ I, 122, 9

Çuddhodana II, 111, 3 f.

Çubhakṛtsnās, heavenly beings, in the *cliché* of the Buddha's smile I, 5, 3 etc.

Çobha, a king II, 29, 10. 100, 12.

Çobhāvatī, the residence of the Buddha Krakucchanda I, 286, 1. II, 29, 9. 100, 11.

Çobhita, hero of av. nr. 87

Çrāvastī, in the preambles of the av. nr. 3 4. 6—11. 13. 17. 18. 22. 25 26. 29—32. 34—39. 42. 47. 48. 52. 53. 55. 56. 59. 60. 71. 72. 74. 77. 79—85.

58. 59. 91. 95—97. Further I, 78, 7. 98, 9. 97, 3. 103, 12. 125, 5. 182, 6 (assemblies of bhikṣus at Ār.). 223, 14. 313, 11 f. 326, 2 f. II, 7, 8. 9, 1. 10, 6. 20, 6 f. 74, 14. 78, 11. 13. 83, 12. 89, 7. 91, 10. 103, 8. 11. 104, 9. 114, 9. 127, 12. 153, 3. 12. 154, 6. 167, 8. 10.
- Çrimati, heroine of av. nr. 54.
- (The) Śaḍvargikās II, 139, 8.
- Śaṃsāra, hero of av. nr. 95.
- Śaṃsārottaraṇa, a future Pratyekabuddha I, 152, 10.
- Samghāta, a hell, in the *cliché* of the Buddha's smile I, 4, 8 etc.
- Samjīva, a hell, in the *cliché* of the Buddha's smile I, 4, 8 etc.
- Sadāmatta, a town I, 201, 6. 203, 1. 4.
- Samudra, hero of av. nr. 81.
- Sampūrṇa, a brahman I, 2, 2. 3, 1.
- Sarvārthasiddha, name of Ćākyamuni II, 112, 2.
- Sāṃkāçya, a town II, 94, 8. 13.
- Siṃha, a *senāpati* I, 6, 7 f.
- Sugandhi, hero of av. nr. 62.
- Sujāta, son to Kṛkin I, 338, 8.
- Sujirṇa, a garden near Ćrāvastī (unless the adj. सुजीर्ण be meant and not a proper name) II, 174, 5.
- Sudarçana, the city of the Devas II, 104, 1. 12.
- Sudarçanās, heavenly beings, in the *cliché* of the Buddha's smile, I, 5, 4 etc.
- Sudrçās, heavenly beings, in the *cliché* of the Buddha's smile, I, 5, 4 etc.
- Sudharmā, the hall of the Devas I, 303, 5.
- Sundara, the miraculous boy of tale nr. 100, II, 202, 3 f.
- Sundaraka or Sundara, son to Surūpa I, 188, 7. 190, 1. 191, 15.
- Suparṇin = Garuḍa I, 108, 4. II, 127, 9. 130, 7. 156, 2.
- Supratiṣṭhita, the elephant I, 118, 3.
- Suprabhā, heroine of av. nr. 71.
1. Supriya, the great musician, hero of av. nr. 17.
 2. Supriya, the Gandharva I, 113, 5.
 3. Supriya, son of Anūthapiṇḍada II, 87, 7.
- Supriyā, heroine of av. nr. 72.
- Subhadra, the parivrājaka, hero of av. nr. 40.
- Subhāṣitagaveśin, hero of av. nr. 38, I, 219, 8.
- Subhūti, hero of av. nr. 91.
- Sumanas, hero of av. nr. 62.
- Sumeru II, 127, 9.
- Surūpa, a king, hero of av. nr. 35.
- Suvarṇābha, hero of av. nr. 61.
- Sūkṣmatrak (or -triṣ) (hero of av. nr. 25) a future Pratyekabuddha I, 143, 1.
- Sūrya, hero of av. nr. 69.
- Somā, heroine of av. nr. 74.
- Saupāraka, a town II, 166, 6 f.
- Sthavira, hero of av. nr. 92.
- Sthūlakosṭhika, a place II, 118, 5 f. 119, 5.
- Hastaka, hero of av. nr. 93.
- Hahava, a hell, in the *cliché* of the Buddha's smile I, 4, 9 etc.
- Himavant II, 28, 2. 176, 5.
- Hiranyapāṇi, hero of av. nr. 83.
- Huhuva, a hell, in the *cliché* of the Buddha's smile I, 4, 9 etc.

II. Index of remarkable words and terms.

The ciphers denote the page and the line

अकाल see दुर्भिक्षाकाल.

अक्षय mishap, misfortune I, 291, 12 332, 6.

अगुरु fragrant aloe-wood I, 24, 2.

अगुरु in the expression: यदि ते अगुरुं अस्ति
it does not trouble you I, 94, 3. 229,
6 f. II, 90, 12.

अग्निषदा a fire-hearth I, 220, 18 f. 264, 1.

अग्निहोत्रिक II, 28, 2. 65, 17 (cp. Add. and
Corr.).

अग्रप्रज्ञप्ति in the Sūtra on the Three
agraprajñaptayah I, 49, 10—50, 11. 329,
13—330, 7.

अग्र्यासनिक having the privilege of a
higher seat I, 105, 6, cp. I. 11.

अग्रेण in अद्याग्रेण from henceforward
II, 13, 2.

अङ्गदायित see Add. and Corr. p. 207, 16.

अधरिमां भूमिम् (in the cliché on the ob-
taining of children) I, 15, 6 (but I, 97,
8. II, 74, 1. 181, 3 अधर्ता)

अधिमुक्त (as in Pāli) I, 8, 11. 112, 8 (उदा-
राधि°) 285, 5 (लूकाधि°).

अधिवासयति to consent I, 9, 3 etc.; — to
bear, to endure II, 199, 8.

अधीच्छति I, 75, 10. 81, 14. 87, 8. 92, 4.
113, 2.

अध्यवसान the clinging to, attachment
II, 188, 10 f. 192, 7.

अध्यवसित clinging to, attached I, 271,
15. 289, 1. 296, 1.

अध्यायिन् II, 127, 8.

अध्येषा (from अधि + इष्) I, 87, 9.

अनास्थासिक (cp. Divy. 207, 28) I, 139, 10.
144, 9

अनाकारतां प्रतिपन्नः I, 176, 2. 291, 17.
332, 9. 340, 5.

अनिज्यमानैरिन्द्रियैः (in the cliché of the
Buddha's preaching) I, 243, 1; some-
times अनिज्यमानि° (I, 187, 7. 250, 1) but
again अनिज्यमानि° (I, 253, 10 with note).

- अनुगम 1. with locat. = 'penetrating' I, 156, 1; 2. in दोर्धकालानुगमस्य वैरस्य I, 42, 3; 3. in a corrupt (?) passage I, 99, 17.
- अनुपरियाटिक्या II, 11, 1 (cp. PWK. I s. ८. अनुपरिपटि°).
- अनुप्रदत्त (in the *cliché* of the nurses. varying with दत्ता I, 346. 4 etc.
- अनुज्ञय (in the *cliché* of the Buddha knowing the dispositions of persons ripe for being converted) in आजयानु-ज्ञय 'inclination of the heart' I, 64, 12 etc. Cp. Dīparamso I, 42. Likewise cp. Mahābh. III, 259. २३ शुभानुज्ञय with Nārāyaṇa's gloss, and 261, ३३.
- अनुध्यावयति 'to proclaim aloud [the guilt of a criminal being brought away to the place of execution]' I, 102, ९. II, 182, 7.
- अनुध्यावितुम् I, 95, 12 with n. 9 (with वी-णाम् for object).
- अनेक in the expression मध्यवनेकम् (in the *cliché* of the Buddha's predi- cation) I, 243, 1 etc. Cp. Senart's notes on Mhv. I, p. 572 and 616.
- अन्तःपुरिका (viz. स्त्री I, 307, 12. 308, १ f. 312, 1. Cp. PWK. I, s. ८.
- अन्तरा in अन्तरा = अन्तरे 'in this interval of space' I, 107, 11. Cp. Divy. 93, २५. 94, २. 151, ५ and s. 155, 15; in all these places *atrantarāt* is found. Probably the genuine wording was अ-न्तरे, cp. Divy. 574, २९. 576, ६.
- अन्तराक्षया I, 290, 12. 15.
- अन्तर्जन II, 20, 10.
- अन्तर्ज्ञः, as Pāli *antaso* I, 314, ६.
- अन्वाह्णिते (pres.) II, 116, 10. (opt.) I, 298, 15. (participle of the pres.) I, 242, ६. 294, 1. (passive pres.) I, 296, 1.
- अपकृष्ट great distance, remoteness I, 238, 10.
- अपत्रया II, 130, 5.
- अपत्राययति II, 167, 4.
- अपत्राय्य = अपत्रया I, 216, 10.
- अपराधिक = अपराधिन् I, 102, 7. II, 171, 1. 192, 5.
- अपरोक्षक्रम not to be vanquished by an adversary, invulnerable II, 185, 2.
- अपश्चिन्न the very last I, 173, ६.
- अपमृजति to cast off II, 184, 11.
- अपारिमात्तरात् from this side of the river (cp. पारिम) I, 148, 14.
- अपि तु introducing the apodosis after preceding यदि, I, 327, ६.
- अयोक् in ऊहायोक् (see PW. V, 1014) I, 209, 10. 235, 3.
- अप्रतिमंक्षण want of considerateness II, 24, 10.
- अप्रलोपघर्ष II, 163, 10 f.
- अप्रमथ्यफलं युगजेत्रम् I, 158, 10; the Bud- dha is thus designated.
- अभिजानाति to remember I, 263, 2.
- अभिज्ञानिर्हार् II, 49, 2. cp. my n. 5 on II, 3, ६.
- अभिन्या covetousness II, 69, २.
- अभिनिगूढ II, 115, ६.

अभिनिर्वृत्ति complete development I, 119,
10 122, 13. 134, 8 337, 11. 340, 6; in all
these places in combination with उ-
त्पत्ति and नाम Cp अभिनिर्वृत्त Divy.
71, 6 and 227, 1 (correct *abhinivṛttān*
into *abhinivṛṭṭo*)

अभिनिर्द्धार in शरीराभिनिर्द्धार (taking to
burial) I, 272, 1, cp Divy. 264, 10
268, 19 अभि^० = अभिज्ञाभिनिर्द्धार II,
8, 8, cp Lalitavistara, ed. Lefm
p. 180, 6 and 415, 15 (where Rājēn-
dralāl has the right reading and Lefm
the erroneous one)

अभिनोल I, 367, 9. 370, 9

अभिप्रसाद I, 12, 20

अभिलसति I, 189, 8 with note 8.

अभिषद्यते कुप्यति व्यापद्यते to be in ill
temper, to be angry I, 286, 4. Cp Jā-
taka IV, 22, 8 *abhisajjī kuppī vyā-*
payjī.

अभ्यवहृति to take food I, 175, 11. 15.

अभ्युत्साह्यति I, 185, 9. 191, 10

अरणाविकारिन् II, 181, 5 6

अल्पातङ्क I, 168, 10. 325, 13.

अल्पातङ्कता I, 326, 9. II, 90, 14 93, 15.

अल्पेशाख्य of little power II, 153, 1. Cp
महेशाख्य

अल्पेशाख्यता II, 177, 6

अवकाशति II, 183, 13 with note 4.

अवकोटिमक or अवहोडि(टि)मक I, 280, 8
II, 152, 10.

अवगच्छति to retire to I, 209, 2 with
note 1.

अवगीत laughed at II, 54, 2. 56, 6

अवज्ञात miscarriage (in the *cliché* about
the begetting of children) I, 14, 11 etc

अवतारित (शामने) = 'converted' I, 112, 8.

अवधारयति = शृणोति II, 149, 7.

अवनीय having removed I, 315, 8; cp
Childers s. v. *onīto* It is likely
that अवनी is a wrong sanskritization
of vulgar *onī* = अप + नी, cp. अप-
नीतपात्रम् I, 64, 11. Divy. 190, 17 and
elsewhere

अवलोकयति to take leave of II, 4, 1

अवरक II, 54, 5. 55, 7 and अववरक II,
158, 10 and note 9.

अवर्ण blame I, 18, 7. 269, 9.

अववाद (erroneous sanskritization of
ovādo = अपवादः) II, 59, 1.

अवेत्य प्रसादेन समन्वागतः = Pāli *avec-*
cappasādena samannāgato II, 92, 7 f.

अष्टाङ्गसमन्वागतं व्रतम् I, 170, 13; °त उप-
वासः I, 339, 8 f.

अष्टाङ्गोपेतः स्वरः (of the voice of Bhaga-
vat) I, 149, 12; °त पानीयम् II, 84, 15.
88, 2.

अशुल्केनागुल्मेनातरपण्येन with freedom
from taxes, duties, fares I, 199, 12.

अशैनाः (monks and nuns of that category)
only occurring in the dvandva शैना-
शैन I, 269, 7. 335, 1. II, 144, 8.

अश्राद्ध 'not religious' = unbeliever (in
the Buddha) I, 83, 7.

अस्थिशकला skeleton I, 274, 9 275, 6.

अस्माकीन «ours» (in the *cliché* of the inter-

- rogatory of the pretas) I, 212, 9 etc.; moreover I, 257, 8. Cp. आस्माकीन, the Pāṇinean form.
- अक्षय्य rock, great stone I, 235, 11.
- आकीर्ण 'surrounded' (the Buddha — by the four parśadas) II, 91, 14. Cp. Divy. 424, 23 *ākīrṇe raḥasi iā* (together or alone), *ibid.* 201, 26. 382, 5.
- आकोटयति to beat, to knock on (पष्टिम्) I, 18, 8. 9. (गण्डोम्) I, 258, 9. II, 87, 2. Cp. Divy. 115, 27 and 117, 4 [read in both places: त्रिराकोट°]. 335, 18 f. 386, 11. 387, 9, and Pāli *ākoṭeti* e. g. Jāt. I, 303, 4.
- आक्षेप in चित्ताक्षेप absence of mind, abstraction I, 216, 5. Cp. व्याक्षेप.
- आगतुका भिक्षवः I, 87, 8. 286, 4.
- आगम्य = 'by means of, by intercession of, thanks to' I, 85, 13. 210, 11. 211, 14. II, 96, 8. Cp. Pāli *āgamma*. It is often likewise used in Divy., cp. W. Z. XVI, 107 f.
- आगृहीतपरिष्कार 'holding fast one's (individual) objects of necessary use'; combined with मत्सरिन् and कुटुकुच्चक I, 248, 3. 250, 16. 257, 4. 262, 8. 289, 9. Likewise Divy. 302, 3.
- आगृहीतेन चेतसा 'with covetous mind' I, 173, 12. 174, 7. Cp. *Āikṣāsamuccaya* 28, 3.
- आग्रह v. a. = मात्सर्य I, 174, 5. Cp. Ka-thāsaritsāgara 90, 23.
- आघात- hurtfulness II, 129, 8; cp. Mhv. I, 79, 15.
- आचरितम् 'it was the habit (that)' I, 124, 6. 153, 6. 213, 6.
- आक्षादयति जीवितेन to keep alive I, 300, 17.
- आतापिन् (epithet of an ascetic in the same set of epithets as Divy. 37, 6) I, 233, 15. II, 194, 14.
- आत्मनः in the cliché of the begetting of children I, 14, 11. 13 etc. and in the stereotype conclusion of every ava-dāna I, 7, 12 etc.
- आत्मभाव body I, 171, 15. °प्रतिलम्भ = existence (in the Samsāra) I, 162, 5. 167, 1; cp. आत्मता Kṣemendra Brhatkathāmañjarī VI, 104; — 'mind, spirit' in एकात्मभावेन I, 378, 3; cp. एकात्मनीभूत I, 378, 1.
- आधान see °बलाधान.
- आनिद्या शान्तिः the most complete calmness I, 199, 5.
- आनुभाव (as in Pāli) in सद्धानुभाव II, 129, 1.
- आनुशंस = Pāli *ānisaṃso*: cp. Divy. s. v.: I, 18, 8. Since the initial vowel is contracted with preceding *a* in all places, where the word occurs in Divy., and also in Avadānaç., it may be ambiguous, whether it is to be registered as *anuṣaṃsa* or *ānuṣaṃsa*. I have preferred the latter form, which is nearer to its Pāli parallel.

आवाध in अल्पाबाधता, occurring in a formula I, 325, 13. 326, 9. II, 90, 13 93, 15.

ग्राम yes I, 36, 11 with note 4.

ग्रामुखीकृत्य = अभिमु° I, 136, 7 with note 6

ग्रागयति to win the favour, to please II, 30, 5. 40. 4 58, 5 71, 5 etc.

ग्राहोचयति = Pāli āroceti I, 9, 5 etc.; with सकृ 'to make appointment for' I, 94, 1 (वादम् 'disputation').

ग्रालयसमापन्न II, 175, 3.

ग्रालोप a morsel, a bit I, 173, 7. 341, 13 Cp. Āikṣāsamuccaya 84, 3.

ग्राविद्ध curved, crooked I, 87, 5 (said of a circular wall), cp. Lalitav., ed. Lefm. 207, 16 (of a potter's wheel).

ग्रावेणिका धर्माः congenital qualities — cp. Divy. Index — in the cliché of the begetting of children I, 14, 7 etc.; also I, 108, 12.

ग्राशयतः in earnest, sincerely II, 151, 2.

ग्राश्रय 'body (of a existent being)' I, 175, 4 (प्रेताश्रय°). 264, 10 (विकृताश्रयां) 272, 3 (परमबीभत्साश्रये) 291, 17 332, 9 356, 7. 361, 2. II, 172, 9 Cp. also चर्विताश्रय ग्राश्रावयति (वीणाम्) I, 96, 1. Cp. अनुश्रावितुम्.

ग्राश्रास II, 199, 4.

ग्रास्माकीन I, 327, 4, cp. Add. and Corr.

ग्राह् (exclamation) I, 244, 15 with note 6.

ग्राहार् (name of some official among the crew of a trading vessel) I, 200, 5.

II, 61, 9. Cp. ग्राहर्णापहरण Jtkm. p. 88, 14 and Tantrākhyāyika ed. Hertel (1906) II, 55.

ग्राहृष्टरोमकूप = पुलकिततनु I, 339, 9 II, 103, 10. 182, 11. Cp. I, 346, 13 सर्वरोमकूपाण्याहृष्टानि, likewise II, 20, 12. The idiom is also met with in Divy., e g. 35, 5. 41, 15. 448, 3. 548, 19.

इन्द्रकील (cp. Divy. 544, 6 f.) I, 109, 1. 223, 12.

उच्चकुलीन II, 117, 5.

उच्छृक्ते (Pālicism or Prākṛtism for उत्सृक्ते) II, 21, 15 with note 7.

उच्छ्रापयति to erect I, 384, 10 386, 9. 387, 8. II, 2, 14. 32, 13 etc.

उत्कुटुक I, 315, 11 with note 5.

उत्तराशिरसम् I, 227, 9, 12. II, 197, 9, 12.

उत्तरे नक्षत्रे जातः I, 261, 11.

उत्तान open, manifest II, 106, 12.

उत्तानीकृत confessed (a sin) I, 287, 5. II, 151, 3.

उत्पाटयति (निधानम्) to dig out (a treasure) I, 294, 1; 6.

उदयता (viz. दिवाकरेण) = उद्यता sole surgente, in the cliché of the Buddha's smile, I, 6, 6 etc.

उदाहरितवान् instead of उदाहृतवान् I, 89, 7.

उद्दण्डरोमाणाः with erected hairs of the body II, 4, 5.

उपलोकित I, 378, 2.

उपधिचरिक् attendant (at a vibāra), II, 87, 2; cp. Index on Divy. and Divy. 81, 27.

उपपाडुक. The उपपाडुको भित्तुः, see II, 94, 17. 95, 3 f.

उपस्थोषक attendant, especially used of a monk attending on another monk of higher rank I, 214, 6. II, 85, 16 112, 3 3.

उपादानस्कन्धाः (five in number) II, 168, 1 with note 1.

उपादाय (with the meaning of skt. आरभ्य, as Pāli *upādāya*) I, 255, 10.

उपार्थ moiety I, 211, 8 f. 240, 2 f.

ऊह in ऊहापोह I, 209, 10. 235, 3.

सद्यभिसंस्कार II, 25, 7.

सद्धानुभाव II, 129, 1.

एकपादेन II, 176, 10.

एकमतेन I, 170, 2. 3.

एकत्वेण I, 257, 3. II, 63, 6.

एकसमूहोभूत्वा I, 377, 15. 378, 3.

एकसमूहेन I, 170, 7. 175, 4. 257, 2. II, 103, 11.

एकस्वरेण I, 378, 3.

एकात्मनोभूत्वा I, 378, 1.

एहिभित्तुकया प्रव्रजिताः I, 380, 16. — प्रव्रजितः II, 113, 5.

ओक्कारिक° I, 198, 10. 12. Cp. Divy. 228, 5 *otkarika*, and that word in Divy. Index, also *ibid.* 590, 2 and 12 *aukarika*.

औत्सुक्यमापद्यते, as Pāli *ussukkam āpaj-jati* 'to long earnestly' I, 85, 3.

औदरिक see n. 4 on II, 191, 4.

औदारिक opposite to सूक्ष्म. II, 169, 10 170, 1. II, 191, 4; accordingly a synonymous term of स्थूल.

औद्वेग्य 'derision, mockery' II, 150, 6 with n. 6. Cp. *Bōdhicaryāvatāra* VII, 15 with comm.

औपपाडुक = उपपाडुक II, 89, 1.

औपशमिको धर्मः II, 107, 7.

कच्चिका or कच्चुका in दिव्यसुमनःकच्चिका II, 68, 3 and दिव्यया सुमनसां कच्चुकाया II, 70, 3. Feer translates *aduvet de sumanā* — 3.

कठल gravel I, 64, 3; कठल I, 97, 4 107, 10. 144, 11; कठल्य I, 139, 12. Cp. the Index on Divy.

कठिन (dwelling of a caṇḍāla) II, 114, 9. 13.

कण्ठेगुण I, 102, 8 (आवृद्ध°), I, 163, 8 II, 182, 6 (आसक्त°).

कनीयःपुत्र youngest son II, 37, 7.

कर a mendicant's waterpot I, 347, 10, but करक I, 3, 5.

कर्णिका pericarp of a lotus I, 120, 16. 121, 6. 185, 5. 9.

कर्मकार artisan I, 9, 10. 24, 9.

कर्मक्षोति 'thread of karma' I, 242, 9. 246, 11. 249, 13. 253, 6. 257, 8. 267, 14. 275, 13.

कर्मवायु I, 258, 7 with n. 4.

कर्मात्तिसिन् disciple of an artisan I, 9,
10. 24, 9.

कर्मावरण v. a. the power of karma II,
155, 9. 156, 9.

कलविङ्गमनोज्ञभाषिन्, epithet of the Bud-
dha and Bodhisattva I, 371, 9 (cp. La-
lita v. ed. Lefm. 323, 19 f. 338, 3.
353, 6. 355, 3. 435, 12. 440, 5), — कल-
विङ्गमनोज्ञदुन्दुभिनिर्घोष I, 183, 2.

कल्यम् (cp. काल्यम्) = lat. *māne*; in the
expression कल्यमेवोत्थाय I, 213, 6.
Cp Divy 274, 25 and Lalita v. ed.
Lefm. 240, 1

कल्याणमित्र Sūtra on the — I, 240.

काङ्क्षयितव्य doubtfulness I, 229, 5. 10. 230, 8.

कात्तारदुर्लभ II, 83, 8 with n.

कारा: 'acts of worship' *passim*; that it
is a plural is demonstrated by the
passages I, 308, 7 349, 18

कालगत: = 'he died' (mam predicate) I,
180, 11, likewise Lalita v. ed. Lefm.
252, 6. 7. 14 265, 20 (कालगताभूत्)

कालानुकालम् (cp. दिवसानुदिवसम्) I,
206, 11.

काल्यम् = lat *māne* (cp. कल्यम्) I,
184, 4, and regularly in Divy., e g.
21, 8. 64, 26. 81, 12 284, 27. 306, 22.

काष्ठवाट a fortified camp II, 47, 7. 9.

किलकिला shouting of joy I, 48, 9. 67, 11.
Cp. Jtkm. p. 123, 13 and PWK II s. v.

किलकिला and किलिकिला

कुटिका = कुटी or कुटि a monk's cell II,
156, 5; cp. II, 136, 8

कुटुकुचक, a synonym of चागृहीतपरिष्कार
and मत्सरिन् 'miser, greedy of posses-
sion' I, 257, 4. 289, 9. II, 158, 3; fem.
०इका I, 248, 2. 262, 3 With the same
meaning Divy. 8, 3. 302, 3.

कुण्डिका II, 87, 3 with n.

कुत्त = कुत्तजन्तु II, 130, 4.

कुर्कुर dog I, 269, 22.

कुलसंप्रेय (?) I, 255, 2, cp संप्रेय. I now
surmise that कुल may represent a
miswritten किल, in which case the
genuine text would be तेनोक्तं किल ।
संप्रेयेण भोजनेनेति.

कुशलधर्मच्छन्दक see छन्दक.

कृतचोवरो निष्ठितचोवरः समादाय पात्रचो-
वरं जनपदचारिकां प्रकान्तः (said of the
Buddha, when after the season of
rains, he sets off on his wanderings)
I, 320, 12. 327, 1. II, 10, 6.

कैसरिन् (name of a battle-array) I,
56, 4

कैठ in वेदानां पारगः सनिघण्टकैठभानाम्
II, 19, 7. Cp. Index on Divy. s v

कैवर्त (name of an officer on board of a
trading vessel) I, 200, 5. II, 61, 9.

कोट्टमल्लक beggar II, 116, 9 f; cp. Index
on Divy. s v. कोट्टमल्लक

कोट्टराज I, 108, 7.

कौतूहल्य = कुतूहल I, 258, 10

कौशीनागर citizen of Kuṣiṇagara I, 234, 9.
235, 4 237, 2.

क्रम 'action of going' in क्रमस्थानशय्यासु
I, 296, 2

क्रियाकार arrangement, agreement I, 88, s.
308, 7. II, 58, 10.

तमापयति (causat. of तमते) to pacify, to
obtain pardon II, 172, n, 177, v.

तोरिका (a medicine) I, 31, 18.

तुर hoof; claw (of monkeys) I, 286, 4.
Cp. Jtkm. p. 167, 12 (of deer);
XXXIII, 8 (of a buffalo).

खेद pblegm I, 278, : (खेदमूत्रोपशोचानि cp.
Mhv. I, 28, s). II, 113, 1 (खेदवदुत्सृज्य
cp. Lalitar. ed. Lfsm. 242, 4).

गतकर्णसदृशा इमे भोगाः I, 144, 9.

1. गण्ड stalk II, 138, 12 with n. 4.

2. गण्ड in connection with रोग, शत्रु,
ग्रह II, 168, 1.

गण्डो gong I, 258, 1; v. 264, s. 272, 1 II,
95, 1 with n. Nom. गण्डोः II, 87, 2,
cp. Divy. 335, 18 (gandir ākoṭā), but
nom. गण्डो I, 258, v cp. Divy. 336, 11.
Its true skrt. form may be *granthi*,
vide Kathās. t. 65, 124.

गन्धकुटिः or ५टो the Buddha's cell in
the monastery II, 40, 1.

गन्धघटिकाघूषित I, 64, 4.

गमिका भित्तवः (opposed to आगस्तुका भि-
त्तवः) I, 87, 3, cp. Divy. 50, 27.

गाथाभिर्गतेन गायन् I, 217, 4.

गिरिवल्गुसमागम (name of a festival) II,
24, 6.

गुर्विणी = गर्भिणी I, 109, 6.

गोचर pasture (said of a monk's collecting

food by begging in a town or village),
II, 9, 1. 114, v. 145, s. 164, c.

गोपानसी II, 25, s with n. 5.

गोशौर्यचन्दन (excellent kind of santal
wood) I, 67, v. 68, 1. 109, 10.

गोष्ठिक member of a guild or society I,
93, s. 377, 14. II, 53, v f. 55, 9 with n. 8.
100, 18.

ग्रहणो stomach, belly I, 168, 10. 172, 7.

घातयति to cut open (a woman's womb)
II, 134, 1; s, cp. Kalpadrumāv.
quoted II, 135, n. 3.

च (as a conditional particle) II, 189, s
with n. 9.

चतुःसंप्रेषण I, 75, 1 with n. 2.

चङ्क्रमे चङ्क्रम्यति I, 183, 1.

चक्षुर्यमाणा going about I, 200, 7. 223, 7.
II, 61, 7. 104, v. 176, 7. 195, 15. 202, 10.

चतुर्त्तविज्ञेत् (epithet of a cakravartin)
II, 111, 10 with n. 2. Cp. Childers
s. v. *caturantā*.

चन्दनयङ्क (cp. PW s. v. चन्दन 2) I, 221, 11.

चर्विताश्रय v. a. = belly (cp. Add. and
Corr. II, 209) I, 243, 7. 247, 5. 268, 10.

चातुर्दिग epithet of भित्तुसङ्घ, the uni-
versal congregation of monks I, 266, 2.
II, 109, 7.

चातुर्द्वीपिक = the whole earth I, 258, 8.

चातुर्महाभूतिक II, 191, 4.

चिकित्सति construed with genitive I, 29, 7.

चोवरकार्पाक lappet of a monk's robe II,

184, 12; cp चीवरकर्णिक in Index on Divy.
 चेतनां पुष्पाति to purify one's mind I, 32, 6
 37, 18. 59, 2. 140, 8. 145, 6. 154, 5. 164, 6.
 कन्दकभित्तण collection of alms and gifts
 for the saṅgha I, 257, 8. 313, 8. 314,
 2; 4. 317, 16. II, 39, 4 f कन्दकभित्त⁽¹⁾ I,
 264, 2, cp. n. Compare also कुशल-
 धर्मकन्दक II, 55, 3 with the meaning
 'gathering (v. a. possession of a hoard)
 of merit'.
 क्षिप्तोति II, 106, 12 cp. कर्मक्षोति
 कोरयति to throw away I, 245, 4. 255, 7
 जनिता = प्रसूय having given birth to
 (said of a woman) I, 275, 8, probably
 Pāli janetvā sanskritized
 जागरिकायोगमनुयुक्त keeping the watch, in
 the *chê* of celestials calling at night-
 time upon the Buddha I, 273, 7 etc.
 जातिजगामरणोया धर्माः II, 107, 4
 जानक with gen. = *alicujus rei expertus*
 II, 119, 11. 120, 8; 11.
 जानकाः पृच्छन्ता बुद्धा भगवतः I, 216, 9.
 जानपद् country-people (in opposition to
 पौर towns-people) I, 153, 6 with n.
 184, 7. 221, 6.
 जीवञ्जीविक = जीवञ्जीव, in a stereotype
 passage I, 179, 4. 225, 10 (°विक) 307,
 11. II, 109, 16. At 225, 10 D altered
 (1) कन्द° put thrice on that page is
 a mistake for कन्दक°.

जीवञ्जीविक of B into °विक, rightly,
 I think.
 जेताक a sudatory room; °स्नात्र a sweat-
 ing-bath I, 286, 8 f. 204, 12. 205, 4.
 जेह्रीयमाण II, 174, 6.
 तत्प्रथमतः v. a first of all; before him
 (or. them) I, 66, 1. 284, 6; cp. प्रथमत-
 रम् ibid. and I, 239, 8.
 तदधिष्ठाने धर्मदेशना कृता I, 91, 1. 242, 1.
 264, 15. For तदधिष्ठाने we find तद-
 धिष्ठाना I, 259, 8. II, 186, 2 Cp. also
 Divy. 577, 29
 तद्धेतुक I, 76, 7. 82, 8. 92, 6. 109, 18. 125, 6.
 Perhaps in the last three places तद्धे-
 तुतः may be the right-reading.
 तनुज 'produced from (his) body' II, 200, 1.
 तरपय 'fare' I, 148, 8. 10. घतरपयेन I,
 199 12.
 ताड 'key' II, 56, 2 f.
 तायिन् II, 199, 4.
 तीर्थ = तीर्थिक (e g. I, 48, 2) I, 48, 9.
 51, 1. II, 20, 7.
 तीक्ष्णप्रसाद I, 130, 17.
 तुविमघ (ex conject.) II, 62, 6
 त्रिपिटो भित्तुः I, 834, 19 f. And cp. avad.
 nr. 84.
 दक्षिणावर्त a precious shell (cp. Divy.
 51, 25. 67, 19. 116, 8) I, 205, 8.
 दण्डनियक 'repression by punishment' II,
 171, 1
 दकरकवपसि 'in the prime of life' I,

178, 1. Synonymous दक्षरावस्था II, 71, 6.
 दक्षसूत्र I, 86, 7.
 दिवसानुदिवसम् I, 175, 10. 208, 10. 261, 14.
 Cp. e.g. Mhbh., ed. Bombay, III, 276, 8 भागानुभागेन.
 दिशोदाह II, 198, 2.
 दीपमाला 'a row of lamps' I, 308, 11 f.
 दीर्घरात्रं 'during a long time': of inveterated enmity I, 42, 3. 177, 7. — It is also used in other combinations, rather freely, cp. Divy. Index and Lalita-vistara ed. Lefm. 108, 7. 112, 18. 158, 11. 180, 18. 179, 10. 245, 17.
 दुर्भिसंबोध II, 119, 11. 120, 4. 11.
 दुर्भिनान्तरकल्प I, 175, 3. II, 8, 8.
 दुष्यते (?) 'there is distress' I, 176, 6.
 हृत्य = दैत्य I, 325, 19. Cp. हृत्या Kathās. 13, 182. 79, 11.
 देयधर्माः I, 308, 6.
 देवतार्चिक 'worshipper of the devatās' II, 159, 8.
 देशनाकाले II, 95, 1 see गण्डो.
 दौर्गन्ध abstract noun of दुर्गन्ध II, 167, 2.
 द्वारकोष्ठक (cp. Divy. Index) I, 24, 2. 31, 10.
 द्वारीभूत 'standing at the door, — the gate' I, 201, 6. 12. 202, 2.
 धन्ध II, 144, 2 with n.
 धर्मता '(it is a) rule', in the *cliché* of the Buddha's smile I, 4, 6 etc.; in the *cliché* of the visits of celestials paid

to the Buddha I, 281, 18 etc.; — also II, 159, 9. — धर्मतामवलम्बति 'to adopt the Lore (of the Buddha)' II, 114, 1.
 धर्मस्कन्ध II, 155, 3.
 धार्मकथिक II, 81, 2.
 ध्यायन् 'flaming, burning' I, 242, 5. 249, 4. 250, 5. 252, 11. See Additions and Corrections, *supra*, p. 209.
 नडागार in the *cliché* of the Buddha's smile I, 5, 7 etc.; also II, 105, 8. Cp. Divy. 68, 20. 188, 27.
 नाना चित्रित I, 365, 14. — नाना विचित्र I, 387, 9.
 निकृष्य 'drawing (a line on the earth)' I, 223, 10.
 निक्षिपति चक्रम् I, 130, 18. — पद्मानि I, 164, 1.
 निग्रहस्थानं प्रापयति v. a. *ad incitās redigit*, 'defeats in disputation' II, 186, 8. Cp. Subandhu, *Vāsavadattā* (ed. Fitz Edward Hall) p. 17, 3 and Colebrooke's *Miscellaneous Essays* I, 318.
 निघण्ट (part of Vaidik study) in सनिघ-ण्टकैरम् II, 19, 7. Cp. Divy. 619, 22.
 निर्गच्छति 'to elapse (of time)' II, 165, 1.
 निर्भेदभागीयानि कुशलमूलानि II, 181, 10.
 अग्निर्निर्वृतः = *aggi nibbuto* (Pali) I, 48, 8.
 निर्हरति 'to carry out a dead body' I, 298, 8, cp. अभिनिर्हार.
 निष्ठितचीवर see कृतचीवर.
 निष्पुरुषेण तूर्येण क्रीडति I, 321, 7. I do

not agree with the interpretation of this expression in the Index on Divy, but rather suppose, a musical entertainment is meant, executed by women; cp Buddhacarita 2, 29 स्त्री-यामुदारैर्विज्ञहार तूर्यैः and the Tibetan translation quoted by Feer p. 219 n. 2.

निष्प्रतिभान (said of one defeated in disputation) I, 48, 10.

निस्सर्ग II, 193, 2 I think, with the meaning 'the giving up, the finishing'; cp. Lalitavistara (ed. Lefm.) 112, 12

नैत्यक 'regular (viz gifts of the *dānapa-tayas*) I, 269, 12.

नैवासिक sc. भिक्षु 'inmate of a monastery' I, 286, 4. 287, 1.

नैवेद्य I, 878, 1.

नौसङ्क्रम 'bridge made up of ships joined together' I, 64, 1. 5.

पञ्चवार्षिक (the Buddhist festival), title of avad. nr. 14, see I, 92, 7 (origin of that festival) II, 39, 6.

पटुप्रचार 'clever, of a good understanding' II, 20, 4, cp. Divy. 3, 20. 26, 15. 100, 6. 523, 26

पट्यादन 'provisions for the journey' I, 71, 7 (perhaps the right reading is पट्यादन, cp. *ibid* n. 6 and Lalita-vistara, ed. Lefm. 385, 2). II, 10, 8.

परापृष्ठीकृत 'with back turned' (said of defeated armies) I, 55, 3, 7. 57, 4 Cp. Divy. 223, 16. 259, 24.

परावृत्त 'elapsed' II, 177, 4.

पराकृत, participle of कृन् + परा, 'beaten' (said of musical instruments) I, 384, 11. Likewise the gerund पराकृत्य (said of beating the gong) I, 272, 1. — In a metaphorical sense पराकृत्य in the *chché* of the obtaining of Arhatship I, 96, 6 etc., cp. पराकृति in PW, vol. V.

परिचारक = 'garde-malade' I, 170, 1. II, 167, 3.

परित्यजति v. a 'to leave (to the poor), to give in alms' I, 3, 9. Likewise in the parallel places of Divy. The formula is यदि (सचेत्) ते परित्यक्तं दीयतामस्मिन्पात्र इति.

परिनिर्वापयति 'to attain the *parinirvāṇa*' (note the causative) I, 234, 5 f. 239, 10.

परिपाकः इन्द्रियपरिपाक II, 110, 4.

परिवास. पर्युषित^० and अपर्युषितपरिवास in the *chché* of the visit paid by celestial beings to the Buddha I, 259 f. etc.

परिषण्डा — cp. Index on Divy. — II, 127, 8 f.

परिहरति 'to take care of, to attend' I, 193 *passim*. 205, 2. Cp. the note of Senart on Mhv. I, 403.

परित 'small, trifling' I, 329, 10. II, 137, 1.

पर्यवस्थान 'opposition, contrariety, wrath' II, 128, 5; conjoined to क्रोध as Divy. 186, 11. Since पर्यवस्थान and ^०स्थित are sparingly instanced in PWK, VII I

subjoin the following instances of their occurrence in Divy.: p. 54, 20 f. 177, 8. 180, 1. 185, 29. 191, 29. 192, 3. 458, 14. 520, 9 f. (राग° and द्वेषपर्य°). 565, 19. 574, 1. Cp. Pāṇini V, 2, 89 पर्यवस्था-तरि.

पर्यस्त 'subverted, overthrown, defeated' I, 55, 1. Cp. Jtkm. XXX, cl. 23.

पर्याटयति I, 82, 2 (cp. पर्यटित I, 219, 3. 222, 7).

पर्यादान in the standing turn परित्यक्तं प-र्यादानं गच्छति I, 48, 8. II, 198, 7.

पर्येषते (ātman.) 'to investigate' I, 339, 8.

पर्व = 'festival' I, 121, 10 f. II, 24, 6 f. 53, 9. 100, 13. 144, 14. 164, 8. Cp. पर्वणी Divy. 87, 28 and पार्वण Mudrā-rākṣasa Act III, stanza 10 with the same meaning.

पल्लगण्ड 'mason' I, 339, 12.

पल्लोक्त 'a-glowing' II, 136, 9. Cp. पलित 'glow, heat' mentioned in PW and PWK (with asterisk) s. v. 4d; I think, it occurs with this meaning Daṣa-kumāracarita, Uttarakh. 1st Uchch-vāsa: मार्कण्डेयस्य मस्तके मणिकिर्णा-द्विगुणितपलितमपतत् (viz. क्षारयष्टिः).

पश्चाच्छ्रमण II, 67, 11. 68, 1. 150, 4 f. Its opposite is पुरःश्रमण Divy. 494, 7. 8 (a necessary correction).

पश्चाद्भक्तपिण्डपातप्रतिक्रांत I, 252, 7 (with note). 274, 7. The same formula is to be restored Divy. 516, 5.

पानीयमण्डप (water-reservoir) II, 86, 2.

पारिनिर्वाणिक II, 107, 7.

पारिपूरि II, 107, 6.

पारिमं तीरम् I, 148, 14.

पिण्डपातप्रविष्ट I, 359, 1. Cp. पश्चाद्भक्त-पिण्डपातप्रविष्ट.

पिण्डपातिक 'one who receives a *piṇḍa-pāta*' I, 248, 4.

पिपीलिक = पिपीलिका II, 130, 4, cp. n. 3.

पीतपाण्डुक (said of persons suffering of jaundice) I, 168, 9.

पुत्रपौत्रिकया II, 19, 13 with n.

पुष्कलता 'majesty', ई. न. ५८७. II, 202, 12.

पुष्किरिणी (cp. Index on Divy.) I, 76, 3. 4. II, 201, 12 f. (with n.) 202, 12.

पूतिकडेवर II, 26, 1.

पूपलिका II, 116, 10 f.

पूर्णमासी = पौर्णमासी I, 182, 7.

पूर्वप्रेताः in the *cliché* of the udāna uttered by newly converted persons, I, 149, 8 etc.

पूर्वापरिण व्याख्यानं करोति «she explained in due order» II, 20, 6.

पूर्विन् «—having formerly been» I, 259, 8 f. 296, 8 (interchanging with पूर्वक I. 10 f.). 322, 5 f. 327, 15 f. 332, 15 f. 342, 5 f. — पूर्वक also I, 292, 5 f.

पेडा in भक्तपेडा 'basket with food' II, 12, 13.

पेय = classic पेय I, 3, 11.

पोतलक in नागपोतलक 'a young Nāga' II, 127, 9.

पौनर्भविका घर्माः II, 107, 8.

पौरुषेय = 'attendant, servant' I, 200, 5.
315, 9. 339, 14 II, 61, 9.

प्रक्षुब्धः = 'shouts of applause' I, 48, 9.
49, 6. Cp. Divy. 459, 18.

प्रघरति 'to ooze out' I, 202, 13.

प्रज्ञापत्नी 'housewife' I, 188, 2. II, 61, 2,
and in the *cliché* on the begetting of
children I, 14, 7 etc.

प्रणीतेन्द्रिय 'with strengthened senses' I,
341, 14. The Tibetan version renders
प्रणीत here with འདྲིམ་.

प्रतिज्ञागति 'to watch (over)' I, 257, 14.
II, 145, 2 f. 164, 5 f. Cp. Divy. 124, 9.
306, 12.

प्रतिनिर्गम = प्रह्लाण and वात्तोभाव II,
188, 1 f., spelt प्रतिनिर्गम II, 194, 3 f.
(cp Senart's note Mhv. II, 549).
The verb प्रतिनिर्गमति occurs II,
190, 2 f.

प्रतिपद = प्रतिपत्ति 'line of conduct' II,
140, 2 with note.

प्रतिपादयति with the acc. of the person
and the instrum. rei = 'donare alqm
alqua re' I, 262, 3 315, 3.

प्रतिभानिन्, in the formula युक्तमुक्तप्रति-
भानिन्, II, 81, 2, cp. Majjhima Ni-
kāya nr. 12, at the beginning. See
महाप्रतिभ.

प्रतिद्वय 'becoming' in न मम प्रतिद्वयं
स्यात् I, 284, 5 and in the *cliché* of
the visit paid by celestials to the
Buddha I, 282, 3. etc.

प्रतिविगतः = 'withdrew, departed, went

off, left', said of bad qualities which
disappear by the power of the Bud-
dha: I, 168, 12. 347, 1. II, 25, 10. 28, 8.
105, 1. 129, 4.

प्रतिविरुद्ध (cp. PW and PWK s. v. रुध्
+ प्रतिवि) 'at war (with)' I, 41, 6;
'contesting (with)' I, 47, 6.

प्रतिशृणोति = 'to hear, to be informed
of' I, 2, 10. 315, 12 with note. Cf. also
the conclusion of the Upoṣadhāva-
dāna, quoted by Rājendralāl, *The
Sanskrit Buddhist Literature of Ne-
pal* p. 267, 4.

प्रतिसंलयनाद्युत्थाय II, 69, 6 and in the
cliché of putting questions to the Bud-
dha about the sufferings of some *preta*
I, 242, 12. 246, 13. 249, 15. 253, 8. 268, 1.
275, 1.

प्रतिसंविद् in the *cliché* of the obtaining
of Arhatship I, 96, 3 etc.

प्रतिसंशिक्षते II, 189, 3 with note.

प्रतिसमर्प्य (पात्रचोवरं—) I, 252, 3 with
note. 267, 7. 274, 8.

प्रतिसेवमान (कामान्—) 'following (plea-
sure)' I, 279, 4 with note 3.

प्रत्यक्ष = प्रत्यक्षिन् 'witness, *testis oculo-*
latus' with locative II, 189, 3 with
note 3.

प्रत्यर्थिक (cp. PW and PWK s. v.) 'ad-
versary' I, 177, 7.

प्रथमतरम् I, 289, 3. II, 184, 7. See तत्प्र-
थमतरम्.

प्रयोजित = Pālī *payoto* II, 199, 9.

प्रलोप (nomen actionis) I, 353, 1.

प्रलोपधर्मन् and धर्म° II, 168, 10 f.

प्रवचन 'the lore, the doctrine, v. n. the church' II, 18, 5 (ex conj.). It has this meaning also Divy. 505, 2. Synonymous is *śāsanam*, e. g. *Kathāsaritsāgara* 72, 300 शासनं बौद्धं सर्वस्यम्.

प्रवारका? I, 56, 1 with note.

प्रवाराणा (feast of that name) I, 305, 7. II, 186, 7 corrected in the Add. and Corr.

प्रवारयति 1. 'to present with' I, 58, 2. II, 9, 4 f.; 2. 'to join in the *pravarāṇā* festival' II, 136, 6 as corrected in the Add. and Corr.

प्रव्याकृतवती — with inchoative force of प्र° — II, 10, 2

प्रश्नास = प्राण (translation of Pāli *paṣṣāso*) II, 199, 4.

प्रस्रव्य 'stopping — alleviation of pain' I, 32, 4.

प्रस्राव = मूत्र I, 242, c. 245, 2

प्रातिसीम 'neighbouring (king)' II, 32, 3 204. 10.

प्रामोद्य 'delight' I, 189, c.

प्राविवेक्य II, 119, 11. 120, 4. 11.

प्राविष्कार्योत् (sic) I, 10, 5. 25, 4. Elsewhere, in this *cliché*, प्राविस्कार्योत् throughout

प्रोति, see कर्मप्रोति; — II, 106, 12 किन्प्रोतिक (viz. धर्म).

वन्धनिक्षेप. 'security or pledge for the fulfilment of an obligation' I, 47, 10.

°वलाघानात् or °नेन = 'by dint of, by force of' I, 190, 5. 351, 1. II, 128, 4. 167, 3 and 4; and cp. II, 110, 3.

°वहल (cp. अश्रुवहल PW V, 43) II, 128, 7.

वह्निद्वारशालस्य I, 109, 10.

वह्निर्द्यागाय निर्गच्छति I, 170, 7; cp. PW 8. 1. वह्निर्द्यात्रा and वह्निर्द्यान.

बुद्धर्क्ष (name of a religious festival) I, 118, 8.

बुद्धावतंसकचिक्रीडित I, 87, 9.

बोधिकर्का धर्माः I, 69, 12. 75. 4. 81, 7. 118, 3.

बोधिपद्या धर्माः, thirty seven in number I, 122, 8 340, 2 II, 171. 6.

बोधिसत्त्वकर्का धर्माः I, 86, 15.

भक्ताभिसार 'distribution or giving of food' II, 79, 1.

भटवलाय (cp. Index on Divy.) I, 184, 7.

°भाव, added in a pleonastic way to an abstract noun I, 210, 12. 216, 3. Cp. I, 172 n. 6.

भूत = सत्य I, 299, 3. Likewise *Īkṣā-samuccaya* p. 2, 8.

भूपस्या नात्रया I, 18, 11.

भैद्य = भैत I, 315, 1 with note.

माण्डपेयं प्रवचनम् (laudatory appellation of Buddha's Lore proclaimed by the Buddha himself) I, 1 note 3. II, 107, 6.

मद्भूत (cp. Index on Divy.) I, 48, 10. Likewise मद्भुः प्रतितिष्ठति I, 286, 5.

which seems to mean 'to be out of one's humours'.

मनसिकार I, 284, 12. 348, 1. II, 68, 10; in all these places the *manasikāra* is a task given to the monk by the Buddha or a *sthavira*.

मरु 1. 'pestilence producing demon' I, 79, 14, 2. 'pestilence' I, 78, 6. 81, 18.

मरीचि = मरीचिका I, 189, 9.

मरु, as Pāli *maru* = देव II, 176, 12.

मरुद्भ 1, 24, 4; likewise मरुड्द्वि I, 29, 3

मरुह 'old man' II, 189, 8 with note.

मरुहण 'athlete' I, 376, 4. 18. II, 102, 15 108, 12. 110, 3.

मरुप्रतिभ II, 50, 12.

मरुर्धिक 'of great value' I, 174, 3

मरुवैस्तार 'of great length' II, 108, 2 with note.

मरुशाख्य = Pāli *mahesakkhho* I, 380, 9 (see Add and Corr.) II, 177, 6.

मानवक (?) 'cloakroom' I, 265, 7.

मीमांसते 'to examine' I, 94, 8 175, 17. 189, 4. 220, 6. In all these places I have changed the reading of MSS by conjecture, trusting to parallel passages named in the notes. But in one of them (I, 189, 4) I had perhaps done better to edit मीमांसयेयमिति with MSS, for *Lālitavistara* (ed. Lefm) 14, 16 is also an instance of मीमांसयति the causative (*stārthe nic*)

मुण्डिका गण्डो पराक्त्य (ayant fait

retentir la cloche funèbre» Feer) I, 272, 1.

मुष्यते I, 90, 11 with note.

मुसारगत्त्व (a precious stone, cp. Divy. 51, 25 and the Index on Divy.) I, 205, 3

मू I, 199, 14, cp. Index on Divy. s. v. *moṭa*.

मूलिक (viz. ब्राह्मण) 'who lives on roots' II, 125, 6. 11.

मोक्षपुरुष 'Infatuation' or 'the embodiment of infatuation', epithet of Devadatta I, 86, 6 with note, 177, 6. In *Lālitav.* (ed. Lefm) p. 88, 19 and p. 89 *mohapuruṣa* = *asatpuruṣa* (l. l. p. 89, 19), and cp. the quotation in *Ḍīkṣāsamuccaya* (ed. Bendall) 96, 19 ते मोक्षपुरुषा अबोधिसत्त्वा बोधिसत्त्वप्रतिज्ञाः.

मृदित I, 280, 3, cp. Divy. 372, 28. 511, 20. 513, 14.

यमली (a kind of dress) I, 265, 6 f., with n. 6.

यापयति = प्राणयात्रां करोति I, 209, 2; often in Divy. (see Index on this work), to the instances given there add Divy. 292, 13 f. 293, 13 f. 488, 25.

यावज्जीवमुख्य II, 87, 9.

योनिशो मनसिकारः = 'the right and true insight, as the object of consideration really is' I, 122, 5. II, 112, 10. Cp. *Lālitavistara* (ed. Lefm.) 348, 1 f. 417, 16.

रणंज्ञक n. 3 on II, 131.

रतन = रत्न II, 199, 12.

रात्रिवास I, 327, 11.

रात्रिदिव = *nyktimeron* I, 274, 10. 278, 2.

II, 176, 10.

रूप with the signification taught by Pā-

ṇini V, 3, 68: I, 104, 3. 284, 7. II, 131, 2.

रोच्यते = राचते 'pleases' II, 158, 6.

रोषणी fem. of रोषण I, 178, 9.

लक्षणाकृतं क्षिपयसुवर्णम् = coined money' II, 74, 14.

लघूत्थानता I, 325, 13. 326. e. II, 90, 4. 93, 15.

लाडित = लालित I, 206, 12. 277, 9, with

Add. and Corr. *supra*, p. 210.

लूक I, 285, 4. II, 114, 12. 115, 2.

लेहेनोद्धत 'reared up by licking food [by lack of wet nurses]' II, 152, 12.

लोहितचन्दन I, 153, 8. 154, 3.

लोहितिका (a precious stone) I, 205, 3.

लौकिकं चित्तम् (of the Buddha) I, 31, 15. 67, 2. 73, 3. 95, 8. II, 105, 2.

वधुका (at the end of a tatpuruṣa) = वधू I, 255, 9.

वनीपक I, 248, 4. II, 37, 1. 74, 13. 75, 12.

वर्चधान I, 254, 5.

वर्चाहार 'feeding on stercus' I, 254, 2. 255, 12, but वर्चोहार I, 253, 2.

वर्षा 'praise' I, 194, 14. 217, 9. 303, 5. II, 119, 3. 128, 2.

वर्धते 'to increase one's offer in bidding' I, 36, 14, cp. Divy. 403, 10 f.

वर्यक 'house or hospice for the rainy season' I, 269, 6. 11.

वर्षस्थाली (of a stūpa) I, 370, 4. 383, 5. Cp. Divy. 244, 13.

वर्षोपयानिका (epithet of the full moon of Āṣāḍha) I, 182, 7.

वाट. Note कः पुनर्वाटः I, 16, 6 with note.

वातोभाव, a strong synonym of प्रक्षणा and प्रतिनिर्ग II, 188, 1 f.

वायुमण्डल I, 256, 9 with note.

वाराणसेय I, 175, 15. 179, 1. II, 159, 8.

वार्षिक or 'का (name of some flower) I, 163, 8. Cp. Divy. 628, 15; Lalitav. (ed. Lefm.) 366, 12 [वार्षिक], ibid. 431, 16 [वार्षिको].

वासीचन्दनकल्प in the *diché* of obtaining Arhatship I, 104, 7. 207, 12 etc. (I, 96, 7 must be corrected so, cp. Add. and Corr. *supra*, p. 208).

विकिरण in the *diché* of obtaining Arhatship I, 96, 7 (with note) etc. Cp. Divy. 299, 4 and Lalitav. (ed. Lefm.) 242, 6. Now and then the correct form विकरण occurs, see I, 348, 3 with note.

विकुर्वित 'miracle' (of the Tathāgata) I, 258, 9, cp. Index on Divy. and Lalitav. (ed. Lefm.) 422, 9 विकुर्वण.

विनेप 'refusal' I, 94, 4.

विग्राह्यति 'to seduce, to prejudice (against)' I, 83, 6. 303, 5. Cp. Index on Divy. and Jtkm. 143, 17. 146, 13.

विचित्रित I, 342, 6.

[97, 1.

वितान. Note पुष्यवितानमण्डिता नगरी I,

विधारयति 'to stop (somebody on his way)' I, 223, 15. 224, 11.

विनिश्चये वर्तमाने I, 47, 8 335, 19. विनिश्चयं कुर्वन्ति II, 20, 7. Here विनिश्चय = 'learned disputation'.

विप्रकृता viz. अक्षराकथा I, 230, 12, corresponding to Pāli *kathāsallāpo* in the parallel passage of Mahāparinibbānasutta

विप्रतिसार 'remorse' I, 90, 70. 180, 10. 287, 2. 4. II, 58, 2. 71, 2. 100, 15 151, 2. 159, 3. 160, 2. 165, 3

विप्रकर्ष = प्रकर्ष II, 117, 1.

विभूषिका I, 68, 8 with note.

विमोक्षाः. The eight — II, 69, 2 with note. 153, 14

विरागयति I, 291, 9 (चित्तं निधानात्); used with negation and added to आरागयति in an emphasizing manner II, 30, 5. 40, 4. 88, 2. 101, 9. 117, 6. 126, 9. 185, 4. 196, 7.

विलेपनिका = *ṣṭapāṇi*, 'le tapis' (Feer) I, 266, 3.

विशारद I, 180, 2 in my opinion = 'knowing how to conduct yourself' (not = *«intrépide»* Feer).

विषक्ति 'the clinging to' II, 191, 7.

विसंवादयति 'to deceive with words' I, 262, 5.

विच्छेदयति = *πρῶματα παρέχειν* I, 229, 8. 280, 3. 11. 321, 3.

वृद्धात्ते II, 87, 5

वैनेय I, 67, 6 (बुद्ध) and in the *cliché* on

the compassion of the Buddhas and their active assistance I, 17, 6 etc.

वैयावृत्य I, 260, 6. II, 9, 3. 96, 7. 11. The more correct form should be *वैयापृत्य* the abstract noun regularly made from *व्यापृत*; this seems to be exstant II, 13, 5, cp. note 2 on that page. — On the office of the *vaiyāvṛtya* see *Ḫikṣāsamuccaya* p. 55, 6 f.

वैरमण्य I, 223, 12.

वैराग्यिक see संसारवैराग्यिकी धर्मदेशना.

व्यक्त 'prudent, sage' in the standing phrase पण्डितो व्यक्ते मेधावी I, 235, 7. 346, 7. II, 20, 4.

व्यतिसारयति: कथा — I, 229, 2.

व्यपकृष्ट = Pāli *viṇṇakāṭṭho*, conjoined with एक, अप्रमत्त sim. I, 238, 14. II, 194, 15.

व्यपन्नपितवान् 'was ashamed' I, 272, 9.

व्यवकीर्ण II, 107, 3. 5 (पापकैरकुशलैर्धर्मैः).

व्यवदान 'pureness from kleṣas' II, 188, 9 f.

व्याकरणा II, 19, 8 with note.

व्याप्तिस्त = lat. *occupatus*, Germ. *an Anspruch genommen* I, 281, 6.

व्याप्तेप 'absence of mind owing to its being occupied by something else. I, 213, 8

व्यापद्यते 'to die with anger' I, 286, 5.

व्युत्तिष्ठते 1. with प्रतिसेत्तयनात् 'to come back from *dhyāna*' in the *cliché* of the preaching Buddha I, 242, 12 etc., also II, 69, 2 and 6; 2. 'to rise (from illness)' II, 87, 11, 3. 'to get up (for a journey)' II, 103, 9. 104, 6.

व्युपशमन = Pāli *vūpasamanam* II, 114, 12.
व्रतप्रदेशः. The five — II, 27, 4.

शक्यति I, 290 n. 5.

शङ्खशिला (a kind of precious stone) I,
184, 5. 201, 3. 8. 15. 202, 5. 205, 3.

शतसकृन् instead of शतसाकृन् I, 32, 5.
and cp. Add. and Corr. *supra*, p. 207.

शब्द (of the neuter gender) I, 3, 14.

शरणा = 'house' in the formula शरणापृष्ठ-
(or शरणामभिरुच्य I, 2, 10. 315, 7. II,
47, 8; cp. Divy. 43, 18.

शैल II, 203, 1; for the rest see अशैल.

अद्वादेय II, 86, 4 with note, and cp. Chān-
dogya Upaniṣad IV, 1, 1, where
Boehtlingk has condemned this
transmitted form without sufficient
reason.

अमणोद्देश II, 69, 4—7. 70, 1.

आद्ध 'faithful (adherent of the Bauddha
dharma)' I, 83, 8. 883, 4 and in the
cliché description of a pious person
I, 2, 6. 136, 2 etc.

आवणामुख II, 182, 6, cp. its Tibetan equi-
valent *འཇགས་ཀྱི་ལྗང་ལུ་*.

षड्वर्गिकाः. The — II, 139, 8.

संरञ्जनी कथा I, 229, 2. II, 140, 4.

संराग II, 188, 8 f.

संवर्तनीयं कुशलमूलम् I, 214, 1.

संवर्धयति 'to praise' I, 176, 4.

संव्यवहृति 'to trade' = व्यवहृति I,

204, 11; कुसंव्यवहार 'an unbecoming
trade' I, 199, 5.

संशीलिक (ex conject.) II, 150, 1. 4 with
note.

संसारचैराग्यिकी धर्मदेशना I, 206, 16. 271,
11. II, 84, 8. 162, 9.

संस्यन्दति = Lat. 'congruere' II, 142, 17.
143, 6. 188, 4.

संकटोक्त्य I, 235, 8 with note.

संकोच almost = 'depression of mind, low
spirits' II, 174, 4.

संक्षेप II, 188, 9 f.

संग्राम = 'line of battle' I, 56, 5.

मङ्गस्थविर II, 75, 7. 136, 5. 7.

सङ्गाः (plural) I, 50, 7 with note.

सचराचरे लोके I, 158, 9 in a formula which
extols Buddha's unique supremacy.

सत्त्वर epithet of अक्रुशला धर्माः II, 107, 4.

संज्ञपयति II, 3, 2 with note.

सटधारिणः केशरिणः — I, 331, 12.

सत्कायदृष्टि in the *cliché* descriptive of
the conversion of an unbeliever I,
85, 10 etc.

सत्त्ववती = आपन्नसत्त्वा 'being with child'
I, 218, 12. 276, 11.

सत्त्वस्वापतेय 'living property (cattle and
slaves)' I, 139, 7.

सत्त्योपवाचन = Pāli *saccakiriya* I, 48, 6.
49, 2.

संतति II, 176, 3; परिपक्व° 177, 1. 203, 3;

मुपरिपक्वा बुद्धिसंततिः II, 183, 1.

संतान II, 87, 10 with note.

संदेष्ट II, 188, 8 f.

सभागता 'sharing' I, 180, 4.

समनुबद्ध 'close following' I, 49, 6, cp. Divy. 68, 24.

समन्वाकृति 'to bethink (of); to reflect (on)' with gen. or acc. I, 211, 2, 258, 2 265, 1. II, 66, 9 129, 12. 138, 12. 189, 8.

Note the formula असमन्वाकृत्य आ-
वकप्रत्येकबुद्धानां ज्ञानदर्शनं न प्रवर्तते
I, 244, 19. II, 159, 12.

समयाचारिका II, 85, 15 with note.

समाधिक, in the old Sanskritized *gāthā*
I, 281, 8 = 'with the excess of one
year'. I do not agree with Fleet's
interpretation J R.A.S. of 1906 p. 658,
n. 1.

समुच्छ्रय 'body' I, 162, 4. 166, 19

समुदयते 'they arise' II, 192, 11 and see
उदयता.

समुदाचरति (with acc. and instr.) 'to ad-
dress somebody by some name'.

समुदानयति 'to collect' I, 199, 18

समुदानयन 'collection' I, 169, 14

समुदाकार in अक्षराकथासमुदाकार I, 280,
15; cp. Divy. 148, 15.

समेति = संस्यन्दति II, 142, 17. 143, 6.

संप्रवारयति (cp. Index on Divy.) I, 80, 1.

संबहुल I, 78, 1. 346, 10.

संमोदनी कथा I, 229, 2. II, 140, 4.

संमोह II, 188, 9 f.

सर्वपाषण्डिको यज्ञः I, 2, 6.

सर्वावस्थायां न, a strong negation (Germ
'durchaus nicht') II, 158, 9.

संज्ञाशिक II, 107, 5

सामग्री I, 287, 14 and in the *cliché* treat-
ing of the inevitable effects of former
deeds I, 74, 8 etc.

सामत्तके 'in the environs of' I, 274, 9.
Cp Divy. 34, 18 etc. सामत्तकेन and
Lalitav. (ed. Lefm.) 17, 2 सामत्तेन.

साम्प्रेयं भोजनम् I, 255, 1 f. II, 110, 2 with
note.

साम्बन्धिक II, 37, 9 with note. 46, 4.

सार्धविकारिन् II, 139, 8.

सालभञ्जिका, a festival, — PW s. v. शा-
लभञ्जिका — I, 302, 6 f. In the parallel
place of the Vicitrakarnikāva-
dāna (L. O. MS f. 115 v. 4) it is called
शालप्रभञ्जिका.

सालोहित = 'consanguineous' I, 139, 7.

सावदानीं वैशालीं पिण्डाय चरित्वा I, 8, 7.

सावद्यम् I, 136, 4 with note.

सुप्रेमक II, 84, 16.

सुवर्ण in the combination हिरण्यसुवर्ण I,
9, 1. 184, 5. 224, 6. 289, 10. II, 39, 13.

74, 13. 75, 15. Both separated I, 314, 6:

प्रयच्छति केचिद्विरण्यं केचित्सुव-

र्णम्, and Divy. 574, 21 हिरण्यवर्षम्

and सुवर्णवर्षम्; ibid. 116, 28 हिरण्येन

वा सुवर्णेन वा (cp. 119, 1). As to हि-

रण्यसुवर्ण cp. Divy. 258, 26. 291, 9.

323, 13. 17. 480, 14. 565, 18. Feer trans-

lates here हिरण्य by 'gold' and सुवर्ण

by 'silver', and this is probably right.

सौभाषणिक 'a sayer of beautiful religious

sentences' I, 129, 2.

स्तूप (part of a fortification) II, 115, 8.

स्थापयित्वा = Pāli *thapetvā* 'except' II, 111, 8.

*स्थामम् (acc. sing.) II, 122, 1. अल्पस्थाम II, 135, 4.

स्थामवत् II, 107, 1.

ज्ञात्र = ज्ञान I, 71, 1 (title of avad. nr. 13). 286, 8 f.

स्पर्शविकारता I, 326, 1. 10. II, 90, 14. 93, 16. Cp. Childers on *phāsuviḥāro*, s. v. *phāsu*.

स्पृक्षा (name of a plant with fine flowers) in the *cliché* of celestials visiting the Buddha at night I, 259, 12 etc.

स्फालयति, if not rather स्फारयति I, 339, 9.

स्फुट = व्याप्त I, 79, 14. II, 20, 7. 167, 1. 168, 10 with note.

The participle स्फुरत् occurs I, 171, 9, the absol. स्फुरित्वा I, 24, 4.

स्मृत = Pāli *sato* 'conscious' I, 228, 1. II, 197, 18.

स्वस्ति as a noun I, 82, 8 (स्वस्तिः). I, 23, 18 (कुशलस्वस्तिना). Likewise स्वस्तिक्षेमाभ्याम् I, 129, 9. II, 61, 4 64, 15; cp. Divy. 524, 21.

स्वस्था = स्वास्थ्य I, 80, 2 with note.

स्वाध्यायित I, 287, 8. 13. II, 23, 10. 59, 3. 146, 2. 151, 4.

कुन् + परा see पराकृत्य.

कुम्भो (interjection) II, 202, 1.

कुदिमैत्री I, 79, 14.

कुला (some unknown kind of vessel) I, 224, 6; Feer translates it «bassin».

कुरियिक् goldsmith I, 199, 1 f.

